KOLONIALE STUDIËN

KOLONIALE STUDIËN

TIJDSCHRIFT VAN DE VEREENIGING VOOR STUDIE VAN KOLONIAAL-MAATSCHAPPELIJKE VRAAGSTUKKEN

1919

Derde Jaargang

TWEEDE DEEL

KONINKLIJK INSTITUUT VOOR TAAL-, LAND- EN VOLKENKUNDE

Albrecht & Co., — Weltevreden,
1919

INHOUD

van den 3den Jaargang (Tweede halfjaar)

Blz.

Het waterkrachtwezen in Nederl-Indië, door A. Groothoff 1

Beschouwingen betreffende de thans geldende bepalingen voor het verleenen van pensioenen aan Europeesch Burgerlijke Ambtenaren in Nederlandsch-Indië, door J. A. J. Vermaat. 21

Mijnbouw en de poenale Sanctie, door V. Zimmerman 48

Krankzinnigenverzorging in Ned.-Indië, door Dr. P. H. M. Travaglino Gen.-Dir. van het krankz. gesticht te Lawang 57

Persoverzicht 76

De Koloniale politiek der toekomst (blz. 76) — De Indische finantieele politiek (blz. 80) — De verhouding tusschen de Indische Regeering en de Kroon (blz. 81) — Indische Burgemeesters (blz 81) — Indisch economische beteekenis voor Nederland (blz. 82) — De afschaffing der poenale Sanctie (blz. 83) — Vrijwillige transmigratie in Tasikmalaja (blz. 84) — Socialistische belastingpolitiek (blz. 86).

Kroniek 89

Wetgevende Kroniek 89

Volksraad (blz. 89) — Uit het Staatsblad (blz. 91) — Het Lagerhuis en de Britsch-Indische begrooting (blz 91).

Financieel-Economische Kroniek 93

De Financieele positie van Nederlandsch-Indië (blz. 93) — Het uitvoerverbod van rubber uit Nederlandsch-Indië (blz. 104) — Goud en Zilver (blz. 113) — De Javasche Bank (blz. 119) — De Nederlandsche Bank (blz. 119).

Boekbespreking 120

Over de Indische staatsinrichting en haar ontwikkeling in deze eeuw (blz. 120) — Verslag omtrent het beheer en den toestand van het Landsopvoedingsgesticht te Semarang gedurende het dienstjaar 1918 (blz. 121) — Indisch Koloniale vraagstukken (blz. 122).

Mededeeling uit de Vereeniging 124

Huisvesting van contractkoelies, door J. Tideman 125

Verkorting van schooltijden door Dr. W. C. Boorsma 150

Dactyloscopie door A. van den Bovenkamp (met Naschrift) 15

Blz.

Vrije volksverplaatsing door Dr. R. Broersma 171

Opleiding van Inlandsche onderwijzeressen door Mr. A. B. Cohen Stuart 202

Persoverzicht 218

De Volkerenbond (blz. 218) — Nederland en Indië (blz. 222) — De Inlander als ambachtsman (blz. 223) — Onze onhandelbare coöperatieve wet (blz. 227).

Kroniek 231

Wetgevende kroniek 231

Uit het Staatsblad (blz. 231) — Rede van den Gouverneur-Generaal, uitgesproken op 1 September 1919 ter gelegenheid van het openbaar gehoor (blz. 233).

Landbouw kroniek 234

Herziening van de Agrarische wetgeving (blz. 234).

Boekbespreking 240

Het rechtsbewustzijn (blz. 240) — Wanderarbeiterverhältnisse in den farbigen Koloniën (blz. 250) — Jaarverslag Koloniaal Instituut (blz. 252) — De instelling van waterschappen in de suikerindustrie centra (blz. 254) — Von Deutschen Geist und Deutscher Freiheit (blz. 259).

Mededeelingen uit de Vereeniging 260

Het grondhuurvraagstuk op Java (blz. 260) — Mohammedaansche invloeden op de 'ndische politiek (blz 264).

Indische Problemen, door D. M. G. Koch 265

Het Grondhuurvraagstuk op Java, door J. W. Meyer Ranneft .. 305

Naschrift, door Mr. A. B. Cohen Stuart 371

Regeering, Centrale Kas en Volkscredietinstellingen, door A. Vuyk, Jzn. 380

Naschrift, door Dr. J. H. Boeke 393

Latijn en Grieksch, door H. Fievez de Malines van Ginkel 403

Gedachtenwisseling 411

Een Centraal Instituut voor de Opleiding van Landmeters en Topografen (Blz. 411) — Het Plantagevraagstuk in de Bataklanden (Blz. 414) — Het dactyloscopeeren, als algemeene Regeeringsmaatregel ter tijdelijke vervanging van een Burgerlijken Stand voor de Inlandsche bevolking (Blz. 421).

Persoverzicht 427

Het verzoek om onafhankelijkheid voor de Philippijnen (blz. 427) — Hooger Onderwijs in Indië (blz. 429) — Duurte en Socialisatie (blz. 430) — Democratie en Bedrijfsorganisatie (blz. 434) — Desa-raden (blz 437) — Oorzaken van rietbranden (blz. 438) — De belastingdruk in Holland (blz. 438) — Een stap nader tot de rechtsunificatie (blz. 441).

Kroniek 444

Blz.

Wetgevende Kroniek 444

De Medebewind-Commissie (blz. 444) — Uit het Staatsblad (blz. 448) — Formalisme in de strafprocedure (blz. 453).

Financieele Economische Kroniek 457

Goud en zilver (blz 457) — Het verslag der Nederlandsche Handel-Maatschappij over 1918 (blz. 466) — Het verslag der Handelsvereeniging Amsterdam over 1918 (blz. 470) — De stichting eener staalindustrie in Midden-Celebes (blz 473).

Boekbespreking 480

Verslag betreffende den dienst der Opiumregie over het jaar 1918 (blz. 480).

Mededeeling uit de Vereeniging 482

Het waterkrachtwezen in Nederlandsch-Indië [1]

door

A. GROOTHOFF.

1. INLEIDING.

Definitie.

Waterkracht is de kracht, die de mensch ontleent aan het stroomende en vallende water. Alle menschelijke werkzaamheid op het gebied van waterkracht behoort tot hetgeen men het waterkrachtwezen noemt. Die werkzaamheid is drieledig:

1. het zoeken van de krachtbron, gewoonlijk de *krachtopsporing* of exploratie genoemd;
2. het winnen van de kracht in een bruikbaren vorm d.i. het eigenlijke *krachtbedrijf;*
3. het toepassen van de gewonnen kracht, hetzij direct als mechanische drijfkracht, hetzij indirect in den vorm van electriciteit, voor allerlei doeleinden dus het *krachtgebruik.*

Krachtopsporing.

Het eerste werk om waterkracht te kunnen benutten is het zoeken van gunstige plaatsen, waar een voldoende waterhoeveelheid en een zeker verval of valhoogte beschikbaar zijn. Voor de hand ligt om het eerst naar watervallen te zoeken. Als wereldberoemd en klassiek voorbeeld van zoo'n waterkrachtbron denkt men dan dadelijk aan den bekenden Niagarawaterval met zijn groote krachtstations.

Maar ook buiten de eigenlijke watervallen zijn er vele plaatsen aan rivieren, kanalen en meren, waar men het water kan aftappen

[1] Vrij bewerkt naar een op 23 December 1918 voor de Afdeeling Bandoeng der „Vereeniging voor Studie van Koloniaal-Maatschappelijke Vraagstukken" gehouden lezing.

om het daarna over een zekere hoogte door de krachtmachines te laten vallen.

Daarom gebeurt de opsporing van waterkrachten in den tegenwoordigen tijd niet meer zóó op het gezicht als vroeger; men volgt een meer stelselmatige werkwijze. De stroomgebieden van de in aanmerking komende rivieren worden vooraf op de kaart nauwkeurig bestudeerd. Daarna volgen plaatselijke verkenningen, opmetingen van het terrein en waterwaarnemingen om voldoende gegevens te verzamelen over de beschikbare waterhoeveelheden en het aanwezige verval, teneinde daarmede het ontginbaar waterkrachtvermogen te bepalen.

In de meeste landen wordt deze moderne wetenschappelijk-technische opsporingsmethode toegepast. Verschillende Staten in Europa en Amerika hebben voor dit waterkrachtonderzoek speciale diensten opgericht, zg. hydrometrische of hydrographische bureau's. Ook op Java is men sedert eenige jaren in die richting doende en is dit werk thans opgedragen aan de Hydrotechnische Afdeeling van den Dienst voor Waterkracht en Electriciteit te Bandoeng.

De waterkrachtexploratie wordt meer en meer erkend als een noodzakelijk werk, waaraan de moderne Staat zich niet meer mag onttrekken.

Krachtbedrijf.

Op de opsporing volgt als tweede onderdeel van het waterkrachtwezen het winnen van de kracht in een bruikbaren vorm nl. als zuiver mechanische drijfkracht of als electriciteit. Dat winnen van de kracht geschiedt in machines, die men in 't algemeen waterwielen zou kunnen noemen.

In primitieven toestand zijn het open waterraderen, die in het stroomende water geplaatst worden. Langzamerhand zijn meer ingewikkelde constructies ontstaan en tenslotte de moderne waterturbine, eigenlijk niets anders dan een schoepenrad in een soort slakkenhuis of trommel, waarop het water onder druk werkt. De toegepaste waterdruk kan zeer hoog zijn. Aan de Westkust van Noorwegen bezocht ik te Aalvik (Hardangerfjord) een waterkrachtwerk met een drukhoogte van 900 M. De grootste drukhoogte schijnt in Zwitserland toegepast te zijn nl. 1500 à 1600 M.

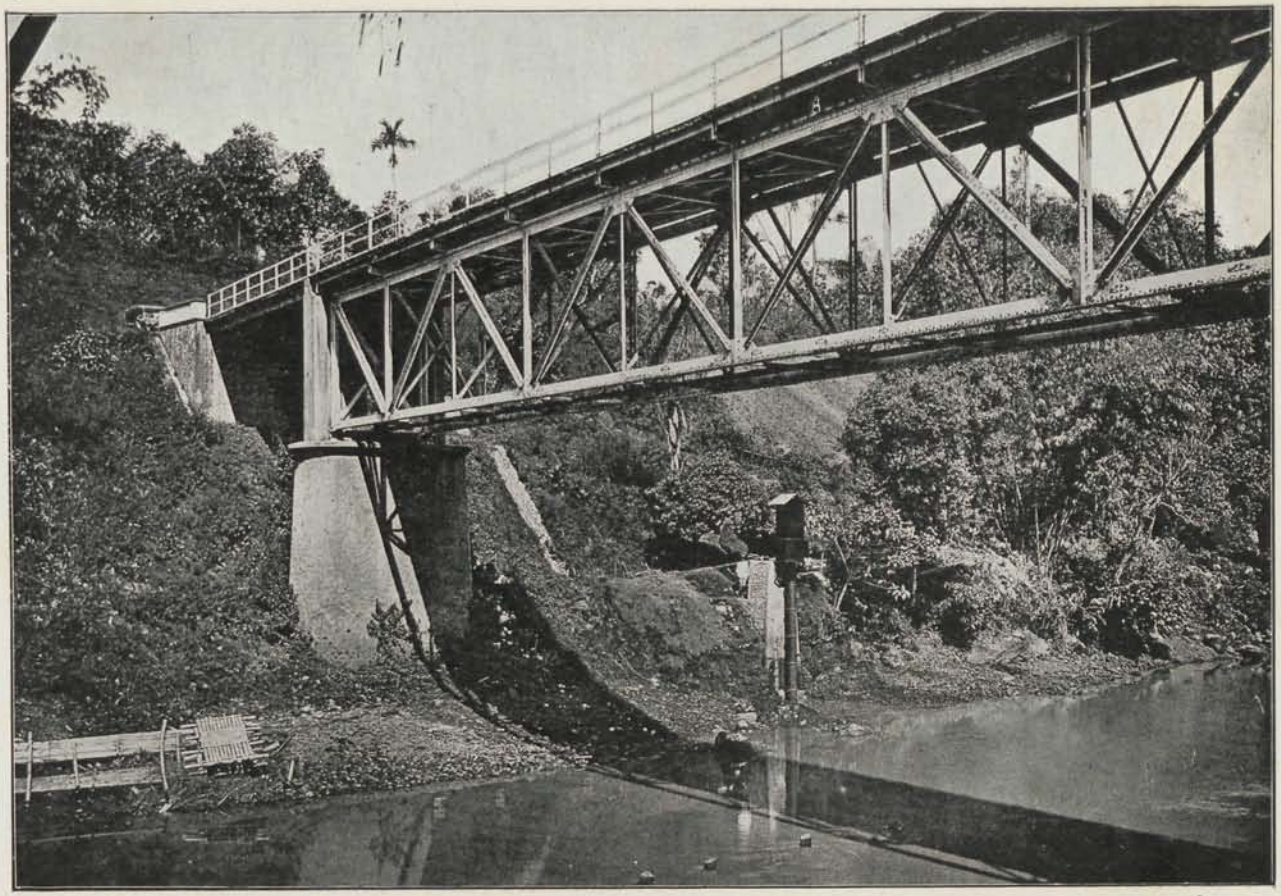

Fig. 1. Zelfregistreerende peilschaal in de Tji Taroem.

Het door het water bewogen rad kan door middel van een stelsel van stangen en raderen allerlei werktuigen in beweging brengen. Of wel men kan het turbinerad aan een electrische generator koppelen en aldus de waterkracht omzetten in electrische energie.

Bij het krachtbedrijf als tweede phase van het waterkrachtwezen treedt de Staatsexploitatie lang niet zóó op den voorgrond als de Staatsexploiratie bij het eerste onderdeel.

Een Staatswaterkrachtbedrijf vindt men slechts in enkele landen en dan nog lang niet zoo overheerschend. Het verst in dit opzicht zijn de Zweden.

In 1917 exploiteerde de Zweedsche Staat reeds 250.000 P.K. aan waterkracht, verdeeld over drie krachtstations te Trollhättan (West-Zweden), Elfkarleby (Oost-Zweden) en Porjus (Noord-Zweden), welk vermogen thans tot ongeveer 350.000 P.K. aangegroeid zal zijn. De Staat in Zweden produceert ongeveer ½ van de totale in het land geleverde hydro-electrische energie, bezit ½ van het hoogspanningsnet voor de krachtdistributie en voorziet ½ van de totale bevolking met Staatselectriciteit.

Einde 1917 was in het Zweedsche Staatswaterkrachtbedrijf een kapitaal van 50 millioen gulden vastgesteld. Na rente en afschrijving wordt een winst van ongeveer 7 % gemaakt.

Krachtgebruik.

Is eenmaal de waterkracht in een bruikbaren vorm gewonnen dan komt men op het gebied der toepassingen, dat het laatste en tevens meest belangrijke onderdeel van het waterkrachtwezen vormt.

Tegenwoordig overheerschen de toepassingen van waterkracht in den vorm van electriciteit. In waterkrachtrijke landen, bijv. in Zweden en Noorwegen, is het echter nog slechts enkele jæren geleden, dat het totaal vermogen van de watermotoren voor directe mechanische krachtoverbrenging het vermogen van de gezamenlijke hydro-electrische krachtstations overtrof.

Nu is de verhouding juist omgekeerd en overal ten gunste van de door waterkracht opgewekte electriciteit veranderd. Daartoe heeft sterk medegewerkt de oplossing van het vraagstuk van overbrenging van electrische energie in belangrijke hoevelheden over groote afstanden met behulp van de zg. hoogspanningsleidingen.

De toepassingen van de waterkracht zijn daardoor nauw verbonden met de electriciteitstoepassingen en geheel afhankelijk geworden van de ontwikkeling der moderne electrotechniek.

Welke zijn de meest voorkomende toepassingen van de door waterkracht verkregen electrische energie?

1. In de eerste plaats de voorziening in de huishoudelijke en industrieële licht- en krachtbehoeften van de bevolking.

Men noemt dit gewoonlijk de *algemeene electriciteitsvoorziening* van de steden en het platteland.

2. Daarnaast ontwikkelde zich in de laatste jaren, vooral gedurende den wereldoorlog, op reusachtige schaal de zg. *electrochemische* en *electrometallurgische industrieën*, die meerendeels op goedkoope waterkrachten aangewezen zijn.

Onder deze industrieën treedt op den voorgrond de bereiding van stikstofmest uit de lucht.

Ter illustratie van de kolossale krachthoeveelheden, welke dergelijke fabrieken verbruiken zij vermeld, dat de bekende Norgesalpeterfabriek te Rjukan in Telemarken (Noorwegen) van de Noorsche Hydro-Electrische Stikstof Maatschappij in 1907 opgericht, alléén reeds 300.000 P.K. aan electriciteit verbruikt. Dit vermogen wordt door twee waterkracht-centralen geleverd, welke dag en nacht doorloopen. Elk dezer beide centralen ontwikkelt meer vermogen dan dat van alle electrische krachtstations in Nederland te zamen.

3. Behalve deze moderne waterkrachtindustrieën zal in de naaste toekomst ook de *electrificatie van spoorwegen* onder de toepassingen van de waterkracht een voorname plaats innemen.

In Zwitserland, Zweden en in de Vereenigde Staten heeft de spoorweg-electrificatie door waterkracht reeds gunstige uitkomsten opgeleverd en gaat men er geleidelijk mee voort.

Voor Noorwegen is becijferd, dat wanneer in de toekomst totaal 6 millioen P.K. aan waterkracht beschikbaar komen, daarvan het volgende gebruik zal worden gemaakt:

3.6	millioen	P.K.	voor	electrochemische industrieën,
1	„	„	„	andere fabrieken,
1	„	„	„	algemeene electriciteitsvoorziening,
0.4	„	„	„	spoorwegelectrificatie.

Fig. 2. Watermeting met electrisch molentje in de Tji Taroem (smal profiel).

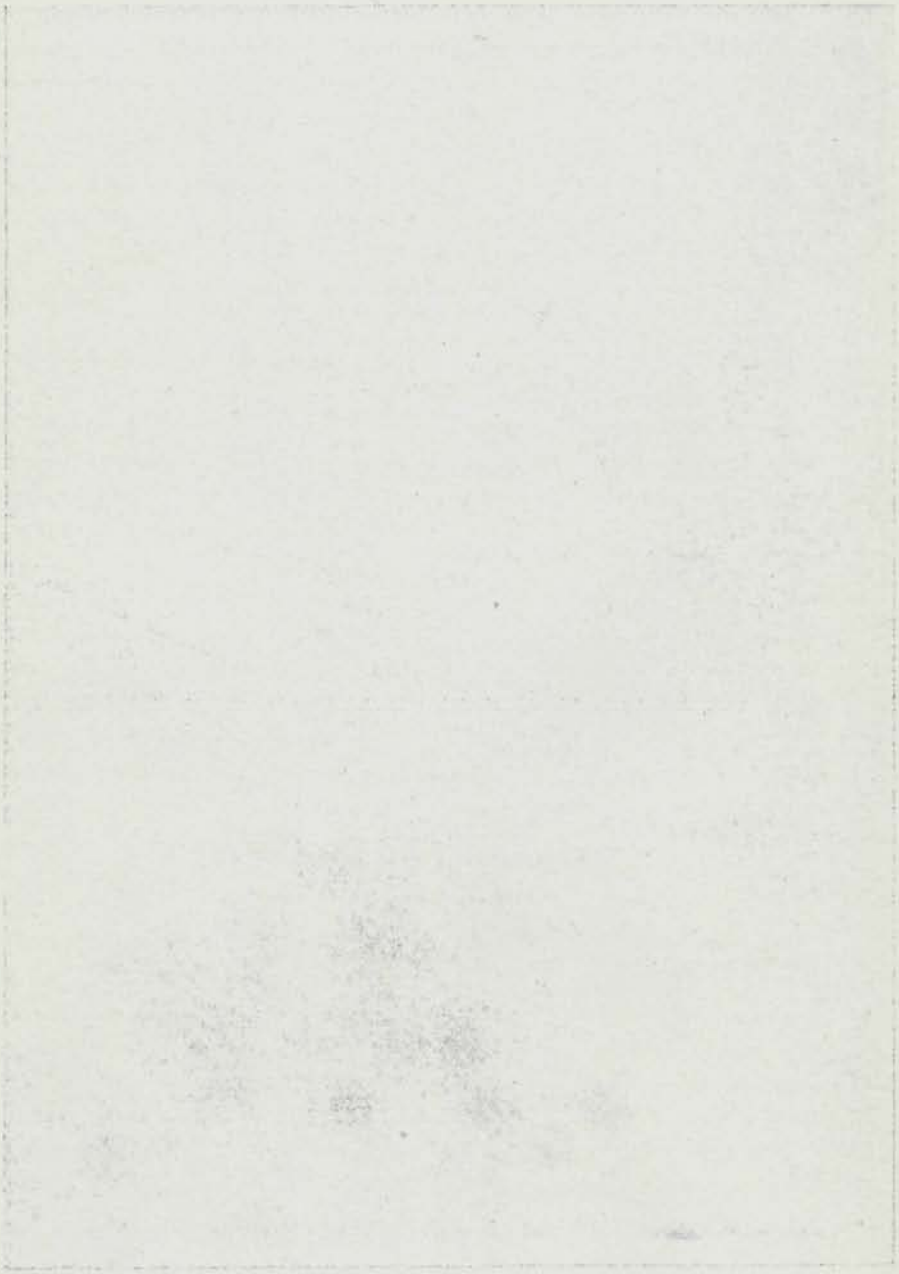

Hieruit volgt wel, welk een overheerschende beteekenis aan de electrochemische toepassingen van waterkracht toegekend wordt.

Het nut van waterkracht.

In het voorgaande zijn in het kort uiteengezet de drie onderdeelen van het waterkrachtwezen nl. de opsporing, winning en toepassing van de waterkrachten.

Thans volge een korte opsomming van haar voornaamste voordeelen.

Waterkracht verschaft, vooral in brandstofarme landen, goedkoope kracht en goedkoop licht.

Bovendien is elke waterkrachtbron op zich zelf beschouwd vrij wel onuitputtelijk. Tegenover de meer en meer uitgeputte kolenmijnen en olievelden, die momenteel nog in onze meeste kracht- en lichtbehoeften voorzien, is die onuitputtelijkheid van de waterkracht een niet genoeg te waardeeren voordeel.

In het kolenarme Zweden heeft men door uitbreiding van de waterkrachtwerken weten te bereiken, dat de steenkoleninvoer sedert 1908 stationnair is gebleven niettegenstaande een geweldige ontwikkeling van de inheemsche nijverheid plaats vond.

Ook bespaart toepassing van waterkracht en electriciteit veel arbeidskrachten, wat bij toenemend gebrek aan werklieden een ware uitkomst kan worden.

Goedkoopte, onuitputtelijkheid en arbeidsbesparing zijn de voornaamste oorzaken van het toenemend succes, waarin de waterkrachten zich mogen verheugen.

Waaraan nog is toe te voegen de krachtige opkomst van de fabricage van luchtstikstofmest door waterkracht, welke bij de in afzienbaren tijd verwachte uitputting van de natuurlijke mestbronnen zooals de salpetervelden in Chili, van het allergrootste belang voor de voedselvoorziening der wereld zal worden.

Na deze inleiding zal thans worden overgegaan tot het eigenlijke onderwerp „het waterkrachtwezen in Nederlandsch-Indië", waarvan achtereenvolgens zullen worden behandeld:

1. het particuliere initiatief,
2. de Staatswerkzaamheid,
3. de toekomstige ontwikkeling.

2. HET PARTICULIERE INITIATIEF IN HET INDISCHE WATERKRACHTWEZEN.

In vroeger jaren tot omstreeks 1910 waren het bijna uitsluitend particulieren, die zich bemoeiden met het opsporen, winnen en toepassen van waterkrachten, zoowel op Java als in de Buitengewesten.

De Regeering gaf toen alleen concessies uit.

De meeste particuliere waterkrachtwerken voorzien uitsluitend in de behoefte aan licht en kracht van de eigen ondernemingen. Uit een aard der zaak zijn het vooral de bergcultures (rubber, thee enz.) die de waterkracht uit de naaste omgeving der etablissementen gebruiken. Voorts wordt veel waterkracht gebruikt voor rijstpelmolens, cassave-meelbereiding, ijsfabricage e.d.

Bijzondere vermelding verdient de Javasche Carbidfabriek bij Poerworedjo (Residentie Kedoe), waarvan het product in den laatsten tijd in den handel wordt gebracht. De fabricage van dit carbid geschiedt in electrische oventjes door samensmelting van kalk en cokes, beide grondstoffen van Java afkomstig. De benoodigde electrische energie wordt geleverd door een waterkrachtwerkje van ± 100 P.K., dat water gebruikt uit de Penoengkoelanleiding onder een drukhoogte van ongeveer 19 Meter. Na gebruik stroomt het water af in de Kedoengpoetrileiding. [1])

Onder de industrieën in de gewesten buiten Java, die met waterkracht werken zijn te noemen de Nederlandsch-Indische Portland-cement-fabriek te Indaroeng bij Padang (Sumatra's Westkust) en eenige mijnbouwondernemingen op Sumatra en Celebes. Jammer genoeg bestaat er geen volledige verzameling van gegevens betreffende de particuliere waterkrachtwerken in Nederlandsch-Indië. Het gemis van waterkrachtstatistieken is een leemte in het Indische waterkrachtwezen, die momenteel een beoordeeling van den omvang en het belang van de uitgevoerde particuliere waterkrachtwerken in den weg staat.

---

[1]) Het eerste carbid werd op Java gemaakt in 1916 op initiatief van het voormalig waterkrachtbureau der Staatsspoorwegen en wel bij wijze van proef in het Laboratorium der B.O.W. te Batavia. Deze proefneming bewees de deugdelijkheid van de grondstoffen op Java, zijnde kalk, cokes en houtskool, voor de fabricage van een uitstekende kwaliteit carbid.

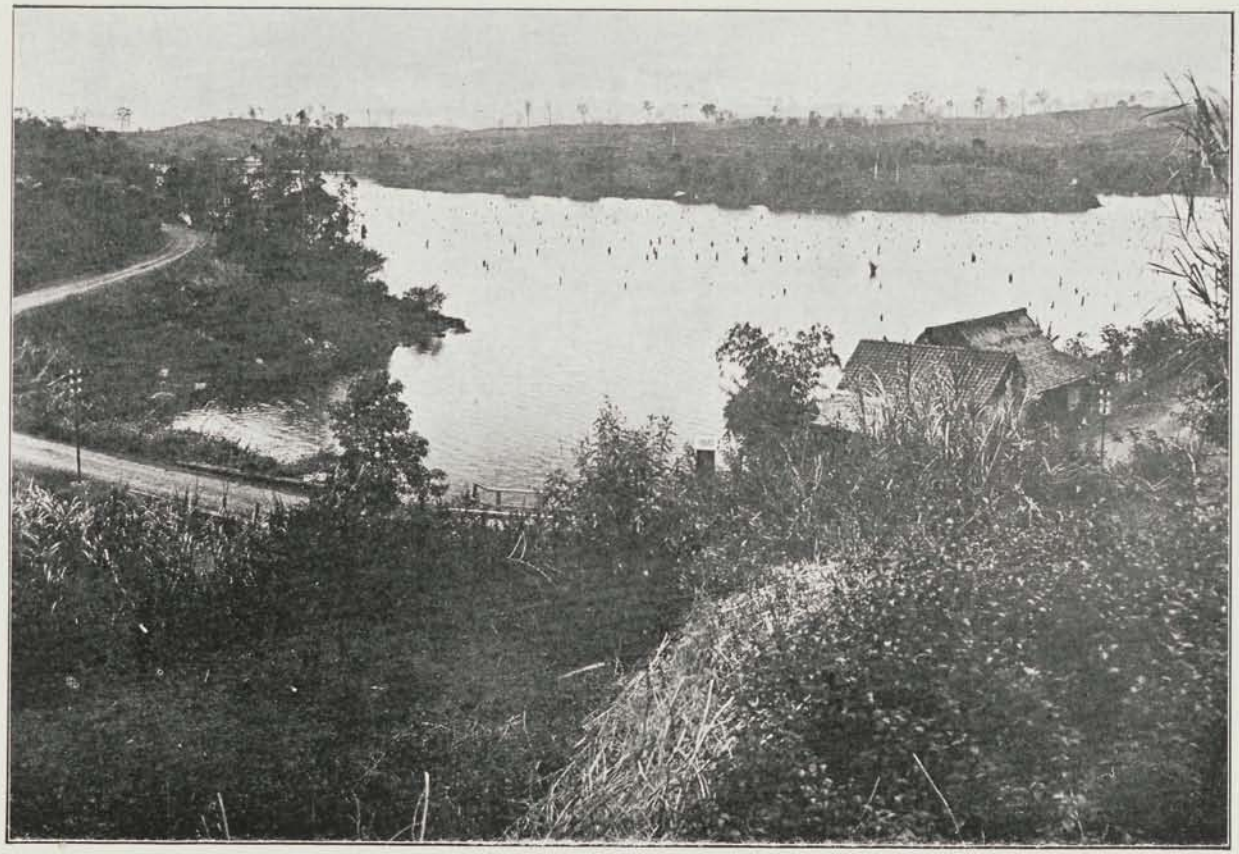

Fig. 3. De sitoe Tjileuntja, een vroeger door kunstmatige afdamming gevormd meertje, thans bestemd als reservoir voor de Staatswaterkrachtwerken in de Tji Sangkoej. (De boomstammen van het oude oerbosch zijn boven den waterspiegel zichtbaar).

Dezerzijds is een begin gemaakt met de samenstelling van dergelijke statistieken en bestaat het voornemen later in een afzonderlijke publicatie een meer volledig overzicht te geven van hetgeen door particulieren op waterkrachtgebied in Nederlandsch-Indië is tot stand gebracht.

Naast de voorziening in eigen licht- en krachtbehoeften door waterkracht heeft zich ontwikkeld de levering van electrische energie in enkele groote plaatsen op Java vanuit nabij gelegen particuliere waterkrachtwerken, welke speciaal voor dit doel, nl. een meer algemeene electriciteitsvoorziening, gebouwd werden.

Als een der oudste voorbeelden van zoo'n plaatselijk waterkrachtbedrijf is te noemen de B.E.M. (Bandoengsche Electriciteits Maatschappij) met haar bekende centrale aan de Tji Kapoendoeng te Dago, die stroom levert aan Bandoeng, Tjimahi en Batoedjadjar.

De Dago-centrale, ruim 10 jaren in bedrijf, heeft thans een vermogen van maximaal 1500 P.K. De turbines werken onder een drukhoogte van ± 80 M. Zij is nooit haar kinderziekten te boven gekomen en is thans in de periode van de ouderdomsgebreken getreden. Over de bekende kwade gevolgen, waaronder de burgerij van Bandoeng en omstreken periodiek gebukt gaat, behoeft hier niet te worden uitgeweid. Te minder, daar reeds besloten is tot de vervanging van de Dago-centrale door een grooter Staatswaterkrachtwerk, waaraan begonnen is.

Een tweede beter en meer modern voorbeeld is de Toentang-centrale van de A.N.I.E.M. (Algemeene Nederlandsch-Indische Electriciteits Maatschappij), in 1911 opgericht (Zie fig. 6). Deze centrale ligt aan de kali Toentang beneden den bekenden waterval op eenige K.M. afstand ten Oosten van het kruispunt van den grooten weg Semarang-Salatiga met den spoorweg Kedoengdjati-Ambarawa.

De watervang bestaat uit een stuwdam met stortvloer, spuisluis en een inlaat voor het krachtkanaal op den rechteroever, dat over de geheele lengte van ongeveer 800 M. als open leiding is uitgevoerd. Er is voorloopig één buisleiding opgesteld voor een drukhoogte van rond 80 Meter. In het machinegebouw bevinden zich twee aggregaten van elk 600 KW. en een van 1000 KW. De voortgebrachte draaistroom van 6000 Volt wordt op ruim 30.000 Volt

getransformeerd en vervolgens door een op ijzeren vakwerkmasten gemonteerde hoogspanningsleiding van ± 27 KM. lengte naar Semarang overgebracht. De centrale zal ook aan Salatiga en Ambarawa stroom leveren.

Al deze particuliere waterkrachtexploitanten werken krachtens vergunning of concessie van de Indische Regeering. De Staat bezit nl. het volledige beschikkingsrecht over alle waterkrachten met uitzondering van die in de particuliere landerijen op Java en in enkele zelfbesturende rijkjes van de Buitengewesten.

Als voorbeeld van een waterkrachtwerk in een particulier land is te noemen een centrale van 1000 P.K. van de Pamanoekan- en Tjassemlanden bij de hoofdplaats Soebang, die genoemde plaats en eenige ondernemingen in de omgeving van licht en kracht voorziet.

Aan de uitgegeven waterkrachtconcessies worden allerlei voorwaarden verbonden, welke voornamelijk dienen om schade aan andere waterbelangen bijv. van de irrigatie te voorkomen alsmede om naasting door den Staat mogelijk te maken.

Van den concessionaris wordt gewoonlijk een retributie van *f* 4.— per theoretische paardekracht geëischt vanaf het 6e jaar na aanvang van het bedrijf. Een verlaging van dezen watercijns is in overweging.

In de laatste jaren heeft het particuliere initiatief zich geworpen op het verwerven van waterkrachten voor electrochemische doeleinden. Wat van deze actie terecht zal komen valt moeilijk te voorspellen. Naast verscheidene speculatieve aanvragen staan enkele krachtige pogingen om werkelijk iets tot stand te brengen. De zaak is niet in zoodanig stadium getreden, dat omtrent den mogelijken uitslag iets definitiefs in het openbaar gezegd kan worden.

Dit staat echter vast, dat — wat ook de uitslag van dit pogen van particuliere zijde moge zijn — in ieder geval daardoor in het afgeloopen jaar belangrijk werd bijgedragen tot onze kennis van de groote waterkrachten buiten Java.

Onder deze door particulieren aangevraagde en deels reeds onderzochte waterkrachten verdienen genoemd te worden:

1. Op *Sumatra:*

a. de watervallen in de Assahan-rivier, die uit het Tobameer naar de Oostkust stroomt;

b. de waterkracht in de Ombilin-rivier benedenstrooms de uitstrooming van het meer Singkarah;

c. de waterkrachten in de Moesi-rivier en van het Ranaumeer.

2. Op *Borneo* de Bem-Bremwatervallen in de Kajan-rivier in Boelangan (Zuider- en Oosterafdeeling van Borneo).

3. Op *Celebes* de Garoegoewaterval in de Mamasa-rivier nabij de Westkust van Midden-Celebes.

Dat Indië niet arm is aan waterkrachten moge o. m. hieruit blijken, dat het gezamenlijk vermogen van de genoemde waterkrachtbronnen stellig meer dan 500.000 paardekrachten bedraagt.

3. DE DIENST VOOR WATERKRACHT EN ELECTRICITEIT TE BANDOENG.

Sedert 1910, na het optreden van den eersten Directeur van het Departement van Gouvernementsbedrijven, heeft de Staat haar werkzaamheid op waterkrachtgebied niet meer zoo uitsluitend tot het verleenen van concessies beperkt.

Het waterkrachtvraagstuk werd van regeeringswege in studie genomen, aanvankelijk met een beperkt doel voor toekomstige electrificatie van de Staatsspoorwegen, later op meer breeden grondslag in het belang van een betere energievoorziening als voorname factor van de industriëele ontwikkeling van Nederlandsch-Indië.

Voor de studie van de spoorweg-electrificatie door waterkracht werd bij den Dienst der S. S. een waterkrachtbureau opgericht als onderdeel van de afdeeling spoorweg-opname. Dit waterkrachtbureau is feitelijk de voorlooper geweest van den tegenwoordigen Dienst voor Waterkracht en Electriciteit, die sinds Augustus 1917 een zelfstandige dienst van het Departement van Gouvernementsbedrijven is geworden door de samenvoeging van genoemd waterkrachtbureau der S. S. met de departementsafdeeling „Electriciteit".

Aan den nieuwen Dienst voor Waterkracht en Electriciteit, die onder leiding staat van den heer P. A. Roelofsen, Chef van het vroegere waterkrachtbureau, is de taak opgelegd om de economische energievoorziening en de benutting van de waterkrachtbronnen in Nederlandsch-Indië daadwerkelijk te bevorderen zoo-

wel in het Staatsbelang als in het belang van de particuliere industrie.

Het hoofdbureau van genoemden Dienst is gevestigd te Bandoeng en telt behalve de Afdeeling Administratie nog 3 technische afdeelingen nl. de Afdeeling Electriciteit, de Bouwafdeeling en de Hydrotechnische Afdeeling.

De Afdeeling E. (Electriciteit) verricht alle voorkomende werkzaamheden op electrotechnisch gebied. Ook voor de zg. calorische centrales, die niet met waterturbines maar met stoommachines of oliemotoren werken.

De Bouw-Afdeeling (Afdeeling B.) voert de bouwwerken uit voor de nieuwe krachtstations van den Staat.

De taak van de Hydrotechnische afdeeling (Afdeeling H.) laat zich het beste omschrijven aan de hand van art. 2 van het Staatsblad 1917 No. 488, waarbij de geheele Dienst werd ingesteld, nl.:

1. **Stelselmatige opsporing en verkenning van waterkrachten.**

Dit geschiedt door kaartstudiën, terreinverkenningen en watermetingen. Het aantal permanente waterwaarnemingsposten in rivieren op Java bedraagt thans ongeveer 30, waarvan de helft voorzien van zelfregistreerende peilschalen. Fig. 1 vertoont een in 1918 opgerichte waarnemingspost in de Tji Taroem, voorzien van een zelfregistreerende peilschaal. Fig. 2 laat zien het meten van het rivierdebiet door middel van een watermeetmolentje systeem Ott.

Binnen niet te langen tijd zal tot een geregelde publicatie der waargenomen rivierdebieten worden overgegaan.

2. **Inventarisatie van de waterkrachten en voorlichting van gegadigden.**

D. w. z. alle beschikbare gegevens omtrent ligging en vermogen van waterkrachtbronnen worden verzameld in een zg. *waterkrachtskadaster*. Dit kadaster zal in den loop van dit jaar voor het publiek toegankelijk zijn.

Particulieren, die waterkracht wenschen te gebruiken, kunnen zich dus vooraf op de hoogte stellen van hetgeen reeds bekend

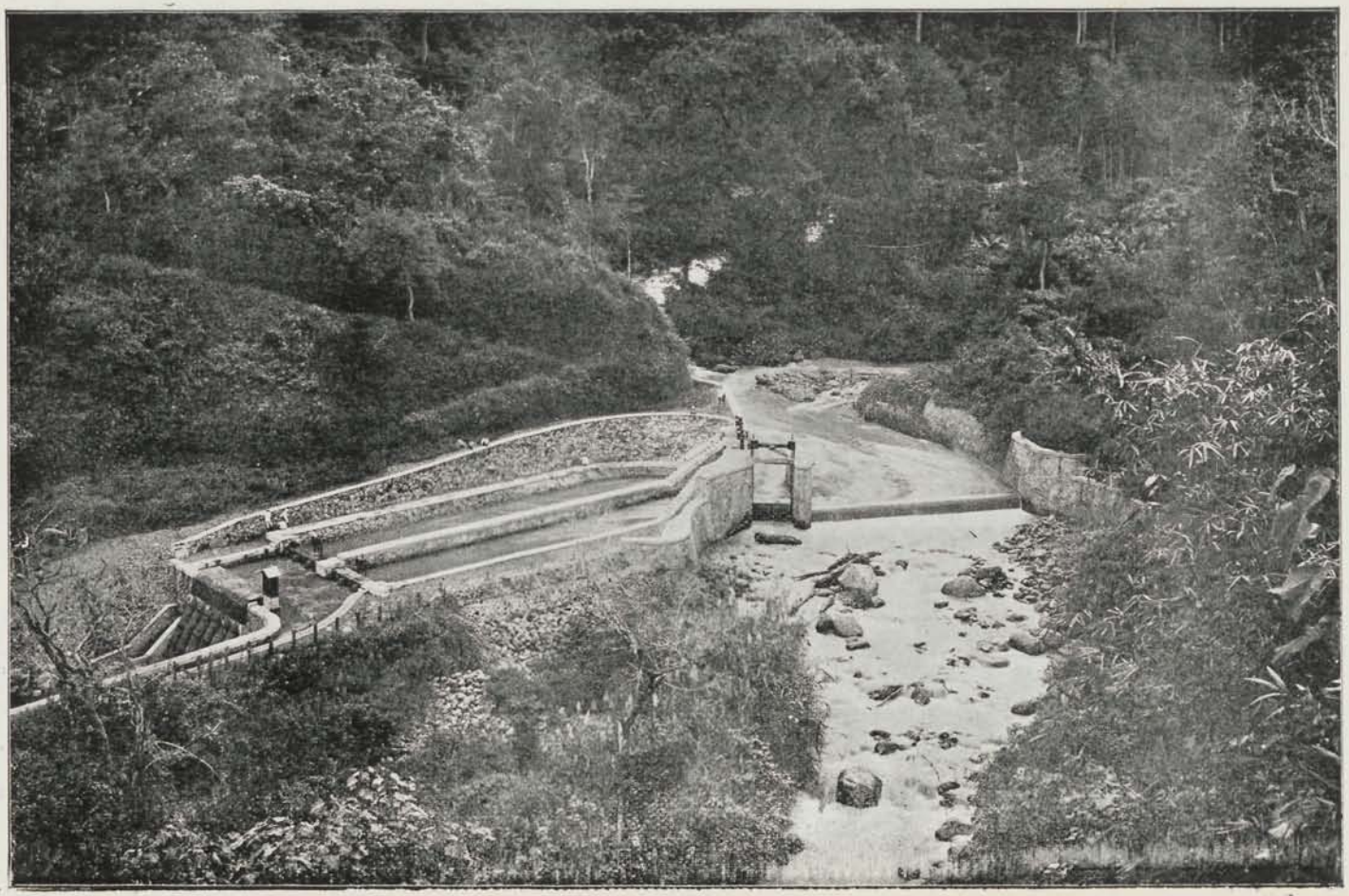

Fig. 4. Watervang Staatswaterkrachtwerk Tjatoer bij Madioen.

is omtrent de rivieren of leidingen, die zij daarvoor op het oog hebben.

Het vermogen van de op Java tot heden opgespoorde waterkrachten, welke voor opname in het waterkrachtkadaster in aanmerking komen, kan nu reeds op ongeveer een half millioen P. K. geschat worden.

3. **Het maken van plannen en begrootingen voor waterkrachtwerken.**

Niet alleen voor de verschillende Staatsbedrijven en diensten, maar ook voor gewesten, gemeenten en particuliere ondernemingen zijn reeds verscheidene ontwerpen van waterkrachtwerken opgemaakt. Een dezer werken had een vermogen van 200.000 P.K., tot dusver het grootste in Ned.-Indië.

4. **Behandeling van en toezicht op waterkrachtvergunningen.**

Alvorens concessies of vergunningen worden verleend, wordt eerst nagegaan, wat voor de spoorwegelectrificatie en andere Staatsdoeleinden gereserveerd moet blijven.

Voorts wordt onderzocht of geen roofbouw plaats vindt. Onder roofbouw verstaat men het slechts voor een deel benutten van het beschikbaar verval, zoodat verdere uitbouw door anderen onnoodig duur of onmogelijk gemaakt zou worden.

Omtrent de bij den Dienst voor Waterkracht en Electriciteit uitgevoerde werken, in uitvoering zijnde ontwerpen en aanhangige plannen kan het volgende worden medegedeeld:

Twee uitgevoerde waterkrachtwerken zijn reeds in bedrijf genomen nl. de Staatscentrale in het Tjatoerdal voor de S. S. werkplaatsen in Madioen, welke sedert 1917 uitstekend werkt (zie fig. 4 en 5) en een kleine centrale ten Zuiden van Bandoeng, sinds 1918 dienstdoend voor het radiostation aldaar.

Bijna voltooid is een waterkrachtwerk aan de Ketahoen-rivier bij het meer van Tais in Benkoelen, bestemd voor energielevering aan de Gouvernements-goudmijnen en aan het particuliere mijnbedrijf Redjang Lebong.

Het krachtstation Tjatoer bij Madioen heeft twee turbines van 1000 P.K. elk, werkende onder een waterdrukhoogte

van 110 M. De toevoerleiding heeft vanaf de prise d'eau tot aan de buisleidingen der turbnes een totale lengte van 2200 M. waarin twee tunnels resp. 240 en 360 M. lang. De electrische energie wordt onder 25.000 Volt spanning langs een 15 K.M. lange luchtleiding op ijzeren masten naar het onderstation te Madioen overgebracht.

De waterkracht-centrale aan het meer van Tais in Benkoelen wordt voorloopig voorzien van twee turbines à 1000 P.K. werkende onder 50 M. waterdruk.

De kleine waterkrachtinstallatie voor het radiostation bij Bandoeng heeft een vermogen van ongeveer 200 P.K. Zij verdient bijzondere vermelding wegens de toepassing van een houten buisleiding, lang 140 M. met een diameter van 23 inch., die weerstand biedt aan een maximum waterdruk van 33 M. De houtconstructie werd tijdens den oorlog uit Australië verkregen, terwijl de montage met het aanwezig eigen personeel geschiedde. Een tweede waterkrachtinstallatie voor het radiostation, groot ongeveer 350 P.K. zal binnenkort gereed komen.

Voorts zijn op Java in uitvoering twee waterkrachtwerken nl. aan de Tji Anten en Tji Tjatih voor de spoorwegelectrificatie en energievoorziening van de Residentie Batavia en West-Preanger alsmede een tweetal werken aan de Tji Kapoendoeng en Tji Saroewa voor de hydro-electrische energievoorziening van de Bandoengsche Hoogvlakte.

Het in deze vier krachtstations te installeeren vermogen zal ongeveer 40.000 P.K. (aan de turbine-as) bedragen. Hiervan komen 28.000 P.K. in de centrale aan de Tji Anten, die bestemd is om de groote belastingsschommelingen van de electrische spoorwegen in en om Batavia op te nemen.

Het nieuwe waterkrachtwerk aan de Tji Kapoendoeng, groot 3000 P.K. zal in de plaats treden van de oude Dago-centrale der Bandoengsche Electriciteits Maatschappij, welke door den Staat zal worden overgenomen en als reserve aangehouden.

Omtrent het aan de Tji Saroewa, een zijrivier van de Tji Sankoej, te bouwen waterkrachtwerk, waar 4500 P.K. zullen worden geïnstalleerd, valt nog op te merken, dat dit werk twee watervangen en twee toevoerleidingen krijgt, waarvan de eene het water uit de Tji Saroewa en de andere het water uit de Tji Sankoej zelf zal aftappen. Bovendien zal in den drogen tijd water gesup-

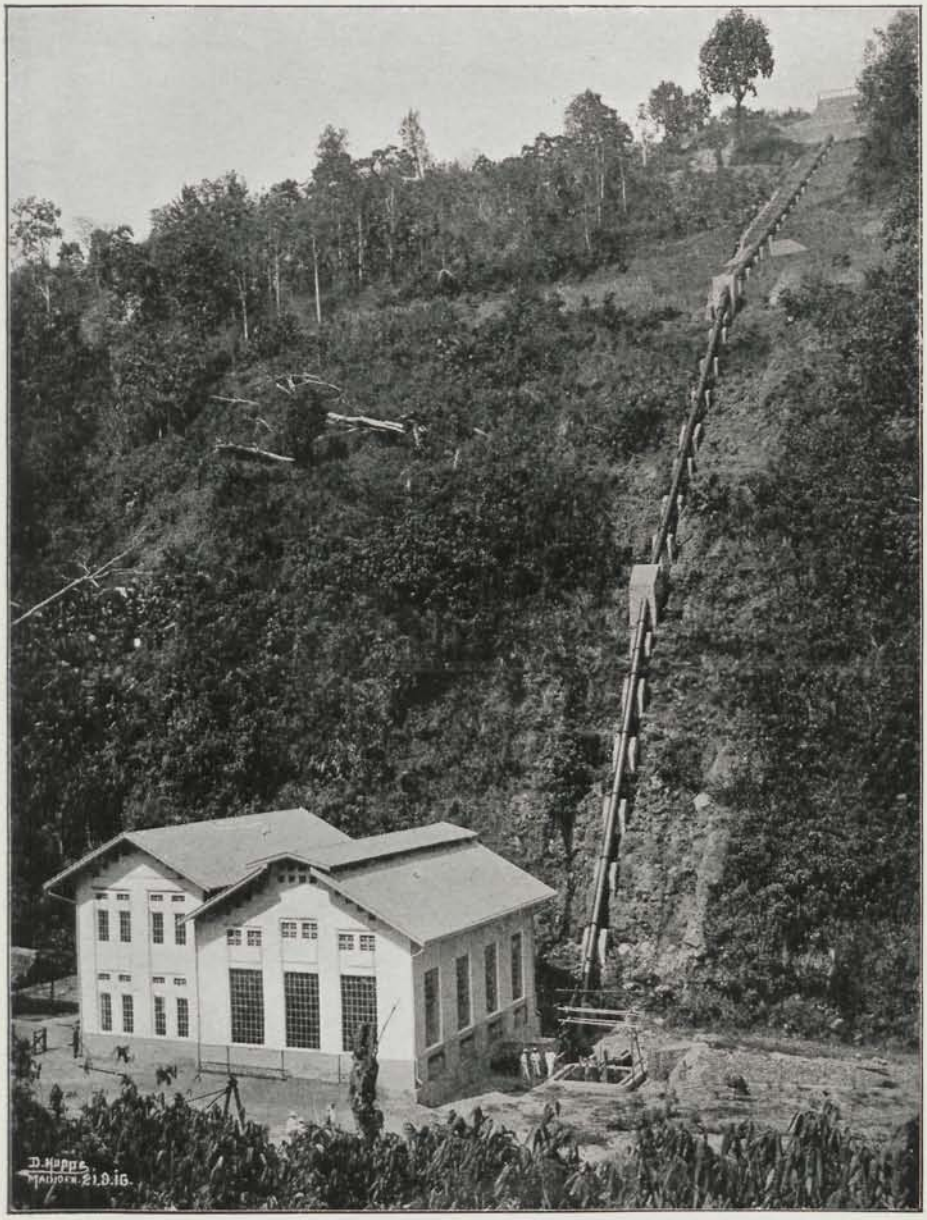

Fig. 5. Machinegebouw Staatswaterkrachtwerk Tjatoer bij Madioen.

pleerd worden uit de Sitoe Tji Leuntja, een meertje, dat zoowel in de Tji Saroewa als in de Tji Sankoej bovenstrooms de ontworpen watervangen afwatert. Dit meertje zal door opstuwing tot een reservoir van minstens 10.000.000 M^3 gemaakt worden (zie fig. 3).

Benedenstrooms van dit in uitvoering zijnde krachtstation is nog een tweede mogelijk, welke het door het eerste station verwerkte water over meer dan de dubbele valhoogte opnieuw kan benutten. De ontwerpen voor dit tweede waterkrachtwerk zijn reeds onderhanden.

De waterkrachtwerken aan de Tji Kapoendoeng, Tji Sankoej en Tji Geureuh (radiostation) worden onderling door een hoogspanningsleiding verbonden.

Uitbreiding van de energievoorziening op de Bandoengsche Hoogvlakte is noodzakelijk met het oog op de toenemende krachtbehoeften van de Gouvernements-radiostations, militaire werkplaatsen en inrichtingen, spoorwegwerkplaatsen alsmede van particuliere nijverheidsondernemingen.

Geldt het voorgaande meer in het bijzonder West-Java, thans volge een en ander over de in studie zijnde plannen voor de energievoorziening van Midden- en Oost-Java.

In Midden-Java bestaat een particulier waterkrachtstation voor Algemeene Electriciteitsvoorziening nl. de Toentang-centrale van de Algemeene Nederlandsch-Indische Electriciteits Maatschappij (Aniem). De voorgenomen uitbreiding van dit bedrijf over een grooter gebied dan uitsluitend Semarang en omstreken, electrificatieplannen in studie bij de Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij alsmede plannen van den irrigatiedienst tot het opstuwen van de zg. Rawa Pening bij Ambarawa tot een reservoir van 237 millioen M^3 maakten het noodzakelijk het vraagstuk van de energievoorziening van Midden-Java in zijn geheel in studie te nemen. Deze studie is nog niet voltooid. Als krachtbronnen komen voor Midden-Java in aanmerking de Toentang en de Serajoe.

In de Toentang zijn in 3 à 4 waterkrachtwerken onder de tegenwoordige omstandigheden reeds 13.000 P.K. te ontginnen. Dit vermogen kan verdubbeld worden door aanleg van het Rawa Penningreservoir volgens het plan van den Hoofdingenieur Varkevisser, waarmede nl. een verdubbeling van het minimumdebiet bereikt wordt.

Hoewel invoering van electrische tractie op de N.I.S.-lijnen een groot deel van de Toentang-waterkrachten in beslag zal nemen, zoo is toch voorloopig voor het met Rawa-Peningreservoir te winnen krachtsurplus geen bepaald afzetgebied aan te wijzen.

Voor Oost-Java bestaat een plan voor den bouw van een Staatswaterkrachtwerk aan de Kali Konto, groot 10.000 P.K., bestemd voor de electrificatie van de Staatsspoorlijnen in en bij Soerabaja en tevens voor de algemeene electriciteitsvoorziening in de gewesten Soerabaja, Kediri en Pasoeroean.

In het afgeloopen jaar is van Staatswege ook een begin gemaakt met de opsporing van groote waterkrachten in de *Buitengewesten.* Aanvankelijk beperkt tot het gebied van de IJzer- en Nikkelertsen op Celebes, wordt dit waterkrachtonderzoek thans daarbuiten krachtig voortgezet. In den loop van dit jaar komt de Asahan-rivier in Noord-Sumatra aan de beurt en vervolgens eenige rivieren en meren in Midden- en Zuid-Sumatra alsmede in Atjeh. In Celebes zijn de waterkrachten in de La Rona, Posso en Laa verkend. Het vermogen van de in de La Rona economisch ontginbare waterkrachten wordt geschat op minstens 150.000 turbine P.K. In de Posso zijn minstens 200.000 P.K. en in de Laa gemiddeld 100.000 P.K. beschikbaar.

De La Rona en Posso voeren het water uit de groote meren van Midden-Celebes af (Matano-, Mahalona-, Towoeti- en Possomeer) zoodat door reguleering dezer meren het opgegeven vermogen gedurende het geheele jaar kan worden ontwikkeld.

In de Asahan-rivier zijn met inbegrip van de door particulieren gevonden waterkrachten minstens 500.000 P.K. te verwachten, terwijl in Zuid-Sumatra aan het Ranau-meer en op eenige andere plaatsen samen zeker wel op een paar honderdduizend paardekrachten te rekenen is.

Een krachtig doorzetten van de opsporing van groote waterkrachten in de Buitengewesten van Staatswege is noodzakelijk om binnen afzienbaren tijd de met groote, goedkoope waterkrachten verband houdende industrieële mogelijkheden, in het bijzonder op het gebied van de zg. stikstofindustrie, te kunnen beoordeelen.

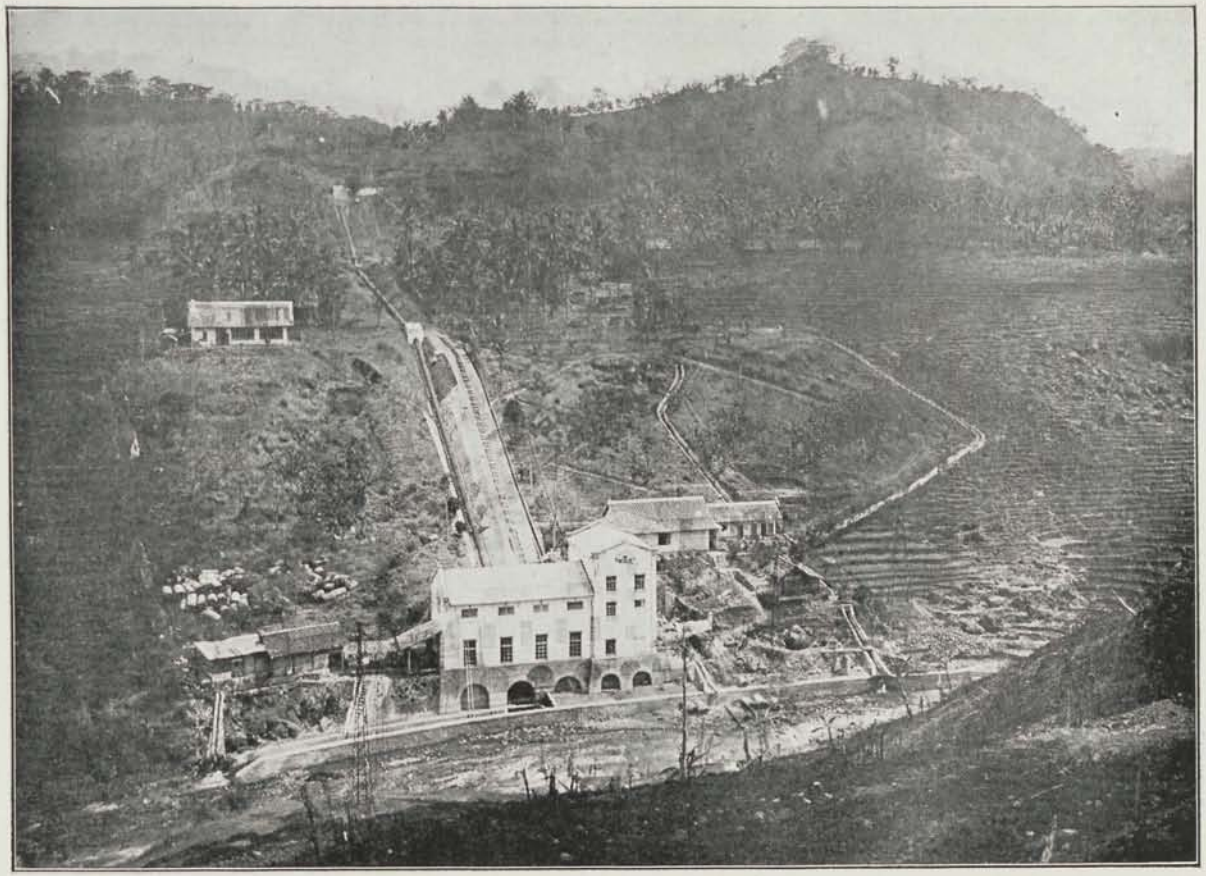

Fig. 6. Waterkrachtcentrale van de A. N. I. E. M. aan de Toentang bij Semarang.

4. TOEKOMSTIGE VERWACHTINGEN.

Alvorens over te gaan tot beschouwingen over hetgeen in de naaste toekomst redelijkerwijze te verwachten is van de ontginning der groote waterkrachten, in de eerste plaats op Java, zij nog even gewezen op eenige geo-hydrologische verschijnselen, welke de ontwikkeling van het waterkrachtwezen op dit eiland ongunstig beïnvloeden:

1e. De lage rivierdebieten tengevolge van den geringen regenval in de Oostmoesson, waardoor het vermogen van de waterkrachtwerken in dien drogen tijd sterk achteruitgaat.

Aan dit nadeel is alleen tegemoet te komen door watersuppletie uit reservoirs of door krachtsuppletie uit met calorische machines gedreven electrische centralen.

Die waterreservoirs kunnen zijn:

a. natuurlijke meren,

b. kunstmatige reservoirs of wadoeks en

c. ondergrondsche waterbekkens.

Meren van eenigszins grooten omvang zijn er niet op Java. De bekende Sitoe Tjileuntja, een meertje op de hoogvlakte van Pengalengan ten zuiden van Bandoeng zal worden opgestuwd tot een reservoir van minstens 10.000.000 M³ inhoud ten behoeve van het Staatswaterkrachtwerk Tjisaroewa, zooals in het vorige hoofdstuk reeds vermeld is.

Een groot kunstmatig reservoir ten dienste van irrigatie- en waterkracht kan worden verkregen volgens het reeds genoemde Rawa-Pening reservoirplan van den Hoofdingenieur der B.O.W. Varkevisser (reservoir-inhoud ± 237.000.000 M³). Hiermede kunnen in de Toentangrivier totaal ongeveer 26.000 P.K. gewonnen worden.

Een geologisch onderzoek naar ondergrondsche waterbekkens in en om de Bandoengsche Hoogvlakte is onderhanden.

Zoo'n natuurlijk ondergrondsch waterreservoir wordt in den drogen tijd leeggepompt en vult zich van zelf weer in den regentijd. Voorbeelden in Zwitserland toonen aan, dat een hydro-electrisch pompbedrijf in bepaalde gevallen zeer loonend kan zijn voor versterking van het vermogen van een waterkrachtwerk in den tijd van de lage waterstanden. In de Vereenigde Staten van Noord-Amerika gebruikt men on-

dergrondsche waterreservoirs veelal voor bevloeiïng of drinkwatervoorziening.

2e. Een tweede ongunstige factor voor de waterkrachten op Java is de kegelvorm van het gebergte. Daardoor kunnen vele waterkrachten niet economisch ontgonnen worden; de kegelvorm eischt nl. in vele gevallen zeer lange buisleidingen, welke de bouwkosten te zwaar drukken. Bovendien bieden de kegelvormige bergen weinige voor reservoiraanleg geschikte plaatsen en vormen zij gewoonlijk kleine stroomgebieden.

3e. Mede van ongunstigen invloed op de kosten van waterkrachtwerken is de geologisch zeer jonge formatie van de meeste rivierdalen op Java, waardoor veel afschuivingen voorkomen, die de waterwerken, in het bijzonder de toevoerleidingen, bedreigen.

4e. Tenslotte oefent de toenemende ontwouding een ongunstigen invloed op de waterdebieten en dus op het waterkrachtvermogen.

Bij de vaststelling van de boschreserve op Java dient in elk geval rekening gehouden te worden met de hydrologische belangen van het waterkrachtwezen. Een eerste stap in die richting is de benoeming van ondergeteekende in de Commissie van advies omtrent de vraag, welke voor de voormalige Gouvernementskoffiecultuur op Java gereserveerde terreinen eventueel bij de boschreserve behooren te worden gevoegd.

Ten slotte de vraag wat in de naaste toekomst te verwachten is van de exploitatie der grootere waterkrachten op Java?

Naar het mij voorkomt in de allereerste plaats een meer algemeene electriciteitsvoorziening, welke voornamelijk drie groote gebieden zal omvatten:

a. West-Java (met als kern de gewesten Batavia en Preanger Regentschappen);

b. Midden-Java (allereerst Semarang, Kedoe, Djokjakarta, Soerakarta);

c. Oost-Java (voorloopig de gewesten Soerabaja, Kediri en Pasoeroean).

Elk dezer gebieden zal worden bediend door eenige Staatswaterkrachtwerken, welke de energie in het groot leveren aan

gewestelijke, gemeentelijke of particuliere distributie-bedrijven. Voor de energievoorziening van de Bandoengsche Hoogvlakte wordt een gemengd distributiebedrijf opgericht, waaraan particulieren (Bandoengsche Electriciteits-Maatschappij), Gemeente en Staat deelnemen, terwijl ook de deelname voor het Gewest is opengesteld.

Voor bepaalde verbruikers met bijzondere bedrijfseischen, zooals de spoorwegen, radiostations, e.d., is de tusschenschakeling van een of ander distributiebedrijf ongewenscht. Aan zulke bedrijven dient de stroom zoo economisch mogelijk rechtstreeks door den Staat geleverd te worden.

Het hoogspanningsleidingnet ter verbinding van de krachtstations onderling en met de groote distributiecentra, de zg. primaire distributie, welke technisch en economisch zoo nauw samenhangt met de krachtproductie is evenals deze het beste door den Staat te exploiteeren.

Een meer algemeene electriciteitsvoorziening, krachtig gesteund door den Staat, zal vooral door de levering van goedkoope kracht in sterke mate kunnen bijdragen tot een snellere industriëele ontwikkeling van Java, zoowel in de richting van grootindustrie als van kleinindustrie.

In de tweede plaats zullen de waterkrachten goedkoope energie leveren voor de electrificatie van die spoor- en tramwegen, welke door hun dichtheid van vervoer of bergachtig tracée daarvoor het eerst in aanmerking komen. Bijv. de lijnen in en om de hoofdplaatsen Batavia en Soerabaja, Preangerlijnen en eenige lijnen in Midden-Java.

In de derde plaats verwacht ik veel van combinatie van irirgatie- met waterkrachtwerken. Het gemeenschappelijk gebruik van stuwdammen, leidingen en reservoirs zal in vele gevallen zeer economisch blijken. Voorts kan de goedkoop verkregen hydroelectrische energie uitstekend benut worden voor het drijven van electrische pompstations voor opmaling van irrigatiewater of voor drooglegging van lage landen en moerassen in de rivierdelta's en langs de kust.

De toepassing van electrische polderbemaling is aan ons Hollandsche ingenieurs goed toevertrouwd. Op dit gebied staan wij vooraan. De bekende electrische bemaling van de Dongepolders aan den verlegden Maasmond in Noord-Brabant was een van de

eerste goed geslaagde toepassingen in Europa. Ook zij herinnerd aan de prachtige resultaten met de groote electrische hulpgemalen voor de drooglegging van de in 1916 overstroomde Zuiderzeepolders (Waterland) verkregen.

In de provincie Groningen is momenteel een electrische bemalingsinrichting in aanbouw voor het Boezemwaterschap Electra, welke de grootste van geheel Europa zal zijn. In dit gemaal zullen drie schroefpompen worden opgesteld, welke elk 950 M^3 water per minuut kunnen verplaatsen en gedreven worden door drie draaistroommotoren van elk 550 P.K.

Het is wel eigenaardig, dat men in Ned.-Indië, waar zooveel moerasland braak ligt, nog nauwelijks aan inpoldering en electrische polderbemaling denkt.

In Fransch Cochin-China bij Tonkin zijn dergelijke werken reeds uitgevoerd. Ook in Amerika vindt men vele toepassingen van hydro-electrische energie voor irrigatie- en afwateringsdoeleinden.

Ik twijfel niet of men zal hier op Java wel volgen zoodra voor de daarmede te bereiken voordeelen de oogen meer worden geopend.

Tenslotte hebben recente onderzoekingen door den Dienst voor Waterkracht en Electriciteit aangetoond, dat in enkele stroomgebieden van groote rivieren op Java voldoende goedkoope waterkrachten te ontginnen zijn om een luchtstikstofindustrie op behoorlijke schaal op te zetten.

De beschikbaarstelling van met waterkracht gefabriceerde goedkoope meststoffen en de toepassing van waterkracht voor irrgatie- en afwateringsdoeleinden zal in de toekomst veel kunnen bijdragen tot de zoo wenschelijke vermeerdering van den oogst aan voedingsgewassen.

Buitenlandsche ervaringen rechtvaardigen de uitspraak ook voor Java, dat waterkracht een krachtig middel is tot bevordering van een meer vruchtdragende bodemexploitatie.

Het benutten van Java's waterkracht zal dus niet alleen aan de nijverheid, maar ook aan den landbouw ten goede komen.

Met de oprichting van den Dienst voor Waterkracht en Electriciteit heeft de Indische Regeering tijdig een grooten stap in de goede richting gedaan. In dit opzicht is Nederlandsch-Indië zelfs

Britsch-Indië vooruit. Dit blijkt ten duidelijkste uit de volgende uitspraak, vermeld in het rapport van de „Indian Industrial Commission", die gedurende de laatste twee jaren een onderzoek heeft ingesteld naar den toestand van de nijverheid in Britsch-Indië en de middelen ter bevordering dier industrie:

„De beste verwachtingen koestert de Commissie echter van „waterkracht, vooral voor takken van industrie, die door electri- „citeit gedreven kunnen worden. Zij dringt er daarom ten sterkste „bij de Regeering op aan om een hydrographisch onderzoek te „doen instellen naar de plaatsen, waar de oprichting van hydro- „electrische krachtstations loonend kan worden geacht".

Dit stelselmatig waterkrachtonderzoek dat voor Britsch-Indië, waar de industrialisatie reeds verder is voortgeschreden, thans zoo noodzakelijk wordt geacht, is in Nederlandsch-Indië al sedert eenige jaren van staatswege aangevangen.

Reeds zijn aldus ruim 500.000 P.K. aan waterkrachten opgespoord en technisch verleend, welk aantal P.K. ultimo 1919 meer dan verdubbeld zal zijn.

Het totaal vermogen van in Nederlandsch-Indië ontginbare waterkrachten wordt door mij voorloopig geschat op minstens 5.5 millioen P.K. zijnde:

Op Java	500.000	P.K.
„ Sumatra	2.000.000	„
„ Borneo	2.000.000	„
„ Celebes	1.000.000	„
„ Nederl. Nieuw-Guinea	pro-memorie	
Nederlandsch-Indië totaal	5.500.000	P.K.

Tot slot een vergelijking van dit cijfer met de in eenige Europeesche landen ontginbare waterkrachten:

Zweden	7.000.000	P.K.
Noorwegen	7.500.000	„
Duitschland	2.000.000	„
Frankrijk	5.500.000	„
Zwitserland	2.500.000	„
Oostenrijk	5.000.000	„
Italië	5.500.000	„

Hieruit volgt wel, dat ook op waterkrachtgebied Nederlandsch-Indië een rijk gezegend land genoemd mag worden, te meer waar de waterkrachten hier te lande in het algemeen niet zoo buitengewoon veel duurder te ontginnen zijn dan in Europa.

Bandoeng, Mei 1919.

Beschouwingen betreffende de thans geldende bepalingen voor het verleenen van pensioenen aan Europeesche Burgerlijke Ambtenaren in Nederlandsch-Indië

door

J. A. J. VERMAAT. Jr.

„Het wel begrepen Staatsbelang brengt de pensionneering der ambtenaren mede". Mem. van Toel. wets-ontwerp ingediend bij Kon. Boodschap van 5 December 1845.

Inleiding.

Verwondering mag het wekken, dat bepalingen van zoo'n actueel belang als die op het verleenen van pensioenen aan Europeesche Burgerlijke Ambtenaren in Nederlandsch-Indië zich zoo weinig mogen verheugen in de algemeene belangstelling der betrokken ambtenaren.

Algemeen hoort men gemopper over de wijze, waarop die bepalingen worden toegepast, doch op bepaalde leemten in het reglement wordt niet gewezen.

Zouden wij alle geldende bepalingen aan eene critische beschouwing willen onderwerpen, dan zou de ruimte, die dit tijdschrift kan bieden, niet voldoende zijn; daarom willen wij volstaan met op enkele leemten en gebreken te wijzen, wier aanvulling of verbetering urgent mag worden geacht.

Recht op pensioen.

Allereerst ontbreekt eene bepaling als vervat in art. 3*a* der Burgerlijke Pensioenwet [1]), volgens welke ambtenaren, op grond van hun leeftijd, aanspraak kunnen maken op pensioen.

Onzes inziens kan men veilig aannemen, dat iemand op 55 jarigen leeftijd in Indië minder geschikt zal zijn tot de verdere waarneming zijner betrekking, ook al heeft hij geen lichaamsgebreken van zoodanigen aard, dat hij op grond daarvan ongeschikt moet worden geacht. Ook is vooral voor uitgekomen specialisten het geval niet denkbeeldig, dat geen diensttijd van 20 jaren kan worden aangewezen. Er behoort dus eene bepaling te worden opgenomen, aan welke de hierbedoelde ambtenaren aanspraak op pensioen kunnen ontleenen. Deze bepaling zou kunnen luiden:

„Europeesche Ambtenaren, behoorende tot den burgerlijken dienst in Nederlandsch-Indië, die eervol daaruit zijn ontslagen, hebben recht op pensioen, indien zij:

a. den ouderdom van vijf en vijftig jaren bereikt hebben.

b. enz.

Art. 1*a* wordt art. 1*a* II.

Art. 1*b* zal in vele gevallen onbillijk werken. Het zoogenaamde pensioen in en door den dienst wordt toch slechts verleend, indien belanghebbenden, in of door de uitoefening van hun ambt, dan wel terzake van die uitoefening, wonden of gebreken bekomen, die hen *volstrekt* ongeschikt maken, langer te dienen, mits die wonden of gebreken bekomen zijn tengevolge van gewelddadige aanranding of verzet, dan wel tengevolge van de uitoefening van met gevaar gepaard gaande dienstverrichtingen.

In vele gevallen, zal de ambtenaar, die recht moest kunnen doen gelden op maximum pensioen, aan de bepalingen van dit artikel geen pensioen kunnen ontleenen.

Men denke slechts aan hen, die gedwongen worden verblijf te houden in moerassige streken, waar typheuze koortsen, cholera of malaria tropica epidemisch heerschen en die tengevolge van een dier ziekten ongeschikt worden; aan den landrechter, die in een tamelijk afgelegen streek geplaatst, na afloop der rechtspraak

---

[1]) Waar gesproken wordt van Burgerlijke Pensioenwet, wordt bedoeld de Nederlandsche Burgerlijke Pensioenwet.

huiswaarts keert, uit wraakneming wordt aangevallen en zoodanig letsel bekomt, dat hij voor verderen dienst ongeschikt is.

In Nederland waar toch zeker de burgerlijke ambtenaren onder gunstiger omstandigheden hun dienst verrichten, geldt een mildere bepaling voor de hierbesproken gevallen. Aan art. 12*b* der Burgerlijke Pensioenwet zou een ambtenaar, die in een der genoemde gevallen verkeerde, maximum pensioen kunnen ontleenen.

De betreffende Hollandsche wettelijke bepaling luidt:

„Met afwijking van het bepaalde bij artikel 7 wordt het pensioen van:

a. enz.

b. de ambtenaren, die ziekten of gebreken bekomen, die hen voor de verdere waarneming van hun ambt ongeschikt maken, bepaald op 2|3 van het in het eerste, van het in het tweede, van het in het derde of van het in het vierde lid van artikel 7 genoemde gemiddelde, behoudens het maximum van drie duizend gulden, mits die ziekten of gebreken het gevolg zijn, hetzij van tegen hen in de uitoefening van hun dienst of ter zake van die uitoefening gepleegde gewelddadigheden, *hetzij van andere bijzondere omstandigheden, die zich bij de uitoefening van dĕn dienst niet door hunne schuld of onvoorzichtigheid hebben voorgedaan.*

De aanspraak op het bij de vorige zinsnede bedoeld pensioen vervalt, indien een langere termijn dan van twee jaren is verstreken tusschen den dag, waarop ziekten of gebreken als bovenbedoeld, bekomen zijn en dien, waarop van het bestaan der ongeschiktheid voor den dienst uit eene geneeskundige verklaring als in art. 5 bedoeld, blijkt".

Art. 1*b* van het Indische Reglement zou in navolging van het bovenstaande als volgt kunnen worden geredigeerd:

„1*b*. Ziekten of gebreken bekomen, die hen voor de verdere waarneming van hun ambt ongeschikt maken, mits die ziekten of gebreken het gevolg zijn, hetzij van tegen hen in de uitoefening van hun dienst of ter zake van die uitoefening gepleegde gewelddadigheden, hetzij van andere bijzondere omstandigheden, die zich bij de uitoefening van den dienst niet door hunne schuld of onvoorzichtigheid hebben voorgedaan.

De aanspraak op het bij de vorige zinsnede bedoeld pensioen vervalt, indien een langere termijn dan van twee jaren is verstreken tusschen den dag, waarop ziekten of gebreken als bovenbedoeld bekomen zijn en dien, waarop van het bestaan der ongeschiktheid voor den dienst uit eene geneeskundige verklaring afgegeven door de daartoe aangewezen Commissie blijkt, tenzij de commissie uitdrukkelijk verklaart, dat de ziekten of gebreken moeten worden aangemerkt als te zijn ontstaan, tengevolge van een der oorzaken in het eerste lid van dit artikel vermeld".

Om allen twijfel weg te nemen betreffende het al of niet geoorloofd zijn van het aanbieden van eene andere betrekking aan hem, die ongeschikt wordt voor het door hem bekleede ambt, op straffe van verlies van het recht op pensioen bij niet aanneming zouden de leden *c* en *d* van art. 1 als volgt moeten worden gelezen:

„*c.* een diensttijd hebben van minstens tien jaren en ongeschikt worden geacht voor de verdere waarneming van hunne betrekking".

„*d.* een diensttijd hebben van minstens vijf jaren en door wel bewezen ziels- of lichaamsgebleken belet worden, langer de door hen bekleede betrekking te vervullen".

Wie Europeesche Burgerlijke Ambtenaren zijn, blijkt niet uit de bepalingen van het Pensioenreglement, wel wie als zoodanig worden beschouwd.

Wellicht zou het daarom aanbeveling verdienen, de aanhef van artikel 2 te lezen als volgt:

„Europeesche burgerlijke ambtenaren zijn Europeanen en met hen gelijkgestelden, die enz."

Het verschil, dat weleens gemaakt wordt tusschen de woorden „ambtenaar" en „beambte" is denkbeeldig. Beambte is een germanisme en mag dus niet gebezigd worden.

Ambtenaar = Beamter.

In wetten of wettelijke voorschriften treft men, voorzoover ons bekend, het woord „beambte" niet aan.

Diensttijd.

Waarom tijd, met buitenlandsch verlof doorgebracht, niet in aanmerking komt, terwijl volgens de Burgerlijke Pensioenwet, die

tijd, voorzoover het verlof niet langer dan één jaar heeft geduurd, wel in aanmerking komt voor vergelding met pensioen is niet duidelijk. Aan Indische ambtenaren wordt na een bepaald aantal jaren buitenlandsch verlof verleend, 1° in het belang van hunne gezondheid, 2° om de voordeelen, die een verblijf in de niet tropische landen voor verruiming van hun blik biedt te kunnen deelachtig worden, waardoor zij hunne betrekking op betere wijze zullen kunnen vervullen. Waar dus het buitenlandsch verlof verleend wordt uit een welbegrepen Staatsbelang, moet het minder juist geacht worden, dat de tijd met buitenlandsch verlof, ook al heeft dat verlof langer dan een jaar geduurd, niet in aanmerking komt voor pensioen.

Men keere dus de zaak om en bepale, dat de Gouverneur-Generaal, dan wel de Minister van Koloniën of de Kroon in bijzondere gevallen, bij gemotiveerd besluit bepalen kunnen, dat de tijd met buitelandsch verlof doorgebracht, niet dan wel slechts gedeeltelijk als diensttijd in aanmerking komt.

Indien de redenen, die er toe geleid hebben, den ambtenaar op wachtgeld te stellen, dan wel hem non-activiteits tractement toe te kennen, onafhankelijk waren van zijn wil, is het minder juist den tijd door hem op wachtgeld of in het genot van non-activiteitstractement doorgebracht niet of slechts ten deele mede te tellen voor pensioen. De betrokkene lijdt reeds financiëel nadeel; moet hij nu ook nog benadeeld worden door beperkende bepalingen ten opzichte van de berekening van zijn voor pensioen geldigen diensttijd. Wel is waar treft men ook in de tegenwoordige Hollandsche wetgeving geen mildere bepalingen aan, doch dat neemt niet weg, dat het in vele gevallen, vooral voor Indische ambtenaren, gewenscht kan zijn, den hierbedoelden tijd mede te tellen.

In de wet van 1846 (Stbl. 24) tot regeling van de Burgerlijke Pensioenen kwam de n.v. bepaling voor:

Art. 6*c* 2e al. „Als diensttijd wordt ook beschouwd de tijd tusschen het ontslag en de herplaatsing van hem, die, tengevolge van maatregelen van bestuur, buiten zijn toedoen, tijdelijk ontslagen is geweest, en de korting bij art. 18 bedoeld, ondergaan heeft".

Waarom men later deze gunstige bepaling heeft doen vervallen, is ons niet gebleken; mogelijk, omdat men toen in het algemeen

het beginsel huldigde, dat alleen over tijd in werkelijken dienst doorgebracht, pensioen zou worden toegekend.

Bij de behandeling van de Pensioenwet voor de Gemeenteambtenaren stelden eenige leden de vraag, of de tijd, in het genot van gemeentelijk wachtgeld doorgebracht, ook als diensttijd voor de berekening van het pensioen in aanmerking komt. De Regeering antwoordde: „De tijd, gedurende welken gemeentelijk wachtgeld wordt genoten, komt bij de regeling van het pensioen niet als diensttijd in aanmerking, omdat het pensioen berekend wordt uitsluitend over den tijd in werkelijken dienst doorgebracht". Een afdoende reden werd alzoo niet gegeven. Dat pensioen alleen verleend wordt over werkelijken diensttijd is waar, doch op dezen regel zou als uitzondering kunnen gelden: „dat tijd op wachtgeld doorgebracht, gevolgd door diensttijd in eene betrekking, die uitzicht geeft op pensioen, ten laste van 's Rijks geldmiddelen, in aanmerking komt voor vergelding met pensioen".

Volgens de artt. 3 en 4|*c*, 2e lid komt de tijd gedurende welken personen, voor den Indischen dienst ter beschikking van den Gouverneur-Generaal gesteld, inkomsten hebben genoten vóór den dag van hunne aankomst in Nederlandsch-Indië niet in aanmerking, tenzij het bepaalde in art. 1*f* op hen van toepassing is.

Deze bepaling is bijzonder nadeelig voor hen, die van eene betrekking, waaraan uitzicht op pensioen was verbonden ten laste van de Nederlandsche begrooting of een Rijkspensioenfonds overgaan in Indischen Staatsdienst. Zij toch dienen feitelijk zonder onderbreking van dienstverband door, omdat zij zich vóór hunne inscheping reeds hebben verbonden het Indische Gouvernement gedurende een bepaald aantal jaren te dienen. Onder hen zijn er, die op gevorderden leeftijd worden uitgezonden en reeds een groot aantal dienstjaren achter den rug hebben, een diensttijd, die hen, waren zij in Nederland ongeschikt geworden voor de verdere vervulling van hun ambt, aanspraak zou hebben gegeven op pensioen. Wat zal het lot zijn van deze verdienstelijke ambtenaren — verdienstelijk moeten zij zich hebben gemaakt, anders komen zij niet voor uitzending in aanmerking — indien zij, vóórdat zij zijn aangekomen, ongeschikt worden? Wat zal het lot hunner vrouwen en kinderen zijn, voorzoover zij niet hun deelgerechtigheid in een der bestaande weduwen- en weezenfondsen hebben behouden? 't

Is bijna niet aan te nemen, dat het Indische Gouvernement zulk een ondankbaar werkgever zal zijn, dat het de betrokkenen zonder iets aan den dijk zet. Men hangt echter van gunst en genade af. Is er geen antecedent, wat zeer wel mogelijk is, dan heeft men, gezien den Indischen angst om antecedenten te scheppen, een kwade kans. Wijziging der bestaande bepalingen is in dit opzicht dus dringend noodig. Waar men uit een billijkheidsoogpunt toch zou moeten ondersteunen, is het zeker meer gewenscht, door een wettelijk voorschrift daaraan tegemoet te komen, dan de belangen van de betrokkenen aan willekeur prijs te geven.

Men ga verder en late ook hen, die nog nimmer eenig ambt bekleed hebben, van de voordeelen genieten.

Eene bepaling zou kunnen opgenomen worden van onderstaande strekking:

„De tijd, gedurende welken personen, die voor den Indischen dienst ter beschikking van den Gouverneur-Generaal zijn gesteld, inkomsten ten laste der Nederlandsche of Indische begrooting hebben genoten vóór den dag van hunne aankomst in Nederlandsch-Indië, dan wel vóór de aanvaarding hunner betrekking, komt als diensttijd in aanmerking.

Mede komt in aanmerking, de tijd, verstreken tusschen het ontslag wegens overgang in Indischen dienst van een ambtenaar, die aan eenige wet uitzicht op pensioen kon ontleenen en die waarop hij in het genot wordt gesteld van inkomsten, ten laste van de Nederlandsche of Indische begrooting".

In Indië komt het meermalen voor, dat personen beneden 18 jarigen leeftijd in Gouvernements dienst treden. Waar van deze personen diensten worden gevorderd en zij niet uitsluitend als leerling kunnen worden aangemerkt is het billijk, dat ook jaren beneden den 18 jarigen leeftijd in aanmerking komen.

In geen enkele pensioenwet komt diensttijd, voorafgaande aan het zestiende levensjaar in aanmerking, zoodat deze ook hier behoort te worden buitengesloten.

Overeenkomstig het bepaalde in de Pensioenwetten Zee- en Landmacht 1902 zou art. 5 van het hier besproken Pensioenreglement kunnen luiden:

„Dienst als Nederlandsch-Indisch burgerlijk ambtenaar, voorafgaande aan het tijdstip, waarop het zestiende levensjaar is ver-

vuld, komt voor de berekening van het pensioen niet in aanmerking".

Bedrag van het pensioen.

Art. 10 eerste lid worde gelezen als volgt:

„Voor hen, die hun pensioen in de tropen wenschen te verteren, wordt het jaarlijksch pensioen voor een diensttijd van twintig jaren vastgesteld op acht maal den maandelijkschen grondslag, gedurende de laatste vier en twintig maanden genoten, of op acht maal den maandelijkschen grondslag gedurende de laatste zestig maanden genoten, al naar gelang de grondslag *f* 1000.— of minder, dan wel meer dan *f* 1000.— heeft bedragen.

Voor een diensttijd van 30 jaren wordt het pensioen bepaald op 9 maal den maandelijkschen grondslag gedurende de laatste vier en twintig, dan wel zestig maanden genoten, al naar gelang de grondslag *f* 1000.— of minder, dan wel meer dan *f* 1000.— heeft bedragen.

Wenscht men het pensioen buiten de tropen te verteren, dan worden die bedragen op de helft teruggebracht.

Voor ieder geheel jaar boven de twintig wordt het pensioen, zooals dat voor de tropen wordt berekend met 1|12 van het maandelijksch bedrag, waarnaar het pensioen wordt berekend, verhoogd, met dien verstande, dat het pensioen voor de tropen niet meer kan bedragen dan 9 maal den maandelijkschen grondslag daarbuiten niet meer dan 4½ maal den maandelijkschen grondslag, die voor de berekening heeft gegolden.

Het pensioen kan niet meer bedragen dan *f* 24000.— voor hen, die hun pensioen in de tropen dan wel van *f* 12000.— voor hen, die hun pensioen daar buiten wenschen te verteren.

De verhooging van de pensioenen naar de hier aangegeven maatstaf kan wenschelijk worden genoemd, omdat men zoodoende meer in overeenstemming handelt met de berekening, die ook in Holland wordt gevolgd.

In Nederland ontvangt men na 40 jarigen dienst 2|3 van de genoten jaarlijksche bezoldiging.

Twintig Indische jaren worden gelijkwaardig geacht aan veertig Hollandsche, zoodat ook de verhouding der pensioenen gelijk behoort te zijn.

Waar men in Holland de pensioenen bepaalt op 2|3 van de jaarlijksche wedde of op acht maal de maandelijksche, behoort daarop voor Indië geen uitzondering te worden gemaakt.

De tractementen der Indische ambtenaren zijn in overeenstemming met de duurdere levenswijze in de tropen, zoo zullen dit in de toekomst ook de pensioenen behooren te zijn.

Verteert men zijn pensioen niet in de tropen, dan is die noodzakelijkheid niet daar en komt het rechtmatig voor de pensioensbedragen op de helft terug te brengen.

Ook dan heeft men nog geen reden tot klagen, omdat het gestelde maximum belangrijk hooger is, dan dat, wat men als Hollandsch ambtenaar zou kunnen genieten, zoodat men zich behoorlijk schadeloos gesteld kan achten voor de gevaren, waaraan men in Indië is blootgesteld geweest en de eventueele vervroegde ouderdoms- en andere gebreken, waaraan men, tengevolge van zijn verblijf in de tropen, is komen te lijden.

Uitgaven, die als gevolg daarvan zullen moeten worden gedaan, vinden naar het voorkomt, een voldoende compensatie in het hoogere pensioen.

Pensioensgrondslag.

Art. 11 geeft tot allerlei kwesties aanleiding. De duistere redactie is oorzaak, dat omtrent de juiste toepassing groot verschil van gevoelen bestaat. Het zal wel niet mogelijk zijn een artikel zoodanig te redigeeren, dat zich bij de toepassing geen verschilpunten kunnen voordoen, maar wel moet het tot de onmogelijkheden behooren, dat men bijdragen voor pensioen betaalt, zonder dat de mogelijkheid zich kan voordoen, dat men over de belooning, waarvoor die bijdragen worden geheven, pensioen zal genieten.

De gevallen, dat bijdragen worden geïnd van belooningen, die bij de berekening van eventueel toe te kennen pensioen niet in aanmerking komen, zijn te talrijk en te alom bekend, dan dat het noodig geacht wordt, ze hier opnieuw te memoreeren. Onderwijzers en Leeraren hebben in hun vakbladen meermalen tegen die inhoudingen een woord van protest doen hooren.

Dat men zou moeten betalen voor iets wat men niet kan genieten, is een ongerijmdheid; dat men dus, al zijn dan ook de

bewoordingen van het gewraakte artikel minder duidelijk, tot een tegengestelde uitlegging is gekomen, is ons een raadsel. Deze opvatting van het artikel moet op zijn zachtst uitgedrukt, onbillijk worden genoemd. Hij toch alleen handelt billijk, die naast en boven de geschreven wet, de ongeschreven wet eerbiedigt. Zelfs is het aan twijfel onderhevig, of men volgens de tegenwoordige rechtsbegrippen, voor pensioen kan doen betalen, omdat pensioen zou zijn een rechtmatig deel van des ambtenaars loon. Door militairen wordt ten behoeve van hun pensioen niet bijgedragen. In het oorspronkelijke wetsontwerp der Burgerlijke Pensioenwet wilde men den ambtenaren pensioen toekennen, zonder bijdragen hunnerzijds. Verschillende gemeentebesturen nemen de pensioensbijdragen, die zij voor hunne ambtenaren aan het Pensioenfonds voor de gemeente-ambtenaren verschuldigd zijn, geheel voor hunne rekening, omdat zij vorengenoemde stelling onderschrijven.

Dat men slechts betaling verschuldigd is voor hetgeen men kan genieten, blijkt ten overvloede uit art. 64[1] der Lageronderwijswet, waar men leest: „Als diensttijd komen, onverminderd het bepaalde in art. 72, in aanmerking de volle jaren, waarover de bijdrage, vermeld in art. 69, eerste en tweede lid, betaald is of op het pensioen wordt ingehouden, alsmede de termijnen, over welke eene bijdrage is betaald, ingevolge art. 69, 3e lid".

Art. 11 zouden wij als volgt willen lezen:

„Art. 11".

„1. Onder ‚wedde" wordt verstaan, de onder welke benaming ook aan eene betrekking als Indisch Burgerlijk Ambtenaar verbonden vaste inkomsten — waaronder ook die in den vorm van het genot van vrij wonen, vrije huisvesting, kleeding en voeding — met uitzondering van die, welke strekken tot vergoeding van aan de waarneming van het ambt verbonden onkosten.

Van het bedrag van inkomsten, die ook strekken tot vergoeding van onkosten als bovenbedoeld, wordt ten minste het twee derde gedeelte als wedde aangemerkt.

De verhooging van eene wedde of toelage wordt geacht een tijdelijke te zijn geweest en het bedrag der verhooging wordt dus

niet als wedde aangemerkt, wanneer voor den betrokken ambtenaar het ononderbroken genot van de hoogere belooning niet langer dan vier jaren heeft geduurd.

2. Onder „pensioensgrondslag" het bedrag, dat moet strekken tot grondslag voor de berekening, zoowel van de voor een Indisch Burgerlijk ambtenaar ten behoeve van de Staatsbegrooting, dan wel het Fonds verschuldigde pensioensbijdragen, als van het pensioen van zoodanig ambtenaar.

3. Voor een Indisch Burgerlijk Ambtenaar wordt het bedrag zijner wedde, berekend over een maand, als pensioensgrondslag vastgesteld.

4. Hij, die in twee of meer burgerlijke betrekkingen wordt geplaatst, ontvangt voor elke betrekking afzonderlijk een op den voet van het voorgaande lid vastgestelden pensioensgrondslag".

„Art. 11*bis*" (nieuw).

„1. Bij elke verandering in de belooning van een Indisch burgerlijk ambtenaar wordt zijn pensioensgrondslag, hetzij op den voet van het vorig artikel opnieuw geregeld, hetzij bevestigd.

2. Wordt de wedde van een Indisch Burgerlijk Ambtenaar verlaagd, dan wordt zijn pensioensgrondslag bestendigd, tenzij hij binnen drie maanden na het tijdstip, waarop hij van de verlaging van zijne wedde in kennis is gesteld, aan het gezag, dat zijne wedde regelt, schriftelijk het verlangen te kennen geeft, zijn pensioensgrondslag op den voet van het vorig artikel opnieuw geregeld te zien".

„Art. 11*ter*" (nieuw).

„1. Wordt een Indisch Burgerlijk Ambtenaar, die twee of meer burgerlijke betrekkingen bekleedt, uit één of meer dier betrekkingen zonder recht op pensioen of op wachtgeld, waarvan het genot door dat recht gevolgd wordt, ontslagen, dan wordt zijn pensioensgrondslag in de betrekking, die hij blijft bekleeden of wordt de hoogste zijner pensioensgrondslagen in de nog door hem vervuld wordende betrekkingen met den pensioensgrondslag in de betrekking of met de som der pensioensgrondslagen in de betrekkingen, waaruit hij is ontslagen, verhoogd, tenzij hij binnen

drie maanden na het tijdstip van ingang van zijn ontslag aan het gezag, dat zijne wedde regelt, schriftelijk te kennen geeft, dat hij die verhooging niet verlangt.

2. Verkrijgt de belanghebbende bij de betrekking of de betrekkingen, die hij blijft bekleeden, later wederom eene andere burgerlijke betrekking, dan wordt de pensioensgrondslag, die ingevolge het vorige lid werd verhoogd, gesteld op het bedrag, dat de belanghebbende in de betrekking met dien pensioensgrondslag tot wedde heeft".

De bedoeling van de artt. 11, 11bis en 11ter is, nimmer de berekening van het pensioen te doen plaats hebben naar een lager bedrag, dan waarvoor betaald is.

In verband hiermede is noodig een nieuw artikel:

„11 quater".

„Wanneer in verband met het bepaalde in de artt. 11bis en 11ter te veel mocht zijn betaald, wordt dit te veel betaalde, zonder rentevergoeding, teruggegeven".

De slotalinea van art. 11 wordt opgenomen als art. 11 quinquies.

„11 quinquies".

„Met afwijking in zooverre van het bepaalde in art. 11 wordt bepaald, dat, ten aanzien van de door gewezen Europeesche Onderwijzers bij het particulier onderwijs in Nederlandsch-Indië als zoodanig genoten inkomsten als wedde worden aangemerkt de pensioensgrondslagen, die voor hen gegolden hebben krachtens het pensioensreglement voor Europeesche particuliere onderwijzers".

Afronding van het pensioen.

Art. 13. Wat verstaan moet worden onder de benaming „onderdeel van een gulden" is kwestieus. Steeds is aangenomen, dat de kleinste fractie, b. v. $\frac{1}{10000}$ gulden, nog voor een gulden geldt. Wellicht is het in verband met het voorgaande beter het artikel als volgt te redigeeren:

„De pensioenen worden in volle guldens verleend. Sluit de berekening met een breuk, dan wordt, hoe klein die breuk ook is, voor die fractie een volle gulden in rekening gebracht".

Ingang, uitbetaling en ophouden van het pensioen.

Art. 14. Ook voor dit artikel is wijziging gewenscht. Landsdienaren in vasten dienst, zijn gewend, hun tractement bij vooruitbetaling te ontvangen. Volgens de bestaande regeling zijn zij bij pensionneering vier maanden van inkomsten verstoken, omdat pensioenen na afloop van ieder kwartaal worden voldaan.

Aanbevelenswaardig komt het daarom voor, de pensioenen bij vooruitbetaling te voldoen, de kleinere per maand, de grootere per kwartaal.

Daar het opmaken van maandelijksche betalingsstaten bezwaren met zich brengt, geven wij in overweging, aan alle gepensionneerden, dus ook hun, die hun pensioen per kwartaal ontvangen, pensioenboekjes te verstrekken.

Voor de uitbetaling zouden dan o. a. de volgende bepalingen kunnen worden vastgesteld.

Algemeene regelen voor de uitbetaling der pensioenen.

De gepensionneerde zal moeten kennisgeven, waar hij zijn pensioen wenscht te ontvangen.

De ambtenaar, die is aangewezen tot uitbetaling der pensioenen, zal de pensioenboekjes aan de gepensionneerden afgeven. Alvorens daartoe mag worden overgegaan, moet hij vooraf:

a. elk boekje inschrijven in een aan te leggen register van gepensionneerde Europeesche Indische burgerlijke ambtenaren;

b. zich overtuigen, dat het boekje in het bezit komt van den rechthebbende door overlegging te vragen van het afschrift van het Koninklijk-, Ministerieel- of Gouvernements-Besluit, waarbij dien gewezen ambtenaar pensioen is toegekend;

c. aan de binnenzijde van den omslag de dagteekening van afgifte van het boekje invullen, den gepensionneerde verzoeken zijne handteekening of handmerk daaronder te plaatsen en zelf het boekje van zijne handteekening voorzien.

Bij de uitbetaling van de in elk boekje zich bevindende quitantiën, welke *coupons* worden genoemd, valt voorts het volgende in acht te nemen:

1. De ambtenaar met de uitbetaling belast, moet zich overtuigen of het pensioen te zijnen kantore betaalbaar is. Staat op den omslag van het boekje achter de woorden „betaalbaar ten kantore van ..... te ..... een andere functionaris of een andere plaatsnaam, dan wordt geen pensioen uitbetaald, doch moet het boekje door den gepensionneerde aan de autoriteit, die het boekje heeft afgegeven, ter wijziging van dien functionaris dan wel van dien plaatsnaam worden opgezonden.
2. Alvorens de coupon uit het boekje te nemen, overtuige de ambtenaar zich, dat zij betrekking heeft respectievelijk op de ingetreden maand, dan wel het ingetreden kwartaal, naar gelang het pensioen per maand, dan wel per kwartaal betaalbaar is.
3. De handteekening van den gepensionneerde moet vergeleken worden met die, voorkomende aan de binnenzijde van den omslag van het boekje.
4. Zoowel op de coupon als op de strook, die niet uit het boekje genomen mag worden, moet het stempel van de instelling die uitbetaalt, benevens de dagteekening van uitbetaling, afgedrukt, of — indien geen stempel aanwezig is — geschreven worden.

Daarna kan uitbetaling volgen en moet het boekje aan den gepensionneerde worden teruggegeven.

Op losse coupons mag niet worden betaald.

Ter uitbetaling aangeboden, behooren zij door hem aan wien zij worden gepresenteerd, aan de Directie van het Pensioenfonds te worden opgezonden.

Na uitbetaling van de laatste coupon moet het boekje worden ingetrokken, de daarin zich bevindende kaart door den ambtenaar uit het boekje worden genomen en, na onderteekening, aan de autoriteit, die het boekje afgaf, worden opgezonden.

De omslagen der boekjes worden verzameld en vóór den 15en van de eerste maand van elk kwartaal aan de autoriteit, die de desbetreffende boekjes afgaf, worden toegezonden.

Uitbetaling bij ziekte aan een gemachtigde, aan een gemeentebestuur of aan een liefdadige of tot algemeen nut werkende instelling en na overlijden van den gewezen ambtenaar.

Betaling bij ziekte. Bij ziekte behoort op het kantoor, waar de uitbetaling plaats heeft, uitbetaling te worden aangevraagd ten huize van den gepensionneerden ambtenaar, welke aanvrage schriftelijk ondersteund moet worden door den behandelenden geneesheer. De uitbetaling geschiedt door een daartoe door het betrokken kantoor aan te wijzen ambtenaar, in wiens tegenwoordigheid de coupon onderteekend moet worden.

Betaling aan een gemachtigde. De betaling aan een gemachtigde geschiedt telkenmale na overlegging van een attestatie de vita van den gepensionneerde en op vertoon van eene door hem afgegeven behoorlijk gezegelde, gelegaliseerde en geregistreerde volmacht.

Naam en woonplaats van dien gemachtigde moeten door den gepensionneerde aan de autoriteit, die het boekje afgaf worden medegedeeld.

Betaling aan een gemeentebestuur of aan een liefdadige of tot algemeen nut werkende instelling. De gepensionneerde mag het pensioenboekje niet verpanden of beleenen op straffe van mogelijk verlies van zijn pensioen. Onder die verboden leeningen zijn niet begrepen de voorschotten door gemeentebesturen en liefdadige of tot algemeen nut werkende instellingen op de pensioenen gegeven, mits de voorwaarden, waarop die instellingen voorschot verleenen, door het Departement van Financiën zijn goedgekeurd.

Een lijst van die vereenigingen of instellingen moet bij ieder boekje worden gevoegd.

Zijn die voorwaarden dus goedgekeurd, dan mag het pensioen aan het bestuur worden uitgekeerd.

Dit is eveneens het geval, wanneer een gepensionneerd Indisch ambtenaar in eene dergelijke instelling, door het openbaar gezag erkend, is opgenomen of door zulk eene instelling of door eene burgerlijke gemeente wordt verpleegd. De coupons voor ont-

vangst worden dan geteekend door het Bestuur van de Gemeente of door twee Bestuursleden van de instelling.

De gemachtigde van het Bestuur, die op het kantoor van uitbetaling het bedrag in ontvangst neemt, moet zijn naam op de achterzijde van de coupon stellen.

Betaling na overlijden. Van het overlijden van ieder gepensionneerd Indisch Burgerlijk ambtenaar geeft de ambtenaar, met de uitbetaling belast, terstond kennis aan de autoriteit, die het boekje afgaf. Bij deze kennisgeving moet een extract uit het register van overlijden worden overgelegd.

De erfgenamen van de(n) overledene hebben intusschen het pensioenboekje met eene verklaring van erfrecht aan de autoriteit, die het boekje afgaf, opgezonden. Deze zal zorg dragen dat het te goed gelaten pensioen aan de rechthebbenden door tusschenkomst van den ambtenaar, die steeds met de uitbetaling was belast, wordt uitbetaald.

Verhuizing. Van elke verhuizing moet door den gepensionneerde aan de autoriteit, die zijn boekje afgaf, mededeeling worden gedaan.

Wanneer een gepensionneerde zich in een andere gemeente of plaats gaat vestigen, moet hij bij het bericht zijn pensioenboekje voegen.

Verantwoording van de uitbetaalde ambtenaarspensioenen.

Voor den 15en der eerste maand van elk vierendeelsjaars moet door elk uitbetalingskantoor aan de daarvoor aan het kantoor kenbaar gemaakte autoriteit worden opgezonden:

a. een lijst van de aan gepensionneerden uitbetaalde pensioenen;
b. de coupons met een verzamelstaat;
c. de in een kwartaal verzamelde vervallen boekjes, eveneens met een verzamelstaat;
d. voor het geval de gepensionneerden hun pensioen door een gemachtigde hebben doen innen, de attestatiën de vita van de gepensionneerden.

Hierna volgen afbeeldingen van:

de voorzijde van een pensioenboekje, de beide binnenzijden van

het omslag, de voor- en achterzijde van de coupon met strook en de kaart ter verkrijging van een nieuw boekje. [1])

VOORZIJDE VAN HET PENSIOENBOEKJE

No. .....
van inschrijving

Pensioenfonds voor de Europeesche Indische Burgerlijke Ambtenaren.

Naam van de(n) Gepensionneerde .....
Woonplaats van de(n) Gepensionneerde .....
Betaalbaar ten kantore van .....
te .....

Dit *pensioenboekje* is eigendom van het Fonds.

Het pensioen ad *f* ..... 's jaars, toegekend
Koninklijk Besluit
bij Resolutie van den Minister van Koloniën
Besluit van den Gouverneur-Generaal van ..... 19..... No. ..... is ingeschreven in het grootboek der pensioenen onder No. .....

[1]) De geschiktste afmetingen voor de boekjes en de daarin vervatte coupons zijn 9" × 4½" of ± 22½ × 11½ cM.

BINNENZIJDE VAN DEN OMSLAG

Het pensioen wordt uitbetaald tot het einde van het kwartaal waarin het *door overlijden* vervalt.

Art. 17ste tot en met 4de zinsnede van het Reglement op het verleenen van pensioenen aan Europeesche Burgerlijke Ambtenaren in Nederlandsch-Indië.

Het pensioen is onvervreemdbaar.

De titularis kan daarover op geenerlei wijze beschikken, ook niet door verpanding of beleening.

Indien hij last geeft het pensioen voor hem te ontvangen, kan hij die lastgeving altijd herroepen.

Alle overeenkomsten hiermede strijdig zijn nietig.

Art. 17 bis van vorengenoemd Reglement.

Een pensioen vervalt, wanneer de gepensionneerde een of meer der bepalingen van art. 17 heeft overtreden en na, naar aanleiding hiervan door den Gouverneur-Generaal of den Minister van Koloniën schriftelijk te zijn gewaarschuwd, den met die verbodsbepaling in strijd zijnden toestand niet binnen zes maanden na de dagteekening der waarschuwing doet ophouden.

De gepensionneerde, $\frac{\text{wiens}}{\text{wier}}$ naam aan de voorzijde van dit boekje is vermeld, behoort in tegenwoordigheid van den ambtenaar belast, met de uitbetaling van het pensioen, zijn handteekening of handmerk hieronder te stellen.

Dagteekening van de onderteekening .....

Handteekening of handmerk van de(n) gepensionneerde. .....

Handteekening van bovenbedoelden ambtenaar. .....

BINNENZIJDE VAN DEN OMSLAG

LEES DIT.

Dit boekje wordt door den ambtenaar, belast met de betaling van het pensioen, teruggenomen, nadat op de laatste coupon is betaald.

VOORSCHRIFTEN.

1. De gepensionneerde of de gemachtigde moet dit boekje zorgvuldig bewaren en na afloop van elke maand zich persoonlijk ten kantore voor de uitbetaling aangewezen vervoegen, om, na onderteekening van de coupon voor den vervallen pensioenstermijn, het op die coupon ingevuld bedrag te ontvangen.
2. Bij verandering van woonplaats deelt de gepensionneerde aan hem die het boekje afgaf terstond schriftelijk mede, met toezending van het boekje, waar $\frac{\text{hij}}{\text{zij}}$ zijn pensioen voortaan wenscht te zien uitbetaald.
3. Is de gepensionneerde wegens ziekte verhinderd een termijn van zijn pensioen zelf op het aangewezen kantoor te ontvangen, dan doet, op $\frac{\text{zijn}}{\text{haar}}$ verzoek, schriftelijk ondersteund door den behandelenden geneesheer, de ambtenaar, belast met de betaling van het pensioen, den betrokken termijn door een der hem toegevoegde ambtenaren, ten huize van de(n) gepensionneerde uitbetalen. De coupon wordt in tegenwoordigheid van laatstbedoelden ambtenaar door de(n) gepensionneerde onderteekend.
4. Bij overlijden van de(n) gepensionneerde moet het boekje met eene verklaring van erfrecht worden gezonden aan de autoriteit, die het boekje afgaf. Deze draagt zorg, dat het pensioen over het kwartaal, waarin de gepensionneerde is overleden, aan de erfgenamen wordt uitbetaald.

In alle brieven aan den Directeur van het Pensioenfonds of aan de autoriteit, die het boekje afgaf moet het nummer van het pensioenboekje vermeld worden. Een familienaam mag op het adres niet worden vermeld. De brieven zijn vrij van port.

COUPON MET STROOK VOORZIJDE

No. 1400

Deze strook moet aan den omslag bevestigd blijven.

f .....

Stempel van het kantoor met de uitbetaling belast en dagteekening van de betaling.

No. 1400

Pensioenfonds voor de Europeesche Indische Burgerlijke Ambtenaren.

De gepensionneerde, vermeld op den omslag van dit boekje, is bevoegd tot het innen van een som van

Bedrag *f* .....
af:
Zie ommezijde „ .....
Zuiver bedrag „ .....

Gld. *Ct.*

Stempel van het kantoor van uitbetaling en dagteekening der betaling.

ten kantore van .....
.....
.....

zijnde het aan hem/haar toekomend pensioen over de maand ..... 19 ....

Bovenstaand bedrag ontvangen.

Handteekening of handmerk van de(n) gepensionneerde.

Betaalbaar 1 ..... 19 .....
en gedurende één jaar daarna.

Deze coupon mag niet door de(n) gepensionneerde, doch moet uitsluitend door den ambtenaar, belast met de betaling van het pensioen, uit het boekje genomen worden. **Losse coupons zijn waardeloos.**

ACHTERZIJDE VAN DE COUPON

Inhoudingen op het aan ommezijde vermelde pensioen wegens :	,,	
a. achterstallige bijdrage voor inkoop van vroegeren diensttijd	*f*	
b. alsvoren voor inkoop van tijdelijke diensten	,,	
c. bijdrage voor weduwe-en weezenpensioen	,,	
d. achterstallige Rijksbelasting	,,	
e. achterstallige Gemeentebelasting	,,	
f. andere inhoudingen [1]	,,	
Totaal	*f*	

[1] nader te omschrijven.

KAART

Stempel van het kantoor met de uitbetaling belast en dagteekening van verzending.

No. .....
van inschrijving.

Pensioenfonds voor de Europeesche Indische Burgerlijke Ambtenaren.

Stempel van het kantoor met de uitbetaling belast en dagteekening van verzending.

Naam van de (n) gepensionneerde .....

.....

Woonplaats van id. .....

.....

Een nieuw pensioenboekje wordt verzocht voor bovengenoemde(n) gepensionneerde. Op de laatste coupon is pensioen betaald over de maand ..... 19 .....

De ambtenaar belast met de betaling van het pensioen.

Deze kaart wordt aan de autoriteit, die het boekje afgaf gezonden, nadat op de laatste coupon is betaald.

ACHTERZIJDE DER KAART

Vrij van briefport ingevolge Koninklijk besluit van .....
Besluit van den Gouverneur-Generaal van .....

Aan

den Heer Directeur / Gevolmachtigde van het Pensionfonds voor

Europeesche Indische Burgerlijke Ambtenaren

te

.....

De hiervoren vermelde bepalingen betreffende de pensioenboekjes en de daarbij afgebeelde modellen komen in hoofdzaak overeen met die vastgesteld voor het Nederlandsche Pensioenfonds voor de Gemeente-ambtenaren.

Art. 14 zou, in verband met het vorenstaande, onzes inziens moeten gelezen worden als volgt:

„De pensioenen gaan in met den dag, volgende op dien, waarop hetzij de wedde of belooning, waarnaar zij berekend zijn, hetzij het wachtgeld of het pensioen, dat zij vervangen, heeft opgehouden.

De pensioenen worden, behalve in de gevallen, voorzien in artikel 16, uitbetaald tot het einde van het vierendeeljaars in den loop waarvan zij vervallen.

De betaling van een pensioen ten opzichte waarvan art. 17 is overtreden, wordt van de dagteekening der in art. 17 bedoelde waarschuwing tot het tijdstip, waarop aan deze gevolg is gege-

ven, geschorst. Het pensioensbedrag, dat dientengevolge wordt ingehouden, wordt, wanneer het pensioen op grond van laatstgemelde bepaling komt te vervallen, niet uitbetaald."

De bepaling, opgenomen in het derde lid van art. 14, zooals het thans luidt, komt ons minder juist voor. In alle ons bekende pensioenwetten is bepaald, dat het pensioen zal worden uitbetaald tot het einde van het kwartaal, waarin het overlijden plaats vond; waarom hier eene uitzondering wordt gemaakt, is niet duidelijk.

Herplaatsing van gepensionneerden.

Art. 15. Dit artikel leze men als volgt:

„Gepensionneerden, wier pensioen uit de inkomsten van den Staat of van zijne koloniën en bezittingen in andere werelddeelen wordt gekweten, zijn bij herplaatsing in eene burgerlijke betrekking van bijdrage vrijgesteld, indien hun pensioen het maximum bereikt, dat hun naar de bepalingen van dit reglement, kan worden toegekend."

Volgens de tegenwoordig geldende rechtsbegrippen moet het minder juist genoemd worden, bij herplaatsing een eenmaal verleend pensioen in te trekken of daarop korting toe te passen.

De desbetreffende bepalingen, die voorkwamen in de meergenoemde Burgerlijke Pensioenwet zijn dan ook ingetrokken.

„Een gepensionneerde, die herplaatst wordt, ontvangt bij het verlaten van den dienst, wanneer hij daartoe in de termen valt, een tweede pensioen".

Daar men, waar het geldt toepassing van het pensioenrecht, zoo min mogelijk met twee maten behoort te meten, dient ook in het Indische reglement de desbetreffende bepaling te worden herzien.

Vervallen van het pensioen.

In artikel 17 komt geen strafbepaling voor. Tegen overtredingen kan men alzoo niets doen. Wenschelijk is het daarom een nieuw artikel 17bis op te nemen, dat b.v. zou kunnen luiden:

„Art. 17bis".

„Een pensioen vervalt, wanneer de gepensionneerde een of meer der bepalingen van artikel 17 heeft overtreden en na, naar aan-

leiding hiervan door den Gouverneur-Generaal of den Minister van Koloniën schriftelijk te zijn gewaarschuwd, den met die verbodsbepaling in strijd zijnden toestand niet binnen zes maanden na de dagteekening der waarschuwing doet ophouden."

Het gaat niet aan pensioenen, die niet worden ingevorderd, ten eeuwige dage beschikbaar te houden van eventueele rechthebbenden, waarom invoeging van onderstaande bepaling noodzakelijk voorkomt:

„De termijnen van een pensioen, welke niet zijn ingevorderd binnen één jaar nà den eersten dag der betaalbaarstelling worden niet meer uitbetaald.

Is die invordering achterwege gebleven gedurende vijf achtereenvolgende jaren, dan is het pensioen vervallen. Bij besluit van den Gouverneur-Generaal of van den Minister van Koloniën kunnen de belanghebbenden, die dit mochten verzoeken, in het genot van hun vervallen pensioen hersteld worden.

Dat genot zal in het hierbedoeld geval ingaan met het vierendeeljaars, volgende op dat, waarin het verzoek is gedaan."

Bijdragen voor pensioen.

Om redenen hiervoren ontvouwd behoort als beginsel te worden aangenomen, dat geen bijdragen mogen worden geheven van gelden, die geen deel uitmaken van den pensioensgrondslag. Zooals reeds gezegd, is het twijfelachtig of volgens de steeds meer veld winnende nieuwere begrippen van het pensioenrecht, voor pensioen, dat volgens die begrippen wordt beschouwd als uitgesteld loon, inhoudingen of stortingen mogen worden gevorderd.

In alle voor Nederland geldende pensioenwetten wordt het beginsel gehuldigd, dat men slechts heeft te betalen van het bedrag, waarnaar eventueel het later toe te kennen pensioen zal worden berekend.

Het heffen van een inkoopsom om dienstjaren, die reeds voor vergelding met Nederlandsch pensioen in aanmerking zouden komen, voor Indisch burgerlijk pensioen geldig te maken, is, waar voor die diensten voorzoover zij niet als Onderwijzer zijn gepraesteerd, reeds aan de Nederlandsche schatkist een bedrag werd betaald dat hooger is, dan voor die diensten, waren zij in

dienst van het Indische Gouvernement bewezen zou betaald zijn, niet wel verdedigbaar.

De Hollandsche Burgerlijke Ambtenaren en de Leeraren [1]) betalen de helft van hunne wedde, als storting voor eens, als bijdrage voor pensioen, welke afloopende bijdrage overeenkomt met een doorloopende van 3¾ %.

De Onderwijzers betalen 2 % van hun pensioensgrondslag, de Onderwijzers, werkzaam aan bijzondere kweekscholen, 3 %.

Dat de Onderwijzers slechts 2 % betalen, vindt zijne oorzaak in oude wetsbepalingen, die hier minder ter zake doen.

Indische dienstjaren komen zonder bijbetaling voor vergelding met Nederlandsch pensioen in aanmerking.

Herziening van art. 20 van het hier behandelde Indische pensioenreglement is alzoo urgent.

Hoe die redactie zal moeten luiden, kan voorloopig in het midden worden gelaten, omdat deze te nauw verband houdt met de meer of minder ingrijpende wijzigingen, die men in het bestaande reglement zal willen aanbrengen.

Een bepaling, die de mogelijkheid opent, aan hen, die onvrijwillig den dienst verlaten zonder op pensioen aanspraak te kunnen maken, de gestorte bijdragen te restitueeren, treffen wij niet aan.

Opneming van een desbetreffend voorschrift is een gebiedende eisch der rechtvaardigheid.

Ook in de Hollandsche wetten is in dergelijke gevallen voorzien.

Het gewenschte artikel zou kunnen luiden:

„Van de bijdragen overeenkomstig de vorenstaande bepalingen verschuldigd of gekweten kan behoudens het bepaalde in art. 11quater geen vrijstelling of teruggave verleend worden dan aan hen, die,:

1o. vóór dat zij een diensttijd hebben van tien jaren, ongeschikt worden geacht voor verderen dienst;

2o. vóór dat zij een diensttijd hebben van minstens vijf jaren door wel bewezen ziels- of lichaamsgebreken belet worden langer te dienen.

Voor het bewijs der ongeschiktheid in het geval 2o. genoemd, wordt gevorderd eene verklaring van de tot het afgeven daarvan bevoegde geneeskundigen.

[1]) Onder deze uitdrukking worden verstaan de Bijzondere Leeraren. De andere Leeraren worden beschouwd als te zijn Burgerlijk Ambtenaar.

In geval van herplaatsing in eene betrekking, waaraan uitzicht verbonden is op een pensioen bij de regeling waarvan de vroeger bewezen burgerlijke diensten in aanmerking kunnen komen, zijn de belanghebbenden verplicht, binnen een door het Hoofd van het Departement, waaronder zij ressorteeren te bepalen termijn terug te betalen, hetgeen hun ingevolge het eerste lid van dit artikel is uitgekeerd.

Verder zou aan dit artikel, waar in den laatsten tijd een zeer groot aantal leden der vrouwelijke sexe als ambtenaar in dienst treedt, nog de volgende bepalingen kunnen worden toegevoegd.

„Vrouwelijke ambtenaren kunnen, wanneer zij wegens huwelijk den dienst verlaten, indien dit huwelijk voltrokken wordt binnen drie maanden nà het ontslag, aanspraak maken op teruggave der door haar voldane bijdragen voor pensioen."

Slotbeschouwingen.

In de voorgaande bladzijden hebben wij trachten aan te toonen, welke bepalingen van het thans geldende pensioenreglement onzes inziens dringend wijziging behooren te ondergaan. Komt men aan een en ander tegemoet, dan zal nog geen eldorado toestand zijn geschapen. Het bestaande reglement vertoont zoovele leemten, dat het raadzamer is een geheel nieuw te ontwerpen, dan het oude te verbeteren. Met het ontwerpen van een nieuw reglement zal echter veel tijd gemoeid zijn, waarom het aanbeveling zal verdienen een milde en van breede opvatting getuigende uitlegging van zijne artikelen voor te schrijven.

Gaat men tot een algeheele herziening over, dan zij het ons veroorloofd op de volgende punten de aandacht van den wetgever te vestigen.

1o. Regeling van het geneeskundig onderzoek is noodig. Het in het leven roepen van vaste geneeskundige commissiën is gewenscht, om eene uniforme beoordeeling te verkrijgen.

2o. Instelling van een college, dat de pensioenen regelt en de noodige voordrachten aanbiedt aan den Gouverneur-Generaal, dan wel aan den Minister van Koloniën is gewenscht, omdat daardoor gelijke wetstoepassing voor alle ambtenaren verzekerd wordt.

Genoemd college voegt bij haar voorstel de noodige ontwerpbesluiten. Het college worde gemachtigd, belanghebbenden voor zich te doen verschijnen. In het college zal steeds een genees-

kundige zitting hebben. Deze geneeskundige zal bevoegd zijn, het advies in te winnen van specialisten.

3o. Instelling van een Raad van beroep, waarbij zij, die zich in hunne rechten te kort achten gedaan, hunne belangen kunnen voorbrengen, verdient aanbeveling.

4o. Vaststelling van een minimum pensioensbedrag is noodzakelijk.

Zijn wij er in geslaagd, op enkele der gebreken, die meergenoemd reglement aankleven, het licht te doen vallen en hebben wij iets kunnen bijdragen om tot eene betere regeling te geraken, dan is ons doel bereikt.

Weltevreden, 4 April 1919.

Mijnbouw en de poenale Sanctie

door

V. ZIMMERMAN.

Er is in den laatsten tijd veel geschreven en gesproken over afschaffing der poenale sanctie. Er gingen stemmen op die voor, en anderen die tegen deze afschaffing waren, maar niemand heeft, voor zoover ik kon nagaan, de verhouding eener speciale soort werkgevers en wel der mijnbouwmaatschappijen tegenover de koelie-ordonnantie overwogen, terwijl deze toch in meer dan een opzicht verdient in aanmerking genomen te worden.

Behalve de koelie-ordonnantie voor Sumatra's Oostkust en eene haast gelijkluidende voor Atjeh en Onderhoorigheden, die reeds gereed gekomen zijn, is thans eene derde voor de andere gewesten in Sumatra in behandeling. Het is te hopen dat in deze meer speciaal op de mijnbouwmaatschappijen en op hunne, van landbouwondernemingen afwijkende werkwijze, gelet zal worden. Zoolang echter deze laatste ordonnantie niet verschenen is, moeten wij ons aan de bestaande koelie-ordonnantie houden en aan den aard en de wijze, waarop hare verschillende artikelen door de Arbeidsinspectie opgevat en in praktijk gebracht worden.

Voor mij ligt het vierde verslag van den dienst der Arbeidsinspectie. Het is een lijvig stuk bevattende 139 bladzijden in groot folio formaat. Op bladzijde 40 heet het: „in de laatst genoemde residentie (Sumatra's Westkust) bevinden zich ook een paar „mijnbouwondernemingen, waarvan de maatschappij Aequator de „voornaamste is", en op bladzijde 46: „van af de hoofdplaats Ben- „koelen leidt een goede weg naar de afdeeling Lebong, waar zich „de particuliere mijnbouwondernemingen Redjang Lebong, Ke- „tahoen, Simau en Gloemboek bevinden, welke ondernemingen „zich bezig houden met het winnen van goud en zilver. De overige „particuliere ondernemingen zijn landbouwondernemingen, waar „vooral koffiecultuur wordt gedreven". Verder wordt doorgegaan

met beschouwingen over cultuurondernemingen, waarvan enkelen herhaaldelijk als voorbeelden aangehaald worden, omdat zij in het aanwerven van vrije arbeiders reeds goed gevorderd zijn. Zoo b. v. Tanang Taloe in de residentie Sumatra's Westkust en Redjosari in de Lampongsche districten.

In de inleiding op bladzijde 3 heet het:

„where is a will there is a way, en met het goede voorbeeld „door de onderneming Redjosari gegeven, kan dus worden „verwacht, dat ook de werkgevers elders de kolonisatie met „allen ernst, welken deze aangelegenheid vereischt, ter hand „zullen nemen, opdat geleidelijk binnen een niet al te „langen tijd arbeidsnederzettingen op de ondernemingen zul„len ontstaan, welke gesticht zijn met het werkelijk doel om „de contract-koelies door vrije arbeiders te vervangen".

Ik weet niet, of cultuurondernemingen de in het aangehaald stuk bedoelde kolonisatie vrij gemakkelijk zullen kunnen uitvoeren. In elk geval zal het m. i. nog moeten blijken of zij op hunne kolonisten zullen kunnen rekenen in tijden dat de gewassen, door deze laatsten gekweekt, bewerking (planten, onderhouden, oogsten) noodig hebben. Op Java, waar vrij werkvolk in overvloed aanwezig is, hebben de theeondernemingen tijdens het planten van padi en den padisnit met groote moeilijkheden te kampen om voldoende werkvolk te vinden. Maar hoe dit ook zij, hier is het mij alleen er om te doen aan te toonen, dat mijnbouwmaatschappijen de wijze van kolonisatie, die door Redjosari en Tanang Taloe uitgeoefend wordt, niet zoo gemakkelijk kunnen opvolgen.

Onder de verschillende mijnbouwmaatschappijen zullen enkele ook in dit opzicht in eene gunstiger positie verkeeren dan anderen, maar in den regel zal aangenomen kunnen worden, dat de grond, waarop of waarin mijnbouw gedreven wordt, zich niet voor den aanleg van tuinen en het kweeken van voedselgewassen leent. Zoo weet ik b. v. dat de terreinen van de in het verslag der arbiedinspectie aangehaalde mijnbouwmaatschappij Aequator niet alleen zoo geaccidenteerd zijn, dat niet eens voldoende koelieloodsen kunnen neergezet worden, maar dat ook de grond zelf (kleigrond, die zijn ontstaan aan lateritiseering te danken heeft) absoluut ongeschikt voor het kweeken van gewassen is. Hetzelfde geldt ook voor de onderneming Lebong Tandai der Mijnbouw-

maatschappij Simau, die in haar jaarverslag 1918 het volgende schrijft:

„Uit den aard der zaak is het voor een mijnbouwconcern „uiterst moeilijk zich aan den landbouw te moeten zetten „en de voedselvoorziening van het werkvolk door eigen aan- „plant te verzekeren. Ontbreekt het reeds aan zaakkundig „personeel, teneinde dergelijke geheel van het gewone be- „drijf afwijkende werkzaamheden naar behooren te leiden, „zoo is de ligging, en in het bijzonder die onzer onderneming, „in eene woeste, weinig vruchtbare en onherbergzame streek „al zeer ongunstig".

Hier is dus van uitgeven aan vrije arbeiders van stukken grond om deze te cultiveeren, geen sprake.

Eene mijnbouwmaatschappij heeft twee soorten werklieden noodig: fabrieksarbeiders en mijnwerkers. Zij heeft deze tot nu toe als contractkoelies gezocht en gekregen onder bescherming der poenale sanctie. Daarbij moeten zij, die alleen al bij het hooren van het woord „poenale sanctie" eene rilling over het lichaam voelen gaan, niet denken, dat altijd en dadelijk straffen toegepast worden. Nemen wij eens aan, dat zich een geval voordoet van arbeidsweigering of van moedwillig niet verschijnen op het werk. Gewoonlijk is de standplaats van den controleur dagen ver van de mijnen verwijderd, zoodat er geruimen tijd noodig is om de te straffen personen voor den controleur te doen verschijnen. Dan kan het gebeuren, dat de controleur op tournée of niet aanwezig is en de delinquenten moeten wachten, zoodat deze laatsten verscheidene dagen aan hun werk onttrokken worden, hetgeen aan den werkgever, die meestal geen overbodige koelies er op na houdt, een effectief verlies beteekent. Een administrateur, die een goed beheer voert, zal dan ook het recht van lijfsdwang slechts in de uiterste gevallen doen toepassen en zich overigens door het uitloven van premiën aan koelies, die geen werkdag in de maand verzuimd hebben dan wel meer presteerden dan de vastgestelde dagtaak, zelf trachten te helpen. Maar de mogelijkheid van straffen door den magistraat blijft voor den contractkoeli bestaan en dat is de heilzame uitwerking der poenale sanctie, al wordt zij niet dikwijls in de praktijk in toepassing gebracht.

Intusschen heeft de Regeering in den Volksraad door den Directeur van Justitie laten verklaren dat:

„de tijd binnen welke de poenale sanctie afgeschaft moet zijn, nog niet bepaald kan worden, doch dat zij (de poenale sanctie) binnen enkele jaren afgeschaft zal *moeten* zijn".

Dus over enkele jaren geen contractkoelies meer, maar slechts nog vrije arbeiders! Hoe zullen de mijnbouwmaatschappijen aan deze komen?

Zooals hier boven gezegd, zijn enkele mijnbouwmaatschappijen niet in staat te koloniseeren en door de belofte van uit te geven gronden vrije arbeiders tot zich te trekken. Tegen het toekennen van hoogere loonen, dan op andere ondernemingen betaald worden, verzet zich een zuinig beheer, dat vooral bij mijnbouwmaatschappijen, die er tegenwoordig niet al te best voorstaan, niet mag verontachtzaamd worden. Eene goede behandeling, goed voedsel, amusementen enz. dingen, die de Inlander wel appreciëert, worden in het eigen belang der ondernemingen vrij algemeen nu reeds toegepast en hebben daarom bij de onderlinge concurrentie der werkgevers geene bijzondere aantrekkingskracht.

Maar al wil ik aannemen, dat het de mijnbouwmaatschappijen gelukken zal vrije arbeiders als fabriekswerklieden in voldoende mate te krijgen, dan nog blijft de tweede kategorie der werklieden nl. de mijnwerkers over.

Ik zoude wel eens willen weten, welke voorstelling zich een Inlander, die zich als mijnwerker laat aanwerven, van het werk dat op hem wacht, maakt. Werfagenten en de wervingscommissaris zijn verplicht hem volledig in te lichten maar laten dit, de eersten aan hunne mandoers, de tweede aan zijne magangs of djoeroetoelis over. Vertellen deze lieden, wier belang het met zich brengt de aan te werven menschen niet af te schrikken, de volle waarheid? Wordt er niets verbloemd? Ik sprak dezer dagen een meer ontwikkeld Javaan, die mij vroeg, of het wel waar was dat in Nederlandsch-Indië mijnwerkers onder den grond bij een lampje moeten werken, en aan wien dat ongeloofelijk wilde toeschijnen. Als een ontwikkeld Javaan dat niet begrijpen kon, welke voorstelling zal zich dan een gewone koelie ervan maken? Voor hem geeft het feit, dat mijnwerkers beter betaald worden dan fabrieksarbeiders, den doorslag, en hij zal dan ook de vraag van den wervingscommissaris, of hij weet waartoe hij zich verbonden heeft, volmondig met „ja" beantwoorden. Eerst als hij op de mijnbouwonderneming gearriveerd is, waar men hem volstrekt

niet dadelijk onder den grond stuurt, maar langzaam en voorzichtig tracht aan de nieuwe werkwijze te wennen, begrijpt hij waarom het te doen is. Maar dan is het juist de poenale sanctie, die, zooals het in het verslag der Arbeidsinspectie op bladzijde 46 luidt:

„als het zwaard van Damocles voortdurend boven het hoofd
„van den contractant hangt"

hem tot kalmte brengt en hem van onbesuisde stappen terughoudt, zoodat hij in den loop der jaren ook dit eenzame werk in het donker lief krijgt en, als zijn contract afgeloopen is, op de plaats blijft en een nieuw contract sluit, en zulks met volle kennis van hetgeen hem te wachten staat. Dit laatste gebeurt niet hier en daar, maar dikwijls; het is b. v. aan de Mijnbouwmaatschappij Redjang Lebong gelukt vaste neerzettingen van mijnwerkers te scheppen, die steeds weer opnieuw contracten sluiten. Maar om deze macht der gewoonte hare uitwerking te laten doen, daartoe behoort tijd, veel tijd, die thans met behulp der poenale sanctie gevonden wordt, maar die niet aanwezig zal zijn, als het vrije arbeiders betreft. Een vrije arbeider sluit hier op Java een voorloopig contract voor 14 dagen en is, als hij op de onderneming arriveert, een volkomen vrije man, die uit eigen oordeel een arbeidscontract gaat sluiten, waarbij hij zeker is, dat hij voor tekortkomingen, arbeidsweigering enz. niet aan den lijve mag gestraft worden. Laat zulk een vrije arbeider met nog zooveel voorzorgen onder den grond geleid worden, waar stilte, zwijgen en duisternis heerschen. Tien tegen een, dat de nieuwelingen uit Java, al zijn ze nog zoo vlijtig en willen ze nog zoo gaarne geld verdienen, over een paar dagen in groote massa naar het kantoor zullen komen, bewerende,, dat zij voor zulk werk onmogelijk op de mijn blijven kunnen. Een middel om ze te houden bestaat er dan niet meer, behalve eene civielrechtelijke vervolging, waaraan de werkgever tegenover een inlander, die niets bezit, ook niets heeft. Het einde zal zijn, dat de werkgever op zijne kosten deze vrije arbeiders naar Java zal moeten terugzenden, en dat het hem dan onmogelijk zal zijn zijn bedrijf verder voort te zetten. Reeds nu komt desertie op mijnbouwondernemingen voor, vide Rapport der Arbeidsinspectie bladzijde 49, waar het heet.

„*De vrij goede behandeling* (ik cursiveer) der koelies kon „evenwel niet beletten, dat vooral op mijnbouwondernemingen „desertie vrij veelvuldig voorkwam, het geen wel toegeschreven

„moet worden aan de omstandigheid, dat de arbeid aldaar groo-
„tendeels ondergronds plaats vindt".

Als dat nu reeds gebeurt, terwijl het zwaard van Damocles boven hun hoofd hangt, wat zal dan het geval zijn bij vrije arbeiders, die in het geheel niets te vreezen hebben? Het reeds boven aangehaalde jaarverslag van Simau zegt dienaangaande:

„Buiten die eener nieuwe koelie-ordonnantie staat ons de
„invoering van twee andere ordonnanties (Koelieongeval-
„len ordonnantie en ordonnantie regelende de vrije ar-
„beid) te wachten, met bepalingen, dermate bezwarend voor
„den ondernemer, *dat aan eene verdere gezonde ontwikkeling*
„van den ertsmijnbouw, met de daaraan toch reeds zoo talrijke
„verbonden risicos, bijna niet meer te denken valt.

In het Rapport van de Arbeidsinspectie staat op bladzijde 46 te lezen:

„Vrije arbeid zal dus met alle kracht bevorderd moeten
„worden, wil de werkgever later zich niet voor zeer groote
„moeilijkheden geplaatst zien!"

Dus de zeer groote moeielijkheden worden erkend; als de heeren er nu ook maar bij hadden verteld, op welke wijze door de mijnbouwmaatschappijen de vrije arbeid bevorderd en vrije arbeiders kunnen aangeworven worden; dit punt, hoewel van overwegend belang, schijnt echter aan de aandacht der Arbeidsinspectie ontsnapt te zijn.

Misschien wilde het Rapport een antwoord in de volgende zinsneden geven:

„Bij vrijen arbeid zal de werkgever met de meeste nauw-
„gezetheid moeten zorg dragen, dat de arbeiders op de on-
„derneming zich werkelijk tevreden gevoelen, zal hij zich
„meer dan anders met zijn werkvolk dienen te bemoeien en
„zal hij alles in het werk moeten stellen om de werklieden
„aan zich te binden. Bovendien is vrije arbeid uiteraard duur-
„der dan contractarbeid. Doch dit alles mag voor den werk-
„gever geen reden zijn om vrijen arbeid op zijn onderneming
„uit te sluiten, want waar de koelieordonnantie voor Su-
„matra's Oostkust ook in dit gewest in hoofdzaak van toe-
„passing zal worden verklaard, is het, met het oog op het
„bepaalde in artikel 24 daarvan, uit welk voorschrift ten
„duidelijkste blijkt, dat de hierbedoelde straf-en-dwang be-

„palingen t.g.t. zullen worden afgeschaft, in zijn eigen belang „om langs den weg van vrijen arbeid arbeids-nederzettingen „op zijn ondernemingen te verkrijgen".

Hierbij heb ik drie opmerkingen te maken:

1. Duidelijk is uit het bovenstaande en vooral uit de aanhaling van Sumatra's Oostkust, waar in het geheel geen mijnbouw gedreven wordt, op te maken dat het verslag alweer alleen over cultuurondernemingen spreekt en de mijnbouwmaatschappijen volkomen negeert. Het schijnt dat de heeren Inspecteurs maar niet willen begrijpen, dat eene mijnbouwmaatschappij volkomen anders gesitueerd is en een geheel ander bedrijf uitoefent dan eene cultuuronderneming.

2. Ik zou den heeren Inspecteurs in gemoede willen vragen, welke mijnbouwmaatschappij aan de goede raadgevingen, die hun in het aangehaalde stuk gegeven worden, niet nu reeds gevolg geeft? Een administrateur die niet met de meeste nauwgezetheid zorg draagt, dat de arbeiders op zijne onderneming zich werkelijk tevreden gevoelen, en die niet alles in het werk stelt om de werklieden aan zich te binden, zal spoedig last ondervinden met het verkrijgen van nieuwe werklieden. Het is bijna niet te gelooven, hoe gauw eene onderneming in de buitenbezittingen op Java een renommée in den goeden of slechten zin krijgt. Men hoeft alleen aan Sawahloento te denken, welke naam bij elken Inlander dadelijk het begrip van: „kettingganger — ketting — dwangarbeid" verwekt. Geen koeliewerver zal heden nog durven met de aan te werven lieden over Sawahloento te spreken, zonder te reiskeeren, dat ze allen wegloopen. Hij spreekt over Ombilien, over Padangsche Bovenlanden of ook gewoonweg over Padang.

3. De samensteller van het Verslag geeft aan, hoe volgens hem de op de onderneming aanwezige koelies behandeld moeten worden maar hij geeft absoluut geen antwoord op de vraag, wat eene mijnbouwmaatschappij onder de boven omschreven moeilijkheden moet doen om vrije arbeiders tot zich te trekken en mijnwerkers uit hen te vormen, en dat is dan toch voor de mijnbouwmaatschappijen de quintessens.

De poenale sanctie is tot nu toe het eenige middel geweest om inlanders, die aan het werken in de open lucht gewend zijn den afkeer, dien zij tegen het werk onder den grond hebben, te

doen overwinnen. Wordt deze afgeschaft, wat anders kan daarvoor in de plaats gesteld worden? De vraag is ernstig en mag niet zonder meer op zij gezet worden, want zonder mijnwerkers, die eerst uit koelies gevormd moeten worden, geen mijnbouw, en hoe kan men ze vormen zonder de hulp van de poenale sanctie? Men spreke hier niet van „privaat kapitalistische exploitatie". De Regeering is eene der eersten die het mijnbouwbedrijf uitoefent. [1]) Waar het thans geconstateerd is, dat de gronden in Nederlandsch-Indië rijke neerzettingen niet alleen van goud, zilver, tin en kolen, maar ook van ijzer, dat voor de economische ontwikkeling van het land naast kolen noodzakelijk is als het dagelijksche brood, bevatten, daar is het uit een staatseconomisch oogpunt ongeoorloofd om deze natuurlijke hulpbronnen van het land onbenut te laten. Rijke mineralen onder den grond zijn bezittingen, die al dikwijls den naijver en de hebzucht van machtige buren opgewekt hebben en het feit, dat zij niet krachtig genoeg geëxploiteerd worden, kan consequenties van zeer treurigen aard voor het land na zich slepen.

Er moet iets gedaan worden om het wegblijven van werkkrachten voor den mijnbouw, dat een noodzakelijk gevolg van de afschaffing der poenale sanctie zal zijn, te voorkomen. Wie weet, misschien denkt de Regeering, die uitsluitend vrije arbeiders wil gebezigd zien, er aan om mijnbouwscholen op te richten, waarin de Inlander niet zoo zeer theoretisch onderwezen wordt, maar waarin hij leert zich aan het werken onder den grond te wennen. (Volgens de getuigenis van de meeste administrateurs heeft de Inlander de hoedanigheden in zich om een goed mijnwerker te worden). Maar ook dat zal tijd vorderen, geheel afgescheiden van de onzekerheid welke resultaten zulke scholen zouden opleveren. Beter en doelmatiger zal het misschien zijn, de poenale sanctie successievelijk af te schaffen, m.a.w. ze voor het eerste contract van drie jaren, dat een koelie aangaat te

[1]) Hoe zal Sawahloento aan koelies komen nadat dwangarbeid aldaar afgeschaft zijn zal? Het Gouvernement als werkgever heeft zelf het grootste belang er bij dat de koelie-ordonnantie met de poenale sanctie behouden blijft, ook voor Poeloe Laoet en de aan te vangen goudontginningen. De particuliere industrie zal toch niet moeten beleven, dat voor hare ondernemingen de poenale sanctie wordt afgeschaft maar voor de Gouvernementsondernemingen zal blijven bestaan?

laten bestaan maar ze bij reëngagementen te doen vervallen. Koelies die deserteeren doen dit gewoonlijk in het eerste jaar. Later zijn ze aan de nieuwe werkwijze gewend geraakt, en men behoeft niet te vreezen dat dan het werken onder den grond hun aanleiding zal geven hun contract te verbreken.

Eene gedachtenwisseling omtrent dit punt tusschen de Regeering en de mijnbouwmaatschappijen zoude mogelijk tot een resultaat, dat beide partijen bevredigt, kunnen leiden.

Batavia, April 1919.

Krankzinnigenverzorging in Ned.-Indië

door

Dr. P. H. M. Travaglino.

Het opnemen van het artikel van Dr. Theunissen over het krankzinnigenwezen in Ned.-Indië, in *Koloniale Studiën*, en het refereeren in hetzelfde tijdschrift aan een artikel van Dr. Terburgh, in het *Vrijzinnig weekblad* verschenen over hetzelfde onderwerp, doen mij veronderstellen, dat er in het algemeen een zekere belangstelling bestaat in dit onderwerp, zoodat ook ik nog eens voor deze questie gastvrijheid kom vragen. Waar in het laatst genoemde artikel van Dr. Terburgh ideeën ontwikkeld worden, die deels niet in praktijk zijn te brengen, deels zóó zij in praktijk zouden worden gebracht, naar mijne meening ons zouden voeren op een hoogst kostbaren weg, die nooit kan leiden tot een succes evenredig aan de financieele opoffering, zoo dacht ik, dat het zijn nut zou kunnen hebben nog eens een andere stem hierover te doen opgaan, in de hoop dat het geen vox clamans in deserto zal blijven.

Een axioma, dat niemand bestrijden zal, is, dat wij hier in Indië onvoldoende plaats hebben voor interneering van de krankzinnige inlanders en vreemde oosterlingen, wier toestand opname in een gesticht eischen.

Een rapport zooals van Dr. Scholtens over de krankzinnigen, die voorkomen in desa en kampong, onderzoekingen van Dr. Engelhard over het aantal en de verzorging van krankzinnigen in de gevangenissen van midden-Java, de algemeene bekende last, die men in alle hospitalen heeft van de aanwezige krankzinnigen en de voor ons, gestichtsdirecteuren, helaas maar al te dikwijls bestaande noodzaak om een weigerend antwoord te geven op aanvragen om plaats in onze gestichten, zijn alle bewijzen te over voor de waarheid van het boven gezegde. In zijn reeds

aangehaald artikel stelt Dr. Theunissen de eisch, dat wij moeten beginnen met de krankzinnigen, die er zijn te tellen. Ik voor mij geloof, dat we kunnen doen zooals dit in Europa geschiedt met telkens een gesticht op te richten zoodra de praktijk uitwijst dat er behoefte aan plaats is. Immers krankzinnigen, die bij een eventueele telling door wantrouwende familieleden niet zullen worden opgegeven, zullen wel gebracht worden, wanneer het in zoo'n rayon opgerichte gesticht het wantrouwen heeft weten te overwinnen. Bovendien komt het er heelemaal niet op aan hoeveel krankzinnigen er zijn, doch hoeveel asocialen er zijn. De noodzaak van interneering in een gesticht hangt immers niet af van het feit of men krankzinnig is, doch van het feit of de krankzinnigheid de oorzaak is van daden, die in botsing komen met de gemeenschapszin van het milieu. Dit laatste feit is een kleine lichtstraal, die doorbreekt door de donkere wolk van de getallen. In 1914 waren in Nederland op 6,3 millioen inwoners 14500 krankzinnigen wat dus hier in Indië op 40 millioen inwoners 87000 krankzinnigen zou moeten geven. Voorwaar een donkere wolk. De lichtstraal is echter, dat men in het Europeesch milieu veel gauwer asociaal is dan in het inlandsche.

Naaktloopen, neiging tot vervuiling, lichte nachtelijke onrust, zijn feiten, die in Holland een onmiddellijke opname eischen, doch die hier in de kampong omgeving, vooral in die buiten de steden, veel beter geduld kunnen worden. Hoeveel aangeboren of door ziekte verworven intellect-defecten, die groote moeite geven voor het winnen van het dagelijksch onderhoud, zijn ginds dringende reden voor opname, terwijl zij hier, waar the struggle for life zoo veel minder zwaar is, zich kunnen handhaven.

In Nederland was ook altijd een tekort aan plaats tot met het openen van „Duin en Bosch" te Castricum er zelfs een klein surplus aan beschikbare plaatsen kwam. Zoo zou men ook hier kunnen handelen. Voor onze Europeesche geesteszieken is voldoende plaats beschikbaar, zoodat ik in het vervolg van dit opstel alleen het oog heb op de inlandsche personen en op de vreemde oosterlingen, welke aan krankzinnigheid lijden.

De plannen, welke in het begin van dit jaar werden gemaakt, zonder vooruit te loopen op de beslissing der Regeering op deze

voorstellen, zijn eenigszins anders dan Dr. Terburgh in zijn artikel ontvouwt.

Naast de beide bestaande gestichten is in aanbouw een derde, dat hoewel het de naam van doorgangshuis zal dragen, feitelijk zooals Dr. Terburgh terecht opmerkt, van den beginne af een gesticht zal zijn. De plannen zijn ook zoodanig gemaakt, dat de uitbreiding tot den normalen gestichtsomvang ook direct mogelijk is. Het hulpgesticht te Solo zal daarna het doorgangshuis worden voor het gesticht te Magelang en er zullen 2 andere doorgangshuizen verrijzen, respectievelijk voor de gestichten te Buitenzorg en te Lawang, terwijl aan de nieuwe stadsverbanden in de drie groote havensteden een paar kamers zullen gebouwd worden als gelegenheid voor spoedopname. In de buitenbezittingen zullen inrichtingen verrijzen, ieder voor 24 patiënten minstens, die een soort verplegingshuis zullen vormen en bij voldoende beschikbare ruimte op Java zelf ook daarheen zullen moeten spuien en die dus ook feitelijk het karakter van doorgangshuizen zullen dragen. Er zal een inspektie opgericht worden ter inspekteering van de levensomstandigheden der krankzinnigen buiten de gestichten. Ten slotte zijn er voorstellen gereed gemaakt ter importeering van Europeesch geschoold vrouwelijk personeel en ter opleiding van inlandsch personeel.

Deze plannen wijken in twee opzichten principieel af van die door Dr. Terburgh ontwikkeld. Deze wil gestichten in de buitenbezittingen oprichten. Ik acht dit in de eerste plaats veel te duur, en in de tweede plaats oordeel ik, dat tot nog toe de praktijk ons de noodzaak hiervan nog niet heeft aangetoond. In de 3½ jaar dat ik aan het hoofd sta van het gesticht te Lawang heb ik precies 100 patienten uit Medan opgenomen, en daar deze transporten altijd gecombineerd werden, met die voor het gesticht te Buitenzorg en daar, wegens de ginds minder dan bij mij beschikbare ruimte, het Buitenzorgsch deel van het transport meestal kleiner was dan het Lawangsche deel, zoo weet ik bijna zeker dat ook Buitenzorg uit Medan eer minder dan meer dan 100 patienten heeft toegevoerd gekregen in de laatste 3½ jaar. Stel dat er in dien tijd evenveel menschen wegens gebrek aan plaatsruimte op Java niet vervoerd zijn kunnen worden, dan kom ik op een jaarlijksch getal van nog geen honderd voor deze plaats. De verkeers-

gelegenheid tusschen de verschillende bewoonde centra in de buitenbezittingen is zoo moeilijk, dat een gesticht op Java makkelijker te bereiken is van uit Sumatra's Oostkust dan b. v. een gesticht op Sumatra's Westkust dit is. Men zou dus voor al deze bewoonde centra apart een gesticht moeten opzetten en tot nog toe leert de praktijk dat hiervoor het aantal te klein is, immers een gestichtsbedrijf voor 1500 menschen kost lang niet 15 maal zooveel als een voor 100. Voorloopig leert dus de praktijk dat in de buitenbezittingen het oprichten van gestichten een financieele last meebrengt, die absoluut niet evenredig is aan de daarmee te bereiken voordeelen.

Voorloopig zou dus een gesticht op te richten te Fort de Kock, zooals Dr. Terburgh wil, geen zin hebben. Ik meen dat we met overal in de buitenbezittingen verspreid gelegen verplegingshuizen volkomen uitkomen.

Mocht op den duur blijken dat er in de buitenbezittingen werkelijk een stad gevonden wordt, die met haar achterland 12 à 1500 asociale krankzinnigen levert, dan zal in die stad het verplegingstehuis tot een gesticht moeten worden verbouwd.

Praktisch onmogelijk is het voorstel van Dr. Terburgh om aan de directeuren der in Java op te richten doorgangshuizen de functie van inspecteur te geven. Zooals we straks zullen zien, als we het begrip doorgangshuis zullen bespreken, heeft de medische chef van een dergelijke instelling zulk moeilijk en verantwoordelijk werk, dat al zijn beschikbare tijd daardoor verslonden wordt. Een doorgangshuis, waarvan de chef-dokter ter inspektie van de krankzinnigen in en buiten de gestichten, telkens weken lang op reis zal moeten zijn, zal niet meer aan zijn functie kunnen voldoen, maar een verzamelplaast worden van ongeschifte, slecht onderzochte en geobserveerde krankzinnigen. Bovendien zullen deze chef-dokters nooit de administratieve distributie naar de gestichten in handen hebben. Hoe kan een dokter in Soerabaja zoowel quantitatief als qualitatief het aantal plaatsen weten die beschikbaar zijn in het gesticht te Lawang b. v.? Dit kan alleen de Geneesheer Directeur van het gesticht. Als er in een gesticht X plaatsen zijn, dan kan men niet zeggen dat er X patienten kunnen opgenomen worden; het zijn geen stoelen in een schouwburg. Van die X plaatsen gaan er a af, die vrij zijn op een

dysenteriezaal. Men mag geen nieuw binnengekomenen, die deze ziekte niet hebben, te midden van dysenterie-lijders leggen. Er gaan b plaatsen af, die gelegen zijn op een ziekenzaal. Men kan geen joelende schreeuwende patienten die net binnenkomen, leggen tusschen zwaar lichamelijk zieken, of stervenden. Er gaan c plaatsen af, die gelegen zijn op zalen, waar hoofdzakelijk werkende patienten verblijf houden. Men kan aan menschen, die overdag hard werken, de nachtrust niet laten ontrooven door gebrul en geschreeuw van eenige drukke lieden, die net zijn binnen gekomen. Het eindresultaat nu van de som X — (a + b + c enz.) weet alleen de gestichtsdirecteur en niemand anders. De chef-geneesheer van het doorgangshuis blijve dit, maar ook dit alleen, slechts dàn kan zijn arbeid vruchtbaar zijn.

Dat wij aan die 3 gestichten op Java niet voldoende zullen hebben, is mijn vaste overtuiging. Als ook het derde functioneert en er blijkt plaatsruimte tekort te zijn, welnu dan bouwe men een vierde, nog meer oostwaarts gelegen dan Lawang, om den lijders de misère van het vervoer en het Gouvernement de kosten daarvan zoo gering mogelijk te maken. Is er nog tekort, dan bouwe men een vijfde. Men kan twee standpunten innemen. Of een sociale taak, waarvan hier sprake is, uit angst voor de groote moeite en kosten op zijn beloop laten, en gods water over gods akker laten loopen, òf men moet een dergelijke taak op zijn schouders nemen.

Kiest men dit laatste, zooals hier reeds geschied is, dan zal men de consequenties te aanvaarden hebben, en deze taak tot een einde hebben te brengen, zoo goed als dit met onze menschelijke krachten en hulpmiddelen zal zijn te bereiken. Eenmaal begonnen verbiedt een halfweg stoppen. Men acht vaak het verzorgen van krankzinnigen meer een theoretisch dan een praktisch nut. Zoo vaak hoort men: wat kan men nu aan krankzinnigen nog voor nut doen?

Onlangs hoorde ik nog dat een Resident elke gulden voor het verzorgen van krankzinnigen besteed, nutteloos weggegooid geld achtte. Ik zou kunnen vragen, waarom men het niet verkeerd vindt om gasthuizen te bouwen, waarvan een groot deel wordt ingenomen door nierziekten, tuberculosen kankerlijders en andere zieken, die ongeneeslijk of zooals de krankzinnigen slechts voor

een kleiner percentage geneeslijk zijn. Ik kan hier niet uitweiden over het nut dat de deskundige verpleging en verzorging den psychosen lijders oplevert, ik zou hierdoor onbescheiden worden tegenover de Redactie van wege de groote ruimte, die ik zou vragen, en tegenover de lezers, doordat ik te lang hun aandacht zou opeischen. Ik kan echter niet nalaten een buitengewoon sprekend voorbeeld aan te halen, uit de vele, die mijn bijna 12-jarige gestichtspraktijk heeft opgeleverd.

Een tijd geleden meest ik een transport krankzinnigen uit Medan laten halen, waaronder een zeer gevaarlijke was, waarvoor mij verzocht werd bijzondere voorzorgsmaatregelen te nemen. Deze man werd door den leider van het transport aangetroffen in een gevangeniscel met dubbele deuren gesloten, liggend ongekleed in zijn faecalieën, die blijkbaar sinds maanden niet waren opgeruimd, terwijl zijn voedsel hem werd toegediend door het tusschen een kier van de slechts weinig geopende deur op den grond te smijten. Voor het eenigste tralievenster stond een soldaat, die hem met de blanke sabel op de vingers sloeg, als de lijder met zijn handen de tralies vast greep, om zich op te trekken tot het venster, om even wat versche lucht te happen. Op de reis gaf hij geen moeilijkheden, daar ik bevolen had door middel van narcotica opwindende tooneelen in het publiek te voorkomen.

In het gesticht opgenomen, werd hij na gebaad en gekleed te zijn op een bed gelegd, te midden van zijn medepatienten. Den eersten nacht gaf hij den oppasser een klap om de ooren, en vroeg toen 's morgens aan den dokter of hij niet in zijn hok moest opgesloten worden. „Waarom?" vroeg deze, „Wel, omdat ik een oppasser geslagen heb"; „Wel neen", was het antwoord, „je bent ziek, en door deze ziekte ben je zoo prikkelbaar en handtastelijk. Zieken worden hier niet gestraft". Nadien is hij, meen ik, nog één keer aggressief opgetreden, werkt nu geregeld in de sawah's, bezoekt 's Zondags den passar en woont alle vermakelijkheden, die in het gesticht voor de patienten gegeven worden, bij. Zeker deze man is nog steeds krankzinnig, we hebben hem niet genezen, en zullen hem waarschijnlijk nooit genezen, doch wie zal beweren, dat ten opzichte van dezen man geen nuttig werk verricht is, en dat hij zijn leven hier niet zal verkiezen

boven dat in de gevangenis te Medan? Vindt deze Resident nog dat elke gulden, aan dezen man besteed, weggegooid geld is geweest? Dit geval is geen unicum.

Ik kom nu aan de bespreking van het tweede deel der plannen, de oprichting der doorgangshuizen.

Wat is een doorgangshuis? Dit is een hospitaal voor zielszieken, dat m. i. moet staan buiten wettelijk verband, zooals dat is te Amsterdam. Elkeen, die asociaal optreedt, moet onmiddellijk hier ingebracht kunnen worden, zonder dat er ook maar een uur verloren gaat met het vragen van geneeskundige verklaringen en het verleenen van machtigingen door bestuurshoofden of justitieele ambtenaren. Aan het hoofd moet staan een Europeesch geschoold psychiater. Toen ik pas in Indië was, heb ik een voorstel gedaan om aan het hoofd een inlandsch geneeskundige te stellen van wege de kosten. Ik ben hiervan teruggekomen. De opleiding van inlandsche geneeskundigen in de psychiatrie is niet zóódanig, dat hun dit kan toevertrouwd worden. Immers in de doorgangshuizen moeten de patienten geschift worden en wel in de acute gevallen, die in enkele maanden voldoende hersteld zullen zijn om aan de maatschappij terug gegeven te kunnen worden en in de chronische gevallen, die geen of zeer weinig kans op genezing hebben, welke naar de gestichten moeten worden doorgezonden, en ten slotte in die gevallen, die niet krankzinnig zijn en die dus naar de hospitalen voor lichamelijk zieken of direct in de maatschappij moeten terug gebracht worden. Ik zou ze over het algemeen grooter willen maken dan 150 patienten zooals Dr. Terburgh wil, juist omdat onder inlanders zoo vaak een bepaalde psychose voorkomt, die blijkt in enkele maanden te genezen. Ik heb er altijd voor geijverd om deze doorgangshuizen te verbinden aan de gewone ziekenhuizen en stadsverbanden, zooals dit te Amsterdam is geschied, om aan deze doorgangshuizen het idee van krankzinnigengesticht te ontnemen. Waar zich hier zooveel gevallen voordoen van een acute snel genezende psychose, zoodat er velen zullen zijn, die na eenige maanden weer uit het doorgangshuis ontslagen zullen worden, zoo legt men deze patienten niet zóó sterk het etiquet van krankzinnigheid op, wat natuurlijk, absoluut ten onrechte, toch nog steeds door de menschen als een soort schande wordt

beschouwd. Men is op het idee om de doorgangshuizen aan de ziekenhuizen te verbinden niet ingegaan, meest om pecuniaire redenen, die dan ook logisch van meer waarde moeten zijn dan een dom vooroordeel.

Men zal ze m. i. moeten beschouwen als plaatsen van bewaring, niet in den zin der wet, doch geheel vrij van een wettelijk verband.

Het is toch niet billijk om den psychiater te wantrouwen, doch afgezien van dit ethisch argument is er toch ook nog een logisch argument n. l. dit, wat voor voordeel zou de psychiater hebben om een patient in het doorgangshuis te houden, die daar niet thuis hoort? Ten slotte kan men toch, wanneer men deze argumenten niet zwaar genoeg vindt, een inspektie instellen door den Officier van Justitie te verrichten, in gezelschap van den Inspecteur van het krankzinnigenwezen, in denzelfden vorm als dit in de gestichten in Holland geschiedt. De acute gevallen en niet-krankzinnigen verlaten dan na korteren of langeren tijd het doorgangshuis, zonder de door de wet gegeven tjap van krankzinnig te zijn geweest te behoeven dragen. Voor de chronische gevallen geeft dan de geneesheer directeur van het doorgangshuis de medische verklaring, vraagt de machtiging aan, bij de door de wet hiervoor genoemde autoriteit en stuurt daarna, na eerst geïnformeerd te hebben of er plaats is, deze lijders naar het gesticht. Gegeven dan altijd dat de maatschappij aan ons krankzinnigensartsen nog altijd niet haar psychotici durft toe te vertrouwen zonder deze wettelijke zorgen.

Welk voordeel is er gelegen in het oprichten van doorgangshuizen?

Het doorgangshuis zelf zal zeer zeker niet goedkooper zijn dan het gesticht het stelt immers dezelfde eischen voor medische hulp en voor verpleging.

Een groot voordeel echter is dat een massa administratieve rompslomp hier bij wegvalt, wat geld spaart en heel veel tijd. Zoodra iemand asociale eigenschappen vertoont kan de maatschappij zich nu onmiddellijk van hem bevrijden. Heel veel gebeurt het ons, dat patienten ons toevloeien uit gevangenissen en hospitalen, die volgens den inlichtingsstaat geweldig asociaal moeten zijn, doch die bij ons niets vertoonen. Wij kunnen

Entheell 65-80

dat in beginselkwesties door den Nederlandschen wetgever kan worden uitgeoefend.

De verhouding tusschen de Indische Regeering en de Kroon.

In de *Locomotief* van 19 Juli jl. wordt aangedrongen op een „open doek-politiek" bij het koloniaal-politieke schouwtooneel. Het blad wijst op den wensch, in het afdeelingsverslag van den Volksraad geuit, dat voortaan van regeeringswege aan de bladen een résumé zal worden verstrekt van de telegrafisch overgebrachte mededeelingen inzake de regeeringspolitiek; en dat voortaan de Volksraad niet onkundig zal worden gelaten van de betoogen der Indische Regeering, op grond waarvan verscheidene amendementen van den Volksraad niet zijn overgenomen door het Opperbestuur. Het blad sluit zich hierbij aan. Waar de Minister reeds begonnen is met overlegging aan de Tweede Kamer van telegrafische correspondentie tusschen Buitenzorg en Plein, kan de Landvoogd dit goede voorbeeld hier te lande ook wel volgen. Verder heeft de Volksraad er belang bij precies te weten in welke termen de Indische regeering de aanneming van sommige van 's Raads voorstellen ontraadt. Door in deze openbaarheid te betrachten, zal ergdenkendheid en twijfel worden gekeerd.

In het *Vrijz. Wbl.* van 28 Juni d.a.v. komt K. tegen een en ander op. Z.i. moet men zich op het standpunt stellen dat de Indische Regeering één en ondeelbaar is. De Minister is voor het geheele Indische Regeeringsbeleid tegenover de Staten-Generaal verantwoordelijk. Staatsrechtelijk gaat ieder bij den Volksraad ingediend regeeringsontwerp indirect van den Minister uit. De consequentie is dat de persoonlijke meening van den Landvoogd op den achtergrond moet blijven en dat is niet mogelijk als deze meening bekend wordt gemaakt. Ten onrechte heeft dan ook volgens schr. de Minister bij sommige amendementen verklaard dat de Landvoogd de overneming had ontraden. Ook gaat het niet aan bij de behandeling van een amendement in den Volksraad — dus in eerste instantie — van regeeringswege te laten verklaren, dat het „onaannemelijk" is, omdat een dergelijke verklaring slechts kan uitgaan van een verantwoordelijk bewindsman. De overlegging van de November-telegrammen aan de Tweede Kamer is dan ook volgens schr. meer begrijpelijk dan correct. Een krachtig Minister zou haar geweigerd hebben, zou niet getracht hebben daardoor het bewijs te leveren dat hij zelf vrij uitging en uitsluitend de G.G. voor het gebeurde aansprakelijk moest worden gesteld.

Indische Burgemeesters.

In *De Taak* van 28 Juni jl. wordt, naar aanleiding van het gerucht dat een tweetal burgemeesters van groote gemeenten naar andere betrekkingen zouden dingen, de opmerking gemaakt, dat

de Regeering, zoo zij hieraan gehoor gaf, in strijd zou handelen met de bedoeling, welke bij de instelling van het burgemeestersambt heeft voorgezeten. Deze was dat de reflectanten het ambt als een levenspositie zouden beschouwen, waarin zij, in ruil voor een onbekommerd bestaan, hun geheele werkkracht hadden te geven, althans voor de eerste 6 jaren, den proeftijd van het ambt, dat zich in dien tijd goed zou hebben in te wortelen in het Indische staatsbestel en het gemeentewezen tot ontwikkeling had te brengen. Deze proeftijd is nog niet om en het Indische gemeentewezen staat nog goeddeels in zijn kinderschoenen.

Indië's economische beteekenis voor Nederland.

In *De Taak* van 14 en 28 Juni jl. houdt de heer Koch zich met dit onderwerp bezig. De Britsche koloniën hebben z. i. beteekenis voor het moederland als afzetgebieden voor productiemiddelen en kapitaal, doch overwegend is de waarde ervan als afzetgebieden voor Engelsche verbruiksartikelen, productielanden van grondstoffen en steunpunten voor den Engelschen wereldhandel. De Duitsche koloniën hadden noch als afzetgebieden voor Duitsche fabrikaten, noch als landen van herkomst van grondstoffen veel te beteekenen. Naar de schr. nu uiteenzet, heeft Nederlandsch-Indië als afzetgebied voor de industrie van het moederland geringe beteekenis en de statistiek wijst er niet op, dat deze beteekenis toeneemt, veeleer op het tegendeel. Hierbij dient bovendien in het oog te worden gehouden dat een groot deel der artikelen, van Nederland herwaarts gezonden, niet daar worden vervaardigd, doch producten van buitenlandsche nijverheid zijn.

Grooter is de waarde dezer kolonie als productiegebied van grondstoffen voor de Nederlandsche nijverheid en van voedings- en genotmiddelen voor de Nederlandsche markt. Schr. becijfert echter dat het deel, hetwelk Nederland van de uitgevoerde grondstoffen ontvangt, dalende is, hoewel de behoefte der Nederlandsche nijverheid aan deze stoffen vermoedelijk eer is toe- dan afgenomen. Het schijnt dat de Nederlandsche markt als centrum van handel in Indische voortbrengselen in beteekenis afneemt. Nederlandsch-Indië wordt meer en meer een internationale kolonie onder Nederlandsch bewind.

Wel heeft Nederland als doorvoerland toch wel veel belang bij de vaart op Indië, doch schr. gelooft dat de handel op Indië slechts in geringe mate aan het bezit van deze gebieden als kolonie te danken is. De gunstige ligging van Nederland is een veel sterker stimuleerende factor. Het is echter de vraag of Nederland niet zijn beteekenis als tin- en rubbermarkt voor Indië zal verliezen. Maar, zoo betoogt schr. dit zal de belangen van Nederland niet ernstig schaden; het heeft door zijn gunstige ligging en zijn commercieële organisatie genoegzaam verzekerde inkomsten. Wordt

in Indië maar een opendeur-politiek gevoerd, dan kan het den Nederlandschen koopman vrijwel onverschillig zijn of Indië al dan niet een kolonie van Nederland is.

De afschaffing der poenale sanctie.

In het *Vrijz. Wbl.* van 19 Juli jl. bespreekt Mr. Buffart den stand van dit vraagstuk. Naar aanleiding van een advies van den Directeur van Justitie van 1918 om binnen een bepaalden termijn (van b.v. 7 jaar) tot de afschaffing over te gaan en inmiddels de poenale sanctie voor z.g. reëngagementscontracten op te heffen en den duur van dergelijke contracten en van immigratiecontracten te beperken, deden de Algemeene Vereeniging van Rubberplanters ter Oostkust van Sumatra (A. V. R. O. S.) en de Deli-Plantersvereeniging in 1919 van hun gevoelen blijken; ook verscheen het rapport der Commissie uit de Tweede Kamer voor deze zaak, bestaande uit de heeren Schaper, Marchant, Scheuer, Beumer en van Rijckevorsel. De voorstellen der Kamercommissie en der D. P. V. kunnen schr. niet bevredigen. De eerste stelt voor de poenale sanctie dadelijk af te schaffen, doch daarbij tijdelijk waarborgen in het leven te roepen voor de orde op de ondernemingen en voor de stabiliteit der bevolking, totdat de arbeiders-kolonisten de groote meerderheid op de ondernemingen zullen vormen. De waarborgen worden gezocht in een publiekrechtelijke regeling van den arbeid der niet-kolonisten, waarbij aan de arbeidsinspectie het recht wordt toegekend, den werkplicht te beoordeelen en eventueel een actie in te stellen tot oplegging van straf bij schending van dien plicht. De D. P. V. wenscht een overgangstijd alvorens vrije arbeid door kolonisten geheel mogelijk zal zijn; inmiddels zou h.i. aan den werkman de vrijheid kunnen worden gelaten de overeenkomst op te zeggen met inachtneming van een geleidelijk korter wordenden termijn.

De fout van deze beide stelsels is, naar schr. meent, dat daarbij niet voldoende is overwogen hoe na afloop van den overgangstermijn, de toestand zal moeten worden. Beter is dan ook z.i. het voorstel der A. V. R. O. S., waarbij getracht wordt een wezenlijke oplossing van het vraagstuk te vinden door het bedenken van een regeling, waardoor het mogelijk zal zijn de poenale sanctie af te schaffen en toch de zoo noodige zekerheid aan de cultures te verschaffen. De arbeidsovereenkomst wordt daarin geheel op civielrechtelijken grondslag geregeld, grootendeels naar het Nederlandsch model, dus met recht van ontbinding wegens dringende redenen, staangeld (inhouding van een deel van het loon, om daarop de schadeloosstelling te kunnen verhalen, waartoe de arbeider eventueel zou kunnen worden veroordeeld) enz. Om de werklieden te prikkelen tot het leveren van meer en beter werk

wordt daarbij ingevoerd een stelsel van progressie der loonen, benevens toekenning van premies en gunsten, waartegenover als straffen voor slecht oppassen staan: terugstellen tot een minder bezoldigde klasse van arbeiders, intrekking van gunsten e.d. Een pensioensregeling voor de werklieden onder regeeringstoezicht behoort tot het stelsel.

De poenale sanctie wordt daarbij slechts subsidair en als overgangsmaatregel gehandhaafd. De werving zou uitgaan van een organisatie, welke, alle werkgevers ter Oostkust omvattende, zonder winstbejag, ronseling enz. zou kunnen werken.

Schr. hoopt dat in dit voorstel althans een grondslag zal worden gevonden, waarop verder zal kunnen worden voortgebouwd. Daarom is het geschrift „inleiding tot de studie van het vraagstuk" genoemd.

De redactie teekent bij dit artikel aan, dat de A. V. R. O. S. met haar actie veel te lang heeft gewacht. De Regeering zal haar beslissing niet kunnen uitstellen tot tijd en wijle de vereeniging haar bestudeering van het vraagstuk heeft voltooid.

Vrijwillige transmigratie in Tasikmalaja.

In het jaarverslag over 1919 van de *Volkscredietbank Tasikmalaja* komt het volgende voor.

„Aan het door den controleur van Tasikmalaja den heer G. J. ter Poorten ingediend verslag omtrent de emigratie van lieden uit het onderdistrict Indihiang naar het onderdistrict Tjineam, is het ondervolgende ontleend;

Herhaaldelijk werd bij de bevolking van de zuidelijkste dessas van het onderdistrict Tjineam, aangedrongen om hun sawahbezit door nieuwe ontginningen uit te breiden, doch zonder veel resultaat daar haar grondbezit al meer dan voldoende was voor eigen gebruik.

Daarom werd besloten een proef te nemen om door immigratie van niet grondbezitters uit de onderdistricten Indihiang en Radjapolah, den economischen toestand in het zuidelijkste deel van Tjineam te verbeteren.

De onderdistricten Indihiang en Radjapolah werden voor deze immigratieproef uitgekozen om reden:

1. beide dicht bevolkt zijn;
2. uit die streken scharen van lieden gewoon zijn om naar Krawang, Cheribon, Zuid Preanger enz. te trekken om daar landbouwwerkzaamheden te verrichten;
3. in deze onderdistricten het percentage niet grondbezitters tamelijk groot is en er geen domeingrond meer aanwezig is voor uitgifte in erf. individueel bezit;

4. de bekende bamboe- en pandanvlechtindustrie in beide onderdistricten haar hoogtepunt vindt en daar vooral wordt beoefend door de niet grondbezitters met hunne vrouwen en kinderen, zoodat verwacht mag worden dat die industrieën ook in het Tjineamsche ingang zullen vinden;
5. klimaat, bodemgesteldheid, enz. dezer beide onderdistricten veel overeenkomst hebben met die van Tjineam.

Daar de dessas Karanglajoeng en Goenoengsangkoer in het Tjineamsche het dichtst — ongeveer zes paal — van de voornaamste passar in dat onderdistrict verwijderd zijn en vlak bij het rubberland Kahoeripan liggen zoodat de lieden zoo noodig nog door koeliearbeid bijverdiensten hebben, werden in die dessas terreincomplexen uitgezocht om onder de immigranten verdeeld te worden.

Vele personen meldden zich aan om voor een stukje grond in aanmerking te mogen worden gebracht.

Aangezien het echter een proef moest blijven, werd besloten slechts uit de dessas Soekarindik, Leuwimalang en Tjimoentjang een 86 tal personen aan te nemen.

Den aanstaanden immigranten werden voorloopig in bruikleen ter ontginning afgestaan een tot twee bahoe bevloeibaren grond onder voorwaarde:

a. dat deze grond bij de westmoeson van 1918 eerst als hoema benut mag worden;
b. dat na den eersten hoemaoogst de halve oppervlakte geschikt voor sawah gemaakt moet worden;
c. dat aanleg der benoodigde leidingen en dammen, de laatste voor zoover de werkkrachten der immigranten niet te boven gaande, door hen zelve moet geschieden.
d. Dat hun padibibit in leen zal worden verstrekt door de loemboengs der dessas waarin hun gronden zijn gelegen;
e. Dat hun een geldcrediet door de afdeelingsbank zal worden verleend ten bedrage van ƒ 25.— per persoon per bahoe, tot een maximum van ƒ 50.—, te verstrekken bij aankomst te Tjineam ½, bij het plantklaar zijn der gronden 2|5, twee maanden daarna de rest.

De schuld moet in drie jaar geheel afbetaald zijn;

f. Dat de grond eerst dan erf. individueel bezit wordt, wanneer hij geheel tot sawah is gemaakt en gedurende drie achtereenvolgende jaren door aanvrager zelf is bewerkt;
g. Dat hun gratis worden verstrekt materialen voor den bouw van eene woning en een stuk grond voor erf, zullende er naar gestreefd moeten worden, dat de ontginners van een bepaald blok tot eene kampong worden vereenigd.

De ter ontginning aangewezen terreinen werden in gemeenschappelijken arbeid schoongebrand en plantklaar gemaakt, waar-

na verloting der perceelen, die zooveel mogelijk vierkant genomen werden, volgde.

Aangezien de regens dit jaar later invielen dan gewoonlijk kon eerst in November met planten aangevangen worden. Uitgezaaid werden hoemapadi en mais.

De aanplantingen hadden in den beginne van rupsen te lijden.

In December 1918 had het gewas zich reeds hersteld en beloofde een goeden oogst. Thans is reeds de mais binnengehaald met gunstig beschot.

Geconstateerd werd dat het bij het meerendeel der immigranten werkelijk ernst is, hetgeen blijkt uit de zorg die zij aan het onderhoud hunner aanplantingen besteden, uit het feit dat velen vrouw en kinderen met al hun hebben en houden lieten overkomen, enkelen met meisjes uit de streek gaan trouwen.

Dadelijk na den padioogst zal met den bouw der huizen worden begonnen. Hout en bamboe is in den omtrek in overvloed te vinden. Elk erf wordt 25 RR2 groot.

De onderlnge afstand der huizen zal minstens 10 meter bedragen met het oog op het brandgevaar.

Om dezelfde reden zullen tusschen de huizen twee rijen pisang worden geplant.

Gezien de verkregen resultaten wordt vermeend dat met succes met deze wijze van vrijwillige immigratie doorgegaan kan worden.

Socialistische belastingpolitiek.

In den Volksraad verwees de heer Cramer voor de socialistische eischen ten aanzien van de belastingpolitiek naar een artikelenreeks van de hand van den heer Koperberg in het *Indische Volk* van 28 Juni t|m 12 Juli. Een kort overzicht van den inhoud dier artikelen moge hier volgen.

De taak eener socialistische belastingpolitiek is aan te wijzen hoe, zonder de bevolking te treffen en de historisch noodzakelijke kapitalistische ontwikkeling te belemmeren, de steeds stijgende uitgaven kunnen worden gedekt.

De eerste vraag is: waaruit vloeien de maatschappelijke inkomsten, en welk deel daarvan mag als belasting geïnd worden.

De menschelijke arbeid is de bron van alle waarden, zooals de natuur en in het bijzonder de aarde de bron van alle stoffen is, in welke deze waarden belichaamd worden. Daar de voort te brengen waarde in de economische huishouding van een land door den arbeid ontstaat, zoo komt uit den aard der zaak elke belasting die de Staat aan het volk oplegt ook uit deze bron.

In laatste instantie dus draagt de arbeid elke belasting, hooge belastingen drukken altijd het arbeidende deel der bevolking in welken vorm de belasting ook geheven wordt.

Daar echter de maatschappij in klassen verdeeld is, en enkele dezer klassen in het bezit der productiemiddelen zijn, trekken zij de meerarbeid, de nieuwe waarde die gevormd is, naar zich toe en vandaar dat elke belasting door deze klassen gedragen dient te worden.

Bij de belastingpolitiek is nu de vraag bij wie dezer klassen zal de Staat het geld halen? De eerste en belangrijkste grondslag van een Inlandsche belastingpolitiek is, de strijd tegen de indirecte belastingen. De socialistische eisch is: loon- noch volksbelasting maar opbrengst (meerwaarde) belasting. Echter kan door de kapitalistische inrichting der huidige maatschappij, waarbij de productiemiddelen privaat bezit zijn, met dezen eisch niet worden volstaan en is daarnaast de vermogens- en bezitsinkomstenbelasting noodig.

Waarom geen volksbelasting? De bevolking van Java is van 1905 tot 1917 toegenomen met 13,5 %, het Inlandsch grondbezit echter niet noemenswaard. Gevolg hiervan is grooter versnippering van den bouwgrond en vermeerdering van het aantal bezitloozen. Verder zijn de loonen in de cultures voor ongeschoolden arbeid de laatste 20 jaren niet gestegen, eerder gedaald, doch wel de prijzen der levensmiddelen en van kleeding. De absolute verarming der Inlandsche bevolking is dan ook een onmiskenbaar feit. Desniettemin is in het tijdvak 1905—1917 de landrente met 15 %, de bedrijfsbelasting met 45 %, het hoofdgeld met 135 % gestegen. En de nieuwe belastingvoorstellen leggen opnieuw ongeveer ƒ 15.000.000 op die bevolking dat is ƒ 1.50 per gezin.

Onder het looninkomen mogen de inkomsten uit provisie en tantièmes niet worden gerangschikt. In koloniale landen is dit een belangrijke bron van inkomen, die veelal onbelast wordt gelaten. Zoo werd door de 9 groote cultuurbanken in de laatste 13 jaar gemiddeld per jaar aan provisie ruim ƒ 19 millioen uitgekeerd. En wat de tantièmes betreft geldt voor Indië in sterkere mate Treubs uitspraak over tantièmebelasting: „Uitzonderingen niet te na gesproken, staan de tantièmes, als opbrengst van arbeid beschouwd, in een ongekend gunstige verhouding tot de geleverde prestatie. Door van een als regel in verhouding tot den geleverden arbeid zoo weelderige opbrengst, een deel voor 's Rijks schatkist op te vorderen, zal in het economisch leven geen stoornis worden teweeggebracht".

Op welke wijze kunnen nu de meerwaarde bronnen direct getroffen worden?

Zoolang het privaatbezit der productiemiddelen blijft bestaan, zal de vooruitgang der productie aan de persoonlijke accumulatie der meerwaarden gebonden blijven. Wordt nu de meerwaarde door persoonlijke (inkomsten)belastingen getroffen, dan bestaat er groote kans, dat de economische vooruitgang

belemmerd wordt. Neemt men daarentegen evenwel de bron der meerwaarden, dus het bedrijf, de vennootschap als belastingobject, dan treft men niet alleen beter, en onpersoonlijk, doch behoeft men, mits goede toepassing, niet bang te zijn voor belemmering der accumulatie.

Men schat zeker niet te veel, indien men aanneemt, dat alleen de vennootschappen in groot landbouw, mijnwezen en verkeer samen een 300 millioen per jaar aan meerwaarden halen. Minister Idenburg schat 200 millioen voor maatschappijen en voor particulieren op 170 millioen per jaar, dat is een zeer matige schatting.

Een belastingsysteem dat de vreemde ondernemingen (Nederlandsche en buitenlandsche) minder sterk treft is onrechtvaardig. Niet alleen, dat de vreemde vennootschappen financiëel en organisatorisch het meest krachtig zijn en de daarin verkregen meerwaarden tevens uit 't land vloeien, maar men treft de financiëel en organisatorisch minst krachtige bedrijven 't sterkst, en houdt zoodoende de reeds geringe inheemsche accumulatie d.w.z. een eigen economische ontwikkeling tegen. Thans worden de niet in Indië gevestigde vennootschappen enkel in de inkomstenbelasting getroffen. Terwille van de Indisch-economische ontwikkeling is elke belasting bevoorrechting uit den booze. Een progressieve opbrengstbelasting vaagt elke bevoorrechting weg. De gemiddelde winstvoet der Indische vennootschappen blijft ver beneden de meerwaardevoet, dat blijkt uit hetgeen voor afschrijvingen en reserves afgetrokken wordt. Indien men nagaat dat de 9 groote banken hier te lande in de laatste 13 jaar gemiddeld per jaar ongeveer 5½ millioen konden reserveeren en daarnaast toch nog gemiddeld per jaar ± 17 millioen aan winst uitkeerden dan is er geen reden tot bezorgdheid. Integendeel. Doch dit niet alleen, het is tevens een pleit, dat bij zwaardere belastingdruk het uit te keeren dividend niet behoeft te verminderen.

Het geeft eveneens aan, hoe bedrogen de Indische schatkist uitkomt, die naar het inkomen in plaats van naar de opbrengst belasting heft. Een meer regelmatig en naar draagkracht de verschillende productie-sferen treffende belasting zou geen sterkeren druk beteekenen, integendeel. Men zal een overbelaste en ondervoede bevolking gelegenheid geven economisch op adem te komen, men zal hier regelmatiger sociale toestanden en verhoudingen krijgen. Het toestroomen van kapitaal in Indië zal niet ophouden, door een redelijken belastingaanslag, bij de bron getroffen, eer zal het afgeschrokken worden door de abnormale politieke en sociale verhoudingen die voortvloeien uit een economisch tot het uiterst gedrukte bevolking.

Kroniek.

WETGEVENDE KRONIEK.

Volksraad.

De eerste gewone zitting 1919 van den Volksraad, die 20 Mei door den Gouverneur-Generaal werd geopend, was in hoofdzaak aan de behandeling van de begrooting voor het dienstjaar 1920 gewijd.

Behoudens de na volgende amendementen werd het ontwerp, zooals het door de Regeering was ingediend, vastgesteld.

Deze amendementen zijn:

a. van de heeren 's Jacob c.a. om het bedrag uitgetrokken voor het personeel van den Volksraad te verhoogen met *f* 4200.—;

b. van de heeren Djajadiningrat c.a. om het bedrag uitgetrokken voor het personeel van inlandsche en inheemsche rechtbanken te verhoogen met *f* 1.—;

c. van de heeren Kan c.a. om de uitgaven in verband met de opleiding van personeel voor Japansche zaken te verminderen met *f* 40.000.—;

d van de heeren Laoh c.a. om de post aanvangsbezoldigingen enz. van het personeel bij de opleidingsscholen voor Inlandsche ambtenaren te verhoogen met *f* 1.—;

e. van de heeren Teeuwen c.a. om de post Volksboekerijen te verhoogen met *f* 1.—;

f. van de heeren Tjipto Mangoenkoesoemo c.a. om de uitgaven van persoonlijken aard voor den Burgerlijken Geneeskundigen dienst te verhoogen met *f* 1.—;

g van de heeren Cramer c.a. om de uitgaven voor 's Lands Caoutchoucondernemingen te verhoogen met *f* 300.000.—;

h. van de heeren Stibbe c.a. om de uitgaven van persoonlijken aard voor den Burgerlijken Veeartsenijkundigen dienst te verhoogen met *f* 1.—.

Blijkens de op deze amendementen verstrekte toelichtingen, bedoelt dat onder *b* de wenschelijkheid aan te geven om de salarissen van de panghoeloes te verhoogen; dat onder *d* om de in 1915 opgeheven hoofdenschool te Tondano te heropenen in den trant van de tegenwoordige O.S.V.I.A.'s, dat onder *e* een verbetering van de bezoldigingen van de hoofdredacteuren en redacteuren bij de Volkslectuur. De amendementen genoemd onder *f* en *h* beoogen onderscheidenlijk positie-verbetering van

de inlandsche artsen en van de veeartsen en adjunct-veeartsen. Aan het amendement genoemd onder *g* ligt ten grondslag de gedachte om uitbreiding te geven aan bestaande en oprichting van nieuwe staatslandbouw-ondernemingen.

Voorts werden met betrekking tot de begrooting nog een vijftal moties aangenomen. De eerste voorgesteld door de heeren Cramer e.a. spreekt de wenschelijkheid om tot staatsexploitatie van de Djambi-petroleumvelden over te gaan. Een andere motie van de heeren Cramer e.a. spreekt de wenschelijkheid uit om de winsten door de petroleum en suiker-industrie behaald, zwaarder te belasten.

Een motie van den heer Gerritzen keurt of de wijze van verkoop van Gouvernements steenkolen aan de scheepvaart maatschappijen.

In een motie van den heer Schumann werd de Regeering verzocht spoedig maatregelen te nemen opdat in het tekort aan ambtenaren en beambten bij den Post-, Telegraaf- en Telefoondienst wordt voorzien.

Eene motie van de heeren Sastrowidjono e.a. sprak tenslotte de wenschelijkheid uit om de opleiding van het personeel voor de Japansche zaken h.t.l. te doen geschieden.

Verder werden in deze zitting aangenomen eenige ontwerpen van besluit tot voorloopige wijziging van de begrooting voor het dienstjaar 1919, waarvan die met betrekking tot aankoop van de Pamanoekan en Tjiasemlanden en de instelling van een meerhoofdig bestuur bij den dienst der Staatsspoorwegen wel de belangrijkste zijn.

De Volksraad vereenigde zich met het tijdens de eerste buitengewone zitting door de Regeering ingediend ontwerp tot aanvulling van het Regeeringsreglement met een 12de hoofdstuk betreffende Kamers van landbouw. Tijdens de openbare beraadslaging wijzigde de Regeeringsgemachtigde, op voorstel van Mr. Schumann, het voorgestelde artikel 146 R.R., waardoor dit komt te luiden:

„Naarmate de omstandigheden het vorderen, wordt de zorg voor de belangen van den landbouw of bepaalde takken van den landbouw toevertrouwd aan rechtspersoonlijkheid bezittende kamers van landbouw.

„De oprichting en de opheffing van kamers van landbouw, zoomede de samenstelling, de inrichting, de werkkring en de bevoegdheid dezer kamers en harer besturen worden bij ordonnantie geregeld.

„Aan de kamers kan bij ordonnantie de bevoegdheid worden toegekend om met inachtneming van de daarbij te stellen regels en onder het daarbij te regelen toezicht in het huishoudelijk belang der kamers van landbouw verordeningen te maken, ook zoodanige, waarbij belastingen worden geheven. De ordonnantie kan aan de kamers ook de bevoegdheid toekennen om in hunne verordeningen straffen te stellen op haar overtreding".

Het voorstel van den heer Moeis om in het nieuwe reglement op de particuliere landerijen bewesten de Tjimanoek eenige wijzigingen te brengen werd gedeeltelijk aangenomen.

De zitting werd 22 Juli gesloten.

V.

Uit het Staatsblad.

Bij het Koninklijk besluit afgekondigd in staatsblad No. 146 is een regeling opgenomen met betrekking tot **de voorwaarde voor benoembaarheid tot en opleiding voor de betrekking van adspirant-houtvesters en hoogere rangen bij het boschwezen.** In de staatsbladen No's. 182, 183 en 185 zijn opgenomen de reglementen betreffende het gebruik van ruimte in 's Landsloodsen en opslag plaatsen van de **havens Semarang, Makasser en Belawan.** Bij staatsblad No. 198 werd het bedrijf der **Boekit-Assem-steenkolenmijnen** ingesteld. De regelen voor het beheer van de **pensioen-fondsen voor de Indische landsdienaren** werden vastgesteld bij bet Koninklijk besluit opgenomen in staatsblad No. 199. Een gezamenlijke directie voor deze fondsen en de weduwen- en weezenfondsen werd in het leven geroepen bij het Koninklijk besluit opgenomen in staatsblad No. 200. De ordonnantie houdende de intrekking van de **gedwongen koffiecultuur** en de opheffing van de verplichte levering van koffie in de gewesten **Pekalongan** en **Semarang** is te vinden in staatsblad No. 202. Gemeenteraden voor **Menado** en **Bandjermassin** werden bij de ordonnanties in staatsbladen No's. 205 en 252 ingesteld. Bij staatsblad No. 224 kwam de instelling van **landgerechten** op eenige plaatsen in de gewesten Sumatra's Oostkust en Celebes en Onderhoorigheden tot stand.

V.

Het Lagerhuis en de Britsch-Indische begrooting.

Het rapport Montagu-Chelmsford schetst in het kort, op welke wijze het Lagerhuis toezicht op de Britsch-Indische financiën houdt. Die passage is weergegeven op blz. 15 en 16 van mijne bewerking van dat rapport. Ik stuitte bij de vertaling echter op den zin „the actual motion made in Committee is declaratory and formal", en klaagde in een noot, dat zelfs Webster de puzzles, die Engelsche staatsrechtelijke uitdrukkingen vormen, niet geheel oplost. Ik vertaalde: „De eigenlijke motie, in comité-generaal behandeld, is van bevestigenden en formeelen aard".

Onder het opschrift „Een puzzle opgelost" heeft de heer D. v. H. L.(abberton) in No. 18 van het Weekblad *„Indische Stemmen"* een door mij gewaardeerd blijk van belangstelling in mijn arbeid gegeven door zijnerzijds eene betere vertaling aan de hand te doen. Ik neem uit zijn stukje het volgende over:

„In het Engelsche parlement heerschen van ouds zeer strenge „zeden en gebruiken, die angstvallig worden nageleefd. Met den „spreker" (den Voorzitter) „in the chair" (in den Voorzitterstoel) „is het b.v. niemand geoorloofd om meer dan éénmaal over eenig „wetsontwerp het woord te voeren. Om nu de zaken behoorlijk te „kunnen bespreken wordt de officiëele zitting verdaagd en blijft het „House of Commons in informeele vergadering bijeen. Dit is wat bij „ons in den Volksraad zou zijn de sectie-vergadering, met dit verschil „dat wij ons om het ingaande onderzoek van begrootingen en andere „voorstellen in drie secties splitsen, terwijl het Engelsch Lagerhuis „in pleno bijeen blijft".

„Doch de Speaker verlaat zijn zetel .....
.....
„terwijl aan een kleinere tafel de voor het voorzitterschap van het „Comité-generaal aan te wijzen M.P. (Member Parliament) plaats „neemt. De beraadslagingen zijn thans veel vrijer, men kan de zaak „van alle kanten bezien en bedebatteeren, totdat men tot een eind- „beslissing komt. Uit den aard der zaak is deze eindbeslissing, al „geeft zij reeds de conclusie van het geheele Lagerhuis weer noch- „tans zuiver „formeel en platonisch", daar de openbare zitting met „den „Speaker in the chair" en den zilveren „mace" voor hem op „een deftig kussen weder heropend moet worden om daar de wettig „bindende stemming te doen plaats hebben.

„Het voor den heer Muurling ietwat verbijsterende woord decla- „ratory is met „bevestigend" dus kwalijk weer te geven. Het hier- „boven door mij gekozen „platonisch" doet de strekking ervan wel- „licht beter aanvoelen. In gangbare Hollandsche stadhuistaal ware „met vervanging van het eerste adjectief door een bijwoord de zin- „snede „the actual motion made in Committee is declaratory and „formal" wellicht nog het best weer te geven met: Een in Comité- „generaal genomen besluit heeft bloot formeele beteekenis".

Hoewel dankbaar voor de belangstelling, moet ik opmerken, dat de heer Labberton langs de quaestie heen gaat en de puzzle niet oplost.

Nu heeft het bekende boekje van Curtis mij op het spoor gebracht van een voortreffelijke uiteenzetting van de Engelsche staatsinrichting, waarin een „foreigner" de oplossing vindt van dergelijke puzzles, n.l. „The Government of England" door A. Lawrence Lowell, president of Harvard University. [1])

Volgens dezen schrijver wordt over de begrootingsontwerpen (estimates) voor Indië niet door het Lagerhuis gestemd; wel wordt de rekening en verantwoording (accounts) aan zijne goedkeuring onderworpen, dus: nadat de uitgaven gedaan zijn. Op een van de laatste dagen van de zitting wordt een voorstel aan de orde gesteld om in comité-generaal te gaan teneinde de Indische rekening en verantwoording te overwegen. Naar aanleiding van dit voorstel is het gebruikelijk algemeene beschouwingen over Indische aangelegenheden te houden.

In comité-generaal zelf wordt slechts een formeele motie aan de orde gesteld, waarin het totaal der uitgaven en inkomsten wordt geconstateerd. De discussie bepaalt zich dan tot den economischen en financiëelen toestand van Indië. [2])

---

[1]) New York, The Macmillan Company 2 deelen.
De eerste editie is van 1908, de aanhalingen zijn uit den laatsten druk van 1919. De tijdens den oorlog in de staatsinrichting aangebrachte wijzigingen worden in het werk niet behandeld.

[2]) In the committee itself only a formal motion is made certifying the total revenue and expenditure and debate is confined to the economic and financial condition of the dependency.
(Lowell I p. 291).

Hierbij zij opgemerkt, dat in het Lagerhuis een debat slechts mogelijk is, wanneer een bepaald voorstel aan de orde is; vandaar de formeele motie. [3])

Het woord „declaratory" in de bewuste zinsnede uit het rapport Montagu-Chelmsford, dat ik met bevestigend en de heer Labberton met platonisch wilde vertalen, beteekent dus, dat de motie eenvoudig een feit constateert, zonder goed- of afkeuring.

W. M.

FINANCIEEL-ECONOMISCHE KRONIEK.

De financieele positie van Nederlandsch-Indië.

De begrooting voor 1920 en haar wijze van dekking gaven in den Volksraad eenigen leden aanleiding tot beschouwingen die daarom de aandacht verdienen, wijl zij de verschillende standpunten ten aanzien van de belastingpolitiek belichten. In de eerste plaats leverde **Mr. Gerritzen** ernstige kritiek, die zich als volgt laat weergeven. Jarenlang is de tering niet naar de nering gezet. Het gevolg van deze inrichting der staatshuishouding op veel te grooten voet heeft in de eerste plaats het gevolg gehad, niet alleen dat de toch reeds zware belastingen permanent met ruim 40 percent verhoogd moeten worden, waarbij dan nog voor 1920 speciale belastingen ten laste der suiker- en kinacultuur komen tot een bedrag van *f* 10 millioen, maar bovendien dat de Regeering gedwongen werd te grijpen naar het middel van uitvoerrechten, een middel, dat op grond der daarmede opgedane ervaringen bijna algemeen wordt veroordeeld.

Volgens de Regeering is het tekort op den gewonen dienst van 1914—1919 ad *f* 75 millioen, grootendeels aan de oorlogsomstandigheden toe te schrijven. Is deze voorstelling van zaken juist, dan is het onverklaarbaar, waarom 's Lands financiën in meer dan gewone mate en aanhoudend de zorg en aandacht der Regeering vereischen; dan is het ook onverklaarbaar, waarom de Regeering besloten heeft tot eene permanente verhooging der belastingen met ruim 40 percent en verder nog meer belastingverhoogingen in uitzicht stelt. Immers, let men op de uitkomst van den gewonen dienst over 1913|'17 (overschot *f* 20,1 millioen) en op het bedrag aan oorlogswinstbelasting en de hoogere opbrengst der inkomstenbelasting (*f* 26 millioen) gedurende 1919 verwacht, dan springt het in het oog, dat het tekort op den gewonen dienst bovengenoemd waarvan nog *f* 17 millioen voor aankoop van levensmiddelen grootendeels weer terugvloeit, onmogelijk aan crisisuitgaven kan worden toegeschreven, daar de middelen tot dekking dier crisisuitgaven ruim-voldoende aanwezig waren en zijn.

De eenig mogelijke conclusie is daarom dat men verzuimd heeft de tering naar de nering te zetten. De juistheid dezer conclusie wordt be-

---

[3]) In order to give an opportunity for debate a formal motion is made that the Indian accounts show such and such total of receipts and expenses.
(Lowell I p. 90).

vestigd door het feit dat van 1912 t|m 1919 de ontvangsten stegen met 58 %, de uitgaven echter met 99 %.

Terwijl het jaar 1912 nog behoort tot eene periode, waarin de Regeering de gezonde methode volgde om, zonder over te gaan tot eene zeer zware belastingverhooging, de uitgaven zoodanig aan de inkomsten aan te passen, dat de gewone dienst een overschot kon opleveren, hetwelk dienen kon hetzij voor reserve in jaren van onverwachten tegenspoed, hetzij voor kapitaalvorming, behoort 1919 tot eene periode waarin van die gezonde financiëele politiek werd afgeweken. Dat deze vroegere methode juist en gezond is, erkent de Regeering zelf door op pag. 12 der Memorie van Antwoord, sprekende over het stelsel-Van Gijn, te zeggen: „Dit stelsel moge in zich zelf volstrekt juist zijn, de algeheele stopzetting van de kapitaalvorming van overheidswege, welke daarvan het gevolg is, kan voor een land als Indië niet zonder meer worden aanvaard".

De tegenwerping dat de cijfers van 1919 nog in belangrijke mate onder den invloed van de bijzondere tijdsomstandigheden staan, gaat niet op. Want tegenover de door de Regeering voor 1919 opgegeven crisisuitgaven ad ƒ 10 millioen, staan de opbrengst der oorlogswinstbelasting en de verhooging der inkomstenbelasting ad ƒ 26 millioen, Het verschil van ƒ 16 millioen, is zeker voldoende om de andere nadeelen, die de Regeering zegt door den oorlogstoestand te hebben geleden, maar niet onder cijfers te kunnen brengen, goed te maken. Evenmin kan men er zich op beroepen dat de cijfers van 1919 nog niet vaststaan. Doch ook als men hierin de Regeering tegemoet komt door 1918 als basis van vergelijking te bezigen komt men tot een stijging over 1912 t|m 1918 van de ontvangsten met 38,2 %, van de uitgaven met 86,6 %.

De eisch nu luidt niet bezuiniging maar wel:

1o. dat de stijging der uitgaven gelijken tred houdt met de stijging der middelen, en niet, gelijk in de laatste jaren het geval is geweest, de stijging der middelen belangrijk overtreft;

2o. dat het bevorderen van de stijging der middelen niet, gelijk in de laatste jaren ook het geval is geweest, uitsluitend geschiedt door het verhoogen van den belastingdruk.

Vermeerdering van lasten dient gepaard te gaan met vermeerdering van draagkracht, welke alleen verkregen kan worden door vermeerdering van welvaart als gevolg van grooter maatschappelijke praestatie. Daarbij dient in het oog te worden gehouden dat 98 % van de bevolking behoort tot de Inlandsche bevolkingsgroep en dat ruim 93 % van den bebouwden grond in haar handen is, zoodat in de allereerste plaats haar draagkracht in het oog moet worden gehouden. Het blijkt nu uit de zuiver Inlandsche belastingen dat van eene eenigszins beduidende toename van de draagkracht van de Inlandsche bevolking en het Inlandsch kapitaal geen sprake is, met het gevolg dat de verhooging van den belastingdruk grootendeels ten laste van de niet-Inlandsche bevolking en van het door deze productief gemaakt kapitaal is gebracht. Hieraan zijn twee nadeelen verbonden. Het eerste is, dat men door de lasten, die rusten op de Europeesche en Chi-

neesche bevolkingsgroepen en op het door deze productief gemaakte kapitaal, voortdurend te verhoogen en te vermeerderen, de reserve die in de betaalkracht van die bevolkingsgroepen en van dat kapitaal ligt, uitput. Men moet hierbij denken aan de betaalkracht der naamlooze vennootschappen die hier te lande in hoofdzaak het grootlandbouwbedrijf uitoefenen. Vermogende particulieren zijn in Indië gering in aantal. Deze vennootschappen zijn onderworpen aan de volgende belastingen:

1o. belasting op het jaarlijksch zuiver inkomen;
2o. belasting op de overwinst, d.i. op de winst, die meer bedraagt dan vijf procent van het nominaal maatschappelijk kapitaal;
3o. verponding;
4o. de voorgenomen heffing van uitvoerrechten.

Hierbij komt dan nog de oorlogswinstbelasting, die van 1 Augustus 1914 tot het einde van den oorlog geheven wordt, en speciale belastingen voor kina- en suikercultuur gedurende 1920.

Onder dezen druk zal van de landbouwondernemingen in tijden, dat het land eene crisis doormaakt en extra-versterking zijner middelen noodig heeft, weinig of niets te verwachten zijn.

Het tweede nadeel is dat hierdoor een dam tegen de noodige toestrooming van het vreemde kapitaal en de daarmede gepaard gaande toestrooming van vreemd intellect wordt opgeworpen, zeer ten nadeele van Indië's verdere ontwikkeling. Immers men kan als vaststaand aanremen, dat kapitaal zich niet naar den vreemde zal verplaatsen, tenzij het in de verplaatsing voordeel ziet.

Hierbij komt nog, dat aan het entameeren van nieuwe ondernemingen hier te lande, vooral in de buitengewesten, groote risico's verbonden zijn.

Onder de voorgenomen heffingen zullen de uitvoerrechten een belangrijke plaats innemen. Waar de belasting tot dusverre een opbrengst leverde van nog niet *f* 3 millioen per jaar, stelt men zich voor de opbrengst der belasting met niet minder dan *f* 30 millioen jaarlijks te verhoogen.

Het heffen van uitvoerrechten heeft over het algemeen, behoudens enkele uitzonderingsgevallen, bij de economen altijd in een slechten reuk gestaan; en terecht. Want het groote bezwaar aan de heffing van uitvoerrechten verbonden ligt hierin, dat die heffing met de draagkracht van de daardoor getroffen producten niet de minste rekening houdt, tengevolge waarvan zij een zeer ongelijkmatigen druk uitoefent op de verschillende producenten, en bovendien de producenten treft, ook al maken dezen geen winst.

Het stelsel van de „sliding scale", waarbij voor de bepaling in het uitvoerrecht rekening gehouden wordt met de verhouding van marktprijs tot kostprijs vermag niet in deze belasting voldoende verbetering te brengen. Vooreerst loopen de kostprijzen van de verschillende ondernemingen, die een bepaald product voortbrengen zeer uiteen en kan men, wil men iets binnenkrijgen met de ongunstigst produceerende geen rekening houden. Dan blijft nog de ongelijkmatigheid in druk bestaan. Verder

zal het tarief van uitvoerrechten met de verschillende soorten, die er van de te belasten producten bestaan, rekening moeten houden, en voor elke soort een speciaal daarvoor geldend recht moeten bepalen. Dit is echter, waar men bij het stelsel der glijdende schaal met kostprijzen rekening moet houden, gemakkelijker gezegd dan gedaan. Immers hoe moet de kostprijs van de verschillende soorten van een product worden vastgesteld, wanneer, zooals het geval is, tal van ondernemingen, bijv. thee- en rubberondernemingen, tegelijkertijd verschillende soorten produceeren?

Ook zullen de eischen aan het douanepersoneel gesteld zwaar zijn m.a.w. de perceptiekosten hoog zijn. Bovendien de tariefswijzigingen, waarmede minstens 2 jaren gemoeid zijn, zullen de veranderingen in de productiekosten niet voldoende kunnen volgen. Wijders zal de glijdende schaal den termijnhandel groote belemmeringen in den weg leggen, daar de koopman niet zeker weet welk uitvoerrecht hij per slot van rekening te betalen zal hebben. Deze belemmering zal nimmer op voor beide partijen bevredigende wijze kunnen worden weggeruimd.

Het bedrag voor het uitvoerrecht geraamd is zeer groot. De officieele uitvoerstatistieken stellen de waarde der Indische uitvoerproducten over 1913|1917 gemiddeld op *f* 643 millioen 's jaars. Neemt men nu een exportwinst aan van 18 % dan wordt dus die winst met niet minder dan 28½ % belast.

Het gaat ook niet aan de hooge uitvoerrechten te rechtvaardigen met een verwijzing naar de thans geldende hooge prijzen voor suiker, copra, koffie en peper. Want die gouden tijd kan niet vele jaren achtereen duren. En wanneer de Regeering hier tegen aanvoert dat haar raming gebaseerd is op middenprijzen, dan toont dit juist aan hoe zwaar wel de druk moet zijn om niettemin het enorme bedrag van *f* 33 millioen op te brengen. En wanneer de prijzen eens beneden het middelmatige dalen, hoe zal dan het deficit in het budget worden gedekt?

Eene verbetering van den toestand kan slechts verkregen worden door spoedig met kracht de exploitatie van de rijkdommen, die de Indische bodem bevat, aan te vangen en voort te zetten. Totdat deze exploitatie vruchten zal afwerpen, is het eenige middel ter voorkoming van verslechtering van den toestand het middel, dat ook reeds bij deze begrooting is toegepast en op pag. 8 der Memorie van Toelichting wordt genoemd, n.l. de stijging der uitgaven binnen zekere grenzen te houden, en er zorgvuldig voor te waken, dat die stijging den natuurlijken aanwas der middelen niet overtreft.

De heer **Cramer** besprak het begrootingsontwerp van uit een ander standpunt. Volgens dit volksraadlid is stilstand in 's lands uitgaven gelijk aan ernstigen achteruitgang en dringen allerlei behoeften zich te zeer op om met een beroep op onvoldoende middelen ter zijde te kunnen worden gesteld. In plaats van inkrimping der uitgaven is versterking van de middelen noodig. Van een tering naar de nering zetten mag geen sprake zijn, daarvoor is de achterstand op allerlei gebied veel te groot.

Zeer zeker moet de Regeering er op bedacht zijn 's Lands geldmiddelen aanzienlijk te versterken door meerdere staatsbedrijven, door bevordering van de industrialiseering en de economische ontwikkeling van Indië, door een krachtige leeningspolitiek en het opvolgen van het al of niet gewijzigde stelsel-Van Gijn bij de inrichting van de begrootingen, door een goedwerkend belastingstelsel, door aanzienlijke vermindering van de militaire begrootingen.

Een geheel nieuw systematisch ontworpen belastingstelsel is noodig en wel een stelsel, waarbij bij de bron der voortbrenging zelf de belastingen treffen, derhalve belastingen op de meerwaarde: een progressieve opbrengst-(winst-) en een bezitsinkomstenbelasting, een dividend- en tantièmebelasting, een effectenbelasting echter geen nog zwaardere lasten op de groote massa der Inlandsche bevolking door verhooging van het invoerrecht en den accijns op verschillende goederen, welke door de bevolking in het dagelijksche leven worden gebruikt. De absolute verarming is een niet te ontkennen feit. Waar deze bevolking vrijwel reeds tot het uiterste belast is, kan en mag er geen sprake zijn van eenige verzwaring dier lasten, hoe gering dan ook, in geen geval van een verzwaring met ƒ 1.50 per gezin per jaar als van de voorgestelde belastingen het gevolg zal zijn. Terwijl de draagkracht van de Europeanen en Vreemde Oosterlingen nog lang niet overschreden is, is dat bij de Inlandsche bevolking wel het geval. Bovendien is dit land zoo kapitaalarm, dat het niet wenschelijk is nog meer kapitaal aan de bevolking door dergelijke belastingen te onttrekken. Daarom zullen alleen die artikelen voor verhooging van invoerrecht in aanmerking kunnen komen, welke betrekking hebben op goederen, die door de Inlandsche bevolking niet of in zeer geringe mate worden gebruikt. Door de belastingen dienovereenkomstig te wijzigen zullen de middelen met rond ƒ 15 millioen verminderen, hetgeen kan worden gecompenseerd door een verhooging van de alcohol en petroleumbelasting. In de derde plaats door in meerdere mate te profiteeren van de reusachtige winsten der suikerindustrie. Door de niet inkrimping van den rietaanplant zal door de suikerindustrie wellicht een 50 millioen netto winst meer worden gemaakt, terwijl aan den anderen kant tengevolge van de niet inkrimping, de rijstprijzen hooger zullen zijn dan het geval zou zijn geweest, indien wel was ingekrompen, doordat er nu 120.000 ton rijst minder beschikbaar zal zijn; ook de Regeering zal in verband met die niet inkrimping op hoogere kosten worden gejaagd. Het is dan ook alleszins billijk te noemen, dat de suikerindustrie, nu zij dit niet op andere wijze heeft gedaan, geldelijk belangrijk bijdraagt in de te maken onkosten met betrekking tot de voedselvoorziening. Een zeer globaal ingestelde berekening geeft aan dat de suikercampagne 1919 een winst heeft afgeworpen van rond 200 millioen, en niet van ƒ 130 millioen als door de Regeering geschat. Nu zal de totale som aan belastingen door de suiker te betalen slechts ƒ 51,9 millioen bedragen. Zulk een belasting is bij dergelijke abnormale winsten beslist te gering. Een billijker percentage kan men verkrijgen eerstens door de tijdelijke suiker-

belasting te verhoogen tot b.v. minstens *f* 2 per picol suiker, waardoor rond 30 millioen gulden meer belasting zal worden betaald door de suiker of tweedens door het percentage van de belasting op de oorlogswinst te verhoogen.

Ook de heer **Sastrowidjono** steunde de Regeeringsvoorstellen. Er is, aldus dit lid, in het Afdeelingsverslag gesproken over de bezwaren en nadeelen van uitvoerrechten. Ik vermoed dat zij, die op die bezwaren hebben gezinspeeld te veel hebben gedacht aan niet-koloniale landen, waar het opereerend exportkapitaal inheemsch is en dus ook de winst in het land blijft en het nationale vermogen verhoogt. Zoolang echter hier in Indië door eene uitvoerbelasting de bedrijfszekerheid van het Europeesch kapitaal niet wordt aangetast, is een dergelijke heffing uit een nationaal economisch oogpunt van zooveel beteekenis, dat de eventueele bezwaren daaraan verbonden er bij in het niet zinken.

Aan de onderscheiding, door sommige leden blijkens het Afdeelingsverslag ten aanzien van den belastingdruk tusschen Europeanen en Inlanders gemaakt kleeft nog iets van een reeds verlaten exploitatiepolitiek. Het is een ieder bekend, dat hier in Indië klassen-tegenstellingen met rassentegenstellingen parallel loopen. De nationaliteitsgroepen, Inlanders, Vreemde Oosterlingen en Europeanen zijn tot op zekere hoogte in economischen zin tevens werkmansstand, middenstand en groot-kapitaal. Gaan wij nu de belastingstatistieken van andere landen na, dan blijkt, dat overal ter wereld de twee laatste groepen — middenstand en groot-kapitaal — die het kleinste deel van de bevolking uitmaken, het grootste deel van de belasting opbrengen. Dat is een natuurlijk uitvloeisel van het algemeen aangenomen beginsel van progressieve belastingen en ik kan niet inzien waarom dat beginsel in Indië niet rechtvaardig zou zijn. Moet aan het Europeesch kapitaal een bijzonder bevoorrechte plaats worden gegeven, laat het dan maar in Europa blijven. Dan zullen wij liever ons zelf helpen en dan moet, als het niet anders kan, de ontwikkeling van Indië in gods naam maar wat langzamer gaan. Evenwel de voorgestelde maatregel beteekent geen zwaren druk. Wat de belasting op de Europeesche bedrijven betreft, alle belastingen samen vormen nog geen 15% van de bruto opbrengst en 15% van de bruto opbrengst is de belasting, welke de Inlandsche landbouwer alleen aan landrente moet opbrengen. Uit de dividenduitkeeringen der Europeesche bedrijven blijkt dat zij nog wel iets kunnen velen.

Wat het uitvoerrecht betreft, hierbij is op een uitstekend beginsel gebouwd. De winst van een onderneming toch wordt bepaald door het verschil tusschen den kostprijs en den marktprijs. Hoe lager kostprijs hoe grooter marktprijs, hoe meer winst. De kostprijs hangt bijna hoofdzakelijk af van den ondernemer en indien door bijzondere ondernemersgaven die kostprijs zeer laag is, komt de extra-winst hem ook ten volle toe. De marktprijs echter verandert door omstandigheden, geheel buiten den invloed van den ondernemer. De extra-winst, welke bij een hoogen marktprijs door den ondernemer gemaakt wordt, is dus niet het gevolg

van zijn bijzondere gaven of talenten, zoodat het derhalve volkomen billijk is, dat een deel daarvan de gemeenschap ten goede komt.

Ook de heer **Radjiman** trachtte den grooteren druk op het Europeesch kapitaal gelegd te rechtvaardigen op de volgende wijze: Indië kent nog geen egale maatschappelijke verhoudingen. Uit het sinds jaren niet meer stijgen van landrente en hoofdgeld blijkt dat de draagkracht van het grootste deel van de bevolking haar toppunt heeft bereikt. Op de Regeering rust daarom de verplichting daarin een verandering ten goede te brengen, want in de draagkracht der massa moet de normale bron gelegen zijn voor 's Lands middelen. De tegenwoordige toestand is geschapen door de koloniale verhoudingen, immers van de uitgaven genieten de verschillende bevolkingsgroepen ongelijkmatig. Het kapitaal wordt hier nog bevoorrecht. Hier is het treffen van een druk op het kapitaal dan ook geboden om den algemeenen economischen toestand van Indië op te heffen. Die druk zal bij goede toepassing toch niet anders dan ten goede moeten komen aan de bevolking en de economische opheffing van deze bevolking zal niet anders dan een goeden invloed hebben op het kapitaal.

De Directeur van Financiën beantwoordde de verschillende sprekers. Met instemming had hij het aandringen op bezuiniging gehoord. Het effect van die aangeprezen zuinigheid moet echter niet te hoog worden aangeslagen. Tal van nieuwe nooden dringen zich onweerstaanbaar op en kunnen niet ter zijde worden gesteld zonder schade toe te brengen aan vitale volksbelangen. Men kan wel een moeras afdammen maar niet een stroomende rivier. Daarbij bestaat verschil tusschen een particuliere huishouding en de huishouding van openbare lichamen; bij de laatste zet men niet de tering naar de nering, maar kijkt men in de eerste plaats wat men noodig heeft en brengt men daarna de nering daarmede in overeenstemming. Om bezuiniging te bevorderen werd de z.g. begrootingscommissie ingesteld. Aanhoudend doen de hoofden van de departementen voorstellen aan de Regeering waaruit geldelijke gevolgen voortvloeien. Over deze voorstellen wordt de Raad van Nederlandsch-Indië gehoord, waarna door de Regeering een beslissing wordt genomen. Luidt deze beslissing gunstig en kan de Regeering zich derhalve met de zienswijze van den betrokken departementschef vereenigen, dan wordt deze gemachtigd het voorstel in zijne bijdrage tot de begrooting op te nemen. Deze machtiging beteekent alleen dat de Regeering zich in beginsel met het voorstel kan vereenigen, maar geenszins dat het voorstel inderdaad op de begrooting zal worden gebracht. Dit kan eerst op het allerlaatste moment worden beslist, wanneer vaststaat eenerzijds over welke middelen kan worden beschikt, anderzijds welke nooden om bevrediging vragen en welke bedragen daarmede zijn gemoeid. Eerst dan staat vast hoeveel van de in beginsel wenschelijk geachte maatregelen moeten worden geschrapt en moet worden beslist welke maatregelen voor schrapping, d. i. derhalve voor uitstel in aanmerking komen. De begrootingscommissie nu heeft tot voornaamste taak deze beslissing der Regeering

voor te bereiden, waartoe zij alle begrootingsvoorstellen examineert en naar verschillende gradatie van urgentie indeelt. Absoluut urgente maatregelen welke geen uitstel lijden, maatregelen welke zeer wel kunnen worden uitgesteld en een daartusschen liggende groep. De commissie bestaande uit drie ambtshalve zitting hebbende leden, n.l. den Vice-President van den Raad van Nederlandsch-Indië (tevens voorzitter), den voorzitter van den Raad van Directeuren, en den Directeur van Financiën, heeft haar taak met den meest mogelijken ernst, met een haast heilig fanatisme aanvaard en w a t i s h e t r e s u l t a a t v a n h a a r a r b e i d? Dat de ontwerp-begrooting voor 1920 een gewonen dienst heeft *f* 50 millioen hooger dan verleden jaar en *f* 22 millioen meer aan buitengewone uitgaven. Dit is natuurlijk geenszins aan de commissie te wijten, maar dit is een gevolg daarvan, dat de natuur nu eenmaal sterker is dan de leer en nu eenmaal in een land, dat in een periode van ontwikkeling verkeert en een grooten achterstand heeft in te halen, tal van behoeften om bevrediging vragen met een dergelijken aandrang, dat daaraan alleen dan geen gevolg kan worden gegeven, indien men daartoe in volstrekten zin niet bij machte is. Men dat al stemmen de cijfers tot bezorgdheid. Wanneer men ziet hoe de uitgaven over de geheele linie, ook waar de oorlogstoestanden zich niet overwegend hebben laten gevoelen, accresseerden; hoe in enkele jaren de zuivere gewone uitgaven voor justitie en politie zijn gestegen van 13 millioen tot 25 millioen, voor onderwijs van 10½ tot 29 millioen, voor den burgerlijken geneeskundigen dienst van 6½ tot 14 millioen, voor plaatselijk en gewestelijk zelfbestuur van 5 tot 16½ millioen, spreekt het vanzelf, dat in de middelen geen natuurlijk accres zit, dat hier tegenop weegt. De versterking der middelen uit nieuwe of zwaardere belastingen is enorm en er kan natuurlijk in de verste verte niet aan worden gedacht, dat het telken jare mogelijk zou wezen den belastingschroef op gelijke wijze verder aan te draaien. Het belastinggebied is althans in de naaste toekomst bij een ongeveer constante algemeene draagkracht beperkt en een groot gedeelte van dat gebied wordt reeds door de thans aanhangige belastingvoorstellen geoccupeerd. Niet dat de financieele toestand op het oogenblik niet gezond zou zijn. Van 1892 tot 1901 hadden wij een voordeelig overschot op den gewonen dienst van 50 millioen, van 1912 tot en met 1918, dat is dus een periode met 4½ oorlogsjaren, een tekort van slechts 2 millioen, dit wil zeggen op papier. In werkelijkheid is in die periode wel een 50 millioen kapitaal gevormd, indien men de bekende marge voor buitengewoon welke in de begrooting zit, in rekening brengt. Het jaar 1919 is ongunstiger, doch zooals in de Memorie van Toelichting is medegedeeld is het desniettemin mogelijk, zoo niet waarschijnlijk, dat over de periode 1914—1919 (dus de volle oorlogsperiode) de gewone uitgaven ten slotte door de gewone inkomsten zullen kunnen worden gedekt, ook weer zonder rekening te houden met wat men zou kunnen noemen de marge-Van Gijn. De financieele toestand laat zich vergelijken met een man, die na jaren ver beneden zijn inkomsten te hebben geleefd, plotseling zijn levens-

standaard aanmerkelijk heeft opgevoerd en gekomen is op een punt dat hij zijn geheele inkomen tot den laatsten cent verteert. Teneinde te kunnen beoordeelen in hoever voortgang op dezen weg mogelijk is, is in de eerste plaats noodig een zoo juist en vooral zoo eenvoudig mogelijk overzicht van de bestaande positie. Het allereerste middel is daarvoor een herziening van de begrootingsinrichting volgens het systeem-Van Gijn met een daaraan voorafgaande invoering van een bedrijvenwet. De Regeering is op dit punt volkomen paraat en bereidt de invoering met de noodige voortvarendheid voor. Daarnaast is noodig een financieel plan de campagne, opdat de begrooting minder afhankelijk worde van de wisselende vooruitzichten van het oogenblik. Hierbij zal worden overwogen of niet van de opium- en tininkomsten een steeds afnemend gedeelte ten goede van den gewonen dienst kan worden gebracht.

Wat nu het uitvoerrecht betreft, hieraan mag men het praedicaat tijdelijk niet toekennen, bijzondere onvoorziene omstandigheden daar gelaten is het vrijwel uitgesloten dat wanneer wij eenmaal gewoon zijn geraakt aan die belasting er ooit een moment zal komen, dat wij van die 30.000.000 weer af kunnen, tenzij er iets anders voor in de plaats kan worden gegeven. Dit is echter niet mogelijk door het verzwaren van de inkomstenbelasting en het is ook niet wenschelijk, maar afgescheiden hiervan zullen ze binnen zeer korten tijd n a a s t elkaar staan. Wat in de richting van verdere verhooging van de inkomstenbelasting kan worden bereikt, is als een hoog noodige reserve achter de hand gehouden, met de overige bij de Regeering in overweging zijnde belastingen, zooals vermogensbelasting, een toeslag op de advertenties enz. De tijd van goedkoope belastingen is voorbij en voor goed. Wanneer wij Indië vergelijken met het buitenland en het moederland staan wij nog in de kinderschoenen maar wij zullen zeer volgzame leerlingen van het buitenland en het moederland moeten zijn.

Wat de uitvoerrechten betreft, voorkomen zal worden, dat zwakke ondernemingen te zwaar worden getroffen, door den kostprijs vast te stellen op een cijfer dat ongeveer overeenkomt met de hoogste kostprijzen van de onder normale omstandigheden werkende ondernemingen.

Liggen de kostprijzen te ver uiteen, dan zal bovendien worden getracht een andere oplossing te vinden. Wel is waar wordt in de ontwerpbegrooting gesproken van uitvoerrechten, maar het is geenszins uitgesloten, dat enkele producten in een eenigszins afwijkenden vorm zullen worden getroffen met behoud van het essentieele van de plannen der Regeering, nl. de winsten zooveel mogelijk in haar vollen omvang te treffen volgens een sterk progressieve schaal. Teneinde den juisten vorm te vinden, wordt voor elk product afzonderlijk met de betrokkenen op zoo ruim mogelijke schaal overleg gepleegd. Voor de suiker heeft dit overleg reeds geleid tot het voorloopig resultaat, dat wordt overwogen of het geen aanbeveling verdient de uitvoerrechten te vervangen door een belasting naar dezelfde progressieve schaal, van het verschil tusschen

een voor elke onderneming vast te stellen kostprijs per picol en de verkregen opbrengst uit den verkoop in de eerste hand.

Tot bescherming van den termijnhandel is een regeling in voorbereiding in dier voege dat foreward contracten kunnen worden geregistreerd en daarmede het uitvoerrecht wordt gefixeerd op het bedrag dat is verschuldigd volgens het tarief dat geldt op het oogenblik waarop de overeenkomst wordt gesloten.

Verder zullen de bezwaren ondervangen moeten worden naarmate zij zich voordoen.

Teruggave van uitvoerrecht zal indien noodzakelijk mogelijk kunnen worden gemaakt, wanneer de belanghebbende aantoont, dat in het betrokken jaar met het bedrijf verlies is geleden. Bij de uitwerking dezer dingen zal men met meer soepelheid en coulance te werk moeten gaan dan in den regel in de belasting techniek gebeurt.

Het zou onbillijk zijn de Inlandsche bevolking van verdere belasting vrij te stellen, het is onjuist dat die bevolking niets meer zou kunnen dragen men lette bijv. op de hooge copraprijzen.

Wat de suikerbelasting betreft is het niet mogelijk verder te gaan. De winst kan worden geraamd op *f* 170 millioen en deze winst is reeds met ruim *f* 69 millioen of 40,7 % belast. Men moet daarbij het beginsel in het oog houden, ook in het wetsontwerp tot verhooging der oorlogswinstbelasting naar voren gebracht, dat het een averechtsch begrip is, grootendeels uit afgunst geboren, dat men hetgeen door eigen vlijt, arbeid en geestkracht op eerlijke wijze werd verkregen, niet als in de eerste plaats voor zich zelf verkregen zou mogen beschouwen. Aldus wordt de waarheid uit het oog verloren, dat, wil men eene natie economisch sterk en weerbaar maken, moet worden bedacht, dat 's menschen stoffelijk streven slechts dan tot het hoogste wordt opgevoerd als men de maatschappelijke waarde erkent van gezond eigenbelang en rekening houdt met het verschijnsel, dat de mensch in het algemeen slechts zijne volle kracht geeft, indien hij daarmede eenige welvaart kan bereiken, waarvan hij onder bescherming der wet kan genieten.

In de **Indische Financier** van 5 Augustus wordt, naar aanleiding van het antwoord van den directeur van Financiën, het standpunt door Mr. Gerritzen in den Volksraad ontwikkeld in sommige opzichten nog scherper beleden.

In de eerste plaats wordt het „vitaal belang" geen voldoende motief geacht voor de belastinguitbreidingen en het epitheton „vitaal" aan de beoogde uitgaven ontzegd.

„Tegen het doen van uitgaven, welke van vitaal belang zijn, zal nie-
„mand bezwaar maken, wanneer de middelen daartoe aanwezig zijn of
„wanneer die uitgaven kunnen worden bestreden uit extra bijdragen van
„hen, in wier belang ze zijn gedaan".

„Maar zoo de middelen niet aanwezig zijn en die uitgaven gelijk in
„casu worden gedaan grootendeels ten bate der Inlandsche bevolking,
„die er niet voor betalen kan noch wil, omdat zij eene te geringe finan-

„ciëele draagkracht heeft en er niet aan denkt haar draagkracht door meer „arbeid en inspanning te vergrooten, zoodat de uitgaven ten laste moeten „komen van het zeer geringe percentage der niet-Inlandsche bevolking, „hetwelk daardoor overbelast wordt, dan zal daartegen door elk welden- „kend mensch wel degelijk bezwaar gemaakt worden". Bovendien „Van „iemand, die met allerlei stutten moet staande gehouden worden, kan „geen kracht uitgaan; toch is aanwending van eigen, innerlijke kracht „noodig om eene bevolking hooger te brengen op den ladder der maat- „schappelijke beschaving. Zoolang de bevolking den ernstigen wil niet „toont (door daden) om vooruitgebracht te worden, zoolang zijn alle uit- „gaven, tot dat doel daarvoor besteed nutteloos en onverantwoord".

Voorts wordt het onderscheid tusschen de niet verlangde bezuiniging en de wel verlangde zuinigheid nader aangeduid en het beginsel van de tering naar de nering zetten daarmee in verband gebracht: „Wanneer „de uitgaven gedaan worden in verhouding tot de inkomsten, behoeft „niet bezuinigd te worden, zoolang die inkomsten niet achteruitgaan, „doch gelijk in casu tengevolge der verhoogde actie van het werkende „deel der bevolking, niettegenstaande de inertie van het resteerende groo- „tere deel, steeds stijgende zijn en in niet onbelangrijke mate. Integendeel „telken jare kunnen de uitgaven vermeerderd worden ten bate der In- „landsche bevolking uit de stijgende inkomsten. En dan wordt behoorlijk „rekening gehouden met de leer, welke voorschrijft de tering naar de „nering te zetten. Van bezuiniging behoeft geen sprake te zijn, alleen van „zuinigheid in het beheer der geldmiddelen, opdat de staat niet boven zijn „krachten ga leven".

Tegenover het beeld door Mr. Talma gebezigd van den man, die zijn inkomen tot den laatsten cent verteert, wordt een ander beeld gesteld van den man die boven zijn middelen leeft en niet alleen gedwongen is naar bijverdiensten om te zien (de Gouvernementsbedrijven, monopolies, producten enz., die voor 1918 reeds 47½ % van de middelen vormen) maar, omdat hij dat niet in voldoende mate doet (getuige het sedert 1912 dralen met de Djambiconcessie), thans bezig is de bezittingen van zijn vrouw en kinderen te verkoopen om het ongelukkige idee van stand op- houden te verwezenlijken. Die bezittingen zijn dan de reserves der naam- looze vennootschappen.

„In de staatshuishouding van Ned.-Indië zijn de naamlooze vennoot- „schappen de juweelen van het huisgezin. Het beeld is feitelijk nog te „zwak, want het zijn juweelen van een bijzonder soort. Zij zijn zelfs „minder voor sieraad, dan wel tot practisch nut van de Indische volks- „huishouding. De naamlooze vennootschap vormt met haar kapitaal de „levensader van Ned.-Indië, bij haar berust de ontwikkeling van deze „gewesten, daar de eigen bevolking daartoe niet bij machte is bij „gebrek aan het noodige kapitaal, meer nog bij gebrek aan de noodige „energie, werkkracht en handelsgeest". En juist de ongunstige verhouding tusschen al en niet draagkrachtigen toont volgens schrijver het onge- wenschte der gevolgde belastingpolitiek aan. „Immers bij den sterken

„aanwas der Inlandsche bevolking, waarvan de financiëele draagkracht „gering is, moet uit een belastingoogpunt een tegenwicht gevonden wor„den in versterking van het gehalte der bevolking, dat meer den fiscus „kan offeren". De regeering echter houdt, verblind door de huidige „hochconjunctur" onvoldoende rekening met de komende moeilijke jaren en de risico van het koloniaal kapitaal zooals de geschiedenis die bij de suiker (1884—1902), bij de koffie (koffiebladziekte), bij de kina, bij de thee maar al te duidelijk heeft doen ervaren en in de toekomst wederom kan doen ervaren.

De vergelijking tenslotte met den belastingdruk in buitenland en moederland gaat niet op. „Europa kan zich de weelde permitteeren van het „schulden maken, omdat het eene groote financiëele draagkracht heeft; „Indië heeft geen andere noemenswaardige financiëele draagkracht, dan „die der niet-Inlandsche bevolking; de draagkracht van den Inlander zou „de Regeering nauwelijks in staat stellen de rente op Indië's schulden „te betalen!" en deze niet-Inlandsche bevolking zal er „feestelijk voor „bedanken alle gemakken van zijn geboorteland te verzaken om zich in „Indië door den kok te laten afslachten, alleen om de Regeering in staat „te stellen met de opbrengst van zijn werken den Inlander het bestendigen „van zijne levensopvatting: „beperking van den arbeid tot het hoogst „noodige" mogelijk te maken".

Het uitvoerverbod van rubber uit Nederlandsch-Indië.

Mr. A. G. N. Swart te 's-Gravenhage schrijft in *Economisch-Statistische Berichten* No. 164 van 19 Februari 1919 pag. 181 e.v. als volgt:

In het weekblad In- en Uitvoer heeft de firma Joosten & Janssen eenige alleszins juiste beschouwingen gewijd aan het in Indië uitgevaardigde verbod van rubberuitvoer.

Het kan wellicht nut hebben ook hier ter plaatse nog een en ander over deze aangelegenheid in het midden te brengen, daar het belang er van, naar het voorkomt, boven dat der rubbercultuur-maatschappijen zelve uitgaat.

Toen in den zomer van 1918 de verschepingsmoeilijkheden in Indië in hooge mate waren verscherpt en als een gevolg daarvan de prijzen van de meeste landbouwproducten in de koloniën aanmerkelijk waren gedaald, zoodat het te voorzien stond, dat verscheidene cultuurondernemingen in ernstige financiëele moeilijkheden zouden geraken, heeft de Indische Regeering maatregelen beraamd om aan dien ongewenschten toestand het hoofd te bieden.

Naast de reeds eerder vastgestelde oprichting eener Cultuurhulpbank, die, door de Javasche Bank daartoe in staat gesteld, credieten zou verstrekken aan noodlijdende ondernemingen tegen waarborg van het product, werden op aansporing of met medewerking van het Gouvernement voor enkele producten Vereenigingen van Producenten opgericht, wier taak het in het algemeen zou zijn de voorraden en verkoopen te controleeren, den verkoop te centraliseeren en den afscheep te regelen. Onder

die vereenigingen behoort de te Batavia gevestigde Rubber Producenten Vereeniging.

De vraag of in tijden van ernstige crisis maatregelen als de bovenbedoelde doelmatig of noodzakelijk zijn te achten, kan hier in het midden worden gelaten. Waar zij de mogelijkheid van toepassing van dwangmaatregelen met zich medebrengen als vaststelling van minimumprijzen, verbod van uitvoer zonder licenties, enz., zijn daartegen reeds vroeger hier te lande gewichtige bedenkingen ingebracht en het verdient de aandacht, dat de Indische Regeering, onder pressie van wie dan ook, ten deze het vrijzinnige standpunt heeft verlaten dat zij, blijkens haar telegram van 20 Februari 1918, aanvankelijk had ingenomen. (Zie het artikel van den heer J. T. Cremer in de Economisch-Statistische Berichten van 15 Mei 1918).

In elk geval mag wel als vaststaande worden aangenomen, dat zoodanige dwangmaatregelen alleen misschien te rechtvaardigen zijn, wanneer werkelijk buitengewone crisistoestanden aanwezig zijn en dat elk keurslijf van dwingende bepalingen moet worden afgelegd, zoodra de toestand weder in meer normale banen geleid is. Waar zich nu, naar bekend is, de voor Indië gelukkige omstandigheid heeft voorgedaan, dat reeds in October van het afgeloopen jaar, reeds vóór het tot stand komen van den wapenstilstand, eene algemeene ontspanning van den toestand is ingetreden en de rubberprijzen, die in den voorafgaanden zomer tot *f* 0,45 à *f* 0,50 per ½ K.G. waren teruggeloopen, binnen enkele weken tot het dubbele waren gestegen — alzoo tot een prijs, die niet alleen den kostprijs dekt, maar ook nog een matige winst overlaat — kan er in de jongste maanden zeker niet meer van een crisistoestand in de rubbercultuur gesproken worden.

In eene ten vorigen jare hier te lande gehouden vergadering, waarin de quaestie van centralisatie van den verkoop en de verleening van uitvoerlicenties ter sprake kwam (zie Economisch-Statistische Berichten 1918, Nos. 118, 122, 124, 125 en 126) werd, ter rechtvaardiging van zoodanige maatregelen, nog de nadruk gelegd op *a.* het gevaar voor een gecentraliseerden inkoop, dat van buitenlandsche, speciaal Amerikaansche, zijde zou dreigen; *b.* de noodzakelijkheid van eene billijke verdeeling der beschikbare laadruimte tot stand te brengen.

Het is thans wel reeds voldoende gebleken, dat het sub a gemelde gevaar, zoo het ooit werkelijk gedreigd heeft, niet meer te duchten is en de plannen, die daarvoor mochten zijn beraamd, afgestuit zijn op den drang naar vrije ontwikkeling van den handel, die zich tegenwoordig in steeds sterkere mate in Amerika doet gevoelen.

Wat de quaestie van verdeeling der laadruimte betreft, daargelaten of de vrees voor moeilijkheden dienaangaande niet grooter geweest is, dan blijkens de ontwikkeling van den toestand noodig was, kan er, zooals ten vorigen jare o.a. door den heer Cremer betoogd werd, ook op andere wijze dan door een uitvoerverbod met licenties in eene billijke rantsoeneering dier ruimte voorzien worden. In geen geval kan dit argument nu

nog eene regeling rechtvaardigen als thans met betrekking tot de rubbercultuur is aangenomen.

Zooals toch reeds in het aangehaalde artikel van de firma Joosten & Janssen is opgemerkt, worden de Indische rubbercultuur-maatschappijen door die regeling aan handen en voeten gebonden en aan het oordeel van een kleinen kring bestuursleden der Rubber Producenten Vereeniging in Indië overgeleverd. Uit de statuten en het huishoudelijk reglement der vereeniging blijkt toch o.a., dat de leden verplicht zijn, aan het Bestuur niet alleen van allen rubber, waarover zij in welke hoedanigheid ook, de beschikking hebben, maar ook van alle gesloten transacties en van alles wat het Bestuur overigens te weten noodig oordeelt, mededeeling te doen,

dat het de bedoeling der Vereeniging is den verkoop en de verscheping van rubber en de afwikkeling van de daarop betrekking hebbende transacties, in hare hand te houden,

dat indien de Regeering minimumprijzen voor rubber wil vaststellen, het Bestuur ter zake als adviseur zal optreden en desgevraagd bemiddeling zal verleenen bij de contrôle op de tenuitvoerlegging der desbetreffende maatregelen, ook wat betreft de toekenning en verdeeling van uitvoerlicenties,

dat op voorstel van het Bestuur door eene speciale ledenvergadering kan worden besloten tot oogstbeperking,

dat men zich voor een termijn van 3 jaren tot het lidmaatschap moet verbinden, en

dat bij overtreding van eenige bepaling van die statuten of het huishoudelijk reglement door het Bestuur boeten kunnen worden opgelegd, varieerende van *f* 0,25 tot *f* 5 per K.G. rubber, waarmede de overtreding begaan werd.

Tot maatregelen van den meest ingrijpenden aard kan worden besloten in eene vergadering, waarin slechts een gering aantal leden aanwezig is, aan welke besluiten dan alle leden gebonden zijn, terwijl uit den aard der zaak het Bestuur op de totstandkoming van zoodanige maatregelen den grootsten invloed uitoefent.

Nu zou tegen de oprichting van eene Producenten Vereeniging op bovenbedoelden grondslag op zichzelf geen bezwaar behoeven te worden gemaakt, wanneer de toetreding daartoe vrij was, daar ten slotte iedere maatschappij voor zich zelve te beslissen heeft of zij zich al dan niet aan banden wil laten leggen, maar wat de zaak in hooge mate bedenkelijk maakt is dat, naar thans gebleken is, de Indische Regeering geen vergunning tot uitvoer van rubber aan niet-leden der Rubber Producenten Vereeniging verleent, zzoodat de maatschappijen feitelijk alle tot toetreding gedwongen zijn.

Welke ongewenschte toestand dit is voor tal van rubbermaatschappijen, die bijv. haren oogst geheel of gedeeltelijk langen tijd vooruit hebben verkocht, die contracten hebben loopen met groote buitenlandsche afnemers, in sommige gevallen ook met buitenlandsche Regeeringen en die hierdoor gedwongen worden, niet alleen hare relaties en verkoopcon-

dities bloot te leggen, maar in de afwikkeling harer transacties geheel aan het bon vouloir der bestuursleden zijn overgelaten, behoeft geen betoog.

Nog meer klemt dit bezwaar, wanneer men in aanmerking neemt, dat dit Bestuur samengesteld is, behalve uit een ambtenaar der Regeering, uit personen, behoorende tot den handel — wier belangen dus in vele gevallen geenszins met die der rubberproducenten zullen overeenstemmen — en voorts uit hoofdadministrateurs van ondernemingen, die dus de macht zullen hebben aan hunne directies in Europa de wet te stellen en de richting te bebalen, die ten opzichte van de vitale belangen der cultuur zal moeten worden gevolgd.

Het is dan ook alleszins begrijpelijk, dat de getroffen maatregelen bij belanghebbenden in Indië zelf reeds dadelijk ernstigen tegenstand hebben ondervonden. Een der grootste Engelsche firma's op Java seinde op 23 Januari aan de directie eener door haar vertegenwoordigde maatschappij te Londen als volgt:

„Refer ours one twentyeight after first February no licences granted „for Rubber produced by nonmembers. Stop. No British Estate yet joined „all against being bound three years also powers Committee to restrict „output".

De Rubber Growers' Association te Londen seinde aan het Bestuur der Internationale Vereeniging voor de Rubber-Cultuur in Nederlandsch-Indië, te 's-Gravenhage op 27 Januari als volgt:

„Understand export License rubber from Netherlands Indies after first „February limited to Members new Producers Association. Stop. British „Companies unable join Association until satisfied that any scheme for „restriction output and fixation price is adopted all countries. Stop. Many „have sold forward and if Licenses export refused them serious compli- „cations will arise. Stop. Please approach your Government to prevent „differential treatment in Licenses. Stop. Telegraph result".

Het Netherlands-Indies Committee der Rubber Growers' Association, eene door de Rubber Growers' Association uit haar midden benoemde commissie om speciaal de belangen der Britsche rubberproducenten in Nederlandsch-Indië te behartigen, liet ter zake door zijn secretaris een uitvoering schrijven zenden, waarin het zijn bezwaren tegen de Indische plannen kenbaar maakte.

De secretaris schreef daarin o.m.:

„Brief particulars of the statutes and rules of the Java Association have „been received by one or two firms here, and it appears to my Committee „and to the Companies it represents that the promotors in Java and the „Ned.-Indies Government are pursuing a course which is open to grave „objection. We understand that the promotors in Java recognise that „there is no present necessity to take action in view of the complete „change in the Rubber Position since the termination of hostilities. Not- „withstanding this, they and the Ned.-Indies Government are endeavour- „ing to coerce all Producers into immediate membership of an Associa- „tion which, according to the statutes, is to have power to take charge

„of the sale and disposal of Rubber for three years, also to compel the „restriction of output, and to fix prices.

„If this Association in Java were a section of a comprehensive Asso- „ciation including the whole of the Rubberproducing countries of the „Middle East, and were there an assurance that the important decisions „which the Association has power to make, would not be come to without „conferring with a central Committee representing all Rubber-growing „interests, the proposal would merit support. As things stand however „Java is taking this action entirely on its own. Many British Companies „with Estates in Java have large Forward Contracts for the disposal of „their production beyond the end of 1919, and such Companies could not „give control over their Produce to an Association unles such Forward „Contracts are allowed to be carried out.

„A Deputation from my Committee have waited upon the Foreign „Office here with a view to securing their assistance to obtain a post- „ponement of the License restriction which Java intends to enforce on „the 1st. February, and their active support has been obtained.

„The object which the Promotors in Java had in view is commendable „but in our opinion they must fail absolutely unless similar arrangements „are made to cover Rubberproducers throughout the Middle East. The „method of compulsion adopted without giving the large European inte- „rests an opportunity of carefully considering the proposal will, however, „not encourage one to place confidence in the judgment of those in Java „who are to have control of the Association".

Zooals uit dien brief blijkt, hebben belanghebbenden in Engeland zich ter zake reeds tot het Foreign Office gewend, dat aan hunne grieven een gewillig oor heeft verleend.

Het geval zal zich dus kunnen voordoen, dat ongemotiveerde en verkeerde maatregelen van het Indische Gouvernement er toe aanleiding zullen geven, dat door eene buitenlandsche Regeering wederom pressie op het Nederlandsche Gouvernement zal worden uitgeoefend, iets wat zeker niet als wenschelijk kan worden beschouwd.

Het Dagelijksch Bestuur der Internationale Vereeniging voor de Rubber-Cultuur in Nederlandsch-Indië heeft het noodig geacht om zoodra bijzonderheden over het uitvoerverbod van rubber te zijner kennis waren gekomen, ook van zijne zijde pogingen aan te wenden, om tot intrekking van dat verbod te geraken en heeft, door Zijne Excellentie den Minister van Koloniën daartoe welwillend in de gelegenheid gesteld, zijne bezwaren tegen de in Indië genomen maatregelen mondeling en schriftelijk uiteengezet.

Zijne Excellentie heeft aan het Bestuur toegezegd, die bezwaren telegrafisch ter kennis van de Indische Regeering te zullen brengen. Het resultaat dezer actie dient thans te worden afgewacht.

Hetgeen thans ten opzichte van de rubbercultuur in Indië geschiedt, verdient de aandacht ook buiten de kringen der rubberproducenten, omdat

daarin naar het voorkomt, een streven tot uiting komt, dat als het wordt doorgevoerd, bedenkelijke gevolgen kan hebben, een streven n.l. om het zwaartepunt van de behandeling der belangen van de met Europeesch kapitaal gedreven cultures van Europa naar Indië over te brengen. Terwijl in de rubbercultuur een bedrag van circa *f* 368.000.000 nagenoeg uitsluitend Europeesch en gedeeltelijk Amerikaansch kapitaal gestoken is, waarvan het Indische kapitaal slechts een naar verhouding miniem gedeelte vertegenwoordigt, terwijl de Directies der betrokken maatschappijen, aan wie door de geldgevers de leiding hunner belangen is toevertrouwd, in Europa of in Amerika gevestigd zijn, worden in Indië, zonder dat de tijdsomstandigheden daartoe nu nog aanleiding geven en zonder dat de in Europa gevestigde organisaties dier Directies geraadpleegd worden, maatregelen getroffen en gehandhaafd, die de levensbelangen der cultuur raken en wordt de beslissing over de gewichtigste aangelegenheid feitelijk in handen gelegd van eene kleine groep van menschen, die — voor zooveel zij niet buiten de cultuur staan, of andere, wellicht afwijkende belangen hebben, — ten rechte slechts uitvoerders van de bevelen der Directies behoorden te zijn.

Dat zoodanige handelwijze in binnen- en buitenland gerechtvaardigde ontstemming wekt en er allerminst toe kan bijdragen om Indië een aantrekkelijk arbeidsveld voor het Europeesch kapitaal te doen zijn, behoeft wel geen betoog.

Het ligt niet op den weg van ondergeteekende om hier in bijzonderheden te treden over den loop van zaken betreffende andere Indische cultures dan de rubbercultuur, maar toch moge er met een enkel woord op gewezen worden, dat ook daarbij veelal een zelfde streven merkbaar is, als met betrekking tot deze aan het licht treedt.

Ten opzichte van de koffiecultuur was men aanvankelijk zelfs zoover gegaan om het recht van verkoop geheel in handen van de te Soerabaja opgerichte Koffie Producenten Vereeniging te stellen en dus de Directies ten eenenmale uit te schakelen. Door de krachtigste oppositie, die producenten tegen deze ingrijpende regeling hebben gevoerd, heeft men echter reeds spoedig dit denkbeeld laten varen.

Met betrekking tot de suiker heeft men de beslissing over het verleenen van uitvoerlicenties en de vaststelling van minimumprijzen geheel willen opdragen aan eene in Indië gevestigde commissie, doch is men op grond van de afwijkende houding door de Directies in Nederland te dien opzichte aangenomen, er toe genoopt geworden, die commissie weder te ontbinden en dien Directies algeheele vrijheid te laten hare belangen zelfstandig te behartigen.

De hehaaldelijk opduikende pogingen om door de vestiging of uitbreiding van rubbermarkten te Batavia en te Medan het zwaartepunt van den handel in dit product van Amsterdam en Rottedam naar de koloniën over te brengen, schijnen haast een uiting van denzelfden in Indië gekoesterden wensch om zich zooveel mogelijk aan het zeggingschap van de leiders en eerste belanghebbenden in het moederland te onttrekken.

Al moge de staat van betrekkelijk isolement, waarin de koloniën tijdens den oorlog verkeerd hebben, aan die richting tijdelijk misschien eenig bestaansrecht hebben gegeven, nu de toestanden langzamerhand weder meer normaal worden, is het noodig, dat tegen zulk streven hier te lande tijdig front worde gemaakt.

Het vorenstaande, een der meest recente aanvallen op het in deze koloniën gevoerde economische beleid in het algemeen en t.a.v. de rubbercultuur in het bijzonder, is opnieuw een bewijs van de geheel onjuiste en onbillijke wijze waarop dat beleid bij herhaling in Nederland is be- en veroordeeld. Hoe bedroevend onvoldoende en tendentieus moet men in het Moederland wel zijn voorgelicht, wanneer men tot zulk eene bestrijding geraakt. Hoe betreurenswaardig verder dat men zich, onder den impuls van een indruk door eenzijdige onwelwillende critiek teweeg gebracht, heeft kunnen laten verleiden tot het leveren van een betoog als het bovenstaande, dat in de plaats van belangelooze bescherming van cultuur en handel, zooveel kwaden wil, zooveel kleingeestig drijven, zooveel „streberei" bij de N.-I. Regeering en bij hen die de leiding van zaken hier in handen hebben, veronderstelt.

's Heeren Swart's artikel staat geheel en al onder den invloed eener onjuiste opvatting betreffende het doel en de werkwijze der in samenhang met de Cultuurhulpbank opgerichte Producentenvereenigingen. „In samenhang met de Cultuurhulpbank", op deze woorden komt het aan. De geachte inzender spreekt n.l. van de oprichting van vereenigingen van producenten, „naast" de Cultuurhulpbank.

Deze hulpbank zou voorschotten verleenen op basis van den kostprijs. Een ieder zal onvoorwaardelijk moeten erkennen, dat deze de eenig juiste maatstaf is. Maar dan volgt het toch ook bij een logischen gang der gedachten van zelf, dat men er naar moet streven om bij verkoop der producenten minstens dien kostprijs, plus eene zekere marge, te bedingen. Hoe zou n.l. de terugbetaling der door de hulpbank verleende voorschotten moeten plaats hebben, bij het voortbestaan der mogelijkheid dat verliezen zouden kunnen worden geleden, die het nut der organisatie ten slotte geheel en al ongedaan zouden kunnen maken? Wat was er dus natuurlijker dan dat de vaststelling van minimum-verkoopprijzen een onafscheidelijk deel van de ontworpen organisatie moest vormen?

Een gevolg hiervan nu is weder, dat uitvoervergunningen alleen zouden moeten worden verleend aan diegenen, die zouden kunnen aantoonen dat verkoop tegen den bepaalden minimumprijs plaats had.

Men ziet, de eene maatregel vloeit op natuurlijke wijze uit den anderen voort, en vormt elk op zich zelf een schakel in den keten, bestemd om het economische velen der kolonie in stand te kunnen houden.

Voor al die verrichtingen nu, als het bepalen van den kostprijs, beleening der producten, het vaststellen van den minimumprijs bij verkoop daarvan, zoomede de contrôle op den uitvoer, was eene deskundige organisatie noodig, en deze zou worden gevormd door de oprichting der

Producentenvereenigingen. Dat bij hare vorming ook de mogelijkheid van het ontstaan der noodzakelijkheid voorzien was tot centralisatie van den verkoop en regeling van den afscheep der producten, als tegenwicht van de allerwege in het buitenland bestaande sterk gecentraliseerde krachtige inkooporganen, kan slechts voor de volkomenheid der hier gedachte regeling pleiten.

De heer Swart gispt in het bijzonder den dwang, welke krachtens bovengenoemde maatregelen op alle producenten zou kunnen worden uitgeoefend. Hij meent de vraag, of in tijden van ernstige crisis zulke maatregelen doelmatig of noodzakelijk zijn te achten, in het midden te kunnen laten. Maar dit is juist de cardinale fout van zijn betoog, de bedoelde vraag kan **niet** in het midden worden gelaten, **want er heerschte in het midden van het jaar 1918 eene ernstige crisis in de cultures.** De verkoopprijzen der meeste producten waren toen immers beneden kostprijs gedaald, terwijl de verdeeldheid van inzichten onder de producenten, aan het buitenland de gelegenheid bood daarvan gebruik te maken door steeds lagere biedingen te doen. Men bevond zich als het ware in de positie van een voorwerp, dat op een hellend vlak met steeds sterker versnelde vaart naar beneden glijdt. Valt het onder dusdanige omstandigheden te verwonderen, dat de N.-I. Regeering hare inzichten als neergelegd in haar telegram van 20 Februari 1918 later herzag? Zij **moest** dit doen, daartoe gedwongen door den zich sedert dien datum allengs ontwikkelenden noodtoestand. Zij verdient inderdaad de aandacht, deze wijziging in het standpunt der Regeering, om de woorden van den heer Swart te bezigen, maar dan ook alleen eene welwillende aandacht, vol waardeering voor de regeling welke zij op volkomen gerechtvaardigde gronden en op volkomen logisch gedachte wijze heeft gemeend te moeten ontwerpen tot bescherming der ernstige bedreigde economische belangen van deze Gewesten. In geval van nood dient het belang van het algemeen gesteld te worden boven dat van het individu. Van die waarheid is men toch allerwege voldoende overtuigd. Dat bij de volledige toepassing der bovenbesproken organisatie in al haar gestrengheid, enkele particuliere belangen misschien in het gedrang zouden zijn gekomen, zou onvermijdelijk zijn geweest, doch door die overweging mocht de Regeering zich toch niet laten weerhouden, datgene tot stand te brengen, dat in het belang van geheel Nederlandsch-Indië een gebiedende eisch was geworden. De Regeering had belanghebbenden voldoende gelegenheid gelaten zelf tot onderlinge overeenstemming te komen ten einde maatregelen te treffen ter bescherming hunner gemeenschappelijke belangen. Doch toen de nood tot het uiterste was gestegen, en die overeenstemming nog niet was bereikt, was de N.-I. Regeering wel verplicht om haar lijdelijk standpunt te laten varen en in te grijpen met het doel eene debacle te voorkomen en de belangen der hier werkende ondernemingen in bescherming te nemen, waartoe de respectieve directies in het Moederland zelf niet in staat bleken. Deze overweging en deze overweging alleen heeft voorgezeten bij den opzet der hier noodig geoordeelde organisatie en niet,

zooals ook de heer Swart met zoovele anderen in Nederland ten onrechte meent, een streven om het zwaartepunt van de behandeling der belangen van de met Europeesch kapitaal gedreven cultures van Europa naar Indië over te brengen. Men schijnt het hachelijke karakter der positie, waarin Indië in de helft van 1918 was geraakt, in het Moederland ten eenenmale te hebben onderschat en heeft het slechts noodig geoordeeld kortzichtige critiek te leveren op het hier gevoerde beleid, zonder ook maar eene enkele poging te doen om andere middelen dan de zoo zeer gewraakte aan de hand te doen, om de ernstige bedreiging waaraan het economische leven hier bloot stond, af te wenden of te bezweren. Men kome nu niet met de Vereenigde Suikerproducenten als voorbeeld, want deze in Nederland gevestigde vereeniging van producenten kwam eerst tot stand, toen men hier door de Regeering tot aaneensluiting gedwongen was.

Volmaakte instemming kan worden betuigd met 's Heeren Swart's uitspraak, dat elk keurslijf van dwingende bepalingen moet worden afgelegd, zoodra de toestand weder in normale banen geleid is. Het beleid der N. I. Regeering is hiermede dan ook in volkomen overeenstemming geweest; want t. a. v. geen enkele cultuur heeft zij, na haar optreden ten opzichte van de suikercultuur, van dwangmiddelen gebruik gemaakt om de producenten tot samengaan te brengen, daar de in het laatste kwartaal, gedurende de voorbereiding en sedert de stichting der verschillende producentenvereenigingen, ingetreden verbetering der marktpositie, daartoe geen aanleiding meer gaf. In besliste tegenspraak met de desbetreffende bewering van den heer Swart kan dan ook met nadruk worden verklaard, dat aan niemand, om reden hij zich niet bij de Rubberproducentenvereeniging wenschte aan te sluiten, eene vergunning tot uitvoer is onthouden.

Het is waar dat reeds voor de R. P. V. definitief tot stand kwam, de prijzen voor rubber weder aanmerkelijk waren opgeloopen, doch was dat eene reden om de organisatie maar weder stop te zetten? Kon iemand toen voorzien hoe de toestand zich zou ontwikkelen? Was het met ook maar de geringste kans op zekerheid toen reeds te zeggen dat eene inzinking niet weer opnieuw zou kunnen plaats hebben? Eene opschorting der organisatie zou inderdaad als zeer bedenkelijke politiek aan te merken zijn geweest en terecht afkeuring hebben verdiend. Men diende zich integendeel paraat te houden om onmiddellijk handelend te kunnen ingrijpen bij een mogelijk hernieuwd optreden der doorstane malaise.

De heer Swart meent verder te moeten betwijfelen of wel ooit het gevaar voor een gecentraliseerden inkoop van rubber van Amerikaansche zijde heeft gedreigd. Dat gevaar heeft niet alleen gedreigd, het heeft in werkelijkheid bestaan in den vorm van zeer beperkten invoer onder contrôle van de War Trade Board met maximumprijzen. De heer Swart zal toch vermoedelijk wel vernomen hebben van de naar aanleiding dier maatregelen door de Rubber Growers Association aangewende pogingen om in samenwerking met de N. I. producenten, als middelen van tegen-

weer en bescherming der cultuur, tot beperking van den oogst, en de vaststelling van minimum-verkoopprijzen te geraken? Dat later van diezelfde zijde zich een verzet openbaarde tegen de hier met het oog op alle mogelijke gebeurlijkheden alsnog doorgezette organisatie, is alleen te wijten aan de tendentieuse voorlichting van de zijde van producenten die onwillig waren zich bij de vereeniging aan te sluiten. Men heeft geen rekening gehouden met de bekende neiging van iemand die zich verongelijkt acht, zijn geval altijd zoo scherp mogelijk te stellen en van het vermeende onrecht steeds een tafereel in de meest schrille kleuren op te hangen. Deze omstandigheid juist is de bron geweest van vele betreurenswaardige misverstanden ten aanzien van de gestes en bedoelingen van het hier gevolgde economische beleid, waardoor men tevens is gekomen tot het aanmerken als ongemotiveerd en verkeerd van hier getroffen maatregelen, die bij objectieve beschouwing en onpartijdig onderzoek niet anders dan volkomen gerechtvaardigd en juist kunnen worden genoemd.

V. P.

Goud en Zilver.

Het belangrijkste feit, ten aanzien van het metaal goud in deze kroniek te vermelden, is wel de opheffing in het begin van Juni van het embargo op goud in de U.S.A.

De Vereenigde Staten zijn in het algemeen de andere oorlogvoerenden voor in den overgang van den oorlogstoestand tot de vredeshuishouding en zij nemen met evenveel energie en voortvarendheid thans de vredesvraagstukken ter hand als zij vroeger de oorlogsvraagstukken tot oplossing brachten. Wat zij in dit laatste opzicht in ongelooflijk korten tijd hebben kunnen bereiken, heeft de geschiedenis geleerd: het overtreft wat door het meerendeel der menschheid mogelijk werd geacht, en het is niet te verwonderen dat men nu ook de grootste verwachting heeft van hetgeen dit land in den internationalen geld- en goederenhandel zal bereiken, nu het zich daarop eenmaal met alle kracht geworpen heeft. Er is echter één groot verschil, dat men in het oog moet houden bij de beoordeeling van de vraag of de Amerikanen in het doel, dat zij zich nu gesteld hebben, evenzeer zullen slagen. In den oorlog toch was het slechts de vraag: hoe kunnen wij ons doel, het winnen van den oorlog, bereiken; wat het kosten zou, was om zoo te zeggen bijzaak, en in de praktijk hebben de Amerikanen herhaaldelijk getoond dat zij daarbij zoo noodig alle andere belangen opofferden aan het alles overheerschende oorlogsbelang. Bij het doel, dat zij zich thans gesteld hebben, het verwerven van een eerste plaats in het internationale geld- en goederenverkeer, is echter doorzettingsvermogen en het aanwenden van alle krachten niet voldoende om het welslagen te verzekeren: de kosten spelen nu ook een rol, die maar niet naar believen tot een ondergeschikte is te maken, en in het algemeen zullen zich nu economische omstandigheden doen gelden waarmede rekening te houden is zonder dat men ze

steeds ook in zijn macht heeft. Intusschen zijn de Vereenigde Staten tegenover de anderen ongetwijfeld in een voordeelige positie omdat zij eerder sterker dan uitgeput uit den strijd zijn gekomen en een bewijs dat zij het vraagstuk met practischen zin aanvatten, is wel weer te vinden in het hierboven medegedeelde besluit den goudexport vrij te laten, zoodra de financiering van den oorlog niet meer het grootste gewicht in de schaal behoeft te leggen. Voorloopig zijn de exporten nog wel onder het toezicht van de Federal Reserveboard gesteld, en het karakter van dat toezicht is nog niet geheel bekend, toch kan men in het algemeen nu reeds zeggen dat New York in werkelijkheid een vrije goudmarkt heeft, en daarmede neemt zij voor het oogenblik eene eenige positie in de wereld in, eene positie die London haar afgunstig zal benijden. London toch, vroeger de belangrijkste goudmarkt der wereld, heeft juist den 29sten Maart door hare landsregeering formeel zien vaststellen dat alle export van goud verboden is, waarmede de markt, die om zoo te zeggen practisch al verlaten was, nu ook officiëel gesloten is. Om wanneer weer geopend te worden?

De „Economist" had liever gezien, dat de Engelsche Regeering een tegenovergesteld besluit had genomen, dat n.l. integendeel de goudmarkt juist opengesteld ware geworden om eens te zien hoe het ging, en om eerst dan over te gaan tot een formeel uitvoerverbod, wanneer werkelijk door te groote afvloeiing van goud de toestand onhoudbaar dreigde te worden.

Deze raad van de Engelsche „Economist" past geheel in het kader van hetgeen dit tijdschrift in het algemeen aanbeveelt als den besten weg tot een betere toekomst: het wenscht thans geen dwingende voorschriften van hooger hand meer, maar vrijheid voor handel en industrie, om zich met eigen krachten te herstellen en opnieuw te ontplooien. De Economist vertrouwt hierbij meer op het inzicht van de rechtstreeks belanghebbenden dan op dat der Regeering of Parlement en zegt dan ook schamper in verband met het voorschrift dat het uitvoerverbod van goud na de ratificatie van het vredesverdrag alleen krachtens sanctie van het parlement gehandhaafd kan blijven: „the prospect of the present Parliament applying its wisdom to such a question may well make the boldest of us shudder".

Het spreekt intusschen wel van zelf dat nu Engeland eenmaal besloten heeft voorloopig den goudhandel niet vrij te laten, andere kleinere landen als Zweden en Nederland wel gedwongen zijn de uitvoerverboden ook te handhaven en met het afgeven van goud uiterst voorzichtig te zijn. Het gevaar, dat het goud zou afvloeien, zonder dat daarmede tegelijkertijd de belangen van eigen landshuishouding worden gediend, is toch zeer groot en zelfs een nauwgezet onderzoek naar de motieven van elke goudtransactie zou niet altijd kunnen voorkomen dat over den inheemschen goudvoorraad feitelijk beschikt wordt ten bate van zuiver buitenlandsche belangen.

En ook voor onze Koloniale goudpolitiek blijft derhalve terecht nog het devies: uitvoer verboden, doch in bepaalde gevallen ter beoordeeling van circulatiebank en Gouvernement, toegestaan.

En zoo is b.v. het stijgen van een wisselkoers boven goudpariteit in het algemeen niet voldoende om goudexport te wettigen: alleen wanneer daarmede een eigen en algemeen belang gediend zou worden, zonder andere van meer gewicht te schaden is zulk een export gerechtvaardigd. Het is opmerkelijk dat de Engelsche Regeering op dit punt der ongunstige wisselkoersen wèl het meeste heil verwacht van een vrij, niet kunstmatig in een bepaalde richting gestuurd verloop: na zich gedurende den oorlog alle inspanning en opoffering getroost te hebben om den koers van het pond sterling tegenover het buitenland op peil te houden, heeft zij nu dien koers losgelaten, zoodat de handel maar moet zien zijn zaken te drijven met de wisselkoersen, die het tijdsgewricht nu eenmaal medebrengt. Op deze wijze hoopt men het spoedigst een gezond handels — en daardoor ook wisselverkeer te herstellen, spoediger, dan wanneer de Regeering zou blijven trachten den handel kunstmatig voortdurend aan betalingsmiddelen op het buitenland te helpen, die in de bestaande omstandigheden feitelijk te goedkoop geleverd zouden zijn. Het devies dat nu dan ook aan den Engelschman voorgehouden wordt, is: produceer en exporteer zooveel mogelijk; de afzet van het geproduceerde zal dan vergemakkelijkt worden door de depreciatie van het pond sterling en die gestimuleerde afzet zal den koers van het pondsterling vanzelf weer naar boven halen en zoodoende binnen afzienbaren tijd het oude, regelmatige niveau weer gemakkelijker doen bereiken.

Dus productie met alle krachten en geen ingrijpen meer in het handelsverkeer door de Regeering, zoo zal men, ook in de tegenwoordige buitengewone conjunctuur, er het beste komen. De Zweedsche Prof. Gustav Cassel, die in zijn land zooals bekend is de zaken door de toepassing van zijn theorien zoo deerlijk in de war gestuurd heeft, verwacht echter heil van een internationale conferentie, waartoe hij in de Economist de Engelsche voormannen uitnoodigt het initiatief te nemen. Een „reliable medium of exchange" ontbreekt en de onzekere waarde van het geld, de onvastheid van de wisselkoersen leveren groote bezwaren voor het wederopleven van het handelsverkeer op, zegt hij en daarvoor moet die conferentie eene oplossing zien te vinden. Het is intusschen nog niet gebleken dat de Engelsche economisten aan den oproep van den Zweedschen professor gevolg hebben gegeven.

Wat de wereldproductie van goud betreft, de Director of the U.S. Mint schat deze voor 1918 op £ 75.355.000.— tegen £ 84.7 millioen, £ 90.8 millioen en £ 91.9 millioen in de drie voorafgaande jaren.

Men weet uit de vorige kroniek reeds, dat de Engelsche Economist slechts een totaal van £ 72.000.000.— durfde te schatten, terwijl de N. Y. Engineering and Mining Journal tot £ 77.6|mm kwam en Samuel Montague tot £ 81|mm. Ook voor de productie van zilver is een nieuwe schatting bekend geworden, namelijk van de Federal Reserve Board, die

179.900.000 ounces becijfert, terwijl de schatting van Samuel Montague 160.000.000 ounces bedroeg. Men kan niet zeggen dat deze hoogere uitkomst der zilverproductie onwelkom is te achten. De behoefte aan zilver voor industriëele en muntdoeleinden is toch allerwege zoo groot, dat eene ontwrichting eigenlijk alleen door grootere productie kan voorkomen worden, zoolang geen nieuwe banen ingeslagen worden of ingeslagen kunnen worden.

Op de zilvermarkt heerschen thans in zooverre weder meer normale toestanden, dat de maximumprijzen in de beide hoofdmarkten New-York en London opgeheven zijn.

Amerika schafte 7 Mei de bepalingen op dit punt af en Engeland volgde daarop den 9den, beide tevens met de verklaring dat licenties voor export van zilver al dadelijk vrijelijk zouden verstrekt worden.

Het gevolg was, dat de prijs van 101½ dollar cents en 47¾ pence aanvankelijk steeg tot 120 cents en 58 pence, doch even spoedig weer inzakte, zoodat laatstelijk in New-York 112 en te London 54½ d. genoteerd werd.

Hoewel derhalve ook bij een vrije markt de stijging van den zilver prijs voorshands een einde genomen schijnt te hebben, zal toch rekening gehouden moeten worden met het feit, dat voor aanmunting en voor de zilverindustrie in den eersten tijd nog zeer aanzienlijke hoeveelheden zilver noodig zullen zijn. De circulatie in nagenoeg alle Europeesche landen bestaat op het oogenblik uit papier, waaraan voor zoover het de kleinere betalingsmiddelen betreft, binnen afzienbaren tijd een einde gemaakt moet worden. Wellicht zullen geleidelijk veel zilveren munten, thans nog weggestopt en opgepot, in het verkeer terugkomen en zoodoende de intrekking van het kleinere papier vergemakkelijken; het lijkt uitgesloten dat dit papier geheel zal kunnen verdwijnen zonder dat aanzienlijke hoeveelheden zilveren munt nieuw in het betalingsverkeer worden gebracht. In verband daarmede zal op de nieuw geproduceerde voorraden wel terstond beslag gelegd worden door Europa en door Amerika, dat zijne ten behoeve van export, naar Engelsch-Indië voornamelijk, ontmunte dollars weder zal willen vervangen door nieuwe, en ten slotte door Indië. Omtrent de capaciteit van Engelsch-Indië, om edel metaal te verzwelgen zijn onlangs in het House of Commons interessante cijfers medegedeeld, die voor de laatste jaren althans betrouwbaar geacht worden, omdat de invoer geheel in handen van het Gouvernement geconcentreerd was. In de laatste 50 jaar tot 1918 absorbeerde Engelsch-Indië aan goud 253 millioen pond sterling of 1|9 van de wereldproductie in die jaren; aan zilver in de laatste 4 jaar 400 millioen ounces, dat is dus per jaar meer dan de helft van de jaarlijksche productie (op 160 á 170 millioen ounces te stellen), terwijl een verdere aanvoer van 200 millioen ounces nog door de U. S. aan het Gouvernement van Indië zullen moeten geleverd worden. Van 1900—1914 zijn in totaal zilveren munten met den muntslag van het Britsche Rijk geslagen tot een bedrag van £ 16.931.703 en van 1914 tot half 1919 £ 31.460.461.

Zal het mogelijk zijn in de naaste toekomst ook Nederl.-Indië te voorzien van het noodige zilvergeld, waaraan nu allerwege zulk eene nijpende behoefte bestaat?

Lang is met den geleidelijk afnemenden voorraad, die slechts enkele onbelangrijke aanvullingen ontving, gewoekerd en hier in Indië is alles in het werk gesteld om de uitgifte van muntpapier zoolang doenlijk te verschuiven.

Thans echter is die uitgifte niet meer te voorkomen, al kan men het jammer vinden dat nu, nà den oorlog, nog tot zulk een noodmaatregel moet overgegaan worden.

Daaraan viel echter niet veel te verhelpen.

Wel echter was het mogelijk geweest de muntbiljetten op een zuiverder basis in omloop te brengen dan thans, volgens de ordonnantie van 18 Juli jl. (Stbl. Nederl.-Indië 1919 No. 408), het geval zal zijn.

Aan welke vereischten toch behoort elk papieren ruilhandel te voldoen, wil het uit een oogpunt van muntpolitiek niet aan bedenking onderhevig zijn? Ten eerste dat het gedekt is en ten tweede dat de uitgifte niet verder gaat dan de behoefte aan ruilmiddelen noodig maakt.

Door art. 5 van de ordonnantie is het laatste bereikt: de muntbiljetten zullen in omloop worden gebracht door de Javasche Bank voor zooveel daaraan behoefte blijkt te bestaan, zoodat het uitgesloten is dat het Gouvernement zelf de biljetten in het verkeer brengt ten einde zich geldmiddelen te verschaffen; dit euvel, waaraan zoo dikwijls een papier emissie van staatswege leed, en waardoor dergelijke emissies in een kwaden reuk zijn komen te staan, is derhalve voorkomen. Eenige dekking voor het muntpapier is echter niet voorgeschreven; art. 10 der ordonnantie zegt niet anders dan: „tot de intrekking der muntbiljetten moet zoo spoedig mogelijk worden overgegaan, wanneer voldoende zilvergeld daarvoor aanwezig is. Zoolang, als de uitgifte van muntbiljetten tot een betrekkelijk gering bedrag is beperkt, hetgeen bij voormelde ordonnantie gedaan is, levert het gebrek aan dekking praktisch geen bezwaar op. Maar anders wordt het, zoodra die uitgifte moet geschieden tot groote bedragen. In Nederland, waar de uitgifte van muntbiljetten langzamerhand tot een bedrag van ƒ 75 millioen is opgeloopen begint men er dan ook van verschillende zijden, o.a. in de Eerste Kamer, op aan te dringen, dat op eenigerlei wijze voor dekking zal worden gezorgd.

De President van de Javasche Bank vestigt in zijn onlangs verschenen jaarverslag nog de aandacht op een maatregel, die in verband met de uitgifte van muntpapier ten aanzien der zilveren ruilmiddelen dient genomen te worden. De President constateert dat de Regeering de uitgifte van het muntpapier naar gelang der behoefte aan betalingsmiddelen aan de Javasche Bank geheel in beheer heeft gegeven, zoodat in principe is aangenomen dat de muntbiljetten zoo min mogelijk als credietmiddel voor het Gouvernement zullen dienen. De uitgifte moet dan ook zooveel mogelijk worden beperkt, terwijl het daarheen geleid moet worden dat de bestaande zilveren munten zooveel mogelijk voorzien in de behoefte van

de circulatie. Daarom acht de President het noodig, dat het oppotten van zilver niet alleen wordt tegengegaan, maar wettelijk verboden, als zijnde in strijd met het algemeen belang. Zulk een maatregel is in andere landen als de Straits Settlements en Nederland reeds lang genomen, zonder dat daardoor aan handel of industrie eenige moeilijkheid in den weg wordt gelegd, zoodat het ten zeerste gewenscht is daartoe zonder dralen ook in Nederlandsch-Indië over te gaan. Wij vernemen, dat de Regeering binnenkort eene ordonnantie zal uitvaardigen, waarbij het houden van meer zilveren munt, dan voor iemands bedrijf en dagelijksche behoefte noodig is, zal worden verboden en strafbaar gesteld.

Vergelijkende cijfers in duizenden £ sterling van de Bank of England, de Banque de France, de Deutsche Reihsbank, de Federal Reserve Banks en de Bank van Japan.

	Balans van	Metaal voorraad	B. B. in omloop [3]	Andere opeischbare schulden	Beleeningen Disconto's	Dekkingspercentage [4]
Bank of England	18-6-'19	87.729	77.722	144.328	133.624	39.5%
Banque de France	19-6-'19	[1])214.214	1.377.982	134.506	117.577	14.1%[2])
Deutsche Reichsbank	7-6-'19	66.137	1.410.892	457.533	1.785.341	3.5%
Federal Reserve Banks	16-6-'19	452.396	499.856	408.004	422.542	49.8%
Bank of Japan	10-5-'19	70.595	79.156	130.427	42.898	33.7%
Bank of England	12-2-'19	81.618	69.833	148.215	135.976	37.4%
Banque de France	14-2-'19	233.022	1.300.266	110.077	134.470	16.5%
Deutsche Reichsbank	30-1-'19	113.684	1.182.382	626.137	1.642.565	6.2%
Federal Reserve Banks	10-2-'19	435.122	490.834	322.832	395.420	53.4%
Bank of Japan	15-3-'19	71.155	79.055	116.827	42.226	36.3%

[1]) Waarvan £ 79.131.000 in het buitenland, waartegen voorschotten ter verbetering van den wisselkoers kunnen opgenomen zijn.

[2]) Indien men het in Frankrijk bij de Banque de France aanwezige goud alleen als dekking beschouwt en niet tevens het naar het buitenland verscheepte goud, is het percentage 8.9 %.

[3]) Behalve de bankbiljetten van de circulatiebank zijn in Duitschland nog in omloop Reichskassenscheine, Dahrlehnskassenscheine en verder biljetten van verschillende steden, provincies, staten enz. Een berekening van het totaal in omloop zijnde papier is bij gebreke van de noodige opgaven, onmogelijk te maken.

In Engeland zijn Currencynotes is omloop, 18 Juni tot een bedrag van £ 344.778.000, waarvoor een gouddekking aanwezig is van £ 28.500.000.

[4]) Het dekkingspercentage is berekend met inachtneming van alle obligo's en dus niet ten aanzien der bankbiljetten in omloop alleen.

DE JAVASCHE BANK.

Balans van

	2 Augustus 1919.	5 April 1919.
Metaalvoorraad: Goud:	*f* 142.285.846.24	*f* 127.009.294.13
Zilver:	„ 5.000.566.85	„ 10.823.467.76
Totaal:	*f* 147.286.413.09	*f* 137.832.761.89
Obligo's: B. B. in omloop:	*f* 256.933.125.—	*f* 211.469.410.—
R. Crt. Sald. en bankwissels: ...	„ 87 579.815.14	„ 123.292.089.76
Totaal:	*f* 344.512.940.14	*f* 334.761.499.76
Uitzettingen: Beleeningen:	*f* 91.287.858.28	*f* 78.731.116.15
Disconto's:	„ 11.220.657.26	„ 8.499.719.58
Buitenl. Wissels: .	„ 16.883.441.—	„ 20.831.775.02
Voorschotten o/h Govt:	*f* 62.215.222.14	„ 91.546.758.17
Totaal:	*f* 181.607.178.63	*f* 199.609.368.92
Dekkingspercentage	42.7%	40.9%
Discontorente	3.5%	3.5%

BANKSTATEN.

DE NEDERLANDSHE BANK.

Balans van

	14 Juni 1919	11 Januari 1919.
Metaalvoorraad: Goud	*f* 661.968.500.01½	*f* 690.423.727.00½
Zilver	„ 8.492 180.92	„ 8.668.088.41
Totaal ...	*f* 670.460.680.93½	*f* 699.091.815.41½
Obligós: B. B. in omlop....	*f* 1.009.393.760.—	*f* 1.080.093.575.—
Rect saldi en ass..	„ 67.099.860.76½	„ 99.674.133 59½
Totaal	*f* 1.076.493.620.76½	*f* 1.179.767 708.59½
Uitzettingen Beleeningen....	*f* 203.703.477.95	*f* 159.932.979.29
Binnenl. Wissels	„ 103.179.187.86½	„ 245.184.009.70½
Buitenl. Wiessls	„ 26.504.995.—	„ 8.495.856.—
Totaal.....	*f* 333.387.660.86½	*f* 413.612.844.99½
Dekkingspeycentage	62.2%	59.3%
Discontorente	4 5%	4.5%

11—8—1919. J. W. H.

Boekbespreking.

Over de Indische staatsinrichting en haar ontwikkeling in deze eeuw. Voordracht gehouden in de Rijksuniversiteit te Leiden op Dinsdag 11 Maart 1919 door prof. Mr. Ph. Kleintjes — J. H. de Bussy, Amsterdam 1919.

De hoogleeraar constateert dat een nieuwe geest over het Indië van deze eeuw voer en beroering bracht in hoofden en harten; dat nieuwe ideeën zich verbreidden vooral onder het niet-europeesche element, hetwelk den invloed der werking van economische en intellectueele krachten onderging. „Het evolutionnair proces bleef niet beperkt tot zuiver maatschappelijke toestanden in de menschelijke samenleving en tot de verhouding der bevolkingsgroepen onderling, het heeft ook medegewerkt tot verandering van de staatsinrichting in dat deel van onzen staat".

Spreker gaat dan de staatsrechtelijke verhoudingen na zooals deze gevormd zijn onder de werking van het geldende Regeeringsreglement. Hij wijst er op dat dit reglement als beginselenwet tal van leemten vertoont. Tegenwoordig echter wordt wettelijke vastlegging van alle regeeringsbeginselen niet meer zoo dringend noodig geacht als vroeger, waarschijnlijk omdat er op vertrouwd wordt dat de regeeringsgedraging toch den invloed der Staten-Generaal ondergaat. Omgekeerd nemen de Staten-Generaal er bij wijlen ook geen aanstoot aan als de regeering lijnrecht in strijd met een gebod van het reglement handelt (bv. in zake de leiding van vreemde oosterlingen door eigen hoofden, artikel 73 R. R.).

Prof. Kleintjes behandelt vervolgens de verhouding tusschen landvoogd en minister. Het heeft zijn aandacht getrokken dat overeenstemming in politieke richting tusschen deze beiden vaak ontbrak. Uit hetgeen hij ter verklaring hiervan aanvoert valt te vermelden het feit, dat de meeste politieke vraagstukken, welker oplossing in het moederland de menschen uit elkaar jaagt en in partijen verdeelt, niet voor Indië gelden, zoodat ook bij verdeeldheid in de moederlandsche politiek gelijkheid van opvatting over koloniale vraagstukken kan bestaan.

Spreker verbaast zich dat in den Raad van Indië nimmer een particulier als lid is opgenomen, wat toch voor de hand zou hebben gelegen in een land waar het kapittal reusachtige belangen op het spel heeft staan.

Hij behandelt in het kort de zg. ambtelijke decentralisatie, de decentralisatiewet van 1903 en de instelling van den Volksraad. Z. i. zal bij conflicten tusschen dit lichaam en de Regeering op den duur de Volksraad de sterkste blijken.

„De kracht, die van den Volksraad uitgaat en de invloedsverschuivingen, die ten gevolge van het optreden van dat lichaam plaats hebben, wijzen de richting aan, waarheen de in 1916 ingeslagen weg leidt. Vooreerst zal de wet aan den Volksraad bevoegdheden op wetgevend gebied hebben toe te kennen, terwijl dan de ambtelijke Raad van Indië tot een adviseerend college zal moeten worden gemaakt in den trant van onzen Raad van State; verder zal den Volksraad het volle budgetrecht moeten geschonken worden, terwijl de hoofden der departementen van algemeen bestuur als zelfstandige raadgevers van den Landvoogd optreden, en aan den Volksraad verantwoordelijk zijn voor hun daden, door hen als zoodanig verricht. Het karakter der landvoogdij, welker bekleeder het algemeen belang zal hebben te vertegenwoordigen, zal hierbij een gansche verandering ondergaan.

Van verwezenlijking van een en ander, met uitzondering van de toekenning van wetgevende macht op beperkt gebied, kan evenwel eerst sprake zijn, wanneer de Volksraad geheel rechtstreeks door kiezers gekozen wordt. Wanneer dit zal kunnen plaats hebben is thans nog met geen mogelijkheid te bepalen. Een wijs beleid kan met het oog op de verstrekkende gevolgen op dit stuk niet voorzichtig genoeg zijn. Maar vindt verwijzenlijking plaats, dan is de kolonie ook geworden tot een zelfstandigen staat, die deel uitmaakt van den Nederlandschen staat".

Naar spreker meent staat Indië aan het allereerste begin van een overgangsstadium van kolonie tot staat.

C. S.

Verslag omtrent het beheer en den toestand van het Landsopvoedingsgesticht te Semarang gedurende het dienstjaar 1918.

Aan dit belangwekkende, keurig geïllustreerde verslag wordt het volgende ontleend.

Aan het einde van het dienstjaar waren 78 pupillen opgenomen: 3 Europeanen, 3 Chineezen, 1 Indo-Arabier, 71 Inlander. Bijna allen kwamen aan in zeer verwaarloosden toestand, ondervoed, lijdende aan chronische malaria en scabies. Een verblijf van enkele maanden had voor de meesten een belangrijken vooruitgang in den gezondheidstoestand ten gevolge. Over den geestelijken toestand vielen nog niet veel bijzonderheden te vermelden. Enkele gegevens zijn verzameld. Naar de beginselen der paedologie werd een onderzoek ingesteld naar de bewustzijnsfunctie (primair of secundair), de activiteit en de emotionaliteit der opgenomen. Vermoedelijk moet een tiental pupillen tot de geestelijk minderwaardigen worden gerekend. Op den duur zal een psychopathen-inrichting niet kunnen worden gemist.

IJver en gedrag waren over het geheel goed. De vordering waren het gerinst bij het schoolonderwijs. De meeste knapen gevoelen zich wel thuis in het gesticht. Zij raakten later gewend aan hygienische begrippen en leerden b.v. zindelijkheid op prijs stellen.

Alle rassen werden op voet van gelijkheid behandeld, hetgeen in de praktijk zeer goed bleek te voldoen.

De jongere pupillen werden bezig gehouden met handenarbeid. Vakonderwijs in timmeren, kleermaken en vlechten werd gegeven. Vele pupillen hadden hiervoor aanleg.

De lichamelijke oefeningen werden door de meesten met lust en ijver gevolgd.

Verwacht wordt dat de leerlingen later in de maatschappij over het algemeen in hun vak wel zullen voldoen.

„Vast staat dat met een oordeelkundige behandeling ook van de boefjes hier te lande nog zeer veel is terecht te brengen".

C. S.

Indisch-Koloniale vraagstukken.
Verzamelde opstellen, door D. M. G. Koch — Javasche Boekhandel en Drukkerij, Weltevreden 1919.

De schrijver is bij de verzameling van deze herdrukte dagblad-artikelen uitgegaan van de overweging dat in de tegenwoordige periode van overgang ten aanzien van bijna alle belangrijke Indisch-Koloniale vraagstukken dient te worden begonnen met herziening van de probleemstelling. Niet een verbreeding, maar een verdieping van het onderzoek is z.i. allereerst noodig. Zijn bedoeling is veeleer, de richting aan te geven in welke de oplossingen der Indisch-Koloniale vraagstukken gevonden kunnen worden dan die oplossingen zelven te geven.

In den bundel heeft men derhalve te begroeten een schouw van Indische gebeurtenissen en vraagstukken, voorzien van een „gebruiksaanwijzing" van den schrijver. Door het propageeren van hetgeen hij opvat als „grondleggende leidende gedachten" hoopt hij „naar bescheiden vermogen aandeel te hebben genomen in het ontwerpen van en het leggen van de fundamenten voor het gebouw van het toekomstig Indisch maatschappelijk leven".

Hoe veel sympathie deze maatschappelijke bouw-arbeid ook moge wekken, hoe intellectueel-aantrekkelijk de beoogde op ideeën rustende bouwtrant moge zijn, de lezer is toch geneigd zich af te vragen of de schrijver bij zijn propaganda wel de juiste methode heeft gevolgd. Want telkens houdt hij — zonder pardon! — den belangstellende als een heilige formule zijn sociaal leerstuk voor oogen, dat, naar hij hoopt, zich in 's mans bewustzijn zal griften. Maar hoe zal het doordringen? Hij appeleert tegelijk volstrekt niet op ontvankelijk en suggestibel makende massa-instincten, op diep-menschelijke, elke denkkracht ontwortelende emoties. Integendeel, hij slaat den koelen toon aan van het

deskundig cynisme, dat passen zou bij den wetenschappelijken anatoom, die het maatschappelijke cadaver en de noodige instrumenten voor zich op tafel had liggen. Maar bewijzen voor schrijvers opvattingen, die indruk kunnen maken op het wetenschappelijke geweten, ontbreken doorloopend vrijwel geheel. De lezer vraagt zich of hem geloof dan wel begrip wordt toegevoerd en hij eindigt met de teleurstellende conclusie: Geen van beide. Een bijdrage tot „verdieping van het onderzoek" is dan ook in dezen bundel allerminst te vinden.

Een voorbeeld van schrijvers ideeële dictatuur. Hij behandelt „Het rassenprobleem" — een peulschil — in ..... nog geen vijftal bladzijden. In het kort wordt het maatschappelijk evolutiestelsel afgekondigd:

„De ontwikkeling van alle maatschappijen beweegt zich in dezelfde richting; er kan verschil van tempo bestaan, en daardoor verschil in peil van ontwikkeling; maar de fasen van groei worden vroeger of later door alle samenlevingen bereikt en doorloopen. Men kan dus spreken van hooger en lager ontwikkelde, of van oudere en jongere maatschappijen, maar niet van samenlevingen, die **in wezen** scherp van elkaar zijn te onderscheiden. Het soortbegrip is voor allen gelijk, elke sociale eenheid is er op haar beurt een belichaming van".

Een dergelijke proclamatie moet verbazen en tot verzet prikkelen. Het is toch bekend genoeg dat anderen zich op een lijnrecht tegengesteld standpunt plaatsen en ook hier te lande in praktijk en politiek nog vaak de ras-antithese opgeld doet. Voor medestanders van den schrijver heeft een dergelijk machtwoord geen nut, en tegenstanders kunnen er onmogelijk door worden overtuigd.

Nu komt de schrijver elders wel weer op dezelfde kwestie terug b.v. in het artikel „Rassenaard en sentiment". Op zichzelf kan echter deze versnipperde behandeling al weinig effect hebben, maar nog meer gaat het gewenschte resultaat te loor omdat ook in dit beknopte stuk — een polemiek tegen Dr. J. H. F. Kohlbrugge van 11 blz. — de argumentatie het terrein der nauwkeurige documentatie niet bereikt.

Het vorenstaande heeft niet de strekking, de lectuur van deze opstellen te ontraden. De schrijver heeft als belezen man en warm belangstellende in maatschappelijke vraagstukken menige treffende opmerking ten beste gegeven; menigen wenk, die de behartiging waard is.

Maar de wensch moge hier worden geuit: dat het streven, waardoor schrijvers pen in beweging werd gebracht, — nl. te voorzien is de behoefte van de Indische samenleving aan een betere, klaarder bewuste structuur, — hem moge aansporen tot een meer afgewerkte behandeling van de aangeroerde vraagstukken.

C. S.

MEDEDEELING UIT DE VEREENIGING.

De vorige maand werd opgericht de afdeeling Batavia van de Vereeniging voor studie van Koloniaal maatschappelijke vraagstukken. Het doel dezer plaatselijke afdeeling, waarvan leden zijn alle te Batavia of Mr.-Cornelis woonachtige leden der Vereeniging, is in besloten kring regelmatig lezingen te doen houden over verschillende vraagstukken van Koloniaal maatschappelijken aard en over deze vraagstukken van gedachten te wisselen.

Reeds werd door den heer J. H. Nieuwenhuys een voordracht over regentschapsraden gehouden.

Op het program staan spreekbeurten van de volgende heeren over de achter hun naam genoemde onderwerpen.

R. A. A. Djajadingrat, Mohammedaansche invloeden op de Indische politiek.

E. Helfferich, De Financiën van Ned.-Indië.

Ir. H. J. Kiewiet de Jonge, Een Economische Raad.

J. W. Meyer Ranneft, Het grondhuurvraagstuk op Java.

Mr. Dr. W. M. G. Schumann, Een staatkundig probleem.

Ir. J. v. d. Waerden, De economische weerbaarheid.

Het voorloopig bestuur bestaat uit de heeren P. J. Ott de Vries, Mr. A. B. Cohen Stuart, A. J. Gaillard, A. M. Harthoorn en S. Koperberg.

De heer Dr. P. J. S. Cramer is wegens vertrek naar Nederland afgetreden als lid der Redactie. In zijn plaats werd door het bestuur benoemd de heer Mr. D. J. Jongeneel te Buitenzorg.

De huisnummers van den Secretaris der Vereeniging en den Secretaris der Redactie zijn van gemeentewege veranderd. Hunne adressen zijn thans onderscheidenlijk:

A. Gaillard, Laan Raden Saleh 53.

A. F. Verhoeff, Gang Holle 11, Weltevreden.

De Huisvesting der Contractkoelies ter Oostkust van Sumatra

door

J. TIDEMAN

Inleiding.

De arbeidswetgeving voor de Oostkust van Sumatra, neergelegd in de Koelieordonnantie, welke in Staatsblad 1915 No. 421 werd afgekondigd en op 1 Augustus van dat jaar in werking trad, waarborgt den contractkoelie en diens gezin kosteloos huisvesting. Artikel 4 sub 9 bepaalt, dat de arbeidsovereenkomst dat beding moet behelzen.

Hoewel reeds de eerste koelieordonnantie voorschreef dat de werkgever verplicht was zijn werklieden kosteloos een voegzame huisvesting te geven, lieten de vroegere koelieverblijven veel te wenschen over. Het waren vooral buiten het eigenlijke Deli primitieve, bedompte, vuile loodsen, waarin na de instelling der arbeidsinspectie en toen de hygiënische dienst op de ondernemingen zich met de woontoestanden ging bemoeien, wijziging ten goede kwam.

Op welke wijze in de huisvesting moet worden voorzien en op hoeveel ruimte de arbeider recht heeft is niet bepaald. Als een natuurlijk gevolg hiervan is bij de zorg voor die huisvesting vooral rekening gehouden met de belangen van het bedrijf.

De hygiënische toestand onder het werkvolk, de tucht en orde op de onderneming stonden daarom nummer één op het programma.

Wel is waar is van zeer deskundige zijde de vraag geopperd, of de woningvoorziening voor arbeiders op landbouwondernemingen wel van zoo overwegend belang is uit een oogpunt van hygiëne en werd geconstateerd, dat bij onvoldoende woontoestanden een gunstige gezondheidstoestand werd aangetroffen, doch

ten slotte werd dat belang in streken, als Sumatra's Oostkust, waar met geïmporteerde werkkrachten wordt gewerkt, van zeer veel gewicht geacht. [1]) Een optredende epidemie onder het werkvolk zou hier een onmiddellijk tekort aan arbeiders doen ontstaan, totdat nieuwe arbeiders aangevoerd zouden zijn, ten gevolge waarvan de bedrijven de grootste nadeelen zouden ondervinden. Practisch bleek dit een 6-tal jaren geleden, toen in Si Anter en in Serdang epidemieën van ankylostomiasis groote verwoestingen onder de contractanten aanrichtten.

Niet alleen epidemieën, die plotseling en in korten tijd voor ieder duidelijke gevolgen openbaren, doch ook juist de minder in het oog vallende chronische ziekteprocessen kunnen groote offers onder het werkvolk eischen.

Het verlies aan werkkracht bij zieke en zwakke arbeiders is niet gemakkelijk in geldswaarde te berekenen, doch toch is men er in de cultures vrijwel van doordrongen, dat de voordeelen van een kostbaren hygiënischen dienst, zooals hier in het leven is geroepen om de ondernemers voor te lichten, ruimschoots opwegen tegen de nadeelen van een minder welverzorgde hygiëne op de ondernemingen. En dat geldt vooral ten aanzien van bedrijven, waar met contractarbeiders wordt gewerkt, aangezien hier iedere arbeider een zeker kapitaal voor de onderneming vertegenwoordigt in den vorm van de voor hem betaalde wervingskosten.

Dr. Baermann zet uiteen, hoe de voortdurend dreigende mijnwormziekte, de malaria, en derg. onbestreden even groote, zoo niet grooter verliezen aan arbeidskracht zouden veroorzaken dan de nu en dan optredende epidemieën van cholera, typhus of pest.

De finantiëele nadeelen bij onvoldoende verzorging der hygiëne onderscheidt hij in:

a. ongeschiktheid van zieken om behoorlijken arbeid te verrichten;

b. het verlies aan verplegingskosten voor zieke niet werklustige arbeiders en de kosten voor hun (ongeschoolde) vervangers;

---

1) Dr. Baermann, Arbeiterwohnungen, in Plantage Hygiene, samengesteld door verschillende medici en uitgegeven door Dr. G. Grijns en Dr. G. W. Kietwiet de Jonge, p. 46.

c. een hoog sterftecijfer onder het werkvolk, dat den ganschen gang van zaken op de onderneming beïnvloedt en het bedrijf soms onmogelijk maakt. [1])

Uit overwegingen, welke op deze denkbeelden berusten, heeft men in het cultuurgebied ter Oostkust van Sumatra een woningsysteem ingevoerd, dat het mogelijk maakt aan de meest strenge eischen van hygiënische verzorging te voldoen en bovendien orde en tucht op de krachtigste wijze te handhaven. Dit systeem is met een enkel woord duidelijk te omschrijven als „kazernesysteem". De kazernewoningen worden algemeen „pondok" genoemd. Slechts een gering aantal der contractanten (welk aantal zich evenwel in den laatsten tijd aanmerkelijk vergroot) woont in aparte huisjes.

Kazernesysteem.

Hoewel de Javaansche immigrant uit zijn kampongverbond in een geheel andere omgeving wordt overgebracht en het nauw samenwonen met zijne medearbeiders gevaren oplevert, waarvan hij niet het minste begrip heeft, brengt de kazerneering toch voordeelen ten aanzien der hiervoor behandelde materie met zich, welke ten slotte de algemeene invoering niet alleen mogelijk, doch haast noodzakelijk maakte.

De hygiënische dienst is er nu niet alleen op ingericht om door snelle isoleering der ziektegevallen en uitschakeling der ziektekiemdragers verspreiding van ziekten te voorkomen, doch beijvert zich ook om door woningverbetering de gevaren der kazerneering tot een minimum te beperken.

Het kazernesysteem is bovendien veel minder kostbaar dan de bouw van aparte woningen, en eischt minder grond. Een 1000-tal arbeiders in kazernes kunnen op 4 à 5 H. A. huisvesting vinden, terwijl, wanneer ze in aparte huisjes zouden worden ondergebracht, zeker 32 à 35 H. A. zouden noodig zijn. Verder is de voorziening in drinkwater en faecaliënafvoer gemakkelijker, terwijl het algemeen toezicht op zindelijkheid, orde en netheid intensiever kan zijn. Ten slotte maakt het overzichtelijke terrein der pondoks het gemakkelijk om den bodem vrij te houden van infectie met kiemen van mijnwormziekte. Om al deze voordeelen

[1]) Plantage Hygiëne p. 17.

zal het duidelijk zijn, waarom het voor de woontoestanden, uit een sociaal standpunt bezien, nu niet te verkiezen kazernesysteem hier zulk een algemeene toepassing vindt.

Zooals uit het ondervolgende zal blijken, valt er thans een kentering in dit opzicht waar te nemen. De sociale kwesties komen meer naar voren en het maatschappelijk bestaan van het werkvolk vraagt aandacht om der wille van dat volk zelf. Die kentering moest wel komen, daar alleen een krachtig doorgevoerd dwangsysteem met poenale sanctie tot steunpilaar de kazerneering mogelijk en noodzakelijk maakte, zoodat — nu dit systeem voor een beter gaat plaats maken — de arbeider in de cultures meer en meer in het genot van regeling zijner eigen huishoudelijke aangelegenheden zal worden gesteld. De afzonderlijke gezinswoning is daartoe vereischte en deze zal als natuurlijk gevolg der omstandigheden hoe langer hoe meer als voegzame huisvesting voor den werkman worden erkend en toegepast.

Het is te hopen, dat men hierbij het doel niet voorbij streeft, zoodat de verkregen vrijheid tot volkomen zorgeloosheid voor eigen heil uitdijt.

De in den laatsten tijd overal oplevende overtuiging dat vooral voor de huisvesting van den minderen man meer moet worden gedaan, zal evenwel hier, waar op een hechte basis kan worden voortgewerkt, kunnen leiden tot een toestand, waarbij hygiënisch ingerichte kampongs tot woonplaats zullen dienen van het op de ondernemingen werkzame arbeidersvolk.

De pondok.

In Deli en de overige cultuurstreken ter Oostkust van Sumatra huldigt men het systeem der grootere pondoks, welke kamertjes van gemiddeld 3 bij 4 M. bevatten voor huisvesting ieder van een arbeidersgezin of 2 à 3 ongehuwde arbeiders. Somtijds bevatten de pondoks vertrekken, waar meer ongehuwde werklieden kunnen worden gehuisvest. Een enkele keer is de pondok ook voor gehuwden niet in kamertjes verdeeld. Hier wonen de gezinnen dan in voor hen aangewezen ruimten op de plankenbevloering langs de omwanding. Wanneer nu — zooals op Tandjong Merawa (Senembah maatschappij) — de pondok zelve zeer ruim en hoog gebouwd is, breede vensters het licht in overvloed doen binnentreden en

Gezicht op het woonkwartier der inlandsche arbeiders te Poeloe Braijan.

door een flinke ruimte tusschen omwanding en dak de ventilatie bevorderd wordt, dan biedt zulk een niet in vertrekken verdeelde pondok uit een hygiënisch oogpunt en met betrekking tot een doeltreffend toezicht wel de beste voorwaarden. Als uiterste vorm van kazerneering zal deze inrichting van pondok binnenkort wel geheel verdwijnen.

De inrichting dezer pondoks verschilt niet alleen voor de onderscheiden cultures en naar het klimaat der streek, doch de bouworde varieert ook sterk onder invloed van andere locale omstandigheden, persoonlijke inzichten en overwegingen van finantiëelen aard.

In de tabakscultuur treft men de meer permanente pondoks alleen op de établissementen der ondernemingen aan, daar het door het telken jare bearbeiden van andere velden te kostbaar zou zijn ook buiten meer duurzame woningen te bouwen. Toch zijn alle pondoks in de velden van planken wanden voorzien. De dakbedekking daar is steeds van atap.

Sinds de rubber en andere cultures hun intrede in dit gewest deden, werd het mogelijk en voordeeliger om meer permanente pondoks van meer degelijk materiaal te bouwen. Thans ziet men zelfs enkele steenen pondoks of gebouwen met een ijzeren geraamte. Bij de opening van nieuwe ondernemingen worden natuurlijk minder strenge eischen gesteld en wordt in den aanvang genoegen genomen met zeer tijdelijke woningen van licht materiaal.

Het meest gewone type pondok is een lang gebouw met twee reeksen kamertjes van de voren vermelde afmetingen, welke kamertjes deuren en vensters hebben, die op een omgaande of zijgalerij uitkomen. In het midden der lange zijde bevindt zich een breede doorgang, zoodat aan weerszijden twee reeksen, ieder van 5 kamertjes worden aangetroffen. De buitengalerij is 1½ à 2 M. breed en circa 2½ M. hoog. Somtijds bevindt zich in stede van de buitengalerij in het midden in de lengte van het geheele gebouw een gang, waarop de kamertjes uitkomen. Die gang krijgt onvoldoende licht, levert gevaar voor een vochtigen bodem met infectie van mijnwormziektekiemen, terwijl daar ook minder intensief toezicht op orde en netheid mogelijk is. Men kan aan deze bezwaren tegemoet komen door frontaal vensters in de zij-

gevels. Een voordeel van deze bouwwijze is de mogelijkheid om in elke kamer in de buitenwand een groot lichtraam te hebben of een deur.

Een ander type geeft huisvesting aan gehuwden in aparte kamertjes en aan ongehuwden in vertrekken van 6 bij 8 M. voor circa 10 lieden. Dit systeem moet om verschillende redenen minder geschikt geacht worden. De moraliteit wordt er niet door bevorderd, terwijl er te veel gelegenheid tot het plegen van diefstal bestaat.

Weer een ander type bevat 60 tot 80 kamers in twee rijen gerangschikt; een enkele keer is de pondok slechts één rij diep, hetgeen wel goed, doch niet economisch is, waarom die bouwwijze weinig toepassing vindt.

Op vele ondernemingen worden de wanden der kamertjes gewit of licht geverfd, daar de vroegere donkere wanden het vertrek somber maakten, daarop voorkomend vuil niet opviel en malariamuskieten werden aangetrokken. De buitenwanden in de galerij worden dikwijls geolied of met carbolineum dan wel met afwaschbare waterverf behandeld.

De kamers hebben geen plafonds, doch dikwijls is in stede daarvan wijdmazig volièregaas aangebracht tegen diefstallen.

Zooals reeds werd gezegd hebben de pondoks verreweg in de meeste gevallen planken omwandingen. Door dubbele deuren en vensters — waarvan de binnenste van volièregaas — zorgt men, dat de kamers overdag, wanneer de werklieden aan het werk zijn, gesloten kunnen worden zonder den verschen luchttoevoer te belemmeren. De ventilatie wordt — vooral bij daken van dakijzer of zink — bovendien wel bevorderd door dubbele daken.

Een veel voorkomende vorm van het dak is het zadeldak. Als dakbedekking bezigde men vroeger algemeen atap doch daarin kwam verbetering door daken van asbest, gegalvaniseerd ijzer, zelfs van pannen te maken, doch de moeilijkheden om daartoe het noodige materiaal te verkrijgen gedurende den oorlogstijd deed het atappen dak weer meer in eere komen. Pannen daken worden alleen aangetroffen, wanneer de geheele constructie van het gebouw zulk een zware bedekking toelaat.

Sommige pondoks zijn op palen van 2 à 3 voet hoogte gebouwd en hebben dan een planken vloer (lantei), andere werden direct op den beganen grond opgetrokken. Bij de eerste is de ventilatie

beter; de galerij is dan eveneens van een planken vloer voorzien of wordt gevormd door den beganen grond. Wanneer men op eenigszins vochtig terrein heeft moeten bouwen is de pondok op palen verkozen. De direct op den beganen grond geplaatste pondoks leveren bij onvoldoend toezicht gevaar voor infectie met ankylostomiasis, daar blijkens de onderzoekingen van Dr. Baermann de vochtige plaatsen in die vloeren mede tot de voornaamste broedplaatsen der mijnwormlarven behooren. Vandaar dat men overging tot het cementeeren der vloeren van de kamers en van de zijgalerij of van deze laatste alleen. Die vochtige plaatsen ontstaan in de pondoks voornamelijk onder de blikken of vaten, waarin de bewoners water bewaren, zoodat — indien alleen de zijgalerij gecementeerd werd — tevens het verbod werd uitgevaardigd om den watervoorraad in de kamers op te slaan.

Vrijwel om alle pondoks zijn cementen goten aangelegd, die voor een behoorlijke afwatering zorg dragen. Op enkele ondernemingen bevindt zich in de lengte midden door het gebouw een goot, terwijl de cementen vloer een lichte helling derwaarts is gegeven en tusschen de wanden en den vloer voldoende ruimte is gelaten om het schrobwater door te laten.

In de kamers zijn britsen of slaaptafels aangebracht.

De arbeidsinspectie heeft vooral in den laatsten tijd — en het zich voordoen van pestgevallen was daartoe een prikkel te meer — aangedrongen op een krachtig toezicht op de zindelijkheid. Kisten en dergelijke mogen niet meer in de kamers geborgen worden, daar hierdoor onreinheid in de hand gewerkt wordt. Het aanbrengen van betimmeringen en het afsluiten van wanden of zolderingen met matten is streng verboden en het koken in de galerijen, wat de koelies zoo gaarne doen, wordt zooveel mogelijk en terecht tegengegaan. Bijna bij alle pondoks zijn keukens aangebracht, waarover later.

Het pondok établissement.

De pondoks staan gewoonlijk in groepen van 3 of 4 bijeen, zoodat daar een 120 à 160 man tezamen wonen. De bijbehoorende keukens bestaan uit van een half hooge omwanding voorziene loodsjes op 5 à 6 M. van de pondoks gebouwd, waarin steenen kookplaatsen zijn aangebracht. Zooals reeds werd aangestipt,

kookt de Javaan liever in een eigen stookplaats in de galerij van de pondok, doch om allerlei redenen van orde en zindelijkheid wordt dit tegengegaan. Kippen en ander pluimvee houdt de koelie in afzonderlijk daarvoor opgerichte hokken.

Zoodra er goede woningen in een net complex gebouwd zijn, wordt over elke 40 bewoners ongeveer een waker aangesteld, die toezicht heeft uit te oefenen op het zindelijk houden van erf en kamers. Gewoonlijk wordt daartoe een ontslagen oude contractarbeider aangesteld. Deze is uitsluitend met dat toezicht belast. Hij behoort vooral ook zorg te dragen, dat de badplaatsen en privaten in zindelijken staat verkeeren.

Bij elk complex van pondoks treft men in den regel een open speelhuis aan, waarin de werklieden in hun vrijen tijd bijeen komen, waar nu en dan de gamelan gehoord of een wajangvoorstelling gegeven wordt en waarin de contractanten zich op hari besar [1]) maar al te veel aan dobbelspel overgeven.

Het is hier niet de plaats het kwaad van dit laatste ten aanzien der arbeidsverhoudingen ter Oostkust van Sumatra nader aan te toonen. Gelukkig overweegt de Regeering maatregelen om dit euvel tot een minimum te beperken.

Het terrein om de pondoks wordt geheel rein gehouden. De zorg daarvoor is den reeds genoemden waker opgedragen. Er mogen geen laaggroeiende gewassen aangeplant worden, daar dit het schoonhouden belemmert en voor de bewoners gelegenheid beidt om ongemerkt buiten te defaeceeren. Het vuilnis wordt geregeld verzameld en op korten afstand begraven of verbrand.

Op sommige pondokétablissementen is een passar ingericht, terwijl de op geen onderneming ontbrekende kedeh, waar de contractant huishoudelijke waren kan inslaan tegen gecontroleerde prijzen, in de buurt te vinden is.

Gewoonlijk woont de hoofdmandoer, onder wiens toezicht de contractanten werken in een kleine aparte woning te midden van het terrein, opdat hij voortdurend toezicht kan uitoefenen. De onder den hoofdmandoer aangestelde mandoers wonen in de pondoks in iets grootere kamers dan de koelies of in een dubbel vertrek.

---

[1]) In de cultures meent men het nog altijd met twee rustdagen in de maand te kunnen doen!

Watervoorziening.

Een der moeilijkste vraagstukken is de watervoorziening op de ondernemingen. Daar men de pondoks gaarne aan rivieren of stroomen bouwt, bestaat er altijd gevaar voor infectie, doordat de koelies daar gaan baden en drinken. De bovenstrooms liggende kampongs der inheemsche bevolking vormen op die wijze een voortdurende bedreiging van den gezondheidstoestand onder het werkvolk.

Bij vele maatschappijen valt een te waardeeren streven waar te nemen om door middel van waterleidingen in de behoefte aan drink- en badwater voor de arbeidersbevolking te voorzien. Waar bronnen worden aangetroffen worden deze vaak gecapteerd, terwijl men het bronwater somtijds door gesloten leidingen naar de koeliewoonplaatsen voert. Elders weer pompt men rivierwater in een hoogreservoir op, waar het door een juelfilter wordt gezuiverd om verder door pijpen naar de woningen van het personeel gevoerd te worden. Waar niet op afdoende wijze voor goed drinkwater kan gezorgd worden, wordt thee verstrekt.

Faecaliënafvoer.

Een ander onderwerp, dat voor een goede huisvesting de volle aandacht verdient, is de faecaliënafvoer. De slechte gewoonte van den inlandschen werkman om desnachts op het woonerf te defaeceeren schept een groot gevaar voor ankylostomiasis infectie. De ongeschoeide inlandsche werkman loopt over den op die wijze verontreinigden bodem en de mijnworm dringt door de zachtere huiddeelen zijn lichaam binnen. Men trachtte dit gevaar te bestrijden door het bouwen van privaten bij de pondoks, doch deze werden weinig gebruikt, zoodat de meening ontstond, dat de inlander liever buiten defaeceert.

De bekende Dr. Schüffner wiens naam aan de verzorging der hygiëne ter Oostkust en daarbuiten zoo nauw verbonden is, weerspreekt deze meening. Evenwel moeten de privaten aan bepaalde eischen voldoen, waaraan het nog al eens hapert. Gewoonlijk bestaat de latrine uit een al of niet tot in het grondwater reikende kuil met een verplaatsbaar gebouwtje, type schildwachthuisje daarboven. Nu en dan worden deze gebouwtjes verplaatst, terwijl dan de oude kuil wordt dichtgegooid.

Deze latrines voldoen niet om de eenvoudige reden, dat men bij den bouw dikwijls geen rekening hield met de eischen, die de toekomstige gebruikers stellen. Vooreerst moeten latrines — willen ze gebruikt worden — zoo dicht mogelijk bij de woningen staan, natuurlijk zonder deze op eenigerlei wijze te hinderen. Anders zal de werkman er vooral 's nachts of bij regenachtig weer geen gebruik van maken. Dan moet de inlander er gemakkelijk kunnen hurken en defaeceeren zonder zich te bevuilen; de plaats moet behoorlijk rein en stankvrij gehouden worden en er moet overvloed van water voorhanden zijn. [1]) Gewoonlijk ook dienen de privaten voor het gebruik van te veel menschen. Dr. Schüffner acht een privaat voor iedere 10 man noodig. Dr. Baermann raadt in zijn meergenoemd artikel voor een pondok van 40 tot 50 man een latrine van 12 tot 15 voet lang en 5 voet breed aan, welke latrine dubbel zoo breed en door een tusschenmuur in tweeën gesplitst kan worden, indien er mannen en vrouwen in de pondok wonen. [2])

De enkele bestaande goed ingerichte privaten worden rein gehouden door afloopend badwater, doch zoodanig, dat op eenvoudige wijze met toepassing van het systeem van den Tantalusbeker telkens een groote hoeveelheid water plotseling door het privaat wordt gestort en dit reinigt. Een reservoir ontvangt het uit de badplaats wegstroomende water en loopt langzaam vol, doch kantelt om, zoodra het water tot een bepaalde hoogte gestegen is om zich dan plotseling uit te storten in de afvoerkanalen der latrine en alle vuil mede te sleepen.

Op een klein aantal ondernemingen past men meer ingewikkelde systemen toe en heeft faecaliën afvoer volgens de biologische reiniging door septic-tanks plaats.

Chineezen-pondoks.

Met een enkel woord zij hier aangeteekend, dat de huisvesting der Chineesche koelies geheel anders is. Deze wonen gewoonlijk in naast elkaar opgerichte op palen staande loodsen, welke niet in verschillende vertrekken verdeeld zijn, in een meer of minder

---

[1]) Zie ook Dr. G. Grijns, over afvoer van faecaliën, in Plantage Hygiëne p. 58.

[2]) Plantage Hygiëne pag. 49.

groot aantal bijeen. Aan hunne behuizing wordt dikwijls veel minder zorg besteed dan aan die der Javaansche contractanten. De aard hunner werkzaamheden is daarvan vaak de oorzaak. Wanneer men op nieuwe ondernemingen de tijdelijke krotten ziet, waarin de z.g. losse arbeiders (meest Chineezen) zijn ondergebracht, dan vraagt men zich verwonderd af, of hier de arbeidsinspectie haar invloed niet kan doen gelden. [1])

Kostenberekening.

Een volledige kostenberekening van den bouw der pondoks is bij de verschillende vormen, waarin die gebouwen worden opgetrokken, moeilijk te geven.

Daarom volsta ik met enkele voorbeelden.

Een goed pondokétablissement voor 250 koelies, bestaande uit 3 pondoks met planken omwandingen en houten stijlen op neuten, ieder met 2 keukens, 2 latrines en een badplaats met een speelloods, het geheel omgeven door cementen goten kost ƒ 14.000.— à ƒ 15.000.—.

Een pondok met houten omwanding, dakbedekking van gegalvaniseerd ijzer en cementen vloer voor 12 gehuwde en 60 ongehuwde lieden, zooals die bij de H. A. P. M. voorkomen wordt voor ƒ 6500.— gebouwd. Een dergelijke pondok voor 12 gehuwden en 50 ongehuwden doet ƒ 5300.—.

Op een andere onderneming zijn 1500 contractanten ondergebracht in 3 afdeelingsétablissementen ieder van 7 à 8 permanente pondoks, welke elk 24 kamers van 3 bij 4 M. bevatten. De vloeren zijn van cement, de omwandingen van hout en de dakbedekking van atap. De kosten voor iedere pondok bedragen ƒ 1700.—.

Meer gegevens voor verschillende pondoks en gebouwtjes vindt men in het meer aangehaalde artikel van Dr. Baermann over Arbeiter Wohnungen. [2])

Veranderingen op til.

Zooals men uit het vorenstaande kan opmaken is er van werkgeverszijde heel wat gedaan, om aan den eisch van kostelooze woningverschaffing voor den arbeider te voldoen. Wanneer de

---

[1]) Er is een regeling in voorbereiding, die ook deze koelieverblijven onder het toezicht der arbeidsinspectie zal brengen.

[2]) Plantage Hygiëne pag. 51 en 52.

bezoeker de nette pondokkwartieren op de beste ondernemingen ziet, wordt het denkbeeld, dat hier iets ontbreekt, haast als vanzelf teruggedrongen. En toch is het woningvraagstuk van een te eenzijdig standpunt bekeken. De sociale zijde vond niet voldoende aandacht.

Het kazernesysteem is nu eenmaal niet te verkiezen, wanneer men het wonen op zich zelf op de beste wijze wil regelen. Ik weet wel, dat er voorbeelden zijn, dat koelies, aan wie een eigen huisje ter bewoning was aangewezen, blijkbaar de voorkeur gaven aan de pondok; zelfs kwam dit bij gehuwden voor, doch deze enkele gevallen bewijzen in geenen deele, dat de Javaansche arbeidersbevolking de kazerne prefereert boven eigen huizen. Hier moeten bijzondere oorzaken aanwezig zijn, dan wel de inrichting der huisjes of kampongs niet in overeenstemming zijn met hetgeen de Javaan in dat opzicht begeert. Ook is het niet onmogelijk, dat de contractarbeider, na langen tijd in Deli gewerkt te hebben, zijn eigen bestwil in dit opzicht niet inziet.

Hoe dit zij, de eerlijk gemeende pogingen der werkgevers om met kampongbouw iets te bereiken, hebben niet altijd het gewenschte succes gehad.

Thans bevindt de Oostkust van Sumatra zich in een stadium, dat de omstandigheden, waarin de arbeidersbevolking verkeert, zich aanmerkelijk zullen wijzigen. Wanneer werkelijk de wil voorzit om de misstanden, welke als vanzelf door het dwangsysteem in het cultuurgebied ontstonden, in den grond te verbeteren, dan kan hier mooi werk verricht worden. Om in deze streken een gevestigde arbeidersbevolking te verkrijgen is het noodig, dat de Javaan hier iets beters vindt, dan hij op Java achterliet en wanneer zijn arbeid voor het groot kapitaal hem een menschwaardig bestaan zou kunnen verschaffen, een bestaan, dat hem bewijst dat het goed is om te arbeiden, niet alleen om een karig loon te verdienen, doch ook om zich een thuis te winnen, waar hij zich met zijn gezin rustig gevestigd weet, zeker van in zijn levensonderhoud te kunnen voorzien, indien hij maar werken wil, dan zou met recht op dit gewest gewezen kunnen worden als een prachtig voorbeeld van kolonisatie. Dan zou de Oostkust niet het verwijt kunnen treffen, dat het groot kapitaal hier slechts welvaart brengt aan de bezittende klasse.

Arbeidswoning te Haboko.

De vraag kan worden geopperd, of het hopeloos is om het contractvolk op een hooger peil te brengen. Zij verdobbelen immers hun loon maar, zij waardeeren niet wat men te hunner gunste doet, de vrouwen verslingeren zich en de onder haar algemeen verspreide venerische ziekten bewijzen wel, hoe treurig het te dien opzichte met haar gesteld is.

Kan daarin verbetering komen?

Zoolang het dwangsysteem blijft gehandhaafd, behoeft men zich m.i. geen illusies te maken, doch wanneer dit verlaten wordt, dan zullen zich aspecten voordoen, die velen thans onmogelijk achten.

Dit arbeidersvolk maakt in dat opzicht geen uitzondering op den algemeen voorkomenden regel. Het is nog niet zoo heel lang geleden, dat in Europa gelijksoortige ondervindingen werden opgedaan. Toen Robert Owen in Engeland zijn grootsche pogingen aanwendde om den werkman een beter bestaan te verschaffen, moest hij eerst tegen al het kwaad bij henzelven ten strijde trekken. Hij moest hen doen begrijpen, dat zijne maatregelen hun eigen voordeel beoogden.

Tegen drankmisbruik en onzedelijkheid trok hij te velde en de verbeteringen, die hij aanbracht, vonden in den beginne weinig waardeering bij het werkvolk. Toen hij er evenwel in slaagde de woningtoestanden te verbeteren en de medewerking der arbeiders en arbeidsters daarbij te verwerven, toen bleek, wat één man vermag te doen, wanneer hij rustig een eenmaal vastgestelde gedragslijn volgt om misstanden weg te nemen en sociale verbeteringen tot stand te brengen.

Zoo zal het ook hier een eerste vereischte zijn om met geduld en volharding het kwaad, dat onder het contractvolk het goede vernietigt, te bestrijden. Men zoeke de beste bestrijdingswijze niet op specifiek (oud?) Indische manier in verbodsbepalingen en straffen, doch trachte het koeliebestaan te verbeteren. En in dat opzicht is het woningvraagstuk een der eerste, dat een bevredigende oplossing eischt. Bereikt men dit, dan zal men ter Oostkust niet meer aangewezen zijn op de zwervers en verworpelingen van Java en de dommen, die zich door voorspiegelingen laten aanwerven, doch zal de bevolking zelve medewerken om emigratie herwaarts te bevorderen. Dan zullen zij komen, die hun bestaan wenschen te verbeteren, ook al behoort dat op Java niet tot het allerslechtste.

Kolonisatie.

Zooals bekend is, heeft de Regeering den heer C. Lulofs aangewezen als leider van de kolonisatie op de landbouwondernemingen in dit gewest. Die kolonisatie is een der middelen om een kern van gevestigde arbeiders te scheppen.

De Regeering wenscht een buiten dwingende overheidsbemoeienis te volgen regeling, waarbij de planters kolonisatie zouden aanmoedigen door huis en tuin aan gewezen contractanten af te staan en deze laatsten daarvoor een wederdienst bewijzen door een bepaald aantal dagen behoorlijk betaalden arbeid ten behoeve van de onderneming te presteeren, met dien verstande, dat de arbeidsplicht zou rusten op het gezinshoofd en dat — zoolang deze zijn verplichtingen nakomt en ook na zijn dood — zijn gezinsleden met behoud van het gebruik van den grond geheel vrij zouden zijn, zoodat op den duur van een half vrije een geheel vrije kolonie op de onderneming zou ontstaan.

Alvorens hierop verder in te gaan, zullen de reeds genomen proeven aan een korte bespreking moeten worden onderworpen. Zij dateeren van 1911, toen het voorbeeld, dat de Bataafsche Petroleum Maatschappij had gegeven, ook door sommige cultuurondernemingen werd nagevolgd. De genoemde maatschappij was ertoe gekomen aan kolonisten huisjes en erven ter beschikking te stellen, daar het haar bekend was, dat reeds jaren gewezen contractanten, die nog in haar dienst werkten, buiten de terreinen der concessie huisjes gebouwd hadden van *f* 30.— tot *f* 80.— waarde, om op die wijze te ontkomen aan het wonen in de pondoks, waar zij kosteloos onder dak waren.

De Deli Maatschappij volgde, eerst op de rubberonderneming Tandjong Slamat, daarna op de tabaksondernemingen Sampali en Koewala Begoemit en nog later op verschillende andere ondernemingen.

Naast de beschikking over een stuk grond voor rijstteelt kregen de kolonisten een huisje van eenvoudige constructie; zij mochten hun erven met eenjarige gewassen beplanten, waren vrij om voor anderen te arbeiden, doch door het uitloven van een premie, trachtte men deze oud contractanten tot blijvend werken voor de onderneming over te halen. De menschen kwamen echter nimmer meer dan 16 à 18 dagen per maand voor de onderneming uit. Overigens verliep de proef niet ongunstig.

Een proef van eenigszins anderen aard werd door de Amsterdam Deli Cy. genomen. Hier stelde men huisjes ter beschikking van in dienst zijnde contractanten. Deze moesten evenwel een stuk grond voor de helft met tabak en voor de andere helft met tweede gewassen beplanten, alles tegen betaling van loon. Na afloop mochten de kolonisten den vrijgekomen grond beplanten en verbond de maatschappij zich de producten op te koopen tegen bepaalde prijzen. Deze proef slaagde minder goed, doch wordt nog met een klein aantal gezinnen voortgezet.

Ook op de ondernemingen Gloegoer, Amplas, Ramboetan en andere van diezelfde maatschappij, worden proeven genomen. Men kiest daarvoor de beste contractanten — liefst gehuwden — uit, de reeds drie jaren voor de ondernemingen hebben gewerkt en die dan als vrije arbeiders verder kunnen werken. Zij verbinden zich om iedere maand 14 dagen voor de onderneming te arbeiden tegen een dagloon van 40 cents.

Proeven in gelijken geest als die der Deli Maatschappij werden genomen door de Deli-Batavia Maatschappij op de ondernemingen Timbang Langkat en Tandem, waarbij valt op te merken, dat alleen op laatstgenoemde onderneming de menschen blijvend voor haar wenschten te werken. Op Timbang Langkat constateerde men het zelfde verschijnsel als op de ondernemingen der Deli Maatschappij. De kolonisten werkten slechts een zeker aantal dagen voor de onderneming en verkozen slechts de meer gemakkelijke werkjes aan te nemen.

De kolonisatieproeven van de Sanembah Maatschappij worden als de best geslaagde beschouwd. Op de 8 tot haar behoorende ondernemingen heeft men thans in totaal meer dan 1000 gezinnen in kolonies gevestigd. De kolonisten krijgen een tiende bouw grond voor de teelt van vruchtboomen en tweede gewassen en na afloop van den oogst een tabaksveld ter beplanting met rijst, waarvan 100 gantang zonder vergoeding aan de onderneming moet worden afgedragen. Hiertegenover verbinden zij zich om — zoo dikwijls de beheerder zulks noodig oordeelt — tegen de gebruikelijke loonen voor de onderneming te arbeiden. Een gelijksoortige regeling bestaat voor excontractanten, die zich onder dergelijke voorwaarden op de ondernemingen willen vestigen.

De reden, waarom deze proeven zoo weinig succes hebben, — want nog slechts enkele duizendtallen gezinnen zijn in de kolonies

gevestigd, hetgeen op een arbeidersbevolking van meer dan 200.000 werklieden niet veel beteekent, — ligt m.i. in de omstandigheid, dat de ondernemer — en van zijn standpunt is dat te verklaren — alleen een kolonistenbevolking op zijn onderneming wil vestigen tegen de hiervoren genoemde voorwaarden van arbeidsprestatie. Zoo gevoelt de excontractant zich niet vrij. Hij blijft aan de onderneming gebonden en, zooals dat reeds in de Maleische pers ter Oostkust tot uiting kwam, ziet de inlandsche bevolking in de kolonisatie door de cultuurlichamen een middel om de opgezetenen tot werken voor de cultures te dwingen. De koelie — aldus schreef de Benih Mardeka — krijgt een stuk grond in leen, maar is desondanks verplicht op de onderneming te werken. De grond blijft eigendom van den concessionaris, die zich het recht voorbehoudt om met dien grond naar willekeur te handelen en regelingen te treffen, waaraan de Javaan, die daar woont, verplicht is zich te onderwerpen. Hij heeft zich geheel te gedragen naar de op de onderneming geldende voorschriften op straffe van uit zijn huis en van zijn erf verwijderd te worden. En dan vraagt het blad: „Waarom krijgen we hier geen Javanenkolonies met betere voorwaarden, met grond in erfelijk individueel bezit? Daarvoor zijn nog genoeg gronden aanwezig en zoo deze er niet buiten de concessieterreinen zijn, dan kunnen de ondernemingen toch wel voor zulk een belang gronden aan het zelfbestuur teruggeven. Dan zullen zich Javanen kunnen vestigen in de nabijheid der estates".

Het komt mij voor, dat aan die redeneering meer aandacht zou moeten worden geschonken om het kolonisatievraagstuk tot een goede oplossing te brengen.

Reeds bestaat een dergelijke nederzetting buiten de concessiegronden bij Perdagangan in Simeloengoen. Gewezen contractanten hebben zich hier langzamerhand gevestigd en de kolonie blijkt levensvatbaarheid te bezitten, daar zij zich gestadig uitbreidt.

Het getuigt zeker van kortzichtigheid, dat sommige beheerders van cultuurondernemingen deze soort vestigingen ongaarne zien. Het is meermalen voorgekomen dat aan contractanten, wier contract expireerde, door den beheerder der onderneming waar zij gewerkt hadden, eenvoudig belet werd, zich in zulk een vrije kampong te vestigen en dat zij naar Java werden teruggezonden.

Daar teekenen zij dan immers weer voor Deli. Op die wijze meent men zijne koelies voor 't eigen bedrijf te kunnen behouden!

Vandaar dat de uitbreiding veel minder is dan ze zou kunnen zijn. Verleden jaar bestond deze kolonie uit nog geen 80 en thans reeds uit 97 gezinnen.

De kolonisten hebben een stuk grond voor sawahbouw van het zelfbestuur gekregen en worden door enkele faciliteiten in staat gesteld de eerste moeilijke jaren door te komen. Zij behooren sinds de ter zake geldende nieuwe regeling tot de onderhoorigen van het zelfbestuur en als zoodanig zijn hun derhalve de rechten op den grond verzekerd.

De kampong, door de kolonisten „Bandar Djawa" gedoopt, staat onder een eigen aan het zelfbestuur ondergeschikt hoofd.

In dit verband moet ik wijzen op enkele proeven, die genomen zijn om een geheel vrije bevolking op ondernemingen te vestigen.

Reeds geruimen tijd worden dergelijke proeven op zeer bescheiden schaal genomen door den heer Bluntschli op diens onderneming Balai Kaijang in het Siaksche. Hij tracht een Javanenkolonie te stichten, die om zoo te zeggen geheel los van de onderneming is.

Zelfs de verplichting om arbeid voor haar te verrichten rust niet op de kolonisten. Door zeer vrijgevige bepalingen en slechts vlijt bij het beplanten der eigen erven en reinheid in de woning te eischen, tracht hij langzamerhand een kern van arbeiders voor de onderneming te verkrijgen. De immigranten worden zooveel mogelijk geselecteerd.

Eerst bouwde hij familiehuizen voor de gehuwden en pondoks voor de ongehuwden, — zooals hij zegt, „voor hen, die zich op lichtzinnige wijze hadden doen aanwerven en geen liefde voor het hen wachtende werk hadden". Zij koesterden, zooals hem bleek, zelfs niet den wensch een eigen stuk grond te bezitten en lieten de hun gratis aangeboden met rijst beplante velden in den steek!

Daarna bouwde hij de kolonie, door de bewoners Balai Redjie geheeten. Voorloopig staan daar 7 huisjes, terwijl er 5 in aanbouw zijn. Die kampong heeft een rechtstreeks onder den beheerder staanden loerah, die zorgvuldig gekozen wordt uit de besten, die zich daarvoor aanbieden. De bewoners behoeven niet op de onderneming te werken, doch kunnen er een dagloon van 50 cents verdienen, en een premie, welke tot *f* 7.— 's maands kan bedragen. Op kleinen afstand van het den kolonist gegeven huisje ontvangt

bij 3500 M² grond, terwijl gratis zaadpadi wordt verstrekt. Over den oogst kan de kolonist vrijelijk beschikken. De rechten, welke hun op den grond worden toegekend, worden op zegel gegeven. De loerah regelt alles in de kampong en geeft de administratie dagelijks bericht wie werken willen.

De eerste kolonistenwoning werd op palen gebouwd, doch op uitdrukkelijk verlangen van de bewoners, worden de huizen thans op den beganen grond geplaatst.

De huisjes staan alle aan de Siakrivier, hebben een geraamte van hard hout en een omwanding van bamboe, terwijl ze met sagoatap bedekt zijn. De bouwkosten bedragen circa ƒ 100.— per woning. Met wenschen om speciale bijgebouwtjes, afwijkingen van het model en dergelijke wordt rekening gehouden. Voor pluimvee wordt voorschot gegeven. Er zijn ook enkele woningen met planken omwanding gebouwd.

Een andere meer uitgebreide proef neemt de heer Van Laer op diens ondernemingen Haboko en Bah Alirang.

Op Haboko staan thans een kleine 100 huizen in een kampong bijeen. Ze zijn op palen gebouwd, hebben een planken omwanding en daken van atap of zink. Ieder huisje dient voor huisvesting van 2 gezinnen en bevat 2 kamers van 3 bij 4 M., een 2 M. breede voorgalerij en 2 keukens aan de achterzijde uitgebouwd. Elk huisje heeft een erf van 400 M². De met atap gedekte huisjes hebben ƒ 230.—, die met zink gedekt ƒ 320.— gekost (prijzen vóór den oorlog). De ongehuwde arbeiders wonen in pondoks.

De in de huisjes gevestigde arbeiders zijn allen vrije lieden, die op zich hebben genomen voor de onderneming te arbeiden, hetzij voor een dagloon van 50 cents, hetzij in taakwerk, waarbij ze iets meer kunnen verdienen.

Voor het best onderhouden huisje wordt periodiek een kleine premie uitgeloofd. Klappers voor aanplant op de erven worden gratis verstrekt. Een pompstation is in aanbouw om de kampong van spoelwater te voorzien, nadat dit in de fabriek gebruikt is. Er bestaan plannen om een waterleiding voor drinkwater aan te leggen. Een op de onderneming voorkomende bron werd daartoe reeds gecapteerd.

Ook op Bah Alirang, alwaar uitsluitend met vrije arbeiders (100 Javaansche gezinnen en 100 tot 350 Batakkers) wordt gewerkt,

zullen binnenkort afzonderlijke woningen voor de arbeiders worden gebouwd.

Arbeiderswoningen bij de Bataafsche Petroleum Maatschappij.

Tot dusver is in hoofdzaak de koeliehuisvesting op de landbouwondernemingen behandeld en rest mij nog een woord over de wijze van huisvesting der werklieden op de ondernemingen der Bataafsche Petroleum Maatschappij en van de Deli Spoorweg Maatschappij.

De Bataafsche verkeert ten aanzien van de regeling der arbeidsverhoudingen in zeker opzicht in gunstige omstandigheden.

De contractanten voor mijnbouw zijn over het algemeen van betere kwaliteit dan die der landbouwondernemingen, aangezien de keuringseischen strenger zijn.

Daarin en in een belangrijken toeslag op het loon (wang blandja systeem) ten behoeve van de vrije menage, ligt de voornaamste oorzaak, dat men gemakkelijker tot vrijen arbeid kon overgaan. Thans reeds zijn 75 % der koelies vrije arbeiders. Hoewel ze niet door contract gebonden zijn, ondervinden zij toch alle zorg van de maatschappij voor een regelmatig en goed arbeidersleven.

De zorg voor de belangen der contractanten is opgedragen aan de afdeeling Koeliadministratie. De woningétablissementen staan ook onder toezicht van den chef van dien dienst.

Dat te Pangkalan Brandan is van permanenten aard, daar zich hier het geheele oliebedrijf concentreert. Elders als te Perlak en te Pangkalan Soesoe heeft men eveneens zeer bevredigende woningtoestanden.

Het koelieverblijf te Pangkalan Brandan, kortweg „kampong" genoemd, sluit zich onmiddellijk aan bij de „kota", waar het Europeesch personeel woont. Voor beide woonétablissementen wordt hetzelfde systeem voor rioleering, watervoorziening en derg. toegepast.

In de kampong bevinden zich een drietal pondoks, waar de nieuw aangekomen koelies, die gewoonlijk in groepen van om en bij de 20 arriveeren, worden ondergebracht. Die verzamelwoningen zijn ruim en luchtig, hebben cementen vloeren en zijn omgeven door goten, die in het algemeene gotenstelsel afvloeien; de buitenwanden zijn van steen, terwijl het geheel incluis de 1½ M. breede buitengalerij door pannen gedekt is. Toch voldoet de in-

richting niet aan billijk te stellen eischen. Het centrum wordt ingenomen door de algemeene slaaptafels voor de ongehuwden, terwijl tegen den buitenmuur houten kamertjes zijn aangebracht van 3 M. in het vierkant met een ingang naar binnen en een venster op de buitengalerij. De vloer dier kamers is van hout en ongeveer 1 M. boven den beganen grond. Het op deze wijze samenwonen van gehuwden en ongehuwden is om voor de hand liggende hierboven omschreven redenen niet aanbevelenswaardig.

Aan hoogere eischen voldoet een achttal steenen verzamelwoningen, in inrichting overeenkomende met de pondoks op de cultuurondernemingen. Om zindelijkheid en netheid zooveel mogelijk te doen verzorgen, stelde men voor iedere kamer een kast van uniform model ter beschikking, waarin voldoende ruimte is voor berging van huishoudelijke benoodigdheden.

Een nog betere wijze van huisvesting vindt men echter in de eigenlijke kampong, waarin de arbeiders met hunne gezinnen ieder een eigen huisje met tuintje ter bewoning is aangewezen. Thans zijn er 109 dergelijke huisjes. De aanleg van de kampong is zeer regelmatig. Het geheel wordt doorsneden door rechte breede wegen, terwijl het daartusschen liggende terrein in gelijke perceelen is verdeeld. Hier krijgen die koelies huisvesting, die geruimen tijd tot tevredenheid der directie bij de maatschappij gewerkt hebben. De maatschappij plaatste een houten geraamte met atapbedekking en de koelie zorgde voor omwanding en verdere inrichting. „De man" — aldus Dr. Duetz, die mij deze gegevens verstrekte — „in het bezit van eigen huis en hof, was om zoo te zeggen weer een geregeld burger van de maatschappij geworden. Een stilzwijgende overeenkomst om voor de maatschappij te werken was het eenige, wat hem aan zijn vroegeren contracttijd herinnerde".

Verder bevinden zich in de kampong nog twee dubbele woningen voor schrijvers met een voorgalerij en twee kamers van 3 bij 4 M. van steen opgetrokken en met pannen gedekt. Er zijn eenige nieuwe van grootere afmetingen in aanbouw.

Een waterleiding, die water uit een artesische bron ontvangt, voorziet in de behoefte aan drinkwater, terwijl rivierwater in de badplaatsen wordt gebruikt. Op verschillende plaatsen in de kampong zijn automatisch werkende kranen, waaruit ad libitum gebruikt mag worden.

De faecaliënafvoer berust thans nog op het tonnenstelsel. Het menagevuil wordt door een soort reinigingsdienst afgehaald, naar een vuilnisbelt vervoerd en daar door een gasvlam verbrand.

Ten slotte treft men in de kampong enkele warongs aan, die onder controle der Maatschappij staan. Het zijn eenvoudige gebouwtjes, bestaande uit een overdekten toonbank. Ter wille der hygiëne heeft men bovendien cementen vloeren aangebracht met een goede afwatering, waarop een rij uitstaltafels, die met eternietdaken overdekt zijn.

Ook te Pangkalan Brandan bleek een krachtig toezicht op reinheid en zindelijkheid onvermijdelijk. Ontbrak dit, dan liet het onderhoud der huisjes alles te wenschen over. De directie begreep, dat zulks niet kon blijven bestaan en toen de pest ter Oostkust gesignaleerd werd, besloot zij een bedrag van *f* 200.000.— beschikbaar te stellen voor woningverbetering. Nu zullen alle huisjes van tijdelijk materiaal worden afgebroken en zullen er 54 steenen dubbelwoningen worden gebouwd, waarvan iedere woning voor een huisgezin een voorgalerijtje en daarachter 2 kamertjes van 3 bij 3 M. zal bevatten. De erven zullen kleiner zijn dan de tegenwoordige, en mogen niet meer met laag gewas beplant worden, terwijl ook het planten van hooger gewas aan voorschriften wordt gebonden, doch buiten de kampong zullen voor groenteteelt moestuintjes beschikbaar worden gesteld. De waterafvoer zal langs een open gotenstelsel geschieden, terwijl septictanks bij de privaten zullen worden aangelegd. Middels een smalspoor, dat langs het terrein loopt, zal het afval vervoerd worden.

Poeloe Braijan, het woonkwartier der werklieden bij de „werkplaats" der Deli Spoorweg Maatschappij.

Het woonkwartier voor de arbeiders van de Deli Spoorweg Maatschappij, Poeloe Braijan, is een bezoek overwaard.

Wanneer men van Medan komende Poeloe Braijan bezoekt, dan doorkruist men eerst het villapark met de woningen van het Europeesche personeel. De enorme werkplaats links latende liggen, betreedt men het ruime woonterrein der inlandsche en enkele Chineesche arbeiders. Op dit oogenblik zijn er 4 woningen voor onderopzichters, 52 A. woningen, 240 B. woningen, 220 C. woningen en 6 pondoks of kongsihuizen, elk ruimte biedend voor

10 man. Al deze gebouwen zijn van steen opgetrokken, hebben cementen vloeren en zijn met pannen gedekt.

De inlandsche onderopzichterswoning bestaat uit 2 kamers, een voorgalerij, een keuken en een aparte badkamer met privaat.

De A. en B. woningen dienen voor huisvesting van 2 gezinnen en zijn ongeveer gelijk. Iedere woning — helft van het huisje dus — bevat 2 kamers van 4 bij 3.50 M., een voorgalerij en een keuken en voor de A. woningen een apart privaat en badkamertje. In type A. wonen werklieden, wier dagloon meer den *f* 2.50 bedraagt, terwijl in type B. arbeiders zijn gehuisvest met een loon van 70 cents tot *f* 2.50.

In de C. woningen worden de koelies ondergebracht, die elk recht hebben op een kamer van 3 bij 4 M. en een gedeelte der voorgalerij. Aan de achterzijde bevinden zich de keukens, die door een overdekte gang zijn te bereiken. Dit is de reden, waarom de gehuwde koelies bij voorkeur in de kamers aan de achterzijde en de ongehuwden in de voorkamers worden ondergebracht.

De kongsiwoningen voor 10 ongehuwde werklieden, bieden voor ieder werkman woning in een kamer, terwijl er een dubbele kamer aan het hoofd van het gebouw voorkomt voor een echtpaar, dat met de bereiding van het eten en het verdere onderhoud belast is.

De faecaliënafvoer heeft bij de woningen met aparte privaten in beerputten plaats, welker onderhelft niet gepleisterd is om aan het vloeibare gedeelte der faeces zooveel mogelijk gelegenheid te geven weg te trekken. Overigens geschiedt de afvoer langs een kanaal naar drie daarin uitkomende grintsleuven, waarin achtereenvolgens lagen van idjoek, zand, grind en puin zijn aangebracht.

Bij de woningen, welke geen apart privaat en aparte badgelegenheid hebben, zijn gebouwtjes voor dat doel opgericht. Eén daarvan is telkens bestemd voor een stel van vier woningen type A. en B. en 12 kamers type C.

De eigenlijke mandibak is door 2 tusschenschotten in 3 deelen verdeeld, ten einde aan 3 personen tegelijker tijd gelegenheid tot baden te geven. De diepte der mandibakken is ongeveer 2 M. doch op de helft van de hoogte is een opening aangebracht, ten einde te voorkomen, dat men zich, op den rand zittende, baadt.

Het gebruikte water stroomt naar een ruimte onder den vloer, waarop men staat, welke ruimte in verbinding staat met een plug-

kast. Daarnaast is een tweede plugkast geplaatst, welke correspondeert met de privaten. De plugkasten zijn afgedekt door een deksel, dat met een hangslot is gesloten. Dagelijks opent een daarmee belaste koelie de plug, waardoor de faecaliën zich ontlasten in een beerput, die een capaciteit heeft van driemaal de dagproductie. Het vloeibare gedeelte stroomt door een buis naar een sloot, welke dagelijks wordt schoongehouden. De inhoud dezer slooten komt in een hoofdsloot, die eveneens dagelijks gereinigd wordt.

Na de uitstorting van de eerste plug wordt die geopend, welke het mandiwater bevat en hiermede nagespoeld.

Aangezien de Deli Spoorweg Maatschappij het materiaal goedkoop kan verkrijgen, zand en grind o.a. van haar eigen beddingen, bedragen de kosten betrekkelijk weinig. De onderopzichterswoningen kosten ieder *f* 1750.— de A en B woningen ongeveer *f* 800.— per woning en de C woningen *f* 470.— per kamer. De kongsiwoning kost per ongehuwde bewoner *f* 500.—.

Een reglement is vastgesteld, dat aan den chef van de werkplaats opdraagt om voor ieder blok woningen een der daar verblijf houdende werklieden als wijkmeester aan te stellen. Hij zorgt in het algemeen voor de handhaving van netheid en zindelijkheid in zijn wijk en ziet toe, dat niet verwisselen van woning plaats heeft zonder lastgeving daartoe. Ook behoort hij toe te zien, dat getimmerten en derg. niet worden aangebracht. De wijkmeesters genieten geen bijzondere belooningen, doch hun is vrij reizen in de tweede klasse toegestaan, een gunst waarop de werklieden zeer gesteld zijn.

Ten slotte zijn op het woonétablissement twee kedehs te vinden, waarin onder controle der directie door twee, daartoe aangewezen personen tegen een matige huur vergunning wordt gegeven om gebruiksartikelen te verkoopen. De kedehhouder is verplicht bepaalde artikelen in voorraad te houden, terwijl een lijst met de aanwezige voorraden en de vastgestelde prijzen op een zichtbare plaats in de kedeh moet aanwezig zijn. Het toezicht op de woningen en de administratie van het établissement geschiedt eveneens volgens door de directie vastgestelde reglementen. Ook voor het bewonen zelf van de inlandsche dienstwoningen is een reglement uitgevaardigd, waaraan een ieder zich te houden heeft. De bewoner behoort zijn huis en erf in zindelijken staat te houden.

Schiet hij hierin te kort, dan ontvangt hij eerst een waarschuwing; helpt dat niet, dan wordt zijn naam aan het poortgebouw der werkplaats bekend gesteld en blijft ook dat vruchteloos, dan wordt hem een speciale woning aangewezen.

Besluit:

Aan het einde van mijn verhandeling gekomen, zou ik op enkele hoofdpunten willen wijzen van de te volgen gedragslijn ten aanzien der wijze, waarop in de toekomst voor voldoende woning voor het arbeidersvolk ter Oostkust van Sumatra zal behooren te worden voorzien.

Het kazernesysteem zal als van zelf langzamerhand verlaten worden. Men zal moeten streven naar eene kolonisatie in dien zin, dat zich binnen zeker tijdsverloop, ongeveer overeenstemmende met den termijn, waarin het dwangsysteem in een vrije arbeidsregeling overgaat, kampongs vormen buiten doch in de omgeving van de ondernemingen uit welke kampongs de bewoners op arbeid voor de cultures zijn aangewezen. De terreinen voor die kampongs behooren gedeeltelijk door de zelfbesturen der landschappen, gedeeltelijk door de ondernemingen — b.v. 15 H.A. per onderneming — ter beschikking te worden gesteld. De grond moet den kolonisten in erfelijk individueel bezit worden afgestaan. De kolonisten moeten in geen enkel opzicht verplicht worden tot arbeid op de ondernemingen, doch dit zal van zelf regel worden door het ontstaan van een arbeidsmarkt. Zoowel het Gouvernement, als de Landschappen ter Oostkust en de ondernemingen behooren naar rato van het belang dat deze alle bij het bevolken van dit gewest met een arbeidersbevolking hebben, ruime fondsen beschikbaar te stellen om het stichten van goed ingerichte kampongs mogelijk te maken.

De woningen behooren niet om niet aan de kolonisten te worden afgestaan doch geheel of gedeeltelijk op afbetaling in voor hen gemakkelijk te betalen payementen.

Men make kampongs van niet grooter dan 1000 gezinnen voor ieder waarvan een terrein van circa 40 H.A. beschikbaar worde gesteld.

De plaatsen dezer kampongs kunnen worden aangewezen door eene commissie, die daarbij rekening zal hebben te houden met de mogelijkheid tot watervoorziening en een goede afwatering,

de onderlinge ligging der tegenwoordige emplacementen der koeliewoningen.

De kampongs zullen ieder een eigen kampongbestuur moeten hebben, en onder een streng hygiënisch toezicht moeten staan.

Ontslagen contractanten moedige men zooveel mogelijk aan om zich buiten de ondernemingen in de kolonies te vestigen en kome men met het verleenen van faciliteiten in de eerste moeilijke jaren tegemoet.

Wordt op dien grondslag een ruim opgezet plan ontworpen, dan zal m.i. het vestigen van een vrije arbeidersbevolking, voornamelijk gevormd door oud contractanten en lieden, welke door dezen tot emigratie van Java worden overgehaald op de wijze der tegenwoordige eigen werving door laukehs, mogelijk zijn en zullen de kostbare vruchten daarvan na de afschaffing der poenale sanctie zeer zeker worden geoogst in den vorm van het voortbestaan van welvarende cultures op een betere basis dan tot heden het geval is.

Pematang Si Antar, 16 November 1918.

Over verkorting van schooltijden

door

Dr. W. G. BOORSMA

De vraag „Al of niet verkorting van schooltijden", die thans bij het Departement van Onderwijs en Eeredienst in overweging is, zou, bij eenigszins grondige behandeling, aanleiding geven tot uitvoerige beschouwingen, die, althans ten deele, in dit tijdschrift niet op haar plaats zouden zijn.

In hetgeen hier volgt zijn alleen enkele hoofdzaken aangestipt, die wijzen op de belangrijkheid en de wijde strekking van het onderwerp.

Waar men kinderen, vooral jonge kinderen, dwingt om dagelijks op de schoolbanken plaats te nemen, heeft men zich steeds voor oogen te houden, dat men ze in een abnormalen toestand brengt, dat het schoolgaan voor de jeugd een noodzakelijk kwáád is. Zonder eenigen twijfel noodzakelijk, maar dan toch een kwáád, dat men moet trachten, tot de kleinst mogelijk afmetingen te beperken. Het aantal uren van gedwongen stilzitten zij niet grooter dan noodig is, en het onderwijs zij zoo aantrekkelijk mogelijk. Voorts streve men er naar, het opgeven van huiswerk, dat op een deel van den vrijen tijd, die de jeugd toekomt, beslag legt, zooveel als doenlijk is te vermijden.

Beziet men de zaak uit dit oogpunt, dan komt het mij voor, dat aan het lager onderwijs wel het een en ander hapert. In de eerste plaats op het stuk van huiswerk. Het opgeven van huiswerk moet althans in de lagere klassen van de lagere school verboden zijn.

Het is al erg genoeg, dat men deze jonge kinderen den geheelen ochtend in het gareel moet houden; voldoende speeltijden en opgewekt onderwijs doen hen echter betrekkelijk gemakkelijk er

in berusten: het samenzijn met hun kornuiten maakt veel goed. Maar het huiswerk, dat hen berooft van de onbezorgde uren, waarop ze terecht meenen aanspraak te hebben, vergalt veler jeugd en doet hen de school haten.

Beperking van het huiswerk zal niet te bereiken zijn zonder dat men een deel van de oefeningen, die men van het huiswerk afneemt, naar de school verplaatst. Om hiervoor tijd te vinden, zal men tot eenige inkrimping van de leerstof moeten overgaan.

Is die inkrimping zonder schade mogelijk? Mij dunkt van wel.

Het rekenonderwijs b.v. zou m.i. vrij wat besnoeid kunnen worden. Het „beredeneerd oplossen van vraagstukken" zou voor een goed deel achterwege kunnen blijven, en het aanleeren van de bewerkingen zou op een eenvoudiger, zij het ook meer werktuigelijke wijze kunnen geschieden. Men heeft, meen ik, aan het rekenen op de school een zoo groote plaats ingeruimd op grond van de overweging, dat het in belangrijke mate het denkvermogen der leerlingen zou ontwikkelen. Maar het lijkt mij zeer de vraag, of dit in het algemeen het geval is. Voor hem, die niet bepaald een „rekenhoofd" heeft, is het een heele toer, de verschillende „soorten" van sommen in de rekenboekjes te leeren onderscheiden en voor ieder geval het juiste loopje toe te passen. En ten slotte wordt dan toch nog meer in schijn dan in wezen bereikt, ten koste van zeer veel tijd, die nuttiger had besteed kunnen worden.

Natuurlijk mag men het rekenen niet verwaarloozen, maar men beschouwe het eenvoudig als een hulpmiddel, dat de leerling in zijn latere leven vaak zal hebben aan te wenden. Nauwkeurig cijferen is dan een hoofdzaak, maar hierin kan zeer goed de vereischte vaardigheid verkregen worden door het oplossen — vaak uit het hoofd (de bewerkingen schriftelijk) — van eenvoudige vraagstukjes zooals die, waarmee men in het dagelijksche leven te doen krijgt. Hierbij valt te bedenken, dat degenen, die alleen lager onderwijs genieten, in de practijk niet zelfstandig ingewikkelde rekenproblemen zullen uit te werken krijgen, terwijl zij, die ook middelbare scholen gaan bezoeken, daar algebra leeren, en derhalve nooit het „rekenkundig" rekenen zullen toepassen.

Men zal dus, door het oog meer op de practijk te richten, voor het vak „rekenen" met vrij wat minder tijd kunnen volstaan.

En dit geldt ook wel voor andere vakken. De aardrijkskunde van Nederland zal minder uitvoerig behandeld kunnen worden,

terwijl men voor de aardrijkskunde van Indië een heel eind komen zou met voor schoolgebruik geschikt gemaakte spoorboekjes en dienstregelingen van stoomvaartlijnen, die de leerlingen niet uit het hoofd leeren, maar op de les leeren gebruiken. De eigen omgeving kan dan wat uitvoeriger besproken worden.

Vereenvoudiging van de spelling van het Nederlandsch zal eenige verademing kunnen schenken. Ook zou men taaloefeningen wat kunnen vereenvoudigen door meer rekening te houden met den woordenschat, die den leerling werkelijk ten dienste staat. Alle mondeling en schriftelijk onderwijs kan dienen om dien woordenschat opzettelijk, maar voor den leerling ongemerkt, te verrijken, en men zal daardoor meer bereiken dan door het in zinnen laten gebruiken van woorden en uitdrukkingen, die den leerlingen te hoog gaan, ja somtijds den onderwijzer voor een moeilijkheid stellen. Bij het taalonderwijs behoort de leerling te ondervinden, dat het „zijn" taal is, die hij leert gebruiken en niet een taal, die ver van hem af staat. Zoodoende zal hij meer lust en zelfvertrouwen krijgen, wat van grooter beteekenis is dan de tijdelijke kennis van eenige van buiten geleerde uitdrukkingen.

Wordt niet aan bijzonderheden uit de geschiedenis van Nederland — die hier te lande merkwaardigerwijze als „Vaderlandsche geschiedenis" te boek staat — te veel aandacht gewijd? Ik geloof van wel. En wordt de Indische geschiedenis op doelmatige wijze gegeven? Ik geloof van niet. Een boekje, waarin eenige hoofdzaken uit de algemeene, de Nederlandsche en de Indische geschiedenis, vooral ook van den laatsten tijd, in onderling verband besproken werden en waarin vooral de nadruk gelegd werd op de oeconomische ontwikkeling van Indië en van Nederland, zou stellig van groot nut zijn en het onderwijs aantrekkelijker maken.

Aan Natuurkennis wordt op de lagere school weinig, en dan nog veelal niet op doeltreffende wijze, gedaan. Dit is te betreuren. Eenvoudig, zooveel mogelijk aanschouwelijk, onderwijs in Plant- en Dierkunde — waarbij aan cultuurplanten en nuttige of schadelijke dieren recht zou wedervaren — en over enkele onderwerpen uit de Natuurkunde zou een welkome afwisseling vormen in de reeks van lessen, die den leerling niets te doen en weinig of niets te zien geven. Het zou voorts de kinderen kunnen leeren, op hun omgeving te letten, hun oogen den kost te geven, en zoodoende een schakel vormen tusschen school en werkelijkheid, die inder-

daad te weinig punten van aanraking hebben. Voor Natuurkennis zou dan ook gerust wat meer tijd uitgetrokken kunnen worden. Een voor de lagere school geschikt werkje over Natuurkennis — niet over de onderdeelen afzonderlijk — zou in een behoefte voorzien. Een verzameling van aanschouwingsobjecten voor dit onderwijs aan elke school zou zonder groote kosten in te richten en in stand te houden zijn.

De bovenstaande, uit den aard der zaak zeer vluchtige, opmerkingen zijn inzonderheid geschreven met het oog op de Europeesche lagere school, maar ze zullen ten deele zeker ook op de Hollandsch-Inlandsche school van toepassing zijn. Vooral voor de Inlandsche jeugd zal het verband tusschen school en leven duidelijk moeten blijken.

Een belangrijk désideratum voor de lagere school is, meen ik, algeheele vrijmaking van den druk van examens, afschaffing dus van de toelatingsexamens voor middelbare scholen en van het klein-ambtenaars-examen, althans voor de schoolgaande jeugd. Die examens toch geven er onvermijdelijk aanleiding toe, dat het onderwijs in meerdere of mindere mate in africhting ontaardt. Het L. O. moet er ongestoord naar kunnen streven, iederen leerling het in den beschikbaren tijd voor hem bereikbare peil van kennis en ontwikkeling te doen bereiken. Aan ieder, die dit bereikt heeft, behoort het vrij te staan, zijn geschiktheid voor M. O. te beproeven. Men zal dan wellicht meer dan thans op de laagste klassen der middelbare scholen leerlingen krijgen, die er niet thuis hooren, maar het is niet billijk, een — buitendien lang niet afdoende — poging te ondernemen om het M. O. hiertegen te vrijwaren, ten koste van de natuurlijke ontwikkeling van het L. O. Eerst als er geen examens meer dreigen en de onderwijzer dus een grootere vrijheid van beweging heeft, zal men voldoende op vasten bodem staan om het onderwijs goed in overeenstemming te brengen met de draagkracht der jeugd. Waar plaatselijke omstandigheden zoozeer uiteenloopen, zal dan ook de vraag overweging verdienen, in hoeverre het L. O. geleidelijk tot gemeentezaak gemaakt kan worden. Een humane, niet starre inspectie zou dan tegen losbandigheid hebben te waken.

Ook het V. en U. L. O. (voortgezet en uitgebreid lager onderwijs) lijdt aan het euvel van overlading met huiswerk en van

een weinig praktischen geest, zeker ook vooral onder den invloed van het eindexamen. Het zou een zegen zijn, als dit afgeschaft of door een schoolexamen vervangen kon worden.

Waar men de mogelijkheid overweegt om het L. O. voor de jeugd minder bezwarend te maken, zal men zich van zelf ook de vraag voorleggen, of niet door verandering in de eischen van het onderwijzersexamen en in de opleiding daarvoor iets te bereiken zou zijn.

Men moet erkennen, dat de opleiding te weinig voeling houdt met de practijk. Men kan, althans hier te lande, onderwijzer worden, om zoo te zeggen zonder ooit een school gezien te hebben. Dit is zonder twijfel een ernstig gebrek. Het is een van de hinderpalen, die een rustige ontwikkeling van het onderwijs in den weg staan. Oprichting van kweekscholen met daaraan verbonden oefenscholen zou stellig een stap in de goede richting wezen. Maar ook zou bij het examen en bij de opleiding daarvoor meer dan thans gelet kunnen worden op praktische zaken, b.v. meer praktische natuurkennis in het algemeen, kennis van producten van het land, hygiënische begrippen, waartegenover dan b.v. de grammatikale behandeling van de Nederlandsche taal, het rekenen en stellig ook sommige andere onderdeelen, wat vereenvoudigd zouden kunnen worden. Veel onderwijzers en onderwijzeressen staan tegenwoordig zoo vreemd tegenover gewone onderwerpen van het dagelijksch leven, dat zij er niet met de leerlingen over kunnen praten: de aantrekkelijkheid van het onderwijs heeft daaronder natuurlijk zeer te lijden.

Uit Nederland uitgezonden personeel zou men door een cursus van enkele maanden eenige kennis van het land kunnen bijbrengen.

Een fout lijkt het mij ten slotte, dat de lichamelijke ontwikkeling op de L. S. vrij wel geheel verwaarloosd wordt. Het geregeld houden van orde-oefeningen in de vroege morgenuren, gevolgd door een behoorlijke rust, zou stellig aanbeveling verdienen.

Maar om hiertoe te kunnen komen, zou weer een verandering van de opleiding van het personeel noodig zijn. Verbetering in dit opzicht zal dus slechts zeer geleidelijk kunnen plaats hebben, wat intusschen geen reden behoeft te zijn om niet er naar te streven.

Wat het M. O. betreft, mag ik mij alleen aan een oordeel over de H. B. S. wagen. Dat aan die inrichtingen overlading bestaat, die aan de resultaten van het onderwijs afbreuk doet, valt, meen ik, niet te ontkennen. In de hoogere klassen iederen morgen 6 uren les, over zeven vakken, het is voorwaar geen kleinigheid. Bedenkt men daarbij, dat voor al die vakken in den regel huiswerk moet gemaakt worden, dan zal men niet verwachten, dat de leerlingen lust en belangstelling voor het onderwijs gevoelen. Integendeel, veel liefhebberij zal verstikt worden, en vooral waar de H. B. S. in belangrijke mate de voorbereiding vormt voor hooger onderwijs, mag men dit niet licht tellen. Men zal, dunkt mij, ernstig te overwegen hebben, wat zonder groot nadeel gemist kan worden, ten einde den te zwaren last, die op de jeugdige schouders gelegd is, te verlichten. Niet alleen zal men misschien enkele vakken kunnen afschaffen, maar ieder leeraar zal in het oog dienen te houden, dat er, behalve zijn vak, ook nog eenige andere zijn, die óók tijd eischen. Vervanging van het eindexamen door een schoolexamen zou voorts aan den rustigen gang, en daardoor aan de resultaten van het onderwijs niet weinig ten goede komen.

Na de voorafgaande beschouwingen zou ik de te berde gebrachte vraag aldus willen beantwoorden.

Verkorting van den schooltijd bij het L. O. zou stellig voor veel kinderen zeer wenschelijk zijn. Van meer belang nog lijkt mij echter een flinke beperking van het huiswerk, gepaard aan een herziening van het leerplan, en, in verband daarmede, van de aan het onderwijzend personeel te stellen eischen, opdat het onderwijs aantrekkelijker, praktischer en daardoor minder afmattend worde; verder afschaffing van het klein-ambtenaars examen en van de toelatingsexamen voor de middelbare scholen.

Voor de H. B. S. acht ik gewenscht een besnoeiing van het leerplan, opdat aan het overblijvende met meer lust kan gewerkt worden; eenige verkorting van den schooltijd zal daarmee, als een welkome winst, gepaard kunnen gaan, en het huiswerk zal moeten en kunnen verminderen. Werd dan nog het eindexamen vervangen door een schoolexamen, dan zou het onderwijs aan deze inrichtingen, bij minder overspanning, betere resultaten kunnen afwerpen.

Het dactyloscopeeren, als algemeene Regeeringsmaatregel ter tijdelijke vervanging van een Burgerlijken stand voor de Inlandsche bevolking

door

A. VAN DEN BOVENKAMP

In het *Soerabajasch Handelsblad* van 7 Juli j.l. en volgende dagen ben ik een artikel tegen gekomen, dat voorzeker de aandacht van allen, die het werkelijk heil voor ons Oost-Indië en zijn bevolking ter harte gaat, overwaard is.

De groote verscheidenheid van de noodzakelijk geachte verbeteringen, die de schrijver van het bedoelde artikel „de Inlander als ambachtsman" [1]) opsomt, maakt het moeilijk een keuze te doen, welke verbetering het eerst nauwkeuriger onder de oogen gezien moet worden.

In aanmerking nemende het groote belang, dat allen en de groote metaalfabrieken wellicht in de eerste plaats hebben bij het juist herkennen en identificeeren van den persoon, die in dienst genomen wordt, meen ik deze quaestie in de eerste plaats aan een nadere bespreking te moeten onderwerpen.

Waar bovendien de arbeidscommissie, voor zoover mij bekend, nog steeds bezig is met de omvangrijke, voorbereidende werkzaamheden, is ook het oogenblik om op onderwerpelijke aangelegenheid de aandacht te vestigen buitengewoon geschikt te achten.

Te meer verdient de behandeling van dit onderwerp aanbeveling, daar, zooals ik destijds mocht vernemen, het dactyloscopisch bureau o.a. bij de werving van Inlandsche militairen zeer gunstige resultaten mocht boeken.

---

[1]) Zie het Persoverzicht van dit nummer.

Ook de ervaringen door de politie met dactyloscopeeren opgedaan, worden door de betrokkenen zoo uiterst gunstig beoordeeld, dat bijvoorbaat als vaststaande mag worden aangenomen, dat deze maatregel de beste verwachtingen nog zal overtreffen.

Dat alles tezamen heeft er mij toegebracht het navolgende in meer algemeenen kring bekend te maken in de hoop aldus een kleinigheid bij te dragen tot aller belang. Het zijn niet alleen de werkgevers (in den ruimsten zin bedoeld) die van een goede regeling ter identificeering der werknemers profiteeren, doch in minstens even hooge mate de werknemers zelf.

Niet alleen uit een materieel maar ook uit een moreel oogpunt verdient het zeker de meeste aanbeveling om zekerheid te hebben, omtrent de personen met wie men, in welke verhouding dan ook, te maken heeft. Ongetwijfeld zal een categorie van menschen zich tegen dergelijke maatregelen verzetten, maar daar de categorie in hoofdzaak zal omvatten personen, die om minder oirbare redenen liever hun identiteit ontkennen, moet daarin een reden temeer gezocht worden om zoo spoedig mogelijk tot den bedoelden maatregel over te gaan. Het mag toch niet gebeuren, dat de goede elementen moeten lijden onder de slechten, omdat deze laatsten door hard schreeuwen, hetzij door henzelf of door de zoogenaamde leiders, het geluid der goede elementen overstemmen.

Hoe broodnoodig het is, dat de Inlanders, die bij gemis aan een behoorlijken burgerlijken stand bijna niet te herkennen zijn, toch op een geen twijfel omtrent de juistheid latende manier onderkend worden, mogen o.a., blijken uit de resultaten die door een combinatie van industrieëlen werden bereikt met een door haar getroffen maatregel ter identificatie van haar inlandsch personeel. Daar bijna dagelijks door de leden dier combinatie op voor hen onaangename wijze ondervonden werd, hoe zeer ze afhankelijk waren van ondergeschikt inlandsch personeel inzake de identificatie van hun werkvolk, besloten ze maatregelen daartegen te treffen.

Want niet alleen, dat het onderkennen der werklieden genoemde moeilijkheden opleverde, ook kon dientengevolge niet nagegaan worden, waar ze vroeger te werk waren geweest, en welk dagloon ze elders genoten hadden. Het gevolg van een en ander was dan ook, dat de werklieden van den eenen werkgever naar den anderen overliepen en bij elke nieuwe wisseling van werkgever een hooger

loon vroegen, voorgevende dat loon in hun vorigen dienst gehad te hebben. Zoodoende steeg het gemiddeld dagloon bij voortduring, terwijl de bekwaamheid der werknemers daarmede lang niet evenredig was. Afgescheiden nog van het feit, dat een bijna dagelijksche wisseling van arbeidskrachten zeer nadeelig op de productie zoowel in quantiteit als qualiteit werkt, stegen de productiekosten aanmerkelijk, hetgeen een goede concurrentie zeer benadeelt.

Billijkheidshalve zij al dadelijk aangeteekend, dat bedoelde wispelturige elementen een bepaalde categorie van werklieden omvatten en buiten hen een kern van blijvers bestaat. Deze blijvers zijn over het algemeen de beste en fatsoenlijkste werkkrachten, die zeer gunstig afsteken bij de eerstbedoelde categorie. Tot deze categorie van trekkers behooren in hoofdzaak de jongere werklieden die qua werkkracht slechts zeer middelmatig zijn, doch door hun (zoogenaamde) leiders worden opgezet tot ontevredenheid en brutaliteit.

Daar in alle werkplaatsen naast een betrekkelijk kleinen kern van meer bekwame werklieden een aanmerkelijk grootere groep van middelmatige krachten vereischt wordt, deed het bovenomschreven euvel zich ernstig gevoelen.

De maatregelen door de bedoelde combinatie van werkgevers getroffen bestonden in hoofdzaak in het aanleggen en bijhouden van kaarten, waarop de noodige gegevens omtrent ieder werkman afzonderlijk worden vermeld. Ter identificatie van den werkman was iedere kaart voorzien van een foto en een duimafdruk van den houder der kaart. Komt nu een werkman zich bij een der leden van de combinatie aanmelden, dan moet hij zijn kaart toonen. Beweert hij geen kaart te bezitten, en dus niet bij een der andere leden in dienst geweest te zijn, dan wordt een nieuwe kaart met foto opgemaakt. In dit geval wordt die nieuwe kaart bij de leden rondgezonden teneinde na te gaan of de werkman in quaestie ook werkelijk niet bij een van hen in dienst is geweest. Opmerkelijk is, dat het grootste gedeelte der zich aanmeldende werklieden tot deze categorie behoorde en dus betrekkelijk veel kaarten ter identificatie werden rondgezonden. Van herkenning der menschen was evenwel in verreweg de meeste gevallen geen sprake.

Dat deze maatregel niet viel in den smaak der meeste werk-

zoekers, zal zeker niet verwonderen. Het duurde dan ook niet heel lang of de zoogenaamde leiders, die er steeds op uit zijn om de domme gemeente tot ontevredenheid en verzet aan te sporen, trachtten ook in deze aangelegenheid zich te mengen, evenwel zonder succes. Wel werd op de meer en meer gebruikelijke wijze een vergadering van werklieden uitgeschreven, waarop een groot aantal van hen verscheen, gevolg gevende aan de bij nagenoeg alle inlanders bestaande voorliefde voor praten op samenkomsten.

Het motief van den getroffen maatregel werd natuurlijk vertroebeld en het heette ter vergadering, dat de werkgevers op die wijze een loonsverbetering der werklieden tegenhielden. Er werd veel geschermd met Hollandsche woorden, die de aanwezigen toch niet verstaan en waarvan de juiste beteekenis ook velen der zoogenaamde leiders niet duidelijk is. Ten slotte kwam ook heel natuurlijk het denkbeeld van staken te voorschijn, doch er waren ter vergadering ook eenige kalme en verstandige werklieden aanwezig, die zulks ten sterkste ontrieden.

Zooals in nagenoeg al dergelijke gevallen, hadden ook hier de leiders hun toevlucht moeten nemen tot een onware voorstelling van zaken, daar een der gevolgen van bedoelden maatregel ook was het voorkómen van het op *slinksche wijze verhoogen van het dagloon door de werklieden zelf*, hetgeen door hen werd aangeduid als het tegenhouden van loonsverbetering der werklieden door de werkgevers.

Nadat de meer bedoelde maatregelen der combinatie een jaar gewerkt hadden, waren de verkregen resultaten alles behalve gunstig, zooals uit het onderstaande moge blijken.

Op de werkplaatsen der bij de combinatie aangesloten werkgevers zijn ruw geschat dagelijks werkzaam 8000 man, waarvan slechts een gedeelte onder den getroffen maatregel valt, daar een minimum dagloon daarvoor was aangenomen. Zonder grove onnauwkeurigheden te begaan kunnen wij het totaal aantal werklieden vallende onder dien maatregel stellen op 5000 man. Gedurende den loop van een jaar verlieten ongeveer 2500 man van bedoelde werklieden de werkplaatsen, waar ze te werk gingen. Dit levert dus wel een sterk bewijs van het groote verloop onder deze werklieden.

Van ongeveer 550 nieuw aangenomen werkkrachten werden kaarten ter identificeering rondgezonden, waarvan nog geen 60

man herkend werden als op de werkplaatsen van andere leden gewerkt te hebben. Van ongeveer 90 % der zich aanmeldende werklieden kan derhalve niet vastgesteld worden, dat ze voordien op een andere werkplaats hadden gewerkt, niettegenstaande de combinatie vrijwel alle werkplaatsen van aanbelang in denzelfden tak van nijverheid omvatte.

Het is dan ook vrijwel zeker, dat een groot percentage der niet herkende werklieden toch afkomstig was van de werkplaatsen der andere leden van de combinatie.

Hoewel de maatregel niet die resultaten heeft afgeworpen, die men zich ervan gedacht had, heeft hij toch wel merkbaar eenig voordeel opgeleverd, daar de kern van blijvers grooter was dan vóór de toepassing van den maatregel, zoodat met grond verwacht mocht worden, dat bij verbetering van het stelsel de gewenschte toestand van meerdere stabiliteit van het te werk komend personeel bereikt zal worden.

Als redenen voor de mislukking of het niet geheel lukken van den maatregel moeten m.i. de volgende opgegeven worden:

a. niet alle leden der combinatie hielden zich even streng aan de gemaakte overeenkomst;

b. het maken der foto's leverde voor meerdere leden bezwaren op;

c. voor het opmaken der kaarten werd te veel van het ondergeschikte personeel der werkplaatsen gevergd;

d. het herkennen der werklieden naar de foto's moest geschieden door ondergeschikt inlandsch personeel;

e. het rondzenden der kaarten vorderde te veel tijd.

Deze redenen eens nader beschouwende, zou ik daaromtrent het volgende willen opmerken:

Ad. a. Dat niet alle leden der combinatie zich even streng hielden aan de gemaakte overeenkomst, vindt zijn oorzaak hoofdzakelijk in verschil in appreciatie van het nut van den maatregel maar ook voor een groot deel in de meerdere of mindere moeilijkheden, die bij de toepassing door de verschillende leden werden ondervonden.

Uit den aard der zaak zijn op elke werkplaats meerdere personen direct of indirect bij die toepassing gemoeid. Zoo zal een werkman aangebracht worden door een medewerkman bij den mandoer van de afdeeling, waar hij te werk wil komen. Deze

mandoer moet daarvan weder kennis geven aan den baas of onderbaas, onder wien hij dient. Van dezen laatste gaat een bericht naar den chef d'atelier of wel naar het bureau waar de personeele uitbetalingsquesties behandeld worden. En zoo komt het eindelijk onder de oogen van den directeur (of welken anderen titel deze functionaris draagt). Het zal wel overbodig zijn te zeggen, dat een goede algemeene samenwerking noodig is om een vlot verloop te verzekeren. Slechts een der vele titularissen behoeft minder conscientieus te wezen om reeds dadelijk belangrijke stagnatie te veroorzaken. Voor een duidelijk begrip der hieraan verbonden moeilijkheden, moet ik nog wijzen op een algemeen voorkomend verschijnsel. Door het groote verloop onder de werkleden, als gevolg hunner wispelturigheid, is het voor een werkgever, tenminste als hij een meer uitgebreid personeel onder zich heeft, niet doenlijk zijn mannetjes te kennen. Het grootste gedeelte der inlandsche werklieden is in dergelijke gevallen dan ook slechts een verzameling van nummers of namen uit de uitbetalingslijsten voor hem. Evenzoo gaat het in heel veel gevallen met de bazen of onderbazen in hun afdeelingen, zoodat ten slotte eigenlijk de mandoers de eenigen zijn, die de werklieden ieder afzonderlijk kennen.

Dat onder de leden er waren, die, ook in verband met de na te noemen moeilijkheden, het nut van den maatregel niet inzagen, daar ze voelden geheel afhankelijk te zijn van hun ondergeschikt personeel en wel in hoofdzaak van de mandoers, is dan ook niet zoozeer te verwonderen. En hieraan is alleen tegemoet te komen als de toepassing zoodanig kan zijn, dat zij op eenvoudiger wijze en minder afhankelijk van het personeel kan worden uitgevoerd.

Ad. b. Om vlug, goed en op ieder willekeurig tijdstip iemand te fotografeeren, moet beschikt worden over een speciale inrichting, die bij geen der leden aanwezig was. Zij moesten derhalve voor het maken der foto's de hulp inroepen van beroepsfotografen, die natuurlijk niet ten allen tijde te ontbieden zijn. Het was dan ook uitgesloten dat dadelijk van een zich aanmeldenden nieuwen werkman een foto vervaardigd kon worden, zoodat het fotografeeren vanzelf uitgesteld moest worden tot een daarvoor gunstig tijdstip, maar dan werd ook tevens de gelegenheid benut om van meerdere werklieden tegelijk foto's te maken. Doch hierin lag

weer een bron van groote moeilijkheden daar al dadelijk meerdere personen er in gemoeid werden. Konden de foto's dadelijk bij het zich aanmelden van nieuwe werkkrachten gemaakt worden, dan zou één persoon er mede belast kunnen worden, hetgeen voor een regelmatig opvolgen der betreffende bepalingen vele gemakken zou opleveren.

Onder de bestaande toestanden moesten bepaalde tijdstippen aangegeven worden, waarop de sedert de laatste keer, dat gefotografeerd werd, aangenomen werklieden aan de beurt waren om foto's van hen te maken. En juist hierin lag alweder een groote moeilijkheid, daar niet door een enkel persoon op gemakkelijke wijze die verschillende werklieden verzameld konden worden zonder medewerking van vele anderen. Maar, wat het ergste is, op deze wijze werd het vrij gemakkelijk gemaakt de bepalingen te ontduiken.

Als een baas of onderbaas dan wel een mandoer, om welke reden dan ook, een of meer der nieuw aangenomen werklieden liever niet liet identificeeren, werd geen foto van hem gemaakt onder voorgeven dat hij reeds bij een vorige gelegenheid was gefotografeerd. Nog bezwaarlijker werd het fotografeeren, als de werklieden op verschillende plaatsen te werk waren gesteld, of als hun werkzaamheden niet op hetzelfde uur eindigden. Zoo waren er meerdere motieven, waardoor aan het ondergeschikte personeel de gelegenheid werd geopend nieuwe werkkrachten desgewenscht aan het fotografeeren te onttrekken.

Ook uit dezen hoofde moet dus omgezien worden naar een andere methode, waarbij het middel ter herkenning eenvoudiger en gemakkelijker gemaakt kan worden.

Ad. c. Was eenmaal een foto van een werkman gemaakt, dan moest nog een kaart met verdere gegevens betreffende den man worden opgemaakt, waarop tevens een duimafdruk van den betrokkene voorkomt. Voor het verzamelen der gegevens was wederom de hulp van meerdere personen noodig, die veelal zoozeer door hun overige bezigheden in beslag werden genomen, dat het veel moeite kostte die gegevens te krijgen. Wanneer men tot zooverre gevorderd was, moest de werkman op een daarvoor gunstig oogenblik een duimafdruk op de kaart plaatsen. Daar meerderen van hen bezwaren maakten tegen het plaatsen van een

duimafdruk, dan wel met tegenzin eraan voldeden, leverde ook dit weder moeilijkheden op. Door het ondergeschikte personeel werd niet altijd de noodige medewerking verleend, zoodat het een lang niet eenvoudige zaak was die kaarten klaar te maken.

Het is een algemeen bekend euvel van vele menschen om in een nieuwe regeling iets in hun nadeel te zien of wel tegen iedere nieuwigheid in beginsel gekant te zijn. Eerst na verloop van eenigen tijd kunnen zij zich ermede verzoenen.

Ook hierin ligt alweder een bewijs, dat alleen een doorvoering van bedoelden maatregel mogelijk is, als de uitvoering zooveel mogelijk buiten het personeel der eigenlijke werkplaatsen om kan geschieden.

Ad. d. Het herkennen van iemand naar een foto is in vele gevallen uiterst moeilijk. Het gaat in dit geval er toch om naar een toegezonden foto vast te stellen of zij betrekking heeft op een in de werkplaatsen gewerkt hebbenden man. Is het alleen de vraag om uit te maken of iemand, die in het bezit is van een foto, ook werkelijk de eigenaar is, dan kan in vele gevallen zulks nog wel uitgemaakt worden, ofschoon ook in dat geval het zeker niet uitgesloten is, dat meerdere personen een zoodanige gelijkenis met de foto hebben, dat ze allen als eigenaar zouden kunnen gelden.

Levert het herkennen van landgenooten naar een foto reeds groote moeilijkheden op, het herkennen van inlanders op deze wijze is voor Europeanen onmogelijk, zoodat het overgelaten moest worden aan mede-inlanders. Daar controle van Europeesche zijde op die herkenning uitgesloten is waren de leden der combinatie in deze dus geheel afhankelijk van hun ondergeschikt inlandsch personeel.

Nemen wij daarbij nog in aanmerking, dat vele der foto's aan duidelijkheid te wenschen overlieten, dan zal het zeker niet verwonderen, dat de herkenning naar de foto's een schraal resultaat opleverde.

Het gebruik van foto's als identificatiemiddel moet dan ook absoluut verworpen worden.

Ad. e. Daar de kaarten ter identificeering bij alle leden der combinatie moesten rondgezonden worden, opdat door ieder lid

nagegaan kon worden, of de werkman, wiens kaart rondging, eventueel bij hem werkzaam was geweest, was daarmede betrekkelijk veel tijd gemoeid, afgezien van den tijd en de moeite, die door meerdere ondergeschikte personen daaraan besteed moesten worden. Het gevolg was, dat al dien tijd de betrokken werkman feitelijk niet definitief aangenomen kon worden, en hij derhalve in onzekerheid verkeerde omtrent zijn positie.

Al deze werkzaamheden zouden op een centraal bureau moeten geschieden en aldaar zou in korten tijd zekerheid omtrent den persoon moeten verschaft worden.

Om aan al de genoemde bezwaren tegemoet te komen moet, ook in verband met andere eigenaardigheden de inlandsche maatschappij aanklevende en genoemd in het in den aanvang gemelde artikel: „de Inlander als ambachtsman", de identificatie plaats hebben langs dactyloscopischen weg.

Wil evenwel de maatregel in het algemeen succes hebben, dan moet het dactyloscopeeren van regeeringswege verplichtend gesteld worden. En waar, zooals in den aanvang gezegd is, het herkennen der personen een algemeen belang is, zoowel voor alle werkgevers als alle werknemers, kunnen daartegen geen steekhoudende argumenten aangevoerd worden.

Zou het dactyloscopeeren ter hand genomen worden door een combinatie van particulieren, dan is groote tegenstand te verwachten, welke zeker tot mislukking zou leiden.

Nu reeds werd door enkele werklieden bezwaar gemaakt, tegen het plaatsen van een duimafdruk op grond van het feit, dat zulks ook door de politie wordt toegepast en zij vreesden daardoor in moeilijkheden te kunnen geraken.

Mij niet ontveinzende, dat aan den genoemden maatregel van algemeene dactyloscopie voor de inlandsche bevolking ook moeilijkheden verbonden zijn voor de Regeering, vermeen ik, dat, aangezien een groot algemeen belang daarmede gediend wordt, niet hiertegen opgezien mag worden. Het ligt op den weg van de arbeidscommissie om deze quaestie te entameeren en zoo spoedig mogelijk tot een goed einde te brengen. Hierbij geldt als in zoovele gevallen van algemeen belang, dat spoedige hulp urgent genoemd moet worden.

Soerabaja, Juli 1919.

NASCHRIFT

door

G. H. A. HOEDT.

Met belangstelling namen wij kennis van bovenstaand artikel. Begrijpen wij den heer A. van den Bovenkamp goed, dan heeft hij willen aantoonen,

1e. dat er dringend behoefte bestaat aan eene doelmatige, d.i. zeker en vooral snel werkende registratie van arbeiders;

2e. dat het thans in gebruik zijnde registratie- en informatiesysteem nog zeer veel te wenschen overlaat;

3e. dat eene afdoende verbetering van dit systeem om practische redenen niet is te verwachten en derhalve naar een ander stelsel moet worden omgezien;

4e. dat de dactyloscopie op grond van reeds verkregen gunstige resultaten eener analoge toepassing van dit herkenningsstelsel bij onderscheiden diensttakken van het gouvernement het aangewezen middel is om tot de zoo gewenschte contrôle op het in dienst te nemen personeel te geraken

en last but not least

5e. dat het op den weg der Regeering zou liggen ter zake bindende voorschriften uit te vaardigen.

Aan hetgeen t.a.v. het sub *1*, *2* en *3* vermelde in het midden is gebracht, valt niets toe te voegen. Werkgevers zullen zich met de strekking van het verhandelde geheel kunnen vereenigen.

4e. Dat te eeniger tijd ook de *particulier* het nut van de dactyloscopie voor eigen toepassing zou inzien, was te verwachten. Algemeen schijnt men dit stelsel echter nog niet te waardeeren, hetgeen moet worden toegeschreven aan de geringe bekendheid met de werking ervan. Velen meenen dat het systeem uitsluitend voor politioneele doeleinden van belang is (niets is minder waar) en schenken er verder geen aandacht aan, hetgeen het blijkbaar onvermijdelijk gevolg heeft, dat zij sceptisch over deze voor hen nog absoluut vreemde

wijze van identificeeren denken en de goede werking ervan wellicht om de .... al te mooie resultaten, die men ervan mag verwachten, in twijfel trekken.

Daarom komt het niet overbodig voor hier — zij het ook in *korte hooftrekken* — aan te geven op welke wijze door middel van de dactyloscopie een onfeilbare contrôle op het in dienst te nemen personeel kan worden verkregen.

Dat de dactyloscopie zulk eene voorname plaats in de rij der identificatie-middelen inneemt moet worden toegeschreven:

I. Aan het feit dat het verloop der z.g. papillaire of vingertoplijnen gedurende den geheelen leeftijd van den mensch onveranderd blijft.

II. Aan de groote verscheidenheid der kenmerkende punten, waarvan het gevolg is dat geen twee vingers (zelfs niet die aan eenzelfde hand of de correspondeerende dan wel andere vingers zelfs van tweelingen) een gelijk verloop van papillaire lijnen hebben.

III. Aan de groote practische bruikbaarheid.

Mededeeling van de wijze waarop men tot de ontdekking van de sub I en II vermelde feiten is gekomen kan hier gevoegelijk achterwege blijven. Voldoende zij het op te merken, dat de namen van hen, die op bovenvermelde feiten de aandacht vestigden, een waarborg zijn, dat de navorschingen op dit gebied op deskundige wijze zijn geschied. De in de practijk verkregen resultaten bevestigen de uitkomsten hunner onderzoekingen dan ook volkomen.

Ten einde personen langs dactyloscopischen weg te classificeeren heeft men noodig:

a. hunne signalementen;

b. een centraal kantoor, alwaar alle signalementen worden *verzameld*, *geclassificeerd* en naar vastgestelde waarden systematisch opgeborgen.

Het signalement bestaat uit een formulier waarop de *tien* vingers in een bepaalde volgorde worden afgedrukt. Het stellen van zooveel afdrukken is noodzakelijk ter verkrijging van eene goede classificatie en subclassificatie; vooral voor grootere verzamelingen is dit van het hoogste belang. Aan de achterzijde van het formulier worden van belang zijnde aanteekeningen gesteld.

Ten overvloede moge hierbij nog worden aangeteekend, dat ten einde betrouwbare signalementen te verkrijgen, de vingerafdruk-

ken en ook de aanteekeningen in tegenwoordigheid van twee verantwoordelijke personen dienen te worden gesteld, die dan ook voor de richtige opmaking het signalement zullen moeten onderteekenen. De vervaardiging van signalementen zal derhalve zooveel mogelijk moeten geschieden ter plaatse waar men inlichtingen omtrent de betrokken personen kan inwinnen. Zijn geen juiste of onvoldoende bijzonderheden omtrent iemand te verkrijgen, dan zal moeten worden volstaan met de vermelding van hetgeen de betrokken persoon zelf mededeelt. Te zijner tijd zal dan wel blijken of die mededeelingen naar waarheid werden gedaan (hierover nader). Deze signalementen (ook wel genaamd *slips*) worden nu bij nominatieve eveneens door een betrouwbaar persoon te waarmerken staten naar het centraal bureau gezonden.

De taak van het centraal bureau is nu die signalementen te classificeeren d.w.z. aan elke slip een van het verloop der lijnen in de tien vingerafdrukken afhankelijk nummer te geven en de slips dan aan de hand van die nummers systematisch op te bergen. Bij het opbergen blijkt aanstonds of er zich reeds een dergelijk signalement in de verzameling bevindt. In den aanvang, gedurende den opzet dus, zal het aantreffen van een dergelijk reeds eerder ontvangen signalement zelden of niet voorkomen. Hoe grooter — d.i. volledíger — de verzameling wordt, des te veelvuldiger zal zulks voorkomen. Men zou het verzamelen en opbergen der slips op het centraal bureau kunnen vergelijken met de samenstelling van een woordenboek. Wenscht men een woord daarin op te nemen, dan slaat men eenvoudig de bladzijde op waar dat geplaatst zou moeten worden en ziet dan aanstonds of men het woord reeds te voren heeft ingelascht. Zoo ook gaat men bij het opbergen van slips te werk, men zoekt niet de geheele verzameling na, doch bergt het formulier op de plaats welke door het classificatie-nummer wordt aangegeven en heeft men tevoren reeds een dergelijk signalement ontvangen, dan blijkt zulks onmiddellijk. Alsdan worden de aanteekeningen op de achterzijde van de signalementen vergeleken en zoo daartoe aanleiding bestaat, worden aan den afzender van het laatst ontvangen signalement de noodige informaties verstrekt. Een speciaal verzoek aan het centraal bureau om mededeeling van eventueele bijzonderheden is dus geheel overbodig.

Uit het bovenstaande moge blijken dat het systeem zeer eenvoudig werkt. Voor de bij het centraal bureau aangesloten werkgevers bepaalt de medewerking zich toch uitsluitend tot het doen vervaardigen van signalementen en tot het opzenden daarvan aan het centraal bureau bij nominatieve staten. In het belang der contrôle verdient het wellicht aanbeveling een alfabetisch register aan te leggen van hen die reeds gedactyloscopeerd zijn, opdat te allen tijde kan worden nagegaan of van een persoon reeds een signalement werd opgezonden en nuttelooze opmaking en toezending van een tweede signalement van eenzelfden werkman kan worden voorkomen. De afdrukken moeten ten einde duidelijk leesbaar te zijn op speciale wijze worden vervaardigd; deskundige voorlichting — vooral in het begin — is onontbeerlijk.

Over de bij het centraal bureau te verrichten werkzaamheden komt het niet noodig voor nader uit te wijden. Men achte deze echter niet te licht. Van den goeden opzet van dit bureau hangt het welslagen der onderneming af. Elke fout in den opzet gemaakt wreekt zich onverbiddelijk en eenigzins grove fouten kunnen zelfs oorzaak zijn, dat men het beoogde doel slechts ten deele bereikt met het gevolg dat men meer last dan profijt van de instelling heeft en dan ware het beter de onderneming te staken. De oorzaak der mislukking ligt dan niet in het systeem zelf — de reeds verkregen resultaten toonen aan dat dit aan de practische eischen voldoet — maar moet worden gezocht in de *uitvoering* daarvan.

5e. Ten slotte komt de heer van den Bovenkamp tot de conclusie dat het dactyloscopeeren van personen van regeeringswege verplichtend zou moeten worden gesteld, omdat het algemeen belang zou vorderen, dat iemands identiteit door een ieder dadelijk en gemakkelijk moet kunnen worden vastgesteld en uit den titel blijkt welk een zeer algemeene toepassing (invoering ter tijdelijke voorziening in een burgerlijken stand voor de Inlandsche bevolking) de heer van den Bovenkamp zelfs voorstaat.

Het ligt geenszins in onze bedoeling de mogelijkheid en wenschelijkheid (of noodzakelijkheid zoo men wil) van een dergelijk uitgebreiden maatregel (een utopie?) te beoordeelen, evenmin om de nogal aanvechtbare conclusie van den heer van den Bovenkamp te bestrijden, doch wel wenschen wij in het licht te stellen, dat de kwestie waarom het hier eigenlijk gaat een zaak is tusschen *werkgever* en *werknemer*, waarbij de eerste verreweg het grootste

belang heeft. Dat van den voorgestelden maatregel door zijnen remmenden invloed een opvoedende kracht uitgaat, welke tot verbetering van het gehalte der werknemers moet leiden, zal wel door niemand worden betwijfeld, doch dat zijn toevallige consequenties en of deze van zoo groot maatschappelijk belang en van zoodanigen aard zijn, dat i.c. regeeringsbemoeienis zoude zijn te rechtvaardigen is eene vraag, welke wij vooralsnog niet bevestigend zouden willen beantwoorden. Zoolang een groot deel der werkgevers zelf het nut van een informatiedienst, als waarvan hier sprake is, niet voldoende appreciëert, gelijk de heer van den Bovenkamp sub a aanteekent, zal in het onderhavige geval van een door de Regeering te treffen, en alsdan wel wat opgedrongen maatregel, wel geen sprake kunnen zijn. Intusschen onderschrijven wij ten volle hetgeen over het nut van de dactyloscopie voor werkgevers is gezegd; indien er echter inderdaad behoefte bestaat aan een deugdelijk contrôlemiddel, dan is het in de eerste plaats aan de groote werkgevers om uit welbegrepen *eigenbelang* alles te doen wat tot de zoo noodzakelijke *samenwerking* kan leiden. Hoe grooter toch het aantal der aangesloten werkgevers is, des te scherper en doelmatiger wordt de contrôle; zonder samenwerking daarentegen bereikt men in deze niets. Indien de meederheid van werkgevers eener bepaalde industrie tot aansluiting overgaat, is reeds veel gewonnen; de overige werkgevers zullen wel spoedig het nut van medewerking inzien. In de vacatures bij de aangesloten werkgevers zal toch — eventueele andere factoren als gering aanbod van werkkrachten enz. buiten beschouwing gelaten — uitsluitend uit de betere elementen onder de sollicitanten worden voorzien, zoodat de minder goede werklieden bij de niet-aangesloten werkgevers emplooi moeten zoeken.

Wil men dat de maatregel doel zal treffen, dan zal de samenwerking der aangesloten werkgevers voornamelijk daarin tot uiting moeten komen, dat geen werkman in dienst wordt genomen, die weigert een dactyloscopisch signalement van zich te doen vervaardigen.

Dat de invoering van den maatregel zou *afstuiten* op onwil van den werkman *om vingerafdrukken te plaatsen* — en daarom acht de heer van den Bovenkamp deze aangelegenheid regelende regeeringsvoorschriften gewensch — komt mij niet waarschijnlijk

voor. Men neme de moeite duidelijk uit te leggen wat met den maatregel wordt beoogd (het zich verschaffen van juiste inlichtingen omtrent de werklieden, betreffende hunne werkkracht, bekwaamheid enz.) en toone vooral helder aan dat de zaak met politie noch justitie iets te maken heeft. Men aanzele niet om den maatregel zoo algemeen mogelijk in te voeren, het hoogere personeel ga desnoods zelf voor.

Dat tegenkanting kan worden verwacht, voornamelijk van de minder goede elementen onder de werknemers die niet zullen nalaten hun invloed te doen gelden, spreekt wel vanzelf. Men zal dan echter uitsluitend te doen hebben met een contra-actie van den werknemer, die met *de wijze* waarop men de contrôle uitoefent niets uitstaande heeft. Dit blijkt o.a. ook uit hetgeen de heer van den Bovenkamp opmerkt over de vertroebeling van de *bedoeling* der werkgevers, waarbij duidelijk uitkomt dat de z.g. leiders zich kanten tegen het *doel* en dat zij de kwestie van het *middel* om tot dat doel te geraken — het dactyloscopisch signalement — buiten bespreking hebben gelaten.

Het gebruik der dactyloscopie voor administratieve doeleinden is der bevolking bovendien reeds bekend en de vingerafdruk wordt — zij het nog niet algemeen — door haarzelve reeds toegepast.

Mocht er een voldoende krachtige combinatie van werkgevers worden gevormd, welke tot de invoering van de besproken contrôle op het personeel door middel van de dactyloscopie wenscht over te gaan, dan zal moeten worden uitgemaakt of men een eigen centraal bureau oprichten dan wel om aansluiting bij het centraal bureau voor dactyloscopie ressorteerende onder het departement van Justitie zal verzoeken. Indien van regeeringszijde geen bezwaar bestaat — tegen de opneming van signalementen van particulieren in de dactyloscopische centrale van het gouvernement, verdient n.h.v. (o.a. om financiëele redenen) aansluiting bij die centrale aanbeveling.

Een Vrije Volksverplaatsing Java-Deli

door

dr. R. BROERSMA.

Voor de ondernemers in de buitengewesten een onderwerp van voortdurende zorg, voor de Regeering van aanhoudende bewaking, voor het publiek een van de vaardigste critiek, soms van onverholen ergernis, — aldus mag men aanduiden de verkrijging van het werkvolk. Voor Oostkust van Sumatra met zijn thans vijftigjarige tabaksteelt, met een koffiecultuur, die na een bestaan van ongeveer vijftien jaar er thans reeds even lang tot het verleden behoort, en met de cultures van rubber en thee, die in het jongste decennium tot snellen bloei kwamen, zijn de oudste en de meeste zonden begaan ten bate van een genoegzame toevloeiing van arbeidskrachten, geworven als zij moesten worden uit China en van Java.

Van Java betrokken ook andere gewesten van Sumatra en Borneo, ja zelfs Britsche en Fransche koloniën en ook Suriname wel arbeiders: het waren regimenten van geoefende en ongeoefende soldeniers voor land- en mijnbouw in de tropen, zonder wie de groote bedrijven op gang konden komen noch blijven. Om ons tot Oostkust van Sumatra te bepalen, — zoo er een aangelegenheid is, die het geduld en de volharding der ondernemers heeft opgeëischt, dan is het voorzeker de verkrijging van werkvolk. Men moet zich inleven in de lotgevallen der ondernemingen, in de beslommeringen van eigenaren en beheerders, om te begrijpen voor welke vuren de verkrijging van werkvolk hen dikwerf plaatste. En als men ze had, de menschen, dan moest men trachten ze te behouden. Wee den beheerder, die zijn arbeiders uit de gelederen zag verdwijnen! Daar moest tegenover komen te staan een „wee den arbeider, die uit het gelid verdwijnt". Onderlinge afspraak, organisatie en bescherming door de wet kwamen de arbeidszekerheid waarborgen.

Voor de inlandsche werkkrachten, met de jaren toenemend in getal, bleef Java de bron. Wel verre van uit zich zelf te komen, moesten de menschen worden geworven. De arbeidsmarkt was niet anders dan het „emigratie-kantoor", zooals er op enkele plaatsen van Java waren en zijn, en het leverde op bestelling. Het kantoor had zijn inrichting en daartoe behoorden de vele wervers, die de desa's en kampongs afzochten, naarstig afzochten, want elke gewonnen man of vrouw was voor hen een gewonnen premie.

De werving onder de bevolking leerde allerlei manieren en de meeste waren slecht. Van tijd tot tijd kwam het weerzinwekkend gedoe der handelaars-in-menschen aan den dag; dan werd er over geschreven, er werden schuldigen gestraft, het toezicht van gouvernementswege verscherpte zich en de openbare minachting voor „de werving" kreeg nieuwe stof.

Intusschen bleef de behoefte aan arbeiders in de buitengewesten bestaan en in toenemende mate moest Java van zijn overvloed afstaan. Hoe grooter de vraag, des te ijveriger de wervers en des te minder gelet op de geschiktheid van den emigrant. Ziek, zwak, lusteloos kwamen de nieuwe arbeiders aan en het kostte in den regel geruimen tijd, eer zij zoodanig op of bij de onderneming waren verzorgd, dat zij werkelijk een kracht konden zijn.

Elke zending arbeiders of liever van menschen, die het moesten worden, gaf nieuwe ergernis. Wij willen voor ditmaal de ergernis van het buitenstaand publiek laten rusten, dat in den luierstoel en in den gezelligen kring gemakkelijk praten had. Maar de beheerders op de buitengewesten zagen zich telkens weer opgescheept met nieuwe ongeschikte zwakkelingen. De vraag bleef en wies, het noodzakelijk kwaad der werving werd noodzakelijker en kwader en wie een premie in de werving konden verdienen, keken in geen enkele richting nauw.

Hoewel onder invloed der klachten van alle zijden allengs verbeteringen werden aangebracht en vooral het toezicht verscherpte, kon de werving nooit geheel bevredigen en het grootste kwaad lag bij de bron: het was de opsporing der emigranten in desa en kampong. En zoo moesten de ondernemers wel overwegen, of en hoe zij invloed konden oefenen op het aanzoeken, het kiezen en werven hunner toekomstige arbeiders. Keuring naar lichamelijke geschiktheid konden zij, schoon niet zonder bezwaren, naast die van het Gouvernement wel inrichten, maar hoe zouden zij beoordeelen

of de emigrant met zijn volle instemming Java verliet om gedurende enkele jaren op een plantage in de buitengewesten te werken? Men zegge niet, dat er voor den geworvene gelegenheid genoeg bleef om aan de ambtenaren bij het onderzoek te verklaren, dat zij zich verbonden tegen hun zin. De gelegenheid was er, zelfs vóór het vertrek van de boot meer dan eens, maar de wervers, blanke en bruine, kenden de middelen om den aanstaanden koelie te laten spreken zooals zij het wilden en hem verder te doen zwijgen.

De eer, van het eerst te hebben gezocht naar middelen om de emigratie van Javanen wezenlijk vrij te doen zijn, van te hebben gezocht naar waarborgen voor de instemming van den arbeider met zijn vertrek van Java tot arbeid buitenaf, komt toe aan de Deli-Plantersvereeniging.

De herkomst van wat de vereenigde tabaksondernemingen in het belang eener vrije Javanen-immigratie hebben gedaan, is te zoeken bij haar immigratie van Chineezen. Het betrekken van goede Chineesche landbouwers voor de tabaksplantages is de leerschool geweest, de lange, kostbare en nuttige leerschool voor de vrije emigratie van Javanen naar Oostkust van Sumatra.

De Delische tabaksteelt moest van den aanvang werken met Chineezen en zij verkreeg ze uit de Straits, waar makelaars leverden op bestelling en voor geen middel terugdeinsden. Het gevolg was, dat de tabaksplantages vaak ongeschikte arbeiders ontvingen en dat Deli een ongunstigen naam kreeg in China. Slechts samenwerking kon de ondernemers bevrijden van onverdienden overlast en blaam. Men begreep, dat men het gewetenlooze middelaarschap der koelie-makelaars in de Straits moest ontgaan en daartoe dus beproeven de menschen rechtstreeks uit China te betrekken. Merkwaardig genoeg, had de heer J. T. Cremer reeds in 1875 als de z.i. beste manier aangegeven, dat de Delische planters oudgedienden naar China zouden zenden om terug te keeren met nieuwelingen, die dan van hun eigen dorpsgenooten konden vernemen hoe men in Deli werkte en welke voordeelen er te behalen waren. Echter duurde het nog jaren eer men in die richting kon werken, omdat scheepsverbinding ontbrak, de Chineesche ambtenaren ongezind waren en de Engelsche arbeidsinspecteur in de Straits al even hard tegenwerkte als de Engelsche koeliemakelaars. En toen men de rechtstreeksche immigratie beproefde, deden zich

ontzettend veel moeilijkheden voor. In 1888 liep zij evenwel en toen kwam ook de instelling, die sedert de zaak steeds heeft verzorgd: het Immigranten-Bureau.

Het beginsel was aanstonds, dat alle leden der Deli-Plantersvereeniging sinkeh's (nieuwelingen) zouden laten zoeken door de laukeh's (oudgedienden), die zij door middel van het Immigranten-Bureau met introductiebrieven naar China zonden, waar zij zich bij den agent der vereeniging konden aanmelden. Geldzendingen der koelies aan hun verwanten en het bezoek der laukeh's waren de voorname middelen, waarmee men Deli een goeden naam wenschte te geven in China en meteen ook invloed trachtte te oefenen op het gehalte der immigranten. De Deli-Plantersvereeniging werkte er dus op en gaf er vrij veel geld voor uit, dat de betrekking tusschen koelie in Deli en diens familie (de „clan") in China werd onderhouden door briefwisseling, geldzending en persoonlijk bezoek.

De ervaringen, met die manier gedurende ongeveer vijftien jaar verkregen, drongen de Deli-planters in dezelfde richting bij de immigratie uit Java. Het is opmerkelijk, hoe het oordeel der planters over Javaansche koelies in een kwart eeuw zich wijzigde. Vóór 1880 was het zoo iets als een zeldzaamheid, wanneer een beheerder enkele tientallen Javanen in dienst had, natuurlijk verkregen van particuliere emigratie-kantoren. Over het gehalte was men niet te spreken. Maar naarmate er méér werden gevraagd en de kantoren bedacht werden op betere bediening, veranderde het oordeel. In een tijd, dat het aantal Javaansche arbeiders in Deli tot het aantal Chineesche stond als 3 tot 8, overwoog de Plantersvereeniging de mogelijkheid van een eigen werving, die over eigen depots zou beschikken in het binnenland van Kedoe en waarborgen zou zoeken voor de geschiktheid van den emigrant en voor zijn vrijwillige dienstneming. Dat was in 1895, maar het was er nog een heel eind vandaan, dat men in die richting iets op touw zette.

De intree van nieuwe landbouwnijverheid, de rubberteelt, verhoogde sterk de behoefte aan werkvolk en vermeerderde de kans, dat de emigratie-kantoren ter voldoening aan drukke bestellingen ook weer tot minder gewenschte lieden hun toevlucht zouden nemen. Zoo wordt het begrijpelijk, dat men opnieuw een laukehwerving voor Java overwoog. In 1910 viel het besluit en de opzet

was dadelijk ruim: men zou vijf procent der mannelijke contractanten naar Java zenden om als laukeh's te werven in de desa's van sterk bevolkte streken, — echter onder rechtstreeksche leiding van Soesmans emigratie-kantoor. Men zou met de *laukeh-werving* beginnen in districten, waar de beroepswerving weinig of niet werkzaam was, zoodat wedijver achterwege zou blijven.

Evenwel, — aan den ruimen opzet ging een matige proef vooraf en wel met twintig laukeh's, die het Immigranten-Bureau in Februari 1910 naar Java zond om in Madioen te werven. De uitkomst was, dat er 17 terugkeerden met aanbreng van 12 gehuwde paren met 14 kinderen, verder 9 mannen en 3 vrouwen. De verdere voorbereidingen leidden tot oprichting van een eigen kantoor voor de laukeh-werving op Java met agenten in het binnenland. Een inrichting, welke men voor minstens 3,5 jaar zou in stand houden, en die voorloopig onder toezicht van de firma Soesman zou blijven. De leden zouden dus alle laukeh's, hetzij buiten hetzij nog in contract naar Java gaande, door middel van het Immigranten-Bureau te Medan zenden naar het nieuwe kantoor te Semarang met introductiebrieven. Het nieuwe kantoor hielp de laukeh's verder naar het binnenland, waar zij zich bij de agenten konden aanmelden, die tot taak hadden de laukeh's èn degenen, die zij zouden aanbrengen, te helpen bij de verkrijging van een voorloopige verklaring bij den bestuursambtenaar ten bewijze dat zij vrijwillig gingen.

Het is ons hier niet te doen om een volledig beeld van de ontwikkeling der laukeh-werving, waarbij waarde en beteekenis van elke regeling en van elken huishoudelijken maatregel in het licht zouden komen. De laukeh-werving kreeg spoedig haar reglement en met ingang van 1913 werd zij een zelfstandige inrichting van de Deli-Plantersvereeniging, los van eenig toezicht van particuliere werfkantoren. Daarentegen behooren wij hier wel te letten op alles wat bijdroeg tot de ontwikkeling der laukeh-werving in de richting eener vrije volksverplaatsing met tijdelijk karakter. Uit dat oogpunt is het verrassend, dat er reeds in 1912 vele laukeh's op Java waren, die verzochten in stede van te Semarang eerst in Deli een overeenkomst te mogen aangaan tot arbeid op hun vroegere onderneming. Het was hun trots te kunnen zeggen, dat zij vrij naar Deli gingen en niet als „orang contract". Hoewel ambtenaren te Semarang er een overtreding in

zagen van de wervingsordonnantie, bleef het, dank zij de bemiddeling van het Planters Comité en den inspecteur van arbeid, aan de laukeh's toch geoorloofd zonder contract naar Deli terug te keeren. Maar nu liet het zich verstaan, dat ook nieuwelingen er de voorkeur aan zouden geven hun contract pas in Deli zelf aan te gaan en als geheel vrije lieden de reis te doen. Inderdaad kwamen zulke sinkeh's voor onder hen, die zich met een laukeh aanmeldden. De assistent-resident te Semarang zag er strijd in met de wervingsordonnantie, maar de arbeidsinspectie bekeek het verschijnsel gelukkig anders en gaf te kennen, dat menschen, die geheel vrij naar Deli gingen en er vrij waren om al dan niet een overeenkomst aan te gaan, wel degelijk met passagegelden van de D. P. V. van Semarang mochten vertrekken.

De arbeidsinspectie heeft, inziende hoezeer zij boven de beroepswerving mocht worden gesteld, de laukeh-werving aanvankelijk wel begunstigd. Uit onderzoek onder de menschen zelf bleek, dat zij berustte op het vertrouwen van de nieuwelingen in den persoon en in de voorstelling van den oudgediende. In de eerste plaats familieleden van den laukeh gingen mee, verder dorpsgenooten en vóór Deli, ja vaak ook in Deli lieten zij zich van den laukeh niet scheiden. Het kwam voor dat menschen in de desa van den pas teruggekeerden laukeh vernamen, hoe Simin en Amat, familieleden van wie zij in jaren niets hoorden, in Deli werkzaam waren op de onderneming van den laukeh. En dan kwam het er dikwijls van, dat ook zij besloten een tijd lang te dienen overzee. Sterker: het gebeurde wel eens, dat een koelie in Deli een brief schreef aan zijn familie in de desa op Java en dat hij met een enkel woord aanmoedigde om ook te komen. Daaruit ontsproot soms eigen aanmelding bij een agentschap der D. P. V. in het binnenland. Soms, — want de bekendheid van Deli was omstreeks 1913 in Java's binnenland heel wat geringer dan thans- en, het agentschap zoekend, kon zoowel laukeh als sinkeh wel tien keer in handen vallen van een beroepswerver, wiens verhaaltjes schooner klonken dan het woord van een laukeh of van een briefschrijver; en hij wist een wajangfeest in de buurt en hij had geld in den zak. De beroepswerving bood soms wel 40 gulden handgeld, terwijl de laukeh bij de D. P. V. maar 25 gulden kreeg. Geld in den zak! Men mag nooit uit het oog verliezen, hoezeer dat een tooverwoord is voor den Javaan. Welke waarde men ook moge

hechten aan de toekomstige ruime verdienste, aan het opgeruimde leven op de onderneming, aan het bijeen zijn van familieleden en dorpsgenooten, er is geen grootere factor in de tijdelijke volksverplaatsing dan het gereede geld, hetzij het wordt ter hand gesteld als voorschot hetzij als premie of geschenk. Geld in den zak .... en de Javaan is half gewonnen.

Het was de bekorende glans der zilverlingen, die sommige nieuwelingen, schoon van plan als vrij man naar Deli te vertrekken, ten slotte toch nog op Javâ een contract deed sluiten. Dan ontving hij daar zijn 25 gulden. Maar de D. P. V. stelde in 1914 in, dat zulke sinkeh's, vrij naar Deli reizend, een geschenk mochten ontvangen van 5 gulden, voor gehuwden van 10 gulden: dan hadden zij wat geld in den zak. Zoozeer stelde de D. P. V. het op prijs, dat zich een vrije immigratie van Java-menschen ontwikkelde. Daarop waren verschillende regelingen gericht: men vond het ongewenscht laukeh's naar Java te zenden tot werving van sinkeh's, indien zij door een veeljarig verblijf in Deli van hun desa waren vervreemd. En zoo vond men het ook ongewenscht, indien Javanen, die om ouderdom of gebreken wel niet meer zouden arbeiden, in behoeftigen staat naar Java terugkeerden: hun deed men in het binnenland een klein bedrag uitkeeren, opdat zij niet met leege handen in de desa zouden zijn en er een verkeerden indruk wekken van Deli.

Het was er de D. P. V. om te doen, haar land en haar cultuur een goeden naam te geven in de desa van Java. Daarvoor had zij haar Immigranten-Bureau uitgebreid met een inrichting voor Java, waaronder behoorden haar kantoor te Semarang en bij-kantoren te Poerworedjo, Djocdja, Magelang, Garoet. In aantal en plaats dier bij-kantoren kwam nu en dan verandering. Nu kon een Javaansche werkman afkomstig zijn uit een plaats, ver gelegen van eenig kantoor. Als hij dan terug wilde naar Deli, viel het hem al te lastig zich te melden voor de D. P. V. en och, de beroepswerver was overal en troostte den man met hooger handgeld, met veel verzekeringen en beloften. Telkens bemerkte de D. P. V., hoe de beroepswerving afbreuk deed aan de uitkomsten der laukeh-werving. Het gebeurde niet zelden dat het Immigranten-Bureau te Medan onder de pas van Java ontvangen koelies er aantrof, die het als laukeh had weggezonden en die nu als sinkeh terugkwamen langs den weg der beroepswerving. Dan

waren ook de kosten hooger, maar de leden der D. P. V. konden de beroepswerving nog niet ontberen, omdat hun laukeh-werving te weinig opleverde.

Om nu laukeh's te behoeden voor de beroepswerving, gaf men hun te Semarang, zoo zij ver van eenig kantoor woonden, een briefkaart mee, welke gericht was aan het kantoor te Semarang. Zij behoefden die kaarten maar te posten, zoo noodig met streepjes er op aangeduid dat er sinkeh's met hen wilden gaan, om zich in het bezit te stellen van reisgeld naar Semarang, dat hun dan een mandoer van het kantoor kwam brengen.

Evenals er onder de Javanen een zekere minachting bestaat voor het uitwijken als contractkoelie, dagteekenend van den tijd, toen werkelijk alleen menschen, die schuld of wat anders op hun herfstok hadden, zich lieten vinden, zóó ook had de beroepswerving in de desa een gevreesden naam. Als men zei tot de menschen: pas op voor den werver, dan beaamden zij de waarschuwing, wetend hoezeer die op haar plaats was. Ja, de beroepswerving heeft al lang geleden, dank zij het premiestelsel, door de gemeene practijken der wervers een onherstelbaar slechten naam gekregen. De onnoozelste man of vrouw in de desa weet dat. Maar als het er op aankomt, geeft de beroepswerver zich een nieuwe en schoone gedaante, en de klinkende munt behoevende Javaan gaat mee aan het koord der misleiding. Dat is nu nog zoo, omdat nòch eenige „eigen werving" nòch de vrije emigratie der D. P. V. Java genoeg kan bewerken in het binnenland.

Bekendheid geven aan de goede arbeidsvoorwaarden van Deli, — dat was een zorg van het Immigranten-Bureau. Als men nu laukeh's zond, waarom zou men daarnaast niet brieven laten zenden door koelies, die niet zelf konden of wilden gaan? Was het niet al in China gebleken, dat brieven met en zonder geld de familiebanden hielpen strak houden? En bewogen de brieven niet dikwijls de familieleden ook te gaan naar Deli?

De eerste koeliebrieven naar Java zijn zeven jaar geleden op de onderneming Sampali geschreven. Het waren er drie en zij bevatten maar enkele woorden. De brievenschrijverij zou zich echter ontwikkelen. Waar de meeste Javanen geen woord kunnen schrijven, was de „crani", de inlandsche klerk der onderneming, geroepen tot hulp. En hij schreef voor den koelie: ik ben op de onderneming ....; ik ben gezond en tevreden, ik wil mijn vader

en moeder wel terugzien en alle kennissen van de desa; ik zend geld; zend me antwoord. Die brieven gingen naar het kantoor te Semarang en werden vandaar verder verzonden. Hand over hand is het brievenschrijven toegenomen en het beheer er van niet minder, zooals wij straks zullen zien. Spoedig zond het Immigranten-Bureau een schrijver langs de ondernemingen om de menschen te helpen. Van April 1913 tot April 1914 waren met dat doel 12 ondernemingen bezocht; er waren 868 brieven geschreven met geldzendingen ten bedrage van 2590 gulden. Echter kwamen 202 brieven als onbestelbaar terug, een cijfer, dat geen hoogen dunk laat van de duurzaamheid der verblijven of van de opgaven der koelies, maar de onmisbare „administratie" op dit ondermaansche heeft er weer wat op gevonden en heeft de zaak verbeterd, zooals straks zal blijken.

De met zooveel zorg gekweekte laukeh-werving en de daarnaast opgebloeide vrije emigratie werden in 1914 geweldig bedreigd door het uitbreken van den oorlog en door de plots gerezen groote vraag naar arbeid voor den spoorwegaanleg in zuid-Sumatra, waarbij mooie voorwaarden werden aangeboden. De oorlog was het grootste gevaar, maar zuid-Sumatra oefende een plotselingen invloed. De planters, niet wetend of er een inkrimping van den oogst zou komen en of zij langer dan wel korter zou duren, staakten hun laukeh-werving en aan de naar Java terugkeerende koelies gaven zij geen bewijs mee voor het kantoor te Semarang, dat zij hen terug verlangden. Het gevolg was, dat die laukeh's wanneer zij inderdaad naar Deli wilden weerkeeren, niet anders dan bij de beroepswerving terecht konden komen. Dit was het bedenkelijke in de zaak, dat nu het vertrouwen van de desa in het altijd mogelijke van laukeh-werving en vrije emigratie kans had op ondergang. En dat vertrouwen was nog maar in opkomst.

Jammer was dat oorlogsgeval, want juist had het wezen der vrije emigratie gewonnen door de bepaling, dat de agenten en onderagenten geen premies meer zouden ontvangen, gerekend naar het aantal verscheepte arbeiders. Het was de arbeidsinspectie, die, inziende dat de instelling daardoor zuiverder kon worden, er op had aangedrongen en de D. P. V. deelde die zienswijze. De jaarwedden van het personeel werden nu verhoogd maar de wisselvallige inkomsten verdwenen. De laukeh's, die nieuwelingen

meebrachten, kregen echter wel een belooning, namelijk 10 gulden voor elken sinkeh. Men stelde prijs op goed ter naam en ter faam bekend volk, daarvan verwachtend een geregeld arbeidzaam leven, wat men niet kon verwachten van desperado's, die met een contract de gevolgen van hun handel en wandel trachtten te ontgaan. Daarom handhaafde de D. P. V. ook den zoogenaamden loerah-pas, alhoewel de ordonnantie dien niet eischte. De loerah-pas was het bewijs, dat de emigrant geen achterstallige lasten en plichten had in zijn woonplaats.

De dreigingen uit den oorlog hielden niet aan en binnen dat jaar herstelde zich de vrije émigratie. Wil men enkele cijfers vergelijken?

1913.	1410	met	familie	te	zamen	3203.
1914.	799	„	„	„	„	1507.
1915.	1045	„	„	„	„	2197.

Het schrijven van brieven nam toe, dank zij de bemoeiing van het Immigranten-Bureau, dat daartoe in 1916 de ondernemingen stelselmatig deed bezoeken. Bij zoo'n bezoek werd gevraagd, welke Javanen een brief wilden hebben geschreven en of er al dan niet geld moest worden meegezonden. Aanteekening en beheer waren nu stipt en dezelfde stiptheid moest het kantoor te Semarang in acht nemen. De Javaan gaf op, wat hij geschreven wilde hebben, en zóó voerde het Immigranten-Bureau het uit. Alle de brieven werden ingeschreven en twee of drie Javanen, door de koelies gekozen, vertrokken met dezelfde boot, die het pak brieven vervoerde, naar Semarang om de brieven van het kantoor aldaar verder te brengen naar de desa's. Mandoers van het kantoor gingen na, of dat alles naar behooren geschiedde. Een postzegel voor antwoord zat in elken brief.

Bij dat alles behoeven wij niet te vergeten, dat het er de D. P. V. zeker niet uitsluitend om te doen was de familiebanden der koelies in wezen te houden. Zij wenschte, dat Deli in de gedachte der desamenschen zou blijven of zou komen; dat men in de desa zou weten, dat ook de familieleden op kosten der ondernemingen mochten afreizen om in Deli te werken. Het zenden van geld was de D. P. V. welgevallig, omdat het den indruk van het land van herkomst zou begunstigen. Vijf of zeven gulden mocht de Javaan bij de onderneming opnemen, desnoods boven het maximum van zijn voorschot, mits hij dat geld dan aan de familie op Java zond.

De koelie gaf dat geld ten geschenke aan zijn verwanten, maar vaak vroeg hij er eenige goederen voor terug: een hoofddoek, wat rookgerei bijv. de bekende „klobot", zakdoekjes voor de vrouwen enz.

Het kon een zwak punt worden in de gekweekte briefwisseling met geldzending, wanneer er te veel hulp in lag en te weinig eigen beweging, al is het waar, dat de eerste bijvoeging van geld door arbeiders zelf werd bedacht en gevraagd. De brief met een geldgeschenk, dat de ondernemer zoo vaardig voorschoot, kon dan komen in de wateren der werving, al moet dadelijk worden vastgesteld, dat de beheerders der ondernemingen nagingen of het te zenden bedrag de draagkracht van den koelie niet te boven ging. In dat geval werd het verminderd tot ten laagste vijf gulden.

In de wateren der werving kon de koeliebrief nog komen door een andere omstandigheid. Elke Javaan namelijk, die een brief liet schrijven, mocht zijn familie en kennissen aanmoedigen, ook naar Deli te komen. Hoe licht viel het, met een paar woorden die aanmoediging op te nemen in den brief! En waar de mededeelingen der koelies aan hun familieleden toch veelal als druppels water op elkaar geleken, konden er zinsneden ontstaan als waren het formules. En eene dier formules was de aanmoediging, waarin, dunkt mij, iets van een werving stak. Dat was wensch noch bedoeling der planters, maar wanneer onze instellingen en manieren uitgroeien, loopen zij kans van te worden wat wij ons voorheen er niet van hebben gedacht. Van Januari 1915 tot April 1916 werden van twintig ondernemingen 1283 brieven zonder geld gezonden, 980 brieven met geld tot een bedrag van 8965 gulden en in 295 gevallen werden familieleden uitgenoodigd.

De arbeidsinspectie, die overigens over het werk van de Deli-Plantersvereeniging heel goed te spreken was, werd intusschen van meening, dat er werving lag in de middelen der vrije emigratie van de D. P. V. De vrije emigranten sloten gewoonlijk, na korten tijd op de onderneming in Deli te zijn geweest, een arbeidsovereenkomst. Dat was in het oog der arbeidsinspectie een bezwaar; zij sprak van „feitelijk aangeworven" en van „ontduiking der wervingsvoorschriften". Dezelfde wijze van aanprijzing van Deli, door oudgedienden dus en door briefwisseling, verder de vrije overtocht en steun voor de eerste dagen in het nieuwe land, — dat alles mocht wel, indien het tot kolonisatie

strekte; maar het mocht niet, wanneer men die menschen toeliet tot het aangaan eener arbeidsovereenkomst. Aangeworven inlandsche arbeiders mogen en mochten volgens de wervingsordonnantie niet worden verscheept, tenzij zij een rechtgeldige werkovereenkomst hadden aangegaan. Welnu, de vrije emigranten der D. P. V. waren volgens het oordeel der arbeidsinspectie „aangeworven"; daarentegen konden de oudgedienden, de laukeh's, die met een aanbevelingsbrief van de onderneming naar Java kwamen, gerekend worden in dienst der onderneming te zijn, en op grond daarvan mochten zij wel zonder contract terugkeeren naar Deli.

Er schoot niet anders over dan de nieuwelingen, die zoo gaarne als vrije emigrant waren uitgetrokken, een contract, volgens een bepaald model en onbeschermd door de poenale sanctie, voor acht of veertien dagen te laten aangaan, lang genoeg dus voor den duur der reis; zij konden vervolgens op de onderneming een immigratieovereenkomst aangaan.

Aan het wezen der zaak was voor den werkgever niets veranderd. Voor den werknemer wel: hij, die er zoo prijs op stelde als vrije af te reizen en niet als „orang contract", kon zich dat in zijn oog verheffend genoegen niet meer veroorlooven. Hij kon zich troosten, dat zoo'n contract voor acht dagen eigenlijk maar een „soerat kapal" was, een scheepsbriefje; maar die troost, hem door het kantoor te Semarang en door de arbeidsinspectie geschonken, was schraal, want voor het aangezicht van huis- en dorpsgenooten ging hij nu toch maar als „orang contract".

Wij zien uit het geval van de vrije emigratie, die een achtdaagsche overeenkomst behoeft, hoe moeielijk het is de schoonst bedoelde instellingen te houden buiten den schijn van hetgeen men er door wil verbeteren of vervangen. Hoe bedroevend die schijn, hoe hinderlijk die noodwendigheid van den wettelijken waarborg! Was niet in 1916 het aantal Javanen, dat op Java voor de D. P. V. contracteerde, aanmerkelijk afgenomen en wies niet in hoogere mate de vrije emigratie? Daarin mocht men de mogelijkheid zien uitgesproken, dat zich buiten bepaalde werving om, een groote schare vormde, verspreid over de desa's van midden-Java vooral, die een zekere gehechtheid betoonde voor een onderneming in Deli en die, met herinnering aan opgewekt arbeidzaam bestaan, de voordeelen er van op prijs stelde. Maar al is dat zoo, toch zij erkend dat de eisch van wettelijken waarborg tegen dwang, mis-

leiding, dwaling redelijk is. De Regeering nu eischt werkovereenkomsten zoowel voor de vrije als voor de contractarbeiders, omdat daarin een zekerheid is dat de arbeider niet hulpeloos in het vreemde land behoeft achter te blijven ingeval zijn werkgever zich niets meer van hem aantrekt, maar recht behoudt op terugzending naar Java. De verlangde waarborg zou echter ook langs anderen weg zijn te verkrijgen.

Ondanks het korte contract, dat scheepsbriefje, dat zoowel de Javanen als de leden der D. P. V. gaarne zouden verwerpen, is het cijfer der vrije emigratie in de jongste jaren toenemend. Volgens de bijlage C van het vijfde verslag der arbeidsinspectie vertrokken er in 1917 van Semarang 1417 laukeh's, hetzij nog in dienst hetzij met nieuw contract; 2024 nieuwelingen, die na afloop van het achtdaagsch contract in Deli contracteerden; 1875 vergezellende volwassen familieleden en 1903 kinderen. Voor 1918 waren die cijfers 2009, 3287, 2784 en 3454. Wanneer wij die cijfers samenvoegen tot arbeiders en tot gezinsleden, dan bedragen zij:

	1917	1918
Contractanten	3441	5296
Gezinsleden	3778	6238

Daarmee komen vrijwel overeen de cijfers van het Administratiekantoor te Semarang:

	1917	1918
Contractanten	3514	5136
Gezinsleden	3787	6103

* *

Laten wij ons thans in gedachten naar midden-Java begeven en zien, hoe de vrije emigratie der D. P. V. plaats heeft en wordt geleid: welke verbeteringen in den jongsten tijd zijn aangebracht en worden beproefd om de instelling op te voeren naar de grootst mogelijke vrijheid en naar het drukst mogelijke gebruik, die betreffende „vrije emigratie" voor de beide partijen zijn gewenscht.

De Paketvaart-stoomer, van wel ingerichte koelieverblijven voorzien, laat het anker vallen op de ree van Semarang en brengt aan midden-Java terug enkele honderden, die in het gewest Oostkust van Sumatra drie of misschien meer jaren hebben gearbeid.

Onder hen zijn er, wier vertrek werd bezorgd en geregeld door het Immigranten-Bureau, lieden dus die werkten op ondernemingen bij de Deli-Plantersvereeniging aangesloten. Hen zullen wij volgen, want van hen hoopt de D. P. V., dat zij zich wederom voor den dienst bij de ondernemingen der D. P. V. zullen aanmelden, dat zij oudgediende, laukeh, zullen worden, zoo zij het al niet zijn, en dat zij anderen in hun desa zullen opwekken om het karig bestaan op Java eens af te wisselen met een diensttijd in Deli.

De havenpolitie vraagt aanstonds aan boord, of er oud-contractanten zijn en de kapitein heeft zijn lijst al bij de hand, die het Immigranten-Bureau hem te Belawan overgaf en waarop al de door de zorg van dat Bureau terugkeerende arbeiders staan vermeld. Onder geleide van een politieman vertrekken de huiskeerenden nu naar het kantoor van den wervingscommissaris, den ambtenaar, dien het Gouvernement opdroeg toe te zien, dat vertrek en terugkeer van emigranten met inachtneming der wettelijke eischen plaats hebben.

De wervingscommissaris vraagt hun af, of zij klachten hebben en vooral of zij middelen hebben om van Semarang naar hun desa te komen. De plicht is het van den werkgever, dat hij daarvoor zorgt. Die zorg heeft tegenwoordig het Administratiekantoor der D. P. V. te Semarang, dat aan allen een spoorwegbon uitreikt. Vroeger gaf men wel reisgeld, maar vaak werd het verdobbeld vóór de reis aanving. Het is met de spoorweg-administratie geregeld, dat op vertoon van dien bon een spoorkaartje wordt verstrekt.

Zijn de huiskeerende arbeiders langs den wervingscommissaris, dan kunnen zij gaan zooals zij verlangen. Zij gaan echter allen naar het depot der D. P. V., een inrichting aan den Karreweg te Semarang, die niet zeer buiten den kom der stad ligt. Op den bouw en de inrichting van het depot valt aan te merken — het is bijv. niet rattenvrij gebouwd — en er wordt elders, meer aan den buitenkant een nieuw opgetrokken. Men zou dat wel eerder hebben gedaan, als men eerder overtuigd was geweest van het slagen der vrije emigratie. Maar gerekend, dat de komenden en gaanden er gewoonlijk niet langer dan een paar dagen blijven, is het huidige depot niet zoo verwerpelijk.

In het depot dan worden vooreerst de adressen opgenomen en

ieder ontvangt eetgeld voor twee dagen (25 cent, voor een kind 10 cent per dag). Dan deelt men hun mee, wat zij te doen hebben, wanneer zij weer eens naar Deli wenschen te gaan, waarbij ook een waarschuwing gaat tegen de beroepswerving; welke voordeelen er voor den oudgedienden, den laukeh, aan zijn verbonden en welke voor den nieuweling, den sinkeh. Hun wordt uitgereikt een briefomslag met postzegel er op, gericht aan het kantoor Semarang; de inhoud is een brief of kaart, waarop hun naam en adres vermeld staan en ook, of zij uit Deli zijn teruggekeerd met een „introductie" d.w.z. met een mededeeling dat zij op de onderneming worden teruggewenscht. Zij hebben dien brief slechts te posten, — en het kantoor weet, dat zij terug willen en zorgt dat iemand hen komt voorthelpen. Dat is het werk van het Administratie-kantoor der D. P. V. te Semarang, maar voor de menschen van bepaalde streken in midden-Java geschiedt het door het afdeelingskantoor der D. P. V. te Poerworedjo. De vrije emigratie der D. P. V. heeft twee voorname steunpunten: Semarang en Poerworedjo, die elk een gebiedskring om zich heen hebben.

Thans reizen zij af naar het binnenland, naar hun desa. Allen? Ja, nagenoeg allen. Er zijn er wel eens, die niet weten waarheen zij eigenlijk moeten reizen, die geen plaats weten, waar zij wat zullen rondscharrelen tot hun beetje geld op is. Zulke eenzamen, zulke vervreemden van huis en magen zijn er overal en altijd. De regel is echter, dat zij naar „hun" desa terug gaan en er eenige dagen doorbrengen in het aanzien van bereisden dorpsgenoot, die wat kan vertellen, die wat los en mild is met geld; die in goede kleeding is gestoken en die weet waar weer geld is te verdienen zoodra het noodig is. Dat alles geeft gewicht aan den persoon van de(n) emigrant. En hij verdient in den regel dat aanzien, dat gewicht, want zijn ontwikkeling stelt hem boven het gros der kampongbevolking. Een paar jaar contractarbeid in de buitengewesten, waaraan zijn verbonden behoorlijke voeding, goede huisvesting en geregelde arbeid; het nauwere verkeer met lieden uit heel verschillende streken, kennisneming van de practijk der arbeidsvoorwaarden welke het bewustzijn van maatschappelijke verplichtheid scherpt; — dat alles en veel meer nog haalt den Javaan der binnenlanden uit zijn leven van soberen sleur en maakt hem in alle opzichten tot een frisscher kerel. Dat ziet men hem dadelijk aan en men hóórt het hem aan.

Dat natuurlijk aanzien, dat gewicht, van den teruggekeerden contractarbeider in zijn desa, werkt nuttig: hij zal zijn bevindingen, ook zoo zij ongunstig zijn, niet verhelen. Zijn verhaal en dat van vele anderen schept waarheid omtrent Deli in de desa, want al zou hij straks tientallen dorpsgenooten op het kantoor der D. P. V. aanbrengen, — *hij krijgt geen cent premie en geenerlei voordeel.*

Het Immigranten-Bureau te Medan heeft de betrekking tot den gewezen arbeider op verre na niet verbroken, want het Administratie-kantoor te Semarang, dan wel het kantoor te Poerworedjo laat den oudgediende van tijd tot tijd bezoeken. Daartoe zijn afdeelingen ingericht en wel te Malang, Soerabaja, Kediri, Madioen, Solo, Djocdja, Magelang, Poerwokerto, Telatjap; straks komt Tjirebon of Pekalongan er bij en Bandoeng zal afvallen. Op zoo'n afdeeling zit een mandoer, wiens opdracht het is de gewezen arbeiders, die in een desa zijner afdeeling aankomen, nu en dan te bezoeken en hun zijn hulp aan te bieden voor het geval zij naar een D. P. V.-onderneming terug willen. Zijn er, die terug willen, brengen zij verwanten mee die hen als nieuweling wenschen te volgen, of wel komen er nieuwelingen zich zelfstandig aanmelden, dan komt er druk werk. Hij geeft onmiddellijk kennis er van aan het kantoor dat dan een anderen mandoer zendt, die moet nagaan, of die menschen te goeder naam en faam bekend staan, voorts nagaan of de familie wel instemt met hun plan om te vertrekken. Dat moet de familie voor den loerah, voor het desa-hoofd, komen verklaren en de loerah moet een verklaring opstellen, dat de aanstaande emigrant(e) bij de gemeenschap een schoone lei heeft. Ook wanneer de menschen zich op het kantoor te Semarang of te Poerworedjo zelf komen aanmelden, moet toch de mandoer der afdeeling, waar de emigrant thuis hoort, al die navraag doen.

Dat is alles zoo ingesteld, omdat de vrije emigratie der D. P. V. in geen geval menschen wenscht, die niet geheel zuiver staan in hun desa-gemeenschap of in hun familieverband. Men wil geen desperado's, geen vluchtelingen der maatschappij. Heeft zich iemand op het kantoor aangemeld, telegraphisch gaat er een opdracht aan den mandoer om navraag te doen. Telegraphisch antwoordt hij en, is de bevinding ongunstig, dan zendt het kantoor

den candidaat terug met eetgeld: de onderhandeling is daarmee geëindigd, hij is slechts de gast geweest der D. P. V.

Wij hebben dus kennis gemaakt met twee soorten mandoers, namelijk den laukeh-mandoer of klilingmandoer, die rond gaat en bezoeken brengt, hulp aanvraagt, mededeelingen overbrengt en bij alles Deli bekend maakt; en den „lolosmandoer", die bij de familie en bij den loerah onderzoekt, of de candidaat-emigrant geschikt is en vrij.

De mandoers brengen allen dagelijks verslag uit van hetgeen zij hebben verricht benevens een kasverantwoording. Een „lolosmandoer brengt bij voorbeeld een verslag uit als volgt:

Hari Rebo tanggal 21—5—1919.

Brangkat dari Poerworedjo djam 8.30 pegi ka desa Brondong ngoeroesken orang bernama Bok Painem. Dan hamba oeroesken warisnja soedah rila lakiknja laukeh nama Tirtodikromo, idem rila tiada ada alangan. Lantas hamba adepken di depannja loerah. Troes di kasi soerat lolosan dengan trang. Begitoe djoega hamba lantas troes poelang ka Poerworedjo.

Hamba mandoer,
KARDJOMOHAMAT.

De lolosbrief, opgesteld in Arabisch en er naast in Latijnsch schrift, luidt als volgt:

Soerat katrangan dari kepala desa.

Saja jang bertanda tangan di bawah ini loerah bernama Wirjoleksono, desa Wonolopo, district Bodjo, onderdistrict Midjen, afdeeling Kendal. Menerangken soedah loeloeskan saorang lelaki bernama Kardi, misih ada binik, tertinggal di desa doekoeh Rawaredjo, dia maoe mentjari pakerdjaän di tanah Deli, toeroet di kebon tembako atawa lain-lain pakerdjaän jang terkoewasa pada Deli-Plantersvereeniging. Soedah terpriksa ini orang terseboet di atas, adat kalakoeanja baik dan bloem kena perkara sama

Politie. Serta soedah terpriksa pada diapoenja orang toewa bernama .... atawa jang mendjadi walinja dan diapoenja binik bernama Tomedjo tida ada halangan.

Saja jang bertanda tangan,
Loerah desa Wonolopo,
WIRJOLEKSONO.

De loerah mag niet den minsten druk oefenen op het besluit van den candidaat-emigrant en van diens verwanten. Daarom roept hij ook die lieden niet op om voor hem te verschijnen en te worden gehoord, doch de lolos-mandoer brengt de menschen bij hem. Voor zijn dienst in deze ontvangt de loerah voor elken brief een gulden. De vraag ligt voor de hand: zullen de loerah's, lieden die over het algemeen niet schroomvallig zijn in het scheppen van bijverdiensten, geen middelen aanwenden om de aanmelding voor de vrije emigratie der D. P. V. te bevorderen? Mogelijk is dat wel, maar dat zij slagen is niet aannemelijk. Want daarop laat het kantoor der D. P. V. juist weer toezicht oefenen. Het kantoor beschikt daartoe over mandoers, wier taak het is na te gaan, dat inderdaad de familie geen bezwaar heeft tegen het vertrek van den candidaat-emigrant. En het kantoor laat niemand vertrekken, ten aanzien van wien dit toezicht niet heeft plaats gehad. Hier zij nogmaals herinnerd, dat de mandoers geen belang hebben bij het aantal emigranten. Zij hebben hun maandgeld, 25 gulden, en voor een aandeel in dien éénen gulden, dien de loerah ontvangt, stelt een mandoer zich niet bloot aan eenigerlei betrapping op bedrog en onherroepelijk verlies van zijn aangenomen en goed betaalden werkkring.

In die desa-beweging ligt intusschen de kern der vrije emigratie en daarom kan er niet genoeg op worden gelet dat de beweging zuiver blijft. Toezicht velerlei is onontbeerlijk. Hoe vaak komt het niet voor, dat een loerah geld heeft geleend aan desamenschen. Gaat zoo'n schuldenaar naar Deli, dan ontvangt hij handgeld en de loerah krijgt kans op terugbetaling. Welnu, de loerah bevordert zijn dienstneming of beveelt hem aan bij een mandoer kliling. Zoo zou het spelletje kunnen beginnen. Maar daartegen juist tracht het kantoor der D. P. V. te waken door

aanraking te zoeken met de familie. Als een middel tot toezicht past het kantoor bijvoorbeeld het volgende toe. Een mandoer vertrekt per spoor naar een desa om van den loerah een „soerat lolos" te halen en te vernemen dat de familie geen bezwaar heeft. Maar terwijl hij per spoor gaat, vertrekt een Europeesche beambte op andere wijze naar de desa en stelt zich vooraf op in het huis van den loerah. Komt nu de mandoer alleen, dan heeft men nagenoeg het bewijs, dat hij de familie van den candidaat-emigrant door den loerah wil laten halen. Dat wil de vrije emigratie niet. De familie moet zelf meekomen met den mandoer en niet komen op zacht bevel van het dorpshoofd.

De kantoren te Semarang en te Poerworedjo laten van tijd tot tijd en in alle desa's door Europeesche beambten nagaan, of de mandoers hun werk doen en of de laukeh's worden bezocht. Die daarmee zijn belast, trekken van afdeeling tot afdeeling en zijn steeds tusschen de wielen. De hoofden van het kantoor letten er op, dat ook zij hun plicht doen. Verslapt het toezicht, dan sluipt aanstonds het bederf rond de instelling en hecht er zich op vast waar het kan.

Wij hebben arbeiders uit Deli zien terugkomen; wij hebben gezien dat zij naar hun desa's terugkeerden met de noodige aanwijzing wat zij kunnen doen, zoo zij naar Deli terug willen, en met waarschuwing tegen de misleiding der beroepswervers. Wij kennen nu ook de inrichting van het Administratiekantoor der Deli-Plantersvereeniging te Semarang en te Poerworedjo met de inrichting der afdeelingen — al te gader om de teruggekeerde arbeiders naar huis te helpen, met hen in aanraking te blijven, hen bij vernieuwde aanmelding voor Deli wederom te helpen evenals hun volgelingen.

Thans wenschen wij de laukeh's in hun desa's te bezoeken. In een desa bij Solo was er een, die aan den afdeelingsmandoer meedeelde, da hij terug wilde en de mandoer had dat in zijn dagverslag aan het kantoor te Semarang opgegeven. Wij vinden den laukeh: hij was al tien maanden in die desa en hij ziet er nog goed uit. Hij had twaalf jaar in Deli gewerkt en hij had naar Java — groote zeldzaamheid — meegebracht 400 gulden. Hij had den eersten tijd prettig geleefd, goeden sier gemaakt, maar vervolgens had hij zich een dogkar en een paardje aangeschaft voor de ver-

huurderij. Dat was misgeloopen, omdat hij in die zaken het klappen van de zweep nog niet kende. Daarop had hij een warong geopend in de desa en de menschen hadden wel gegeten en gedronken op de pof, maar zij hadden slecht betaald. Dat kon hij zoo niet volhouden en nu had hij bedacht dat hij wel weer naar Deli terug kon. Hij zou dan bepaaldelijk naar de onderneming Dolok Merawan willen. De beheerder was misschien in dien tusschentijd door een ander vervangen; — dan zou hij toch naar Dolok Merawan willen.

Waren er wellicht in de desa, die met hem mee wilden? Ja, er waren er. Velen hadden geweten van zijn geld en hadden zijn mildheid en zijn nering gezien. Die mee wilden, wilden ook bepaaldelijk met hem en niet bij andere gelegenheid. Maar zij hadden hem om geld gevraagd: twee gulden om nasi te koopen, een ander om kleine schuld af te doen. Hij, laukeh, wist wel, dat er geen geld vooraf werd gegeven, maar de heeren wisten het toch ook, dat de menschen altijd gereed geld wenschen en ook noodig hebben en dat zij niet weggaan uit hun desa, als zij hun schuldjes niet hebben afgedaan. Stellig, als de mandoer nu maar vergunning kreeg om aan die menschen een paar gulden ter hand te stellen, dan kon hij, laukeh, hen met de eerste gelegenheid meenemen, want zij wilden alleen met hem meetrekken.

De heeren en het kantoor en de mandoer bleven onverbiddelijk en ik vermoed, dat de laukeh later zonder nieuwelingen, zonder sinkeh's te Semarang is gekomen. De menschen, die mee wilden, waren natuurlijk zeer rijp voor de beroepswerving: de eerste de beste, die hun enkele guldens zou bieden, zou hen meekrijgen tot teekening van contract.

Zie, — het feit dat zoo menig Javaan zijn besluit tot emigratie kan nemen, gehoor kan geven aan roepstemmen van werving, alleen om onmiddellijk in het bezit van eenig geld te geraken, stempelt elke gift vooraf tot een verleiding. Zoo is het ook te begrijpen, dat er onder de scharen der werving steeds voorkomen, die onderweg van de desa naar de kustplaats of op de kustplaats, ja zelfs op het schip nog terugkomen op belofte en plicht, en vluchten zonder terug te geven wat zij ontvingen. Er zijn er ook, die dat niet doen uit spijt of berouw over hun besluit, doch uit berekening van voordeel door bedrog en die zich heilig voornemen het spelletje van voorschot, handgeld en vrij logies nog vaak te

spelen. Die vluchten, zijn niet allen slachtoffers der werving.

De emigratie komt op zuivere banen, wanneer men *alle* geldgift vooraf aan brengers en gebrachten weglaat.

In de Solosche desa stonden wij bij den laukeh en berieden ons, hoe men toch aan den wensch dier enkelen kon gevolg geven. Men zou aan de schuldeischers en schuldenaren de verzekering kunnen geven bij monde van den mandoer, dat, zoodra te Semarang den dag vóór het vertrek het handgeld zou zijn betaald, een gedeelte zou worden afgedragen tot delging der schuldjes. De mandoer zou daarvan opgave doen, hij zou moeten uitbetalen aan de schuldeischers .... en er zouden weêr eenige bronnetjes van geknoei ontstaan. En zoo zou men nog alleen de schuldjes opheffen! Maar de Javaan wil geld-in-de-hand hebben ook, al is het weinig!

Verzekering en vaststelling omtrent desaschuldjes van emigreerwilligen en verzekering van richtige betaling door het kantoor zou men kunnen bekomen door meer kantoren en bijkantoren te openen en daarmee den desalieden meer nabij te komen. Maar voor hen is hoofdzaak: geld in de hand, en dat is met „vrije emigratie" onvereenigbaar.

Wanneer wij nu den prikkel der gift vooraf, de verlokking van de gereede zilverlingen in de desa uitschakelen — en bij de vrije emigratie mogen en moeten wij dat doen — dan blijft een belangwekkende vraag: waarom gaan zij, wat trekt de menschen tot dienstneming in Deli?

Het antwoord op die vraag zocht ik in de desa en in het depot te Semarang bij laukeh's en sinkeh's. Het antwoord is menigvoud en niet al wat men hoort is werkelijk antwoord. Maar men slaagt er toch in een goeden indruk te krijgen van het geheel der beweegredenen tot tijdelijke landverhuizing.

In een desa nabij Klaten had de loerah de lolosbrieven afgegeven en hij had voor elken zijn gulden ontvangen: dat was alles in orde en de mandoers hadden hun plicht gedaan. Er was uit die desa kort te voren een nieuweling vertrokken en nu wenschten wij daarover te vernemen van de familieleden. Het huisje was spoedig gevonden en het stond er, met verscheidene rondom, heerlijk in den luister der middagzon. Hier en daar werden de deurtjes op zij geschoven en uit de donkere ruimten kwamen naakte kindertjes en oude vrouwen, altijd in de desa de voor-

boden van het bekijk. Het is merkwaardig, hoe in de desa in den kortst mogelijken tijd ongemerkt een drom volks ontstaat, een menigte van jong tot oud, die niets zegt.

De nieuweling, die naar Deli was vertrokken, had het gedaan om zijn oom, een laukeh, te volgen. Er waren er nog twee meegegaan, die echter ook al weer in de desa waren terug gekomen: de een was bij het medisch onderzoek afgekeurd omdat hij te jong was en de ander omdat hij leed aan asthma.

Inderdaad is het volgen van verwanten voor vele sinkeh's de reden. In hun desa hebben zij kleine en bovendien meerendeels onzekere inkomsten. Zij zijn doorgaans behoeftig en leven van den eenen in den anderen dag. Nu is daar een arbeider uit Deli gekomen en heeft verteld van zijn woning en werk, van zijn loon en zijn genoegens, van zijn tegenspoeden en vervelingen en ook hoe hij er weer uitraakte. Dat verhaal, heden dit, morgen dat gedeelte, geeft een beeld van het arbeidersbestaan in Deli, zoo gansch anders en zoo veel degelijker dan dat van het leven des gewonen desamans, dat het van zelf tot een proefneming aanspoort. Dan zijn er nog de brieven, die van tijd tot tijd in de desa aankomen, brieven uit Deli, vaak met geld er in. En overigens kan men zeggen, dat steeds het gereede geld de menschen doet besluiten, omdat zij zelden een bedrag van eenige beteekenis bezitten: men gaat om het geld. Het is ook altijd aan den toeloop op de kantoren te merken, wanneer er schaarschte is aan voedsel. Een bevordering van emigratie, waarbij lang d.w.z. eenige dagen te voren reeds geld wordt uitgereikt, speculeert op de oogenblikkelijke belustheid en legt eenigszins een band, al is die daarna nog wel los te maken. Een waarlijk vrije emigratie, zooals die der D. P. V. thans is, vermijdt het overhalen met geld en keert pas een geschenk uit op den dag vóór de inscheping.

De beweegredenen van den laukeh tot vertrek naar Deli zijn natuurlijkerwijs anders dan die van den sinkeh. Hij heeft zijn drie, soms meer jaren in Deli gewerkt en heeft de terugreis naar Java aanvaard; hij is op de kustplaats blijven hangen of is werkelijk vertrokken naar zijn desa in het binnenland. Met de overgegaarde gelden dier laukeh's staat het zeer verschillend geschapen. Er zijn er velen, die met enkele guldens slechts terugkeeren; zij verdobbelden hun geld aan boord of zelfs vóór de reis. Zulke menschen verklaren zich na enkele dagen al bereid naar Deli terug

te gaan. Een minder zwak gedeelte heeft wat beter zijn geld bewaard, houdt het langer vol, maar meldt zich na twee of drie weken aan. Beter beantwoorden aan de bedoeling van het Immigranten-Bureau zij, die in hun oude desa's verblijf kiezen en er Deli bekend maken. Zij zijn de degelijkste menschen en keeren na twee of drie maanden, vaak ook na een jaar pas terug. Zij doen dat vaak uit voorkeur, die zij aan de bestaansvoorwaarden van Deli geven boven die van Java. Hun eigen geld is spoedig op en het gaat niet zoo gemakkelijk overal een vast en genoegzaam inkomen te verdienen. Mannen en vrouwen kunnen werk vinden op ondernemingen in de buurt, zoo die er zijn, en dat gebeurt ook vaak. Onder het losse werkvolk van haast alle plantages op Java komen wel gewezen contractanten van de buitengewesten voor. Maar de vergelijking van hun bestaan op erfpachtlanden van Java met dat op de plantage in Oostkust van Sumatra valt vaak ten gunste van het laatste uit. Het zijn er wel geen honderden van wie ik het vernam, doch van alle gewezen contractmenschen, die ik in west- en midden-Java op ondernemingen of in anderen dienst heb ontmoet, was er niet één, die zich over het werken in contract ongunstig uitliet. Ik zou durven verklaren, dat zij, die als contractant in een der buitengewesten niet spoedig zijn mislukt doch het enkele jaren hebben uitgehouden, ook altijd wel geneigd blijven terug te gaan.

Voorkeur kennen zij voor het werken buiten Java, voorkeur boven een bepaald gewest, voor een bepaalde onderneming, voor een beheerder, zelfs geven zij soms den naam op van een assistent. Deze dingen zijn heelemaal geen zeldzaamheden; men kan de voorbeelden bij de vleet vernemen op de verschillende emigratie-kantoren en in hun depots.

Zij hebben, gelukkig, ook al wel voorkeur voor een bepaalde emigratie en bij velen bestaat vrees voor het „kantor werp", waarmee zij wel de beroepswerving aanduiden en stellen daar tegenover dan het „kantor trang", dat niet misleidt.

Van veel beteekenis is het, zoo het emigratie-kantoor hun toestaat familieleden mee te nemen op kosten van het kantoor en zonder eenige verplichting. De vrije emigratie der D. P. V. doet dat en moedigt er zelfs toe aan, begrijpend dat de aanwezigheid van verwanten hun het bestaan in Deli veraangenaamt. Te Semarang zag ik in het depot der D. P. V. den dag vóór de ver-

scheping, een vrouw, die jaren in Deli was geweest en met een paar honderd gulden op Java was gekomen. Haar gouden knoopen en andere sieraden wezen uit, dat zij na tien maanden verblijf op Java nog verre van berooid was. Zij verklaarde, dat zij wenschte terug te gaan om in Deli geld te verdienen. Haar man zou ook gaan, maar zie, hij was als malaria-lijder afgekeurd door den arts der D. P. V. Toen vroeg de vrouw, dat hij op haar kosten mocht meegaan. En hij ging mee, *maar op kosten der D. P. V.*

Dit voorkómen van een scheiding, hard ook voor menigen Javaan, is loffelijk; de beroepswerving en de eigen werving kunnen haar daarin niet volgen, omdat de winst er mee zou verdwijnen. Want ondernemers bestellen bij de beroepswerving in den regel arbeiders, mannen of vrouwen die contracteeren, en niet gezinnen, waarvan er maar één contracteert. Toch verlieze men niet uit het oog, dat uit die meegekomen gezinsleden later wel werkkrachten in Deli kunnen groeien.

De laukeh heeft zijn brief aan het kantoor Semarang of Poerworedjo verzonden of hij heeft den mandoerkliling meegedeeld: hij wil terug naar Deli. Het kantoor heeft den mandoer opgedragen hem te helpen met de spoorreis, een telegram van dien mandoer heeft het kantoor gewaarschuwd dat de man vertrok en het kantoor liet den man afhalen, opdat hij niet te Semarang nog in handen zou vallen van eenigen beroepswerver.

Nu wordt hij ondervraagd omtrent zijn voornemen; volgelingen, zoo hij die heeft, desgelijks en hun wordt eetgeld gegeven en, indien zij het niet elders verkiezen, verblijf in het depot: gasten der D. P. V. Intusschen is de daarmee belaste mandoer er op uit gegaan om de loeloesan te halen, heeft telegraphisch zijn bevinding meegedeeld en een ander heeft nagegaan of dat alles ordelijk en juist is geschied: de loeloesan mag niet valsch zijn. De nieuwelingen moeten worden gekeurd door den gouvernementsarts, voor de laukeh's is dat niet in alle gevallen voorgeschreven. Maar eigen keuring der D. P. V. is er toch voor allen. Ook hebben de candidaat-emigranten bezoek gebracht aan den wervingscommissaris, die met de hem ter hand gestelde gegevens en door vragen te stellen nagaat, of de menschen op de hoogte zijn van hetgeen zij ondernemen enz.

Contracten worden te Semarang door de vrije emigranten niet geteekend; zij doen dat, indien zij er toe gezind blijven, in Deli. Maar te Semarang gaan zij een achtdaagsche overeenkomst aan, omdat, zooals hier boven reeds werd uitgelegd, de arbeidsinspectie het eischt.

Den dag vóór het vertrek der boot treden allen in het depot aan, in groepen hurken de mannen, de vrouwen, de gezinnen. Het is het groote uur, waarop de handgelden en, zoo zij die zelf besteedden, de reiskosten worden uitgekeerd. Velen toch komen op eigen gelegenheid naar Semarang of Poerworedjo.

De bedragen hangen er van af, of zij in Deli zich zullen verbinden voor een, twee of drie jaar. Het handgeld, een geschenk, bedraagt 10 gulden voor een-jarige, 15 voor twee-jarige, 20 gulden voor drie-jarige overeenkomsten.

Gehuwden, die hun gezin meenemen, ontvangen 10 gulden meer, zoodat de bedragen, te Semarang uitgekeerd, wisselen van 10 tot 40 gulden. Voorschotten worden niet gegeven op Java, wel in Deli.

Daarna houdt een inlandsche klerk een toespraak, waarin hij hun meedeelt, dat zij volkomen vrij zijn te gaan waar zij willen; dat zij in Deli aangekomen hun overeenkomst kunnen aangaan; dat zij, zoo er over iets klachten zijn, die thans nog kunnen uiten. Herhaaldelijk wordt de toespraak onderbroken door het „inggih", waarmee de Javaan zijn instemming en zijn berusting op zwaren toon pleegt te kennen te geven. Over het reisgeld bestaat nog al eens verschil van meening; dan doet hij of zij het woord, uitleg volgt en het verschil is van de baan. Ik heb het bijgewoond, dat een emigrant van Semarang zich beklaagde, dat hij geen reisgeld had ontvangen. Hij wenschte reisgeld van Semarang naar Semarang, maar toen lachten toch velen hem uit.

Na die uitbetaling zwermt de heele troep uit, nagenoeg niemand blijft in het depot. Zij gaan er op uit om kleeren te koopen, sieraden, lekkernijen; om zich nog eens te vermaken in de stad; om te dobbelen ergens. En zij keeren terug, soms laat in den nacht. Ja er zijn er, die niet opduiken voor den volgenden dag tegen het vertrekuur. Het depot der D. P. V. staat altijd open en aan poortjes of deuren staat nooit toezicht; de menschen kunnen gaan en komen als in een logement. Maar het gebeurt zelden, dat er een wegloopt met de genoten gelden.

Den volgenden dag gaan zij scheep en vóór hun achtdaagsche overeenkomst is afgeloopen, staan zij te Belawan aan wal. Stellig zou het nu overweging verdienen die achtdaagsche overeenkomsten bij de Vrije Emigratie althans niet langer te eischen en de arbeidsinspectie zou, indien zij haar eisch te dien aanzien liet vallen, een wensch der emigranten zelf in vervulling brengen.

De Vrije Emigratie berust op de verschijning van den laukeh op Java in zijn desa en op de briefwisseling van arbeiders in Deli met hun verwanten op Java. Het werk van dien laukeh werd vroeger laukeh-werving genoemd: te recht, want de laukeh kreeg voor elken arbeider, dien hij aanbracht, een geschenk van 10 gulden. Die geleidelijke aanmoediging was niet zonder beteekenis en het besluit, haar voortaan achterwege te laten, mocht niet genomen zonder nauwgezette overweging. Maar het besluit werd genomen. In 1918 bracht men het geschenk eerst terug op vijf gulden en kort daarop verdween het geheel. De laukeh mag aanbrengen zoovelen hij wil, hij ontvangt er noch op Java, noch in Deli eenig voordeel van. De oorzaak der tijdelijke landverhuizing mocht geenszins langer kunnen liggen in het geldelijke belang van den laukeh, doch de drijfveer dier landverhuizers moest zuiver en uitsluitend zijn de verbetering der levensomstandigheden door arbeid in Deli.

Dat de Vrije Emigratie der D. P. V. geen laukeh-*werving* is, kan men ten overvloede opmaken uit de cijfers van Mei 1918 tot Mei 1919. Naar Deli vertrokken als vrije emigranten 1635 laukehs, 1740 sinkehs door laukehs meegebracht en 1438 sinkehs, die zich zelf aanmeldden. Op één laukeh kwam dus 1,06 sinkeh. Men kan er zeker van zijn, dat de laukehs heel wat meer menschen hadden kunnen aanbrengen, indien zij er voor hadden geijverd uit begeerte naar premies. Opmerkelijk is voorts dat van die 4813 menschen er 1538 in Deli overeenkomst sloten voor één jaar, 1168 voor 1½ jaar, 1976 voor 2 jaar en slechts 131 voor 3 jaar, hoewel het handgeld voor 3 jaar grooter is dan voor 2 jaar, en dit weer grooter dan voor één jaar.

Thans nog een enkel woord over de briefwisseling. Wij zagen reeds, hoe zij zeven jaar geleden schoorvoetend aanving met de korte berichtjes, voor enkele arbeiders door den inlandschen klerk der onderneming opgesteld; hoe zij toenam en het Immigranten-

Bureau er orde op stelde door geregeld een klerk langs de ondernemingen te zenden, die den inhoud opnam; hoe de brief tevens gelegenheid bood tot het zenden van kleine bedragen aan de familie als geschenk of om er goederen voor terug te krijgen. Die gelegenheid hebben de arbeiders er uit zich zelf in gezocht. De klerken van het Immigranten-Bureau moesten in korten tijd op de onderneming de inhouden der brieven opnemen en waar de opgaven zoo vaak overeenstemden, ontstond als van zelf een modelbrief. Dat was het echte niet; men behoorde, hoe kort ook, te laten schrijven wat de arbeider op dat oogenblik zelf wenschte te hebben geschreven. Daarom heeft men in 1918 ingesteld, dat elke maatschappij een of meer klerken voor de briefwisseling in dienst heeft, welke klerken op elke onderneming een tijd lang verblijven om er op te nemen, wat de arbeiders wenschen te schrijven. Zoo is het beter, maar het werk dier klerken moet worden nagegaan en daarbij zijn alweer teleurstellingen ondervonden. Wat zoo eenvoudig lijkt, ondervindt soms bemoeilijking of tegenstand, waar men die niet zou verwachten.

De brieven worden nu op de onderneming ingeschreven en vervolgens gezonden aan het Immigranten-Bureau te Medan, dat ze met elke boot gezamenlijk overzendt aan het kantoor te Semarang. Daar worden de brieven wederom ingeschreven, van adres voorzien en een gedrukte brief wordt mede ingesloten, waarop het verzoek staat om bericht van ontvangst, om een antwoord voor Deli; tevens mededeeling dat het kantoor gaarne helpt met overzending van pakjes en dergelijke. Een briefomslag met postzegel er op voor het antwoord wordt er aan toegevoegd.

Mocht er geld worden ingesloten, dan doet het Immigranten-Bureau te Medan daarvan opgave aan het kantoor te Semarang. Hoe bereiken nu de brieven hun bestemming in de desa? Het kan per postbestelling en zoo gebeurde het ook wel; geldzending ging aangeteekend. Maar het Administratiekantoor der D. P. V. te Semarang en te Poerworedjo had ook brievenmandoers op een maandgeld van ƒ 25.—. Er waren er kort geleden nog 18 in dienst. Zij kregen de brieven en het geld te bezorgen in de desa's van hun arbeidskring, echter niet meer dan 10 tegelijk, omdat anders het noodwendig toezicht te moeilijk viel. Deze wijze van verzending eischt toezicht niet alleen, doch ook hooge kosten en biedt ook de teleurstelling, dat de mandoer wegloopt met de

brieven, het geld en het rijwiel, waarover hij beschikt. Een brief over de post verzonden door het Semarangkantoor, kostte wegens het insluiten van de bovengenoemde meedeeling ƒ 0.17½ gewone port, een omslag met postzegel werd ingesloten en de brief aangeteekend, — te samen ƒ 0.37½. De verzending met een mandoer komt dikwijls veel duurder. Is de desa ver weg gelegen, dan komt het vervoer per karretje licht op 5 tot 6 gulden. Er zijn brieven geweest, waarvan de bestelling meer dan ƒ 40.— kosten veroorzaakte. Gemiddeld moest men rekenen op ƒ 4.— per brief.

In den jongsten tijd is het Administratiekantoor te Semarang doende de briefbestelling te vereenvoudigen en te verzekeren door de medewerking in te roepen der afdeelingsbanken. Sommige beheerders van afdeelingsbanken begrepen de beteekenis dier medewerking niet en waanden, dat zij met hun medewerking een rol zouden spelen in de koeliewerving. Over het algemeen echter werd de beteekenis helderder gezien, en ook het advies in zaken van het Volkscredietwezen luidde gunstig.

De medewerking der afdeelingsbanken komt hierop neer: De afdeelingsbank ontvangt een pak brieven, elke brief gerekend 10 cent. Moet er tevens geld worden uitbetaald, dan doet de bank het en krijgt 6% provisie. Voor elken brief, die wordt beantwoord, ontvangt de bank ƒ 0,25; de klerk van de bank helpt bij de beantwoording. Van verloren raken der brieven is geen sprake, de bestelling is zekerder en goedkooper, maar toch kost een brief van onderneming tot desa aan de D. P. V. nog gemiddeld ƒ 1.—. Gedurende 1918 zijn er 601 Javanen naar Deli gegaan, die door familie aldaar per brief waren geroepen.

In de Vorstenlanden, waar nog geen afdeelingsbanken bestaan, voorts waar de afdeelingsbank medewerking onthoudt, gaan de brieven door de post of worden door mandoers besteld.

In 1918 zijn op zestien ondernemingen geschreven 4557 brieven, de geldzendingen bedroegen 15475 gulden, daarin werden 529 familieleden gevraagd te komen.

***

Instellingen als de Vrije Emigratie der D. P. V. laten zich niet opeens volledig uitdenken; zij wòrden. Proeven, maatregelen,

wijzigingen komen tot stand onder een beheer, dat zich laat leiden door de verschijnselen, die het nauwlettend opmerkt en door de vingerwijzingen der practijk, die het niet versmaadt. En bij dat al blijft vast in het oog het doel: langs den eenvoudigsten weg het grootste nut verkrijgen.

Passen wij die algemeenheid op het byzondere geval der volksverplaatsing toe, dan zien wij de beroepswerving aan den slag met landgenooten in de binnenlanden. Daarop volgt een aanprijzing van het nieuwe en vreemde land op redelijker en beschaafder manier: men laat oude dienaren getuigen in hun eigen streek en men stelt een belooning op het welslagen dier getuigenis. Dat is de laukehwerving, waarvan men langzamerhand de „werving" verdunt tot opwekking aan de familieleden. Zoo richt men allengs op het land zijner ondernemingen een stroom van volk, dat er voor een tijd komt arbeiden, teruggaat naar de eigen streek, weerkeert naar de verdienste, — een stroom die aanzwelt en steeds wordt gevoed. Die stroom zal, als hij op zijn kracht is, een volkomen vrije emigratie zijn.

Wat in de voorafgaande bladzijden is geschetst, is de stroom *bijna* op zijn volle kracht. Op volle kracht zal hij ongetwijfeld komen door de samenwerking van ondernemers en Gouvernement, het Gouvernement voorgesteld door de ambtenaren van Binnenlandsch Bestuur en die der Arbeidsinspectie. Naar ik meen, zou de vrije emigratie in vrijheid winnen, indien de loerahs geen belooning kregen voor de invulling der loerahbrieven. Naar ik meen, zou de vrije emigratie vrijer worden, indien de arbeidsinspectie geen achtdaagsche overeenkomsten voorschreef voor menschen, die eerst in Deli wenschen overeen te komen met hun werkgevers. Naar ik meen, zou de vrije emigratie vrijer worden, indien voor de menschen geen medische keuring van Gouvernementswege werd geëischt. Zoo is er met goeden wil nog wel opstuwing mogelijk in de goede richting.

Zoolang de volksverplaatsing, die de menschen niet afscheurt van hun voorvaderlijke streken een vervulling is van de behoefte aan werkvolk in de buitengewesten en tegelijkertijd een uitweg voor het teveel aan menschen op Java, wier inkomsten onzeker, wier levensomstandigheden schraal en beklagenswaard zijn, zóó lang dienen de ambtenaren van het Binnenlandsch Bestuur in de volkrijke afdeelingen niet slechts de beteekenis der volksverplaat-

sing te beseffen, doch ook mede te werken bij de keuze der lieden en bij alwat de uitwijking vlot maakt.

Men kan het intusschen een ambtenaar allerminst kwalijk nemen, dat hij niet van harte meedoet aan een bedrijf, hetzij gevoerd met winstbejag, hetzij tot voorziening in eigen behoefte, dat berust op weerzinwekkende practijken van wervers in de desa, op bedriegelijke voorspiegelingen, waarmee argelooze lieden worden afgetroggeld van hun familie en omgeving. Maar waar van eenige werving geen sprake is, waar geen belooningen prikkelen tot ongewenschten ijver, waar men juist de bewaring van den familieband bedoelt en bevordert, daar kan de bestuursambtenaar zijn hand leenen als wegwijzer en als een waarschuwing: als een wegwijzer om tot het juiste begrip te geraken bij de bevolking en om de plaatsen aan te duiden, waar een tijdelijke uitwijking van families aan beide partijen, werkgever en volk, wèl zou doen; als een waarschuwing, zoodra een minder juiste keuze van middelen het goede werk zou doen ontaarden. Het Administratiekantoor der D. P. V. te Semarang heeft een gepensioneerd hoog inlandsch ambtenaar als adviseur aan zich verbonden, maar feitelijk behoorde elk Europeesch en elk inlandsch ambtenaar, waar de gelegenheid zich aanbiedt, een hartelijk raadgever te zijn in deze zaak van volksbelang en koloniaal belang.

Hoezeer in de geschetste Vrije Emigratie de krachten aanwezig zijn tot een uitgroeiing in vrijheid, moge een proef aantoonen, waartoe de Tabak Mij. Arendsburg zeer onlangs in overleg met het Administratiekantoor te Semarang heeft besloten. Dit kantoor zal 100 gezinnen uit een en dezelfde streek zoeken, die bereid zijn naar een Arendsburg-onderneming te vertrekken, zonder eenige verbintenis aan te gaan op Java of in Deli. Zij zullen zich daar zelf een dorpje bouwen, waarvoor de onderneming de bouwstoffen beschikbaar stelt, hun hoofd zelf kiezen; het reisgeld wordt hun niet aanstonds geschonken doch slechts voorgeschoten.

Een dergelijke proef, waarmede een uitgave van duizenden guldens is gemoeid, bewijst al dadelijk het vertrouwen, dat men heeft in het werk der vrije emigratie. Met belangstelling zal ieder den uitslag tegemoet zien: niet den uitslag, dat zij er komen, doch welk slag van gezeten en duurzaam arbeidend volkje zij zullen vormen.

Een ander bewijs van vertrouwen in de vrije emigratie gaven de leden der D. P. V., toen zij in de Meidagen, waarin de Kloet-

ramp een versche gebeurtenis was, zich bereid verklaarden gezinnen (niet enkelingen) uit de getroffen streek naar Deli over te brengen. De Senembah-Mij. wenschte 250 gezinnen te nemen, mits zij zich voor één jaar slechts verbonden; de andere maatschappijen waren ook bereid en zouden hun cijfers nog indienen.

Heeft zich zulk een vertrouwen bij de leden zelf ooit betoond ten aanzien van de kolonisatie van arbeidsbevolking? Neen; maar die kolonisatie is dan ook een uitgedachte instelling, ze ontwikkelde zich niet als van zelf langs eigen lijn, zooals de vrije emigratie dat wel heeft gedaan.

Naar mijn meening behooren allen, die het welzijn van Indië bedoelen, zij vooral wier belangen er mee zijn gemoeid en zij, wier taak het is de bevolking in welvaart te versterken, waakzaam te blijven, opdat de vrije emigratie de toekomst bereike, welke zij blijkt in zich te bergen: de oplossing te zijn van het vraagstuk, hoe men Java ontlast van het behoeftig deel zijns volks en hoe men de buitengewesten voorziet van de onmisbare arbeiders.

Opleiding van Inlandsche onderwijzeressen.

door

Mr. A. B. COHEN STUART.

Een nieuwe tijd is aangebroken voor de Indonesische wereld, een tijd van nieuwe gedachten en nieuwe verhoudingen, vervuld van een streven, zóó contrasteerend met het verleden, dat men van een weergeboorte, een renaissance, zou kunnen spreken. Want al is dit nieuwe nog niet doorgedrongen tot het diepst van iedere afgelegen desa of negorij, toch houdt het stellig hoofd en hart van de meer intellectueele elementen bezig, niet minder dan het humanisme en verlichte geesten van Europa aantrok in den tijd van Erasmus en de Medicis; en even zeker als destijds de nieuwe geest zich voortplantte in steeds wijder kringen, zoo ook zal de lijn der Indonesische renaissance worden doorgetrokken tot in de toekomst, die zich thans aan het vormen is.

Vele teekenen wijzen er op dat in de hervormde Indonesische maatschappij de vrouw een groote en eervolle plaats zal innemen. Vroeger bestond in Europeesche kringen vrij algemeen de opvatting dat de inheemsche traditie aan de vrouw zoo stellig een lage plaats toewees dat in afzienbaren tijd aan hare verheffing niet te denken viel. Men herinnert zich, welk een opzien het baarde toen Minister Pleyte in zijn ontwerp betreffende den Volksraad voorstelde, alle vrouwen, ook de Inlandsche, voor dit college verkiesbaar te stellen.

Blijkens het voorloopig verslag der Tweede Kamer hadden vele leden hiervan met bevreemding kennis genomen; in de praktijk zou, dachten zij, van verkiezing of benoeming van vrouwen in Indië wel geen sprake zijn. Ware het mogelijk, hieromtrent het gevoelen der Inlandsche vrouwen in te winnen, „haar gezond verstand zou haar zeker doen erkennen dat zij de vereischten voor het lidmaatschap niet bezitten". En Minister Pleyte zag zich ten slotte wel genoopt, het passieve kiesrecht van vrouwen op te offeren om zijn ontwerp te redden.

Dat was in 1915. Wij schrijven nu 1919 en ieder heeft in de bladen kunnen lezen, dat den 5en Juli j.l. de Volksraad met twintig stemmen tegen één (die van een Europeesch lid) zijn instemming betuigde met een verzoekschrift der vereeniging voor vrouwenkiesrecht, strekkende ter verkrijging van actief en passief kiesrecht voor vrouwen van elken landaard.

Uit verklaringen, door Inlandsche Volksraadsleden en anderen bij verschillende gelegenheden afgelegd, viel reeds eerder op te maken dat de inheemsche opvatting niet zoo anti-feministisch is als het vroeger leek. Maar was de Islam dan niet tegen iedere verheffing der vrouw? Drukte het instituut der wettige polygamie haar niet voor altoos neer?

Hier valt te onderscheiden. De Islam is een wereldgodsdienst, die reeds eeuwen heeft bestaan. Van zelf doet zich dus onder zijn belijders veel verschil voor; van plaats tot plaats, maar ook van periode tot periode vertoonden zich afwijkingen. Dergelijke evolutie is aan al het menschelijke eigen; ook in het Christendom viel zij menigmaal te constateeren. Prof. Snouck Hurgronje wees herhaaldelijk op de gebleken mogelijkheid van innerlijke ontwikkeling bij de Islam-belijders. Al toonden zich dus soms Mohammedaansche kringen afkeerig van iedere verbetering van de positie der vrouw, andere goede Mohammedanen waren een tegengestelde opvatting toegedaan. Waarschijnlijk begrepen de laatsten de grondgedachte van den profeet beter. Want het is een bekend feit, dat Mohammed de positie der vrouwen heeft willen verbeteren. Tijdens zijn optreden als profeet was het hiermede in Arabië diep treurig gesteld. Als ook vaak wist hij de gebreken der oud-Arabische adat ook in dit opzicht onverbiddelijk te hekelen. In den koran (Soera XVI, 60) heet het: „Indien aan een hunner het bericht wordt gegeven van de geboorte eener dochter, wordt zijn aangezicht donker en hij is diep bedroefd. Hij verbergt zich voor het volk, wegens de slechte tijding die hem is medegedeeld; bij zichzelven nadenkende of hij er de schande van ondergaan of haar in het stof begraven zal. Is hun oordeel niet slecht?" Door uitvoerige voorschriften poogde hij het bestaan der vrouwen op hooger peil te brengen. In den Koran IV, 1 vinden wij bv. ook de vermaning: „Eert de vrouw, uit wie gij zijt geboren". Het zou trouwens vreemd zijn aan te nemen, dat de profeet, wiens groote achting voor Chadidja bekend is, zijn volgelingen iets anders dan

eerbied voor de zwakke sexe had willen inprenten.

Hoe de Mohammedaansche traditie hieromtrent in den loop der tijden ook is geweest, vast staat dat de praktijk op Java zich heeft gekenmerkt door maatregelen om bv. in het huwelijksrecht de positie der vrouw te verbeteren en dat sinds jaar en dag in de desa's vrouwen het kiesrecht hebben kunnen uitoefenen. Een groote mate van zelfstandigheid geniet op Java vooral de Soendaneesche vrouw. Ook elders in den Archipel kwam in de adat-instellingen achting voor de vrouw tot uiting.

Ten slotte zal in den laatsten tijd het optreden van Kartini zeker velen een nieuwen blik hebben gegeven op het Indonesische vrouwenvraagstuk.

Een feit is het dat in de laatste decenniën meer en meer het vraagstuk van onderwijs en opvoeding van meisjes in Inlandsche kringen de aandacht is gaan trekken. Wel is waar viel aanvankelijk een Europeesche impuls te constateeren.

Men zag in de Indische samenleving getransponeerd wat in Europa al sedert eenigen tijd de gemoederen bezig hield.

Hier te lande traden mannen als Abendanon en Van Deventer op voor de belangen der vrouw. Abendanon stelde als Directeur van Onderwijs het probleem van de opvoeding der Inlandsche meisjes aan de orde en vestigde later de aandacht op de sympathieke figuur van Kartini door hare brieven, verzameld in een bundel („Van duisternis tot licht") in 1911 uit te geven.

De bedoeling was de opbrengst te doen strekken tot oprichting van een kost- en dagschool voor dochters van Inlandsche hoofden, zooals Kartini zich die gedacht had. Dadelijk stond van Deventer gereed, dit streven met alle kracht te steunen. In de „Gids", van welk tijdschrift hij al spoedig na zijn terugkeer in Nedeland mederedacteur was geworden, wijdde hij een warm gesteld artikel aan Kartini en ijverde mede voor de oprichting van de vereeniging „Kartinifonds" in Den Haag, die den stoot gaf tot de stichting van zoovele Kartini-scholen op Java. De belangstelling, door van Deventer voor het onderwijs van Inlandsche meisjes betoond, gaf na zijn dood aanleiding tot het in het leven roepen van de Van Deventerstichting in Holland, die ten doel heeft, als hulde aan zijn nagedachtenis van Deventer's werk op dit gebied voort te zetten. Later kwam ook tot stand de van Deventervereeniging voor West-Java, beoogende de bevordering van opvoeding en onderwijs

(in de eerste plaats voortgezet onderwijs) ten behoeve van Inlandsche meisjes in West-Java. Na overleg met verschillende Inlandsche vereenigingen — Pasoendan, Perserikatan Goeroe Hindia Belanda, Sarikat Islam, Poetri Merdika, Boedi Oetomo — en het Departement van Onderwijs besloten de oprichters allereerst te pogen, te Bandoeng een normaalschool met internaat te vestigen, waar Inlandsche meisjes zouden kunnen worden opgeleid tot onderwijzeres voor Inlandsche meisjesscholen der tweede klasse. De Inlandsche vereenigingen bleken enthousiast voor het plan. Herhaaldelijk deden Soendaneesche jongelui hiervan blijken door opvoeringen te organiseeren, waarvan de opbrengst voor de school werd bestemd. Ook de hoogere Inlandsche standen in West-Java toonden veel sympathie voor de school. De radenajoes Pangeran Adipati Moehamad Djamaloedin Aloeda, Adipati Marta Negara, Toemenggoeng Wira Nata Koesoema, Adipati Aria Achmad Djajadiningrat en Adipati Koesoema Soebrata namen in het bestuur der vereeniging zitting.

Deze houding is van bijzondere beteekenis als men nagaat dat nog omstreeks 1900 naar aanleiding van voorstellen van Mr. Abendanon de meerderheid der regenten verklaarde dat het niet met de adat zou strooken, meisjes buitenshuis op te voeden. Wel is in Indië in korten tijd veel veranderd! Men kan zeggen dat in vooraanstaande kringen thans vrij algemeen het nut en de beteekenis van een degelijke opvoeding van meisjes wordt erkend, — al geschiedt die buitenshuis.

Den 24en Juli van dit jaar had de plechtige inwijding der Van Deventerschool te Bandoeng plaats, waarbij mevrouw van Limburg Stirum door hare aanwezigheid een blijk gaf van hoog gewaardeerde belangstelling. Ook vele anderen, Europeanen en Inlanders, waren opgekomen, sommigen van verren afstand, om tegenwoordig te zijn bij deze op de toekomst van Indië wijzende plechtigheid.

De heldere, kleurenrijke atmospheer der Bandoengsche hoogvlakte tooverde om het feest een sterken gloed. Een glans van vreugde straalde over alles, lag in de blijde oogen van de keurig uitgedoste leerlingen, die een Soendaneesch welkomstlied aanhieven; weertrilde in de schare ouders en verwanten, die het lot der meisjes in dit milieu zoo goed bezorgd zagen.

De nagedachtenis van Van Deventer had niet beter gevierd en

gehuldigd kunnen worden dan door dit feestelijke geheel dat aan zijn werk en streven herinnerde. En zijn werk was de hulde waard. Want zijn volle arbeidskracht als politicus en publicist was de laatste 20 jaren gewijd geweest aan het welzijn van Indië, aan de toekomst der bevolking. In die mate dat een bestudeering van onze moderne koloniale politiek noodwendig met Van Deventer in aanraking brengt; en omgekeerd de kennis van zijn levensgeschiedenis een duidelijk licht werpt op tal van vraagstukken, welker juiste oplossing voor Indië een levensbelang is.

Door zijn intelligent en humaan werk heeft Van Deventer een grooten invloed gehad, ook op al wat samenhangt met het vraagstuk der Indische volksopvoeding.

Het is van het grootste belang zich duidelijk rekenschap te geven van hetgeen deze opvoeding moet beoogen.

Het spreekt vanzelf dat zij bezield moet zijn van een groote idee, wil er werkelijk vormende kracht van uitgaan.

Deze groote idee zal hier vanzelf de geest van den nieuwen tijd dienen te zijn; de idee, welke ook Van Deventer heeft trachten te verstaan en in zijn werk uit te drukken. Wat is deze geest, de bezieling van den nieuwen tijd, wat is de idee, welke ook de renaissance van Indië kenmerkt?

Het is, meen ik, de gedachte, die in verschillende phasen der geschiedenis verschillende volken tot de hoogste hoogten der cultuur heeft opgevoerd: dat niet het hoogste goed is gelegen in afkeer van de wereld met haar dwaasheid en boosheid, doch in organisatie van heel deze woelige werkelijkheid tot een harmonisch complex, uitdrukkende zoo zuiver en redelijk mogelijk de idee van het volmaakt-menschelijke. Niet-levenmijdend, doch leven-wijdend; niet gericht op schoonen droom en abstractie, doch op schoone werkelijkheid en goede praktijk, zoo is de vooral sedert de renaissance in Europa opgewelde stroom door de laatste eeuwen heen gegaan, zij heeft zich van Europa verspreid naar alle zijden; het is de merkwaardige stroom van beschaving en cultuur, zooals wij die thans kennen. Beweging en rusteloos streven naar vooruitgang in elk opzicht zijn er de kenmerken van, tegelijk met vertrouwen op en liefde voor de werkelijkheid. Lees de wijsgeeren van modern Europa, Locke, Spinoza, Hegel en zoovele anderen, — telkens weer vindt ge dezen geest terug.

Uiteraard is de geest van deze moderne beschaving altijd in hooge mate synthetisch geweest. Op het praktische leven gericht, toont zij groote verdraagzaamheid voor verschillen in den theoretischen achtergrond. In haar invloedsspheer is voor iedere wereld- en levensbeschouwing plaats. Bovendien laat zij groote vrijheid van uiting aan het individueele scheppende vermogen zoowel op stoffelijk als op geestelijk gebied, in de overtuiging dat een vrije uitwisseling der voortbrengselen den totalen rijkdom der menschheid slechts vergrooten kan.

Het is merkwaardig, met hoe groote kracht haar invloedsspheer zich dientengevolge in de laatste eeuwen uitbreidde.

Meende men vroeger dat Oosten en Westen te vreemd van elkander stonden om elkander's ideeën te kunnen verstaan, in de 19e eeuw werden de wijdste kloven gaandeweg overbrugd.

Het materieele middel was de techniek van het moderne verkeer en der moderne productie, het geestelijke de breedheid der moderne Europeesche gedachte, die zich waarlijk tot internationale hoogte had verheven. Een internationale organisatie kenmerkte meer en meer het economische en wetenschappelijke leven, internationaal besef doordrong steeds meer de juridische constructies, de aesthetische uitingen, het religieuse gevoel. Meer en meer gaf het Oosten zijn isolement op, meer en meer ging het deelnemen aan dit internationale leven. Ook in ons Indië.

Een middel om ook de Indische volken op te voeren tot grooter hoogte, tot grooter vrijheid, waardigheid, welvaart en levensvreugde zagen velen in de aansluiting (associatie) aan Westersche cultuur; en den weg daartoe zochten zij onder meer in opvoeding en onderwijs. Ongetwijfeld werd ook de economische associatie niet uit het oog verloren, en heeft deze zelfs, te eng en te eenzijdig opgevat, vaak te overwegend de aandacht in beslag genomen. Maar er waren er ook, die een ruimer en meer harmonische ontwikkeling beoogden en niet tevreden waren met het schouwspel eener werktuigelijke massa-productie door een autocratisch bestuurde Inlandsche bevolking, arbeidende voor de wereldmarkt onder commerciëele leiding van oppermachtige Europeesche ondernemers. Van Deventer behoorde tot de ontevredenen; met beslistheid wenschte hij de associatie van Indië aan de algemeene cultuur, maar niet op de enge wijze, die leidde tot exploitatie van een economisch zwakke bevolking. Integendeel, hij wees den weg

aan tot haar economische, sociale, politieke, kortom cultureele opheffing en bevrijding.

In dezen gedachtengang heeft hij altijd bijzonder groote belangstelling getoond voor het Hollandsch-Inlandsche onderwijs, speciaal ook voor meisjes. Hij betoogde in zijn rede bij de oprichting van het Kartinifonds, dat het leeren van Hollandsch voor Javaansche meisjes geen onoverkomelijke moeilijkheden oplevert en, althans in de hoogere standen, begeerd werd als middel om tot kennis en ontwikkeling te komen. Zeer zeker spreekt hieruit instemming met de door Snouck Hurgronje aangeheven associatie-leuze. In een aansluiting althans van de hoogere Inlandsche standen aan de Nederlandsche beschaving (als vertegenwoordigster van de algemeene westersche cultuur) zag hij een groot belang.

In zijn Gids-artikel over de oplossing der Islam-Quaestie in Nederlandsch-Indië (1911) bleek hij het volkomen eens te zijn met Snouck's betoog dat het Nederlandsch gezag zijn rechtvaardiging moest vinden in de opheffing der Inlanders tot een hooger peil door middel van opvoeding en onderwijs; zij dienden met Nederlandsche hulp onder de volken de plaats te gaan innemen, waartoe hun aanleg hen in staat stelde. Dan toch zou het den Inlanders mogelijk worden zelf partij te trekken van de Nederlandsche beschaving, instede van alleen de onmisbare medewerkers te zijn van anderen, die ten slotte met het profijt, materieel en ideëel, gaan strijken; dan zou hun een meer beteekenisvolle plaats kunnen worden toegedacht zoowel in het economische leven als in bestuur, rechtspraak, wetenschap, verzorging van maatschappelijke belangen; dan zouden de meer ontwikkelde Inlanders de leiders en voorgangers kunnen worden van de minder ontwikkelden en de krachtigste factoren vormen voor den geleidelijken vooruitgang in stoffelijken en geestelijken zin van de geheele inlandsche samenleving.

Dit pleidooi voor associatie in ruimen, harmonischen zin gaat dus lijnrecht in tegen de neiging tot exploitatie van een weerlooze, onontwikkelde bevolking, omdat het geïnspireerd is door den wil om deze bevolking recht te doen. Nog altijd wordt soms het streven naar „associatie" en „ethische politiek" totaal verkeerd begrepen. Er zijn er b.v. die meenen dat de ethische politiek is ontstaan door de omstandigheid dat de ontwikkeling der industrie in West-Europa het gewenscht maakt, dat het Indisch afzetgebied in betee-

Onderwijs in batik-werk op de Van Deventer-school.

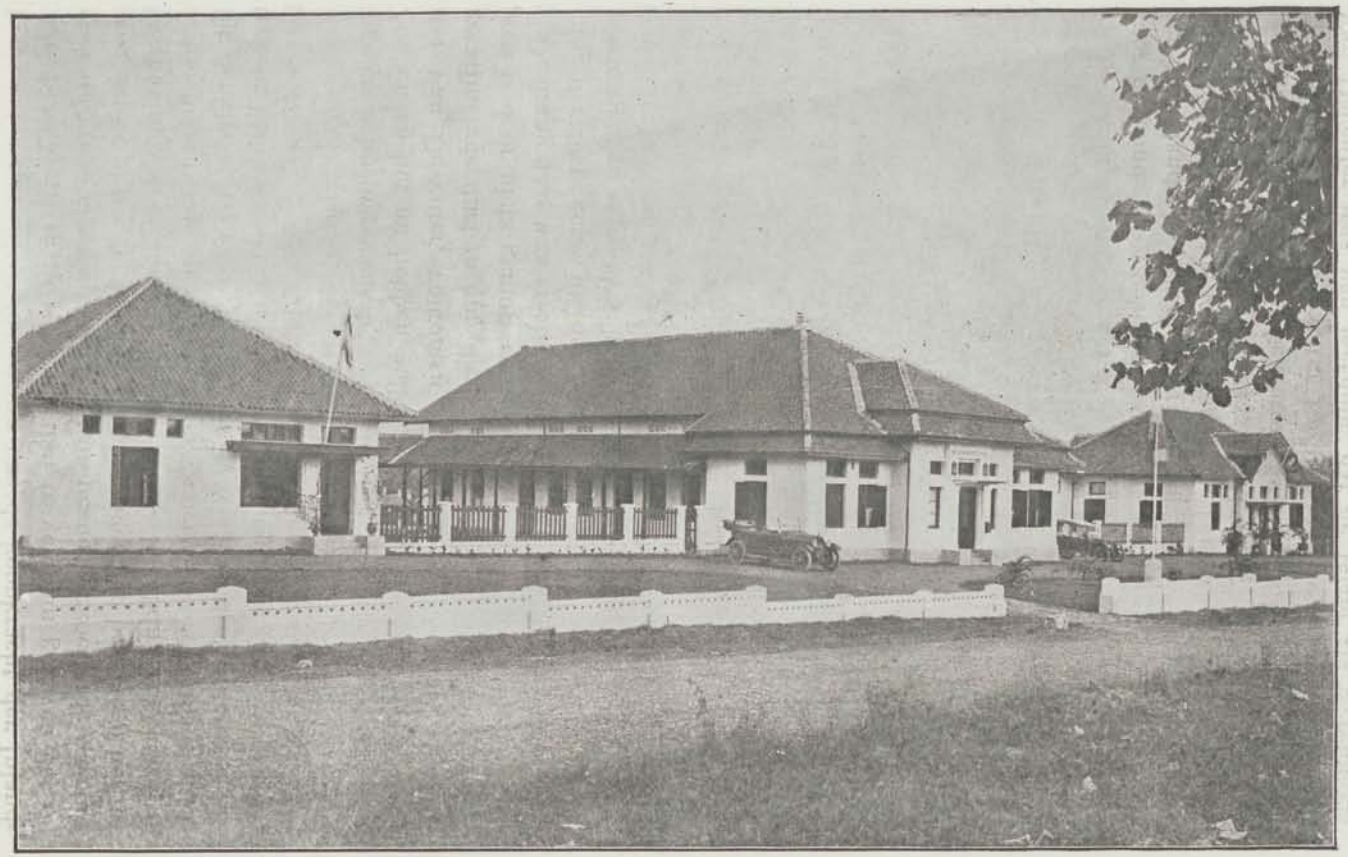

Front der Van Deventer-school te Bandoeng.

kenis zal winnen door toeneming van de koopkracht der Inlandsche bevolking; en zelfs wordt dan te verstaan gegeven dat de door de vrijzinnigsten onder de Europeanen gekoesterde overtuiging dat de plicht der koloniseerende mogenheid bestaat in het tot beschaving en welvaart brengen van die bevolking zelfbedrog is of huichelarij. Een meer gewrongen, scheeve voorstelling is moeilijk denkbaar. Als afzetgebied voor de Nederlandsche industrie beteekent Indië werkelijk niet heel veel en het is bekend genoeg dat bv. de Nederlandsche fabrikanten van goederen altijd ijverig vrijhandelsgezind zijn geweest, dat zij nimmer beschermende maatregelen hebben gewenscht om hun afzet in Indië te vergrooten. Zouden zij het nu hebben willen beproeven met *beschaving?* En zou Van Deventer, volkomen onafhankelijk man, zich voor dit geraffineerde doel in hun dienst hebben gesteld? Zulk wantrouwen is door niets gemotiveerd.

De drang naar westersche kennis, die zich vooral sedert den aanvang der 20ste eeuw in Indië openbaarde, vond de Nederlandsche bewindslieden aanvankelijk nu eens vijandig, dan weder weifelend, zelden metterdaad aanmoedigend. Ondanks de behoeften der West-Europeesche industrie dus?! Die houding keurden zoowel Snouck Hurgronje als Van Deventer scherp af. De afzet van katoentjes en bioscoopfilms kon hun wâarlijk onverschillig zijn. Maar zij betoogden dat het machtigste middel ter verheffing en versterking van de bevolking in haar strijd om het bestaan bestond in opvoeding en onderwijs. Het optreden van deze en dergelijke ruim denkende mannen is een weldaad voor de bevolking geworden. Zij hebben doen inzien wat een rechtvaardig bestuur eischt. Zij wezen op de ondervinding in andere mohammedaansche landen, in Turkije, in Egypte, in Syrië, welke leerde dat, onder den invloed eener moderne opvoeding, de moslimsche maatschappij voortschreed in de richting der moderne cultuur. In Insulinde en in het bijzonder op Java zou dit proces nog zekerder en sneller kunnen werken door het sinds lang bestaande contact tusschen de bevolking en het Nederlandsche gezag, dat zich door bemiddeling van inheemsche hoofden krachtig had laten gelden. Tegenover den Islam diende daarbij eerbied en verdraagzaamheid betracht; men moest zich ten strengste hoeden uit bekeeringsijver de Inlandsche wereld te grieven door den schat harer tradities aan te tasten. Trouwens, Van Deventer was van meening, dat de Islam als wereldgods-

dienst wel degelijk vereenigbaar was met modern beschavingsleven.

Meer en meer zijn deze denkbeelden gemeen goed geworden. Hoorde men tot voor korten tijd nog wel twijfel uiten of het geluk der Inlandsche bevolking door dit modernisme wel zou worden gediend, gaandeweg zijn deze stemmen verstomd, toen bleek, dat die bevolking zelve met steeds grooter kracht op onderwijs en opvoeding in modernen geest ging aandringen.

Snouck Hurgronje had betoogd dat het streven naar associatie zijn voornaamste arbeidsveld dáár vond, waar de mogelijkheid dier associatie als het ware voor het grijpen lag, te weten onder de hoogere klassen der inlandsche samenleving, onder welke de geesten het meest gerijpt zijn en de neiging tot onze cultuur zich met volle bewustheid bij velen doet gevoelen. Hoewel Van Deventer de juistheid van deze overweging niet ontkende, meende hij toch dat ook de volksopvoeding „van onder op" niet uit het oog mocht worden verloren.

Het is van belang dit in herinnering te brengen, waar de van Deventerschool, bestemd tot opleiding van onderwijzeressen voor de 2e klasse scholen, meer werkt voor den uitgebreiden kring van den Inlandschen middenstand. Met het oog hierop is voor deze school ook afgeweken van het type dat Van Deventer voor de Kartini-scholen voor oogen stond, met Hollandsch als voertaal, de landstaal als leervak. Op de Bandoengsche school is de landstaal (Soendaneesch) voertaal, het Hollandsch leervak.

Dit neemt niet weg dat de school zeker den geest van associatie aan de moderne cultuur tot uitdrukking zal brengen, die ook in het Kartinifonds heerscht.

Die geest komt duidelijk uit in de rede, door Van Deventer bij de oprichting van die vereeniging gehouden:

„Het onderwijs, dat aan de Kartinischolen gegeven wordt", betoogde hij, „moet voorbereiden tot den werkkring, die later voor de overgroote meerderheid der meisjes zal worden ontsloten: die van huisvrouw en moeder. Tevens zij het echter zoo, dat zij, die niet met een minimum tevreden zijn, op den grondslag van het geleerde zich verder kunnen ontwikkelen.

„Eenvoudig en practisch moet het onderwijs zijn en ontwikkelend niet alleen voor den geest en voor het lichaam, maar ook voor het gemoed en voor het karakter.

„Het onderwijs zij dus beslist opvoedend, wat te meer noodig is, omdat in het inlandsche gezin de opvoeding nog niet altijd tot haar recht komt.

„Oprechtheid, plichtsbesef, naastenliefde, ziehier de deugden die, nevens spaarzin en gevoel voor orde en netheid, vooral zullen moeten worden aangekweekt.

„Hoe de onderwijzeres dit doet, zal in hoofdzaak afhangen van haar persoonlijk inzicht; alleen moet zij alles weten te vermijden, wat godsdienstige gevoelens zou kunnen kwetsen of verstikken.

„De javaansche kinderen zijn over het algemeen ernstig van aard en bij velen heeft de ernst een religieuse tint. Hiermede moet bij het onderwijs worden rekening gehouden. Aan den eenen kant zorge de onderwijzeres dat mooie, spontane godsdienstige gevoelens der leerlingen zich in een harmonisch verband met de toenemende kennis kunnen ontwikkelen, aan de andere zijde wake zij er tegen dat die gevoelens worden beïnvloed door voor de ouders der kinderen onaannemelijke dogma's.

„Het onderwijs zij derhalve neutraal, niet naar de overdreven en dus onjuiste opvatting van het woord, die elke toespeling op het godsdienstig gevoel der kinderen angstvallig buitensluit, maar wel in dezen gezonden zin, dat het, eerbied tóónend voor wat in het gemoed van het kind omgaat, tevens eerbied vráágt voor wat omgaat in het gemoed van anderen. De Kartinischolen moeten kweekscholen worden van godsdienstige verdraagzaamheid, waar kinderen van verschillend geloof, mohammedaansch en christelijk, elkander kunnen leeren begrijpen en liefhebben en waar, ook wanneer er uitsluitend mohammedaansche leerlingen zijn, dezen eerbied voor de gevoelens van andersdenkenden worde ingeprent.

„Wie meenen mocht dat hier iets onmogelijks verlangd wordt, kan ik tot mijn groote voldoening verwijzen naar verschillende neutrale scholen in Indië, waar door europeesche onderwijzers en onderwijzeressen geheel in dezen geest aan inlandsche kinderen onderwijs wordt gegeven" ....

Zorgvuldige vorming van het gemoed in ernstigen en tegelijk ruimen, liefderijken geest; ontwikkeling van het intellect en het lichaam; bij alles een streven tot *practische* vorming met het oog op den lateren werkkring der toekomstige vrouwen: dit zal niet alleen de richting moeten zijn van de lagere meisjesscholen, doch ook die van de normaalschool, waar de onderwijzeressen worden

opgeleid. Deze opleidingsschool moet een wel verzorgde theoretische en practische centrale worden, een weldadige bron, waaruit zich nieuw en frisch leven over een wijden omtrek verspreidt. Doch vooral zal het schoolbestuur er zijn aandacht aan moeten wijden dat de school aan practische eischen dient te voldoen, dat zij steeds een nuttige factor moet blijven bij de hervorming van de Inlandsche maatschappij door een krachtiger, gezonder gezinsleven.

Bij de oprichting te Batavia van de Van Deventervereeniging voor West-Java op 20 April 1918 werd ter inleiding ook uitdrukkelijk gewezen op het praktische, moderne doel.

„Trachten we ons op de hoogte te stellen van het leven en de behoeften der tegenwoordig zoo snel veranderende en evolueerende Inlandsche maatschappij, dan is de indruk niet te ontgaan dat inderdaad de omstandigheden geheel nieuwe eischen hebben doen geboren worden.

Onder de overgeleverde symboliek van het oude Soendaneesche huwelijk is zooveel dat herinnert aan oude maatschappelijke toestanden. Als het bruidspaar onder de pajong verschijnt voor den toekang njawer om de zangerige zegenbeden in ontvangst te nemen en met heilbrengende rijstkorrels te worden bestrooid, is het ook gebruikelijk dat de bruidegom zijn voet plaatst op het deel van het weefgestoelte (toendjangan), waarop de vrouw haar voet pleegt neer te zetten om op deze wijze uit te drukken zijn voornemen om haar tot steun te zijn. Het is wel te verwachten dat de bruidegom van het Soendaneesche huwelijk der toekomst doordrongen zal zijn van niet minder uitstekende voornemens. Maar het symbool is verouderd; in het heden kan men reeds opmerken dat het weefgetouw uit de meeste Soendaneesche gezinnen is verdrongen. De katoentjes van de Europeesche fabriek hebben voor de Inlandsche vrouw het weven overbodig doen worden.

Het overgeleverde symbool is nu geworden een symbool van de veranderingen, die het Inlandsche gezinsleven reeds heeft ondergaan en nog dagelijks ondergaat.

De Inlandsche vrouw koopt de lap katoen of satijn voor haar badjoe van den klontong of in de toko of op de pasar en niet eens meer behoeft zij het zelf te verwerken; op de pasar zit de handige toekang mendjait, die het goed knipt en op zijn naaimachine het kostuum afwerkt. Al haar huisraad kan zij hier of daar koopen. In de steden heeft zij met geen veldarbeid meer te

maken. Zelfs haar eten behoeft zij eigenlijk niet te koken, de warong levert het kant en klaar voor enkele centen. Op de Inlandsche scholen komen heel wat leerlingen opdagen met wat klein geld op zak om daarvan hun twaalfuurtje te koopen bij den toekang dagang.

Aan den anderen kant stelt het Inlandsche leven allerlei nieuwe eischen. De pater familias is tegenwoordig vaak een man, die school gegaan heeft; hij leest een krant, denkt en spreekt over allerlei zaken, die hem vroeger geen belang inboezemden; hij weet wat hygiëne is en heeft geleerd op het gebied van huisvesting, huisinrichting, kleeding en voeding eischen te stellen; hij heeft illusies voor de toekomst zijner kinderen, zooals men die vroeger niet had. De vrouw heeft veel van haar huiselijk werk aan zich zien onttrekken, en nieuwe plichten wachten haar. Deze tijd is voor de Inlandsche vrouw een tijd van overgang en crisis, en daardoor soms een moeilijke tijd. De Van Deventer-vereeniging tracht in alle bescheidenheid bij te dragen om het positieve te brengen, het nieuwe gezinsleven wil zij helpen opbouwen".

Temidden van den grooten ommekeer, die door tal van maatschappelijke factoren in het Inlandsche gezinsleven is ontstaan, moet door een degelijke, doelbewuste opvoeding de Inlandsche vrouw in de toekomst een vaste richting leeren vinden.

Van veel nut is de samenwerking tusschen Inlandsche en Europeesche leden in het bestuur van vereenigingen als deze. Niet altijd zijn de op te lossen vraagstukken gemakkelijk, maar voor beide partijen werkt het overleg verhelderend en verruimend. Vertegenwoordigen de Inlandsche leden vooral de tradities van West-Java en de wenschen der bevolking in deze streken, het Europeesche element kan den schakel vormen met een reeds gevormde paedagogische ervaring, met de actieve Westersche maatschappij, van wier voorbeeld de hedendaagsche Inlandsche wereld zoo gaarne op allerlei gebied wenscht partij te trekken.

Nu het vraagstuk der volksopvoeding in dezen tijd van politieke hervorming in het middelpunt der belangstelling is gekomen; nu de vraag is gerezen, hoe de Inlandsche wereld zal leeren de energie te ontplooien, die noodig is om de economische verhoudingen zoo snel te ontwikkelen als noodig is om te voorzien in de snel toenemende behoeften der Indische samenleving; nu is het zeker wel van het hoogste belang, de aandacht te vestigen op de vraag:

hoe de opvoeding in het Inlandsche gezin meer dan tot dusver tot de vorming van krachtige persoonlijkheden kan gaan bijdragen. De zorgvuldige opvoeding van de toekomstige huisvrouw en moeder is hiertoe het aangewezen middel en de stichting van deugdelijke opleidingsscholen voor Inlandsche onderwijzeressen kan deze alleen aan gang brengen. Is de verwachting te hoog gespannen, wanneer men in opvoedingsinrichtingen als de van Deventerschool te Bandoeng den sleutel ziet tot een nieuwe aera? De toekomst moet het leeren.

Reeds is met een enkel woord gezegd, op welke grondslagen de school rust. Doordat aan de school een kostinrichting is verbonden kan aan de opleiding der onderwijzeressen bijzondere zorg worden gewijd. Zij zal op de uit 4 klassen bestaande normaalschool geschieden met inachtneming van de bij de subsidieregeling voorgeschreven eischen. Intusschen mag het als een gelukkig feit worden beschouwd dat de eerste school van deze soort in West-Java een particuliere school is en daardoor een groote mate van vrijheid bestaat om bij haar inrichting voortdurend rekening te houden met de behoeften der Inlandsche samenleving in West-Java. Steeds is dit ook het ernstige streven van het bestuur en het feit dat uit zooveel verschillende streken der Soendalanden en in zoo verschillende kringen groote belangstelling en sympathie voor de school is betoond, mag worden afgeleid, dat voorloopig het beoogde doel is bereikt. Voor het godsdienstvraagstuk is deze oplossing gevonden dat aan meisjes, wier ouders zulks wenschen, godsdienstonderwijs kan worden gegeven door een geschikte goeroe, daartoe door eenige Inlandsche dames uit te kiezen.

Ook een ander voordeel van een particuliere instelling mag hier worden vermeld. Voor het bouwen van de school kon worden gebruik gemaakt van de diensten van een particulieren bouwkundige, den heer Selle. Dank zij diens groote toewijding en krachtinspanning konden, nadat in April 1918 met het werk een aanvang was gemaakt, reeds in October d.o.v. de gebouwen worden betrokken.

Twee klassen werden tot dusver gevormd. De directrice der school, mej. Cordesius, wordt met succes ter zijde gestaan door twee Inlandsche onderwijzeressen benevens een Europeesche dame voor de huishouding De schoolgebouwen zullen in volgende jaren

nog eenige uitbreiding eischen en bovendien zal nog een z.g. leerschool, d.w.z. een lagere meisjesschool ter oefening van de a.s. onderwijzeressen, aan de inrichting dienen te worden toegevoegd. In iedere klasse kunnen 20 à 25 meisjes worden opgenomen. Tot dusver was ieder jaar bij den aanvang de toeloop van nieuwe leerlingen zoo groot, dat verscheidene meisjes moesten worden afgewezen. Wel een bewijs, welke aantrekkingskracht van de school uitgaat. En ook blijkt daaruit, hoe het aantal meisjesleerlingen van de tweede klasse-scholen in West-Java de laatste jaren is toegenomen. Want een vereischte voor toelating is dat een dergelijke school geheel is afgeloopen. Men mag hierin een teeken zien dat een nieuwe, flinke geest over de bevolking vaardig wordt, een moderne geest van vooruitwillen en aanpakken, die hoopvol stemt voor de toekomst.

Er is naar gestreefd, de school eenvoudig in te richten, vrij van alles wat naar luxe zweemt. Aan den anderen kant is gezorgd dat aan alle eischen van hygiëne, orde en netheid is voldaan. De lokalen zijn hoog, de gebouwen en het erf worden keurig onderhouden, alles maakt een frisschen, zindelijken indruk. In de ruime slaapzalen staat voor ieder meisje een ledikant met gordijn; verder heeft zij bergruimte in een kastje. Waschtafels ontbreken; naar Inlandsche opvatting zijn die overbodig, waar men over een badkamer kan beschikken. Voeding en kleeding zijn eenvoudig, maar degelijk.

M.i. is terecht de levensstandaard der leerlingen niet te zeer gedrukt. Hoevelen hebben er reeds op gewezen dat de groote moeilijkheid om Indië snel vooruit te brengen gelegen is eenerzijds in de geringe behoeften der Inlandsche bevolking, anderzijds in hare ongewoonte, zich met alle kracht in te spannen en stipt, ordelijk en nauwgezet te werken. Een wel overwogen, niet al te groote verhooging van het behoeftepeil door reeds bij de opvoeding te wennen aan hygiëne, orde en netheid lijkt mij daarom alleszins gemotiveerd, vooral als daarmee het streven gepaard gaat om door zorgvuldige leiding reeds in de jeugd den plicht tot geregelden, ordelijken arbeid in te prenten.

Aan de huishoudvakken wordt op de school veel aandacht besteed. De meisjes leeren wasschen, koken, naaien, batikken en worden in het algemeen geoefend in huishoudelijk werk.

De geest der leelingen is uitstekend, de ambitie laat niets te

wenschen over. De directrice is vol lof over hare meisjes, tot wie zij, ook dank zij de toegewijde hulp der Inlandsche onderwijzeressen, in een goede verhouding staat van wederkeerig vertrouwen en wederzijdsche genegenheid. Herhaaldelijk komen de ouders de meisjes opzoeken — ter populariseering van de school zijn zooveel mogelijk leerlingen uit verschillende streken der Soendalanden toegelaten — en telkens weer bleek, hoe ingenomen zij zijn met de wijze, waarop hun dochters in de richting worden opgevoed. Inderdaad kan gezegd worden dat, het geringe schoolgeld (*f* 7.50 per maand) in aanmerking genomen, de meisjes het zeer goed hebben.

Uit paedagogisch oogpunt lijkt het mij een verbetering dat hier, in tegenstelling met soortgelijke gouvernementsinstellingen, de ouders der leerlingen een maandelijksch schoolgeld hebben te betalen. Het prent van meet af den stelregel in dat een eigen krachtsinspanning, eigen offer, in de maatschappij op den duur het eenige middel is om vooruit te komen. Niets verderfelijker dan de waan dat Kandjeng Gouvernement voor alles kan en moet zorgen, dat de maatschappij een luilekkerland is, waar den passieven burger de gebraden vogels in den mond vliegen.

Kon in deze het particuliere voorbeeld suggestief werken ook op het gouvernementeele stelsel, Indië zou er, meen ik, hoogelijk door gebaat zijn.

Natuurlijk dient men aan begaafde kinderen van minder bedeelde ouders zooveel mogelijk de gelegenheid te bieden om op gunstiger voorwaarden te studeeren dan de algemeene regel eischt. De beperkte middelen van een particuliere vereeniging dwingen wel tot bedachtzaamheid, maar toch kon te Bandoeng uit de opbrengst van opvoeringen ten bate van de vereeniging een fondsje worden gevormd, waaruit de studie van onbemiddelde leerlingen wordt bekostigd. Het is te hopen dat dit fonds zich spoedig zal uitbreiden. De Inlandsche wereld in West-Java kan hiertoe veel bijdragen, door het organiseeren van uitvoeringen e. dgl.

Moge de financieele toestand van het land het mogelijk maken dat spoedig meer scholen tot opleiding van onderwijzeressen op ruime schaal tot stand komen. En speciaal voor West-Java laat zich hieraan de wensch vastknoopen, dat in dit gedeelte des lands ook binnen niet te langen tijd een meisjeskweekschool moge ver-

De leerlingen der Van Deventer-school doen de dagelijksche wasch.

rijzen, d.w.z. een school ter vorming van Inlandsche onderwijzeressen voor de Hollandsch-Inlandsche meisjesscholen. Dit zou stellig leiden tot een nog krachtiger, sneller ontwikkeling, en ook tot intensiever associatie en toenadering van rassen.

Persoverzicht.

De Volkerenbond.

In *„De Amsterdammer"* geeft prof. Bruins van het thans geteekende Volkerenbondverdrag de volgende samenvatting:

De bepalingen van het Volkerenbondverdrag, waarmede de lezer bekend is, zijn in hoofdzaak van organisatorischen aard. Zoo kort mogelijk samengevat komen zij neer op het volgende:

Lid van den Volkerenbond kunnen zijn alle vrije, zich zelf besturende staten, dominions en koloniën, die voldoende bewijs geven van den ernstigen wil hun internationale verplichtingen na te komen. Oprichters zijn de gealliëerde en geassociëerde staten, waarbij naast het Britsche Rijk Canada, Australië, Zuid-Afrika, Nieuw-Zeeland, New Foundland en Britsch-Indië — een precedent voor Nederlandsch-Indië? — afzonderlijk zijn toegetreden. Ook Polen, het Servisch-Croatisch Slavonische Rijk en de Tzecho-Slovakische Republiek behooren tot de oprichters. Naast deze in totaal 32 staten zijn een 13-tal staten tot dadelijke toetreding uitgenoodigd, nl. de neutraal gebleven staten van Europa en van Zuid- en Middel-Amerika benevens Perzië. Na een overgangstijdperk zullen ook Duitschland en de overige tegenstanders uit dezen wereldoorlog tot het lidmaatschap worden toegelaten.

Ingesteld worden een „Algemeene Vergadering" van alle aangesloten staten, waarin iedere staat één stem heeft en eene speciale „Raad", bestaande uit 9 leden, de 5 groote mogendheden en 4 vertegenwoordigers van de overige staten, waarvoor zijn uitgekozen België, Brazilië, Spanje en Griekenland; Spanje als vertegenwoordiger van de staten, die in den oorlog neutraal zijn gebleven. Uitbreiding van den Raad is mogelijk. Zoowel in de Algemeene Vergadering als in den Raad is, tenzij anders bepaald, eenstemmigheid vereischt. Ingesteld wordt verder een permanent secretariaat onder leiding van een secretaris-generaal — sir Eric Drummond — en gevestigd te Genève. Wijziging van de plaats van vestiging is mogelijk.

Voor de onderlinge verhouding van Algemeene Vergadering en Raad is moeilijk een parallel te vinden. In het Algemeen kan

gezegd worden, dat de positie van den Raad belangrijk sterker is dan die welke in parlementair geregeerde landen aan de Regeering tegenover de volksvertegenwoordiging pleegt toe te komen. Slechts in enkele gevallen — zoo de toelating van nieuwe leden — is de Algemeene Vergadering bij uitsluiting competent. Overigens is zij veeleer een college van beroep en berust, voor zoover niet anders bepaald, volledige handelingsbevoegdheid bij den Raad. Van een parlementaire verantwoordelijkheid tegenover de Algemeene Vergadering kan in strikten zin niet gesproken worden. Beider algemeene competentie worden in dezelfde bewoordingen geregeld: Algemeene Vergadering en Raad zijn beide bevoegd kennis te nemen van alle quaesties binnen de sfeer van werkzaamheid van den Volkerenbond of wel den wereldvrede rakende.

Het blijkt dus wel, dat de bezetting van den Raad een zaak is van groot belang, en Nederland kan het slechts betreuren, dat niet ons land doch Spanje als vertegenwoordiger van de neutrale landen gekozen is. Een feit is het, dat men, elders wellicht meer dan hier te lande en in ieder geval meer dan in de quaestie van de vestigingsplaats van den Volkerenbond, in dit voorbijgaan een nederlaag heeft gezien van het land van Grotius en van het Arbitragehof.

Over de uitvoerige procedureregeling in geval van ernstig meeningsverschil tusschen de leden van den bond, slechts een enkel woord.

De leden zijn verplicht in zoodanig geval een van de beide volgende wegen te kiezen: òf bindende arbitrage, wat de normale weg moet zijn bij verschil van meening over de uitlegging van een tractaat, over een punt van internationaal recht, een feitelijke vraag over het bedrag van een te betalen schadevergoeding, òf voorlegging van het geschil aan den Raad van den Volkerenbond. Deze laatste brengt openbaar verslag uit. Is overeenstemming niet te verkrijgen, dan kan zoowel de Raad als één van beide partijen het geschil brengen voor de Algemeene Vergadering.

De partij, die de voorgeschreven procedure niet in acht neemt of in strijd handelt met de genomen beslissing, waarvoor bij den Raad unanimiteit vereischt is, wordt geacht tegen alle leden van den Volkerenbond een oorlogsdaad te hebben gedaan. De leden verbinden zich tot een oogenblikkelijken economischen en financieelen boycot, zoo noodig tot gemeenschappelijk gewapend optreden. Zoodanig gemeenschappelijk optreden is eveneens mogelijk wanneer een staat, niet lid van den bond, een der leden aanvalt. Ook in zoodanig geval zal evenwel een poging tot regeling in der minne vooraf gaan.

In verband met een en ander wordt aan den Raad opdracht gegeven een ontwerp samen te stellen voor een permanent Hof van internationale rechtspraak en dit aan de leden van den Volkerenbond voor te leggen. Voor de hand ligt de oplossing te zoeken in een uitbouw van het bestaand, in Nederland gevestigd Arbitragehof. Zou het niet op den weg kunnen liggen van onze Nederlandsche volkenrechtsgeleerden om, zich spiegelend aan wat voor de oprichting van den Volkerenbond in andere kleine landen in het openbaar aan productieven voorarbeid is verricht, te pogen aan het denkbeeld een voorloopigen concreten vorm te geven?

De verdere inhoud van het Volkerenbondverdrag wordt gevormd door een algemeene bepaling nopens beperking van bewapening, waarbij het beginsel als zoodanig wordt gesteld en aan den Raad opdracht wordt gegeven den leden van den Bond de noodige voorstellen te doen toekomen; door een in hoofdzaak declaratoire bepaling tot bevordering van een goede wetgeving nopens den arbeid in de aangesloten landen en enkele andere punten; en ten slotte door een viertal korte doch belangrijke bepalingen, die een eerste schuchtere poging vormen de internationale statensamenleving aan enkele algemeene normen te binden.

Artikel 18 stelt het beginsel, dat geen tractaat of andere overeenkomst, welke internationale verplichtingen medebrengt, verbindend is zonder voorafgaande publicatie en voorafgaande registratie aan het secretariaat van den Bond. Het beginsel dus van openbaarheid in het internationaal verkeer en gesanctioneerd, zij het op een wijze, waarvan het de vraag is, of zij in beslissende gevallen van veel beteekenis zal blijken.

Artikel 19 bevat een bepaling die verder gaat en die dan ook wegens den inbreuk, die zij op het beginsel van de souvereiniteit der afzonderlijke staten zou kunnen maken, tot een van de hoofdpunten van den Amerikaanschen aanval is gemaakt. Toch is de redactie voorzichtig genoeg! Aan de Algemeene vergadering wordt nl. de bevoegdheid gegeven in voorkomende gevallen de leden van den Bond uit te noodigen tractaten, die allengs moeilijk meer toe te passen zijn en in het algemeen internationale situaties, waarvan de handhaving den wereldvrede in gevaar zou kunnen brengen, te herzien. Een bevoegdheid louter tot uitnoodigen, en dan nog eenstemmigheid! Teveel is het waarlijk niet! Niettemin is het beginsel belangrijk.

Artikel 20 breekt alle tractaten, die met het statuut van den Volkerenbond in strijd zijn te achten. Een bepaling, die van vergaande en heilzame strekking zou kunnen zijn, ware het niet, dat in artikel 21 de reserve wordt gemaakt, dat internationale overeenkomsten, die tot doel hebben den vrede te handhaven,

zooals bijzondere arbitrage-verdragen en „ententes régionales comme la doctrine de Monroe", niet met het Bonds-statuut in strijd zijn. Hoe deze restrictie moet worden opgevat, blijkt uit het thans ter tafel liggend defensief tractaat tusschen Amerika en Engeland aan den eenen kant en Frankrijk aan den anderen! Heeft de wereldgeschiedenis ooit andere verbonden gekend dan defensieve, strekkende ter verzekering van den werelvrede?

De slotbepaling regelt de herziening. Wijzigingen treden in werking nadat zij geratificeerd zijn door de meerderheid der leden, waaronder alle leden van den Raad. Niet aanvaarding eener wijziging brengt mede uittreding uit den Bond.

De schrijver wijst op een aantal grieven, tegen het verdrag geuit:

Wat is er gekomen van een wezenlijk en krachtig oppergezag boven de huidige souvereine staten, wat van het door Wilson gedroomd wereldparlement met zijne direct en door allen, zonder onderscheid van landaard of taal, gekozen vertegenwoordigers, wat van de nieuwe beginselen, die het verkeer der volkeren — provincies van den nieuwen wereldstaat — zouden leiden in banen van eerlijkheid en wederzijdsche eerbiediging? Hetgeen thans is gesticht mag den naam van volkerenbond niet dragen! Een statenbond is het en als zoodanig in zijn grondslagen veeleer een steun van de souvereiniteit der leden dan een verzwakking. In zijn angstvalligheid tot het aantasten van het bestaande is het in zijn wezen geworden tot een sanctioneering van het vredesverdrag, waaraan het te kwader uur is gekoppeld, een sanctioneering niet van het resultaat van wijs en belangloos overleg maar in te veel opzichten van zucht naar wraak en eigen winst. En dan zelfs niet een volledige ontkenning van het recht tot oorlog tusschen de eigen leden!

Hieraan worden de volgende opmerkingen vastgeknoopt:

Het kan moeilijk anders of de regeling moet ook hen, die hunne verwachtingen binnen enge perken hielden, teleur stellen.

Toch — niet om de détails der regeling gaat het in de eerste plaats. Onvolkomen werkelijkheid, de idee van den volkerenbond is werkelijkheid geworden en de groote vraag, waarop de komende jaren misschien al betrekkelijk spoedig een voorloopig antwoord zullen vermogen te geven, is thans deze, of deze werkelijkheid beschikt over vitale krachten, of een centraal punt geschapen is, van waaruit een hoogere gemeenschapsgedachte zich verder zal kunnen ontwikkelen.

Is dit het geval, dan is het pleit gewonnen. De arbeid zal een langdurige zijn en een zware, gelijk voor alle bouwsels, die, hoe eenvoudig ook van lijn, ten slotte hun wezenlijken steun slechts kunnen vinden in den geest der menschen. Hoe moeizaam is niet

de weg geweest voor het parlementair beginsel sedert de „Glorious Revolution" van 1688, en wat is een eeuw in de geschiedenis der democratie!

Nederland en Indië.

In de *Nieuwe Courant* (Den Haag) wordt geklaagd dat de Indische bevolking na de November-gebeurtenissen in onzekerheid is blijven verkeeren omtrent de bedoelingen van het Nederlandsche Opperbestuur, ook na de laatste openingsrede van den Gouverneur-Generaal.

Destijds werd eerst aangekondigd een belangrijke uitbreiding van de rechten van den Volksraad en een snelle doorvoering van de geheele bestuurshervorming. Daarop volgde de mededeeling, dat constitutioneele hervormingen in Indië noodzakelijkerwijze slechts het karakter kunnen dragen van een geleidelijk uitvoerbaar programma. Het houvast dat men hierna aan de installatie rede van de herzieningscommissie meende te hebben, bleek een luchtspiegeling te zijn na de begrootingsbehandeling in de Tweede Kamer.

De Minister achtte het noodig mede te deelen, dat over de door de Indische regeering in November en December afgelegde verklaringen geen overleg was gepleegd met het Moederland, en hij stempelde de redevoeringen van den Regeeringsgemachtigde in den Volkraad, welke in Indië als officieele regeeringsverklaringen waren opgevat, dus tot uitingen van de persoonlijke opvatting van den gouverneur-generaal.

De Memorie van Antwoord bracht de mededeeling dat geen zeer belangrijke uitbreiding van de bevoegdheden van den Volksraad te verwachten is, aangezien de volledige om-vorming tot een parlement buiten het gezichtspunt der praktische politiek ligt. Eveneens werd reeds bij voorbaat medegedeeld, dat Nederland niet voornemens was aan de voorstellen van de door den gouverneur-generaal ingestelde herzieningscommissie, een bijzondere beteekenis te hechten. Men wenscht die commissie in Nederland uitsluitend te beschouwen als te zijn ingesteld niet om het opperbestuur in zijn geheel te adviseeren, maar slechts om den gouverneur-generaal persoonlijk van advies te dienen.

Ook de Tweede Kamer schijnt van oordeel te zijn, dat de Volksraad voorloopig een zuiver adviseerend college behoort te blijven. Een algeheele directe omvorming tot een parlement acht men ook hier niet raadzaam, omdat voorloopig nog de noodzakelijke onderbouw voor de structuur van een parlementairen regeeringsvorm ontbreekt.

Het is echter bevreemdend dat men de noodzakelijke consequentie van het in Indië zich voltrekkend ontwikkelingsproces

buiten het gezichtsveld der praktische politiek gelegen acht. Nog meer verwondering baart het, de niet uitbreiding van de bevoegdheden van den Volksraad door de Kamer te hooren motiveeren met de parlementaire ondeskundigheid van dit college.

De Volksraad kan niet bogen op de parlementaire ervaring, welke uit den aard der zaak de Tweede Kamer eigen is, maar hij bezit over Indische aangelegenheden een zakelijke deskundigheid, welke het Nederlandsche parlement zelfs in zijn besten tijd nooit bezeten heeft.

In de Memorie van Antwoord is gesproken over het ongerechtvaardigd wantrouwen der Inlandsche leiders, dat tijdens de eerste Volksraadzitting tot uiting is gekomen. De minister sprak er zijn afkeuring over uit, dat men de heeren in Nederland, die het toch zoo goed meenden met Indië, van zulke slechte dingen verdacht.

Het zou raadzaam zijn als men zich in Nederland eens wende aan een juiste begripsformuleering en wat minder de realiteit uit het oog verloor. Men spreekt in de Twee Kamer over Indië als een theoretische abstractie. Indië is geen theoretische abstractie, maar een reëel levend organisme. Indië is eene bevolkings-agglomeratie van 40.000.000 menschen met een snel groeiend sociaal en nationaal bewustzijn. Wie in het openbaar over Indië spreekt, spreekt tevens tegen Indië en op al zijn uitingen wordt door de emotioneele Oostersche volksziel gevoelig gereageerd.

De schrijver vat zijn bezwaren tegen de regeeringspolitiek aldus samen:

Het volk van Indië heeft sympathie-betuigingen gehoord met zijn streven naar zelfbestuur. Het heeft vier jaren lang vernomen, dat het einde van den wereldoorlog zou brengen: het zelfbeschikkingsrecht voor alle rassen en de afschaffing van vreemde overheersching. Nu de volkerenkrijg geëindigd is, kondigt Nederland zijn groote belangstelling aan voor deze idealen, maar vergeet in een wel omlijnd koloniaal program van de oprechtheid van zijn gevoelens blijk te geven.

De Inlander als ambachtsman.

Onder dezen titel schrijft A. B. in het Soerabajasch Handelsblad van 7 tot en met 10 Juli j.l. een artikel, waarin de geschiktheid der Inlandsche bevolking voor de uitoefening van een ambacht in de industrie als zijnde een der eischen, welke gesteld moeten worden voor het welslagen eener gezonde industrieele ontwikkeling van eenig land, aan een omstandig onderzoek wordt onderworpen. Hoewel het vraagstuk daarbij wellicht een weinig te eenzijdig van werkgevers standpunt wordt bekeken, willen wij van de interessante beschouwingen, welke het artikel bevat, hier toch een kort résumé geven.

Ter beoordeeling van de vorenbedoelde geschiktheid worden door den schrijver de speciale karaktereigenschappen der bevolking besproken en wordt nagegaan, welke voorwaarden moeten gesteld worden aan een werkman, wil hij met succes in zijn ambacht werkzaam zijn.

Zoodanige voorwaarden zijn:

a. bekwaamheid in het door hem uitgeoefende ambacht;
b. lust in werken;
c. naijver om zijn collega's op zij te streven, zoo mogelijk te overtreffen;
d. verantwoordelijkheidsgevoel tegenover zijn werkgever om mee te werken tot het slagen van diens ondernemingen;
e. verantwoordelijkheidsgevoel tegenover zijn gezin om, door zich in te spannen, zooveel mogelijk zijn inkomen te vergrooten;
f. spaarzin, om te zorgen in moeilijke tijden (ziekte, ouderdom) niet van de liefdadigheid van anderen afhankelijk te zijn;
g. standvastigheid om een eenmaal gekozen werkkring te behouden.

De voorwaarde sub *a* is in hooge mate afhankelijk van de daarna volgenden, zoodat zij het laatst besproken wordt.

Wat de lust tot werken betreft, waaronder hier verstaan moet worden lust tot het verrichten van handenarbeid in een ambacht, moet er rekening mee gehouden worden, dat de Inlander van huis uit niet gewend is aan de werkwijze, welke van den ambachtsman gevergd wordt en welke in véle opzichten verschilt van die des landbouwers. De Inlander zal zich dus moeten leeren aanpassen, wat veel tijd en vooral veel goeden wil vereischt. Vooral voor de bevolking hier te lande zal dit moeilijk zijn, daar deze over het geheel genomen meer geneigd is tot filosofische levensbeschouwingen dan tot materialistische begrippen, welke laatste echter den prikkel tot werken moeten geven.

Voor een grondige ontwikkeling der nijverheid zal het algemeene karakter der Inlanders een groote wijziging moeten ondergaan. Dat hiermede veel tijd gemoeid zal wezen, is duidelijk. Voor alles moet de ambachtsstand opgeheven worden, opdat niet langer iedere andere betrekking geprefereerd wordt boven die van werkman. Ieder, die in de industrie werkzaam is geweest, zal het ondervonden hebben, dat elke Inlander het baantje van bureau-oppasser op *f* 12.— 's maands verkiest boven dat van werkman, waaraan een gemiddeld weekloon van *f* 8.— verbonden is. De Inlander, en vooral als hij iets geleerd heeft en dus uitsteekt boven zijn analfabeten mede-Inlanders, voelt zich slechts matig aangetrokken tot geregelden arbeid. En juist deze karaktereigenschap moet in de eerste plaats gewijzigd worden. Heeft het ambacht meer waardeering bij den Inlander gekregen, dan zal ook de lust tot werken grooter worden.

Is eenmaal de lust tot werken ontwikkeld, dan zal als direct gevolg ook de gewenschte wedijver opgewekt worden. Betrekkelijk spoedig kan een Inlander zich een zekere vaardigheid in eenig ambacht eigen maken, waarna echter alle verdere vordering ophoudt en op den duur vaak achteruitgang valt te constateeren. Hiertoe werkt, behalve gemis aan doorzettingsvermogen, ook de zeer belangrijke factor mede, dat de prikkel om zijn loon te verhoogen ontbreekt als gevolg van zijn lagen levensstandaard, zijn gebrek aan spaarzin en zijn gemis aan de behoefte tot verfraaiing van zijn omgeving.

De zorgeloosheid van den Inlander wordt bovendien in sterke mate vergroot door de in de Inlandsche maatschappij ver doorgevoerde gewoonte om elkaar te helpen, welke tot parasiteeren aanleiding geeft. Door die zorgeloosheid mist hij alle gevoel van verantwoordelijkheid, dus ook tegenover zijn werkgever. Ieder industriëel zal het hebben ervaren, dat op oogenblikken, dat de spoed van het werk meer inspanning van het werkvolk eischt, de Inlandsche werkman zonder redelijke oorzaken kalmweg eenige dagen verzuimt, zonder er rekening mede te houden, dat hij zijn werkgever ernstig kan dupeeren. De Inlander richt zich daarbij uitsluitend naar zijn eigen verlangens van het oogenblik.

De vrij losse huwelijksband voorts is niet bevorderlijk tot versterking van het verantwoordelijkheidsgevoel van den Inlander tegenover zijn gezin, en onthoudt hem een prikkel om zich meer in te spannen tot betere verzorging van zijne familie. Bovendien doet de geringe veiligheid het bezit van luxe in vele gevallen eer nadeelig dan voordeelig zijn. De kwestie van den lossen huwelijksband hangt ten nauwste samen met de Inlandsche levensopvattingen en zal op den langen duur eerst verbeterd kunnen worden.

Spaarzin ontbreekt den Inlander ten eenenmale. Kan hij zich met zijn verdiende loon, bijv. met overwerkgelden, het genoegen verschaffen meerdere dagen niets uit te voeren, dan zal hij zulks niet nalaten. De volgende truc is door den Inlandschen werkman bedacht om een dag extra te kunnen luieren. Een groep van 20 à 30 man komt overeen om van hun daggeld een klein gedeelte (bijv. 10 cent) bij elkaar te leggen. De aldus vergaarde *f* 2.— of *f* 3.— krijgt om beurten ieder der deelnemers uitgekeerd, met het gevolg, dat degeen, die den pot krijgt, een of twee dagen niet op het werk verschijnt.

Op bijna alle fabrieken mankeert dagelijks gemiddeld een 20 % van het aantal werklieden, waarvan slechts een klein gedeelte wegens ziekte of het verrichten van kampongdiensten verhinderd is, terwijl de werkgever nooit te weten komt, waarom een of ander werkman afwezig is.

Ook standvastigheid om een eenmaal gekozen werkkring te behouden is den Inlander grootendeels vreemd. Gevoelt hij zich

niet langer ergens „seneng" dan gaat hij heen. Dat het verloop niet gering is, moge blijken uit het feit, dat van een groep van ongeveer 8.000 werklieden over verschillende fabrieken verdeeld, in den loop van een jaar ongeveer 4500 hun werkplaats verlieten.

De Inlandsche werkman voldoet in het algemeen dus nog lang niet aan de eischen van vakbekwaamheid, welke hem gesteld moeten worden wil de industrie zich behoorlijk ontwikkelen. Er zijn echter uitzonderingen, welke hoop voor de toekomst geven.

Verbeteringen, welke aangebracht moeten worden zijn de volgende:

Men zal den werkman onder deskundige leiding moeten doen beseffen welke mooie bezigheid het ambacht is, waardoor zijn afkeer voor handenarbeid dan tevens overwonnen zal worden.

De zelfgenoegzaamheid van den Inlander, waardoor hij den prikkel naar een hooger levensdoel mist, zal te verbeteren zijn door opheffing van het algemeen peil zijner ontwikkeling. Hem moet er voorts op gewezen worden om niet toe te geven aan spilzucht en het verdiende loon niet te verdoen aan allerlei genotmiddelen en vermaak. Dan moet het parasiteeren van allerlei nietsdoeners, waarmede ieder, die ook maar iets meent te beteekenen in de Inlandsche maatschappij zich omringt, met kracht bestreden worden, evenals de veelwijverij, waarbij kinderen van bijvrouwen tot een parasiteerend leven worden gebracht.

Het historisch te verklaren gemis aan verantwoordelijkheidsgevoel zal geleidelijk aan kunnen verdwijnen nu de Inlandsche bevolking niet langer onder den druk harer eigen hoofden gelaten wordt.

Betreft het vorenstaande de karaktereigenschappen van den Inlander, ook de maatschappelijke omstandigheden doen haar invloed gelden. Daarbij kan gewezen worden op het weinig afschrikwekkende van zwaardere straffen, die den delinquent na afloop van zijn straftijd grooter aanzien geven, en op het euvel van het woekeren en andere oneerlijkheden waardoor de bevolking haar eigendom vaak kwijt raakt.

Alleen de Inlandsche volksleiders kunnen in dit laatste verbetering brengen, terwijl de straffen in verhouding tot de misdrijven te licht zijn, waardoor zij niet er toe bijdragen om den misdadiger van het verkeerde van zijn handelingen te overtuigen en hem van herhaling te doen afzien. Tegen overtreders zal derhalve krachtiger opgetreden dienen te worden.

Een ander onderwerp van zorg moet zijn de verbetering van de gezondheidstoestand der bevolking, welke slecht is als een gevolg van onvoldoende voeding en algeheel gemis van het begrip van hygiëne.

Een kleine kern medici, bijgestaan door een stoet door hen daartoe afgerichte personen, zal de bevolking tot juiste toepassing

van hygiënische voorschriften moeten brengen, terwijl op de noodzakelijkheid van een krachtige voeding, instede van snoeperijen, voortdurend de aandacht zal zijn te vestigen.

De verplichte kampongdiensten behooren tot een minimum te worden teruggebracht en zooveel mogelijk verricht te worden door daartoe vast aangesteld personeel of door personen uit de kampong, die geen of geen vaste betrekking hebben. In deze zal door het Inlandsch bestuur het noodige gedaan moeten worden.

Naast de karaktereigenschappen en de maatschappelijke omstandigheden, is ook het feit, dat de evolutie zoo betrekkelijk kort hare intrede heeft gedaan, oorzaak van tekortkomingen bij den Inlandschen werkman. Zijn gemis aan vakbekwaamheid is mede een gevolg van een te korte voorbereiding. Ambachtscursussen of scholen moeten opgericht worden, waar, door in hun vak zeer bekwame leerkrachten practisch onderricht aan jonge werkkrachten te geven zal zijn. Hierbij zal de hulp van de Regeering onontbeerlijk zijn, maar zullen ook de volksleiders wederom goede diensten kunnen bewijzen.

Tenslotte wordt het gemis van een burgerlijken stand pijnlijk gevoeld; het identificeeren van een Inlander is daardoor uiterst moeielijk en in vele gevallen onmogelijk. Een onafwijsbare eisch is het bij het aangaan van een verbintenis, dat omtrent de identiteit van den betrokken werkman zekerheid besta. In het dactyloscopeeren kan alleen het middel om ten deze tijdelijk te helpen, gevonden worden. Daar deze werkwijze evenwel alleen succes kan hebben als zij algemeen toegepast en tevens verplichtend gesteld wordt, zal zij een regeeringstaak moeten zijn. Deze kwestie zou een punt van ernstige overweging moeten uitmaken voor de ingestelde arbeidscommissie.

Onze onhandelbare coöperatieve wet.

In het *Vrijzinnig Weekblad* van 9 Augustus No. 6 doet de landbouwleeraar D. J. G. van Setten van Moeara Enim zijn stem uit de praktijk hooren om de aandacht te vestigen op de moeilijkheden aan de toepassing der Indische verordening op de coöperatieve vereenigingen verbonden, waar het geldt coöperaties van Inlanders, bescheiden van omvang en in de buitenbezittingen werkend.

„Indien de vereeniging, aldus het betoog, voor minder dan 30 „jaren wordt opgericht (wat meestal wel het geval zal zijn, daar „later nog altijd de duur kan worden verlengd) wendt zij zich „met een daartoe strekkend gezegeld verzoekschrift tot den Gou„verneur-Generaal van Nederlandsch-Indië, onder overlegging van „de oprichtingsakte welke notarieel moet zijn verleden".

„Ook kan ter verkrijging van bedoelde bewilliging worden vol-„staan met aanbieding van een ontwerp-akte van oprichting, die „echter steeds den vorm eener notarieele akte moet hebben, ook „al is zij nog niet door den notaris verleden. Deze werkwijze ver-„dient natuurlijk aanbeveling, omdat daardoor begrijpelijkerwijze „tijd, kosten en moeite worden uitgespaard".

„Zooals wel van zelf spreekt, draagt het bestuur voor een en „ander zorg, daartoe gemachtigd door de reeds aangesloten leden, „of wel treden de bestuursleden op als oprichters der vereeniging, „wat wel zoo eenvoudig is".

„De met behulp van een terzake kundig persoon samengestelde „ontwerpakte van oprichting, wordt dus door de 3 of 5 oprichters-„bestuursleden den Gouverneur Generaal ter goedkeuring aange-„boden".

Na maanden en maanden komt de bewilliging.

„Echter is het na de ontvangst van het desbetreffend besluit „nog geenszins afgeloopen: de vereeniging zal haar geduld nog „wat langer op de proef moeten stellen, ook al wordt zij daar-„door als het ware gehandicapt".

„Immers, nu komt de notaris aan de beurt, die de bereids „goedgekeurde ontwerpakte van oprichting weer (zij het dan ook „met een paar luttele bijvoegingen in kop en staart) moet in-„schrijven in zijn registers en de definitieve akte moet passeeren, „bij welke behandeling de oprichters-bestuursleden voor hem „moeten verschijnen. Indien dan echter verzuimd is geworden „tegelijk met het bewilligingsbesluit een door een daartoe bevoeg-„de autoriteit gewaarmerkt afschrift te zenden aan het bestuur „der vereeniging, i.c. de adressanten, dan mogen zij weer onver-„richter zake de verre en kostbare reis naar hun woonplaats „ondernemen en éérst nog eens de komst van bedoeld gewaar-„merkt afschrift afgewachten!"

„Eindelijk is dat stuk dan in hun handen en maakt men de-„zelfde reis naar den notaris nog eens, die hun de door hem „opgemaakte akte ten slotte ter hand stelt, doch .... nog is het „niet afgeloopen!"

„Deze akte van oprichting wordt nu weer aangeboden aan den „Residentie-rechter in wiens rechtsgebied de vereeniging is ge-„vestigd, die tot plicht heeft haar in een daarvoor bestemd re-„gister in te schrijven en van deze handeling op de akte zelf mel-„ding moet maken. Aan deze registratie zijn gelukkig — dit, als „troost — geen kosten verbonden".

„Daarna wordt de geheele akte, inclusief de aanteekening van „den Residentie-rechter, alsmede het Gouvernements Besluit waar-„bij bewilliging op de hoogergenoemde ontwerp-akte van op-„richting werd verleend, gezonden naar 's Landsdrukkerij, om „alles te doen afdrukken in de Javasche Courant. Nog is dan aan

„alle formaliteiten niet voldaan, want na ontvangst van de bewus-
„te Javasche Courant waarin akte enz. enz. zijn afgedrukt, moet
„eerst nog weer eens worden geadverteerd".

„Het Bestuur der vereeniging is namelijk verplicht het bestaan
„der coöperatie aan te kondigen in een in het Nederlandsch en
„een in het Maleisch gesteld nieuwsblad, met aanduiding van het
„nummer van het officieel nieuwsblad waarin de akte is ge-
„plaatst".

„Eerst wanneer aan alles is voldaan treedt de coöperatieve ver-
„eeniging op als rechtspersoon en kan zij hare vleugels naar
„behooren uitslaan."

„Dat met een en ander maanden gemoeid zijn, is nog al duide-
„lijk en voorzeker zal het tot de hooge uitzonderingen behooren,
„indien alles binnen een jaar is afgehandeld."

En waarom nu die rompslomp? vraagt schrijver. Immers in artikel 6 van de verordening staat „Ingeval van verschil tusschen het ingeschrevene (de door den notaris verleden akte) en het in het officieel nieuwsblad bekend gemaakte, geldt tegen derden alleen het laatste". Voor de wet is die notarieele akte dus niet meer dan een vodje papier. Wat voor nut heeft het dan haar ter griffie van het residentiegerecht te laten inschrijven? Waarom laat de Gouverneur-Generaal die ontwerpstatuten na accoordbevinding niet onmiddellijk in de Javasche Courant afdrukken en daarvan exemplaren aanbieden aan alle daarvoor in aanmerking komende autoriteiten?

En dan de kosten!

Schrijver geeft een voorbeeld. In 1917 werd opgericht de vereeniging „Coöperatieve Inlandsche Rubberfabriek Tjempaka".

De doesoen Tjempaka nu, is gelegen in de onderafdeeling Komering Oeloe der residentie Palembang. Vanuit Palembang bedraagt de afstand over land, via Kajoe Agoeng en Tandjoeng Radja, (een andere weg bestaat er niet) 125 K.M. Ook kan per prauw de reis gemaakt worden welke reis stroomopvaarts circa 3 dagen en stroomafwaarts (dus van Tjempaka naar Palembang) circa 1½ dag duurt. Om vanuit Tjempaka den Residentie-rechter te kunnen bezoeken (den Assistent Resident te Batoe Radja), moet men over land reizen over een afstand van niet minder dan 134 K.M.

De prauwhuur naar Palembang bedraagt f 20, daarbij komen voedingskosten en tijdverlies. Elke reis kostte zoodoende aan de vereeniging f 55 of bijna 4 maal het bedrag van de eigenlijke notariskosten, welke slechts f 15 groot waren. En dat alles voor een overbodige en waardelooze notarieele akte.

„Is het daarom", vraagt schrijver, „niet alleszins billijk wanneer
„tegen een dergelijke geldvermorserij van kapitaalarme vereeni-
„gingen met kracht wordt geprotesteerd? De uitvinding, dat de

„door den Gouverneur Generaal bereids goedgekeurde ontwerpakte „van oprichting eener coöperatieve vereeniging, nog eens moet „worden verleden door den notaris, bij welk verlijden de op- „richters-bestuursleden tegenwoordig moeten zijn, is een pracht- „middel om de ontwikkeling van het coöperatieve vereenigings- „leven van diep in de binnenlanden wonende Inlanders in hooge „mate te belemmeren, zoo niet finaal den kop in te drukken.

„Want Tjempaka ligt t.o.v. Palembang of de standplaats van „den betrokken Residentie-rechter nog lang niet het ongunstigst. „Hoeveel tientallen guldens zouden de voor den notaris te ver- „schijnen oprichters niet aan transportkosten en voedingsgelden „(om niet eens te spreken van de verliezen aan tijd) moeten „neertellen, indien b. v. een coöperatieve veeeniging werd opge- „richt in de onderafdeeling Rawas (Palembang) of in Korintji of „nabij Moeara Boengo (Djambi)?"

Volgens den schrijver is de verplichte aankondiging in een Nederlandsch en Maleisch nieuwsblad al evenzeer een onding en zou zeer wel kunnen worden volstaan met de bepaling dat een (Inlandsche) coöperatieve vereeniging als rechtspersoon optreedt, onmiddellijk na afkondiging harer statuten in de Javasche Courant.

Bij totstandkoming van een zoodanige regeling zou dan tevens zijn bereikt dat het tijdstip van erlanging van de zoozeer gewenschte èn noodzakelijke rechtspersoonlijkheid eener coöperatieve vereeniging, weer eenigen tijd zou zijn vervroegd.

KRONIEK

WETGEVENDE KRONIEK.

Uit het Staatsblad.

Bij het besluit van den Gouverneur-Generaal, opgenomen in Staatsblad No. 259 is bepaald dat te Djokjakarta zal worden geopend een Wis- en Natuurkundige afdeeling van voorbereidend hooger onderwijs der *Algemeene Middelbare School.* Voorloopige voorschriften voor dit onderwijsinstituut zijn bij Staatsblad No. 260 vastgesteld.

Met het oog op te verwachten voedselschaarschte is, onder nadere Koninklijke goedkeuring, een ordonnantie vastgesteld, opgenomen in Staatsblad No. 287, houdende *tijdelijke maatregelen om te bevorderen dat onbeplante gronden welke geschikt zijn voor den verbouw van voedselgewassen, tot dat doeleinde gebezigd worden.*

Artikel 1 van deze ordonnantie bepaalt o.m. dat hij, die de beschikking heeft over anderen grond dan woonerven, welke gedurende langeren tijd dan bij geregelde landbouw-exploitatie ter plaatse noodig is, geheel of ten deele onbeplant blijft en ter beoordeeling van het Hoofd van plaatselijk bestuur met voldoende kans van slagen voor verbouw van eenjarige voedingsgewassen in aanmerking kan en behoort te komen op aanzegging van of namens genoemd bestuurshoofd verplicht is zorg te dragen dat op zoodanigen grond, op de daarvoor geschikte en van bestuurswege aan te geven tijdstippen, voormelde voedingsgewassen op doelmatige wijze worden verbouwd en dat het product op behoorlijke wijze wordt geoogst. Voor erfpachtsperceelen en voor particuliere landerijen, — uitgezonderd de gronden, welke gewoonlijk met suikerriet of tabak worden beplant en, wat de particuliere landerijen betreft, mede uitgezonderd de gedeelten, waarop door de Inlandsche of met deze gelijkgestelde bevolking gebruiksrechten worden uitgeoefend, op al welke gronden de evengenoemde bepaling ten volle van toepassing is — geldt bedoelde verplichting voorshands slechts voor ten hoogste één vierde gedeelte der onbeplante gronden, voorzoover deze voor beplanting met voedingsgewassen in aanmerking zouden kunnen worden gebracht. Niet nakoming

van de bepalingen dezer ordonnantie kan gestraft worden met een hechtenis van ten hoogste drie maanden of een geldboete van ten hoogste *f* 500.—.

In Staatblad No. 327 is geplaatst de wet van 6 Juli 1919 tot aangaan van eene *geldleening ten laste van Nederlandsch-Indië* van een honderd tachtig millioen gulden met een rente van ten hoogste 6% 's jaars. Zooals bekend is deze leening dank zij de beleeningsfaciliteiten door de Javasche bank verleend ruim volteekend.

Een ordonnantie tot uitvoering van eenige bepalingen van het Koninklijk besluit betreffende de *uitoefening van het recht van vereeniging en vergadering h.t.l.* is afgekondigd in Staatsblad No. 331. De bepalingen stellen vast de procedure voor het hooggerechtshof bij het uitlokken van de verklaring dat een vereeniging in strijd is met de openbare orde.

In verband met in de *Indische Mijnwet gebrachte wijzigingen*, waardoor verandering is gebracht in de aan de ontdekking in den zin dier wet van sommige delfstoffen verbonden gevolgen en de mogelijkheid is geopend om terreinen of streken te reserveeren voor de opsporing en ontginning van bepaalde delfstoffen (zie de Kroniek van de Januari-aflevering van dit jaar „Ontginning van fossiele brandstoffen") is bij de ordonnantie in Staatsblad No. 367 een wijziging gebracht in de Mijnordonnantie. Bij staatblad No. 397 is ingesteld het bedrijf *„Goudontginningen in Benkoelen."* Dit bedrijf wort onder de bevelen van den Directeur van Gouvernementsbedrijven geleid door een ingenieur van 's Lands mijndiensten.

Voor de Lampongsche districten is een nieuwe *regeling van de heerendiensten* tot stand gekomen bij Staatblad No. 407.

De regeling van de *uitgifte van muntbiljetten* van f 2.50 en f 1.— tot een waarde van ten hoogste vijf millioen gulden is te vinden in Staatsblad No. 408. Artikel 10 der ordonnantie bepaalt dat tot intrekking moet worden overgegaan wanneer voldoende zilvergeld daarvoor aanwezig is.

Bij de ordonnantie in Staatsblad No. 435 zijn aan de *Arbeidcommissie* eenige bevoegdheden toegekend ten einde haar in staat te stellen zich de voor de uitvoering van haar opdracht benoodigde inlichtingen te verschaffen. De Commisie is bevoegd getuigen of deskundigen al of niet na beëediging te hooren. Deze kunnen echter niet genoodzaakt worden de geheimen van eenig handwerk, bedrijf of nering bloot te leggen.

Staatsblad No. 453 bevat de *Inlandsche Gemeenteordonnantie voor Banka.* O.m. wordt daarin bepaald dat het bestuur over elke Inlandsche gemeente in het gewest Banka en Onderhoorigheden wordt gevoerd door een raad, welke wordt aangeduid als „Inlandsche gemeenteraad" en een gemeentehoofd. De Raad is samengesteld uit gemeente-genooten die hun werkelijk verblijf in de gemeente hebben en wordt door gemeentegenooten gekozen. De Raad is bevoegd om voor het gebied der gemeente regelingen alsmede maatregelen van bestuur te treffen nopens onder-

werpen, die de belangen van dat gebied betreffen. Het gemeentehoofd wordt na gepleegd overleg met de gemeentegenooten, die tot het kiezen van leden van den raad gerechtigd zijn, door het hoofd van gewestelijk bestuur benoemd en ontslagen. Hij is lid, tevens levens leider, van den raad en is belast met de uitvoering van 's raads beslissingen.

Aan een door den raad te nemen beslissing moet overleg met de gemeentegenooten vooraf gaan.

Rede van den Gouverneur-Generaal, uitgesproken op 1 September 1919 ter gelegenheid van het openbaar gehoor.

Het z.g. politiek gedeelte dezer rede luidt als volgt:

Er bestaat sedert het in het leven treden van den Volksraad niet meer dezelfde grond als voorheen voor het uitspreken van redevoeringen te dezer plaatse, nagenoeg elke groep van belangen heeft heden gelegenheid zich in genoemd lichaam te doen hooren en de Regeering geeft daar in het openbaar rekenschap van haar beleid. Toch komt het mij voor dat dit jaar wel aanleiding aanwezig is voor een enkel woord mijnerzijds.

De Regeering bewees sinds jaren haar sympathie met de geestelijke beweging die door dit deel der wereld voer, baande den weg voor de vervulling van rechtmatige verlangens en gegronde behoeften, betoonde de ruimst denkbare tegemoetkoming aan Inlandsche vereeningen van onderscheiden aard, beval haar ambtenaren samenwerking aan met hen die daarin een leidende rol vervullen. Zij deed dit in het vertrouwen dat van deze meer ontwikkelden de invloedrijksten, zij mochten dan wat onmiddellijk te verwezenlijken is vooruitijlen, toch met haar hetzelfde doel langs den zelfden weg nastreefden.

Zij is er van overtuigd dat geen andere weg begaanbaar is dan die snel voorwaarts voert. Dat de baan van een zoo snel oplevende maatschappij glad is vermag allerminst den Nederlander op den wal te houden, rijden wij dan geen stevige schaats? Het is voor de Regeering en voor wie met haar gelijk denken een bittere teleurstelling dat hinderpalen op dien weg worden geworpen door hen wien juist de ongestoorde voortgang het naast aan het hart moest liggen. De vrijgevige bepalingen op het reizen buiten Java zijn nog geen jaar oud of een dusver vreedzame bevolking, door invloeden van buiten in verwarring gebracht, vermoordt een bestuursambtenaar, een landsgroote en een aantal politiedienaren. Hoever die begripsverwarring gaat blijke hieruit dat die lieden waanden dat het lidmaatschap eener particuliere vereeniging hen kon onttrekken aan de straffende hand der overheid en dat zij zich tot den voorzitter dier vereeniging wendden met de bede een onderzoek in te stellen. Worden de rechtstreeks schuldigen getuchtigd, de bevolking moest ook tegen den invloed van kwaadwillenden die zich om hun zede-

lijke verantwoordelijkheid voor zulke wandaden niet bekreunen worden behoed door een maatregel die velen goedgezinden overlast berokkent.

Ernstiger nog is wat op Java voorviel; een hardnekkig pogen in de Vorstenlanden om onrust te verwekken op een tijdstip van diepingrijpende hervorming, elders de organisatie van revolutionnaire vereenigingen met als oogmerk gewelddadige omverwerping van het gezag. Een nauwgezet onderzoek naar de aanleggers van deze samenspanning wordt ingesteld; dat zij werd ontdekt is het toevallig uitvloeisel van het noodlottig voorval te Leles waar de uitvoering van een zakelijken maatregel tot een door de Regeering betreurd verlies van menschenlevens leidde.

Ook deze samenspanning gebood het scheppen der bevoegheid om de juist in werking tredende ruimer vrijheid van vereenigingen en vergadering noodgevallen te breidelen. Zoo nemen buitensporigheden den wind uit de zeilen van het Gouvernement dat de bij den snellen vooruitgang op alle gebied passende bewegings vrijheid zoo ruim wil toemeten als vereenigbaar is met zijn plicht van onverkorte handhaving van het gezag en bescherming der burgerij.

Dat de groei van een volk zijn Regeering voor moeilijke problemen stelt, dat de mokerslagen elders tegen de zuilen van het maatschappelijk gebouw gericht ook hier eenig vensterrinkelen veroorzaakten spreekt van zelf en verontrust de Regeering niet; zij blijft de Inlandsche beweging ten volle goed gezind, zij acht een gezond en krachtig volksleven even onmisbaar voor de ontwikkeling der maatschappij als uitwassen schadelijk weet. Zij is bereid in een jonge beweging fouten en tekortkomingen te verschoonen mits haar bedoelingen zuiver zijn, besmette connecties openlijk worden verloochend en afgesneden; wie echter de wettelijke baan wil verlaten bijt op ijzer; evenzeer de behoudzuchtige; de boom van het nieuwe leven is in zijn groei niet te stuiten, aan ons de taak hem recht op te leiden en hem een plek te ruimen, opdat zijn wortels niet de grondslagen onzer woning uiteenpersen.

Handhaafster der bestaande wettelijke orde zal de Regeering met onverzettelijkheid elke bedreiging daarvan te keer gaan. Doch ook zal zij vastberaden de taak volvoeren die wij op ons namen: het scheppen van de voorwaarden waardoor Indië zal komen tot vollen bloei in alle richtingen waarin het leven van een volk zich uit. Onbewogen door het rumoer van een dag, onaandoenlijk voor poging tot intimidatie, met vaste hand sturend naar het eenmaal gesteld doel, blijven wij ook hier trouw de wapenspreuk der Oranjes.

LANDBOUW KRONIEK.

Herziening van de Agrarische wetgeving.

Volgens een vermoedelijk geïnspireerde mededeeling in het *Soerabajaasch Handelsblad* van 3 October jl. zou bij de regeering een grondige herziening van de agrarische wetgeving in overweging zijn. Een aan-

leiding hiertoe is de toenemende verarming der bevolking. Gedeeltelijk kan deze worden verklaard uit het feit dat de levensstandaard met meer dan 100 % is gestegen, doch ook moet gedacht worden aan oorzaken in het diepste der inlandsche samenleving zelf. Een middel ter verbetering zou zijn „de vorming van een kern van landbouwers daar, waar deze ontbreekt en de uitbreiding, waar deze in meerdere of mindere mate aanwezig is, alsmede het tegengaan en eventueel voorkomen van een vermindering". Tegenwoordig daalt de welvaart, trots alle gedane pogingen ter verbetering, gestadig en algemeen, hoofdzakelijk in die gebieden, waar naast een uitgestrekt communaal grondbezit met periodieke verdeeling een zeer ingewikkeld stelsel van grondhuur is ontstaan.

Betoogd wordt nu verder dat bij de tegenwoordige mentaliteit van „den Inlander" het communaal grondbezit de grootste voordeelen en de minste nadeelen biedt, hoewel wordt toegegeven dat de kwestie nog niet is uitgevochten welke van de beide bezitsvormen van den grond, het communisme of het erfelijk individualisme het meest wenschelijke is „voor de ontwikkeling van deze gewesten". (M.a.w. volgens deze opvatting is het nog verre van zeker of de mentaliteit van „den Inlander" geschikt is voor de ontwikkeling van deze gewesten).

Het voordeel van het communaal bezit zou zijn dat de Inlander, die zijn eigenbelang nog heel slecht kent en zich weinig over de toekomst bekommert, door zijn desabestuur kan worden geprest tot zorgvuldige beplanting onder bedreiging met een ontneming van den hem in gebruik gegeven grond. (En wanneer het desabestuur tekort schiet? Moet dan de regentschapsraad ingrijpen? Of de Europeesche ambtenaar van het Binnenlandsch Bestuur?)

In hoeverre en waarom een wettelijke regeling van den plantdwang, als thans met het oog op de voedselschaarschte bij de ordonnantie van 19 Juli jl. Stbl. No. 287 is gegeven, onvoldoende moet worden geacht om resultaat te verkrijgen wordt niet nader uiteengezet. Aan den anderen kant rijst de vraag of in normale tijden een plant-toezicht onder een zoo strenge sanctie als ontneming van het aandeel in den communalen grond toch stelling is wel reden van bestaan heeft. Ook.... of het wel serieus zal plaats hebben en niet veeleer tot vexatie van den desa-man zal leiden). Hoe weinig men in zaken als deze rekenen kan op het desa-bestuur ondanks het toezicht van het B. B. valt dan verder af te leiden uit de volgende beschrijving:

„Spoedig vond er een differentiatie plaats van algemeen verbreid communaal bezit met periodieke verdeeling in den vorm en communaal bezit met vaste aandeelen en dus eens en voor altijd toegewezen. Waar evenwel communaal grondbezit voorkomt, overheerscht de eerstgenoemde vorm en indien zich bovendien in deze streken een ingewikkeld stelsel van grondhuur ontwikkeld heeft, dan kan men wel van te voren uitmaken, dat de bevolking er langzaam vervalt tot het laagst denkbare proletariaat. Bangil, Pasoeroean en Oost-Cheribon zijn daar,

om deze waarheid te demonstreeren. Hoe toch is het mogelijk, dat de sikep of deelgerechtigde zoo snel van landbouwer tot daglooner vervalt in de bedoelde gebieden? De vraag is gemakkelijk opgelost. Ieder jaar immers wordt den sikep een stuk grond aangewezen, dat hij als zijn periodiek aandeel bebouwen mag en niettegenstaande art. 5 der grondhuurordonnantie, Staatsblad 1918 No. 88, spreekt van desaverhuur, daarmee uitdrukkelijk bedoelend de verhuur bij meerderheid van stemmen der deelgerechtigden, leert de practijk, dat steeds weer de koewoe of bekel de eenige persoon is, die met betrekking tot huur en verdeeling de lakens uitdeelt, er wel voor zorgdragend, dat hij zelf steeds de grootste voordeelen van de door hem getroffen beschikkingen plukt. De desagronden nu zijn verdeeld in drie klassen n.l. eerste klasse gronden en tweede en derde klasse gronden naar de kwaliteit. Nu is iedere huurder er natuurlijk steeds op uit, om zooveel mogelijk de beste gronden in te huren, dus de eerste en tweede klasse gronden. Hoe doet nu het desahoofd? Hij begint in de eerste plaats met de verdeeling op het tijdstip, dat de gronden ingehuurd moeten worden en dan wel als volgt: een derde deel eerste en tweede klasse gronden voor de suiker, daarna de aandeelen aan Chineesche en andere huurders, om ten slotte den nog overblijvenden grond veelal van de slechtste kwaliteit te verdeelen onder de sikeps, die dan dikwijls nog slechts eenige honderden batta's toegewezen krijgen, wat natuurlijk niet de moeite loont en dan ook in de meeste gevallen door den sikep tegen geringen prijs verhuurd wordt. Er zijn zelfs tal van gevallen bekend, dat de sikep niet eens weet, waar zijn gronden gelegen zijn, aangezien hij wel volstaan kon met de huurpenningen, die het betrokken desahoofd hem voor zijn aandeel uitbetaald heeft. Iedere leek begrijpt wel, dat bij een dergelijke methode de inlander, die veelal toch reeds geldelijk zwaar afhankelijk is, van kwaad tot erger vervalt, totdat hij tenslotte als een paria, een maatschappelijke parasiet, van dorp tot dorp trekt, om alleen bij de nieuwe verdeeling in zijn desa terug te zijn. Onderzoekingen naar den economischen toestand in Oost-Cheribon en geleid door den speciaal daarvoor aangewezen controleur Van Huls van Taxis en voor het district Losari-lor aangevuld door den ambtenaar van het Volkscredietwezen brachten onhoudbare toestanden aan het licht".

Als parasieten worden voornamelijk gebrandmerk het desahoofd en de Chineesche grondhuurder:

„Men heeft dan in de allereerste plaats naast de reglementaire grondhuur zooals door de suiker geschiedt, nog andere vormen, waarbij voornamelijk de Chinees als huurder optreedt en door samenspanning met het desahoofd, den sikep zoodanig in een net verstrikt, dat laatstgenoemde zich met geen mogelijkheid meer te ontwarren vermag. Wij hebben hier in de allereerste plaats het oog op het zoogenaamde gangsoeran-systeem, waarbij op ongeoorloofde wijze voorschotten verstrekt worden voor inhuur op langen termijn, tengevolge waarvan de tani ten

slotte geheel het gebruik van den grond ontberen moet. Hij kan dan hoogstens de velden nog in deelbouw krijgen, doch hiermede verdient hij in de meeste gevallen niets. Om te beginnen, moet hij de zaailingen bij den huurder betrekken en deze brengt hem daarvoor honderd procent in rekening, hetgeen voor zijn halve aandeel per bouw één picol padi beteekent. Voor zijn helpers leent de huurder den landbouwer eveneens tegen honderd procent een som gelds, terwijl de tani ten slotte nog eenige guldens krijgt voor de verdere bewerking van den grond. Gaan wij thans na de afrekening, wanneer de oogst is binnengehaald. Worden normaal per bouw geproduceerd twintig picols, dan moet de tani afstaan:

de halve opbrengst	10 pic.
aan zaadpadi	1 „
padischuld voor mondkost enz. met 100 % terug	5 „
voor de hem verstrekte contanten moet de tani inleveren	3 „
tenslotte aan cijns of bahoedji	1 „
totaal de geheele oogst of	20 pic.

Voor zichzelf ontvangt de sikep dus niets en veelal loopt het buitengewoon goed mee, indien hij schoon nog een acht dubbeltjes in handen krijgt. Hiervoor heeft hij de velden omgeploegd, geplant, ja, de hoogst mogelijke zorg dikwijls besteed aan de bebouwing van den grond. En, vragen wij ons af, is het dan ook niet begrijpelijk, dat hij langzamerhand iederen zin in den landbouw verliest?

Thans nog eenige sprekende cijfers voor de gangsoeran. Zoo werden o.a. in de desa's Amboeloe wetan en Amboeloe lor nagenoeg alle gronden voor den tijd van zes jaar verhuurd tegen zeventien gulden per bouw aan de Chineezen Lim Kijan Liang en Oei Kim Hoeij van Losari. Voor den tani schoten nog slechts 30 vierkante roe van de slechtste gronden over en van landbouw kan hier natuurlijk geen sprake zijn.

Dan woekert nog ongestoord voort de zoogenaamde onderhuur en het hierbij gebruikelijke aantal stroomannen neemt zienderoogen toe. Daar zijn o.a. Karsoem in Losari, Sastrasoekaria in Doekoewidara, Hadji Abdoelgani in Pabedelan, Tjarti in Kaliboentoe en hun principalen heeten Lim Kiang Liong, Oey Kim Hoey, The Thiang Khay, Gauw Tjiauw An, enz. De strooman huurt dan direct van den sikep zijn bouwgronden en zoodra de tijd van de groote inhuur daar is, komt de Chinees met zijn verderfelijke voorschotten op het tooneel.

En tot overmaat van ramp is in den laatsten tijd nog het zoogenaamde bohoedji- of bohoerdji-stelsel ontstaan. De huurder toch — hier uitsluitend Chinees — moest, wilde hij voor minimale prijzen toch goede gronden inhuren, vrij groote premies toekennen aan het desahoofd en zijn handlangers. Dit premiestelsel steeg naar evenredigheid van de corruptie, doch ook in dit opzicht werd de tani het slachtoffer, want de huurder heeft in het bahoedji-stelsel — sa bahoe hidji — een prachtige

compensatie gevonden en de tani moet voortaan voor deelbouw nog een picol cijns extra afstaan per bouw".

In streken als het Oosten van Cheribon en in Bångil en Pasoeroean schijnt meer en meer conversie van communaal in erfelijk individueel grondbezit plaats te hebben. Hierin en in het feit dat er buiten het binnenlandsch bestuur om wordt geprocedeerd wordt blijkbaar niet veel minder dan een ramp voor de bevolking geacht. Heil en redding wordt alleen voorzien van een omzetting van communaal bezit met periodieke verdeeling in communaal bezit met vaste aandeelen; hierdoor zal een kern van landbouwers blijven bestaan; gevolgen: welvaart, orde, kracht. De hoop en verwachting wordt uitgesproken dat de suikercultuur zich niet zal kanten tegen die omzetting, ofschoon zij voor haar zoowel financieele als administratieve lasten zal medebrengen. Ook de S. I. in Oost-Cheribon, geheel los van haar „warhoofdigen" leider, is het met de conversie-plannen eens en met deze vereeniging „kan het bestuur ook gerust in besprekingen treden". Schrijver, voor wien de hier bedoelde omzetting blijkbaar een bijzonder lievelingsdenkbeeld is, deelt het volgende mede over hetgeen ter voorbereiding reeds is geschied:

„Hiervoor werden reeds gedetacheerd bij agrarische zaken de controleur van Sindanglaoet, de heer Linck en de wedana van Ploembon. Desa voor desa zal moeten worden uitgemaakt, hetgeen daar in den zin der conversie gebeuren kan aan de hand van het zoogenaamde desarecht. Zoo bestaat b.v. voor sommige desa's de gewoonte, dat het desahoofd voor iedere verdeeling zijn eigen sikeps mag aanwijzen. Overal waar de adat iets dergelijks meebrengt, is het voor de regeering al heel gemakkelijk om de periodieke verdeeling om te zetten in vaste aandeelen. Zij is dan vrij de desagronden voor altijd te verdeelen onder diegenen, van wie zij meent eenige garantie te bezitten, dat zij vormen zullen een kern van landbouwers. Voor andere desa's weer zal het sikeprecht moeten worden afgekocht en zij, wien de gronden toegewezen worden, krijgen dan vijf jaren tijd om diegenen, wie de grond onttrokken is, schadeloos te stellen.

Op deze wijze krijgt men ook de gewenschte afscheiding tusschen een klasse van landbouwers en een arbeidsklasse, wat in het oog loopende voordeelen met zich brengt. Aan het recht, een stuk grond te mogen bebouwen, zullen dan ook voortaan verschillende verplichtingen verbonden moeten worden .... En voegen wij hierbij ten slotte nog het feit, dat ook binnenkort met Bangil en Pasoeroean zal worden, dan kunnen wij tevens de Indische samenleving de verzekering geven, dat de regeering in dit opzicht, een stap doet in de goede richting".

De Indische samenleving zal zeker met belangstelling afwachten wat de regeering over de thans voorloopig geventileerde plannen nader zal openbaar maken. De opzet — herstel en vorming van welvaart, orde en kracht onder de bevolking door een grondige herziening van de agrarische wetgeving — maakt op het eerste gezicht stellig een grootschen indruk. Het is te hopen dat bij nadere beschouwing de breed uitgeme-

ten beteekenis der voorgenomen hervorming zal worden bevestigd. En.... wordt bij de conversie-plannen wel voldoende voeling gehouden met de commissie voor de suiker-enquête? of werkt het Departement van B. B. in deze op eigen gelegenheid?

Boekbespreking.

Het rechtsbewustzijn. Een onderzoek naar het leven der rechtsidee in het individueel bewustzijn, door Mr. J. J. Boasson. 's Gravenhage, Martinus Nijhoff. 1919.

Het rechtsleven ondergaat tegenwoordig sterke schokken. De wereldoorlog, de omwenteling in verschillende landen, de vestiging van den volkerbond, de onrust onder een aantal maatschappelijke groepen, de beweging voor een zelfbeschikkingsrecht voor alle volken, het zijn feiten, die dringen tot verheldering van het rechtsbegrip en verlevendiging van het rechtsideaal; feiten, die een nieuwen impuls geven aan de wijsbegeerte van het recht.

Daarvan getuigt ook de verschijning van dit werk. De schrijver houdt zich evenals onze landgenooten Krabbe en Kranenburg bezig met de openbaring van het recht in het menschelijk bewustzijn en tracht na te gaan, welke mogelijkheden dit laatste biedt *om tot eenheid van inzicht in vragen van rechtvaardigheid te komen.* Hij onderzocht daartoe de elementen van het rechtsbewustzijn der individuen.

Van bijzondere beteekenis wordt dit onderzoek ook in verband met de leer van Krabbe dat de grondslag van het gezag moet worden gezocht in de ordenende macht van het recht, waaruit de gemeenschap met haar geheele samenstelling, werking en bevoegdheidsverdeeling voorkomt. De Staat is volgens deze leer niets anders dan een rechtsgemeenschap, d.w.z. „een stuk menschheid, waarvoor een eigen originaire rechtsmaatstaf bestaat, een oorspronkelijke rechtsbron werkt, een stuk menschheid dus met een eigen zelfstandig rechtsleven, zoodat geen andere functie dan het toekennen van rechtswaarde aan belangen, dan het opleggen van verplichtingen om openbare of bijzondere belangen te dienen, van den Staat kan uitgaan". (Krabbe, De moderne Staatsidee, blz. 158). Deze staatsidee is volgens Krabbe door het constitutioneele stelsel in de praktijk duidelijk voor den dag gekomen. In dit stelsel toch komt de volksvertegenwoordiging als uitsluitend rechtsorgaan te

fungeeren, terwijl de Regeering buiten de rechtsvorming wordt geplaatst en haar uitvoeringstaak gebonden wordt aan den eisch, dat slechts die openbare belangen mogen worden behartigd, aan welke rechtswaarde is toegekend. Met de vestiging van een uitsluitend op rechtsproductie ingericht orgaan en met de onderwerping van het vroeger absolute koningschap aan dit orgaan ontstaat het denkbeeld dat de eigenlijke staatsidee in de gemeenschap des rechts is te vinden. Zoo schreef reeds Kant: „Ein Staat (civitas) ist die Vereinigung einer Menge von Menschen unter Rechtsgesetzen". En bij Stahl en Lasson vindt men de uitspraak: „der Staat ist die realisirte Rechtsordung". Voor Indië is deze theorie in de politieke arena gebracht door de inleiding van den heer Kiewiet de Jonge op het laatste decentralisatie-congres over het vraagstuk „bestuurshervorming en locaal belang", waar hij de stelling bepleitte dat ook Indië rijp is voor een vervanging van „machtsgezag" door „rechtsgezag" en dat een ieder ook hier te lande dient deel te nemen aan de rechtsvorming, welke beslist over de rechtswaarde van de belangen, „waarbij hij door zijn sociale positie of ontwikkeling betrokken is". (Prof. Krabbe eischt dat de persoon bepaaldelijk verstand of kennis van deze belangen zal hebben; het criterium is door den heer Kiewiet de Jonge sterk verruimd).

Wat is nu het resultaat van het onderzoek van Mr. Boasson? Gelijk gezegd, hield hij zich bezig met het menschelijke rechtsbewustzijn, gelijk zich dit in de ervaring openbaart.

Als studiemateriaal bezigde hij behalve zijn eigen bewustzijn de uitingen van rechtsopvattingen van anderen, zooals hij die uit het dagelijksch leven, lectuur, enz. leerde kennen. Van het psychologische experiment heeft hij zich niet bediend. Hij stelde zich op het standpunt dat onze rechtsoordeelen (d.w.z. onze uitspraken over de vraag of iets recht dan wel onrecht is) niet blootelijk resultaten zijn van een zuiver intellectueel denkproces, maar evenzeer van een gevoelswerking.

Schrijver begint na te gaan, welke plaats het rechtsbewustzijn in het individueele bewustzijnsleven inneemt en welke bijzondere eigenschappen een bewustzijnsinhoud moet hebben om „rechtsbewustzijn" te kunnen heeten. Hij komt dan tot deze omschrijving: dat het rechtsbewustzijn is het ethisch of zedelijk bewustzijn, doch slechts voor zoover het als object heeft de gedragingen van menschen onderling en als „positieve" moraliteit gedacht wordt, d.w.z. rekening houdt met hetgeen door de menschelijke gebrekkigheid in werkelijkheid bereikt kan worden. Hij licht dit laatste als volgt toe: „De strenge theoretische ethiek kent alleen een verhouding tusschen den mensch en het Absolute, het volstrekt wenschelijke; de verhouding tusschen menschen onderling wordt bij haar dan ook alleen in het Absolute bepaald en in theorie bestaat geen gradatie in de geboden.... Doch in de positieve moraliteit vraagt het ethisch bewustzijn, welke eischen menschen aan menschen kunnen stellen.... Het Absolute blijkt wel hoogste doel en maatstaf, maar de mensch doet belangrijke concessies aan de menschelijke zwakheid....

Op het gebied van de verhouding van mensch tot mensch beteekent dit dus, dat van menschen in redelijkheid bepaalde handelingen of nalatingen jegens menschen gevorderd mogen worden, wat dan hierop neerkomt, dat menschen tegenover elkaar *recht* hebben op bepaalde handelingen of nalatingen. Hieruit volgt dat het rechtsbewustzijn zijn hoogste criteria op den duur steeds aan de ethiek moet ontleenen, zij het dan dat het, wegens 's menschen onvolmaaktheid rigoristisch schijnende, ethische geboden tempert.

De schrijver waarschuwt dat in de sfeer van het rechtsbewustzijn evenals elders de subjectieve overtuigdheid, het zekerheidsgevoel, niet identisch is met de objectieve waarheid en dat daarom ieder, alvorens een oordeel met zekerheidsgevoel te aanvaarden, voor zichzelf een toetsing zal verrichten, al moge die toetsing in de praktijk in den regel op vrij grove wijze geschieden.

De schrijver gaat hierop de elementen na, die den inhoud van het rechtsbewustzijn helpen bepalen en wijst in verband hiermede de fouten aan, welke bij de vorming daarvan gemaakt kunnen worden. Naar zijn meening zijn de noodzakelijke voorwaarden voor de werking van elk rechtsbewustzijn: 1o. de voorstelling van een belemmerd menschelijk belang; 2o. de voorstelling van een handelen of nalaten van menschen als oorzaak van de belemmering; 3o. het wel of niet willen van de belemmering en het verkiezen van de opheffing van de belemmering boven de belemmerende handeling of nalating of omgekeerd, een en ander beoordeeld uit het gezichtspunt van het meest volstrekt wenschelijke.

Dan echter uit zich het rechtsbewustzijn, dat fungeert in allen, die te goeder trouw naar rechtvaardigheid oordeelen, in verband met de wijze, waarop menschelijke gedragingen daartegen zondigen, altijd en overal in drie normen of elementaire oordeelen, die als het ware het karakter van dit „formeele" rechtsbewustzijn bepalen en aan ieder concreet rechtsoordeel voorafgaan:

1o. den norm der *rechtsgezindheid* of van den gemeenschapszin, gericht tegen negeering van het recht door gedragingen (dus een gebod om rekening te houden met, belangstelling te hebben voor andere menschen, in zijn krachtigsten vorm niet anders dan het gebod van naastenliefde);

2o. den norm der *algemeengeldigheid*, objectiviteit of gelijkheid, gericht tegen gedragingen (of pleitend voor vrijheid van levensuitingen), die in gelijksoortige gedragingen of levensuitingen reeds tevoren afkeuring (of erkenning) hebben gevonden; m.a.w. het gebod, dat het gelijke gelijk en het ongelijke ongelijk behandeld of beoordeeld moet worden;

3o. den norm der *waarheid*, gericht tegen het nadeel, dat veroorzaakt wordt door oordeelen, die zonder vergewissing omtrent de waarheid der beoordeelde feiten uitgesproken worden, hetzij dit nadeel blijkt uit daden of uit vervalsching van het rechtsoordeel van an-

deren tengevolge van onware verklaringen; d.i. dus het gebod dat ieder zich rekenschap geve van de feiten, waarover hij oordeelt.

De eisch van straf of sanctie is, naar schrijver meent, een niet even noodzakelijk element van het rechtsbewustzijn. Z. i. vloeit de behoefte om straf te bedreigen (resp. belooning uit te loven), voor zoover zij gemotiveerd wordt door den eisch tot handhaving van het recht of het algemeen belang, voort uit den bewusten drang van elk menschelijk streven en dus ook van het rechtsbewustzijn, om zich te verwerkelijken, d.w.z. het gewenschte door de daad te zien volbracht. Er doen zich echter vele gevallen voor, waarin het begane onrecht niet belangrijk genoeg wordt geacht om tot reactie te leiden.

Verder wordt nu een uitvoerig onderzoek gewijd aan de eigenaardige modificatie, die het rechtsbewustzijn ondergaat, zoodra het zich ernstig op verwerkelijking richt. Dit hoofdstuk is van bijzonder belang voor Indië in zijn tegenwoordige phase van ontwikkeling. Schrijver wijst er op hoe herhaaldelijk in het private leven iemand, die sterk geneigd is, anderen te veroordeelen, zelf tot toepassing van zijn theorieën geroepen, geen haar beter blijkt, of wel, na steeds eenige algemeene leuzen te hebben aangeheven, voor zijn principes terug deinst op het tijdstip, waarop hij tot verwerkelijking daarvan zou kunnen overgaan. Ook het politieke leven geeft voorbeelden te over, hoe oppositie-partijen op grond van algemeene beginselen gedragingen van regeeringspartijen veroordeelen, maar, zelve verantwoordelijk geworden, de vroeger gemaakte handelingen (of nalatingen) eveneens moeten verrichten en zich dan beijveren om deze gedragingen te rechtvaardigen. De theorie wordt dan als „oude plunje" op zij gelegd. Van historische beteekenis zijn zoo b.v. geworden het gewijzigde oordeel der sociaal-democratische partijen over de rechtswaarde van het nationaliteitsgevoel en eveneens de wijzigingen, op tal van punten van binnenlandsche politiek, sedert deze partijen door haar toegenomen machtspositie zich mede verantwoordelijk gevoelen voor de orde in de samenleving. Dezelfde sterke werkelijkheidszin onderscheidt in Nederland de moderne vakbeweging van de z.g. oude beweging vóór 1903.

Hierbij kan worden opgemerkt dat van deze gedachte ook Lionel Curtis doordrongen was, toen hij in zijn „Letters to the people of India on responsible government" wees op het groote gewicht van den eisch dat het karakter van een volk wordt gevormd door het de gelegenheid te geven, zich te oefenen in verantwoordelijk gezag. Zonder dat echt verantwoordelijk gezag wordt toevertrouwd aan degenen, die vermoedelijk in staat zullen blijken, zich van deze taak te kwijten, zal zich de geschiktheid tot het nemen van beslissingen niet ontwikkelen, en evenmin zal het aantal toenemen van hen, die het vermogen beloven te hebben om zulk een geschiktheid eenmaal in de praktijk te toonen. Daarom bepleit hij voor Britsch-Indië dat de leden der Indische samenleving, die daarvoor eenige geschiktheid schijnen te hebben, verantwoordelijkheid moeten leeren dragen tegenover kiezerscorpsen. Het resultaat zal

dan zijn een stijging van het inheemsche vermogen tot het verrichten van doelmatigen arbeid en tot betrachting van rechtvaardigheid. „Without travail there is no birth". En de zelfde gedachte is ook terug te vinden in het rapport Montagu-Chelmsford.

Mr. Boasson doet uitkomen, hoeveel moeite het kost om bepaalde rechtsnormen door de wet bekrachtigd te krijgen en welke factoren zich daarbij doen gelden. De actie voor rechtsverwerkelijking stelt aan den mensch andere eischen van energie en inwendig leven dan het uitspreken van oordeelen zonder meer: de op actie zich richtende individu heeft voor zijne handeling alle hiermede verband houdende psyhische eigenschappen noodig. Hij moet zich speciaal hieraan kunnen wijden. Ook doet zich de eisch van arbeidsverdeeling gelden, en in verband hiermede verder de eisch van organisatie. De organisatie echter dwingt zich te onderwerpen aan de totaal-opvatting der groep (b.v. een politieke partij), welker kracht noodig is om de verwerkelijking van een complex van rechtsbegrippen te bevorderen. Verder doen zich de weerstanden der heerschende rechtsopvattingen gelden. Elke rechtsverwerkelijking krijgt daardoor het karakter van een compromis (zoo b.v. de sociale wetgeving). Bovendien valt rekening te houden met administratief- en juridisch-technische elementen: aanpassing aan de bestaande rechtsorde; aanwezigheid van voldoende geldmiddelen en personeele krachten tot uitvoering en handhaving; de eischen der rechtszekerheid (openbaarheid, berekenbaarheid van overheidstusschenkomst, nauwkeurigheid van de kleinste onderdeelen en vastheid van beginsel); beperking van de vrijheid der burgers tot het bepaald noodzakelijke. Evenmin mag de rechtspraktijk over het hoofd worden gezien (invloed der rechtswetenschap en van de routine, het formalisme bij de rechtspleging e.dgl.). De slotsom is, dat het verwerkelijkte recht in verschillend opzicht moet afwijken niet alleen van het rechtsbewustzijn van hen, aan wie dit recht wordt opgelegd, maar ook van de volle eischen van het rechtsbewustzijn dergenen, die de rechtsverwerkelijking leiden of verrichten. Waar als oorzaken hiervan „doodnuchter" de onvolmaaktheid der menschen en andere factoren vallen aan te wijzen, behoeft men, aldus schrijver, zich niet fatalistisch bij geleden onrecht neer te leggen en kan men in elk geval de middelen ter verbetering opsporen (blz. 128). Bovendien is in deze ontleding ook een vingerwijzing te vinden voor de overheid, die het recht moet toepassen (zoowel de bestuurder als de rechter), want het geval kan zich z.i. voordoen, dat deze in bijzondere gevallen haar rechtsovertuiging voor de daarmede strijdende wetstoepassing in de plaats moet stellen (blz. 3). Dit is overigens, gelijk men weet, in Nederland evenals hier een zeer betwist punt, en kan natuurlijk, wanneer de overheid niet geneigd is in deze de uiterste voorzichtigheid en matigheid te betrachten, tot de bedenkelijkste gevolgen leiden.

Het beschrijvende gedeelte van het boek wordt besloten met de uiteenzetting hoe, afgescheiden van de rechtswaardeering zelve, het rechts-

bewustzijn zijn oordeelen verricht, m.a.w. wat de dynamiek van het rechtsbewustzijn is.

Geconstateerd wordt dat in ieder normaal mensch het gezichtspunt van het volstrekt wenschelijke, het Rechte, aanwezig is. Echter kan de rechtsneiging zich tijdelijk zwakker openbaren en in de eene persoonlijkheid sterker zijn dan in de andere.

Uit een waarneming ontstaat een rechtsoordeel, doordat zij de voorstelling wekt van een gedraging, die een levensuiting ten onrechte belemmert. De interpretatie geschiedt dan met meerdere of minder nauwkeurigheid, onder den invloed van verschillende graden van objectiviteit, levenservaring, menschenkennis en deskundigheid. Fouten worden gemaakt in het constateeren van feiten, hetzij onder den invloed eener bepaalde verwachting, van geneigdheid tot vertrouwen of wantrouwen; ook wordt onder den drang van emoties, opzettelijk of niet, vaak valsch geïnterpreteerd.

Het rechtsbewustzijn oordeelt niet naar normen, het schept zelf normen. De afhankelijkheid van de meening van anderen is slechts schijnbaar, als zij leidt tot een eigen innerlijke overtuiging. Het kan b.v. zijn, dat men uit het voorbeeld van hetgeen elders is gebeurd, tot het besluit komt dat de tijd rijp is voor het invoeren van een bepaalde hervorming. Neemt men het oordeel van anderen over zonder volle overtuiging van de juistheid daarvan, dan is de inhoud daarvan nimmer inhoud van het eigenlijke rechtsbewustzijn; het eigen rechtsbesef bepaalt zich dan tot een meening over de wenschelijkheid van gehoorzaamheid. Een zekere mate vertrouwen als bron van gezag is overigens in het leven onmisbaar. Ook de meest democratische staatsvorm onderstelt vertrouwensgezag.

Heeft men echter een eigen rechtswaardeering dan zullen bewuste zoowel als onbewuste idealen en criteria zich doen gelden. Als een positieve rechtsregeling veroudert, kan aanvankelijk het oude recht onbewust verdrongen worden door een nieuw rechtsbegrip. Gaandeweg echter wordt men zich van dit nieuwe klaarder bewust en het oude recht verdwijnt dan.

Soms zal in de praktijk het concrete oordeel getoetst worden aan een centraal rechtsbegrip; doch dit is lang niet algemeen. (Franklin, Goethe leveren voorbeelden van een bewust streven tot zelfveredeling naar vaste beginselen). Vaak heeft de vorming van dogma's plaats: dan aanwezig, wanneer de rechtswaardeering samengaat met een bijzondere gehechtheid aan de waardeering om haar zelfs wil en een ongeneigdheid om kritiek daarop te aanvaarden of haar waarheid in objectief onderzoek te nemen. Intusschen ook bij de waardeering in dogma-vorm blijkt het rechtsbewustzijn niets anders te zijn dan het wenschleven van het individu, werkende onder een bijzonder gezichtspunt.

De emotioneele kracht en de gevoelstoon van het rechtsbewustzijn wordt allereerst bepaald door den aard van het gewaardeerde belang. Het belang kan dan ook de rechtsreactie vervalschen. De reactie levert

voorts de graadmeter voor den ernst eener rechtsopvatting en hare kracht wordt versterkt door de overtuiging van recht. Al naar gelang van het individu zal de algemeene rechtsdrang, de behoefte om naar recht te oordeelen, van invloed zijn op het oordeel. Vaak zal men zich slechts interesseeren voor een *bepaald* rechtsoordeel, waarmede eigen belang is gemoeid. (Men kan daarbij dan echter blijven binnen de grenzen van het rechtsvaardige).

Overgaande tot de bespreking van het rechtscriterium, het normatieve gedeelte van het boek, onderscheidt Mr. Boasson een formeel en een materieel criterium. Het eerste is het ideaal, dat door een ieder, die zuiver naar rechtsbewustzijn wil oordeelen, moet worden erkend, onverschillig hoe de concrete inhoud zijner oordeelen is; het tweede dat, hetwelk de waarheid van den inhoud der rechtsoordeelen toetst.

Het formeele criterium eischt dat men uitsluitend naar recht wil oordeelen, met volkomen objectiviteit, onbeïnvloed door persoonlijke overwegingen of temperamentsfouten en met volle waarheidsliefde zijn oordeelen vormt. Men behoort zich van alle feiten, waarover het oordeel wordt ingeroepen, volledig rekenschap te geven en zich te hoeden tegen bevooroordeelde interpretatie van feiten.

Als eenzijdig worden verworpen zoowel de rechtstheorieën, die het recht en het rechtsbewustzijn uitsluitend door maatschappelijke omstandigheden doen bepalen als die, welke den geheelen rechtsinhoud a priori uit de zuivere rede zouden willen afleiden. Geen rechtsgedachten zijn mogelijk zonder rechtsbewustzijn en de zuiverheid en hoogheid van den inhoud daarvan wordt bepaald door het formeele (en materieele) criterium. Maar de stof voor de rechtsoordeelen zijn altijd levensuitingen, gedragingen, belangen, die voorvloeien uit het begeervermogen en zijn verhouding tot de buitenwereld.

Schrijver vat onder den naam van *„ethische energie"* samen de formeele elementen van het rechtsoordeel (objectiviteit, naastenliefde, vermogen om de belangen van anderen te begrijpen, waarheidsliefde en zelfstandig oordeel) en merkt dan op, dat de ethische energie, die in elken normalen mensch werkt, bij verreweg de meeste menschen vrij slap is. Het tekort zou men in de taal der kerk als de menschelijke „zonde" kunnen aanduiden. Met het oog op dit tekort kan een rechtsgemeenschap van zelfbewuste individuen de verwerkelijking van het recht door daad en dwang nimmer aan een enkel onverantwoordelijk persoon overlaten. „De waarheidszin, de ontvankelijkheid voor en belangstelling in anderen en de zuivere objectiviteit, waartoe de mensch zoo zelden in staat is, moeten gewaarborgd worden door wisselwerking van menschen op elkaar, d.w.z. door verantwoordelijkheid, door handelen binnen beperkte banen, die het objectieve element afteekenen, en doordat de principieele rechtsbeslissingen steeds genomen worden door een veelheid van menschen .... M.a.w. de organisatie der rechtsverwerkelijking moet zóó worden ingericht, dat zij zooveel mogelijk motief-

voorstellingen wekt, die den rechtszin tot actie prikkelen en versterken, en zooveel mogelijk motiefvoorstellingen voorkomt, die in het individu aan den rechtszin weerstrevende neigingen zouden opwekken of krachtig maken".

Daarin ligt de rechtsvaardiging en de noodzaak der democratie. (Deze biedt dus ook een middel om tot meer eenheid in vragen van rechtvaardigheid te komen).

Door de democratische, op vrijheid gegronde staatsinstellingen zijn tegenwoordig voor den rechtsdrang tal van wegen geopend, waarlangs hij onbelemmerd kan stroomen; tal van belemmeringen der vrije meeningsuiting zijn opgeheven. Daardoor is moeilijk te beoordeelen in hoever de ethische energie tegenwoordig is toegenomen. De vooruitgang van wetenschap en techniek behoeft van die toeneming geen bewijs te zijn. Kennis wordt vaak verkeerd aangewend. Men mag intusschen niet voorbijzien dat vermeerdering van kennis vele belangen beter heeft doen begrijpen en daardoor ook meer gebieden tot het arbeidsveld der rechtsenergie zijn gebracht (hygiënische voorzieningen, economische maatregelen). Bovendien is door het verbeterde verkeer de kring menschen, voor welker belangen het individu toegankelijk is, aanmerkelijk verruimd, men heeft zelfs met ver verwijderde volken leeren meeleven. Een groote rol speelt hierbij de drukpers, maar men mag niet vergeten dat geldmacht op haar functie vaak een nadeeligen invloed heeft.

Wat is het nu het materieele rechtscriterium, d.w.z. de hoogste maatstaf voor de rechtswaardeering? Zou zulk een criterium zijn te vinden dat voor alle tijden geldt?

Naar schrijver meent is dit criterium het zelfde als dat der ethiek: het hoogste goed, Summum Bonum.

Hier valt te onderscheiden tusschen de theologische en de niet-theologische ethiek. Grondbeginselen der eerste is de verhouding van den mensch tot God en de beschouwing van het aardsche leven als voorbereiding van het hiernamaals.

Daarnaast staat de ethiek, gevestigd op de natuur van den menschelijken geest. Deze ethiek, welke de schrijver blijkbaar gemakkelijker te aanvaarden acht, moet niet bloot individualistisch noch bloot sociaal zijn, doch het individu op de waarde der gemeenschap, de gemeenschap op de waarde van het individu wijzen. De ethiek zal er voorts op moeten gericht zijn den levensdrang voor elk individu tot uiting te brengen door een harmonische ontplooing, waarin de laagste en hinderlijkste driften zich matigen ten bate van de hoogste en edelste. De formeele zischen van het ethische oordeel moeten de neigingen beheerschen. Ontplooit zich op deze wijze het geestesleven, dan ontstaat *het ideaal der volmaakt ethische, volmaakt gevoelige, volmaakt intellectueel ontwikkelde, volkomen zelfsbewuste persoonlijkheid,* welker lichamelijke ontwikkeling tevens in harmonie nagestreefd wordt. Deze norm geldt krachtens het wezen van het ethische oordeel, dat zich tot de met denkvermogens begaafde wezens richt, voor alle menschen. Alle menschen moeten tot dit ideaal worden opgevoerd.

Maar anderzijds moet erkend worden, dat volledige beïnvloeding van iemands leven door het ideaal ondoenlijk is.

Het rechtsideaal is overigens voor den mensch alleen niet voldoende. Het streven tot realiseering van het recht heeft een eindelooze taak en bovendien beperkt het recht zich tot afwering van het leed, dat menschen menschen kunnen aandoen. Het rechtsideaal staat machteloos tegen het leed dat uit de natuur voortkomt. Hiertegen geve hetzij natuurlijke gemoedsrust bescherming hetzij de wijsheid of de religie. Deze aanvulling van het persoonlijkheidsideaal is noodig.

Het grondige en uitgebreide onderzoek, waarvan in dit werk de resultaten zijn neergelegd, moet van groote beteekenis worden genoemd voor ieder, die bij eigen gewetensvragen het begrip verhelderd wenscht en die het maatschappelijk gebeuren uit een oogpunt van recht en moraal wil leeren overzien en beter begrijpen. De schrijver heeft er naar gestreefd, zich overal in eenvoudige, duidelijke taal uit te drukken en zijn betoog door sprekende voorbeelden te illustreeren. Vol van de rust, die nauwgezet en zoo objectief mogelijk onderzoek schenkt, biedt het boek den lezer telkens weer nieuwe bekoring, verlicht het telkens weer nieuwe zijden van het menschelijke gemeenschapsleven.

Een gelukkige vondst is de uitdrukking „ethische energie" ter samenvatting van hetgeen schrijver de formeele elementen van het rechtsoordeel noemt. Ook wordt een oplossing van vele moeilijkheden geboden door het onderscheid, gemaakt tusschen de blijvende kenmerken (criteria, beginselen), die steeds en overal aan het rechtsbewustzijn eigen zijn en de variabele, naar tijd, plaats en omstandigheden verschuivende *belangen*, die telkens weer op nieuw het rechtsbewustzijn in werking brengen en door welke het rechtsoordeel voor evolutie vatbaar wordt in zijn lagere toegepaste normen.

Deze leer stemt ten deele overeen met die van een auteur als Dr. H. Bavinck, die ook aanneemt, dat de ideale normen in het hart der menschen geschreven zijn, maar dan, door deze normen zonder scherpe onderscheiding eenvoudig tot Gods allerhoogsten wil te herleiden, ongemerkt in een stroef dogmatisme op het gebied van het zedelijk en rechtsleven vervalt, dat ter verklaring van het maatschappelijk en politiek gebeuren onbruikbaar is. (zie zijn „Christelijke wereldbeschouwing" blz. 80 e.v.).

Berusten de grondgedachten van Mr. Boasson m.i. op zuivere waarneming en juiste beoordeeling, bij de uitwerking vallen eenige kanteekeningen te maken. Zoo lijkt het mij twijfelachtig of de grenslijn tusschen formeel en materieel criterium juist is getrokken. Tot de formeele zijde van het recht wordt de ten uitvoerlegging, de realiseering gebracht, d.w.z. al wat op het proces en zijn gevolgen betrekking heeft, maar het materieele recht vat de algemeene beginselen samen, waaronder elk bijzonder geval van recht of onrecht moet kunnen worden gerangschikt. Zoo ook zal men bij een omschrijving van de hoogste

beginselen van materieel recht (materieele criteria) m.i. niet mogen opnemen de verplichting tot nauwkeurig onderzoek van de feiten, die beoordeeld moeten worden. Ook niet den eisch dat men zelfstandig heeft te oordeelen. Daarentegen ontbreekt onder de omschrijving van elementaire rechtsnormen het gebod: dat ieder de vrijheid hebbe zijn belang te behartigen, of m.a.w. datgene te doen wat de bevrediging van zijne behoeften eischt. Dit gebod (dat uiteraard een beperking zal moeten vinden in de geboden van gelijkheid en naastenliefde of „broederschap") zal een element moeten vormen, van hetgeen in het rechtsideaal, het Summum Bonum, de inhoud of materie uitmaakt. Bij aanwezigheid van een belang — schending van het belang behoeft niet eens aanwezig te zijn — zal dan het „formeele" rechtsoordeel kunnen bestaan in rangschikking van het belang in kwestie onder die belangen, welke zonder overtreding van de geboden van gelijkheid en broederschap kunnen worden gediend; en hierbij gelden dan de eischen van zuivere waarneming enz. naast de materieele geboden. De waarheidszin, nauwgezetheid e.dgl. kan men m.i. niet rekenen tot de eigenlijke en oorspronkelijke „ethische energie", doch slechts als derivaten, toepassingen, van hetgeen tot de grondbeginselen behoort. Het beginsel-complex, dat eigenlijk het karakter der „ethische energie" bepaalt, laat zich dus samenvatten onder de woorden vrijheid, gelijkheid en broederschap.

Het belang, welks realiseering het beste gebruik zou zijn dat van de vrijheid is te maken, zou men dan kunnen noemen het belang der harmonische persoonlijkheid (of een ander belang; hier treedt uiteraard subjectief meeningsverschil op). Het is jammer dat de schrijver zijn ideaal niet uitvoeriger heeft geanalyseerd. Dan ware allicht de vraag bij hem gerezen of bv. de drang tot wijsheid, aan het slot door hem afzonderlijk als troosteresse van het menschelijk gemoed vermeld, niet tot een excessieven hartstocht, tot een affect kan worden, wanneer zij de grenzen der persoonlijke harmonie overschrijdt. Dan had hij allicht ook overwogen of de natuurlijke gemoedsrust, die b.v. uit het beoefenen van sport kan voortkomen, niet afstompend kan werken op andere elementen der harmonische persoonlijkheid, het intellect b.v. of den schoonheidszin.

En is bij zijn slotsom wel in het oog gehouden dat in de omschrijving van het persoonlijkheidideaal in verband met het materieele rechtscriterium weer is teruggekeerd tot het ethische hoogtepunt en dat dus de beperking van de beteekenis van de rechtsspheer tot de *menschelijke* samenleving hier eigenlijk geen stand houdt? Dit in aanmerking genomen, laat zich verder vragen, waar en hoe de grens tusschen de religie en den dienst van het „Summum Bonum" valt te strekken; m.a.w. of inderdaad de naastenliefde in den hoogsten, zuiversten vorm geen hoogere bevrediging kan schenken dan bereikbaar is door het naarstig wegruimen van belang-belemmeringen door sociale wetgeving e.dgl. Verder valt het op dat voor den schrijver geen verlossende troost of verheffing verwacht wordt van de schoonheid, die de Grieksche menschheid

de; de schoonheid, waaraan juist tegenwoordig een steeds intensievere cultus wordt gewijd.

Intusschen.... ars longa, vita brevis. De schrijver zal zelf het best begrepen hebben dat zijn boek nog ruimte laat tot vragen, tot verder onderzoek, met name ten aanzien van hetgeen men zou kunnen noemen het hoogste rechtsbelang (het ideaal der harmonische persoonlijkheid of een ander) en hetgeen zich daaronder voor het tegenwoordige in het algemeen laat rangschikken. Maar men moet Mr. Boasson erkentelijk zijn dat hij desondanks niet geaarzeld heeft, de vruchten van zijn onderzoek, zoover het gevorderd is, aan de openbaarheid te schenken. De wetenschap is in dit opzicht verwant met het recht der democratie, dat ook op haar de openbaarheid en de veelzijdige gedachtenwisseling stimuleerend en ontwikkelend inwerkt. Zoo moge ook het hier besproken werk bijdragen tot leering en verbetering; tot zuivering en veredeling van veler trachten naar Recht.

C. S.

Wanderarbeiterverhältnisse in den farbigen Koloniën (mit besonderer Berücksichtigung von der Ostküste von Sumatra-Niederl. Indiën) von Dr. P. Endt — 1919. J. H. de Bussy, Amsterdam.

Voornamelijk heeft de schrijver in dit werk een studie geleverd van de koelie-ordonnantie en de werkcontracten ter Oostkust van Sumatra; hij heeft het vraagstuk echter breed opgevat en daaraan vastgeknoopt een algemeene beschouwing betreffende arbeidsstelsels en afhankelijkheidsbetrekkingen. Ook heeft hij in afzonderlijke hoofdstukken de historische ontwikkeling van het arbeidsvraagstuk in Nederlandsch-Indië tot den vrijen arbeid op het eiland Java benevens de arbeidsovereenkomsten en arbeidstoestanden in Britsch-Indië en andere koloniën behandeld.

Een onverzoenlijke strijd wordt vooral aangebonden tegen de poenale sanctie. In het koelie-contract ziet de heer Endt een overblijfsel der slavernij, een halfvrij arbeidsstelsel, dat een overgangsvorm te zien geeft. Wel gaat de koelie zoogenaamd uit vrijen wil een contract aan, maar bij de werving wordt hij door spel, voorschotten en duizend andere middelen zoover gebracht dat hem geen andere keus overblijft dan zich te verkoopen (djoewal djiwa dan kapala). Het wekt hierbij wel eenige verwondering dat de schrijver slechts weinig aandacht gewijd heeft aan de zorg, waarmee de wetgever getracht heeft door middel van de telkens weer omgewerkte wervingsordonnantie de contractvrijheid te waarborgen en tegen misbruiken te beschermen. Ook elders blijkt hij van den feitelijken toestand niet in allen deele voldoende op de hoogte. Zoo b.v. waar hij beweert dat in 1918 Banjoewangi zijn koelie-ordonnantie kreeg, zij het dan zonder de poenale sanctie op het werkcontract. Blijkbaar is hier

toch verzoende met hetgeen zij als het fatum van het bestaan beschouwgedacht aan de ontwerp-ordonnantie tot vaststelling van een arbeidsregeling voor Banjoewangi, die in het najaar van 1918 bij den Volksraad werd ingediend; bijlage 25 van de handelingen der 2e gewone zitting). In verband met de gebleken mindere urgentie werd dit ontwerp nog niet afgehandeld. Toch wijdt de schrijver aan deze „wet" beschouwingen alsof zij reeds lang in het staatsblad stond.

Dr. Endt vergelijkt het werkcontract onder poenale sanctie met het stelsel der „gebondenheid door overheidsmacht" in de indeeling van Philippovich, waarbij wel de arbeider vrij is tot het aangaan van de arbeidsovereenkomst, doch de inhoud der overeenkomst eenzijdig door de overheid wordt vastgesteld. De ruil van vrijheid tegen rechtsbescherming in dit stelsel kan hem echter niet bekoren; hij meent dat de werkman op deze wijze zijn eerstgeboorterecht voor een schotel linzen verkoopt, dat hij te weinig contractvrijheid heeft onder den druk van geldnood; dat de hem toegestane rechtsbescherming vaak zeer onvoldoende is. De factoren, die voor den werkgever de poenale sanctie begeerlijk maken, — schaarschte aan werkvolk, behoefte aan arbeidszekerheid — kunnen hem evenmin met het stelsel verzoenen.

Hij meent dat de volgende eischen voor de naaste toekomst dienen te worden gesteld:

1o. Opheffing van de poenale sanctie op de werkcontracten, waarbij in hoofdzaak het ontwerp van Blommestein moet worden gevolgd;
2o. Versterking van de regeeringsmacht tegenover de ondernemers; scherp toezicht op ziekenhuizen, terugzending van koelies, onderwijs aan koelie-kinderen enz., waartoe een uitvoerrecht van tabak en rubber kan worden geheven; vestiging van een gouvernementsbureau, dat het monopolie zou moeten hebben van de verleening van tusschenkomst bij de aanwerving van koelies;
3o. Vaststelling van een wettelijk minimumloon en beperking van den reeds wettelijk aangegeven maximum-werktijd tot 6 à 8 uren; invoering van andere hervormingen ingevolge voorstellen der arbeidsinspectie;
4o. Versterking van de macht der arbeidsinspectie, die meer personeel te harer beschikking dient te krijgen;
5o. Toezicht der Sarikat Islam op de werving;
6o. Wettelijke verzekering van de Zondagsrust;
7o. Versterking van de rechtspositie en verhooging van de bezoldiging der assistenten;
8o. Een enquête in de agrarische, agrarisch-industriëele en industriëele bedrijven; bestrijding van misbruiken bij het sluiten van werkovereenkomsten.

(Zooals men weet, heeft de Regeering in den geest der punten 7 en 8 reeds stappen gedaan).

Dr. Endt vreest dat hij voor zijn hoofdwensch, de afschaffing van de poenale sanctie, in Nederland weinig belangstelling zal vinden. Immers

in den laatsten tijd wint de beteekenis van arbeidsorganisatie krachtens overheidsbevel; Menger wees de richting aan en tijdens de oorlogsjaren zag men op dit gebied veel gebeuren (militaire maatregelen, burgerdienstplicht, enz.) dat wellicht na den vrede niet geheel verdwijnen zal. Men moet den drang tot hervorming in deze dus niet verwachten uit Nederland, — dat meer en meer in een „nationaal tuchthuis" verandert, — doch van den groeienden trots der Inlandsche nationalisten, die op den duur in de poenale sanctie wel een smaad voor het inheemsche ras zullen gaan zien; dit kan althans uit het Britsch-Indische voorbeeld worden afgeleid.

Een belangwekkende bijdrage tot de economische geschiedenis van Indië is hetgeen de schrijver heeft bijeengebracht in zijn hoofdstuk over de historische ontwikkeling van het arbeidsvraagstuk. Hij behandelt hierin de arbeidswetgeving voor 1870, den strijd om art. 2 No. 27 van het Algemeen Politiestrafreglement voor Inlanders, (een algemeene poenale sanctie op verhuur van diensten), het voorschotstelsel, de nijverheid op Java en de fabrieksinspectie, de actie der planters op Java voor een wettelijke regeling ter waarborging van de arbeidszekerheid, hygiënische en andere misstanden van Java, arbeidstoestanden in de dicht bevolkte streken, vakvereenigingen, machtspositie van den Europeeschen particulieren ondernemer, arbeid in 's Lands dienst.

Nu Indië ongetwijfeld een periode tegemoet gaat, waarin meer dan vroeger de sociale wetgeving de aandacht zal trekken, verdient het door Dr. Endt voorloopig verzamelde materiaal, hoe onvolledig het ook naar zijn eigen erkentenis nog moge zijn, in bijzondere mate de aandacht.

C. S.

Vereeniging „Koloniaal Instituut", Amsterdam. Achtste Jaarverslag, 1918.

Zooals bekend is maakt het Instituut zich verdienstelijk door in Nederland te werken aan opwekking van belangstelling voor en verbreiding van kennis van onze koloniën.

De leiding geschiedt door het in October 1917 ingestelde Comité voor Indische lezingen en leergangen, waarin behalve het Departement van koloniën een negental vereenigingen zijn vertegenwoordigd, die in koloniale aangelegenheden belangstellen. Het Comité ontwerpt de actie, terwijl het Instituut het noodige aanschouwingsmateriaal (films, producten, ethnographica) beschikbaar stelt; de plaatselijke uitvoering wordt overgelaten aan de afdeelingen der medewerkende vereenigingen. De werkzaamheden omvatten:

a. het telken jare organiseeren, op een 10 tot 15 tal plaatsen, van leergangen, bestemd om in een reeks voordrachten inzonderheid den onderwijzers en onderwijzeressen een goed voorbereid encyclopaedisch overzicht te geven van land en volk onzer koloniën, welke leergangen

te zelfder plaatse na zekeren tijd zullen worden gevolgd door herhalingscursussen van minderen omvang;

b. het regelen van lezingen over koloniale onderwerpen ten behoeve van andere kringen van belanghebbenden;

c. het doen houden van cursorische voordrachten voor de leerlingen van de hoogste klassen van Gymnasia, Middelbare scholen en opleidingsinrichtingen voor onderwijzers;

d. het bijeenbrengen van de vereischte gegevens ten dienste van tot de bevoegde autoriteiten te richten voorstellen, welke tot verbetering kunnen leiden van het onderwijs betreffende de koloniën op de sub *c* genoemde scholen;

e. het voor deelnemers aan de sub *a* bedoelde leergangen verkrijgbaar doen stellen van verschillende over de koloniën handelende boekwerken tegen gereduceerden prijs;

f. het in openbare leeszalen, arrondissements-bibliotheken en dergelijke plaatselijke boekerijen, die voor den onderwijzer open staan, doen opnemen van andere, niet voor geringen prijs verkrijgbaar te stellen koloniale literatuur;

g. het bijeenbrengen van eene reizende koloniale boekerij van uitgezochte werken en het samenstellen van een daarbij behoorenden beschrijvenden catalogus, een en ander strekkende tot aanvulling van het aanschouwings- en demonstratie-materiaal ten gebruike bij leergangen en lezingen;

h. het uitbreiden, vervolledigen en verbeteren van dat materiaal.

Indische leergangen voor onderwijzers en onderwijzeressen werden gegeven te Zutphen, Kampen, Apeldoorn, Amersfoort, Dordrecht, Nijmegen, Heerenveen, Veendam, Breda en Leeuwarden; zij werden gemiddeld bijgewoond door resp. 77, 43, 77, 52, 65, 103, 70, 33, 25 en 50 personen.

Daarnaast werd vrij weinig door andere instellingen gedaan om belangstelling voor de koloniën te werken. Een uitzondering maakten de vereeniging „Oost en West" (die echter alleen in de grootere steden afdeelingen heeft), en de Mij. tot Nut van 't Algemeen, die de volksvoordrachten over Indië subsidieert; alsmede de koloniale instellingen te Delft, Deventer en Leeuwarden. Te Rotterdam wordt bijna geen gelegenheid geboden om iets aangaande Indië te leeren ondanks het bestaan aldaar van het Museum voor Land- en Volkenkunde.

Het Instituut stelt desgewenscht voor lezingen sprekers beschikbaar en draagt de kosten van hun optreden. Te Utrecht werden een reeks voordrachten voor de leerlingen van Gymnasia en H. B. scholen voorbereid.

Een aantal cursorische voordrachten betreffende Indië werd verzameld en in brochurevorm uitgegeven. Hierbij stond als doel voor oogen de daarvoor in aanmerking komende onderwijzers behulpzaam te zijn bij het vormen van een eigen kleine koloniale handboekerij. Ook een koloniale atlas, benevens een aardrijkskundig en een geschiedkundig leerboek worden daarbij verstrekt. Bij de leergangen worden tentoonstellingen van

koloniale literatuur gehouden ten einde de leeslust op te wekken. Voor de leergangen werd voorts een volkenkundige kaart van den Archipel vervaardigd.

Met het oog op de te houden lezingen is een verzameling van photo's lantaarnplaatjes aangelegd, die zich steeds uitbreidt. Aan belangstellenden werd dit materiaal gratis uitgeleend. Dit jaar werden 141 aanvragen ontvangen tegen 121 het vorige jaar. Ook voor het buitenland wordt in dezen geest gewerkt; eveneens werd aan schoolbioscopen hulp verleend, enz. Voorts werden films verkrijgbaar gesteld.

Een aantal publicaties over koloniale onderwerpen zagen het licht.

Het Handelsmuseum werd in 1918 bezocht door 5254 personen.

Verschillende inlichtingen betreffende koloniale handelswaren werden verstrekt. Enkele tentoonstellingen werden gehouden, benevens twee Indologische leergangen.

Over het geheel krijgt men uit het verslag een indruk van nuttige, onverpoosde werkzaamheid, die niet alleen den band tusschen Indië en Nederland helpt versterken, maar zeker ook aan het belang van Indië in engeren zin ten goede komt.

C. S.

De instelling van waterschappen in de suikerindustriecentra op Java, door Ir. A. Groothoff. Archief voor de suikerindustrie in Ned.-Indië.

Schrijver is bij uitstek deskundige op 't gebied van waterschappen. Als oud ingenieur van de Provinciale waterstaat in Zuid-Holland tevens adviseur voor het groote waterschap Drechterland heeft schrijver de verschillende waterschapscolleges van nabij aanschouwd en meegemaakt. In '12 maakte hij een studiereis naar Pruisen, ten einde aldaar met de moderne waterschappen en hunne wetgeving nader kennis te maken. Met behulp van het algemeen syndicaat van suikerfabrikanten in Nederlandsch-Indië gaf hij als resultaat daarvan een uitgebreid feitenmateriaal uit (gedrukt bij L. J. Veen te Amsterdam) terwijl in het jaar '17 de Nederlandsche regeering hem een reis opdroeg in Europa ter bestudeering van de ontginning der waterkrachten en de waterwetgeving. Dientengevolge trad schrijver behalve thans voor het meer bedoelde syndicaat, op als adviseur voor de reglementeering van de waterschappen der Belawan-Deli en Pertjoetrivieren in het cultuurgebied der Oostkust van Sumatra, terwijl z'n tegenwoordige functie nl. die van hoofdingenieur bij het waterkracht en electriciteitswezen hem meer in 't bijzonder de aandacht deed vestigen op de gemeenschappelijke belangen die de groot-industrie en de landbouw hebben bij een regeling hunner gezamenlijke waterbelangen.

Schrijver is doordrongen van het besef dat, bij de opzet eener algemeene waterwetgeving en de verdere reglementeering der waterschappen kennis van de ethnografische of historische, justitieele en politieke invloeden noodzakelijk is. Zijn persoonlijke onderzoekingen over het in-

landsche waterschapswezen in de residentie Bali en Lombok, waarvan de resultaten zijn opgenomen in de 15de Adatrechtbundel, toonen aan dat ook voor Indië schrijver aansluiting wil zoeken aan het bestaande en dat hij van een navolging zonder meer van de Hollandsche wetten en verordeningen en reglementen op 't gebied van het waterschapswezen afkeerig is. Dusdoende boezemt schrijver aan de velen die hier te lande medewerken aan den opbouw der Indische samenleving vertrouwen in en schept hij een belangrijken waarborg voor het succes zijner voorstellen.

Schrijver is niet de eerste die zich beweegt op 't gebied van het Indische waterschapsrecht. Bekend is het dat bij de wet van 24 Juli 1918 (Ind. Staatsblad 1919 No. 49) een elfde hoofdstuk „Van de waterschappen" genaamd, werd ingelascht in het Regeeringsreglement, waarvan art. 145 de instelling der waterschappen regelt. Aan het slot van zijn bijdragen somt de schrijver in 't kort op wat op dit gebied is verschenen. Hij wijst op het reeds in '73 door de Regeeringscommissie de Pauly c.s. uitgegeven zeer belangrijk rapport, waarvan de bekwame samensteller was de latere Directeur der Burgerlijke Openbare Werken De Bruyn, op 't in '93 door een Indischen ingenieur Grinuir Plant geschreven advies over waterschappen naar aanleiding van diens reizen in Noord-Italie en Spanje, en haalt met instemming aan een uitspraak van den tegenwoordigen Directeur der B. O. W., den heer Ott de Vries, die mede door een studiereis in 'n verhandeling over het Irrigatiewezen in het Westen der vereenigde staten van N.-A. (Tijdschrift van het K. I. v. I. afd. N.-I. 1909—1910 afl. I) tot de conclusie komt dat een van de voornaamste voorwaarden om op den duur een irrigatiewerk te doen slagen in het scheppen van een organisatie aan welke de vele technische en administratieve werkzaamheden die aan de exploitatie van een bevloeiingswerk verbonden zijn, overgelaten kunnen worden en verder zich beklaagt dat aan deze aangelegenheid op Java nog te weinig aandacht is geschonken.

Schrijver erkent dat wij nog pas aan 't begin staan van de daadwerkelijke oplossing van het Indische waterschapsvraagstuk maar wijst er op dat er in de Gouvernementslanden nog niet de minste zekerheid bestaat over de in zake waterschappen te volgen gedragslijn.

Het is niet voldoende dat men incidenteel hier en daar aan de studie is getrokken. „Een rationeele ontwikkeling van het voor Java zoo nieuwe waterschapswezen eischt doelbewuste leiding, gegrond op stelselmatige bestudeering van de waterhuishouding en steunende op een doelmatige waterwetgeving. Het is een eisch der tijden dat het zwaartepunt van Java's irrigatiewezen van de hydrotechniek naar de hydroeconomie verlegd wordt. Eerst dan bestaat er kans dat een gemoderniseerd waterschapsinstituut de bekroning zal vormen van den succesvollen arbeid der Nederlandsche irrigatie-ingenieurs op Java".

De heer Groothoff doet een beroep op samenwerking tusschen de belanghebbenden i.c. de inlandsche landbouwer, de landbouw-industrieelen en eventueel andere nijveren en de staat, om stelselmatig tot een voor Java meest geschikten organisatievorm te geraken. Maar ook in streken

waar geen Europeesche landbouwindustrie is gevestigd zal vooral de vorming van waterschappen het economisch gebruik van het beschikbare water mogelijk maken. Het betoog van den schrijver is dan ook naar ondergeteekende meent van veel wijder belang dan alleen voor de suikerfabrikanten.

Men verwacht van waterschappen vooral betere waterregeling. Onder waterregeling is in 't algemeen te verstaan een verzameling van bepalingen regelende de kunstmatige waterverstrekking en wateronttrekking ten behoeve van de cultures in een bepaald gebied. Dergelijke regelingen zijn onmisbaar in streken met bijzondere in elkaar grijpende waterstaatkundige en landbouwkundige toestanden, zooals bijv. in Nederland en op Java. Werd en wordt nog in het Hollandsche polderland tusschen de belanghebbenden veel getwist over de hoogte van het gewenschte waterpeil, op Java bestaan dergelijke tegenstrijdige belangen bij de verdeeling van het beschikbare bevloeiingswater, hoeveel en wanneer ieder er over beschikken mag. In beide gevallen loopt de belangenstrijd over de waterregeling, die in het algemeen beschouwd moet worden als een compromis tusschen belanghebbenden, de overheid inbegrepen, met inachtname van ieders aanspraken en het algemeen belang welk compromis naar gelang van veranderde omstandigheden periodieke herziening eischt.

De waterschappen als publiekrechtelijke lichamen ter behartiging van collectieve waterbelangen zijn beter dan de staat of eenige particuliere organisatie in staat de noodige waterregelingen als zulk een conpromis in bovenbedoelden zin tot stand te brengen.

De groote eenheid in de grondslagen der waterregelingen op Bali en Lombok en het verband tusschen de bevloeiingstechniek en de administratief rechtelijke organisatie van de collectieve waterbelangen (soebaks) beheerschen het geheele Balische bevloeiingswezen, terwijl op Java weliswaar de moderne techniek hoogtij viert, maar waterrecht en waterbelangenorganisatie vrijwel als quanté néligeable worden beschouwd tot heden dan ook nog slechts in een vaag voorbereidend stadium verkeeren. Op Bali heerscht zoowel bij de bevolking als bij 't bestuur een streven naar organisatie der waterbelangen en dit werkt als een groote stuwkracht ter ontwikkeling van de inlandsche landbouwvorming; indeeling, bestuur en reglementeering der soebak's in de voormalige vorstendommen op Bali en Lombok vertoonen over 't algemeen dezelfde schakeeringen als in het bij ons sedert de middeleeuwen in de verschillende provincien van Nederland bestaande polderwezen. Van de waterschaporganisatie op Bali valt dan ook partij te trekken voor Java, alhoewel volgens het oordeel van den schrijver, een overplaatsing der soebaks in hun Balischen vorm naar Java geen aanbeveling verdient. Vooral verwacht de heer Groothoff veel van een navolging der Balische waterregeling in de tertiaire vakken in dien zin dat door grondige verbetering van tertiaire en van lagere orde zijnde inlandsche leidingen en verdeelwerken door een juiste keuze en strenge toepassing van beurtbevloeiing of phaseregeling en door herhaald gebruik van het zelfde bevloeiingswater, het water-

verbruik in die vakken tot een minimum wordt gereduceerd. Vergeleken met den Baliër is de Javaan een waterverkwister in de tertiaire vakken. Het Departement van Landbouw organiseere daarom voor de inlandsche landbouwleeraren de gelegenheid om op Bali en Lombok practisch aanschouwelijk onderwijs te ontvangen in het spaarzaam en nuttig gebruik van bevloeiingswater met eenvoudige hulpmiddelen in de tertiaire vakken. Het geleerde kan zonder veel omslag op Java worden toegepast en dat zal van invloed zijn op de voor de suikerriet beschikbare waterhoeveelheid vooral in de oostmoesson. Daarom ligt het op den weg der suikerfabrikanten dit economische watergebruik aan te moedigen waarmede evenwel gepaard moet gaan het steken van de hand in eigen boezem om te trachten ook voor de rietcultuur het water zoo economisch mogelijk te benutten.

De schrijver verwacht zelfs dat op den duur de waterschappen een voor alle partijen bevredigende oplossing van het grondhuur vraagstuk der suikerindustrie zullen kunnen brengen waarbij — zooals in het wezen der waterschappen opgesloten ligt — de gemeenschappelijke belangen meer dan voorheen op den voorgrond zullen worden gesteld. Door de instelling van waterschappen nl. zal vooral de cultuurtechniek op Java meer dan vroeger tot haar recht kunnen komen, doordat landbouw-en irrigatie techniek niet meer zoo angstvallig gescheiden blijven, maar in de waterschappen tot vereeniging en samenwerking gebracht worden, hetgeen een rationeel en economisch irrigatiebedrijf ten goede zal komen.

Schrijver denkt zich een waterschapsorganisatie voor Java als volgt. Het bevloeiingsgebied van een bepaalde rivier of groote zijrivier wordt het gebied van een waterschap: dat zal dus een deel uitmaken van de thans bestaande irrigatieafdeelingen. Aan zulk een waterschap verleenen men het beschikkingsrecht over het bevloeiingswater en het beheersrecht over de irrigatie werken vanaf de prise d'eau tot aan de velden. Het waterschap exploiteert het irrigatiebedrijf volgens algemeene en bijzondere grondslagen. De algemeene grondslagen moeten worden vastgelegd door codificatie van het algemeene waterrecht, de bijzondere stelle men afhankelijk van plaatselijke toestanden, bijzondere aanspraken en gebruiken op 't gebied van landbouw en irrigatie. De belanghebbenden die in 't waterschap vertegenwoordigd worden zijn het gouvernement, de inlandsche landbouwer en de Europeesche cultuur- of andere ondernemers. De thans bestaande technische organisatie van iedere irrigatieafdeeling behoude men als centraal waterschapsbureau, geheel los van de B. O. W. werkend in dienst van de waterschappen onder de centrale commissie uit en door de waterschapsbesturen gekozen. Om de kosten daarvan goed te maken restitueert het Gouvernement de kosten van onderhoud van de door het waterschap van het Gouvernement overgenomen werken w.o. de personeele uitgaven; de latere meerdere kosten moeten gedeeltelijk door 't Gouvernement gedeeltelijk door de belanghebbenden worden gedragen. Een regeling van de administratieve rechtspraak voor gerezen geschillen in 't waterschap dient te worden gemaakt.

Het bestek van dit overzicht laat niet toe de schrijver te volgen in zijn beschouwingen over het moderne Pruisische waterschapswezen in verband met de Indische waterstaatsbelangen. Daarom moge alleen worden aangestipt dat de heer Groothoff navolging der Pruisische waterwetgeving wenschelijk vindt. Schrijver wijst er echter op dat in Pruisen de behoefte aan een meer moderne wetgeving zeker nog langer zou zijn uitgebleven als niet de industrie daaraan groote behoefte had gehad. Daarom dienen ook hier te lande de belanghebbenden het groote nut van een waterwetgeving zoowel voor een beter georganiseerde bevloeiing als voor een doelmatige toepassing van waterkracht in te zien. Verder beveelt de schrijver aan mede op grond der Pruisische ervaring slechts dan tot de oprichting van een waterschap over te gaan als de plannen vaststaan en de kosten der benoodigde werken bekend zijn. Een dergelijke technische voorbereiding zal slechts kunnen worden gegeven door een behoorlijk georganiseerden technischen dienst, 't zijn van staatswege, 't zij van de zijde der betrokken ondernemers.

Ten slotte geeft de schrijver aanwijzingen voor den inhoud der waterschapsreglementen, wie of leden van het waterschap kunnen zijn, omtrent de waterschapslasten en het waterschapskadaster. Een op dergelijke grondslagen ingericht waterschapskadaster, ingericht zooals dat van het Emscher waterschap acht schrijver een eerste vereischte voor onze Indische waterschappen.

Toepassing der ideeën van den heer Groothoff en die zijner voorloopers op 't gebied van het waterschapswezen is van groot belang voor Indië. De taak der B. O. W. zal in den beginne daardoor aanmerkelijk worden verzwaard, later verlicht terwijl aan het sociaal inzicht onzer ingenieurs hooge eischen zullen worden gesteld evenals aan dat der landbouwleeraren.

Wellicht zou reeds nu een aanvang kunnen worden gemaakt met een betere organisatie van het bevloeiingswezen in de desa, in streken met zuiver inlandschen landbouw onder leiding van den landbouwleeraar en met technische voorlichting van den betrokken ingenieur of opzichter. Sedert voor het onderhoud van deze werken de verplichte desadienst is opgeheven laat de samenwerking van belanghebbenden dikwijls veel te wenschen over en dienen deze tot toepassing der coöperatieve beginselen te worden gebracht.

De nadeelen hier te lande verbonden aan de groote versnippering van het grondbezit en het gemis van kapitaal der landbouwers zullen slechts door organisatie kunnen worden overwonnen. Deze organisatie in waterschappen, in credietvereenigingen, in coöperatie's tot gezamenlijk aanschaffen of verkoop van benoodigdheden enz. zijn des te meer noodzakelijk omdat de steun die de landbouwer vroeger ondervond van het desaverband als gevolg van het wassende individualisme en der toenemende geldhuishouding, hem geleidelijk dreigt te ontvallen.

O. P. B.

Von Deutschem Geist und Deutscher Freiheit, von Armin von Oefele. Weltevreden 1919.

Begrijpelijk, dat de vernietigende slag, welke Duischland trof een echten Duitscher als schrijver van dit boek, in een diep „grübeln" deed verzinken, hem troost deed zoeken in gedachten over „Deutschtum", die gewrongen, duister, eindeloos door dit boek waren, als zuchten. Deze Duitscher vergelijkt de smaadheid, welke over zijn eens trotsch en machtig volk kwam, met de vijandschap, waaronder de Joden zoo vaak gebukt gingen, en zijn boek doet denken aan de klachten der Joden bij de bouwvallen te Jeruzalem.

Bijna onoplosbaar acht hij de voor Duitschland ontstane moeilijkheden. Toen Rusland 12 jaar geleden met 10 milliard roebel schuld belast was, vreesde reeds menige financier, dat het land aan zijn verplichtingen niet zou kunnen voldoen. En nu Duitschland! Zijn schuld is gestegen tot 160 milliard mark .... „Das Reichtumsproblem hüllt sich „für lange Zeit ins Dunkel" .... „Dem Reichtum, dem vor dem Kriege „das deutsche Volk mit aller Kraft zustrebte, müssen wir ganz bestimmt „Fahrewohl sagen".

Maar hij vertrouwt dat zijn volk ook in armoede zich zal weten te handhaven en dat het daaruit zelfs verheffing zal putten: „Der Mensch muss durch Kümmernis und Trübsal soweit geläutert werden dass aus dem heutigen Vernichter ein Priester des Lebens wird, der das Geheimniss ontdeckt hat, zu leben und zu geniessen, ohne zu zerstören". Bij dit treffende De Profundis is het een wanklauk dat nog altijd in ouden selbstherrlichen trant Duitsche „trouw" enz. wordt opgehemeld tegenover Engelsch „Wereldkapitalisme", Fransche ijdelheid en wat dies meer zij. Behoort dit niet eigenlijk tot „das Tierfell, unter dem unser Geist emporgewachsen"?

C. S.

Mededeelingen uit de vereeniging.

Het grondhuurvraagstuk op Java.

De volgende stellingen betreffende dit onderwerp werden door den heer J. W. Meyer Ranneft verdedigd op een bijeenkomst van de te Buitenzorg opgerichte studiegroep gehouden op 30 Augustus j.l. en op een tweede vergadering, daarna belegd door de studiegroep te Batavia:

I. Het feit dat thans op Java op groote schaal grond wordt gehuurd is een uitvloeisel van het door de Overheid gehandhaafd verbod om gronden te verkoopen.

II. Door dit verbod is de grond gehouden in handen van een groep der bevolking, die economisch zwakker is dan de groep van hen, die den grond huren. Dit heeft ten gevolge dat het grondhuurvraagstuk hier te lande voor een groot deel een credietvraagstuk is.

III. De grondhuurprijs op Java wordt bepaald door een zeer groot aantal ingewikkeld dooreenloopende factoren, waarvan, vooral bij den verhuur van Inlanders aan niet-Inlanders, er verschillende door direct ingrijpen der overheid sterk worden beïnvloed. De uitspraak dat de grondhuurprijs bepaald wordt door de „vrije werking van vraag en aanbod" is niet geheel onjuist, doch geeft aanleiding tot velerlei misverstand.

IV. Het beginsel waarop zoowel het onder I genoemde verbod om gronden te vervreemden als de onder III genoemde beperking van den grondverhuur rusten is, dat de Overheid het grondbezit der Inlandsche bevolking wil beschermen tegen alle inbreuken op welke wijs en van welke zijde deze ook zouden mogen worden beproefd.

V. De vroegere grondhuurordonnantie deed dit beginsel niet voldoende tot zijn recht komen. Daarom is verder ingrijpen noodig. De nieuwe grondhuurordonnantie is een stap in deze richting. De bezwaren die daartegen zijn in te brengen wegen niet op tegen dit voordeel.

VI. De ordonnantie bedoelt terecht als maatstaf van minimumgrondhuurprijzen te geven het bedrag dat de grond in de Inlandsche maatschappij kan opbrengen bij een verhuur die noch gedrukt wordt door voorschot, noch door dwang, noch door te groote ongelijkheid in economische en sociale sterkte.

VII. De formule welke tot berekening van dit bedrag gegeven wordt is redelijk. De daarop uitgeoefende critiek toont niet aan dat eenige andere formule juister is.

VIII. Onder het ingrijpen van den wetgever dat buiten de nieuwe grondhuurordonnantie nog noodig is, treedt de beperking van den Inlandschen verhuur op den voorgrond. Daarnaast is bestrijding van andere vormen van grondenwoeker noodzakelijk.

IX. Het is onmogelijk dergelijke beperking tot stand te brengen door in een ordonnantie eenige verbodsbepalingen vast te leggen. Medewerking van de laagste Inlandsche rechtsgemeenschap de desa is daartoe noodzakelijk.

Omtrent de gevoerde gedachtenwisseling kan het volgende worden vermeld.

Dr. J. H. Boeke maakte een aantal opmerkingen, die zich in een zestal punten laten samenvatten:

1. Het beginsel van bescherming van het grondbezit der Inlandsche bevolking kan slechts ten doel gehad hebben de handhaving van een Inlandschen landbouwersstand, de voorkoming van hun depossedeering.
2. De nieuwe grondhuurordonnantie werkt voor zoover zij grondverhuur voordeeliger maakt juist in tegenovergestelde richting.
3. De minimum grondhuurregeling is in zoover zij een inkomen verzekert aan den grondbezitter alleen krachtens zijn bezitsrecht en niet als loon van eenige praestatie zijnerzijds en bovendien hem dat inkomen verzekert uitsluitend tengevolge van overheidsinmenging het tegendeel van een maatregel van opbouwende sociale politiek, zelfs een sociaal kwaad, daar zij het praestatievermogen van den grondbezitter verzwakt, en hem tegelijkertijd hulpeloos en veeleischend maakt.
4. In zoover bij de huidige ontwikkeling van de Inlandsche maatschappij de bestaande organisatie der suikerindustrie noodzakelijk is, kan men de grondhuurordonnantie hoogstens een noodzakelijk kwaad noemen.
5. De in de stellingen VIII en IX genoemde beperking van den Inlandschen verhuur, voor zoover hiermee bedoeld wordt een *tegengaan* dier transactie, dus de zorg dat de Inlandsche boer als zelfstandig, de inkomsten van zijn arbeid onverminderd genietend verbouwer op eigen grond kan optreden laat zich met de in de stellingen IV en V genoemde grondhuurbeperking niet op een lijn stellen.
6. Het principieele onderscheid dier twee maatregelen blijkt reeds uit de in stelling IX als voorwaarde gestelde medewerking van de desa, welke in zich sluit de nog belangrijker daar onmisbare medewerking van het individu.

Het hierop door Mr. A. B. Cohen Stuart gehouden betoog kwam ongeveer op het volgende neer:

Het beginsel der grondhuurwetgeving, door inleider verdedigd, raakt

evenals de geheele agrarische wetgeving, waarmede zij samenhangt, meer en meer verouderd. Daardoor wordt zij meer en meer knellend en ondoelmatig. Allereerst uit een oogpunt van sociale wetgeving. Het doel van zulk een wetgeving moet zijn de bescherming van de economisch zwakkeren. Nu loopt echter de scheidingslijn tusschen economische kracht en zwakte in steeds mindere mate langs de grenslijn, welke het Inlandsche gedeelte der bevolking onderscheidt van de overige bevolkingsgroepen. Steeds meer neemt de Inlandsche bevolking deel aan het geld- en credietverkeer; het gebied der gesloten productenhuishouding, gevolg van isolement, wordt steeds kleiner. Het resultaat daarvan is eenerzijds dat ook in de Inlandsche wereld meer en meer economisch krachtige figuren optreden, die geen bescherming van noode hebben of zelfs wenschen, terwijl anderzijds tegenover hun expansie de agrarische wetgeving aan hun zwakkere landgenooten geen bescherming biedt. Vaak ook ziet men dat economisch sterkere niet-Inlanders door middel van een Inlandschen strooman of een Inlandsche concubine de dualistische wetgeving ontduiken. Hebben zij eenmaal vasten voet op het Inlandsche terrein, dan houdt de wetgeving hen niet meer tegen en staan de economisch zwakke Inlanders onbeschermd. Het is een sociaal onrecht en een fout der tegenwoordige wetgeving dat noch deze zwakken behoorlijk worden beschermd, noch de economisch zwakken onder de Europeanen en Chineezen.

Het doel eener billijke sociale wetgeving op agrarisch gebied zou vooral moeten zijn het handhaven van een stand van zelfstandige kleine landbouwers, welk doel ook in harmonie is met het belang der voedselvoorziening. Ter bereiking van het doel zou, onder omzetting zooveel mogelijk van communaal in individueel bezit, binnen het gebied van een dergelijke wetgeving de omvang van het door ieder te bezitten perceel behoudens eerbiediging van verkregen rechten moeten worden beperkt tot den omvang van hetgeen door een landbouwer gemiddeld zelf kan worden bewerkt (Bij de ordonnantie in Stbl. 1904 No. 326 en Stbl. 1908 No. 263 is voor den z.g. kleinen land- of tuinbouw door minvermogende Europeanen c.m.d.g. de omvang der perceelen gesteld op 10 bouw of als maximum 25 bouw. Het principe van dit stuk sociale wetgeving is juister, doch het is in zijn werking beperkt door de agrarische wetgeving voor Inlanders). De vervreemding van dit geparcelleerde grondbezit zou niet absoluut onmogelijk moeten zijn, maar toch onder strenge contrôle moeten staan, zoodat zij alleen om overwegende redenen zou mogen plaats hebben. Bij deze wetgeving zou geen onderscheid tusschen de rassen behoeven te worden gemaakt omdat door de parcelleering en het toezicht op de vervreemding depossedeering op groote schaal reeds zou worden voorkomen. Verder is het de vraag of het geen kostbare methode is om de sociale bescherming praktisch vooral te doen werken in streken, waar de grond een zeer hooge waarde heeft en of het niet beter zou zijn, sociale bescherming in het vervolg meer te verleenen door ondersteuning van transmigratie of emigratie naar de op groote schaal te vinden ge-

schikte, tevens niet te dure terreinen, en verder — buiten het agrarisch gebied — door fabrieks-, arbeids-, woningwetgeving e.dgl.

Ook een ernstig politiek bezwaar valt tegen de geldende wetgeving aan te voeren. Het daarin nog neergelegde dualistische beginsel helpt de ras-tegenstelling in stand houden, welke meer en meer uit een politiek oogpunt bedenkelijk wordt geacht. Deze wetgeving verhoogt bovendien enorm de machtspositie der bestuursambtenaren. Dit leidt tot corruptie van het bestuurscorps in zijn benedenste lagen.

Ook is een dergelijke machtspositie uit den tijd, want het streven is tegenwoordig, te geraken tot zoodanige organisatievormen, dat de bevolking in al hare vertakkingen meer dan vroeger vrij zal zijn, zich te uiten en hare eigen aangelegenheden autonoom te regelen. Zij moet dus geleidelijk worden geëmancipeerd van de autocratische bestuursmacht. De uitvoering der sociale wetgeving ware met het oog hierop toe te vertrouwen aan speciale ambtenaren buiten het bestuurscorps, daartoe liefst bijgestaan door commisssies, welke kunnen worden beschouwd als organen der bevolking zelve, en b.v. uit en door de regentschapsraden zouden zijn aan te wijzen. De ervaring leert dat thans de macht der bestuursambtenaren over het economisch leven der bevolking (Inlanders zoowel als niet-Inlanders) door hun bemoeienis met grondhuur, waterverdeeling enz. enz. zoo overweldigend groot is dat autonome instellingen als de gewestelijke raden daardoor in hare ontwikkeling tegengehouden werden: de particulieren durven zich meestal niet vrij uitspreken tegenover den resident-voorzitter. Door practisch niet door te voeren bepalingen, b.v. die betreffende de voorschotten, zijn de economisch belanghebbenden bovendien vaak gedwongen tot onwettige handelingen, die wel is waar door de bestuursambtenaren oogluikend worden geduld, maar die ook alweer het effect hebben dat de economisch werkzame wereld aan handen en voeten gebonden is. Tot ontwikkeling van een vrije openbare meening, noodzakelijk als stimulans tot grondige economische en sociale verbetering, biedt een dergelijke toestand te weinig gelegenheid.

Ten slotte valt nog te vermelden een reeks bezwaren van economischen aard. De grondhuuregeling bevordert de toeneming van het consumptie-inkomen zonder dat men in alle gevallen ter motiveering een beroep kan doen op economischen nood; spaarzaamheid en kapitaalvorming, in 't algemeen eigen krachtsinspanning, wordt daardoor niet in de hand gewerkt, integendeel. Tegenwoordig wordt van verschillende zijden aangedrongen op economische ontwikkeling en opvoeding van de Inlandsche bevolking, ten einde de middelen te kunnen vinden ter bevrediging van haar toegenomen behoeften op allerlei gebied. Wordt echter wel genoeg gedaan om dit dringende belang te behartigen? Het is zeer de vraag. Neemt men deze zaak inderdaad ernstig ter harte, dan zal, behalve aan de bevordering van een inheemsche industriecle ontwikkeling, ook gedacht moeten worden aan een op gezonde opvoedende beginselen rustende agrarische wetgeving. De opzet dier wetgeving deugt thans niet en daaraan paart zich een vaak anti-economisch ingrijpen

van de oppermachtige,te weinig gecontroleerde overheid. Door de formule ter berekening van de huursom wordt een druk geoefend op de zwakkere ondernemingen, terwijl bovendien vaak, zooals Dr. Harreveld aantoonde, de basis der berekening (de landrente-aanslag) niet deugt.

Al staat men hier ongetwijfeld voor een moeilijk, ingewikkeld vraagstuk, een diepgaande herziening van de agrarische wetgeving en dan ook van de grondhuurregeling, zal in afzienbaren tijd onvermijdelijk blijken.

Mohammedaansche invloeden op de Indische politiek.

In de studiegroepen te Batavia en te Buitenzorg verdedigde de heer F. A. A. Djajadiningrat de volgende stellingen betrtffende dit onderwerp:

1. Het geestelijk leven der Indonesische volkeren wordt nog nagenoeg uitsluitend beheerscht door den godsdienst dien zij belijden.
2. De alleszins machtigste godsdienst in dezen Archipel, die de oudere godsdiensten gestadig verdringt, is de Islam.
3. De Islam, zooals deze hier beleden wordt, biedt weinig ruimte tot een inwendigen strijd, zoodat hij een krachtigen band vormt tusschen zijne belijders onderling.
4. Door den aard van ontwikkeling der Oost-Indische volkeren op intellectueel, economisch, zoowel als op staatkundig gebied, is het den Islam mogelijk om zijne inzettingen en denkwijzen onder die volren ingang te doen vinden. Dit proces is nog niet afgeloopen en wint voortdurend veld.
5. De geestelijke leiding van het Mohammedanisme berust, betrekkelijkerwijze gesproken, slechts in enkele handen, hetgeen toe te schrijven is aan het feit dat er nog slechts weinigen zijn, die hunnen godsdienst in voldoende mate begrijpen.
6. De groote massa der Mohammedanen heeft dus nog zeer geringe kennis van haar geloof, niettemin heeft zij onbeperkt vertrouwen in hare geestelijke leiders, weshalve de woorden: „Credo (quia) absurdum" op haar ten volle kunnen worden toegepast.
7. Evenals overal ter wereld is het volk echter ook h.t.l. practisch en zal dientengevolge bij de behartiging zijner godsdienstige idealen die zijner materialistische belangen niet uit het oog verliezen; hiertoe kan het Moslimisme zich, ondanks de beweerde stroefheid daarvan, zeer goed leenen.
8. Staatkunde en godsdienst zijn in de opvatting van den Islam niet van elkander te scheiden.
9. De politieke aspiraties der Mohammedaansche leiders baseeren zich niet alleen op een religieuzen, doch ook op een historisch-sociologischen ondergrond.

Indische Problemen [1]

door

D. M. G. KOCH.

Aan de versnelling van het tempo der maatschappelijke ontwikkeling, welke aan den oorlog te danken is, heeft uit den aard der zaak ook de groei der verhoudingen in Nederlandsch-Indië niet kunnen ontkomen. De toestand van betrekkelijke afzondering, in welken de kolonie de laatste jaren verkeerde, en als gevolg daarvan de noodzakelijkheid, hier op eigen initiatief en met eigen krachten en middelen te voorzien in tal van behoeften voor welke vroeger van buiten-af gezorgd werd, hebben geleid tot veranderingen van welke men zich, naar het schijnt, in Nederland nog maar moeilijk een voorstelling kan vormen. Indië heeft zich, constateerde de gouverneur-generaal in zijn rede ter opening van de Volksraadszittingen, in Mei j.l., een eigen sfeer geschapen. Die woorden zijn zoo waar, dat ze ons als gemeenplaats in de ooren zouden hebben geklonken, indien er niet, juist uit den mond van den hoogsten bewindhebber hier te lande, de opmerking op ware gevolgd, dat men in Nederland onvoldoende van het besef daarvan doordrongen schijnt te zijn. Deze opmerking trof, zoowel om het element van verwijt, dat die woorden bevatten, als doordat van die plaats en bij die gelegen-

[1] De inhoud van dit artikel is voorgelezen ter verdediging van de stellingen, vermeld onder Mededeelingen uit de Vereeniging, in de Buitenzorgsche studiegroep. Voor zooveel noodig zij aangeteekend dat in de plaatsing van het artikel uiteraard geen instemming met de daarin voorkomende beschouwingen ligt opgesloten. De Redactie.

heid geconstateerd werd, dat de veranderingen in deze koloniale wereld wel zéér groot zijn.

Inderdaad! In den loop der laatste vier à vijf jaren hebben de toestanden en verhoudingen hier te lande zich met een zoodanige snelheid ontwikkeld, dat ook in de kringen dergenen die Indië eerst eenige jaren geleden verlieten, in vrij sterke mate onbekendheid blijkt te heerschen met aard, omvang en beteekenis der nieuwe problemen, voor welke de regeering zich hier telkens geplaatst ziet; — problemen, die, ook voorzoover zij wellicht voorzien hadden kunnen worden, met zekere onverwachte onstuimigheid oplossing eischen en daardoor allicht den indruk wekken als had men te doen met vraagstukken, die, door den oorlog ontstaan, na het sluiten van den vrede vanzelf van karakter veranderen of verdwijnen zouden, zoodat terugkeer tot vroegere verhoudingen mogelijk en geboden worden zou.

Toch zou men de beteekenis dier vraagstukken onrecht doen indien men ze enkel beschouwde als abnormale gevolgen van een abnormalen toestand. Zij hebben zich onder invloed van de oorlogsomstandigheden spoediger voorgedaan dan ingeval van blijvenden vrede te verwachten zou zijn geweest; maar ze zouden zich in elk geval hebben voorgedaan, zij het dan later. Want de gang der koloniale ontwikkeling leidt er nu eenmaal toe, dat in de kolonie zelf de krachten groeien die wijzen in de richting der vorming van een zelfstandige sociale eenheid, een éénheidsstaat. Dit proces werd door de oorlogsgevolgen eenvoudig verhaast; en hieraan is toe te schrijven, dat de lucht thans vol is van het gerucht van een strijd over beginsel-tegenstellingen, die, principieel en onverzoenlijk als ze zijn, in zeer korten tijd dermate aan scherpte wonnen, dat het den oppervlakkigen en kortzichtigen waarnemer wel schijnen moet als hadden we hier met een verwordingsproces te doen, en als ware alleen uitkomst te verwachten van herstel, met straffe hand, van de vroegere verhoudingen. Het aantal dergenen die zoo denken, is ook hier te lande verbijsterend groot. Zij stellen, in uiterste geborneerdheid, den huidigen landvoogd en diens „slappe" politiek verantwoordelijk voor hetgeen zij om zich heen aan afkeurenswaardigs meenen waar te nemen, en eischen vervanging van den gouverneur-generaal door een Daendels-figuur, die dan weer „orde" zal moeten scheppen. Zij miskennen zoowel de onvermij-

delijkheid als den ernst van den gang van zaken en zien niet in dat ook de regeering de nieuwe verhoudingen en alle vraagstukken die er uit geboren werden, als feiten te aanvaarden heeft, zonder aan den loop der ontwikkeling die ze ons bracht, iets te kunnen veranderen. De regeering staat voor de taak, oplossingen te zoeken voor vraagstukken die, door de snelle verscherping van de tegenstellingen uit welke zij ontstonden, verder dan ooit van een oplossing verwijderd zijn. De tijden zijn voorbij, toen voorloopig volstaan kon worden met het nemen van een proef, die bij mislukking vervangen werd door weer een andere proef, — indien men althans verder de zaak maar niet geheel liet rusten. Indië heeft nu geen pogingen tot oplossing, maar de oplossingen-zelve noodig. Doch het blijkt moeilijker dan ooit te zijn geworden, deze te vinden; en slechts in miskenning van aard en omvang der taak welke der regeering door de tijdsomstandigheden op de schouders is gelegd, kan een redelijke verklaring gevonden worden voor den toon die ook in een deel der Europeesche pers hier te lande tegen den huidigen landvoogd wordt aangeslagen.

Wáár men 't oog ook wendt, in deze koloniale wereld, overal ontwaart men problemen die zich met kracht opdringen en de aandacht voortdurend bezighouden. Wij hebben hier, om maar enkele te noemen: het vraagstuk van een doeltreffender bestuursinrichting, dat der belastingpolitiek, van den arbeid (poenale sanctie), de grondhuur, de ontwikkeling van de inlandsche nijverheid tot een groot-industrie, het onderwijs, de weerbaarheid, de bezoldigingen, de vakorganisatie van Europeesche geëmployeerden, de inlandsche rechtspraak, — geheel het rassenvraagstuk. Meer of minder latent bestonden ze reeds sinds jaren; maar doordrongen van het besef dat de oplossing haast eischte, was noch de regeering, noch het gros der ingezetenen. En de overweging dat, voorzoover een oplossing beproefd was, deze telkens uiterst moeilijk te vinden bleek te zijn, zal er toe bijgedragen hebben, de neiging te versterken om voorloopig maar van een poging van die strekking af te zien.

Wat jarenlang dreigde en door slechts weinigen voorzien werd, is thans gekomen: ze staan daar vóór ons, al deze moeilijkheden, die elk voor zich volle aandacht en toewijding eischen; en ze

moeten uit de wereld. Maar hoe? De meeningen zijn hopeloos verdeeld. Een weg die leidt naar een oplossing welke allen bevredigen kan, ziet eigenlijk niemand; en wie, met voldoende kennis van de details eener kwestie, een maatregel voor-staat, weet in het algemeen zeer wel, dat er ook veel tégen aan te voeren is, maar wijst de door hem aangeduide richting in de overtuiging, dat de keuze uit vele kwaden op het geringste kwaad behoort te vallen.

Het is niet mogelijk, deze vraagstukken naar aard en beteekenis te doorzien en zich van de mate hunner oplosbaarheid eenig denkbeeld te vormen, indien een poging om ze in hun wording en ontwikkeling te begrijpen, achterwege blijft. Het resultaat van een onderzoek naar de wijze op welke ze ontstonden houdt allicht tevens het antwoord in op de vraag naar de voorwaarden waaraan voldaan moet worden om ze weer te doen verdwijnen, d.w.z. ze op te lossen. Een dergelijk onderzoek zal bovendien leiden tot inzicht in den onderlingen samenhang dezer problemen en, indien al niet de oplossing-zelve van elk ervan, zoo toch een *methode* ter oplossing kunnen doen vinden. Want ofschoon ze weliswaar door hen die krachtens hun werkkring geroepen zijn, een weg uit de moeilijkheden aan te geven, als separate vraagstukken onder handen genomen moeten worden, is toch duidelijk, dat geen ervan op zichzelf staat en ze alle eenzelfden oorsprong hebben; dat daardoor een oplossing over de geheele linie noodzakelijk zijn zal en geen der pogingen tot een goed eind zal zijn te brengen indien de andere niet naar beginsel en methode daaraan parallel gaan. Het koloniale vraagstuk van onzen tijd openbaart zich in een reeks afzonderlijke vraagstukken; maar het is een *geheel*, dat als geheel tot oplossing gebracht moet worden op straffe van onoplosbaar te zullen blijken in zijn separate verschijningsvormen: de afzonderlijke problemen.

Het koloniale vraagstuk dat tot oplossing gebracht zal *moeten* worden indien in de toekomst nog „überhaupt" van kolonisatie sprake zal zijn, is dat der verzoening van belangentegenstellingen, die in den loop der koloniaal-maatschappelijke ontwikkeling meer en meer op de spits gedreven blijken te worden. Dat die tegenstellingen snel scherper geworden zijn, ziet ieder. De vraag is echter, of ze door ingrijpende hervormingen tot verdwijnen kunnen worden genoopt, dan wel of ze principieel zijn en dus zullen blijven

bestaan, — tenzij met geheel het moderne stelsel van koloniale exploitatie gebroken wordt.

Letten we op den aard der vraagstukken die hier thans om oplossing roepen, dan blijken ze zonder uitzondering direct betrekking te hebben op, of althans nauw verband te houden met, de verhouding tusschen de inlandsche maatschappij en de Westersche samenleving in Indië. Ten aanzien van het rassenvraagstuk, dat der bestuursinrichting, van het belastingwezen, van de inlandsche groot-industrie, van den arbeid, de grondhuur, het onderwijs, de bezoldigingen is dit op het eerste gezicht duidelijk. De moeilijkheden met welke de vakvereenigingen van Europeesche geëmployeerden in de landbouw-nijverheid te worstelen hebben, ontspruiten grootendeels daaraan, dat de positie van den Europeeschen werknemer zich naar twee zijden laat karakteriseeren: tegenover den inlandschen arbeider treedt hij op als vertegenwoordiger van den werkgever, tegenover dezen laatste als de loondienaar die zich tot in het ongeloofelijke heeft te laten gezeggen. Geheel het koloniaal-maatschappelijk leven is doortrokken van een dualisme, dat zich te scherper accentueert naarmate dit land door het uitheemsch kapitaal intensiever geëxploiteerd wordt, — en ondanks hetgeen van regeeringswege gedaan wordt om de kloof te overbruggen. De oorsprong van al die problemen moet dan ook in die kapitalistische exploitatie gezocht worden. En ze zullen niet tot oplossing te brengen zijn zoolang niet aan geheel dit stelsel van exploitatie op den huidigen voet een eind gemaakt is.

Welke is de feitelijke verhouding tusschen de inlandsche maatschappij en de Westersche samenleving hier te lande? Er zijn koloniaalpolitici — en hun aantal is niet gering — die in laatstgenoemde samenleving den bovenbouw en de bekroning der inlandsche zien. Naar mijn meening ten onrechte. De Westersche samenleving is tot op den huidigen dag in wezen een fragment van de maatschappij in West-Europa gebleven. Over haar taak, haar karakter en haar omvang wordt vrijwel geheel ginds beslist; zij is ten aanzien van de inlandsche maatschappij een vreemd element, dat noch als aanvulling, noch als onderdeel organisch bijdraagt tot de vorming van één enkele Indische sociale eenheid. Wie voorbij ziet, dat een analyse van de maat-

schappelijke verhoudingen hier te lande eischt, de inlandsche en de Westersche samenleving streng uiteen te houden, beschouwt die verhoudingen al aanstonds met vertroebelden blik.

Zoolang, ten tijde der batig-slot-politiek, de taak der Indische regeering hoofdzakelijk bestond in zorg voor de teelt en de inzameling van producten voor de Europeesche markt, en mogelijk was, het leeuwendeel van die taak te leggen op de schouders der hoofden van de inlandsche bevolking, behoefden de bestuursbemoeiienissen weinig intensief te zijn. Dit veranderde echter toen het Nederlandsche particuliere kapitaal zich op de exploitatie van de bronnen van rijkdom der kolonie werpen ging. Het kapitaal zag in, redelijk betrouwbare vertegenwoordigers noodig te hebben, aan wie hier de leiding van de productie in handen kon worden gegeven; en die vertegenwoordigers moesten Nederlanders, althans Europeanen zijn, doordrongen van het besef dat het belang van de eigenaren der ondernemingen gebood, uit het bedrijf alle winsten te halen die er uit gehaald zouden kunnen worden. Zij vormen het intermediair, dat nu eenmaal niet gemist kan worden waar onmogelijk is, de schatten des lands van Nederland uit *direct* te exploiteeren. Naarmate de exploitatie intensiever werd, werd de regeering meer en meer weggedrongen van het terrein der productie naar dat waar, naar het gevoelen van het kapitaal, haar eigenlijke taak lag; — de taak n.l. van te zorgen voor aanwezigheid van de voorwaarden tot duurzame, verzekerde exploitatie. De bestuursbemoeiienissen breidden zich sterk uit, in de diepte zoowel als in de breedte. Daar was geld voor noodig; de jaarlijksche uitgaven stegen met groote snelheid. Doch de inkomsten uit de „op hoog gezag ingevoerde" cultures namen van jaar tot jaar af. Het werd noodig, op veel ruimer schaal dan tevoren belastingen in geld te heffen, ook, en vooral, van de inlanders, in wier samenleving, welke nog in ver overwegende mate gesloten dorpshuishouding was, het geld een ondergeschikte rol speelde en dan ook zeer schaarsch was. De eisch, de belastingen in geld op te brengen, dwong hen om òf hun oogst geheel of gedeeltelijk aan tusschenhandelaarsopkoopers — voor het meerendeel Chineezen — van de hand te doen, òf zich op Europeesche ondernemingen in loondienst te begeven. En hiermee stond men aan het begin van het allengs tot botsing uitgegroeid contact tusschen de inlandsche ge-

sloten dorpshuishouding en de modern-Westersche geldhuishouding, en aan de wieg van al die vraagstukken, welke thans de volle aandacht van regeering en belanghebbenden voor zich opeischen.

De aard dier vraagstukken wordt geheel bepaald door het karakter van die botsing. Welke is de beteekenis der Westersch-kapitalistische exploitatie van de schatten van dit land voor de hier inheemsche maatschappij?

Van die exploitatie zou geen sprake zijn indien zij niet bestemd ware, de eigenaren der Europeesche bedrijven in Indië in staat te stellen, een zoet winstje te maken van hun in die ondernemingen gestoken kapitaal. Het feit dat deze winsten voor bijna het volle bedrag — ruim 90 procent — buiten Indië verteerd worden, het verschijnsel der „drainage", zij hier voorloopig slechts gememoreerd. De aandacht zij hier eerst enkel gevestigd op de omstandigheid dat die winsten mogelijk worden gemaakt, *niet* in de eerste plaats door het feit dat de bodem van dit land zoo rijke schatten bevat, maar doordat deze ontgonnen worden met behulp van aan een nog in de periode der „Naturalwirtschaft" verkeerende samenleving onttrokken goedkoope arbeidskrachten.

Dit feit: de exploitatie van dit land dank zij de medewerking van inlandsche werkkrachten, is voor de hier heerschende koloniaal-maatschappelijke verhoudingen van fundamenteele beteekenis. Onder de woord-voerders van het koloniaal kapitalisme zijn er, die dit verschijnsel als voor het minst volkomen onschadelijk voor de inheemsche samenleving voorstellen. Zij beroepen zich op de omstandigheid dat de schatten van Indië's bodem zouden blijven sluimeren indien niet buitenlandsch kapitaal de ontginning ervan ter hand nam, en beweren dat de inlander door niets of niemand gedwongen kan worden om zich op een Europeesche onderneming in loondienst te begeven. De winsten, op de producten dier bedrijven gemaakt, zijn dus geheel te beschouwen als rechtmatig eigendom van het kapitaal dat ze schiep. Indië wordt er geen cent armer door, wordt, zoo meenen deze koloniaal-politici, in het ergste geval eenvoudig niet rijker dan het zonder die exploitatie door het buitenlandsch kapitaal zou zijn.

Anderen gaan nog verder en rekenen, als mr. H. 's Jacob, de voorzitter van de Kamer van Koophandel en Nijverheid te Ba-

tavia, in een artikel in de *Indische Gids* van Maart 1910, voor, dat de inlandsche samenleving het bedrag harer jaarlijksche uitgaven onmogelijk uit eigen krachten zou kunnen opbrengen, zoodat hier zonder die ondernemingen een enorme overbevolking zou bestaan. Naar het oordeel dezer verdedigers van de moderne koloniale exploitatie is dan ook voor de inlandsche maatschappij nauwelijks grooter zegen denkbaar dan de instrooming van steeds meer kapitaal, dat zich hier op de ontginning van de natuurlijke rijkdommen van den bodem werpt.

Door den heer 's Jacob werd aldus een verschijnsel in het debat betrokken, dat allereerst nader moet worden bezien: de zeer groote dichtheid der bevolking van Java. De bekwame schrijver aanvaardt dit als resultaat van een natuurlijk proces, dat zich in elk geval, met of zonder Europeesche ondernemingen, zou hebben voltrokken; en hij redeneert ongeveer aldus: gegeven het feit, dat het zielental der bevolking van Java in zoo snel tempo steeg, is het maar drommels goed, dat juist bijtijds Europeesche ondernemingen gesticht werden, door welke dat deel der bevolking dat anders als over-bevolking onheil over de inheemsche samenleving zou hebben gebracht, aan bestaansmiddelen geholpen werd. Die ondernemingen verschenen derhalve als redders in den nood; zonder haar zou een deel der inlandsche bevolking van honger hebben moeten omkomen.

Een verwijzing naar b.v. Bali, — waar nagenoeg geen Europeesche bedrijven bestaan en het algemeene welvaartspeil belangrijk hooger is dan op Java; waar men haast geen bedelaars ziet, terwijl het op Java daarvan wemelt, — geeft aanleiding, de juistheid der conclusie van den heer 's Jacob voor het minst ernstig te gaan betwijfelen. Weliswaar is de dichtheid der bevolking van Bali aanmerkelijk geringer dan het zielental per eenheid van oppervlakte van Java, maar men zou een grove fout begaan door hierin de verklaring der grootere welvaart te zoeken. De sterke vermeerdering van het zielental der bevolking op Java ging niet aan het ontstaan van Europeesche ondernemingen vooraf, zoodat in deze bedrijven te rechter tijd een welkome, want noodzakelijke, bron van bestaansmiddelen gevonden werd, zij is integendeel aan de existentie dier ondernemingen te danken.

Overbevolking is een bij uitstek relatief begrip. Doordat verbeteringen van de techniek van productie en distributie, ter vermeerdering van het totaal aan bestaansvoorwaarden eener samenleving, in het algemeen niet ter hand genomen wordt voordat de behoefte daaraan zich doet gevoelen, doet de natuurlijke aanwas der bevolking van tijd tot tijd een tekort aan levensbenoodigheden ontstaan, dat eenerzijds tot emigratie drijft, anderzijds aanspoort tot het zoeken van middelen ter vergrooting van het productief vermogen der samenleving. In deze periode van inwendige spanning neemt het percentage der vermeerdering van het zielental der bevolking af. Door vergrooting van het productievermogen der maatschappij worden echter nieuwe, ruimere bestaansmogelijkheden geschapen, zoodat de vermeerdering van het zielental verhoudingsgewijs toenemen kan en de bron der emigratie geleidelijk opdroogt. Wij hebben dit verschijnsel in alle Europeesche landen waargenomen in de periode van overgang van landbouw- naar industriestaat. De emigratie naar Amerika had in Engeland den grootsten omvang tot ongeveer 1860, in Duitschland tot ongeveer 1880; toen kwamen de zuidelijke landen van Europa aan de beurt. Voor de landverhuizers beteekende hun deelname aan het productie- en distributieproces in het nieuwe vaderland een aanmerkelijke verruiming van de grenzen der bestaansmogelijkheid, en ze toonden er een groote mate van vruchtbaarheid, die verbaasde en beangstigde. Zoo kwam het denkbeeld in de wereld dat de zuidelijke volkeren van Europa veel vruchtbaarder zouden zijn dan de Engelschen, de Franschen, de Duitschers: een meening, die door de gegevens der statistieken van geboorte en sterfte in die zuidelijke landen zèlf allerminst wordt gesteund. Het was enkel de overgang naar de levensverhoudingen eener op hooger plan van ontwikkeling staande samenleving die het grootere aantal geboorten toelaatbaar maakte. In overeenstemming hiermee blijkt deze vruchtbaarheid dan ook af te nemen zoodra de geslachten der landverhuizers zich aan de voor hen nieuwe sociale verhoudingen hebben aangepast, m. a. w.: zoodra die lieden Amerikanen zijn geworden.

Een soortelijk proces heeft zich in den loop der laatste decenniën op Java voltrokken. De opening van nieuwe Europeesche ondernemingen beteekende voor de inlanders die daar hun ar-

beidskracht in loondienst konden verhuren, een verruiming van de bestaansvoorwaarden. De bevolkingscijfers wijzen uit dat de bevolkingsdichtheid het grootst is in de residenties waar Europeesche ondernemingen in het economisch leven een belangrijke rol spelen. Kediri heeft in de laatste tien jaren een groot aantal transmigranten uit andere deelen van Java getrokken. Van de overbevolking in Kedoe, waar tien á vijftien jaren geleden zooveel over te doen was, hoort men veel minder spreken; toen de nood er drong, wist de bevolking uit eigen krachten de productiemethode harer samenleving te verbeteren, terwijl in het laatste tiental jaren gestichte Westersche bedrijven — o.a. de groote suikerfabriek Poerworedjo — er toe medewerken, een belangrijk grooter aantal inlanders middelen van bestaan te verschaffen.

De dichtheid der bevolking van Java bedraagt ongeveer 230 zielen per vierk. K.M.; dat is 70 á 80 zielen per vierk. K.M. méér dan zij bedragen zou indien hier geen Europeesche ondernemingen bestonden, die, door werkgelegenheid te geven, „geld onder de menschen brengen". In zooverre heeft mr. 's Jacob volkomen gelijk. Ook is duidelijk, dat thans, nu de bevolkingsdichtheid eenmaal zoo groot geworden is, de Westersche bedrijven hier niet meer kunnen worden gemist. Maar hiermee is niet gezegd, dat het bestaan dier bedrijven den inlanders ten zegen zou zijn. Het feit der daardoor veroorzaakte buitengewone toeneming van het zielental bewijst te dezen aanzien niets. En vóór het vraagstuk nader onder oogen is gezien, gaat het niet aan, eenvoudig te zeggen, dat de bevolkingsvermeerdering onder invloed van de werkzaamheid van Europeesche ondernemingen er toch op wijst, hoezeer die bedrijven in het inlandsch economisch leven een weldaad beteekenen.

Welke beteekenis heeft het bestaan van b.v. een suikeronderneming voor de inlandsche omgeving?

De vraag is herhaaldelijk opgeworpen, en meestal bestond het antwoord dan in een aantal cijfers: zooveel betaalt de fabriek aan de inlanders aan grondhuur en loonen, zus- of zooveel — dit is in alle berekeningen een aanmerkelijk geringer bedrag — zou de waarde van den oogst van diezelfde gronden zijn indien de inlanders de velden zelf bebouwden — het verschil tusschen

deze bedragen geeft het voordeel aan dat de bevolking door het bestaan der fabriek geniet.

Een betoog van deze strekking lijkt op het eerste gezicht nogal rationeel. Maar zij die het voeren zien geheel over het hoofd, dat zij zaken vergelijken, die thans nog volstrekt onvergelijkbaar zijn. De betoogtrant zou zin hebben indien ons moderne, hooggontwikkelde geldverkeer in de inlandsche samenleving een even rationeel en onmisbaar element zou vormen als in de Europeesche maatschappij. Maar hier is geen sprake van. De inlandsche landbouwer in de binnenlanden heeft zelfs geen vaag besef van ons kapitaalbegrip en produceert niet om winst te maken, maar voor zijn directe levensonderhoud. Hij heeft van berekening van den kostprijs niet het minste begrip, en als hij zijn oogst verkoopt, dan is dit omdat hij contanten in handen wil hebben, — een behoefte die onder invloed van de voor hem vreemde Westersche geldhuishouding geboren werd. De tendenzen der ontwikkeling van zijn maatschappij worden doorkruist door invloeden die uit een gansch ander sociaal milieu stammen: uit de Westersche samenleving, met haar intensieven warenruil en haar productie voor de markt.

Bij vergelijking van hetgeen de suikerindustrie gemiddeld per bouw aan grondhuur en loonen betaalt met hetgeen de inlander bij eigen bebouwing van zijn velden per eenheid van oppervlakte maken kan, wordt dus een volstrekt verkeerde maatstaf aangelegd. Zuiverder zou in elk geval zijn een vergelijking van de door de industrie betaalde bedragen met hetgeen de inlander uit zou moeten geven om zich in den kleinhandel te voorzien van een even groote hoeveelheid producten als door hem op de verhuurde gronden zou kunnen worden verbouwd. Of deze even beslist in het voordeel der Europeesche cultuur uit zou vallen, is twijfelachtig. Maar ook tegen een vergelijking van dien aard zou het bezwaar blijven bestaan van het bezigen van een aan de ontwikkelde Westersche geldhuishouding ontleende maatstaf ter bepaling van den invloed van Westersche bedrijven op een samenleving die nog grootendeels in het stadium der productenhuishouding steekt.

In verband met den nog grooten afstand tusschen het peil van ontwikkeling der Westersche en dat der inlandsche samenleving bieden deze cijfers nu eenmaal geen steun aan een betoog over de beteekenis der Europeesche cultures voor de inheemsche be-

volking. De kwestie zal uit een anderen gezichtshoek bezien moeten worden.

En dan dient allereerst een poging te worden gewaagd om antwoord te geven op deze vraag: vindt de inlandsche samenleving, als organisch geheel, baat bij het bestaan en de werkzaamheid van Europeesche ondernemingen in haar midden? Wordt haar ontwikkeling er door beïnvloed, of laat het bedrijf deze ongemoeid? Hierbij sluit zich onmiddellijk een tweede vraag aan: welke beteekenis heeft het voor de inlandsche maatschappij als organisch geheel, dat een betrekkelijk groot aantal der individuen uit welke zij is opgebouwd, een meer of minder groot bedrag aan geld in handen krijgt?

Houden wij ons, teneinde bij deze analyse de kwestie zoo concreet te stellen als de aard van het onderwerp toelaat, bij het voorbeeld der werking van een suikerfabriek. Wat hier volgt, geldt overigens voor alle Europeesche bedrijven hier te lande.

De suikeronderneming brengt „geld onder de menschen". Zij doet dit in den vorm van huur voor de gronden welke met riet beplant moeten worden, en in dien van arbeidsloonen; dit laatste deel van het totaalbedrag is overwegend. Aan de samenleving der bevolking worden bouwvelden onttrokken, en een aantal harer leden krijgt geld in handen. Doch daarvoor moet die samenleving zich laten welgevallen, dat die leden, die arbeidskrachten, aan het proces harer ontwikkeling onttrokken worden; de inlandsche koelie der suikeronderneming draagt, voorzoover hij in dit Europeesche bedrijf in loondienst werkt, bij tot den groei der Westersche samenleving, maar niet tot die van de sociale eenheid uit welke hij stamt, de inheemsche maatschappij. De stimulans tot ontwikkeling van het productief vermogen der inlandsche samenleving, die hier, als overal, gelegen is in de spanning, de tengevolge van de vermeerdering van het zielental ontstane wanverhouding tusschen hetgeen met behulp van de bestaande techniek tot levensonderhoud voortgebracht kan worden en het kwantum voedingsmiddelen dat noodig is, — deze ingeval van normalen maatschappelijken groei uit de stijgende behoefte ontstane stimulans tot sociale ontwikkeling wordt hier weggenomen. Want voor het geld dat ze in handen krijgen kunnen de inlandsche grondbezitters en arbeiders koopen wat ze anders

zelf in hun maatschappij zouden moeten voortbrengen door het productievermogen dier maatschappij te vergrooten.

Het bedrijf der suikeronderneming schept door zijn werkzaamheid te tendens, de inlandsche omgeving sociaal-organisch op één en hetzelfde plan van ontwikkeling te doen blijven. Maar zij schept tevens de mogelijkheid dat het zielental der bevolking stijgt tot betrekkelijk ver boven het aantal monden dat met behulp van de techniek dier inlandsche samenleving kan worden gevoed. Dit verklaart, dat wel de bevolkingsdichtheid in de omgeving der suikerfabriek, of in die der Europeesche onderneming in het algemeen, grooter is dan daar waar geen Westersche bedrijven gevestigd zijn, doch de welvaart der bevolking er niet hooger, over het geheel veeleer geringer is dan elders. Men denke al weer aan den toestand op Bali.

Hier wordt opzettelijk gesproken van een **tendens**, omdat geenszins ontkend wordt, dat deze invloed van de werkzaamheid der Europeesche bedrijven door andere, naar gelang van locale omstandigheden, tendeele geneutraliseerd kan worden. Er zijn streken aan te wijzen — o.a. het Sidoardjo'sche en in Japara — waar de bevolking onder den drang der behoefte beter grondbewerking toe ging passen op de bouwvelden die haar ter beschikking gebleven waren nadat de beste tot groote uitgestrektheid aan Europeesche ondernemingen waren verhuurd. Dit is een in tegengestelde richting werkende tendens, die het echter, blijkens den feitelijken toestand, in kracht tegen eerstgenoemde aflegt. In het algemeen geldt dat het bestaan der Europeesche onderneming de ontwikkeling van de inlandsche maatschappij in haar omgeving remt.

Het proces der aanpassing van de inheemsche maatschappij aan de Westersche geldhuishouding, waarin door verdedigers van de economische konsekwenties der koloniale exploitatie een „opvoedend element" wordt ontdekt, voltrekt zich dus voor een belangrijk deel doordat individueele inlanders uit het aloude desaverband worden losgemaakt om geheel afhankelijk te worden van het bestaan der Westersche bedrijven. Een stijgend aantal inlanders is op loondienst aangewezen, — al doen zij dezen stap uit een milieu dat zij door en door kennen en waarmee zij ge-

heel vertrouwd zijn naar een dat hun psyschisch vreemd is en levenslang vreemd blijft, met tegenzin.

Naarmate de beteekenis van het geld als rouleerend ruilmiddel toeneemt, wordt de behoefte er aan in geheel de inlandsche samenleving grooter. De inlandsche nijverheid is door den import van producten der industrie van Europa en Amerika grootendeels doodgedrukt; om zich van deze voorwerpen te kunnen voorzien, heeft de inlander geld noodig. Zijn belastingen moet hij in geld opbrengen. Hij kan maar weinig meer doen of laten zonder daarbij van geld gebruik te moeten maken. Het geld is hem een middel om behoeften te bevredigen of aan hem opgelegde verplichtingen te voldoen, niet om zich te verrijken. Hij gebruikt het, bij afwezigheid van kapitaalbegrip, a.h.w. mechanisch. Hij zal b.v., wonende te Batavia, daar eenvoudige z.g. withouten voorwerpen, tafeltjes en stoeltjes, vervaardigen, met die dingen naar Buitenzorg wandelen en ze hier verkoopen voor dezelfde prijzen die hij er te Batavia voor vraagt. En dat hij zich zonder fel protest, vaak met graagte, in handen van den woekeraar begeeft, is dan ook geheel daaraan toe te schrijven dat in zijn samenleving het geld nog schaarsch is en zij toch gedwongen wordt op steeds grooter schaal van geld gebruik te maken.

Zoo wordt door de ontijdige, geforceerde invoering van de Westersche geldhuishouding de hechtheid van het sociaal verband in de inlandsche wereld hier te lande geducht ondermijnd. Nu heeft zich eeuwen geleden in Europa een overeenkomstig proces voltrokken; ook daar werd de aloude dorpshuishouding, onder invloed van de ontwikkeling der productiekrachten, uit haar verband gerukt en opgelost. Maar dáár was dit proces natuurlijk, noodzakelijk en onvermijdelijk; zonder dit zou de groei der samenleving niet mogelijk zijn geweest, en de maatschappij bleef, ondanks klassetegenstellingen die tot haar wezen behoorden, een organisch geheel vormen. Geheel de ontwikkeling van techniek en productiemethode greep plaats binnen de grenzen der eigen samenleving. De klasse der werklieden leverde niet slechts de noodige arbeidskrachten, maar vormde tevens — behalve voorzoover het eenige kwaliteitswaren betrof — de markt voor de producten der nijverheid. Daardoor stelde invoering van nieuwe, meerwaardige technische hulpmiddelen een stijging van den algemeenen levensstandaard tot voorwaarde; zonder

deze zou de koopkracht van de binnenlandsche markt onvoldoende zijn geweest om tot vergrooting van het productief vermogen in staat te stellen.

De hier in Indië door buitenlandsch kapitaal gestichte landbouw- en nijverheidsbedrijven werken echter juist *niet* voor de binnenlandsche markt, of op zeer geringe schaal. De productie heeft haast uitsluitend voor den uitvoer plaats. De eisch van het bestaan van een koopkrachtige bevolking, als voorwaarde tot uitbreiding van de productie dezer ondernemingen, laat zich hier dan ook niet gelden; Indië is niet een homogene sociale eenheid, maar een kapitalistisch geëxploiteerde *kolonie*; en verhooging van de inlandsche koopkracht heeft wel beteekenis voor bedrijven in Europa en Amerika die daar voor den export werken, doch niet voor de *hier* bestaande bedrijven, die voornamelijk grondstoffen produceeren en van de inlandsche arbeidskracht slechts vragen dat zij zal zijn: goedkoop en gezeggelijk. Terwijl in Europa en Amerika de arbeidersklasse groeide met en door en in tegenstelling tot de ontwikkeling van het kapitalisme, zoodat daar een proces van geleidelijke psychische aanpassing mogelijk was en de vatbaarheid der werklieden tot begrijpen en doorvoelen van de zinrijkheid van telkens verbeterde technische hulpmiddelen tot zekere hoogte gewaarborgd bleef, moet het kapitaal het hier stellen met een aantal separate arbeidskrachten, die onttrokken worden aan het productieproces eener samenleving welke in ontwikkeling bij de Westersche ten achter is en welker groei geheel buiten dien van het Westersche kapitalisme om plaats had. Van psychische aanpassing aan het Westersch productieproces en doorvoelen van de zinrijkheid der Westersche methoden en technische hulpmiddelen kan nog geen sprake zijn; zelfs hebben pogingen om aan inlanders het gebruik van eenvoudige Europeesche werktuigen als kruiwagens en zeisen te leeren, tot dusver nog niet recht willen vlotten. Bovendien eischt de productie van een op lager plan van ontwikkeling staande samenleving het verbruik van lang niet zooveel sociaal arbeidsvermogen als in het stadium van groei der moderne Westersche maatschappij noodzakelijk is. De overgang naar een nieuwe productiemethode beteekent voor elke maatschappij een zoodanige vergrooting van dit energieverbruik, dat het soms te machtig bleek en voorgekomen is dat samenlevingen te gronde

gingen bij gebreke van de noodige levenskracht om den stap van de „Nomadenwirtschaft" naar den landbouw te doen. Dat het feit, dat met geringer verbruik van sociaal arbeidsvermogen kan worden volstaan, zich in de levenshouding der de maatschappij samenstellende individuën openbaren moet, is duidelijk. En dit verklaart de klachten van letterlijk iederen Europeeschen bedrijfsleider in Indië over de domheid, de luiheid, de geringe praestaties van den inlandschen werkman. Deze laatste kan hier in het Westersch productieproces voorloopig niet méér zijn dan een levend en betaald stuk machine, en het is uitgesloten, zijn werkbaarheid in eenigszins beteekenende mate te doen stijgen door loonsverhooging. Het machinale in de hanteering der Westersche werktuigen blijft ondanks loonstijging bestaan; en inzicht in de noodzakelijkheid van de werkzaamheden die hem opgedragen worden en voor welke hij wordt betaald, blijft nagenoeg geheel afwezig.

Het buitenlandsch kapitaal, dat Indië tot werkplaats koos, heeft aan opheffing van de inlandsche bevolking, aan verhooging van het welvaartspeil door onderwijs, sociale maatregelen, enz. geen behoefte. Het heeft zich van den aanvang af verzet tegen de z.g. ethische politiek, — het streven der woordvoerders van de Nederlandsche voor den export werkende nijverheidsbedrijven die na de industrieele opleving tusschen de jaren 1890 en 1900 behoefte kregen aan uitbreiding van het afgezetgebied door verhooging van de koopkracht der inlandsche bevolking; en van die intellectueelen, die te ver van de practijk van het maatschappelijk leven afstonden om te beseffen dat hier niet, als in Europa, de belangen van het kapitaal gebaat worden door maatregelen die bestemd zijn de economische veerkracht der arbeidersmassa te vergrooten. De inlandsche werkman, die nog veelal liever een halven dag voor 30 cent dan een geheelen dag voor 60 cent werkt, is nog een geheel ander wezen dan de Europeesche arbeider. De bedrijfsleider hier te lande heeft geleerd, loonsverhooging als een oorzaak van verhooging van de productiekosten te beschouwen, zonder te hebben ervaren dat het productief vermogen van zijn bedrijf erdoor stijgt. En dus keert hij zich tegen alle streven van dien aard. De werkzaamheid van het Westersch kapitaal, dat in Indische ondernemingen gestoken werd, vertoont

de tendens, de inlandsche samenleving te doen blijven op het lage plan van ontwikkeling waarop zij thans nog staat.

Deze invloed van de Westersch-kapitalistische exploitatie op de inheemsche maatschappij had langen tijd het rijk alleen. Zoolang die exploitatie zich nog in de periode van haar aanloop bevond en het kapitaal gelegenheid had op een nog nagenoeg onontgonnen terrein nieuwe verhoudingen te scheppen, schonk het aan een groot aantal separate inlanders in snel tempo nieuwe bestaansmogelijkheden, die oorzaak werden van een snellen bevolkingsaanwas, ondanks gelijk-blijvende inlandsche productietechniek. Maar aan alles komt een eind. De kapitalistische exploitatie breidt zich hier gaandeweg meer in de diepte dan in de breedte uit. Het percentage waarmee het in Indië belegde totaal-kapitaal toeneemt, wordt geleidelijk geringer, de concurrentie wordt scherper en zwaarder. En in overeenstemming hiermee neemt ook de bevolkingsaanwas van jaar tot jaar af. De strekking van stijging van het zielental der bevolking botst met steeds grooter kracht eenerzijds tegen het gebrek aan productief vermogen van de inlandsche maatschappij, anderzijds tegen de omstandigheid dat de door de Europeesche ondernemingen geschapen bestaanmogelijkheid voortdurend minder toeneemt. De exploitatie van Indië door het buitenlandsch kapitaal heeft in een impasse gevoerd en tal van vraagstukken opgeroepen, die tot dusver in kiem *alle* bestonden, maar eerst thans met ontstuimigen aandrang oplossing eischen.

Nu kan men den hier geschetsten invloed van het buitenlandsche kapitaal op de ontwikkeling der inlandsche samenleving wel een ethische maatstaf aanleggen en de werkzaamheid der Europeesche bedrijven met alle gevolgen ervan luide vervloeken, maar dat is vrij nutteloos. Zoolang het bestaan van Westersch-kapitalistische bedrijven hier noodzakelijk, d.i. onvermijdelijk is, hebben we het, met al zijn gevolgen, te aanvaarden. Doch dit ontslaat niet van de verplichting, die gevolgen te analyseeren en een onderzoek in te stellen naar de voorwaarden aan welke voldaan zal moeten zijn opdat vrije baan worde gegeven aan de ontwikkeling ook der inlandsche samenleving hier te lande.

Het gevolg der Westersch-kapitalistische exploitatie dat in beteekenis alle andere overheerscht is: dat de kloof tusschen

de Westersche en de inlandsche samenleving in Indië voortdurend dieper en breeder wordt en zich steeds scherper accentueert. Het in Indische bedrijven gestoken kapitaal werkt ter verrijking van de samenleving in Europa, maar denkt er niet aan, mede te werken tot vorming van een Indische sociale eenheid aan welke de vruchten van zijn inspanning ten goede zouden komen. Bij den groei van een Indischen éénheidsstaat heeft het geen belang; integendeel, wat het noodig heeft is de mogelijkheid van aldoor te kunnen putten uit een reservoir van goedkoope arbeidskrachten die aan een op belangrijk lager plan van ontwikkeling staande maatschappij onttrokken moeten worden. De scherpe afscheiding tusschen de Westersche en de inlandsche maatschappij, in welke de Indische samenleving uiteenvalt, behoort tot de levensvoorwaarden van het regiem der kapitalistisch-koloniale exploitatie ten bate van de maatschappij in West-Europa.

In wezen en beginsel staat de Westersche samenleving hier te lande geheel buiten en tegenover de inheemsche. Zij is het instrument ter vergemakkelijking van de exploitatie van dit land door en voor het kapitaal elders. De Europeesche bedrijfsleiders, de ingenieurs, ambtenaren, advocaten, leeraren, onderwijzers enz. enz., zij alle zijn vertegenwoodigers van de kapitalistische maatschappij-orde *daarginds*. En naarmate de economische tegenstellingen scherper worden, worden de Europeanen zich meer en meer ervan bewust, één aaneengesloten blok te vormen met eigen belangen, die door elke opleving van onder-op, in de inlandsche maatschappij, bedreigd worden. De verkettering van den Europeaan die het waagt, anders te spreken en te handelen dan de belangen van het hier werkende kapitaal eischen, is veel ernstiger en veel gevoeliger dan in Europa zelf in overeenkomstige gevallen. Men kent in deze Westersche samenleving wel het verschil tusschen veel en weinig verdienende groepen, maar niet dat tusschen bezitter en proletariër, waardoor de maatschappij in West-Europa gekarakteriseerd wordt; ook de Europeesche employé gevoelt zich naar de zijde van den inlandschen werkman vertegenwoordiger van het Europeesche kapitaal.

Men beseft instinctief, vast aaneengesloten te moeten blijven tegen al wat van die zijde dreigt of dreigen mag.

Het kapitaal, dat langzamerhand ook den regeerenden groepen te sterk geworden is, heeft hier verhoudingen geschapen welke den leden der Europeesche samenleving volkomen rationeel en gerechtvaardigd lijken, doch slechts bestaanbaar zijn door handhaving van een dualisme dat zich op elk gebied laat gelden. Het dualistisch beginsel doordringt geheel het koloniaal-maatschappelijk leven. Dit laat zich niet enkel verklaren uit het in haast alle Europeanen levende besef van sociale meerwaardigheid, overeenkomende met de klassevooroordeelen der ondernemers in Europa in hun opinie over de leden der werkliedenklasse aldaar. Het heeft zijn ontstaan in hoofdzaak te danken aan een andere oorzaak: de exploitatie van dit land door buitenlandsch kapitaal eischt een politiek van volstrekte overheersching van de inlandsche maatschappij, eischt dat zooveel mogelijk aan inlanders de gelegenheid onthouden worde, mede te profiteeren van de grootere voordeelen dier exploitatie. Het dualisme in bestuur, wetgeving, rechtspraak, onderwijs, belastingwezen enz. enz. steunt op een basis van niet- of half-bewuste economische motieven; werd het verlaten, zoo zou de kapitalistische exploitatie van Indië op den huidigen voet daardoor onmogelijk worden.

Men late zich niet van de wijs brengen door het feit dat in den loop der laatste tien à vijftien jaren ook onverdachte verdedigers van het systeem der kapitalistische koloniale exploitatie de gelederen der bestrijders van het z.g. rascriterium zijn komen versterken. Het kapitaal eischt handhaving van een scheidingslijn tusschen de Westersche samenleving en de inlandsche maatschappij; maar het verschil tusschen deze in zoo onderscheiden fasen van ontwikkeling verkeerende *sociale* organismen heeft niets te maken met het verschil in ras, dat een biologisch begrip is. Zoolang in het rascriterium een bruikbaar middel gezien werd om de maatschappelijke verschillen scherp tot uitdrukking te brengen, werd handhaving ervan gewenscht. Maar het is van den aanvang af middel geweest, en niet doel. Naarmate de Europeesche bedrijven er voordeel in gingen zien, in betrekkingen voor welke eenige meerdere intellectueele ontwikkeling noodig is, inlanders tewerk te stellen instede van Europeesche geëmployeerden, werd geleidelijk duidelijker ingezien dat de scheidingslijn tusschen de maatschappijen en die tusschen de rassen al minder samen gingen vallen, en dat de sociale verschillen zich

niet langer door rasverschillen zuiver laten meten. Wordt het zoo onmogelijk, de Westersche samenleving in Indië raszuiver te houden, geëischt wordt in elk geval dat die Westersche samenleving stand houdt; de neiging om de inlandsche werkkrachten tot een laag sociaal plan terug te dringen, is trouwens vrij sterk. En de inlander die in Europa een diploma voor b. v. ingenieur weet te behalen, staat, hier teruggekeerd, voor de keuze, zich in de Westersche samenleving te doen opnemen en het milieu waarin hij geboren werd den rug toe te wenden, of opnieuw inlander te worden en in zijn eigen maatschappij een werkkring te vinden in welke zijn diploma al van bitter weinig waarde is. Ook die verdedigers van het kapitalistisch exploitatieregiem, die het rascriterium uit den tijd achten, denken er niet aan, een agitatie aan te vangen ten bate van een uitwisschen van de sociale scheidingslijn. Deze wil men integendeel met alle kracht handhaven. En nu de onvoldoendheid van het rascriterium ook door de verdedigers van de kapitalistisch-koloniale orde steeds scherper wordt beseft, ziet men tegelijk door een eerlijk en scherpzinnig, maar eenzijdig denker als den heer S. Ritsema van Eck een betoog voeren ten gunste van een staatsrechtelijk onderscheid tusschen Nederlanders, Indiërs en Vreemdelingen. Zoo blijft het maatschappelijk onderscheid, dat men behouden wil zien, staatsrechtelijk vastgelegd. En de voordeelen der koloniale exploitatie blijven aan het buitenlandsch kapitaal gewaarborgd.

Zoolang Indië door buitenlandsch kapitaal economisch overheerscht blijft, zal het beginsel van het dualisme geheel dit koloniaal-maatschappelijk leven blijven doordringen en zich naar alle zijden openbaren. En zoolang zullen hier verhoudingen bestaan, uit welke thans onder invloed van den loop der omstandigheden problemen geboren werden welker onoplosbaarheid, bij behoud van het huidig exploitatieregiem, steeds scherper zal worden beseft. De regeering heeft er de handen mee vol; en de bewindsperiode van den huidigen landvoogd is wel een der moeilijkste, indien niet de aller-moeilijkste, welke men hier tot dusver beleefde.

Als gevolgen van de principieele tegenstelling tusschen de belangen der Westersche en die der inlandsche maatschappij hebben deze vraagstukken van den aanvang van het tijdperk der kapi-

talistische exploitatie af alle in kiem bestaan. Maar ze openbaarden zich niet of in zoo geringe mate dat weinigen verwachtten, ze te zullen zien uitgroeien tot problemen die op de volle aandacht van regeering en belanghebbenden beslag zouden leggen en met kracht oplossing zouden eischen, op straffe van geheel het stelsel der koloniale overheersching met ondergang te bedreigen. Wat jaren geleden nog slechts enkelen voorzagen, is thans werkelijkheid geworden, klaarblijkelijk doordat zij, wier belangen door den loop van zaken op maatschappelijk terrein schade lijden, zich hiervan op steeds pijnlijker wijze bewust werden en een geest van verzet in hen ontwaakte. De weerzin tegen de bestaande sociale orde is dermate toegenomen, dat bevrediging van de verlangens der benadeelde groepen de allesoverheerschende waarborg voor handhaving van de binnenlandsche rust geworden is.

Welke invloeden zijn het, die het verzet hebben doen groeien in zoodanige mate, dat ook de optimisten onder de koloniaalpolitici het gevaar ervan volmondig toegeven?

Hier-voor werd uiteengezet hoe het komt, dat de kapitalistische exploitatie van deze kolonie een rem aanlegt aan de ontwikkeling der inlandsche maatschappij: zij is slechts mogelijk doordat separate inlandsche werkkrachten aan het productieproces der inheemsche samenleving onttrokken worden, waardoor de tendens geboren wordt, die samenleving op één en hetzelfde lage plan van ontwikkeling neergedrukt te houden. Het geld, dat „onder de menschen gebracht" wordt, neemt de stimulans tot vergrooting van het productievermogen der eigen samenleving weg. Deze tendens werkte uit den aard der zaak plaatselijk en met geringe kracht zoolang het aantal en de uitgestrekheid der Europeesche ondernemingen betrekkelijk gering waren. Toen dat aantal snel steeg, werd aan telkens meer inlanders in kort bestek bestaansmogelijkheid geschonken, waardoor de bevolking nog gelegenheid kreeg, zich snel te vermeerderen, en het gevaar, dat in dezen loop van zaken school, zich nog in geringe mate openbaarde. Maar in het laatste decennium wordt door haast alle bedrijven veel meer dan vroeger nadruk gelegd op de noodzakelijkheid van *intensiever* exploitatie, hetgeen beteekent, dat gestreefd wordt naar uitbreiding van het arbeidsveld (en vergrooting van de winst) zonder een daaraan evenredige vermeerdering van het aantal

tewerk gestelde inlandsche arbeidskrachten. De gevolgen hiervan zien wij in de geleidelijke daling van het percentage der bevolkingstoename; m. a. w. er ontstaat een spanning, die naar twee zijden een uitweg doet zoeken: onder de inlandsche bevolking ontwaakt het verlangen om zelf opnieuw te beschikken over de gronden welke aan de Europeesche ondernemingen verhuurd werden, en het wordt als noodzakelijk beseft, de eigen maatschappij tot verdere ontwikkeling te brengen. Maar de drang tot dit laatste komt in botsing met de door de werkzaamheid van Europeesche bedrijven ontstane tendens tot vertraging juist van de ontwikkeling der inheemsche maatschappij. En deze botsing, die over het algemeen slechts ten halve of in het geheel niet beseft wordt, is de oorsprong van den zeer sterken, doch veelal onbewusten haat, door welken de geesteshouding van vooral de bevolking in suikerstreken gekenmerkt wordt, — van dien diepen, doffen, onberedeneerden haat, die zich in plotselinge, zij het voorloopig nog plaatselijke, explosies dreigt te zullen uiten. De revolutionnaire, anti-Europeesche stemming, die zich hier onder de inlandsche bevolking met groote snelheid verbreidt, is niet de kwade vrucht van de propaganda van inlandsche agitatoren, noch heeft de als „slap" gewraakte politiek der regeering er schuld aan, — zij is het onvermijdelijk gevolg van de exploitatie van dit land door buitenlandsch kapitaal. Hiertegen is dan ook de actie gericht dergenen, die, mede door de propaganda van Europeesche socialisten, meer of minder vaag beseffen dat het Europeesche kapitaal de vijand der inlandsche samenleving is. Het „zondige" kapitaal, waarover men de laatste jaren in de inlandsche pers zooveel te lezen en op meetings zooveel te hooren krijgt, in hun het niet-inlandsche kapitaal; behalve de „extremen," de revolutionnairen van de richting-Semaoen, keeren deze agitatoren zich *niet* tegen het denkbeeld van ontwikkeling van een inlandsch kapitalisme, en in de actie der Sarekat Islam, de groote volksorganisatie met haar millioenen leden, zijn dan ook tal van elementen aan te wijzen, die zich slechts laten verklaren als pogingen om de belangen van den opkomenden derden stand te behartigen. Op het met Pinksteren van dit jaar te Weltevreden gehouden congres van de Indische afdeeling der S. D. A. P. wees de heer Westerveld, bekend lid van den gemeenteraad en loco-burgermeester van Semarang, er op

dat, als de S. I.-leiders in de stad zijner inwoning zich met klachten tot het gemeentebestuur wendden, het steeds de belangen betrof van eigenaren van warongs, dogcarverhuurderijen e.d., nooit of hoogst zelden die van den eigenlijken „orang ketjil", den kleinen man. Dit gaat zelfs zoover, dat de burgemeester van Semarang ruim een jaar lang een vergeefschen strijd gevoerd heeft tegen de gewoonte van voedering van de sadopaarden op straat instede van in den stal. Die wijze van voedering is voor de dieren funest, terwijl voor de koetsiers, die aansprakelijk zijn voor paard, tuig en wagen en, als een paard op straat dood neervalt of onbruikbaar wordt, met het bedrag voor den aankoop van een ander belast worden, — het risico aanmerkelijk grooter wordt. Maar om aan déze verhoudingen een eind te doen maken is een beroep op het S. I.-bestuur meestal vergeefsch.

Het aanvankelijk verzet van de S. I. tegen den rijstopkoop en de rijstdistributie door de regeering is uit het zelfde streven tot behartiging van de belangen van den opkomenden derden stand te verklaren. Want, ofschoon de „orang ketjil" er bij gebaat is, brengen de maatregelen schade toe aan de belangen van hadji's en anderen, die in den kleinhandel in rijst een aardig stukje brood verdienen. De S. I. verklaarde zich vóór de inkrimping van den suikerrietaanplant, wat al weer begrijpelijk wordt indien men op de belangen dierzelfde groep van kleinhandelaren in rijst let: uitbreiding van de binnenlandsche rijstmarkt als gevolg van de beplanting van grooter oppervlakte bouwgronden met padi, zou aan de winsten dier lieden ten goede komen. Toen in de najaarzitting 1918 van den Volksraad de toestanden bij den zoutaanmaak op Madoera ter sprake werden gebracht, bleek men de belangen der zoutpanbezitters, niet der daar werkzame koelies op het oog te hebben. Hoe weinig de gevoels- en gedachtewereld der S. I.-leiders nog van democratisch besef doortrokken is, blijkt ook daaruit, dat verscheidene hunner zich verzetten tegen het denkbeeld om ook den analphabeten stem te geven in de verkiezing van leden der regentschapsraden, hetgeen b.v. mogelijk zou zijn door den ongeletterden gelegenheid te geven tot het stellen van vertrouwensmannen, kiesmannen, of door een systeem van stemming waarbij met gekleurde bollen gewerkt wordt.

Dit verschil in belangen van de groepen die in de S. I. onderkomen hebben gezocht, wordt thans nog overbrugd door de gemeenschappelijkheid van den strijd tegen aller vijand: het buitenlandsche kapitaal, waarvoor Indië niet het vaderland, maar de werkplaats is. De actie is te vergelijken met die van den derden en den vierden stand tegen het absolutistisch gezag in Frankrijk, ten tijde der groote revolutie, of met die van het opkomende Nederlandsche proletariaat in den strijd tegen Spanje. Het inlandsch proletariaat voelt, nog nagenoeg onbewust maar niettemin zeer sterk, dat het bij duurzame exploitatie van Indië door uitheemsch kapitaal niets te winnen heeft, dat daarentegen een van overheersching bevrijd vaderland het gelegenheid kan geven, zich als klasse omhoog te werken. Het besef dat het niets te verliezen heeft, maakt het sterk in zijn haat en vastbesloten. De gedachte aan de mogelijkheid dat het, bij welslagen van een poging om de overheerschers te verjagen, onder door eigen landgenooten uitgeoefenden, wellicht nog sterkeren, economischen druk zou moeten leven, komt niet bij hem op. De dagelijksche aanraking met den Europeeschen bedrijfsleider of diens vertegenwoordiger, den geëmployeerde, die, zich van zijn ras-superioriteit bewust, over het geheel gewoon is hem te behandelen op een wijze op welke men het niet wagen zou een Europeeschen werkman te bejegenen, doet hem zijn haat richten tegen geheel het uitheemsche ras. En gretig treedt hij toe tot de organisatie welker actie voorshands allerminst in de eerste plaats gericht is op economische bevrijding ook van den inlandschen arbeider.

Intusschen biedt deze strijd voor de belangen van den opkomenden derden stand geen of weinig uitzicht op succes. Tegen het Europeesche kapitaal is het inlandsch bedrijfsbeleid niet opgewassen, en waar het zich werpt op takken van nijverheid die meer of minder belangrijke winsten belooven, moet het inlandsch kleinkapitaal wijken. Voorzoover de inlandsche nijverheid niet doodgedrukt werd door den massa-import van producten der industrie in Europa en Amerika, wordt zij verdrongen door Europeesche nijverheidsondernemingen, die hier in stijgend aantal en in telkens nieuwe takken van industrie worden opgericht. Het begrip van „specifiek-inlandsche" industrieën, waarover een tien-, vijftiental jaren geleden zooveel geschreven en

gesproken werd, blijkt meer en meer een fictie te zijn. Het buitenlandsch kapitaal van die nijverheidsgebieden uit te sluiten, teneinde de baan vrij te maken voor de inlandsche ondernemers, is niet mogelijk; de regeering zou de macht daartoe missen, en het ligt trouwens niet op haar weg, betrekkelijk weinig levensvatbare bedrijfjes in stand te houden of gelegenheid te geven ze te scheppen, indien in die zelfde takken van nijverheid economisch-krachtige bedrijven kunnen worden gesticht. Zij stelt zich dan ook op het standpunt, dat zij geen onderscheid tusschen Europeesche en inlandsche, doch alleen dat tusschen levensvatbare en niet- of weinig-levensvatbare nijverheidsondernemingen kent. Zoolang de exploitatie, en daarmee de economische overheersching, door het buitenlandsch kapitaal hier onvermijdelijk blijven, is voor de regeering geen ander standpunt denkbaar. Het vraagstuk der ontwikkeling van een inlandsche grootindustrie lijkt mij nu dan ook nog onoplosbaar; zelfs minder dan ooit, nadat de isoleering van Indië gedurende de oorlogsjaren behoefte deed gevoelen aan intensiveering van de industrieele exploitatie en gelegenheid gaf tot loonende vervaardiging van tal van producten aan welke men tevoren geen aandacht schonk.

En zoo zijn alle hierboven genoemde vraagstukken onoplosbaar, doordat zij ontstaan zijn uit principieele tegenstellingen, die zich in en door den loop der koloniale ontwikkeling gedurende de laatste jaren hebben toegespitst. Enkele ervan mogen hier nader worden bezien.

Het bestuursvraagstuk dat thans de aandacht bezig houdt, valt in twee problemen uiteen: dat der decentralisatie van bestuur, en dat der medewerking aan de taak der regeering over Indië van de niet-Europeesche bevolkingsgroepen, in de eerste plaats de inlandsche. Nu is decentralisatie van bestuur altijd mogelijk zonder dat het algemeen karakter van het bewind daardoor een wijziging behoeft te ondergaan; en zij werd hier onvermijdelijk nadat het kapitaal, dat de regeerende groepen te sterk geworden is, zijn aandeel in de bestuurstaak ter betere behartiging van de eigen belangen dan het van Buitenzorg uit meende te mogen verwachten, ging opeischen. De locale raden, vooral de gewestelijke raden, hadden aanvankelijk een in het oog loopend,

ontwijfelbaar overwegend Europeesch-kapitalistisch cachet; zij vormden een onderdeel der bestuursmachine, dat vooral beheerd werd door de „gros-bonnets". Wie, als schrijver dezes, b.v. den gemeenteraad van Soerabaja in de eerste jaren van zijn bestaan aan het werk heeft gezien, verkeert daaromtrent allerminst in twijfel. Zelfs werd een vertegenwoordiger van de Europeesche „kleine luyden", de Indo-Europeanen, geheel gemist, en het duurde jaren, alvorens de Soerabajasche kiesvereeniging, die het rijk alleen had, tot het inzicht kwam dat althans adviezen omtrent de belangen dier Europeesche bevolkingsgroep waarde zouden kunnen hebben, en het dus niet onverdienstelijk zou zijn, haar een vertegenwoordiger cadeau te doen.

Dat was althans een begin, al had het een voor een democraat bitter bijsmaakje; het begin ook van den groei, bij de leden der maatschappelijk minder en minst bevoorrechte groepen, van inzicht in hetgeen een locale raad als middel ter behartiging van ook de niet-uitgesproken-kapitalistische belangen aan waarde zou kunnen hebben. Dit inzicht leidde tot een streven naar eigen vertegenwoordiging in de raden. Er werden radicale en democratische kiesvereenigingen opgericht, de gemeentepolitiek begon aan beteekenis te winnen.

Toch is er geen sprake van medezeggenschap in gelijke mate van alle bevolkingsgroepen. Het aantal der inlandsche vertegenwoordigers is in alle locale raden nog gering en hun invloed is van weinig beteekenis. Die invloed zal, zoolang de huidige economische verhoudingen gehandhaafd worden, ook niet belangrijk kunnen toenemen. Daar verzetten de belangen van het kapitaal zich tegen; en van de Indische regeering, die toch in wezen, naar oorsprong, de regeering van het Europeesche kapitaal is, mag nooit verwacht worden, dat zij, hoezeer zij zich ook te goeder trouw de regeering ook van de inlandsche bevolking gevoelt, tolereeren zal dat de belangen van het Europeesche kapitaal in gevaar worden gebracht. De bepalingen op de verkiezing van inlandsche leden zijn dan ook van dien aard, dat deze vertegenwoordigers in aantal en invloed afdoend in de minderheid zijn en blijven.

Aan succes van het streven naar deelneming aan de algemeene bestuurstaak mag evenmin worden gedacht. Indië is nu eenmaal een kapitalistisch geëxploiteerde kolonie, d.w.z. het wordt van het

moederland uit geregeerd. Dáár liggen, per slot van rekening, de belangen van welke de behartiging aan de Indische regeering opgedragen is, en dáár worden de groote, algemeene lijnen getrokken, die door het Indische bewind in het oog gehouden *moeten* worden. Doet het dit niet, dan wordt het eenvoudig vervangen door een regeering die zich wèl daartoe leent. Het bestuur over deze kolonie is dan ook in de eerste plaats een overheerschersbewind en kan in de gegeven omstandigheden geen ander zijn, — tenzij, alweer, aan de economische overheersching door het buitenlandsche kapitaal een eind komt. In overeenstemming hiermee heeft het beginsel dat de inlandsche bevolking door haar eigen hoofden bestuurd wordt, in de practijk dan ook toepassing gevonden in dien zin, dat het karakter van dit eigen inlandsch bestuur nooit strijdig zal mogen zijn met de belangen van het Westersche kapitaal. Hierop wordt scherp gelet; prof. Snouck Hurgronje maakte in zijn bekende *Gids*-artikel van 1908 over „De Inlandsche bestuursambtenaren, vooral op Java" dan ook de opmerking, dat het Indische bestuurscorps uit twee helften bestaat, de kleinere Europeesche en de grootere inlandsche helft, van welke de eerste tot taak heeft, naar het werk der andere te staan kijken. Het is, bij behoud van de huidige omstandigheden, d.i. van de beteekenis van Indië als kolonie, niet anders te verwachten. De regent, die zich niet volkomen voegt naar de wenschen van het kapitaal en de belangen der bevolking van zijn ressort voorstaat ook waar deze met die der Westersche samenleving in botsing dreigen te komen, heet al spoedig revolutionnair en wordt gewantrouwd.

Waar het zwaartepunt van de hier in Indië behartigde belangen elders ligt en de Westersche samenleving hier te lande bestaat bij de gratie van het buitenlandsch kapitaal dat haar nu eenmaal als voorpost en als verzorgster van zijn belangen niet missen kan, terwijl anderzijds uitgesloten is dat haar een mate van zelfstandigheid zou worden gegund door welke het kapitaal daarginds een eenigszins belangrijk deel van zijn macht en zeggenschap uit handen zou geven, — daar moet duidelijk zijn, dat al wat Indië van Nederland uit „geschonken" wordt, onder de gegeven omstandigheden doorloopend blijven zal beneden het minimum dat hier geëischt wordt. Onze Volksraad is een adviseerend college, doch heeft geen stem in het kapittel en zal deze ook niet krijgen;

de moedeloosheid die zich onder de inlandsche leiders begint te openbaren, die naar andere middelen om doet zien en den heer Tjokroaminoto aanleiding was, de voorjaarszittingen dit jaar niet bij te wonen, is volkomen verklaarbaar.

Elke poging om het bestuur over Indië in eenigszins belangrijke mate in den juisten zin, d.i. in de richting van werkelijke medezeggenschap van alle bevolkingsgroepen, te hervormen, zal stranden op den onverzettelijken wil van het buitenlandsch kapitaal, dat voor zijn economische overheersching nu eenmaal volstrekte handhaving van het dualistisch beginsel behoeft. Wat den Europeanen in Indië nog tot zekere hoogte kan worden toegestaan, wordt, uit zucht tot zelfbehoud, den inlanders onthouden. Dit is het, wat hier alle groote vraagstukken onoplosbaar maakt. Wáár we, om ons heen, er een grijpen, daar blijkt deze principieele tegenstelling van belangen er de oorsprong van te vormen. Kan de inlandsche werkman der cultuuronderneming, — met zijn van de Westersche zoozeer afwijkende geaardheid, waardoor hij zich in het milieu voor hetwelk hij dat zijner eigen samenleving verliet, maar moeilijk thuis gevoelen kan; met zijn zucht om van tijd tot tijd eens heerlijk te luieren, een feest te geven of bij te wonen, — niet gedwongen worden om zoo te arbeiden als door de belangen van het bedrijf wordt geëischt, dan roept de ondernemer om strafbepalingen, om een poenale sanctie, omdat er langs den weg eener civiele vordering niets tegen den armen duivel uit te richten valt. En het departement van Justitie ontwerpt voor Banjoewangi, waar deze bezwaren zich het sterkst doen gevoelen, een arbeidsregeling met verkapte staangeldbepaling. Maar zónder maatregelen van die strekking balanceeren de cultures op de punt van een naald.

Het vraagstuk der invoering van een militie voor inlanders zal in de aanstaande Volksraadszitting in behandeling komen. Krijgen we een inlandsch militieleger, dan zal het bedoeld zijn als een middel om de koloniale overheersching in stand te houden. Doch een ieder voelt, dat er, juist nadat de oorlogsjaren een zoo hevige verscherping van de belangentegenstellingen gebracht hebben, voor dat doel toch allerminst op zal zijn te rekenen, en het veeleer een wapen in handen der inlanders dreigt te worden om zich van de overheersching te ontdoen. Maar Indië is onverdedigbaar tegen elken aanval van buitenaf; en is het denkbeeld

dat een inlandsch militieleger voldoende betrouwbaar zou zijn om er het Nederlandsch gezag op te doen steunen, een waan, dan is geheel het defensievraagstuk onoplosbaar. Het *is* dan ook inderdaad onoplosbaar. Het kapitalistisch exploitatieregiem is, voor zoover het dan Nederlandsch zal zijn, aangewezen op een huurleger van redelijke grootte. Maar Nederland wil dit niet bekostigen, en Indië kàn het niet bekostigen, doordat de millioenen die er voor noodig zouden zijn, aan dit land onttrokken worden; want dit is het doel der kapitalistisch-koloniale exploitatie.

Onoplosbaar is al evenzeer het vraagstuk van een Indisch bezoldigingsstelsel. Men gaat nu eenmaal niet naar Indië om „vliegen te vangen", zooals het gemeenlijk heet. Wie hier een werkking zoekt, doet dit in de verwachting, het beter te zullen krijgen dan in het vaderland en gelegenheid te zullen hebben, wat over te leggen voor den ouden dag. Maar de levensstandaard is hier in den loop der jaren dermate gestegen dat jonge ambtenaren gedwongen zijn zich in schulden te steken en het gros der oudere moeite genoeg heeft om, zonder te sparen, ongeveer in overeenstemming met de hier door Europeanen gestelde levenseischen rond te komen. Er wordt dan ook hevig gemopperd, en over het geheel met recht. De tractementen der ambtenaren mogen twintig of dertig jaren geleden voldoende zijn geweest, zij zijn thans te laag.

Dit springt vooral in het oog indien men de ambtenaarsinkomens vergelijkt met die der in particuliere bedrijven werkzame Europeanen. Het kapitaal kan van zijn ruime winsten belangrijke bedragen afzonderen ter betaling van de diensten zijner Europeesche vertegenwoordigers hier te lande en die der geëmployeerden, en het doet dit gereedelijk teneinde deze aan zich te binden. De bezoldiging der Europeanen in de particuliere bedrijven is hoog, hooger dan het standaardinkomen in een samenleving als de Indische met haar betrekkelijk geringe waardenproductie mag zijn. De exploitatie van dit land ten bate van de eenzijdige belangen eener naar verhouding kleine groep van kapitaalbezitters maakt mogelijk, allen die tot deze exploitatie direct medewerken, een inkomen boven den norm te schenken.

Het gouvernement kan op dezen weg niet volgen; niet alleen doordat zijn jaarlijksch budget, in verband met zijn reusachtige

taak en het groote aantal zijner ambtenaren, veel grooter en daardoor veel minder elastisch is dan dat van een particulier bedrijf, maar in de eerste plaats doordat het de regeering vormt van geheel de Indische samenleving, terwijl een naar evenredigheid te groot deel der hier geproduceerde waarden bestemd is ter verrijking van de kapitaalbezitters en wie direct van dezen afhangen. Hierdoor blijkt de Indische samenleving, d.i. geheel het door de regeering bestuurde complex van Westersche en inlandsche maatschappij, te arm dan dat belangrijke uitgaven aan tractementen mogelijk zouden zijn. Hooge belastingen te heffen van het kapitaal zou den kapitaalbezitters aanleiding kunnen vormen, Indië bij beleggingen voorbij te gaan en hun geld in ondernemingen elders te steken; bij wijze van dreigement werd hierop reeds meer dan eenmaal gewezen, al ging dat steeds vergezeld van een misbaar dat duidelijk op overdrijving wees.

De woordvoerders van het kapitaal zijn niet gewoon, een blad voor den mond te nemen als ze de regeering onvoldoende behartiging verwijten van de belangen die zij, ter verzekering van ongestoorde exploitatie, in de eerste plaats behartigd wenschen te zien. Maar de zich sterk uitbreidende regeeringsbemoeienissen eischen veel en goed geschoold personeel en veel geld. Dit laatste is er niet voldoende; een veel te groot deel van wat in de schatkist terecht zou moeten komen, gaat naar het buitenland. En daardoor gaat het niet alleen met de aanvulling van het ambtenaarscorps alles behalve naar wensch, maar bovendien verlaat ieder die er de kans schoon toe ziet, den gouvernementsdienst terwille van een werkkring in een particulier bedrijf.

Dat moet natuurlijk spaak loopen. De regeering installeerde ongeveer anderhalf jaar geleden een commissie die tot taak kreeg, voorstellen tot herziening van de bezoldigingen in te dienen. De heer D. de Iongh Wzn, de burgemeester van Semarang, iemand die in het algemeen niet gewoon is een zaak op te geven, heeft onlangs het voorzitterschap der commissie neergelegd; de inzichten der meerderheid van de leden weken te sterk van de zijne af. Dat is een symptoom, en het is twijfelachtig of het der commissie gelukken zal, met voorstellen voor den dag te komen die niet, als het nieuwe belastingontwerp der regeering, onmiddellijk van alle zijden besprongen en aangevallen zullen worden.

Ware Indië een éénheidsstaat, het zou uit het buitenland de krachten laten komen die voor de ontginning van de schatten des lands noodig zouden zijn in grooter aantal dan het nu zelf kan leveren, en deze werkkrachten lokken door hooger tractementen dan de normale; dit systeem werd o.a. door Japan toegepast. Er zou dan sprake zijn van een standaardinkomen, afhankelijk van den rijkdom aan hier geproduceerde waarden. Een bezoldigingsprobleem, in den zin van het huidige, zouden wij hier dan niet hebben op te lossen. Of wel: ware de overheersching van de inlandsche maatschappij hier te lande van zoo ontwijfelbare kracht en de belastingdraagkracht van den inlander zoo groot, dat van hem alles gehaald zou kunnen worden wat noodig is om hier de geëischte bezoldigingen te betalen, er zou, afgezien van ethische motieven, evenmin een bezoldigingsprobleem behoeven te bestaan. Maar noch het een, noch het ander is het geval. Indië is géén eenheidsstaat, terwijl de financieele en belastingdraagkracht van den inlander te gering is en het verzet tegen versterking van den druk te krachtig zoude zijn, dan dat aan een van die mogelijkheden kan worden gedacht. Een derde mogelijkheid is er echter niet. Van een normale Indische bezoldiging, van een Indisch standaardinkomen is geen sprake; het inlandsche gemiddelde inkomen is voor den Europeaan te laag, en algemeene aanvaarding van wat voor het Europeesche door zou kunnen gaan, is veel te hoog dan dat de voor dergelijke bezoldigingen — die dan ook aan inlandsche krachten gegund zouden moeten worden — vereischte bedragen door deze Indische samenleving opgebracht zouden kunnen worden. Het is niet duidelijk, hoe voor dit vraagstuk een oplossing te vinden zou zijn, zoolang het regiem der kapitalistisch-koloniale exploitatie intact blijft.

Het is de moeite waard, er hier op te wijzen, dat de regeering van Britsch-Indië met vrijwel precies dezelfde problemen te worstelen heeft.

De onverzoenlijkheid der tegenstellingen, die hier door de exploitatie geschapen werden, spreekt zich het scherpst uit in de houding der uiterste groepen: de groep der ondernemers en die van de inlanders wier bestaan van het bedrijf der ondernemingen geheel of grootendeels afhankelijk is geworden. Deze staan ontwijfelbaar, recht tegenover elkaar; in de geesteshouding der leden van

deze groepen openbaart zich de strijd der klassebelangen ondubbelzinnig.

De Europeesche middengroep evenwel, die der intellectueelen, wier maatschappelijk bestaan wel direct, maar toch minder zichtbaar met de existentie en de ontwikkeling der Westersche samenleving hier te lande verband houdt, ondergaat de in het economisch leven werkende invloeden half- of niet-bewust, voelt dat er iets, of dat er veel, hapert in hetgeen er rondom haar gebeurt, maar slaagt er niet in, zich daarvan een helder gedachtebeeld te vormen. Zij analyseert niet of slecht, kan niet gelooven dat het kapitaal hier, als overal elders, krachtens zijn aard met cynische onmeedoogendheid werken *moet*, en spreekt zich uit in idealen en leuzen, die tegenover de practijk niet stand kunnen houden en dan ook tal van mutaties vertoonen, — of versterkt de gelederen der theosofen. Indië is het land der idealen die in de lucht hangen en der leuzen die nooit tot verwerkelijking komen. Zoolang de tegenstellingen nog niet op de spits gedreven waren, en zich, bij oppervlakkige beschouwing, verwachten liet dat ze nog wel te verzoenen zouden zijn, dat althans toenadering mogelijk was, vormden de leden dezer middengroep een vrij sterken steun voor de verdedigers van de ethische politiek. De ethische politiek bracht den inlanders eenige meerdere welvaart, maar tegelijk het verlangen naar nog veel méér welvaart; en, toen het besef begon te dagen dat het buitenlandsch kapitaal dat Indië exploiteert, er naar streeft, de inlandsche samenleving op één en hetzelfde lage plan van ontwikkeling te doen blijven, de zucht naar bevrijding van alle overheersching. Zóó werd het echter door die groep van goedwillende intellectueelen niet bedoeld. Zij deinst terug voor de natuurlijke konsekwentie van het werk van mede háár handen en lost zich meer en meer op; een zeer klein deel stelt zich aan de zijde der inlandsche beweging en verdedigt het goed recht ervan, — de massa echter loopt geheel over naar het andere kamp en versterkt de gelederen der koloniaal-conservatieven. De ethische politiek, de politiek der goede bedoelingen van hen die den inlander gaarne wat meer welvaart en vrijheid gunnen maar aan de grondslagen der koloniale overheersching niet getornd willen zien, heeft afgedaan. De wederzijdsche verhoudingen teekenen zich àl scherper af, en duidelijker dan ooit wordt beseft, dat men niet tegelijk het een en het ander wenschen kan; dat wie niet vóór ontwikkeling der inland-

sche samenleving is, daartegen is, en dat maatregelen ertoe in botsing doen komen met de belangen van het kapitaal. De onderscheiding, door de inlandsche pers gemaakt, in de „sini- en de „sana"-partij, de partij dergenen die Indië als hun vaderland beschouwen en die van hen wier streven er op gericht is, naar het land hunner geboorte terug te keeren zoodra ze „binnen" zijn, geeft dan ook blijk van juist besef voor de feitelijke verhoudingen.

Het ligt voor de hand, dat onder deze omstandigheden nagenoeg elke maatregel der regeering voorbestemd is, òf naar de eene, òf naar de andere zijde teleurstelling te wekken; en ook, dat ondanks haar meest oprechte bedoelingen het wantrouwen vooral aan inlandschen kant noodzakelijk sterk toenemen moet. Het streven van den huidigen landvoogd om tegenover alle partijen volstrekte billijkheid te betrachten, is volkomen oprecht; er hebben zich, in den loop zijner regeerperiode, tal van feiten voorgedaan die dit boven allen twijfel verheffen. Doch waar de wereld der maatschappelijke verschijnselen een zoo scherp en principieel conflict van belangen te zien geeft, komt billijkheid ten aanzien van de eene partij zelden neer op iets anders dan het toebrengen van schade aan de interessen der andere. En per slot van rekening blijft de regeering de vertegenwoordigster van het buitenlandsch kapitaal en de behartigster van de belangen der kapitaalbezitters. De koloniale exploitatie heeft nu eenmaal een bij uitstek zelfzuchtig doel en is geenzins bestemd, de inlandsche bevolking „tot beschaving en welvaart te brengen", zooals het gemeenlijk heet. Weliswaar heeft de regeering en hebben de Europeanen die de inlandsche bevolking naar billijkheid behandeld willen zien, de zedelijke verplichting tot het nemen en steunen van maatregelen van die strekking te aanvaarden, maar de regeering is en gevoelt zich gebonden, en zal zich in stijgende mate gebonden voelen door hare primaire taak, de taak welke zij, uit kracht van het doel harer existentie als *koloniale* regeering, in eerste instantie te volbrengen heeft: die der bevordering van de kapitalistische exploitatie van Indië. *Dit* wordt van haar geëischt en is het doel van haar bestaan. De rest is, van het standpunt van den kapitaalbezitter bezien, „Nebensache".

Dit juist is het, wat het besturen van dit land zoo uiterst moeilijk maakt. De meest oprechte bedoelingen der regeering raken bekneld tusschen de wenschen der inlandsche bevolking, die zich

zelfstandig organiseert, en de daaraan tegengestelde eischen van het buitenlandsch kapitaal. Er is geen uitweg. De kapitalistisch-koloniale exploitatie van Indië heeft in een impasse gevoerd, waaruit wij ons niet zullen kunnen bevrijden tenzij met geheel dit exploitatieregiem gebroken wordt.

Of dit mogelijk is, en of het spoedig mogelijk zal zijn — want de tijd dringt! — hangt geheel af van den loop van zaken op maatschappelijk terrein in West-Europa. Slechts socialiseering, meer of minder geleidelijk, van de thans kapitalistisch beheerde bedrijven ginds zal uitkomst kunnen brengen. Ik kan er hier niet diep op in-gaan en ik durf het niet, omdat voorspellingen ten aanzien van hetgeen op sociaal gebied gebeuren zal, altijd een sterk element van speculatie bevatten. Maar een kort overzicht van de ontwikkeling der verhoudingen, zooals deze zich vermoedelijk voltrekken zal, mag hier niet achterwege blijven.

Van de resultaten der batig-slot-politiek der vorige periode van koloniale exploitatie kan gezegd worden, dat zij voor een deel althans geheel het Nederlandsche volk ten goede zijn gekomen; er zijn o.a. vestingwerken en spoorwegen van bekostigd, zoodat de druk op den belastingbetaler lichter kon zijn dan zonder het bezit van het Indische wingewest mogelijk zou zijn geweest. Sinds echter het regiem der exploitatie door het buitenlandsch kapitaal tot ontwikkeling kwam, heeft de economische beteekenis van Indië voor Nederland een belangrijke wijziging ondergaan. Indië is afzetgebied voor kapitaal, gebied tot productie van grondstoffen voor de industrie en afzetgebied voor producten van de nijverheid daarginds. De beteekenis als afzetgebied voor Nederlandsche nijverheidsproducten is gering; van den totalen uitvoer uit het vrij verkeer van Nederland werd sinds 1890 niet meer dan 3 tot 5 procent jaarlijks naar Indië uitgevoerd. Wat van Indië aan grondstoffen, voedings- en genotmiddelen naar Nederland wordt geëxporteerd, vertegenwoordigt ongeveer 15 à 16 procent van den totalen invoer tot verbruik in Nederland. Het grootste deel van het kwantum jaarlijks naar Nederland uitgevoerde Indische producten wordt derwaarts verscheept omdat de markt er gevestigd is en gaat in heruitvoer naar elders. In dezen handel worden groote sommen verdiend — en het is dan ook alleszins begrijpelijk, ofschoon strijdig met Indië's belangen, dat in Nederland ze-

telende directies van hier bestaande bedrijven en andere belanghebbenden een actie voeren voor opheffing van de markten die zich hier in Indië onder den drang der oorlogsomstandigheden hebben gevormd, ten gunste van de markt in Nederland. De winsten komen echter een slechts kleine groep belanghebbenden ten goede; het Nederlandsche volk als geheel vindt er weinig baat bij.

Een kleiner deel der van Indië verscheepte grondstoffen wordt in Nederlandsche nijverheidsbedrijven verwerkt. Hierbij hebben allen die in deze bedrijven werkzaam zijn, uit den aard der zaak in meer of minder mate belang. Maar deze bedrijven vormen vermoedelijk een slechts onvoldoende compensatie voor die, van welke de oprichting in Nederland achterwege bleef doordat zij overbodig werden gemaakt door den uit Indië jaarlijks derwaarts gaanden goudstroom. Voor Engeland is vrij afdoende aangetoond, dat de omvang van den kapitaaluitvoer en die der emigratie van jaar tot jaar nagenoeg gelijken tred houden. Een groote export van kapitaal doet de werkgelegenheid in het eigen land onvoldoende toenemen. Voor Nederland geldt naar alle waarschijnlijkheid hetzelfde; het is althans zeer de vraag of de beteekenis der bedrijven in Nederland, die hun levensvatbaarheid danken aan de uit Indië ingevoerde grondstoffen, wel opweegt tegen hetgeen het moederland door den kapitaaluitvoer aan industrieën missen moet. Ook van dit standpunt bezien lijkt het belang van geheel het Nederlandsche volk bij de exploitatie van Indië niet groot.

Wie er echter wel, en terdege, zijde bij spinnen, zijn: de Nederlandsche kapitaalbezitters. Het zijn de eigenaren van en de aandeelhouders in Indische ondernemingen, die reeds behooren tot de betrekkelijk kleine groep der bezitters van het grootste deel van het nationaal vermogen, aan wie het leeuwendeel van den buit toevalt. Voor hen beteekent inderdaad dat „Indië verloren, rampspoed geboren" wordt; maar dat het Nederlandsche volk als geheél door het verlies van deze kolonie ernstig zou worden getroffen, of, indien het daardoor al een schok zou ondergaan, zich hiervan niet in verrassend korten tijd herstellen zou, bleek door de resultaten eener analyse van de statistieken betreffende de economische verhouding tusschen Nederland en Indië niet aannemelijk te worden gemaakt. De Nederlandsche arbeider heeft bij de exploitatie van dit land geen, of een zeer gering, belang. In zooverre zijn de verhoudingen in ons moederland aanmerkelijk

gunstiger dan die in Engeland, van welks uitvoer ongeveer 35 procent naar de koloniën, voornamelijk Britsch-Indië, gericht is, en waar ook de werkliedenklasse voor een zeer groot deel afhankelijk is van het bestaan van voor die koloniën werkende bedrijven.

Stellen wij ons nu voor, dat West-Europa, en dus ook Nederland, socialistisch geworden is. Dit beteekent dan, dat voor de behoefte geproduceerd wordt instede van, als tot dusver, voor de markt. Wat voortgebracht wordt boven hetgeen de maatschappij aldaar ter bevrediging van die behoeften noodig heeft, heeft niet langer waarde als middel om winst te maken, maar ter uitwisseling tegen producten van andere landen; uit Indië zullen langs dien weg de grondstoffen verkregen worden, welke de industrie in West-Europa toch in elk geval noodig zal blijven hebben. Maar een politiek van koloniale overheersching als de huidige, die bestemd is om, ten nadeele van de inheemsche maatschappij hier te lande, zeer eenzijdige belangen te dienen, zal dan overbodig geworden zijn. Want deze belangen zijn die van het buitenlandsch kapitaal, dat door een socialiseering van de voornaamste bedrijven juist een zeer groot deel van zijn macht en invloed verliezen zal; en juist deze belangen zijn het, die hier de afscheiding tusschen de Westersche en de inlandsche samenleving en geheel het dualistisch regiem eischen.

Verliest echter het kapitaal zijn invloed, dan verliest de Westersche samenleving haar beteekenis van voorpost en behartigster van buitenlandsche kapitalistische belangen. Droogt de bron der „drainage" op, dan heeft het bestaan eener samenleving van Europeanen in Indië, naast en afgezonderd van dat der inheemsche maatschappij gevoerd, geen zin meer. Dit wil niet zeggen dat hier te lande dan geen plaats meer zal zijn voor Europeesche ingezetenen, maar: dat wat in Indië, ook onder leiding van Europeanen, geproduceerd wordt, Indië ten goede zal komen. Niet de ontginning van de natuurlijke rijkdommen van dit land met behulp van Westersche technische middelen is voor Indië de oorsprong van de gevaren en vraagstukken, op welke in het voorgaande gewezen werd, — maar: het feit, dat die technische middelen eigendom zijn van elders wonende kapitaalbezitters, m.a.w. dat ze zoodanig functionneeren, dat de resultaten der exploitatie voor verreweg het grootste deel aan dit land onthouden worden. Wordt gebroken met de politiek die dit mogelijk maakt, dan is daardoor

tevens gebroken met het dualisme dat thans nog het wezen dezer koloniale samenleving kenmerkt. En dan ondergaat de Westersche samenleving in Indië een fundamenteele verandering.

Want zal de modern-Westersche techniek van productie en distributie, door het kapitaal hier geïmporteerd, en al wat daarmee samenhangt functionneeren ten bate van Indië-zèlf, dan is eerste voorwaarde dat de eigenaren dier middelen Indië als hun vaderland beschouwen en is er voor Europeanen die hier komen met de bedoeling, zich in betrekkelijk korten tijd een vermogen te verwerven waaraan voor hen in hun geboorteland niet te denken valt, nog slechts bij uitzondering plaats. Zij die hier de bedrijven over zullen nemen van de buitenlandsche kapitaalbezitters kunnen niet op hun beurt buiten Indië de vruchten der exploitatie gaan verteren. En daarom zal vooral het gouvernement zich in het Indisch bedrijfsleven krachtig moeten doen gelden.

Alle oprechte bedoelingen ten aanzien van de inlanders en hun samenleving ten spijt, moet erkend worden, dat de kern der bedrijfsleiders in afzienbare toekomst niet uit die kringen zal kunnen worden gerecruteerd. De technische en wetenschappelijke beschaving der inlandsche massa is over het geheel nog te laag dan dat zij een voldoend aantal op modern-Westersch plan van ontwikkeling staande individuën als haar organen vooruit zou kunnen stooten, aan wie de leiding in het maatschappelijk leven toevertrouwd zou kunnen worden. Er wordt in het algemeen tezeer vergeten, dat het receptief en het inventief vermogen — dit laatste dan opgevat als de psychische en intellectueele vatbaarheid tot doorvoelen en begrijpen van de zinrijkheid van hooger productiemethoden — zich als bijeen-behoorende tegenpolen in wisselwerking tot elkaar gelijkelijk behooren te ontwikkelen; dat het inventief vermogen in werking wordt gesteld zoodra de maatschappij aan vermeerderde productie behoefte krijgt, maar zijn resultaten toch niet verder kunnen gaan dan door hetgeen aan kennis van feiten en functies voorhanden is, toegelaten wordt. Zal een uitvinding waarde hebben, dan moet zij aan een sociaal-gevoelde behoefte tegemoet komen. Maar de behoefte richt zich op het naastbij-liggende; en het is ondenkbaar dat die eener samenleving, welke nog voor ruim 90 procent in de fase der gesloten dorpshuishouding steekt, uit zou gaan naar de modern-Westersche productie- en distributietechniek. Het proces is te vergelijken

met dat van het branden eener kaars: de hitte van de vlam doet de was smelten, en dank zij het smelten van de was wordt de vlam onderhouden. Juist door de tweeledigheid van dit proces, door deze wisselwerking, is onmogelijk dat zonder eenige van buiten-af komende oorzaak uit een brandende kaars plotseling een stuk wegvallen en het proces van het branden zich lager voortzetten zou. Het maatschappelijk ontwikkelingsproces vertoont een overeenkomstige tweeledigheid; en daarom is ondenkbaar, dat een sociaal organisme in zijn groei een periode zou kunnen overslaan.

Wel kan een ontwikkelingsperiode worden verkort, en dit zal hier ten aanzien van de inlandsche maatschappij stellig gebeuren, zoodra zij van haar banden zal zijn verlost. Wat thans door haast alle Europeanen voor moreele en intellectueele minderwaardigheid van den inlander wordt aangezien, is voor een groot deel het gevolg der reactie van het inlandsch sociaal organisme op de vijandige invloeden der economische overheersching door buitenlandsch kapitaal. Is voor zelf-ontwikkeling der inheemsche maatschappij de baan eenmaal vrij gemaakt, dan zullen diezelfde Europeanen zich verbaasd en beschaamd afvragen, of dat dezelfde inlanders zijn die zij voor indolent, dom, diefachtig en leugenachtig hielden. Ik heb een groot vertrouwen in de sociale capaciteiten der inheemsche bevolking van, vooral, Java. En al lijkt het denkbeeld, dat zij de kapitalistische fase van maatschappelijke ontwikkeling over zou kunnen slaan, een waan, even waarschijnlijk is, dat zij die periode in een verhoudingsgewijs kort tijdsbestek zal weten te doorloopen.

De industrie in West-Europa zal aanvoer van in Indië geproduceerde grondstoffen noodig blijven hebben in hoeveelheden die minstens even groot zijn als de thans derwaarts geëxporteerde kwanta. De maatschappij daarginds zal dan ook de productie van dergelijke hoeveelheden gewaarborgd willen weten. Hierom reeds zou een socialistisch West-Europa er vermoedelijk tegen op-zien, de handen geheel van Indië af te trekken en dit land zonder meer onafhankelijk te verklaren, — d.i. aan zijn lot over te laten; dit zou trouwens in volstrekten strijd zijn met de belangen der inlandsche maatschappij. De onafhankelijkheid van Indië zal voor de ingezetenen eerst volle waarde kunnen hebben zoodra dit land niet langer op wetenschappelijke en technische hulp van Europa

aangewezen zal zijn. Maar dit belet niet, dat Indië reeds in de periode van voorbereiding, welke voorafgaat aan het oogenblik waarop dit stadium bereikt wordt, zelfstandige éénheidsstaat zal kunnen zijn. De band met West-Europa zal niet den vorm van overheersching, maar dien van een bondgenootschap hebben. Is de maatschappij ginds socialistisch, dan brengt haar belang vanzelf de wenschelijkheid mee, de ontwikkeling van Indië voort te stuwen tot dit hetzelfde plan zal hebben bereikt.

De noodzakelijkheid dezer ontwikkeling van de verhoudingen biedt steun en richting aan een Indische vooruitstrevende politiek. Men schermt hier gaarne met het denkbeeld dat ten aanzien van dit land een „Realpolitik" noodig is, die haar steun en rechtvaardiging heeft te zoeken in de feitelijke verhoudingen. Het spreekt vanzelf, dat, wordt een ontworpen maatregel op haar doorvoerbaarheid getoetst, de beslissing tenslotte ligt bij den aard der maatschappelijke verhoudingen van het oogenblik zelf. Maar elke nieuwe maatregel behoort eén onderdeel te vormen van, geheel te passen in, een algemeen schema, bij ontwerp waarvan juist niet vooral met de actueele verhoudingen, doch met die der toekomst rekening behoort te zijn gehouden. Elke waarlijk vooruitstrevende actie houdt trouwens daarmee rekening; want de niet- of onbewuste visie op de toekomst, van leiders zoowel als van massa, is de naar buiten geprojecteerde onmiddellijke psychische reactie op den gang der maatschappelijke ontwikkeling. Het bewustzijn — en voor velen het onderbewustzijn — ondergaat den invloed van de noodzakelijkheid dier ontwikkeling en men voelt en weet met groote zekerheid, dat het dien kant uit moet, zonder de wenschelijkheid ervan precies in allen deele te kunnen verdedigen. Hoe heftiger en sterker die invloed, des te algemeener het gevoel voor de juiste richting. Politieke idealen sterven af, maar de verschillen tusschen de overige worden overbrugd door besef van den eisch van samengaan op de voornaamste programpunten. De Radicale Concentratie is een natuurlijk product der tijdsomstandigheden, terwijl het oogenblik van samensmelten van de vereeniging „Insulinde" met de Sarekat Islam niet ver meer af schijnt te zijn.

Er is geen vooruitstrevende politiek denkbaar die niet rekening houdt met de toekomst en den noodzakelijken gang der ontwikkeling daarheen. Daarom ook is het ontwerp tot unificatie van belas-

tingen door ons met instemming begroet, al is volkomen waar dat de armere Indo er door neergedrukt wordt tot lager maatschappelijk plan. Hij is niet te redden, behoort tot een klasse die als tusschenklasse geen toekomst heeft. Maar het streven naar unificatie is op de toekomst gericht en verdient te worden toegejuicht.

Onze taak voor het heden bestaat in voorbereiding, voor zooveel mogelijk, van de komst van den nieuwen tijd. Wij kunnen de macht van het kapitaal hier niet breken zoolang zij niet in Europa gebroken is. Wel kunnen wij een actie voeren ten gunste van een afronden van de scherpe tegenstellingen, al brengt dit *principieel* geen verbetering en al blijven ondanks dat die tegenstellingen bestaan. Critiek op al wat het kapitaal tot schade van de inlandsche samenleving uitricht is eerste eisch. Daarnaast echter is noodig bevordering van de stichting en den groei van instituten als Volksraad, technische hoogeschool e.d. Wij maken ons omtrent het doel dezer „schenkingen" geen illusie; wij weten zeer goed dat zij gedaan werden ter betere behartiging van de kapitaalbelangen, en dat ze, zooals ze thans, onder kapitalistisch exploitatieregiem, nog functionneeren, Indië in geen enkel opzicht meer zelfstandig maken. Maar zij behooren tot de instrumenten, die, door een *verandering* van hun functies, door een andere hanteering ervan, in de toekomst noodig zullen zijn als elementen tot opbouw van een homogeen Indisch sociaal organisme. En daarom aanvaarden wij ze reeds nu, met graagte; want het bestaan dier instituten zal de moeilijkheden der periode van overgang aanmerkelijk verlichten.

Op den achtergrond van dit streven ligt een beslist partijkiezen voor de belangen der inlandsche maatschappij hier te lande. Niet omdat wij eenige partij of groep het recht zouden willen ontzeggen om haar belangen te zien en te behartigen op de wijze op welke haar zulks, *van haar standpunt*, rationeel en noodzakelijk voorkomt. Maar omdat in dezen strijd van onverzoenlijke tegenstellingen gekozen *moet* worden ten bate van *de Indische maatschappij der toekomst*.

Buitenzorg, September 1919.

Het Grondverhuurvraagstuk op Java [1])

door

J. W. MEYER RANNEFT.

INLEIDING.

Van de grondverhuur op Java is de verhuur van gronden van Inlanders aan niet-Inlanders wel het meest belangrijk. Over dit deel van de verhuur zijn in de laatste tientallen jaren tal van publicaties verschenen; in den laatsten tijd trok het vraagstuk sterk de aandacht in verband met de inwerkingtreding der nieuwe Grondhuur-ordonnantie (Staatsblad 1918 No. 88), die, hoewel zij niet algemeen werd afgekeurd, toch tot heel wat felle critiek aanleiding gaf. [2]) Doel van dit opstel is om van den tegenwoordigen stand van het grondhuurvraagstuk een overzicht te geven en daarbij aan te toonen, dat de nieuwe Grondhuur-ordonnantie geenszins den smaad verdient, waarmede zij is overladen.

Hiertoe zal ik in het eerste gedeelte van dit artikel (A) de grondhuur tusschen Inlanders en niet-Inlanders behandelen; het eerste wat daarbij noodig is, is een beknopt doch zoo volledig mogelijk overzicht van de tegenwoordige grondhuurtoestanden.

---

1) De hoofdinhoud van bovenstaand artikel vormde het onderwerp van eene lezing, welke in de studiegroepen Batavia en Buitenzorg werd gehouden. Bij de verwerking van die lezing is rekening gehouden met het debat, dat in Buitenzorg plaats vond en dat in het Octobernummer is weergegeven.

2) De belangrijkste dezer kritieken zijn: „De suikerindustrie op Java en hare behoefte aan grond" door Prof. Mr. J. C. Kielstra, en „Grondhuur en Inlandsche Cultures" door Dr. Ph. van Harreveld.

In het eerste hoofdstuk van het eerste gedeelte zal getracht worden zulk een overzicht te geven; dit zal geschieden door een zoo stelselmatig mogelijk overzicht van wat de vorming van den grondhuurprijs bepaalt. Immers in deze prijsvorming komen alle factoren, die in het vraagstuk een rol van beteekenis spelen, tot uiting. De zoo noodige stelselmatigheid wordt nagestreefd doordat — onder erkenning dat ook andere wegen tot het doel voeren — de prijsvorming behandeld wordt op eene wijze, welke de oeconomische theorie daarvoor vrijwel onbetwist als juist aangeeft. Op die manier kan men pogen uit den overvloed van bijzonderheden het algemeene te vinden.

Nu houde men voor alles in het oog, dat de economische theorie zelve geen wetten kant en klaar geeft. Eene economische wet is ten slotte niet anders dan het constateeren, dat bepaalde personen in bepaalde omstandigheden een neiging hebben om op een bepaalde manier te handelen. [1]) De algemeene prijswetten, zooals die in de economische wetenschap gegeven worden, steunen — tenzij het tegendeel uitdrukkelijk wordt vermeld — als regel op de vooronderstelling, dat dezelfde bepaalde omstandigheden bestaan a.l. een uitgebreide gelegenheid tot ruilen, zaakkundigheid en volkomen vrijheid bij beide partijen. Zij nemen dus — met andere woorden — aan, dat bij een ruil beide partijen hun eigen belang voldoende kunnen, willen en mogen doorzetten, en dat zij bovendien dit eigen belang kennen.

Het is bekend, dat aan deze eischen in de praktijk veelal niet wordt voldaan.

Maakt dit feit nu de theorie of de wetten, die zij geeft, waardeloos?

Allerminst. Het zegt alleen, dat men die wetten niet klakkeloos als stelregel mag aannemen voor alle landen, alle toestanden of alle tijden; dat die wetten dus slechts betrekkelijke waarde hebben.

En wanneer wij dus met bijzondere omstandigheden te maken hebben, zullen wij steeds rekening moeten houden met wat de algemeene wetten leeren. Alleen zullen wij zorgvuldig moeten nagaan, waar en in hoeverre niet voldaan wordt aan de voorwaarden, welke men bij het uitspreken der algemeene wetten stilzwijgend als bestaande veronderstelt.

---

[1]) Zie b.v. A. Marshall Principles of economics, 7e editie, blz. 33.

In ons geval zullen wij dus aan de hand van de theorie de factoren nagaan, welke den prijs beheerschen; wij zullen dan bij elken factor kunnen aangeven wat voor bijzonders zich daar in ons geval voordoet. Alleen op die wijze kunnen wij een zoo volledig mogelijk inzicht in het vraagstuk krijgen, kunnen wij ons een oordeel vormen omtrent de velerlei zeer uiteenloopende uitspraken, welke omtrent de feiten gegeven worden; kunnen wij onze eigen meening omtrent de tegenwoordige prijzen in uitspraken, in stellingen, in wetten zoo men wil, formuleeren.

Na deze uiteraard zoo objectief mogelijk te houden beschrijving van den bestaanden toestand zal in het tweede hoofdstuk worden nagegaan, waarom over de beschreven feiten verschillend wordt geoordeeld en in verband hiermede worden uiteengezet waarom voor voortgezet Overheidsingrijpen aanleiding bestond.

In het derde hoofdstuk zal dan worden aangegeven, welke veranderingen het nieuwe Overheidsingrijpen brengt en in het vierde volgt dan weer de beoordeeling van den nieuw te scheppen toestand.

Als tweede gedeelte (B) van dit opstel volgt dan eene beschouwing omtrent het economisch karakter van grondtransacties tusschen Inlanders onderling en eene korte behandeling van de vraag of en, zoo ja, hoe de Overheid ook daarin moet ingrijpen.

A. DE GRONDVERHUUR VAN INLANDERS AAN NIET-INLANDERS.

I. De grondverhuur onder de vroegere bepalingen.

§ 1. De factoren, welke den grondhuurprijs beheerschen.

Bij het stellen van het vraagstuk ziet men, dat het een transactie geldt, waarbij eenerzijds grondbezitters geld ontvangen, anderzijds huurders voor dat geld het tijdelijk gebruiksrecht op een stuk grond krijgen.

Onmiddellijk dringt zich de vraag op, waarom dit gebruiksrecht slechts tijdelijk is. Het antwoord ligt voor de hand. De Overheid wil beletten, dat niet-Inlanders duurzame rechten op den grond van Inlanders verkrijgen. Men houde dit goed in het oog, want door dit feit wordt het geheele vraagstuk beheersch.

De Staat heeft den grond onverbrekelijk gebonden, niet aan bepaalde individuen maar wel aan eene bepaalde groep van individuen. De Staat heeft daardoor eene scherpe grens getrokken en de voorwaarden vastgesteld, waaronder die groep van individuen vrijheid heeft om haar grond te verhuren aan den niet-Inlander. De Staat heeft dus zoodoende een overheerschenden invloed op den aard van het ruilobject en op den persoon van de ruilende partijen.

Zien wij thans hoe en in welke verhouding die partijen hun ruilobject ruilen m.a.w. tot welken prijs de grond verhuurd wordt. Dan valt daarbij onmiddellijk een andere, zeer belangrijke karaktertrek van het vraagstuk op. Het is deze, dat bij dien ruil de prestaties van beide partijen niet gelijktijdig plaats hebben; de verhuurder staat als regel zijn grond eerst af lang nadat hij het geld heeft gekregen. Het betreft dus een ruil van een tegenwoordig tegen een toekomstig goed; m.a.w. het grondhuurvraagstuk is een credietvraagstuk, iets dat het gemeen heeft met tal van andere ruilvraagstukken in eene tropisch-koloniale maatschappij. En alle ingewikkelde factoren, die bij het crediet werken, die de hoogte van den credietprijs, de rente, bepalen in eene maatschappij, waarin verkeers- en gesloten huishouding elkaar raken, gelden daarom mede voor de bepaling van den grondhuurprijs.

Daardoor hangt ook het grondhuurvraagstuk nauw samen met al de andere credietvraagstukken in de desa. Want men bedenke goed, dat het den verhuurder als regel alleen te doen is om geld te krijgen. Welke tegenprestatie hij daarvoor geeft is een tweede. Hij kan betalen in grond, als hij bij de fabriek leent, in geld als hij bij de afdeelingsbank of bij het pandhuis leent, in grond, in geld of in producten — om van arbeid niet te spreken — als hij bij den gegoeden landgenoot leent.

Men kan het grondhuurvraagstuk nooit begrijpen, als men dit niet steeds voor oogen houdt, dat in den grondhuurprijs, *die vooruitbetaald wordt*, steeds een credietprijs ligt besloten.

De grondhuurprijs hangt samen met, is afhankelijk van, andere credietprijzen. Men kan dit uitdrukken door te zeggen, dat het vraagstuk der grondhuurprijzen een z.g. vraagstuk is van samenhangende prijzen, maar men doet goed daarbij in het oog te houden, dat deze samenhang eene eigenaardige beteekenis heeft, door-

dat credietprijzen beheerscht worden door de bijzonder groote en bijzonder rekbare vraag naar consumptief crediet in de Inlandsche maatschappij.

Gaan wij thans door met onderzoek naar de vraag, in welke verhouding het contante geld tegen den tijdelijken grondafstand over eenigen tijd wordt geruild, waardoor de grondhuurprijs dus practisch wordt bepaald. Nu weet ieder dat dit geschiedt door „vraag en aanbod". Deze uitdrukking is niet onjuist, maar zij is niet gelukkig. Het is eene z.g. elliptische uitdrukking, eene uitdrukking, die wel wat noemt maar die nog meer verzwijgt.

Volgens de prijstheorie toch wordt de prijs beheerscht door zeht factoren waarvan vier samen de „vraag" en vier het „aanbod" worden genoemd. Voor wij deze factoren een voor een behandelen zullen wij hen even noemen voor ons bijzondere geval.

Het aanbod wordt hier beheerscht door:

1. het aantal grondverhuurders;
2. hun ruilobject: de tijdelijke rechten op den grond;
3. de waardeering door de verhuurders van het hun aangeboden ruilobject: het contante geld;
4. de waardeering door de grondverhuurders van den tijdelijken grondafstand.

De vraag wordt beheerscht door:

5. het aantal huurders;
6. hun ruilobject: het contante geld;
7. de waardeering door de huurders van de tijdelijke rechten op den grond;
8. de waardeering door de huurders van het geld.

§ 2. Het aanbod van gronden.

1e. *Het aantal verhuurders* hangt af van verschillende oorzaken, waaronder de mate van versnippering of ophooping van het grondbezit een eerste plaats inneemt. Dit aantal wordt indirect, doch daarom in niet minder sterke mate, beperkt door het rayonstelsel. Eveneens wordt het beperkt door het in de grondhuurbepalingen neergelegd verbod om meer dan één derde van den grond in te huren.

2e. Wat betreft *het object der verhuring*, de tijdelijke grondafstand, heeft men op drie punten te letten.

Het eerste wordt gevormd door de eigenschappen van de gronden zelf, hunne samenstelling, hunne ligging, hunne uitgestrektheid. Op dit laatste oefent de Overheid weer invloed uit door rayonstelsel en verbod om meer dan één derde deel van den grond van een desa tegelijk in te huren.

Het tweede punt is de tijd, waarvoor de grond in huur mag worden afgestaan. Deze termijn is door de Overheid nauwkeurig geregeld en beperkt. Dit is van grooten invloed; bestond zulk eene beperking niet, dan zou de mogelijkheid zijn geopend den grond voor onafzienbaren tijd af te staan. Het derde punt is de bepaling van den termijn, welke verloopt tusschen het ontvangen van het geld en de levering van den grond. Ook deze termijn is door den wetgever beperkt. Deze bepalingen kunnen niet altijd stipt worden gehandhaafd; zij worden misschien vaker overtreden dan gevolgd. Niettemin hebben zij eene zeer groote preventieve werking. Want zij vormen toch steeds een krachtigen prikkel voor den ondernemer om in dit opzicht grenzen in acht te nemen, daar hij steeds de kans loopt, dat, indien het te erg zou worden, de bekrachtiging van zijn contracten zou worden geweigerd d.w.z. dat zijn bedrijf ernstig zou worden gestoord. De bepalingen waarborgen althans dit, dat de huurder niet doelbewust streeft naar het verlengen van den termijn van vooruitbetaling. Bestond deze beperking niet, dan zou de vooruitbetaling ongetwijfeld veel worden vervroegd.

3e. *De waardeering van het geld door den verhuurder* is vaak onredelijk groot en dit is voor de huurprijsbepaling van overwegend belang.

Dat die waardeering overmatig is wordt door niemand, die de praktijk kent, ontkend. Dr. Van Harreveld geeft in zijn werk [1]) eene plastische beschrijving, hoe de verhuurders zich voor den verhuurder verdringen om geld machtig te worden.

Waarom die waardeering zoo groot is, is eene vraag, die het vraagstuk in zijn kern raakt. In het algemeen en in het kort gezegd, de reden van dit verschijnsel is het feit, dat de

[1]) Blz. 161.

verhuurder voor het leven in een geldhuishouding geen voldoende economisch besef heeft. De geldhuishouding — hier komt het op neer — verruimt in groote mate en vaak ineens de vrijheid tot gebruik en verbruik. De Inlandsche grondbezitter benut die vrijheid als de vrijheid tot misbruik; hij vindt daarin gelegenheid om wat hij heeft in geld om te zetten. Hij heeft zooals Dr. Van Harreveld het uitdrukt eene sterke „neiging tot overconsumptie".

Deze naar verhouding overmatige geldbehoefte van den Inlander ligt voor een deel aan hem zelf, zijn aanleg en karakter; voor een deel ligt zij aan van buiten af werkende oorzaken. Allereerst werken dan hier de sociale behoeften, de neiging om te voldoen aan verplichtingen, die hij meent te hebben tegenover zijn — op zich zelf weer door den invloed van het geldverkeer veranderende en verworden — omgeving. Dat deze factor de grondhuur sterk beïnvloedt, blijkt als men nagaat waarvoor de grondhuurpenningen worden besteed;[1]) het blijkt dat dit voor een groot deel geschiedt voor consumptieve doeleinden. Daarbij komen dan de belastingen en naast al deze verplichtingen staan dan nog de toch nimmer te verwaarloozen economische behoeften.

Gaat men na hoe tegenover deze uitgaven zich de inkomsten van den landbouwer verhouden, dan ziet men eene hopelooze onregelmatigheid. Want de landbouwer leeft veelal in het voorschot. Nu neemt de vooruitbetaalde grondhuur onder dat voorschot een groote plaats in. De rietaanplant blijft ruim een jaar, soms anderhalf jaar, in den grond en gedurende dien tijd en den tijd, dat het daarop volgend Inlandsch gewas groeit, derft dus de landbouwer alle inkomsten van dien grond, tenzij hij opnieuw voorschot neemt over een nieuwen termijn, die begint anderhalf jaar nadat dit voorschot is ontvangen. Heeft een landbouwer al zijn grond tegelijk verhuurd, dan geldt dit alles natuurlijk in veel sterkere mate, dan wanneer hij — wat veel vaker voorkomt — slechts een deel van zijn grond verhuurt. Doch ook in dit laatste geval blijft het uiteraard van veel belang.

---

1) Mindere Welvaart Onderzoek. Deel VI f, blz. 38 e.v., VI d, blz. 60 e.v.

Inderdaad, men behoeft geen groot econoom, geen ervaren practicus, geen bevoegd Inlanderkenner te zijn om in te zien, dat iemand, die in zulke omstandigheden leeft, voor het contante geld eene overmatige waardeering moet hebben. En men behoeft de suikerindustrie nog allerminst een kwaad hart toe te dragen als men aanneemt, dat de hier aangegeven reden wel de voornaamste is waarom een suikerfabriek, die voor het eerst gronden huurt in een desa, die — onverschillig of zij gelegen is te midden van of buiten den rietaanplant — zich tot nog toe buiten het voorschot wist te houden, daarvoor in den beginne zooveel meer moet betalen.

Nu kan men toegeven, dat dit alles niet altijd en overal zoo is. Er zijn Inlanders, ook grondbezitters, die niet geheel willoos staan tegenover het klinken der rijksdaalders; er zijn er zelfs, die een soort berekening maken dat zij, als zij hun grond verhuren, elders meer kunnen verdienen. Ook stem ik toe, dat juist de industrie, doordat zij de gelegenheid tot loonarbeid schept, de ontwikkeling van het economisch besef in de hand werkt. [1])

Doch dit alles doet niets af aan het onomstootelijk feit, dat de meerderheid der grondbezitters nog economisch besef mist. En evenmin doet het iets af aan het feit, dat de onderneming, die een commercieele en geen filanthropische inrichting is, juist deze meerderheid der grondbezitters uitzoekt om er contracten mee te sluiten.

4e. Om de factor *waardeering door den verhuurder van zijn ruilobject* te overzien, is het weer wenschelijk hem in drieën te ontleden, t.w. den grond zelf, den duur van den grondafstand en den tijd, liggende tusschen de ontvangst van het geld en de levering van den grond.

De waardeering van den grond zelf, de taxatie van wat de grond den Inlander zelf zou kunnen opbrengen, is natuurlijk weer afhankelijk van velerlei factoren; de hoedanigheid van den bodem, de verkoopbaarheid van Inlandsche producten enz.

---

[1]) Prof. Kielstra in „Sociaal Economische Opstellen" aangeboden aan Mr. H. B. Greven, blz. 222.

Ik ga hierop niet verder in.

De stijging der grondhuren in de laatste tientallen jaren is grootendeels een gevolg van dezen factor. Dat deze factor van belang is, wordt door niemand ontkend; de kwestie is juist dat zoowel Prof. Kielstra als Dr. Van Harreveld de beteekenis er van overschatten.

Ik kom thans in dit verband aan een punt, dat voor de praktijk van overwegend belang is en dat door sommigen nog zeer op den voorgrond wordt geschoven n.l. de niet-economische pressie, die op den verhuurder kan worden uitgeoefend. Want deze komt ten slotte hierop neer, dat het den grondbezitter, die niet mee zou willen verhuren, hoogst onaangenaam gemaakt zou worden als hij den grond zelf zou bewerken. Dit zou dan zijn waardeering van den grond verlagen.

Komt nu zoodanige onwettige dwang voor? Dr. Van Harreveld ontkent het hartstochtelijk. [1]) Doch tegenover dezen getuige staan van oudsher tal van anderen; [2]) men kan dit constateeren zonder dat men daarmede een blaam werpt op de suikerindustrie. Het is voor alles noodig deze kwestie nuchter en zakelijk te beschouwen. Doet men dit, dan ziet men, dat het hier geen bijzondere suikermisstand geldt, doch dat het eenvoudig een uitvloeisel is van de staatsinrichting eener tropische kolonie, zooals die in de praktijk werkt en niet anders werken kan; eene staatsinrichting, waarbij het individu onvermijdelijk minder rechtszekerheid en de Overheden — ook de laagste en plaatselijke — onvermijdelijk meer macht moeten hebben dan in eene westersche democratie. Elders ben ik hierop dieper ingegaan; [3]) hier bepaal ik mij tot het constateeren van deze waarheid.

Het feit, dat eene commercieel werkende kapitalistische onderneming in zulk een maatschappij werkt, moet onvermijdelijk tot een groote sociale macht leiden. Onvermijdelijk, omdat in de praktijk men veelal slechts de keuze heeft tus-

---

[1]) Blz. 176 e.v.

[2]) Zie b.v. Mindere Welvaart Onderzoek, dl. VI d, blz. 48 e.v.

[3]) Koloniaal Tijdschrift 1917, No. 7, „Scheiding van bestuur en politierechtspraak op Java".

schen sociale macht of hinderlijke machteloosheid. Men moet — om het met in de praktijk meermalen gehoorde woorden te zeggen — niet betalen om medewerking te krijgen maar om tegenwerking te voorkomen.

Hiermede wordt geen veroordeeling uitgesproken. Wat de suiker hier doet, doen tal van anderen en doet ook het Gouvernement zelf, zij het met andere bedoelingen. De bekende prentah aloes is immers niet anders dan onwettige — maar daarom nog niet altijd schadelijke — dwang. Men kan echter onmiddellijk daarbij constateeren, dat dit alles anders wordt en dat met het verdwijnen van den „aziatischen bestuursvorm" zooals de scherpziende practicus J. C. Baud dit stelsel noemde, alles anders wordt. Voor de beoordeeling van het vraagstuk van den grondhuurprijs wil ik dezen factor dan ook verder buiten beschouwing laten.

Een enkel sprekend feit echter om de gedane bewering, dat die prijs wel door niet-economische invloeden wordt beïnvloed, te staven.

Bij grondhuurstrijd tusschen twee fabrieken stijgt niet alleen de grondhuurprijs doch vooral en in veel sterker mate de premie, welke de ondernemer aan de desahoofden uitkeert.

Concurrentie tusschen kapitaalkrachtige lichamen leidt in eene tropische maatschappij onvermijdelijk tot onduldbare en niet te voorkomen misstanden. De — door niemand betwiste — onontbeerlijkheid van het rayonstelsel alleen is op zich zelf reeds een bewijs, dat een tendenz tot misstanden bestaat.

Hierbij nog een opmerking, hoe het bestuursstelsel op een en ander rechtstreeks van invloed is. Ons belastingstelsel waarbij — omdat anders de zaak in het honderd loopt — het desahoofd aansprakelijk wordt gesteld voor verschillende belastingen, werkt de tusschenkomst dezer autoriteiten bij het ontvangen der gelden en het inbrengen der gronden sterk in de hand.

In dit verband ten slotte een enkel woord over de verhuur van z.g. communale gronden met wisselende of weinig vaste aandeelen d.z. gronden waarop het grondrecht van het individu sterk beperkt is. Deze beperking geschiedt door de gemeenschap en in die gemeenschap drukt zich de wil uit, hetzij van het desahoofd, hetzij van de gezamenlijke „deelgerech-

tigden". De praktijk leert dan ook, dat in communale streken de fabrikant zich in verbinding stelt — en zich ter wille van het bestaan van zijn bedrijf onvoorwaardelijk moet stellen — met de machthebbers in de desa; en van dezen veelal de inhuur bedingt van bepaalde — liefst groote — complexen.

Op het verband dat bestaat tusschen de suikerindustrie en den vorm van het grondbezit ga ik hier niet verder in, hoe belangwekkend dit vraagstuk ook zijn mag. Ik vestig er alleen de aandacht op, dat in omstandigheden als de boven geschetste, het individu bij de verhuur van zijn grond veelal slechts de keuze heeft tusschen verhuren op bepaalde voorwaarden of het soms met groote moeite en last pogen om door ruil of uitmeting een stuk grond te krijgen dat buiten het verhuurde complex valt. Zulks drukt uiteraard den grondhuurprijs. Over Java als geheel genomen wordt trouwens voor communale gronden met wisselende of gemakkelijk ruilbare aandeelen aan grondhuur per bouw minder betaald dan voor erfelijk individueele of vaste communale gronden. Men zou dit zoo kunnen uitdrukken, dat in die streken het grondrecht van het individu, het ruilobject van den verhuurder dus, van minder beteekenis is dan elders; dat daarom dit ruilobject minder wordt gewaardeerd en dat dit zich uitdrukt in den prijs.

Dat in dit geval naast die mindere individueele rechten nog een gemeenschapsrecht staat, heeft — zooals gezegd — tot nog toe als regel niet bewerkt, dat de prijs veel werd opgezet. Het is echter geenszins uitgesloten, dat dit hier en daar anders kan worden. De praktijk kent reeds nu uitzonderingsgevallen, dat een communale desa in een fabrieksrayon niet mee wil verhuren en dat in zulk een desa zelfs de armste deelgerechtigden door het klinkende contante geld niet tot verhuur te brengen zijn.

Nog op een bijzondere omstandigheid moet bij de waardeering van den grond door den verhuurder gewezen worden: het is de groote invloed, die de gewoonte en het nauwe verband der Inlandsche samenleving op de prijsbepaling hebben. De praktijk leert, dat de verhuurder veelal aan den huurprijs als eerste eisch stelt, dat het bedrag niet minder is dan wat vroeger werd gegeven en dan wat aan anderen voor een zelfde uitgestrektheid wordt betaald. Het is een bekend feit,

dat deze neiging vaak zwaarder weegt dan b.v. de overweging wat de grond kan opbrengen bij eigen bewerking.

Van het tweede punt bij de waardeering van den grondafstand door den verhuurder, den termijn waarvoor wordt ingehuurd, valt niets bijzonders te zeggen: het derde evenwel, de tijd die verloopt tusschen de ontvangst van het geld en de levering van den grond, is van overwegend belang.

Zagen we hierboven, dat de Inlander in zijn gebrek aan economisch inzicht een onevenredige beteekenis hecht aan het contante geld; hier is het de plaats te constateeren dat hij het toekomstig goed, de netto-opbrengst van den grond (na aftrek ook van een passende belooning voor arbeid), na den oogst vaak zeer onderschat.

Men kan Prof. Kielstra volmondig toegeven, dat de Inlandsche verhuurder ruilt omdat hij daarin voordeel ziet, [1]) doch voor wie de praktijk kent zegt dit niet anders dan dat hij dit voordeel anders ziet dan iemand die eenig economisch besef heeft, dat hij m.a.w. door zijn domheid dat voordeel vaak verkeerd ziet. Het is een onbetwist en ook door Dr. Van Harreveld toegegeven [2]) feit, dat voor onmiddellijk geleverde gronden veel meer betaald moet worden dan bij vooruitbetaling.

§ 3. De vraag naar gronden.

De vier factoren die de vraag samenstellen kunnen korter worden behandeld.

5e. *Het aantal huurders* is door het rayonstelsel beperkt tot één in elk rayon. Dat hierdoor de huurprijs laag wordt gehouden, wordt zelfs door Prof. Kielstra erkend. [3]) Boven werd gezegd, dat dit rayonstelsel absoluut noodzakelijk is. De rayonneering geschiedde tot nog toe hoofdzakelijk door de fabrieken zelf. Geschiedde dit niet, dan zou de Overheid moeten ingrijpen. Zij werkt trouwens op dit oogenblik reeds sterk in die richting, overal waar en wanneer daartoe eene gelegenheid ontstaat.

---

1) Sociaal Economische Opstellen voor Prof. Greven, blz. 222. Tijdschrift B.B. 1914, Deel 47, blz. 19; „Koloniale Staathuishoudkunde", deel I, bldz. 173.

2) Blz. 126|127.

3) Sociaal Economische Opstellen, blz. 220.

Ten aanzien van de factor:

6e. *de hoeveelheid geld* is alleen dit op te merken, dat het bij ondernemingen in ruimer mate voorhanden is dan bij de andere adressen waar de Inlandsche verhuurder om geld terecht kan.

7e. *De waardeering van den grond door den huurder* is uiteraard weer in drieën te scheiden; t.w. de mogelijkheid om den grond productief te maken, de duur van de occupatie, de termijn van vooruitbetaling.

Wat het eerste betreft, blijkt dat die waardeering vaak vrij hoog kan zijn. Dit is evenwel lang niet overal het geval. Het zou voor verschillende fabrieken mogelijk zijn om bij grondhuren van *f* 200.— of *f* 300.— in plaats van *f* 50.— per bouw nog te blijven bestaan; de feiten leeren dat andere fabrieken echter bij de thans betaalde grondhuren al niet meer kunnen rendeeren. In verschillende streken zou de suikercultuur zelfs niet loonend zijn, al kreeg zij de gronden voor niets. Op den huurprijs heeft intusschen — door het rayonstelsel — deze waardeering door den huurder geen invloed; dat is namelijk in dit opzicht de werking van dat stelsel, dat het bij de prijsvorming dezen factor praktisch vrijwel uitschakelt. Dit blijkt mede hieruit, dat de hoogste grondhuren wel eens betaald worden door weinig winstgevende fabrieken. Voorts blijkt dat vooral tegenover kleine huurders (b.v. bibitplanters voor wie overigens ook geen rayonstelsel geldt) de Inlandsche grondbezitter vaak waarlijk niet zwak staat, en hen zeer behoorlijke prijzen weet te doen betalen.

Met het oog op de bedrijfszekerheid appreciëert de ondernemer langjarige contracten als regel meer dan éénjarige. Soms uit zich dit in het betalen van een toeslag op den huurschat.

De termijn van vooruitbetaling is in twee opzichten van belang. Eenerzijds beteekent natuurlijk die vooruitbetaling rente-derving, zij het ook dat dit wordt opgewogen — en dit wel ruimschoots — door de lagere huurprijs. Anderzijds is echter de vooruitbetaling een voordeel, omdat men zich daarmede de noodige bedrijfszekerheid verschaft. Dit punt verdient de aandacht. Het mes snijdt hier van twee kanten. Men krijgt thans de bedrijfszekerheid niet alleen zonder extra

daarvoor te betalen, doch men heeft door de vooruitbetaling nog voordeel van de lage prijzen.

8c. *De waardeering van het geld door den huurder* is betrekkelijk laag. Dit is zijn sterkste wapen en hij heeft het ook voortdurend noodig. Want in zijn concurrentie met andere voorschotgevers is de fabriek gehandicapt. De Inlandsche geldschieters toch houden bij hun crediet-verstrekking veel meer rekening met de zwakheden van den debiteur; zij zijn coulant bij de afbetaling en gemakkelijk bij het geldverstrekken; zij weten van de onvolkomenheden van de tropische bestuursinrichting, zooals die in de praktijk werkt, misschien nog beter te profiteeren dan de fabrikant. Door dit alles zal de fabrikant steeds zoodanige prijzen moeten betalen, dat hij minder rente rekent dan de andere voorschotgevers.

§ 4. Conclusies.

Wat leert nu deze ontleding van de factoren, die den grondhuurprijs beheerschen; wat geeft deze vermelding van feiten welke allemaal al vaak door anderen zijn gezegd?

Allereerst dit, dat het vraagstuk bijzonder ingewikkeld is en wel zoo ingewikkeld, dat eene volledige behandeling, die inzicht geeft in de vele plaatselijke verschillen tusschen grondhuurprijzen, bij gebrek aan deugelijke gegevens vooralsnog onmogelijk is. Het Syndicaat gaf indertijd in de enquête Paets tot Gansoyen en ook daarna [1]) nog waardevolle cijfers; het Departement van Binnenlandsch Bestuur is bezig nadere gegevens in te winnen.

Zijn nadere gegevens bijeen, dan zal eene vruchtbare behandeling van het vraagstuk mogelijk zijn door na te gaan, hoe en in welke mate de verschillende factoren werken waarvan thans wel vaststaat dat ze invloed hebben, maar waarvan nog niet met zekerheid is aan te geven hoe zij op verschillende plaatsen verschillend werken. De cijfers, die thans beschikbaar zijn, veroorlooven het trekken van zulke gedetailleerde conclusies niet. Die, welke de Heer Paets indertijd in zijn werk trachtte te geven [2]) omtrent den samenhang van den grondhuurprijs met bevolkingsdichtheid en met het percentage van den grond, dat voor den

[1]) Jaarverslag 1916 Bijl. VIII.

[2]) Grondhuurprijzen bij de suikerindustrie op Java (1911), bldz. 20|21.

rietaanplant gebruikt wordt, zijn te oppervlakkig om eenige beteekenis te hebben.

Zijn conclusies omtrent de details niet te geven, enkele algemeene gevolgtrekkingen zijn daarom nog wel met volkomen zekerheid te maken.

Ik noem er hier een tweetal.

De eerste is deze: de invloed, welke op den grondhuurprijs wordt uitgeoefend door de waardeering — door den verhuurder — van de geschiktheid van den grond voor de teelt van Inlandsche gewassen of voor de teelt van suikerriet, wordt als regel overschaduwd door andere invloeden.

Door de bijeen te brengen, meer nauwkeurige gegevens zal deze stelling zonder twijfel duidelijk worden bevestigd. Uit de onvolledige gegevens, welke thans ter beschikking staan, kan men zoo al geen bewijs dan toch een zeer sterke aanwijzing putten voor de juistheid daarvan. Vergelijkt men de cijfers van den Heer Paets tot Gansoyen betreffende de bedragen, welke in elke afdeeling per bouw aan grondhuur worden betaald, [1]) met de cijfers van de padiproductie per bouw per afdeeling zooals die b.v. zijn af te leiden uit de Mindere Welvaart Verslagen, [2]) dan blijkt dat van een overheerschenden invloed van de padiproductie op den grondhuurprijs geen sprake is.

De tweede conclusie is deze: Hoezeer de huurprijzen in de laatste tientallen jaren ook algemeen stegen, deze stijging bleef — in scherpe tegenstelling met wat men in de laatste jaren in Nederland zag gebeuren — vooral in de oorlogsjaren, belangrijk beneden de algemeene prijsstijging van de producten van den bodem.

Inderdaad beiden conclusies, die wel aantoonen, dat — in strijd met de meening van Prof. Kielstra [3]) — de leer van Ricardo, welke onmiddellijk verband legt tusschen den grondhuurprijs en

---

[1]) Grondhuurprijzen bij de suikerindustrie op Java (1911), blz. 129. In den bijbehoorenden staat zijn de namen der afdeelingen niet genoemd doch gemakkelijk te vinden b.v. uit de gegeven bevolkingscijfers.

[2]) Deel Vb, 2de Deel, bijlage 7. Het is noodig daarbij rekening te houden met het uit dienzelfden staat blijkend feit in welke mate oostmoesson padi geplant werd.

[3]) Sociaal Economische Opstellen blz. 229. Tijdschrift van het Binnenlandsch Bestuur 1911, Deel 40, blz. 319|320.

de zuivere opbrengst van den grond, [1]) in dit geval niet opgaat. De redenen daarvan liggen wel zeer voor de hand; de omstandigheden, welke Ricardo bij het opbouwen van zijn leerstuk als bestaand aannam, gelden hier niet.

En dit is waarlijk niet het eenigste voorbeeld, dat uitspraken die omtrent den grondhuurprijs worden gegeven, onvolledig zijn of onjuist.

Deze onjuistheid nu kan voortkomen uit tweeërlei oorzaak. Zij kan, zooals bij Mr. Kielstra, voortspruiten uit gebrek aan feitenkennis; zij kan, zooals bij Dr. Van Harreveld, voortspruiten uit het trekken van onjuiste of onvolledige conclusies.

Wil men voor deze bewering bewijzen? Zij liggen in de geschriften der beide critici voor het grijpen.

Ik noem de uitspraak van Prof. Kielstra, dat het grondhuurvraagstuk op Java wordt beheerscht door dezelfde factoren als de pachten en huren overal elders. [2]) Alsof hier niet de prijs beïnvloed werd door een ingrijpende agrarische wetgeving, die toestanden schept welke geheel en al verschillen van die overal elders.

Ik noem zijn uitspraak dat de grondhuur der fabrieken een „renteloos voorschot" [3]) is. Alsof in dit land met zijn zorgelooze bevolking bij deze ruil tusschen tegenwoordige en toekomstige goederen geen prijs, geen rente, voor die eerdere beschikking zou worden betaald.

Ik noem ten slotte zijn uitspraak, dat bij deze ruil het spel van vraag en aanbod plaats zou vinden en dat nimmer een poging is gedaan om te bewijzen dat dit spel „onvoldoende" werkt. [4]) En dit voor een ruilvraagstuk, waarbij de Overheid op bijna alle objectieve factoren, die den prijs beheerschen (het aantal verhuurders, het aantal huurders, de uitgestrektheid van den grond, de duur van den occupatietermijn, de termijn die verloopen mag

---

[1]) Zie b.v. Pierson's Leerboek der Staatshuishoudkunde, 2e druk, Deel I, blz. 98.

[2]) Sociaal Economische Opstellen, blz. 228.
De suikerindustrie op Java en hare behoefte aan grond blz. 21.

[3]) De suikerindustrie enz. blz. 24.

[4]) Tijdschrift voor het Binnenlandsch-Bestuur 1911, Deel 40, blz. 319|320.

tusschen betaling en grondlevering), in sterke mate beperkend heeft ingegrepen.

De fouten, die Dr. Van Harreveld maakt zijn — zooals ik zeide — van anderen aard; aan kennis der praktijk mangelt het dezen geharnasten strijder niet. En indien ook hij steeds spreekt van b.v. de vrije werking van vraag en aanbod, [1]) van de schade die de ondernemer door rentederving [2]) lijdt, is het slechts omdat deze practicus aan de termen vrije vraag en aanbod, rente, huurwaarde [3]) enz. een andere beteekenis hecht dan die, welke daaraan in de economie gegeven wordt.

Teekenend voor den trant van het betoog van Dr. Van Harreveld is b.v. zijn uitspraak, [4]) dat de suikenindustrie op Java volmaakt is overgeleverd aan de macht en de willekeur der grondbezitters en zich dus heeft te schikken naar de eischen der verhuurders. Een uitspraak, die niet bepaald onjuist is, doch die evenveel of even weinig zegt als b.v. de mededeeling dat de Nederlandsch-Indische Spoorweg Maatschappij volmaakt is overgeleverd aan de macht en de willekeur van reizigers en expediteurs. Immers, waar het op aan komt, is, wat die eischen der verhuurders bepaalt en tot hoever hun macht en willekeur zich uitstrekt. Tot nog toe was dat niet verder dan tot het bedingen van waarlijk niet buitensporige grondhuur-prijzen.

En indien wij nu zelf uit den chaos der feiten een paar onbetwistbare stellingen naar voren zouden willen halen, dan zouden die als volgt zijn te formuleeren:

1. Het grondhuurvraagstuk der Java-suikerindustrie is ontstaan en wordt beheerscht door het feit, dat de Overheid den grond gehouden heeft in handen van eene groep van personen, die economisch zwakker zijn dan de niet-Inlandsche huurders.
2. De Overheid heeft in de verhuur op velerlei wijze ingegrepen o.a. door ingrijpende beperking van de prestaties, waartoe de verhuurder bevoegd is. Men kan alleen dan van een vrij spel van vraag en aanbod spreken, als men bedenkt dat deze vrije beweging slechts binnen nauwe grenzen plaats kan hebben.

---

1) B.v. blz. 223.
2) Blz. 175.
3) B.v. blz. 51, 121.
4) Blz. 247 conclusie no. 44.

3. Het grondhuur-vraagstuk is een credietvraagstuk. De grondhuurprijs wordt door het geven van voorschot sterk beïnvloed.

Men zou een en ander kunnen samen vatten in de volgende meer algemeene uitspraak. Hoewel de Staat zich geroepen heeft geacht om met het oog op de botsing tusschen het Westersche groot-kapitaal en de Oostersche gesloten huishouding regels te stellen, opdat de Inlandsche grondbezitter niet de dupe wordt van zijn economische minderwaardigheid, heeft het bij het overgroot deel der Inlandsche grondbezitters algemeen waar te nemen gemis aan economisch besef op de grondhuurovereenkomsten welke die grondbezitter sluit nochtans grooten invloed.

De uitspraak lijkt een gemeenplaats; zij is het misschien ook. Maar het feit, dat deskundigen nog beweringen uiten als die welke hiervoor werden bestreden, maakt het noodig haar hier nog eens te herhalen.

II. Beoordeeling van den tegenwoordigen toestand.

§ 1. Redeneering dat de tegenwoordige grondhuurprijzen te laag zijn.

Zij, die de grondhuurprijzen „te laag" achten, steunen bij het uitspreken van dat oordeel — bewust of onbewust — op de stellingen, waarmede ik het vorige hoofdstuk besloot.

Hun uitgangspunt is, zooals Mr. H. J. Tasman het kernachtig in enkele korte woorden formuleerde, „dat ons koloniseeren geen „nadeeligen invloed mag hebben op den economischen toestand „der Inlandsche bevolking", [1]) of zooals het ergens in een Regeeringspublicatie over een nauw verwant onderwerp [2]) gelukkig is uitgedrukt: „dat op den voorgrond moet staan dat de bevolking bij den nieuwen toestand niet verlieze".

---

[1]) Zie het — overigens helaas met niet voldoende zorg bewerkte — in druk uitgegeven Dictaat voor de Bestuursacademie, Deel II blz. 9. De stelling werd met andere woorden gezegd in zijn Voordracht in het Indisch Genootschap „De oeconomische zijde van het vraagstuk der grondverhuur" blz. 118.

[2]) Toelichting der nadere voorzieningen tot bescherming van de oeconomische belangen der Inlandsche bevolking in cultuurcentra op Java en Madoera. Landsdrukkerij, 1915, blz. 28.

Korte, eenvoudige uitspraken, doch waarin een heel stelsel van koloniale politiek besloten ligt. En wat ons in deze kwestie nauw moet interesseeren: het beginsel, dat indertijd door het heldere inzicht van de grondleggers onzer agrarische wetgeving en o.a. onder invloed van niemand minder dan Thorbecke, als basis is aangenomen voor de Inlandsche grondpolitiek. In de bekende proclamatie van 1866 (Staatsblad 1866 No. 80) wordt met nadruk verklaard, dat de Koning aan de Inlanders, die grond bezitten „in individueel en erfelijk of gemeentelijk gebruik" de erkenning van het „regt op dat gebruik" verzekerd wil hebben en „dat derhalve zeer ernstig zal worden gewaakt tegen alle inbreuk op hun gebruiksrechten, van welke zijde die ook mocht worden beproefd".

En nu is de redeneering deze, dat dit waken voor de grondrechten geen zin zou hebben als niet tevens gewaarborgd werd dat die rechten voor de Inlandsche grondbezitters een voldoende beteekenis, dus ook een voldoende economische beteekenis, zouden houden. En wat al diegenen, die de grondhuurprijzen „te laag" achten, beweren, komt ten slotte hierop neer, dat het doel, dat volgens hen de Overheid heeft en moet hebben, bij de tegenwoordige grondhuurregeling niet wordt bereikt.

Is dit beweren, zooals Mr. Kielstra meent, een uiting van „volkomen wanbegrip" van economische verhoudingen, het zou het alleen dan zijn als het doel, dat de Overheid zich volgens hem moet stellen en gesteld heeft, verkeerd was of als practisch verder ingrijpen onmogelijk zou zijn. Wij hopen hieronder (in § 4) aan te toonen dat noch het een noch het ander het geval is.

§ 2. Redeneering, dat de tegenwoordige grondhuurprijzen goed zijn.

Vooraf echter een andere vraag. En wel deze: waarop zij, die het verder ingrijpen der Overheid verderfelijk achten, hun oordeel gronden. Immers ook zij spreken een oordeel uit; zij achten de tegenwoordige prijzen „goed" of „juist"; zij leggen dus ook een maatstaf aan.

Welke nu is die maatstaf? Prof. Kielstra brengt dat vraagstuk herhaaldelijk ter sprake doch duidelijk doet hij dat niet. In zijn eerste geschrift toetst hij de betaalde huur alleen aan de „recht-

matigheid". Uitdrukkelijk zegt hij „men voere geen billijkheids- of nog minder gevoelsargumenten aan". [1]) Nu is uiteraard gemakkelijk in te zien, dat als men zich stelt op het standpunt, dat de bestaande wet onbetwistbaar juist is, het pleit spoedig beslecht is. Dan zijn inderdaad de betaalde grondhuurprijzen juist.

Maar de zaak is nu juist, dat men de vroegere wetgeving en de daarbij betaalde pachtprijzen niet juist, niet billijk, achtte, en dat men daarom die bepalingen heeft gewijzigd. In zijn laatste geschrift komt Prof. Kielstra dan ook met een andere motiveering. „De vraag of de landbouwnijverheid een met de juiste pacht- „waarde overeenkomende grondhuur betaalde, schijnt mij aan de „hand van de voorhanden gegevens niet voor beantwoording vat- „baar". [2]) Meent Prof. Kielstra dat men, alvorens men ingrijpt, moet wachten totdat die vraag beantwoord is? En zou hij willen ingrijpen als die grondhuren minder zijn dan de „juiste pachtwaarde"? Maar wat verstaat Prof. Kielstra onder juiste pachtwaarde?

Wij weten dat pacht is de prijs die in de werkelijkheid voor den tijdelijken grondafstand wordt betaald. Over de afpaling van het begrip grondrente bestaat in de economie geen volkomen eenstemmigheid. Maar het is te motiveeren daaronder te verstaan: dat [3]) deel van het maatschappelijk inkomen, dat te danken is aan de onverwoestbare natuurkracht welke de grond bevat. [4])

Vroeger legden verschillende economen veelal nadruk op de stelling, dat in een maatschappij waarin voldaan werd aan bijzondere voorwaarden (de bovengenoemde veronderstelling van algemeene ruilvrijheid, zaakkundigheid en economisch inzicht) de pacht en de grondrente samenvallen. Vandaar dat Pierson, die voorstelde om het woord grondrente door pachtwaarde te vervangen, met zooveel woorden zegt dat [5]) pachtwaarde is „datgene wat de eigenaar zou kunnen verkrijgen, indien hij zich op „streng commercieel standpunt plaatste, op het standpunt dat de

---

[1]) Tijdschrift van het Binnenlandsch Bestuur 1911, Deel 40, blz. 314.

[2]) De suikerindustrie op Java en haar behoefte aan grond, blz. 29|30.

[3]) D. Ricardo, Principles of Political Economy, Hoofdstuk II alinea 2.

[4]) Sommigen (b.v. Prof. Diepenhorst. Voorlezingen over de Economie, Deel III, blz. 224) kiezen het begrip ruimer. Tot ons betoog doet dit niets af.

[5]) Leerboek der Staathuishoudkunde Deel I blz. 89.

„effectenmakelaar inneemt wanneer hij ter beurze werkzaam is".

En zou nu Prof. Kielstra waarlijk meenen dat „de vraag nog niet is beantwoord" of de Inlandsche verhuurder bij de verhuur „het standpunt inneemt dat de effectenmakelaar inneemt, wanneer hij ter beurze werkzaam is?" Het stellen van de vraag alleen is een bespotting.

Of verstaat Prof. Kielstra onder juiste pachtwaarde iets anders? [1]) Maar dan is het toch minstens wenschelijk, dat hij hier scherper definieert. En hoe ter wereld stelt hij zich voor ooit uit te maken wat die juiste pachtwaarde „in geld uitgedrukt" zal zijn? Een probleem dat ook in andere landen met meer eenvoudige grondrechten vrijwel onoplosbaar [2]) en bovendien van weinig practisch belang is.

Prof. Kielstra schijnt echter in dit bepalen van de juiste pachtwaarde een maatstaf te willen zien of men en, zoo ja, hoever men moet ingrijpen. Nu is het verdienstelijk, dat Prof. Kielstra zulk een maatstaf zoekt. Want inderdaad, wij hebben er een noodig. Maar nu is juist dit zulk een storende leemte in het betoog van Prof. Kielstra, dat hij niet duidelijk aangeeft, welken maatstaf hij zelf heeft aangelegd. En wat nu toch in een betoog, dat die pachtprijzen zooals zij nu betaald worden „goed" zijn, zeker niet gemist kan worden, is het bewijs dat men bij het ingrijpen in die prijsvorming juist zoover moet gaan als thans is geschied. Waarom moet b.v. de termijn van vooruitbetaling ongeveer 19 maanden zijn en niet gebracht worden op b.v. 7, iets waardoor de grondhuurprijs met misschien 20 % zou stijgen. Waarom mag slechts voor één oogstjaar tegelijk betaald worden en niet b.v. voor tien oogstjaren tegelijk, iets waardoor de prijs met misschien 50 % zou dalen?

Op deze vragen geven Prof. Kielstra's artikelen geen antwoord. En toch is zulk een antwoord noodig.

Nu wil ik gaarne erkennen, dat ook Prof. Kielstra ten slotte de noodzakelijkheid van een diepere motiveering heeft gevoeld, zij het eerst in zijn laatste geschrift en in ander verband. [3]) In-

---

[1]) Uit zijn „Koloniale Staathuishoudkunde" blijkt dat niet.

[2]) Philippovich, Grundrisz der Politischen Oekonomie, deel I, blz. 374; Marshall, Principles of Economics, blz. 422; Oswalt Vorträge über wirtschaftliche Grundbegriffe blz. 98.

[3]) De suikerindustrie op Java en haar behoefte aan grond, blz. 55.

derdaad geeft de schrijver daar — doch in een geheel ander betoog — het beginsel, waarop zijn oordeel omtrent de grondhuurprijzen rust. Het is dit, dat de Overheid in eene kolonie tot taak heeft om te voorkomen, dat de Inlandsche grondbezitter gedepossedeerd wordt, terwijl verder moet worden aangemoedigd, dat op den grond zooveel mogelijk wordt geproduceerd.

En hier ligt dus de grondslag van Prof. Kielstra's oordeel: hij meent dat de tegenwoordige grondhuurtoestanden voldoen aan de eischen die hij bij het uitspreken van zijn beginsel stelt.

§ 3. Het beginsel der agrarische wetgeving.

Op het beginsel komt het dus aan; hier ligt de bron van alle misverstand. Terecht zegt Prof. Kielstra, dat het noodig is de beginselen der agrarische wetgeving in nadere beschouwing te nemen.

Het ligt buiten het bestek van dit opstel hierop anders in te gaan dan door het zoo kort en zoo scherp mogelijk aangeven van de groote hoofdlijnen.

Allereerst is hier te vermelden het standpunt der unificisten, [1]) van hen die althans willen streven naar een opheffing van rechtsverschil tusschen Europeanen en Inlanders. Zij, die tot deze groep behooren, wenschen daarom nog niet af te zien van beschermende politiek; zij meenen alleen dat de scheidingslijn behoort te worden getrokken tusschen zwakken en sterken en niet tuschen Inlanders en niet-Inlanders. Deze meening nu schijnt niet alleen practisch onuitvoerbaar, zij is ook wetenschappelijk onhoudbaar. Men heeft om dit in te zien op den voorgrond te stellen dat wij leven in een kolonie en wel in een z.g. bevolkingskolonie, dat is een land, waar tusschen eene talrijke inheemsche bevolking van velerlei aard, eene betrekkelijk kleine groep vreemdelingen woont als leiders van het staatsbestuur en van de productie. Men kan er over treuren dat dit zoo is, en men kan door woord, geschrift of voorbeeld betoogen dat het anders moet worden, maar wil men zakelijk blijven dan zal men goed doen het als feit te aanvaarden. De unificisten nu — en dit is hun fout — doen dat niet. Zij hopen door het maken van een aantal wetten den toestand te kunnen

[1]) B.v. Mr. A. B. Cohen Stuart in Koloniale Studiën van October II. blz. 262.

scheppen, dien zij het ideaal achten. Zij zien voorbij — hier komt het op neer — dat de maatschappij veel meer invloed heeft op de wet dan de wet op de maatschappij.

Om het meeningsverschil te begrijpen dat tusschen de niet-unificisten bestaat moet men een stap verder gaan en zich rekenschap geven wat in zulk een kolonie de taak der Overheid moet zijn. Deze taak nu is tweeledig. Eenerzijds houdt zij in de verheffing der bevolking, anderzijds de ontsluiting der koloniale rijkdommen, eene ontsluiting welke in de gegeven wereldorde nu eenmaal niet anders mogelijk is dan door kapitalistische grootproductie. Aan deze twee plichten ontleent de koloniale Overheid haar bestaansrecht, haar mandaat, om het zoo uit te drukken. Zij vindt in het vervullen dier plichten haar rechtvaardiging. En het meeningsverschil, dat over het agrarisch grondbeginsel bestaat, is terug te brengen tot de vraag in welke verhouding deze plichten tot elkaar behooren te staan.

Toch is de kwestie niet zoo eenvoudig als zij — zoo gesteld — schijnt.

Want zij, die de kapitalistische productie op den voorgrond stellen, verzuimen nooit er op te wijzen, dat de meerdere productie onontbeerlijk is voor de verheffing der bevolking. Op dezen grond bepleiten zij dan ook op agrarisch gebied het openen van grootere of zelfs algeheele mogelijkheid tot het vervreemden van den grond.

Zij, die de verheffing van de Inlandsche bevolking op den voorgrond stellen verzuimen nooit er op te wijzen, dat de ontwikkeling van het volk de productie doet toenemen. En wat de agrarische wetgeving betreft wijzen zij er op, dat niet alleen het vervreemd raken van een millioenenbevolking van zijn grond moet leiden tot een ontevredenheid en onrust, die elke productie onmogelijk maakt, maar ook dat het brengen van den grond in handen der economisch sterkeren nog niet altijd vermeerdering van productie beduidt. Zij komen daarbij aan met het inderdaad niet weg te cijferen argument, dat de productie op het een twaalfde deel van Java dat door particuliere landen in beslag werd genomen en waar dus absolute vervreemdings mogelijkheid van den grond bestond, niets hooger is dan elders.

Nu nemen zoowel Prof. Kielstra als de voorstanders der nieuwe grondhuurbepalingen een tusschenstandpunt in. Beiden meenen, dat zoowel het openen van de mogelijkheid tot kapitalistische

productie als de bescherming van den Inlandschen landbouwersstand noodzakelijk is.

Het verschil van meening begint eerst als men wil uitmaken tot hoever die bescherming zal gaat. Prof. Kielstra meent dat het voldoende is te waarborgen, dat de Inlander niet wordt gedepossedeerd en hij hecht aan dit woord „depossedeering" een eng begrip. Hij acht het voldoende, dat de bezitter door eenige formeele banden aan den grond gebonden blijft.

Tegen deze opvatting stellen anderen de hunne. Zij wenschen — zooals gezegd — vóór alles, dat „de Inlandsche grondbezitter niet verlieze"; zij wenschen daartoe, dat hij als regel aan den grond gebonden blijft door banden, welke althans door transacties met het groot-kapitaal niet zoo kunnen worden geschonden dat zij geen beteekenis meer hebben.

Zij meenen en waardeeren dat dit het grondbeginsel is onzer grondwetgeving.

§ 4. De beginselen der agrarische wetgeving kwamen bij de vroegere grondhuurordonnantie niet voldoende tot hun recht.

Indien in den loop der jaren een heele rij van schrijvers hardnekkig volhield, dat de grondhuurprijzen „te laag" waren en de tegenwoordige Indische Regeering ten slotte aan hun roepstem gehoor gaf, dan is dat waarlijk niet geweest uit „volkomen gemis aan economisch inzicht" zooals Prof. Kielstra meent, maar dan was dat uit overtuiging, dat dit gezonde grondbeginsel onzer koloniale politiek in de grondhuurbepalingen niet voldoende tot zijn recht kwam, en dat onder die bepalingen zoo al geen formeele dan toch een feitelijke depossedeering van den landbouwer plaats vond.

Wat toch, zoo dient men zich hier af te vragen, is het doel waarom juist de grondbezitters moeten worden beschermd? Het is dit, dat het de grondbezitters, de landbouwers, zijn die de kern der samenleving uitmaken. En dat zij die kern uitmaken is ten slotte daarom, omdat zij in den grond een middel hebben waaruit zij door *behoorlijken* arbeid *regelmatige, behoorlijke* inkomsten kunnen trekken. Dit alles is in een land als Java niet anders dan elders. Wel moet men er zich rekenschap van geven, dat, indien men voor Java de woorden „boer" en „boerenstand" wenscht te gebruiken, deze woorden hier slaan op landbouwers wier bedrijf

oneindig veel kleiner en primitiever is dan dat der Europeesche boeren. Doch dit doet niets af aan het feit, dat ook hier de tani toch nog de kern der samenleving vormt en dat het voor hem, zoo goed als voor den Europeeschen boer, noodzakelijk is dat hij door behoorlijken arbeid regelmatige, behoorlijke inkomsten uit den grond trekt.

En een beschermende agrarische wetgeving zal dus alleen dan aan haar doel beantwoorden als zij beschermt tegen invloeden, die het bestaan van zulk een boerenstand bedreigen, doordat zij de regelmatigheid en de grootte van het inkomen bedreigen of doordat zij belemmeren dat zulk een inkomen door behoorlijken arbeid wordt verkregen.

Nu is de grief tegen de vroegere grondhuurbepalingen, dat zij die bescherming niet geven. Voor het eerste punt, de regelmatigheid en de grootte van het inkomen, is dit duidelijk. Het tweede punt, de bewering dat de tegenwoordige grondhuurtoestanden een ongunstigen invloed hebben op het bedrijf van den tani, behoeft eenige toelichting.

Er wordt niets anders mee bedoeld dan dit, dat het voor een bedrijf en vooral voor een dwergbedrijf als dat van den tani nooit goed kan zijn dat de producent voortdurend tot over zijn ooren in de schuld zit, voortdurend twee jaar of meer achter is met zijn huishouding.

En nu begrijpe men de redeneering goed. Ik zeg niet dat deze toestand ontstaan is door de suikerindustrie, ik constateer alleen, dat de suikerindustrie door het geven van voorschotten meehelpt den toestand te bestendigen. Ik ontken voorts allerminst dat de aanwezigheid van de suikerindustrie in andere opzichten de Inlandsche landbouw kan stimuleeren. Ik ontken zelfs niet, dat deze gunstige invloed van de industrie kan opwegen tegen de nadeelen. Ik constateer weer alleen, dat het voorschotstelsel op zich zelf er toe meewerkt den Javaanschen landman voortdurend in de schuld te houden. En dit in de schuld zetten is een nadeel, en moet onvermijdelijk en onbetwistbaar een nadeel zijn, zoowel voor den man als voor zijn bedrijf. In dit opzicht oefent het vroegere grondhuurstelsel dus een min gunstigen invloed uit. Zoo men al niet zeggen kan, dat het de pijlers doet ineenzakken waarop de gezonde boerenstand rust, wel kan men daarvan zeggen dat het

belet dat pijlers worden opgericht, waarop een te scheppen gezond Inlandsch bedrijf kan worden gegrond.

Dit nu voelden zij, die de grondhuurbepalingen onvoldoende achtten, beter dan hun tegenstanders. En het is dan ook geen toeval dat die voor- en tegenstanders gegroepeerd waren zooals dat in de werkelijkheid plaats vond. Eenerzijds vond men behalve de direct-belanghebbenden, liberale bureaucraten als Van Rees en nu een theoreticus als Prof. Kielstra, anderzijds vond men van oudsher heele rijen bestuursambtenaren, een scherpziend voorman uit de cultures als de Heer Benjamin — en hij was onder hen niet de eenige —, een econoom van den naam als wijlen Mr. H. J. Tasman, die gewend was geen oordeel uit te spreken dan na grondige studie der feiten. Ik herhaal: het is geen toeval, dat aan deze zijde juist de ambtenaren stonden van den practischen bestuursdienst, en dat het een der vooraanstaande figuren onder hen was, het Raadslid Mullemeister, die reeds vijf en twintig jaar geleden in een ontwerp-grondhuurordonnantie de beginselen neerlegde, welke thans door de Regeering zijn overgenomen. Want juist de bestuursambtenaren voelen, meer dan wie ook, in hun dienst de heilzame werking, die de bescherming van het Inlandsch grondrecht heeft. En daarom voelden zij het best, waar die bescherming te kort schoot.

Zooeven werd reeds erkend, dat de maatregelen, die de niet-Inlandsche grondhuur verder moeten beperken, slechts een deel van de oorzaken bestrijden die de ontwikkeling of wil men het ontstaan van een gezonden boerenstand belemmeren. Juist dit nu vormt voor de tegenstanders een punt van aanval. Een deel hunner, vooral de practici, zal wellicht het nut van den maatregel inzien, want onder hen zijn velen die niet alleen den tani door en door kennen maar die hem ook een warm hart toedragen.

Maar wat hun grieft is, dat de maatregel alleen gericht is tegen de niet-Inlanders. Waarom, zoo vragen zij, worden wij gebonden, terwijl tegen de andere gevaren die den landbouwersstand bedreigen niets wordt gedaan.

Ziet men dan niet, dat wij met ons voorschot niet anders doen dan voorkomen dat de Inlander elders onder veel slechter voorwaarden leent? [1])

[1]) Zie b.v. de artikelen van de Heeren J. Poll en de Ruyter in „de Suikerbond" van 1918 blz. 404 en 425.

Inderdaad, deze vragen liggen meer voor de hand dan hun beantwoording. Niettemin is zulk een beantwoording afdoende te geven.

Zij is tweeledig.

Allereerst kan worden toegegeven, dat men bij het voorschot vaak aan het individu een dienst bewijst, die het vraagt; dat men dus een landbouwer in de voor hem gegeven omstandigheden helpt. Maar wat men nu wil doen is juist om die gegeven omstandigheden te veranderen. Het feit dat men zoo overvloedig crediet neemt is een maatschappelijk euvel en dat wil men verminderen. Het is geenszins de bedoeling om de overige crediet-vraagstukken te laten rusten.

Maar nu heeft men geconstateerd, dat de vroegere grondhuurbepalingen ongewenschte toestanden vastleggen. Zou men nu dit niet mogen veranderen alleen omdat elders nog slechtere toestanden bestaan die men voorloopig nog niet aan kan?

Men moet bij het verheffen van den Inlandschen boerenstand ergens beginnen. Nu zal niemand ontkennen dat de plaats waar men begint een zeer belangrijk punt is. De oorzaak van alles blijft steeds de onbekwaamheid der Inlandsche landbouwers om in de geldhuishouding te leven. Welnu, een der machtigste middelen, waardoor die geldhuishouding onder Inlandsche landbouwers wordt ingevoerd, is onbetwistbaar de suikerindustrie. Zij is lang niet het slechtste maar wel een van de belangrijkste. En daarom is het allerminst irrationeel om bij haar te beginnen.

Er is nog een tweede en nog belangrijker argument. Dit raakt wederom den grondslag van de geheele agrarische politiek; het is een uitvloeisel van de tweeledigheid van de koloniale Overheidstaak. De ontsluiting der koloniale rijkdommen brengt nu eenmaal onvermijdelijk de invoering mede der kapitalistische verkeershuishouding. En nu is dit wel het noodlot van het tropische volk op Java, dat het eenerzijds de capaciteiten mist om zich in die kapitalistische huishouding staande te houden, terwijl het anderzijds in zijn talrijkheid niet kan bestaan dan met behulp van de kapitalistische productie. Maar zoo goed als het de plicht is van de koloniale Overheid om de onvermijdelijke botsing van het groot-kapitaal met de Inlandsche maatschappij tot stand te brengen, zoo goed is het plicht om te zorgen dat die botsing het tropische volk niet benadeelt. Daarom komt het juist aan op de

feiten, die zich bij die botsing voordoen en grijpt men dus daar in. Hier kom ik weer terug op het argument, dat de fabriek op voordeeliger voorwaarden geld voorschiet dan de Inlandsche geldschieter. Het is onloochenbaar. Maar het is even onloochenbaar, dat in het algemeen een verplichting, welke men tegenover landgenooten heeft, minder drukkend wordt gevoeld dan eene verplichting tegenover vreemdelingen. De geschiedenis leert dat zulks waarlijk niet alleen hier en alleen nu het geval is, doch dat van oudsher in tal van landen dergelijke transacties met vreemden een bron vormden van ontevredenheid, afgunst en haat. Daarom is regeling van zulke transacties een eerste plicht der Overheid.

Men heeft tegen de minimum-prijzen opgeworpen, dat alleen dan als de Overheid — zooals bij onteigening — door dwang het eigendomsrecht breekt, als het dus *Staats*taak is dat recht te breken, de Overheid het recht en de plicht heeft om de schadeloosstelling vast te stellen naar wat zij zelve billijk acht. [1]) In eene maatschappij die, zooals vele Westersche, het *onbeperkte* eigendomsrecht tot basis heeft, is die stelling te verdedigen. Doch deze tropisch koloniale maatschappij heeft juist niet het onbeperkte eigendomsrecht tot basis; het grondrecht hier is beperkt en moet beperkt zijn door het vervreemdingsverbod. En omdat de Overheid in deze maatschappij tot plicht heeft om de vreemde industrie mogelijk te maken, omdat dit dus deel is van haar Staatstaak, daarom zal dan ook juist hier de Overheid het recht hebben om voor transacties met die vreemde industrie zoo noodig in te grijpen in de prijsvorming naar een maatstaf die zij billijk acht.

§ 5. Vergelijking met de beginselen van pachtwetgeving elders.

Een enkel woord om te wijzen op de overeenkomst en het verschil, die bij het ingrijpen op gebied van den pacht bestaat met Westersche landen.

De overeenkomst is deze, dat ook daar de Overheid ten behoeve van den kern der maatschappij, den boerenstand, ingrijpt in de transacties, welke die boeren moeten sluiten ten opzichte van wat hun bestaansmiddel, den grond, betreft.

---

[1]) Dr. Van Harreveld b.v. blz. 248, conclusie no. 45.

Het verschil is, dat daar door het daar geldend agrarisch recht die grond is in handen van economisch sterken, dat men daar dus de economisch minder sterken, de boeren, de pachters, moet steunen om den grond te *krijgen* op zoodanige voorwaarden dat daarop een gezond boerenbedrijf kan worden uitgeoefend. Hier zijn de boeren, de economisch zwakken, door het verbod van grondvervreemding gebonden aan den grond; hier moet men dus deze groep steunen om den grond te *houden* onder zoodanige voorwaarden dat daarop een gezond Inlandsch boerenbedrijfje mogelijk blijft.

Daarom heeft men ginds een reeks van maatregelen genomen of bepleit in het belang van de huurders, maatregelen waarvan een der meest sprekende is de vaststelling van maximum-prijzen. [1]) Daarom heeft men hier maatregelen noodig ter bescherming van den verhuurder, maatregelen die allereerst inhouden, dat die verhuurder den grond periodiek terugkrijgt en die nu culmineeren in de vaststelling van minimum-prijzen.

§ 6. Politieke argumenten tegen den vroegeren toestand.

Behalve de boven aangegeven motieven heeft de Regeering voor haar ingrijpen nog argumenten van politieken aard en wel zoo tegenover het binnenland als tegenover het buitenland.

De binnenlandsche politieke toestand maakt ook weer aannemelijk, waarom juist de transactie van Inlanders en niet-Inlanders aan banden moeten worden gelegd. In de eerste plaats wel daarom, omdat daarmede velen agitatoren tegen de Nederlandsche kolonisatie een der meest bruikbare wapenen uit de hand geslagen wordt. Deze toch hadden in de lage grondhuurprijzen steeds een argument, dat veelal bij nadere beschouwing niet zoo deugdelijk was als zij voorgaven, maar dat toch nooit naliet om op hen, die vatbaar zijn voor ontevredenheid, diepen indruk te maken. Men wijst er veelal op, dat bij dat drijven tegen de suikercultuur veelal afgunst in het spel is. Het is zoo. Maar wat doet dat er toe? De tegenpartij verwijt aan het kapitalisme hartelooshеid en egoïsme. Maar wat helpen al deze verwijten? Het Gouvernement heeft nu eenmaal het bestaan van die afgunst als een feit en zelfs als een belangrijk feit te aanvaarden. En dit is dan ook een der

[1]) Op overwegingen van verwanten aard steunen de „huurcommissie" bepalingen voor onze groote steden.

bedoelingen van een maatregel als de hier bedoelde, dat daarmede doelbewust aan de animositeit, welke nu eenmaal onmiskenbaar tegen de suikercultuur bestaat, een redelijke basis wordt ontnomen.

Want men wint door een maatregel als deze ongetwijfeld vertrouwen. Dit is niet louter theorie. Het is een argument, dat in waarlijk niet zeldzame gevallen ondernemingen er toe bracht om, zonder dat daarvoor eenige commercieele reden was, de grondhuurprijzen te verhoogen.

Ten slotte — en dit is wel het sterkste van deze argumenten — het verder ingrijpen geeft de Overheid een krachtigen moreelen steun om forsch tegen alle excessen op te treden, d.w.z. om al degenen, die de wetten of de in wettige contracten vastgelegde rechten niet wenschen te erkennen, desnoods met de harde hand tot rede te brengen. Voor eene industrie, die haar basis vindt in contracten waarvan jaarlijks opnieuw de nakoming moet worden verkregen, moet dit laatste toch wel een factor zijn van overwegende beteekenis.

Het argument van de buitenlandsche politiek schijnt op dit moment nog niet van veel belang. Niettemin bestaat het en wint het in beteekenis. Het boven uitvoerig behandeld grondbeginsel van koloniale politiek, dat de inheemsche bevolking geen schade mag lijden, wordt elders hoe langer hoe meer erkend. En als Dr. Van Harreveld dan ook den planters aanraadt, [1]) om, als de Regeering het hen door een maatregel als de bedoelde te lastig maakt, naar vreemde koloniën te trekken, berust zijn meening dat men hen daar met open armen zal ontvangen op een illusie. In Britsch-Indië is door de bekende swadesji beweging de suikercultuur door niet-Inlanders onmogelijk [2]); in de Philippijnen wordt de agrarische wetgeving beheerscht door een bepaling, die niet alleen het bezitten maar zelfs het inhuren van grond boven een bepaalde — zeer beperkte — grens verbiedt.

Waar op dit oogenblik de internationale regeling van de productie in verband met de bescherming van economisch minder sterken de volle aandacht heeft niet alleen van de internationale

---

[1]) Blz. 222.

[2]) Zie b.v. H. C. Prinsen Geerligs in de Indische Mercuur van 11 Juni 1912, No. 24; W. Freundlich, Nijverheid in Britsch-Indië, 1918, blz. 161.

organisaties van industrie en van den arbeid, maar ook van de staatslieden der thans oppermachtige Entente, kan het niet anders dan een voordeel zijn de positie van de suikerindustrie in deze gewesten zoodanig te regelen, dat niemand daarop met eenigen schijn van recht een blaam zou kunnen werpen.

De Regeering kan inderdaad haar ingrijpen in de grondhuurprijzen ten volle verantwoorden; zij kan dat tegenover zich zelve, tegenover het binnenland en tegenover het buitenland.

III. Grondverhuur onder de nieuwe bepalingen.

§ 1. Voorstellen om terug te keeren tot gedwongen grondafstand.

Tot hoever moet nu dat verdere ingrijpen der Overheid gaan.

Een gansche groep van schrijvers bepleitte indertijd een stelsel, dat feitelijk neerkwam op terugkeer tot de bij de dwangcultuur bekende, gedwongen grondafstand. Onder hen waren bestuursambtenaren als Schmalhausen [1]) en Ten Brink, [2]) planters als Bley, [3]) journalisten als Brooshooft. Deze plannen ondervonden felle tegenspraak.

Toch was hun grondgedachte geenszins onlogisch. Deze toch kwam hierop neer, dat practisch het grondhuurstelsel tot zulke knoeierijen aanleiding geeft en tot zulk een onwettigen dwang, dat daarboven een te controleeren regelmatige Overheidsdwang te verkiezen viel. Uiteraard bepleitte men dit vooral voor communale gronden.

De redeneering had echter een zwak punt en wel dit, dat niet aannemelijk kan worden gemaakt dat zulk een Overheidsdwang in de praktijk werkelijk beter zou voldoen. [4]) Dit is dan ook de reden geweest, dat deze plannen nooit zijn doorgezet. Dat er evenwel in de gedachte een kern van waarheid school, bleek in de praktijk. De bekende z.g. Arendscontracten in de afdeeling Sidoardjo kwamen feitelijk hierop neer, dat het Binnenlandsch

---

[1]) Zie Mindere Welvaart Onderzoek, Deel VI c, blz. 40; „Over Java en de Javanen", blz. 133.

[2]) Ethiek en de wonderen der Bureaucratie, blz. 411.

[3]) M. W. O., Deel VI c, blz. 40.

[4]) S. de Graaff, Tijdschrift van het Binnenlandsch Bestuur 1902, Deel 22, blz. 28.

Bestuur, het desageknoei moede, ten slotte zelf de verhuur ter hand nam en dus sterk regelend ingreep.

Tegenwoordig wordt de gedwongen afstand van grond niet of zelden meer verdedigd. Inderdaad, indien de mogelijkheid daartoe al bestaan heeft, zij is in de laatste jaren snel kleiner geworden. Men had misschien vroeger op dit gebied heel wat meer kunnen doen, maar thans schijnt de tijd daartoe onherroepelijk voorbij.

Een reeks van andere autoriteiten bepleitten dan ook een veel minder diep ingrijpen. Ook de nieuwe Grondhuur-ordonnantie gaat veel minder ver.

§ 2. Beginselen der nieuwe grondhuurordonnantie.

a. Tweeslachtigheid der ordonnantie.

De nieuwe regeling is tweeledig.

Eenerzijds kent zij contracten, die op den ouden voet gesloten worden, dus met voorschot, zonder minimum-prijzen. Deze contracten kunnen echter voor één stuk grond voor niet langer dan één oogstjaar worden gesloten, terwijl vroeger die termijn veel langer was.

Anderzijds kent zij contracten tot 21½ jaar toe, waarbij voorschot verboden en minimum-prijzen voorgeschreven zijn.

Dit tweeslachtig karakter van de regeling is, zooals trouwens te verwachten viel, vooral van radicale zijde aangevochten. [1]) Men wees er uiteraard allereerst op, dat voor een tweeslachtige regeling geen redelijke basis is te vinden. Voorts — en dit is het belangrijkste argument — meende men, dat de regeling den ondernemer niet genoeg prikkelde om mede te werken den gewenschten toestand in het leven te roepen. Men verwachtte daarom als resultaat van de nieuwe ordonnantie dat over het geheel de bevolking er weinig voordeel van zou hebben, terwijl de ondernemers hunne bedrijfszekerheid er door zouden zien verminderen.

Ongegrond zijn deze bezwaren niet. Doch zij verliezen hun beteekenis, als men bedenkt dat de maatregel ten slotte niet anders doet dan het scheppen van nieuwe mogelijkheden. En als zoodanig voldoet de regeling wel. Zij schept de gelegenheid tot de vaststelling der minimum-prijzen terwijl het bedrijf ongestoord

[1]) Zie het scherpzinnig betoog in De Taak van 1917|1918 No. 22|24.

doorgaat. De fabrikanten kunnen kennis nemen van de minimumprijzen en kunnen dus zien wat dit voor hen beduidt.

Van een maatregel van dien aard is de tweeslachtigheid hiermede te verdedigen, dat men éénjarige contracten vrijlaat omdat de Inlander die beter kan overzien. Zooals gezegd, de voornaamste beteekenis van den nieuwen maatregel is, dat hij de mogelijkheid opent dat nieuwe toestanden ontstaan. Zou in de praktijk op den duur blijken, dat deze mogelijkheid niet wordt geaccepteerd en dat dus de maatregel practisch alleen maar den toestand minder gunstig maakt, dan zal de Regeering alsnog de noodige verdere stappen kunnen en moeten nemen. Dat zij dat niet zou doen en op den eenmaal ingeslagen weg terug zal treden, is niet te verwachten.

b. Verlenging van den huurtermijn.

Van de drie belangrijkste punten der nieuwe Grondhuurordonnantie: 1o. de verlenging van den maximum-duur der contracten, 2o. de bepaling van minimum-prijzen, en 3o. het voorschotverbod, is de eerste, de verlenging van den contractstermijn, nog het minst bestreden. [1]) Indien de andere twee punten ten genoege van de huurders waren opgelost zou de verlenging van den huurtermijn door hen slechts met gejuich ontvangen zijn. Men — de Regeering zoowel als verschillende schrijvers — heeft trouwens steeds bedoeld dit „voordeel" voor de huurders uit te spelen tegen de „nadeelen" van de andere maatregelen.

De bezwaren tegen dit onderdeel komen natuurlijk vooral van andere zijde; men acht het in strijd met de belangen der bevolking dat zij zich zoo lang bindt.

Het antwoord op deze bezwaren is dat de practische voordeelen van den maatregel de nadeelen overtreffen. Let men niet op wat zou kunnen gebeuren, maar op wat in werkelijkheid gebeurt, dan ziet men dat de toestand slechts beter wordt. Practisch blijft eenzelfde uitgestrektheid grond verhuurd. Alleen worden de voorwaarden van verhuur veel gunstiger. Immers, de bedoeling der nieuwe ordonnantie is juist om te waarborgen dat de bezitter —

[1]) Dr. Van Harreveld alleen ziet daarin voor de suikerindustrie weinig heil (blz. 22). Recht daartegenover staan echter alle andere verdedigers der suikerindustrie, die zelfs als regel een nog langeren termijn bepleiten.

desa of individu — voor den grond op regelmatige tijden een behoorlijke huursom ontvangt. De regeling zorgt dus juist, dat de grond voor dien bezitter een productief goed blijft. Let men hierop, dan verliezen de bezwaren veel van hun kracht.

Er is echter meer. Het is dit, dat die contracten nu ééns voor lange jaren vaststaan. Dit voorkomt groote verspilling van tijd en energie; het stopt een bron van bisbilles. Vooral voor hen, die verwachten dat het sluiten van contracten in steeds meerdere mate zal voeren tot het ontstaan van onrust en moeilijkheden, moet dit een punt wezen van overwegend belang.

c. Minimum-prijzen en voorschotverbod.

De twee andere hoofdzaken van de nieuwe Grondhuur-ordonnantie, het voorschot verbod en de minimum-prijzen, vormen het middelpunt van de aanvallen, die tegen de nieuwe regeling worden gericht.

Toch staat de Regeering hier sterk. Want het uitgangspunt, waarop de regeling rust, is het hierboven reeds op den voorgrond gestelde feit dat bij den vroegeren toestand voor den huurder het mes van twee kanten sneed. Eenerzijds kreeg hij den grond goedkooper, anderzijds kreeg hij de zekerheid. Men zou het zoo kunnen uitdrukken, dat dus vroeger de bedrijfszekerheid der onderneming kwam voor rekening van den verhuurder. Inderdaad, het is te begrijpen en te verdedigen, dat van oudsher werd gezonnen op middelen om aan dezen stand van zaken — het zwakke punt bij elke verdediging der vroegere regeling — een eind te maken. Wij zullen nu de officieele plannen laten rusten en alleen publicaties in nadere beschouwing nemen.

Driëerlei poging valt dan te onderscheiden.

Mr. Van Deventer richtte zich in zijn bekend artikel in de Vragen des Tijds [1]) in de eerste plaats tegen het voorschotstelsel. Mr. H. J. Tasman wilde het voorschot vrij laten, doch bepleitte in zijn voordracht in het Indisch Genootschap — zeker wel een der beste studies die over het grondhuurvraagstuk verscheen —

---

[1]) „De Java suikerindustrie", Vragen des Tijds 1909, blz. 285, en Februari 1910.

alleen de instelling van minimum-prijzen. [1]) De Heer J. J. Benjamin, de bekende voorman der Koloniale Bank en schrijver van het baanbrekende, algemeen als zeer waardevol erkend artikel over de suiker industrie [2]), stelde voor om voor langjarige contracten de afschaffing van het voorschot te doen samengaan met de instelling van minimum-prijzen. [3])

De regeling, welke de Regeering ten slotte koos, is die van den Heer Benjamin.

En vraagt men zich nu af, waarom deze combinatie van voorschotverbod en minimum-prijzen noodzakelijk was, dan vindt men het antwoord door na te gaan wat nu eigenlijk de basis is van het Overheidsingrijpen. Dan ziet men, dat dit is het streven om den landbouwenden stand *regelmatige*, *behoorlijke* inkomsten te waarborgen en om dus te beletten, dat de bedrijfszekerheid der ondernemingen ten laste komt van die inkomsten. Wat de Overheid nu doet is feitelijk niet anders, dan dat zij eischt dat de huurder op een bepaalden tijd n.l. tijdens den grondafstand, den verhuurder eene bepaalde som betaalt. Met wat er verder gebeurt, of de huurder bovendien al dan niet op den vastgestelden tijd nog meer betaalt, bemoeit de Overheid zich niet.

Houdt men den ondergrond van het Regeeringsingrijpen in het oog, dan is het ook duidelijk waarom niet volstaan kan worden hetzij met minimum-prijzen hetzij met een voorschotverbod alleen.

Bepaalde men zich tot minimum-prijzen alleen, dan zou men wel waarborgen, dat de huurder een behoorlijk bedrag kreeg, maar niet, dat hij het geld kreeg op het moment, dat hij den grond mist, de regelmatigheid van het inkomen zou dan worden bedreigd. En hoewel deze door Mr. Tasman voorgestane oplossing overigens waarlijk niet zoo verwerpelijk is, is het te verde-

---

[1]) Niemand anders dan Mr. J. W. Ramaer gaf toe, dat minimumprijzen voor ambtsvelden te verdedigen zijn „omdat vast moet staan dat die verhuur objectief een voordeel is". Indische Gids, October 1910 (Archief voor de suikerindustrie, Bijblad, 18e jaargang, blz. 965). De motoveering verdient de aandacht. Men vergelijke haar met die in § 4 van Hoofdstuk II.

[2]) Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw in Ned.-Indië 1908, April en Mei.

[3]) Mindere Welvaart Onderzoek, Deel VId, blz. 193 e.v.

digen dat de Overheid een regeling nastreeft waarbij het genoemde bezwaar wordt ondervangen.

Bepaalde men zich tot een voorschotverbod zonder meer, dan zou ook dat geen baat brengen. De moeilijkheid is hier, dat zulk een verbod practisch niet is te handhaven, omdat de drang naar het geven van eene vooruitbetaling zoo sterk is, dat geen huurder daaraan kan ontkomen. Mr. Van Deventer stelde indertijd voor deze moeilijkheid te omzeilen door te bepalen, dat men wel mocht vooruit betalen, maar dat dit bedrag niets anders mocht zijn dan een teeken dat de overeenkomst gesloten was, de in het Inlandsch contracten-recht bekende „pandjer". Deze som zou echter niet mogen worden verrekend met de huursom. Terecht en afdoende werd echter deze poging door Mr. Tasman becritiseerd met de opmerking, [1]) dat zulk een verbod van verrekening geen zin kan hebben, omdat ten slotte zoowel de pandjer als de huursom prestaties waren van den huurder en niets ter wereld zou kunnen beletten dat de eene invloed had op de andere.

De praktijk [2]) had tegen het voorstel Van Deventer nog een ander bezwaar, dat op zich zelf ook al afdoende is, n.l. dat men bij het sluiten van het contract, bij het betalen van de pandjer, niet de minste zekerheid had, hoeveel men later zou moeten betalen.

De thans gegeven oplossing ondervangt de bezwaren, die tegen de beide andere zijn in te brengen. Zij eischt alleen dat een zekere som betaald wordt en stelt omtrent de rest geen regels. Deze oplossing schijnt voldoende en bovendien uitvoerbaar.

En hoe staat het nu met het grootste bezwaar, dat steeds tegen de afschaffing van het voorschottenstelsel is aangevoerd n.l. dat de onderneming geen zekerheid kan hebben voor haar gronden, omdat de Inlander zich nu eenmaal zonder voorschot, zonder pandjer zoo men wil, niet wenscht te binden?

De bedoeling van den wetgever is, dat dit bezwaar door den huurder zelf wordt ondervangen, doordat hij er voor betaalt. Is de door den wetgever voorgeschreven bepaalde betaling op be-

---

[1]) Dictaat II blz. 39|40.

[2]) Mededeeling van de met het programma van het Syndicaat verband houdende correspondentie, Archief voor de Java Suikerindustrie, 1911 No. 20 blz. 19; Archief 1910, Bijblad blz. 962.

paalden tijd voor den verhuurder geen voldoende prikkel om tot het afstaan van zijn grond over te gaan, welnu, het staat den huurder vrij om te trachten door een „premie" den verhuurder daartoe over te halen. Hij kan die premie betalen, wanneer en tot welk bedrag hij dat noodig vindt.

Daardoor zal de grondhuur hooger worden dan de minimumprijs? Het is zoo. Het is nergens toe noodig het te verbloemen. Maar deze verhooging is gemotiveerd. Want wat er tot nu toe geschiedde — men ziet, hier komt het betoog steeds weer op terug — was dat de bedrijfszekerheid der onderneming ten slotte ten laste kwam van den verhuurder. Daaraan wordt nu een eind gemaakt. Wil de fabrikant de zekerheid, dan zal hij daarvoor zelf moeten betalen.

Overigens zal deze betaling niet zoo bijster groot zijn, juist omdat het mogelijk is langjarige contracten te sluiten. Men komt er met het éénmaal betalen van de premie ineens voor 21½ jaar (7 oogstjaren) af. In de toelichting is het idee geopperd, dat bij 21½ jarige contracten de premie wellicht evenveel zal bedragen als een jaar grondhuur. Is dit zoo, dan zouden de betalingen, waaraan de Inlander gewend is, eenvoudig door kunnen gaan en zou het voorschot zonder schokken verdwijnen. Het is wellicht niet ondienstig te vermelden, dat deze regeling om uitstaande voorschotten met een ineens te betalen bedrag te verrekenen, een regeling, welke door Dr. Van Harreveld scherp becritiseerd werd doordat hij haar „een ingenieuse .... en royale greep uit de zak van een ander" noemde, [1]) berust op een denkbeeld van den Heer Benjamin. [2])

d. Samenvatting van de beginselen der nieuwe regeling.

Resumeeren wij nu, waar het nieuwe ingrijpen van de Overheid op neer komt, dan zien wij het volgende. Te voren had de Overheid bij de grondhuur reeds ingegrepen in alle zakelijke factoren op één na. Er was door het trekken van een ruwe grens aangegeven, wie huurder en wie verhuurder is; er was bepaald in welke mate deze ruil een crediet-verstrekking zijn mocht (door de vaststelling van den vooruitbetalings termijn); er was ten slotte vastgesteld, dat de afstand van den grond een zekere uitgestrekt-

[1]) Blz. 22.

[2]) Mindere Welvaart Onderzoek, Deel VI d, blz. 195.

heid en duur niet mocht overschrijden Door dit laatste was dus een grens, een maximum, gesteld voor de prestaties van den verhuurder. Nu meent men, dat dit alles nog niet voldoende helpt en grijpt daarom in bij den laatst overgebleven zakelijken factor, de geldprestatie door den huurder. Men doet dit door deze van beneden te begrenzen door het vaststellen van een minimum. Daardoor kan men gevoegelijk de grens, waardoor de prestatie van den verhuurder beperkt was, wat meer naar boven verschuiven; de huurtermijn kan worden verlengd.

c. Hoogte der minimum-prijzen.

Hoe hoog moeten nu de minimum-prijzen worden gesteld? Alvorens deze vraag te beantwoorden geve men zich goed rekenschap, wat geschiedt als een bepaald stuk grond wordt verhuurd, een transactie, die, zooals wij zagen, overigens slechts onder door de Overheid streng beperkte omstandigheden kan plaats vinden. Dan ziet men, dat de huurprijs schommelt tusschen twee punten. Het hoogste is de prijs, die de huurder desnoods nog zou kunnen betalen, de in geld uitgedrukte subjectieve waardeering door den huurder. Dit bedrag zal b.v. *f* 150.— bedragen. Het laagste punt is de prijs waarvoor de verhuurder den grond desnoods zou willen afstaan, de in geld uitgedrukte subjectieve waardeering door den verhuurder. Dit bedrag zal b.v. *f* 30.— bedragen. In werkelijkheid zal, door wat men dan het spel van vraag en aanbod noemt, de prijs komen te liggen tusschen de beide genoemde grenzen b.v. dus op *f* 40.—.

Wat nu de Overheid doet als zij minimum-prijzen vaststelt is: het verhoogen van de laagste grens. Zij laat deze niet meer bepalen door de waardeering van den verhuurder — omdat zij meent dat deze daartoe veelal onbekwaam is — doch geeft daarvoor in de plaats haar in geld uitgedrukte eigen waardeering.

Welken maatstaf dient men nu aan te leggen om dezen prijs te berekenen? Door sommigen is voorgesteld om daarvoor te nemen den bruto-opbrengst van een Inlandschen oogst. Dit nu is door Prof. Kielstra en Dr. Van Harreveld fel bestreden. Hun betoog is inderdaad verdienstelijk en afdoende. Alleen is het als critiek op de Grondhuur-ordonnantie overbodig, omdat ook de grondhuurwetgeving het door hen bestreden standpunt niet aanvaardt. Zij denkt er niet aan om den grondbezitter een grondhuur

toe te kennen, waarin loon begrepen is voor arbeid, welken die grondverhuurder niet verricht.

Een ander standpunt is dit, dat men den grondverhuurder aandeel wil geven in de winst, die de onderneming maakt. [1]) Dit denkbeeld is, zooals Mr. Tasman terecht opmerkt, „theoretisch niet gelukkig". [2]) Een aandeel in de winst te doen toekomen aan arbeiders is verdedigbaar; een aandeel in de winst op te eischen voor al dan niet locale Overheden kan eveneens zin hebben. Maar een aandeel in de winst toe te kennen aan personen, die ten opzichte van hun landgenooten reeds in een bevoorrechte positie verkeeren en die met het bedrijf absoluut niets hebben uit te staan, daarvoor zijn waarlijk noch economische noch ethische argumenten aan te voeren. Nog nergens en nimmer is trouwens in ernst bepleit om door een bijzonder ingrijpen van den wetgever te bevorderen, dat een groep van personen „slapende rijk wordt". Het is inderdaad al genoeg, dat de Overheid voorkomt, dat de grondbezitters „slapende" verarmen.

Een derde standpunt is dat, hetwelk Dr. Van Harreveld inneemt. [3]) Deze acht de „eenig denkbare" toets voor het bepalen der minima die prijzen, welke in de werkelijkheid worden betaald, en acht de „voorgeschreven weg" deze prijzen te zoeken. Na wat hiervoor omtrent de prijsvorming gezegd is, is het begrijpelijk, dat nu juist die in de werkelijkheid betaalde prijzen nooit een toets kunnen zijn. Immers de Overheid grijpt juist in, omdat zij die werkelijk betaalde prijzen om verschillende redenen verkeerd, te laag, acht. Het zou toch waarlijk onredelijk zijn, als zij daarop dezelfde prijzen tot maatstaf nam om minimum-prijzen te stellen die zij goed, d.i. niet te laag, acht.

Welk standpunt dan wel het juiste is? Men houde om dit te bepalen zich het doel voor oogen, waarmede wordt ingegrepen. Het is het garandeeren van die inkomsten, welke de Javaansche boer van zijn grond zou kunnen krijgen als hij leefde in zijn eigen maatschappij. Men lette wel; alleen die inkomsten, welke van den grond zouden kunnen worden verkregen en dus allerminst die

---

[1]) Mr. D. Fock in de Tweede Kamer bij de ontwerp begrooting 1919, Handelingen blz. 2017|18; J. E. Stokvis, Nieuwe Amsterdammer 20 Maart 1919, blz. 2.

[2]) Dictaat II, blz. 40; Indisch Genootschap 1911, blz. 124.

[3]) Blz. 121.

welke kunnen worden beschouwd als een belooning van een op dien grond gepresteerden arbeid. Alleen het eerste toch is te beschouwen als de vergoeding voor het genot van zijn gronden, dat de Inlander „derft" om het met de woorden der Toelichting te zeggen. Wil men een stelling, waarin dit beginsel zoo duidelijk mogelijk wordt vastgesteld, dan zou die als volgt kunnen luiden. De minimum-prijs moet gelijk zijn aan het bedrag, dat een grondbezitter aan huur zou kunnen bedingen bij een verhuur in de Inlandsche maatschappij, die niet beïnvloed wordt door eenig verschil in sociale sterkte tusschen beide partijen, door voorschot of door dwang.

Dit en dit alleen wordt bedoeld en kan worden bedoeld met de in de Toelichting gebruikte term „werkelijke huurwaarde".

Nu stem ik toe, dat de gegeven formuleering nog vage termen inhoudt. Wat b.v. is de Inlandsche maatschappij? Precies is dit natuurlijk niet aan te geven. Niettemin geeft de definitie toch voldoende duidelijkheid en een bruikbare maatstaf. Want er volgt b.v. uit, dat het allerminst noodzakelijk is om die minima zoo vast te stellen, dat den grondbezitter een bedrag wordt gegarandeerd dat hij b.v. zou kunnen verdienen met de teelt van handelsgewassen, welke worden gekweekt voor de buitenlandsche markt. Immers hiervoor is geen reden. Want men houde steeds het beginsel in het oog, waarop alle ingrijpen rust n.l. dat de Inlander niet verlieze door het contract met de uiteraard kapitalistische kolonisatie. Men waarborgt dus, dat de landbouwer krijgt wat hij in zijn eigen maatschappij kan krijgen als vergoeding voor den afstand van wat Ricardo de onverwoestbare krachten van den bodem noemde. Maar men waarborgt hem ook niets meer dan dat. Kan hij meer krijgen door dat in het ruilverkeer te bedingen, de Overheid belet dit niet. Maar reden om hem dit meerdere op te dringen heeft die Overheid ook niet.

Practisch kan volgens het hier ontwikkelde beginsel gerekend worden, dat de verhuurder moet hebben wat hij zou kunnen krijgen bij een contante vrije verhuur aan een huurder, economisch even sterk als hij, die den grond wenscht te benutten voor een teelt van het gebruikelijke gewas, de rijst, en de gebruikelijke polowidjo. Dat die minimum-prijs uiteraard niets te maken kan hebben met de geschiktheid van den grond voor riet behoeft na het bovenstaande wel geen betoog meer. En dat, zoo bij die mini-

mum-prijs padi-prijzen in rekening worden gebracht, alleen de contant betaalde prijzen en geen vooruitbetaalde prijzen [1]) in rekening moeten worden gebracht, is al even duidelijk.

f. De voorschriften tot berekening der minimum-prijzen.

Waarborgen nu de bepalingen, dat het bovenomschreven doel de vaststelling van minimum-prijzen volgens den aangegeven maatstaf bereikt wordt?

Bij het stellen van deze vraag dringt zich een andere op n.l. deze of men die vaststelling der prijzen aan plaatselijke commissies moet overlaten dan wel aan de centrale Overheid. Het eerste werd indertijd o.a. bepleit door Mr. Van Deventer en Mr. Tasman; belanghebbenden brachten daartegen echter steeds ernstige bezwaren in. [2]) De oplossing schijnt te vinden op een middenweg. De beginselen moeten in zoo vast mogelijke lijnen door de Centrale Regeering worden aangegeven, daar anders in den boezem der commissies steeds een hopelooze verwarring zou heerschen over het uitgangspunt. Bij het laten wegen van plaatselijke omstandigheden dienen daarentegen de commissies volkomen vrijheid te hebben.

De bepalingen geven, zooals zij practisch worden toegepast, eene oplossing in dezen zin. Zij geven eene formule, waarin de factoren zijn opgenomen welke bij de berekening der prijzen in een aangegeven verhouding in rekening moeten worden gebracht. Daarbij is een ruime plaats toegekend aan de gegevens van den landrente-dienst; men kan zeggen, dat de geheele berekening op die gegevens is gebaseerd. De plaatselijke commissies bepalen voor hun ressort de grootte van elken factor; zij hebben voorts vrijheid om — als men met de formule ver zou afwijken van het te bereiken doel — correcties aan te brengen.

---

[1]) Zooals Dr. Van Harreveld voorstelt blz. 209|210. De Heer Benjamin spreekt daarentegen op blz. 32 van zijn bekend artikel in het Tijdschrift voor Nijverheid en Landbouw van prijzen „bij niet onereuzen verkoop". In zijn nota aan den Directeur van Landbouw van 25 Juli 1911 No. 5180 spreekt het Syndicaat zich hierover niet duidelijk uit, maar gebruikt toch termen als: „hoeveel de netto opbrengst zou kunnen bedragen" en „actueele marktwaarde". Archief 1911, blz. 627|629.

[2]) B.v. Mr. Ramaer, Indische Gids, October 1910. Archief voor de suikerindustrie, Bijblad 18de jaargang, blz. 964.

Geeft de formule nu zekerheid, dat dit doel als regel met voldoende dichtheid wordt genaderd? Het wordt door Dr. Van Harreveld heftig bestreden. Zijn aanval betreft voor alles het feit, dat de berekening steunt op de landrente-cijfers. Hiertegen oppert de schrijver een reeks van bezwaren, [1]) die zich in hoofdzaak laten samenvatten in twee stellingen. De eerste is, dat de landrente-gegevens voor een geheel ander doel verzameld zijn en daarom niet geschikt zijn voor de berekening van minimumprijzen. [2]) De tweede is dat de landrentegegevens te onnauwkeurig zijn voor die berekening. [3])

Het eerste dezer bezwaren is eenvoudig te weerleggen. Men geve zich daarbij rekenschap, wat die landrentegegevens eigenlijk zijn. Men ziet dan, dat het voornaamste deel, de basis van alles bij die gegevens, is de verdeeling der gronden in groepen welke door de bevolking gelijk worden gewaardeerd. Het is niet noodig, dat die gronden hetzelfde (westmoesson) product opbrengen; die productie speelt natuurlijk een rol bij de waardeering dier gronden, doch daarnaast moeten alle andere factoren in rekening worden gebracht, welke, zooals de officieele term luidt, het eene grondstuk in de oogen van den Inlander meer verkieselijk maken dan het andere.

En nu houde men voor oogen, dat het doel bij de bepaling der minimum-prijzen is: het berekenen van den prijs, die de grond aan huur zou opbrengen bij een niet door bijzondere omstandigheden, niet door voorschot, beinvloede ruil. Welnu, ook van deze prijs mag men — wij herinneren aan wat hiervoor is gezegd omtrent de prijsvorming — zeggen, dat zij wordt beheerscht door wat een stuk grond in de oogen der Inlandsche bevolking begeerenswaard maakt. En het kan dus niet anders dan rationeel genoemd worden, dat men — waar eenzelfde doel wordt nagestreefd — van eenzelfden grondslag uitgaat.

De fout, die Dr. Van Harreveld bij zijn critiek maakte, is gemakkelijk te vinden. Hij achtte het „eenig denkbare" doel bij de berekening van minimum-prijzen, het vinden van de huursommen, die in de werkelijkheid werden betaald. En nu bewijst hij, dat dit

---

[1]) Zie vooral blz. 29 e.v.
[2]) Zie ook blz. 211.
[3]) Zie b.v. blz. 48.

doel met behulp van landrente-cijfers nooit is te bereiken. Dit bewijs is juist. Maar omdat de grondhuurbepalingen een ander doel hebben, treft zijn betoog die bepalingen niet.

Het tweede hoofdbezwaar van Dr. Van Harreveld is, dat de landrente-gegevens te grof zijn. Dit bezwaar berust op de praemisse, dat voor de vaststelling van grondhuur-minima veel fijnere gegevens noodig zijn dan voor de vaststelling van belastingen. Waarom of dit het geval zou zijn, wordt door Dr. Van Harreveld niet bewezen en het is ook niet te bewijzen. Men bedenke bij deze kwestie steeds, dat het hier een prijsbepaling betreft; dit nu is een zuiver economisch en geen agronomisch vraagstuk.

Indien de ouders of een geneesheer voor een bepaald kind moeten nagaan of het werk dat dat kind verricht te zwaar is, hebben zij niets aan het feit dat de Overheid arbeid verboden heeft van kinderen beneden de 12 jaar of 14 jaar. Maar niemand zal zoo dwaas zijn daaruit af te leiden, dat die leeftijdgrens veel te ruw getrokken is. En niemand zal eischen, dat de sociale wetgever zich van ingrijpen in dit opzicht zal onthouden tot dat een methode gevonden zal zijn om voor elk kind afzonderlijk na te gaan wat de leeftijd is waarop het zonder schade een bepaalden arbeid kan verrichten. Toch is de gezondheid van een kind iets wat den ouders nog meer interesseert dan de opbrengst van een bouw riet den planter.

Zoowel bij sociale wetgeving als bij belastingwetgeving moet uiteraard worden gewerkt met gemiddelden; men moet min of meer ruwe grenzen trekken. En overal op de wereld zijn de grenzen die men voor de sociale wetgeving trekt uiteraard grover dan die bij belastingheffing. Zeker, het is een kwaad dat steeds moet worden samengetrokken en genivelleerd, maar als men dit kwaad tot elken prijs zou willen vermijden, zou men van elke sociale wetgeving moeten afzien. Het is te betwijfelen of daar, waar men elders huurmaxima heeft vastgesteld, over betere en meer gedetailleerde gegevens werd beschikt dan die van den terecht door Dr. Van Harreveld zoo geprezen landrente-dienst. Waarschijnlijk is dat niet. En bij de toepassing der huurcommissie-ordonnantie in onze groote steden is het zeer zeker niet het geval.

Dat het speciaal voor de suikerindustrie een noodzakelijkheid zou zijn, dat bij de berekening van de minimum-prijzen met grootere nauwkeurigheid te werk wordt gegaan dan bij de vast-

stelling van belastingen — iets wat Dr. Van Harreveld zooals gezegd als axioma aanneemt [1]) — wordt door de feiten toevallig wel heel duidelijk gelogenstraft. De suikerbelasting zal den kostprijs per pikoel suiker met eenige guldens verhoogen; de minimum-prijzen doen dat met ten hoogste ƒ 0.30.

En hiermede ontzinkt de tweede pijler aan Dr. Van Harrevelds betoog. Van de overige bezwaren, welke tegen de nieuwe voorschriften worden ingebracht, is het voornaamste gericht tegen de z.g. deelbouwformule en daarin vooral tegen het feit, dat voor betere sawahs de huurprijs op meer dan de helft wordt berekend. Nu bedenke men bij het beoordeelen van dit feit, dat deelbouw daar plaats heeft, waar de grondbezitter betrekkelijk sterk is. Bij de formule is blijkbaar uitgegaan van het denkbeeld dat in suikerstreken de deelbouwer niet geheel afhankelijk is, omdat hij steeds de keus heeft tusschen loonarbeid bij de fabriek of het aangaan van een deelbouwcontract. Kiest hij dit laatste, dan is dat een bewijs dat hij in den deelbouw nog een passende belooning ziet voor arbeid en risico. Het is volkomen rationeel, [2]) dat het bedrag dat hij in die omstandigheden bedingt voor betere sawahs niet zooveel meer is dan voor slechte en dat dus van betere sawahs de verhuurder een grooter gedeelte van de opbrengst ontvangt dan van slechte. Welnu, dit is de basis der deelbouw-formule. Deze veronderstelt dus een toestand, waarbij de huurder — dank zij de gelegenheid tot anderen arbeid — niet zwak staat en waarbij de verhuurder zich op commercieel standpunt kan stellen en dus — men denke aan Piersons definitie — kan bedingen wat men voor de Inlandsche maatschappij de juiste huurwaarde zou kunnen noemen. Het is dan ook een onjuistheid in de redeneering van het Syndicaat [3]) dat hier een beginsel zou zijn prijsgegeven. Men verwart daarbij de begrippen deelbouw en halfbouw, welke gelijk bekend, elkaar geenszins dekken.

Natuurlijk sluit het hier gegeven betoog niet uit, dat over de verhouding, waarin van betere sawahs een hooger deelbouwersloon valt te bedingen, dat dus m.a.w. over het deel, dat den verhuurder boven de helft toe moet vallen, nog valt te twisten. Het

---

[1]) Blz. 51.

[2]) Prof. Kielstra stemt dit toe. De suikerindustrie op Java en haar behoefte aan grond blz. 27.

[3]) Dr. Van Harreveld, blz. 57.

is uiteraard absoluut onmogelijk om hiervoor een oplossing te geven, die iedereen zal voldoen. Doch men bedenke, dat de praktijk bij de vaststelling der definitieve minimum-prijzen leert, dat practisch inderdaad met alle redelijke opmerkingen rekening wordt gehouden. Zoo b.v. met die, dat het gewenscht is rekening te houden met het cultuur-risico — Prof. Kielstra's voornaamste bezwaar tegen de deelbouw-formule [1]) — een bezwaar, dat gemakkelijk en afdoende ondervangen wordt door voor de berekening van de gemiddelde opbrengst der gronden — in tegenstelling met wat bij de landrente geschiedt — ook de jaren van mislukking mee te tellen.

Er resten nog een aantal andere bezwaren, zij het ook dat die van minder belang zijn en slechts de bijzaken betreffen. Het bestek van dit opstel laat niet toe ze punt voor punt te behandelen. In het algemeen is er dit van te zeggen, dat die opmerkingen veelal juist zouden zijn, als de formule met te groote starheid werd toegepast. Maar dit is in de praktijk geenszins het geval, en het is ook nooit de bedoeling geweest. Zooals hierboven al ten aanzien van het risico-bezwaar werd vermeld, kan en zal met alle redelijke opmerkingen rekening worden gehouden. Al die kleinere bezwaren welke Dr. Van Harreveld inbrengt b.v. omtrent de hoogte van het oogstloon, [2]) het feit dat vaak geen of geringe onkosten noodig zijn voor het in orde brengen van den grond na den rietaanplant [3]), kunnen op die wijze door de plaatselijke commissies worden ondervangen. [4])

Ten slotte zijn de padiprijzen en de nu geschatte oostmoessonproducten aan den lagen kant geschat. Dit is te motiveeren omdat het minimum-prijzen geldt. Voor de praktijk is deze lage schatting overigens van veel belang. Want mochten al de landrente-proefoogsten (zelfs na daarin aan te brengen correcties) te hooge productiecijfers geven (wat overigens op goede gronden te betwisten is), dan zou de hieruit ontstane verhooging van den minimum-prijs daardoor ruimschoots worden te niet gedaan.

---

[1]) De suikerindustrie op Java en hare behoefte aan grond, blz. 26. Zie Dr. Van Harreveld, blz. 203 in verband met 35.

[2]) Blz. 215.

[3]) Blz. 75.

[4]) Dit geldt ook voor vele der bezwaren van Prof. Kielstra. De suikerindustrie op Java en hare behoefte aan grond b.v. blz. 28.

Practisch zijn v.z.b. de berekende definitieve minimum-prijzen een *f* 20.— à *f* 30.— (misschien 40 %) hooger dan de vroeger betaalde prijzen. Er zijn echter minimum-prijzen, die lager zijn dan die welke vroeger werden betaald. Dit is, in verband met wat hiervoor gezegd is over de zucht om gelijke prijzen te bedingen, gemakkelijk te verklaren. Het constateeren van dit feit voert tot het behandelen van het bezwaar, dat practisch in het rayon van een fabriek de prijzen, die betaald moeten worden, gelijk zullen zijn aan de minima voor de sawahs der eerste klassen. [1]) Dat dit bezwaar zoo groot is als veelal wordt beweerd, zal nog moeten blijken. Voor vele communale streken gaat het niet op, omdat daar een huursom betaald wordt over een groot complex, waarna deze huursom onder de verschillende verhuurders gelijk wordt verdeeld. Ook voor individueele gronden zal het bezwaar niet zoo sterk gelden, waar het een verhooging van den huurprijs geldt. Met zooveel woorden is dit erkend door een practicus als de Heer J. Poll. [2]) Trouwens ook thans loopen voor eenzelfde fabriek, vooral in z.g. individueele streken, de bedragen, die per bouw betaald worden, vaak al ver uiteen. De ervaring leert ten slotte, dat toen indertijd de landrente meer gedifferentieerd werd, dit eveneens zonder veel bezwaar werd geaccepteerd. Overigens raakt het hier behandeld bezwaar de beginselen der nieuwe Grondhuur-ordonnantie niet. Hoe hoog nu de in de praktijk te betalen prijzen door de minimum-prijzenregeling zullen worden, is uiteraard nog niet met zekerheid te zeggen. Maar één ding is wel zeker. Bij de „juiste pachtwaarde", de „grondrente", zullen die prijzen dichter staan dan die welke thans in de praktijk worden betaald. Elk econoom — en dus ook Prof. Kielstra — zal dit toegeven.

Is nu de te bereiken toestand een ideale? Ik beweer het niet. Het is duidelijk, dat op verschillende punten het doel niet dan gedeeltelijk wordt bereikt. Zoo zal om practische redenen wel moeten worden toegelaten, dat het geld betaald wordt aan den aanvang van den occupatie-duur en niet aan het einde. En zoo zullen er wel verschillende punten zijn, waar b.v. de formule het

---

[1]) Dr. Van Harreveld b.v. blz. 243.

[2]) Zie diens artikel in „De suikerbond" van 30 Juni 1918, „De Nieuwe grondhuurordonnantie", blz. 411.

nagestreefde doel niet geheel en al doet bereiken. Maar wel beweer ik, dat tot nog toe geen betere weg is aangegeven om dichter te komen bij het na te streven doel.

Indien het Syndicaat en belanghebbenden zich de moeite hadden gegeven om ernstig mede te werken door — uitgaande van het standpunt van den wetgever — dit deel van het vraagstuk aan een opbouwde critiek te onderwerpen, zouden zij daarmede in de eerste plaats zichzelf een dienst hebben bewezen. Over het standpunt zelf valt dan daarnaast natuurlijk nog steeds afzonderlijk te strijden.

§ 3. Te verwachten gevolgen der nieuwe bepalingen.

Wat zullen nu de gevolgen zijn die een algemeen doorvoeren van den maatregel op de grondhuur transacties zal hebben?

De mogelijkheid, dat de industrie zou trachten om op groote schaal door ontduiking den maatregel te doen mislukken, wil ik buiten beschouwing laten. [1])

De eerste mogelijkheid is, dat de grondbezitters de minimumprijzen zoo fraai zullen achten, dat zij er daardoor toe zullen komen om zonder voorschot te verhuren. Dat dit veel het geval zal zijn, is niet waarschijnlijk. En als het het geval zal zijn, zal dat toch veelal alleen zóó zijn, dat de grondbezitter op de te verwachten huursom al — onder waarschijnlijk ongunstige voorwaarden — voorschot heeft genomen. Of wel hij zal zijn grond aan anderen goedkooper hebben overgedragen, waardoor dezen de bevoegdheid krijgen den grond te verhuren.

Een tweede mogelijkheid is, dat de verhuurders den huurprijs nog niet voldoende zullen achten en dus de fabriek nog een premie bovendien zullen afdwingen. Werken de ondernemingen royaal mede, dan zal dit geval vermoedelijk regel worden. Daarbij zal dan natuurlijk nog wel voorkomen, dat ondanks de premie toch nog bij derden voorschot wordt opgenomen. Evenwel, hoezeer men de neiging van den Inlander om zijn inkomsten te verdisconteeren niet mag onderschatten, overschatten mag men haar evenmin. Ik herinner er hier aan, dat toch ook nu de industrie veelal op vaste tijden b.v. om de drie jaar voor éénzelfde grondstuk een som gelds verstrekt, zij het dan als voorschot. Welnu, op deze gelden, die toch ook vrij vaste inkomsten zijn, wordt in

[1]) Anders de Heer J. Poll t.z.p. blz. 407.

de desa niet op groote schaal ander voorschot genomen. En vooral als de overgang van den vroegeren in den nieuwen toestand geschiedt, doordat één der betalingen in plaats van vooruitbetaling premie wordt genoemd, [1]) is het te verwachten dat althans een groot deel der belanghebbende verhuurders inderdaad uit het voorschot zal geraken.

Al kan men erkennen, dat de maatregel op zich zelf nog geenszins een idealen toestand zal scheppen, tegenstanders zullen moeten erkennen dat in dit opzicht toch wel een groote verbetering zal worden verkregen.

Er is echter nog een tweede voordeel. Het is dit, dat de fabrieken niet meer als voorschotgevers optreden. Zij zullen voortaan alleen maar suiker maken, geen geld uitleenen.

Een gezonde industrie past niet in den modder, die ontstaat en onvermijdelijk moet ontstaan, als het kapitalisme de tropen betreedt. Zij behoort los te staan van de misstanden, die onvermijdelijk zijn wanneer eene gesloten huishouding — en vooral eene gesloten huishouding in de tropen — wordt opengebroken tot en veranderd in eene verkeershuishouding, waar nu eenmaal geen andere banden bestaan dan die gelegd door de betaling van contanten. De industrie verheffe zich boven al dat gemodder, het geleen en het gescharrel in de Inlandsche maatschappij. Zij late dit alles aan anderen over en het opruimen van dien modder, het strijden tegen die misstanden, aan de Overheid.

Het is de industrie — die nu eenmaal commercieel gedreven moet worden — niet euvel te duiden, dat zij tot nog toe uit die toestanden voordeel trok tot zoover als de Overheid dat toestond. Maar het is der Overheid niet kwalijk te duiden, dat zij daaraan een eind wil maken. En het is een geluk, dat de Java-suikerindustrie het leenbedrijf als onderdeel van haar door groote energie zoo schitterend opgevoerd bedrijf kan missen.

IV. Beoordeeling van den te scheppen toestand.

§ 1. Gevolgen voor de industrie.

Voor de industrie is het aan het slot van het vorig hoofdstuk genoemde voordeel indirect. Maar daarom is het niet minder

---

[1]) Toelichting op de nieuwe grondhuurbepalingen, blz. 3; zie hiervoor Hoofdstuk III § 2 c.

reëel. Met zooveel woorden werd dit erkend in de inleiding tot het bekende Syndicaats progamma van 1911, waarin de zinsnede voorkomt: „De fabrikanten moeten ophouden met te profiteeren van voor hen wellicht voordeelige doch voor den Inlander ongunstige omstandigheden". [1]) Men hoopte dan op die wijze een „blijvende versterking van hun positie" te weeg te brengen. Woorden, die getuigen, dat bij het toenmalig Syndicaatsbestuur over dit punt, het kernpunt van het geheele vraagstuk, het ruime gezonde inzicht bestond in de verhoudingen van zijn tijd, het inzicht zooals dat van oudsher een kenmerk geweest is van de besten onder de Hollandsche kooplieden. Zeker, het toenmalig Syndicaatsbestuur had over de uitwerking van dit beginsel andere opvattingen dan die, welke hier worden verdedigd. Maar het beginsel zelf erkende het. En er valt daarover toch waarlijk wel wat meer te zeggen dan de opmerking, welke Dr. Van Harreveld over het voor zijn betoog wat lastige programma maakte n.l. dat „het hem op vele punten verouderd schijnt te zijn" [2]).

Tegenover dit indirecte voordeel staan directe nadeelen: de kostprijs der suiker stijgt, de directe winst wordt minder.

Zal dit bezwaar, zooals Dr. Van Harreveld meent, voor de industrie zoo overwegend zijn dat zij het niet zal kunnen dragen?

Het betoog van den schrijver is hier niet sterk. In de eerste plaats zegt hij [3]), dat de groote ondernemingen lang niet zulke groote winsten maken als zij voorgeven. Het is mogelijk, ik ontken het allerminst, maar het is toch wel wat veel gevergd, dat het Gouvernement dit beter zou moeten weten dan de directies dezer zorgvuldig beheerde commercieele lichamen.

In allen gevalle is niet te vergen, dat de in dit opzicht voor de industrie zoo uiterst gewichtige publieke opinie zich juiste ideeën omtrent die winsten vormt als de belanghebbenden zelf daaromtrent onjuiste cijfers publiceeren. Het was inderdaad niet overbodig, dat van de zijde der suikerindustrie zelve tegen een kortzichtig flatteeren van winstcijfers werd gewaarschuwd.

---

1) Zie aldaar blz. 25.

2) § 105; Zie hierover ook Mr. Ramaer in de Indische Gids van October 1910, blz. 220.

3) Dr. Van Harreveld, blz. 26 e.v.; zie ook de daar vermelde belangrijke opstellen van den Heer Benjamin en Mr. Paets tot Gansoyen.

Evenwel, voor de kwestie die hier aan de orde is doet dit alles niet ter zake. De vraag is hier of thans de ondernemingen werkelijk zoo arm zouden zijn, dat zij de hier bedoelde lasten niet zouden kunnen dragen. Nu dient men, om dit vraagstuk goed te begrijpen, wel in het oog te houden, dat het er niet om gaat dat het Gouvernement zoo maar de fabrieken eenige winstderving oplegt, doch dat het Gouvernement de zóo noodige bestaanszekerheid der industrie niet kan waarborgen, als de industrie daarvoor niet eenige offers brengt. De kwestie is dus, dat de industrie zich een premie zal moeten getroosten voor haar bestaanszekerheid, een kostenverhooging, die — vooral met het oog op de toekomst — voor haar even dringend en even noodzakelijk is als de verhooging van de prijsstijging van materialen en machinerieën en de verhooging van loonen.

Zou nu waarlijk deze nieuwe last de industrie zoo onevenredig zwaar drukken, dat zij daardoor misschien zelfs de concurrentie met het buitenland [1]) niet zou kunnen volhouden? Om deze vraag te beantwoorden geve men er zich rekenschap van, wat die vaststelling van minimum-prijzen eigenlijk beduidt. Dan blijkt, dat zij practisch neerkomt op een verhooging van den kostprijs van hoogstens *f* 0.30 per pikoel; dat is nog geen 4 %. Een moment, waarop de industrie na aftrek van alle belastingen nog altijd meer dan *f* 10.— per pikoel winst maakt (dat is meer dan 100 %) is — dit zal zelfs de meest verstokte tegenstander toegeven — niet het meest gelukkige om over den nieuwen last te klagen. Inderdaad, door van deze winst een betrekkelijk klein deel op zij te leggen en te besteden om het verschil te betalen tusschen de vroegere en de nieuwe grondhuurprijzen zou de industrie zich voor een reeks van jaren de voor haar zoo noodige gronden kunnen verzekeren.

Het verschil tusschen de directe en de indirecte belangen der industrie, tusschen de tegenwoordige en de toekomstige voordeelen, is van grooten invloed op de beoordeeling van dit vraagstuk door diegenen die rechtstreeks bij de industrie betrokken zijn. De administrateurs, de geëmployeerden, hebben belang bij directe

---

[1]) Zie over de weinig gunstige vooruitzichten van de suikerproductie in andere landen het tijdens de revisie van dit artikel verschenen artikel in aflevering 48 van het „archief", bldz. 2173.

winsten der fabriek, omdat hun inkomen met die winsten samenhangt. Het zou een onbillijkheid zijn van hen te verwachten dat zij, voor zoover zij bij de toekomst der industrie geen belang hebben, een maatregel zouden toejuichen, die hun slechts geld en vooral veel moeite kost en misschien eerst later aan anderen voordeel zal brengen.

De leiders der industrie echter, de directies, kunnen ter zake een ander en ruimer standpunt innemen. Op hen rust de plicht om t.z.t. aan hun opvolgers een industrie over te dragen, die in de omstandigheden zooals die in den loop der tijd gewijzigd zijn, even gezond en even levensvatbaar is, als de industrie waarvan zij indertijd onder andere omstandigheden de leiding overnamen. Zij kunnen rekening houden met het feit, dat groote bedrijven meer en meer een sociale beteekenis krijgen en dat het kapitalistische productie-stelsel ook in een kolonie slechts dan te verdedigen en te handhaven is als het blijkt, dat de bedrijfsleiding die beteekenis begrijpt. Mr.Paets tot Gansoyen en figuren als de Heer Benjamin zagen dat indertijd beter in dan Mr. Hirsch en Dr. Van Harreveld nu.

Niettemin blijft het gelukkig, dat zij, die thans de industrie te leiden hebben, vooral zij, die hier in Indië als vertegenwoordiger optreden der Nederlandsche directies, in een positie verkeeren van waaruit men verder kan zien dan tot de onmiddellijke toekomst, en het blijft dus mogelijk, dat deze mannen bij het beoordeelen van den toestand der Java suikerindustrie rekening zullen houden met het wereldgebeuren zooals zich dat thans voltrekt.

§ 2. Gevolgen voor de maatschappij.

De gevolgen, welke de maatregel zal hebben voor de maatschappij, kwamen in groote trekken hier boven reeds ter sprake bij het betoog dat ingrijpen Regeeringsplicht is.

Het ingrijpen beoogt niet alleen het scheppen van de mogelijkheid tot het ontstaan van een meer gezonde boerenstand, maar vooral het wegnemen van een bron van ontevredenheid en haat. Van hoe overgroot belang het bestaan daarvan kan zijn, leert het voorbeeld van Rusland. Indien daar een tevreden boerenstand op eigen grond geleefd had, zou de revolutie der Bolsjewisten voorzeker onmogelijk zijn geweest. Maar de plannen van hen die doelbewust zulk een landbouwerstand trachtten te vormen,

leden schipbreuk op den tegenstand van een reactie, die door de feiten wel zeer hardhandig in het ongelijk is gesteld.

Op deze, de politieke, zijden van het vraagstuk behoeft hier niet verder te worden ingegaan. Over den economischen kant van de kwestie nog het volgende.

Men heeft opgemerkt, dat de maatregel de kapitaalvorming belemmert [1]). Het bedrag, dat aan meerdere grondhuur aan de verhuurders komt, wordt ongetwijfeld geheel verbruikt: het is verbruiksgoed. Komt dit bedrag als meerdere winst in handen van de aandeelhouders, dan zal het ongetwijfeld voor een deel als kapitaal ook in dit land worden belegd; het is dan productief goed. Inderdaad, in dit opzicht is de maatregel een nadeel, en wel een nadeel dat na het groote vernietigingsproces, dat zich in Europa afspeelde, sterk spreekt.

Deze opmerking voert midden in het z.g. drainage-vraagstuk; het is niet de plaats om dit hier grondig te behandelen: ik zal mij er toe bepalen een paar tegen-argumenten aan te voeren.

In de eerste plaats wel dit, dat die meerdere winst slechts ten deele kapitaal wordt. Voor een deel wordt die winst omgezet in verbruiksgoed en wel in weeldegoed, dat niet genoten wordt in Indië. Dit deel zou, als het als grondhuur was opgemaakt, dan toch stellig de Indische welvaart beter ten goede zijn gekomen. Voorts zal, voor zoover uit die winsten kapitaal wordt gevormd, dit slechts ten deele in Indië belegd worden. En nu komt de weerlegging van dit argument ten slotte hierop neer, dat men meent, dat het voordeel dat deze kapitaalvorming onbetwistbaar heeft, te duur gekocht is als zij, zooals in ons geval, ten koste van den Inlandschen landbouwer tot stand komt. De meerdere welvaart, welke men met den maatregel aan den Inlandschen landbouwer zal verzekeren, de mogelijkheid die daardoor voor den landbouwersstand geopend wordt om tot meer welstand te komen, zal — naar men hoopt — meer „productieve kracht" hebben dan het te vormen kapitaal.

Volledigheidshalve nog een woord over het denkbare geval dat de industrie werkelijk door de concurrentie in zulke omstandigheden kwam, dat zij die hoogere grondhuur niet zou kunnen betalen en dus dreigde daardoor te niet te zullen gaan.

---

[1]) B.v. Dr. Van Harreveld, blz. 28.

Economisch uitgedrukt zou zulks beduiden, dat dit land in verhouding tot zijne dichte bevolking zoo hopeloos arm zou zijn, dat zelfs uit een intensief gedreven bedrijf als het suikerbedrijf geen „grondrente", geen vergoeding voor de onverwoestbare krachten van den bodem, meer valt te betalen.

Men zou in dat geval de bescherming der grondbezitters voor nieuwe contracten kunnen laten varen, doch practisch zou men noch daarmede, noch door andere maatregelen, de grondhuur direct op lager peil kunnen brengen.

En de Regeering, die er wel nooit aan zal mogen denken om, zoolang het schitterend georganiseerde suikerbedrijf nog belangrijk meer oplevert dan andere bedrijven, dit te laten ineen zakken — omdat dit tot nog veel grooter ellende zou voeren — zou geen andere keuze hebben dan dit bedrijf uit de algemeene middelen te steunen. Dat zou dus hierop neer komen, dat men niet alleen de grondbezitters doch de geheele gemeenschap gezamenlijk het welvaartstekort zou doen dragen.

Maar zoover is het gelukkig nog niet en het is waarlijk wel ernstig te hopen dat het zoo ver ook nooit zal komen.

§ 3. Gevolgen voor de Inlandsche verhuurders.

Van de gevolgen, welke de maatregel voor de Inlandsche bevolking, vooral voor den landbouwenden stand, zal hebben, wordt door sommigen niet veel heil verwacht. Men heeft daarvoor ernstige redenen.

In het kort komen deze hierop neer, dat men van het feit, dat den Inlandschen landbouwer een voordeel gegeven wordt zonder dat hij daarvoor eenigen meerderen arbeid verricht, een ongunstigen invloed verwacht op diens karakter en capaciteiten. Is het geven van een voorschot slecht, zoo zegt men, het geven van een „cadeau" is nog veel erger. Het ontzenuwt den verkrijger; het maakt hem nog meer hulpeloos en bovendien veeleischend; nog nimmer heeft men een zwakke sterk gemaakt door hem, terwijl hij lag te luieren, wat geld in den schoot te werpen. Waar juist de onbekwaamheid tot geldgebruik oorzaak is, dat de grondbezitter het aflegt, is het niet rationeel om, door hem nog meer geld toe te werpen, de gelegenheid tot het misbruiken van dat geld te vergrooten. En in dit bijzondere geval werkt het geheel averechts, omdat het hier een prikkel vormt tot verhuur, de ver-

huur dus nog verkieslijker maakt en zoo den landbouwer nog meer van zijn grond vervreemdt dan hij al is. Het is dus in strijd met het beginsel der agrarische wetgeving. [1])

Deze reeks van argumenten schijnt klemmend; onweerlegbaar is zij nochtans niet.

Met het bezwaar dat de bevolking door de gunstige huurvoorwaarden tot verhuur zou worden geprikkeld en dus los van den grond zou worden gemaakt, kan onmiddellijk worden afgerekend. Dit argument zou slechts dan waarde hebben als de verhuur geheel vrij was. Zij is dit echter niet; ik kom hier steeds weer op terug. In de gegeven omstandigheden kan door het concessiestelsel slechts tot een bepaalde maximum-hoeveelheid worden ingehuurd. Dit maximum is al bereikt. Practisch zal het resultaat dus niet zijn, dat door de betere voorwaarden meer wordt verhuurd doch alleen dat onder die betere voorwaarden eenzelfde hoeveelheid wordt ingehuurd. Het is dus stellig niet te verwachten dat de landbouwer meer los raakt van den grond.

Zal hij niettemin veeleischend en lui worden?

Men bedenke bij deze kwestie allereerst, dat ook op Java algemeene duurte heerscht, dat de waarde van het geld gedaald is, zoodat ook de reëele grondhuur belangrijk is verminderd, ofschoon de waarde van de producten, die van den grond te halen zijn, steeg. Wat de minimum-prijzen-regeling nu doet, is ten deele niet anders dan het op peil houden van de reëele grondhuur. Het waarborgt, wat dit betreft, dus slechts, dat de verhuurder voor eenzelfde prestatie hetzelfde krijgt als vroeger en hiervan is toch wel nimmer een ongunstige werking te wachten.

Ten deele echter doet de maatregel meer, kan het tenminste doen en bedoelt het ook te doen. Voor dit betrekkelijk kleine deel gelden de ingebrachte bezwaren dus wel. Daartegen is echter nog heel wat aan te voeren.

Men stelle zich wat hier gebeurt zoo voor, dat het niet anders is dan het wegnemen van een drukkenden last, die op de betrokkenen rust en hun het voortgaan belet. Het zou ongetwijfeld meer wenschelijk zijn, als men deze lieden kon leeren om uit zich zelf dien last af te werpen. Maar hoe, indien nu eens die last zoo zwaar bleek, dat ook de sterkeren onder de dragers haar

[1]) In dezen geest Dr. J. H. Boeke in het debat te Buitenzorg; zie Koloniale Studiën, October 1919, blz. 261.

nauwelijks kunnen dragen? Zou het dan de energie dier lieden niet verslappen in plaats van versterken, als men hen in de zekerheid liet, dat zij er toch nooit onder uit kunnen komen?

En dit laatste geval doet zich hier voor. Bij de tegenwoordige grondhuurtoestanden is de landbouwer-verhuurder ontegenzeggelijk gedrukt door het voorschot. Het is hem, gegeven zijn geringe economische kracht, niet mogelijk hieraan te ontkomen, en dit heeft een verderfelijken invloed op zijn bestaan als landbouwer.

Daarom juist is de hier bepleite maatregel noodig, welke het voorschot wegneemt en bovendien de drukking, die de grondhuurprijs daardoor kon ondervinden, opheft door de vaststelling van minimum-prijzen.

Zeker, het is mogelijk dat velen dit middel niets helpen zal; dat het voor hen zelfs slecht werkt. Doch daartegenover staat, dat het voor vele anderen — en vermoedelijk zelfs voor veel meer anderen — goed zal werken; dat het hun het besef zal bijbrengen, dat zij er nu eens eindelijk uit kunnen komen en een behoorlijk landbouwer worden. En hierin ligt dan ook de kracht van den maatregel, waarvan dus niet verwacht mag worden dat hij onmiddellijk alle landbouwers tot goede landbouwers zal maken, maar die aan de beteren onder de verhuurders tenminste de gelegenheid opent om goede landbouwers te worden.

Dit geldt dan nog alleen het tegenwoordige. Maar als men aan de toekomst denkt, klemt deze weerlegging te meer. Want bij de tegenwoordige grondhuurtoestanden is de toestand zóó, dat de jonge man, die van zijn vader het land overneemt, de keus heeft tusschen geen land of een met schulden bezwaard land. Meent men waarlijk, dat deze toestand zijn energie ten goede zal komen? Inderdaad, men kan er over twisten of voor velen van het tegenwoordig geslacht de indirecte nadeelen niet grooter zullen blijken dan het directe geldelijke voordeel dat de maatregel hen waarborgt. Denkt men aan de toekomst, dan ziet men de bezwaren tegen den maatregel plotseling veel kleiner worden.

En de andere voorschotgevers? Het Gouvernement, dat zijn credietverstrekking door de pandhuizen in de laatste tien jaren abnormaal uitzette? de woekeraars? Ik beantwoordde deze vragen hierboven al. Inderdaad zullen zij nog vele landbouwers doen struikelen, die juist waren opgeheven. Inlandsche woekeraars

zullen vaak nog een druk opleggen, die grooter was dan die der suikercultuur. Maar dat doet tot de zaak niets af, want wat deze regeling wil is ten slotte alleen dit dat, als de Inlandsche landbouw gedrukt wordt door overvloedig consumptief crediet, dit ten minste niet geschiedt door de particuliere industrie.

Misschien zal dus in de Inlandsche wereld zelf de druk, die sommige individuen ondervinden van het onderling gedrang, grooter worden dan te voren. Maar de druk, welke die Inlandsche landbouwers-maatschappij in haar geheel onderging van de suikercultuur, zal worden weggenomen. Dit zal aan die maatschappij in haar geheel meer energie schenken dan ontnemen.

B. INLANDSCHE GRONDTRANSACTIES.

§ 1. De tegenwoordige toestand.

a. Verhuur.

Tweeërlei houde men bij het beschouwen van de Inlandsche grondtransacties in het verband van het aan de orde gestelde vraagstuk in het oog. Het eerste is, dat de Inlandsche grondtransacties, die tot grondenwoeker voeren, meer omvatten dan grondhuur alleen; het tweede is, dat de Inlandsche grondhuur, die tot woeker door den huurder aanleiding geeft, slechts een deel omvat van alle Inlandsche grondhuur. Wij zagen hierboven, dat de tegenwoordige vorm van het Europeesche grondhuurvraagstuk, om dit nu zoo eens te noemen, slechts kan ontstaan door de handhaving van het vervreemdingsverbod; door het feit dus dat de wetgever de groep van economisch zwakkeren aan den grond gebonden houdt. Welnu, ten opzichte van Inlanders bestaat zulk een vervreemdingsverbod slechts ten opzichte van enkele gronden n.l. alleen van die z.g. communale gronden, waarop nog een sterk beschikkingsrecht van de desa rust. Alleen voor zulke gronden doet zich dus een grondhuurvraagstuk voor, dat met dat van den huur door niet-Inlanders te vergelijken is

Nu ziet men daar inderdaad gevallen van grondhuur, die tevens grondwoeker is, waartegen inderdaad de toestanden, welke bij de Europeesche cultures voorkomen, bijzonder gunstig afsteken. Bij den verhuur aan Inlanders toch is de voorschot-termijn niet door eenigen rechtsregel beperkt en de occupatieduur niet of weinig. Daardoor is op meer dan een plaats een toestand ont-

staan, waarbij het recht, dat de desaman op zijn grond had, veranderd is in een recht om enkele guldens of enkele dubbeltjes per bouw en per jaar te ontvangen. Vaak weet in zulke gevallen de grondbezitter niet eens meer waar zijn grond, zijn „aandeel" zooals men het noemt, ligt.

Inderdaad moet tegen zulke toestanden worden opgetreden. Doch men houde daarbij goed in het oog, dat men met zulk een optreden slechts een betrekkelijk klein deel der gronden op Java bereikt n.l. alleen die, waarop nog een zeer sterk beschikkingsrecht van de desa rust.

b. Verkoop en verpanding.

Met het meerendeel der gronden op Java staat het geheel anders; voor die gronden bestaat, wat de Inlandsche maatschappij betreft, een veel grootere vervreemdbaarheid, een grootere mobiliteit. Daarvan is het gevolg, dat hier de grondtransacties een economisch karakter krijgen, dat veel dichter staat bij het economisch karakter van grondtransacties in eene Westersche maatschappij, en dat principieel verschilt van de verhoudingen bij grondverhuur aan niet-Inlanders of grondverhuur van communale gronden. Immers deze gronden, waarop de desa een veel minder krachtig beschikkingsrecht uitoefent, kunnen op den duur in handen komen van economisch sterkeren. Dit geschiedt dan ook vaak, en veelal gebeurt het met wat men gewend is woekerpraktijken te noemen. Maar het ligt voor de hand, dat als deze gronden „verhuurd" worden, woeker van huurder tegenover verhuurder niet voorkomt. Als een economisch sterkere hier in gronden wil woekeren, juister wellicht als hij met behulp van grondrechten wil woekeren, neemt hij de gronden in bruikpand of koopt hij ze. Bij de verhuur op korten termijn is hier dan ook als regel de verhuurder de economisch sterkere, althans is hij niet de zwakkere. En wat ziet men nu hier?

Dat juist hier bij verhuur de vooruitbetalingstermijn betrekkelijk kort is, stellig korter dan de termijn die bij de verhuur aan niet-Inlanders is toegelaten. Dat de huurprijs (die sterk afhankelijk is van den termijn van vooruitbetaling) betrekkelijk hoog is, althans in vergelijk met de sommen, waarvoor koopers of pandnemers den grond in handen krijgen.

c. Deelbouw.

Boven werd in een ander verband er reeds op gewezen, dat bij deelbouw degeen, die den grond in handen heeft en hem in deelbouw uitgeeft, niet de economisch zwakkere is. Prof. Kielstra betoogt dat deelbouw „economisch" geen huur is. [1]) Het zij zoo. Ik heb het hier slechts over de economische gevolgen, niet over den juridischen vorm. Op den naam komt het hier niet aan. Ik constateer daarom alleen, dat deelbouw, evenals huur, een transactie is, waarbij de niet-grondbezitter (huurder of deelbouwer) tijdelijk den grond ter beplanting krijgt. Het verschil met den geldhuur is in dit land in de eerste plaats, dat de deelbouwer eerst na afloop van het gebruik van den grond zijn tegenprestatie moet leveren, en in de tweede plaats, dat die in product te voldoene prestatie recht evenredig is aan de opbrengst van den oogst. Deze twee omstandigheden nu kunnen maken, dat de deelbouwer wel eens een deel van den oogst moet betalen, dat abnormaal groot is, want de grondbezitter eischt vergoeding zoowel voor de late betaling als voor het meedragen van de risico. Of die betaling werkelijk abnormaal hoog zal zijn, hangt van allerlei factoren af; ook dit is immers een prijsvorming. Uitbuiting van deelbouwers heeft vooral daar plaats, waar — b.v. omdat er geen fabriek in de onmiddellijke nabijheid is — de deelbouwer geen keus heeft dan tusschen het aannemen van een deelbouwovereenkomst of het verlaten van zijn geboortegrond. In zulke streken ziet men, dat deelbouwers ook voor slechte gronden genoegen nemen met een aandeel in de opbrengst, dat kleiner is dan de helft.

Trouwens, juist omdat de deelbouwer vaak de economisch zwakke is, eischt de grondbezitter de betaling in product. Vroeg hij betaling in geld dan zou hij maar al te vaak achter het net visschen, deels omdat de arme minder goed in staat is om zijn product in geld om te zetten, deels omdat het geld den arme zoo gauw door de vingers glipt. Zoo beschouwd is dus het feit, dat vooral de economisch zwakke Inlander niet in staat is om in een geldhuishouding te leven, diens „achterlijkheid"dus zoo men wil, een reden dat de deelbouw blijft bestaan.

---

[1]) De suikerindustrie op Java en hare behoefte aan grond, bldz. 26.

d. Grondenwoeker in allerlei vorm.

Wij zagen zooeven, dat onder hen, die den grond in deelbouw uitgeven en waaronder dus ook degenen zijn, die den grond wel eens in onereusen deelbouw uitgeven, kunnen zijn z.g. erfelijk individueele bezitters van den grond, doch ook de pandnemers of de huurders. Dit feit verdient, zooals uit het volgend voorbeeld moge blijken, de aandacht.

In een zeer arme afgelegen streek met „erfelijk individueel bezit", het Oostelijk deel van het Kraksaänsche district Paiton, ziet men de bevolking van meer dan een desa in onereusen deelbouw den grond bewerken, die om hun desa ligt doch die aan anderen in andere desa's toebehoort. Van de opbrengst blijft slechts een derde deel in de desa.

In een streek met „communaal bezit met wisselende aandeelen" met ongunstigen economischen toestand, als het Oostelijk deel van het Cheribonsche district Losari, ziet men de bevolking van verschillende desa's in onereusen deelbouw den eigen doch verhuurden grond bewerken. De deelbouwers-verhuurders krijgen per bouw enkele kwartjes per jaar en verder een betrekkelijk klein deel van den oogst. In een streek ten slotte als Zuid Oost Kedoe, waar z.g. communaal bezit met vaste aandeelen bestaat, ziet men dat de gronden in bruikpand worden gegeven en dan in deelbouw worden bewerkt.

Bij geheel verschillend grondrecht een toestand dus die wel formeel verschilt — in het eene geval legt de huurder het af en in het andere de verhuurder — doch die economisch voert of althans kan voeren tot dezelfde resultaten n.l. dat de landbouw wordt gedreven door een diep in de schuld gestoken landbouwersstand.

§ 2. Overheidsingrijpen noodig.

a. De bestaande gelegenheid tot ingrijpen is onvoldoende.

Wat is nu uit het bovenstaande af te leiden? In de eerste plaats wel dit, dat, gegeven de omstandigheden die op Java nu eenmaal bestaan, de thans in de verschillende streken bestaande grondrechten den landman niet voldoende beschermen en dat het al heel weinig zal baten als men in de een of andere streek het grondrecht converteert in een ander grondrecht dat elders al evenmin helpt. Want het is duidelijk, dat, indien b.v. — zooals

meermalen geschied is — een hopeloos in de schuld geraakte landbouwer in Oost Cheribon vraagt om zijn communaal bezitsrecht in jasan om te zetten, hij daarmede niet anders bedoelt dan het zoeken van een gelegenheid om, nu zijn grondrecht eenmaal verworden is tot het recht om enkele dubbeltjes per jaar te ontvangen, dit laatste te kunnen verkoopen voor een paar guldens ineens. Ging men tot zoodanige conversie over, dan zou de feitelijke toestand niet veranderd worden; de voormalige grondbezitter zou deelbouwer blijven onder minstens even ongunstige voorwaarden.

b. Ingrijpen door een Inlandsche Grondhuur-ordonnantie onmogelijk.

Het ligt inderdaad voor de hand, dat tal van belangstellenden en belanghebbenden, in de overtuiging dat het bestaande grondenrecht de landbouwende bevolking onvoldoende helpt, hervormingen in dat recht voorstaan. Enkelen zijn er nog steeds, die een veel grootere vrijheid voor vervreemding bepleiten; zij hopen dat de Inlander, al doende, door een desnoods harde ervaring, het beste zal kunnen leenen. De meesten echter huiveren voor het misbruik, dat de bevolking van grootere vrijheid zou maken; zij vreezen dat, zooal de ervaring hier leeren kan, in dit geval de leerling juist en voor goed ten onder zou zijn gegaan vóór hij het geleerde zou kunnen toepassen. Zij achten een vrijheid om den grond te vervreemden voor den Javaan even verderfelijk als de vrijheid om zich zelf als slaaf of pandeling te verkoopen. Zij wenschen daarom een nog verder gaand ingrijpen der Overheid.

De meest naieve vorm, waarin dit denkbeeld tot uiting komt, is de vraag om een Grondhuur-ordonnantie voor Inlanders onderling. Waarom zulk een ordonnantie niet zou helpen, blijkt uit het bovenstaande. In de eerste plaats zouden de bepalingen veel meer ingewikkeld moeten zijn. Zij zouden niet alleen, zooals de tegenwoordige Grondhuur-ordonnantie, den verhuurder doch ook — en nog wel voor het meerendeel der gevallen — den huurder en den deelbouwer moeten beschermen. In de tweede plaats zou een regeling van deelbouw en verhuur slechts een deel van den grondenwoeker beperken. Daarnaast zou men den grondverkoop en de grondverpanding aan banden moeten leggen; het stellen van regels daarvoor is op zichzelf al een waarlijk niet eenvoudige

zaak. In de derde en voornaamste plaats echter: de regels tot beperking van verhuur, verkoop en verpanding zouden absoluut zeker onuitvoerbaar zijn. Bij de grondverhuur aan niet-Inlanders werkt althans een der partijen, de huurder, als regel loyaal mede; bovendien is die partij in de hand te houden doordat zij afhankelijk is van een concessie. Bij een beperking van transacties tusschen Inlanders onderling, is van geen der beide partijen eenige medewerking te verwachten. Bij het Mindere Welvaart onderzoek kwam men tot de conclusie, [1]) dat registratie van grondhuurtransacties, zooals zij thans gesloten worden (dus zonder eenige beperking), praktisch niet eens verplichtend kon worden gesteld. De praktijk van den landrente-dienst leert, dat de verschillende duurzame overgangen van grondrechten niet behoorlijk zijn te registreeren. Deze feiten spreken voor zich.

Waarlijk, indien ooit iemand eene regeling tot tegengang van grondenwoeker kon aangeven, die eenige kans op succes had, zou de Regeering vermoedelijk dien maatregel dankbaar gaan toepassen. Maar tot nog toe is er nog nooit iemand in geslaagd om zulk een regeling ook maar in ruwe hoofdtrekken te ontwerpen. En hier ligt dan ook wel een onoverkomelijk bezwaar tegen elke poging tot unificatie van grondrechten. Want alle bezwaren, welke het onmogelijk maken om door een algemeene regeling Inlandsche grondtransacties te beperken, gelden uiteraard in even sterke mate tegen een regeling die geen onderscheid zou maken tusschen Inlanders en niet-Inlanders. Zoo ergens dan blijkt wel op het gebied van grondenrecht dat de rechtsunificatie „een droom is en niet eens een schoone droom".

c. Ingrijpen door de desa vaak mogelijk en nuttig.

Een ingrijpen in de grondrechten zal dus op andere wijze moeten geschieden. Gaat men na, waarom eene regeling van boven af niet helpen zal, dan blijkt — zooals hierboven is uiteen gezet, dat dit komt, omdat de bevolking niet medewerkt. En het streven moet dus zijn, dat men de grondbezitters mee krijgt. Misschien zal dit mogelijk zijn, als men de gezamenlijke grondbezitters, zooals die reeds thans in het desaverband zijn georganiseerd, voor de kwestie interesseert en hen steunt bij het maken van

---

[1]) Deel XI, blz. 40|41.

eigen regelingen, die een gezonden toestand van het grondbezit mogelijk maken. Zulks zal uiteraard alleen daar kunnen geschieden, waar de desa een groot medezeggenschap heeft over den grond; in communale desa's met wisselende aandeelen dus.

Hoe die regelingen nu precies zullen zijn, kan in het midden blijven. Zeker is, dat zij plaatselijk verschillend zullen moeten zijn, omdat zij immers gericht zijn tegen plaatselijk verschillende misstanden. Alleen zullen zij steeds twee hoofdtrekken gemeen hebben, waardoor zij principieel verschillen van eene regeling als de bestaande Grondhuur-ordonnantie. In de eerste plaats zullen die regelingen van beneden af moeten komen; zij zullen moeten voortkomen uit het volk zelf, zonder eenigen zachten dwang. In de tweede plaats richten die regelingen zich niet tot den huurder, doch tot den verhuurder, die zich op straffe van ontzetting uit zijn grondbezit aan bepaalde regels te houden heeft.

Overigens zullen deze regelen waarschijnlijk nog verder gaan dan de Grondhuur-ordonnantie. Zullen zij eventueel in communale desa's voor de industrie de concurrentie door Inlandsche huurders beperken, zij zullen die industrie zelve ook weer meer aan banden leggen. Zoo zullen zij b. v. niet alleen de „aandeelen" in den bouwgrond vastleggen, doch ook kunnen verbieden dat een tani al zijn „communaal bezeten" grond tegelijk verhuurt. Een beperking waarvan vroeger al eens opname in de Grondhuur-ordonnantie is bepleit, [1]) maar die van boven af niet is door te voeren. Het is hier niet de plaats om verder op deze kwestie in te gaan. Alleen één hoofdzaak verdient nog de aandacht. De kwestie is niet op te lossen zonder dat de op den grond rustende schulden zijn afgelost en daarvoor in de plaats een nieuw crediet is gegeven onder zeer strenge voorwaarden. Het behoeft wel geen afzonderlijk betoog, dat juist voor het tot stand brengen van maatregelen als deze het verdwijnen van de voorschotten der suikerindustrie van groot voordeel zou zijn.

Zal de bevolking de actieve medewerking verleenen, welke voor het geven van zulk een oplossing onontbeerlijk is? Het is mogelijk en zelfs waarschijnlijk. Het denkbeeld is ten slotte gebaseerd op de gedachte, dat een gemeenschap van personen veelal iets

---

[1]) J. F. E. ten Brink, Tijdschrift voor het Binnenlandsch Bestuur 1901, deel 21, blz. 410.

wil en iets kan, waartoe de enkeling te zwak is. De geschiedenis leert, dat de desa tot zoodanigen steun in staat is. De desaman past dit middel van oudsher toe; men denke aan de wijze waarop het grondrecht is verworden, toen de bevolking onder den druk van het cultuurstelsel stond.

Wil men, wat hier moet gebeuren, begrijpen, dan houde men voor oogen dat het doel, de bestaansreden van de medezeggenschap der gemeenschap in de grondrechten, is, om een behoorlijken landbouwersstand in het leven te houden. Nu dit doel onder de zoo zeer gewijzigde omstandigheden niet meer door dezelfde regels kan worden bereikt, is het rationeel die regels te veranderen.

Het denkbeeld om dit op de aangegeven wijze te doen is in zijn kern waarlijk niet nieuw. Want wat is de door bestuursambtenaren zoo vaak met overtuiging uitgesproken bewering, dat „communaal bezit met vaste aandeelen" de beste bezitsvorm is, anders dan eene verklaring, dat in de tegenwoordige omstandigheden de medezeggenschap van de desagemeenschap over den grond niet te gering doch ook niet exorbitant mag zijn? Een te kwader ure algemeen geworden, veel te starre en bovendien onjuiste terminologie [1]) heeft echter maar al te vaak belemmerd, dat heldere gedachten in helderen vorm werden geuit.

Maar de desaman, die met de Nederlandsche terminologie gelukkig niets te maken heeft, wordt daardoor niet gehinderd om in te zien waar het om gaat. En hij begrijpt het dan ook veelal beter dan de meeste buitenstaanders. Juist daarom is de kans groot, dat hij — als hem de gelegenheid zal worden geboden om een nieuwe degelijke grondslag voor zijn huishouden te leggen — hij die gelegenheid zal aanvaarden. Mocht hij dit echter niet willen doen, dan zal men van een regeling in dezen geest moeten afzien. Want het door dwang of zachten dwang scheppen van regels, die niet begrepen, niet gewild, en practisch niet uit te voeren zijn, kan de verwarring slechts vergrooten.

Wat echter voor de andere gronden op Java moet gebeuren, die waarop geen sterk beschikkingsrecht van de desa meer rust

---

1) Prof. Mr. C. van Vollenhoven. Het adatrecht van Nederlandsch-Indië, bldz. 604 e.v., in het bijzonder 610.

of is te leggen, is niet aan te geven. Misschien zal hier de oplossing moeten zijn, dat men eenvoudig het adatrecht zich laat ontwikkelen, wat dan vermoedelijk tot grootere mobiliteit van deze groep van gronden zal voeren [1]) en de mogelijkheid tot groot grondbezit opent. Misschien kan op deze wijze een toestand geboren worden, dat groot en klein grondbezit naast elkaar bestaan. Dat het groot grondbezit te groote en onrustbarende vormen zal aannemen, behoeft niet te worden gevreesd [2]) en zou desnoods afzonderlijk zijn tegen te gaan. Wel zal het ontstaan onvermijdelijk met misstanden gepaard gaan, die niet of slechts voor een klein deel zullen kunnen worden weggenomen. Men zal ook bij dit proces steeds moeten steunen met een beperkt en doelbewust gegeven crediet.

d. Samenhang tusschen agrarische en credietpolitiek.

Men ziet het: agrarische politiek en credietpolitiek zijn onafscheidelijk. En nu stem ik in een punt volkomen in met Dr. Van Harreveld. De hier aangegeven agrarische politiek is in strijd met de politiek, welke door den pandhuisdienst wordt gevolgd, waarbij het in voorschot uitgegeven bedrag sprongsgewijze met millioenen stijgt. [3]) Maar Dr. Van Harreveld trekt daaruit de conclusie, dat nu ook zeker is dat die agrarische politiek verkeerd is om niet te zeggen schijnheilig. Deze conclusie deel ik niet. In de eerste plaats bestaat tusschen het pandhuiscrediet en het grondcrediet een groot verschil. Het eerste betreft roerende zaken, zaken waar de bevolking desnoods buiten kan. Bij den grond echter is het heel anders; gaat die verloren of wordt die onder te slechte voorwaarden afgestaan, dan wordt daarmede — ik wees daarop hierboven al — het geheele bestaan van den grondbezitter ontwricht.

En in de tweede plaats; al is er tegenstrijdigheid tusschen de politiek, waarvan de nieuwe Grondhuur-ordonnantie een uitvloei-

---

[1]) Prof. Mr. C. van Vollenhoven. Het adatrecht in Nederlandsch-Indië, blz. 653; R. A. Kern „Hervorming van het Inlandsch grondbezit op Java", Lezing voor het Indisch Genootschap 18 Maart 1913, vooral blz. 160 en 167.

[2]) R. A. Kern t.z.p. blz. 170.

[3]) Blz. 152.

sel is en die welke de pandhuisdienst volgt, daarmede is nog allerminst die agrarische politiek veroordeeld. Integendeel. Veeleer schijnt het mij noodzakelijk — en ik ben waarlijk niet de eerste die dit opmerkt [1]) — dat er alle aanleiding bestaat om deze zijde van de pandhuispolitiek aan een grondige herziening te onderwerpen en in overeenstemming te brengen met de beginselen, welke de dienst van het Volkscredietwezen thans tot richtsnoer neemt en die, wat dit betreft, niet afwijken van die, welke hiervoor werden verdedigd.

Slotsom.

Het Gouvernement gaat bij zijn voortschrijden op het gebied der agrarische wetgeving terecht uit van het standpunt, dat de Inlander bij den verhuur aan niet-Inlanders van zijn belangrijkste bezitting, den voor landbouw geschikten grond, als regel niet mag verliezen. De Grondhuur-ordonnantie heeft geenszins de bedoeling om den verhuurder te waarborgen, dat hij bij den verhuur geld krijgt voor arbeid welke hij niet presteert, doch wil slechts — voorloopig alleen voor langjarige contracten — den verhuurder een bedrag waarborgen, dat hij zou kunnen krijgen bij een verhuur, die niet gedrukt wordt door voorschot, noch door te groot verschil in sociale sterkte tusschen de partijen.

De critiek heeft niet aangetoond, dat het genoemde uitgangspunt der Regeering onjuist is; zij heeft evenmin aangetoond, dat een betere uitwerking van dat beginsel mogelijk was.

Ook bij grondtransacties tusschen Inlanders onderling is verder ingrijpen gewenscht.

Al deze agrarische vraagstukken, die tevens credietvraagstukken zijn, moeten worden beschouwd als onderdeelen van het grootere vraagstuk: hoe kan de Inlander zonder al te groote ellende worden overgebracht in de verkeers — tevens geldhuishouding, die voor de Inlandsche maatschappij ten eenenmale onontbeerlijk, doch waarvoor het individu maar al te vaak niet berekend is.

---

[1]) Dr. J. H. Boeke, Koloniale Studiën 1919, „Pandcrediet als Kleincrediet" blz. 43 e.v.

Zeker is, dat de oplossing van dit vraagstuk schier onoverkomelijke moeilijkheden biedt. Zeker is ook, dat de tot dusver gevolgde agrarische en credietpolitiek, die oplossing slechts onvolledig geeft. Zeker is ten slotte, dat met het vinden van die oplossing de Nederlandsche kolonisatie in deze gewesten staat of valt.

Naschrift

door

Mr. A. B. COHEN STUART.

In zijn breedvoerig betoog ter verdediging van de grondhuurordonnantie heeft de geachte schrijver de vraag of het dualistische beginsel van onze agrarische wetgeving niet verouderd moet worden geacht slechts vluchtig aangeroerd. Terloops doet hij blijken dat z.i. deze fundamenteele kwestie niet aan de orde is, omdat wij nu eenmaal leven in een zg. bevolkingskolonie, waar tusschen een talrijke inheemsche bevolking van velerlei aard eene betrekkelijk kleine groep vreemdelingen woont, als leiders van het staatsbestuur en van de productie. Daar heeft de overheid tot taak eenerzijds de verheffing van de bevolking, anderzijds de ontsluiting van de koloniale rijkdommen voor het internationale leven.

Dat hiermede het dualisme, de verouderde grondgedachte onzer agrarische wetgeving, ook maar in het geringst gemotiveerd zou zijn, zal de heer Meyer Ranneft toch moeilijk zelf kunnen meenen.

Ik laat nog daar dat zijn tegenstelling tusschen de „verheffing van de bevolking" en de „ontsluiting van Indië" verwarrend is omdat men met behulp van onze antieke agrarische wetgeving onmogelijk de Indische bevolking kan „verheffen", d.w.z. tot hooger bestaanspeil opvoeren, en hoogstens een negatieve bescherming van zwakkeren tegen economisch sterkeren daarvan te verwachten is, terwijl veeleer juist in de ontsluiting zelve het primaire middel tot werkelijke verheffing is te vinden.

Noodzakelijk echter moet opgekomen worden tegen de voorstelling alsof in andere oorden dan bevolkingskoloniën voor de overheid niet evenzeer reden zou bestaan om minstens even

krachtig op te komen voor het belang der bevolking als voor de behoeften der wereldhuishouding. Zoo de geachte schrijver dit werkelijk ontkent, ligt hij overhoop met nagenoeg alle staatslieden ter wereld. Allerminst is zijn beginsel een specifiek koloniaal beginsel. De vraag is maar — en daarover glijdt de geachte schrijver onbegrijpelijk snel heen — of beide belangen in Indië niet op andere wijze tot harmonie zijn te brengen dan door middel van ons dualistisch agrarisch stelsel dat, naar de opvatting van den heer Meyer Ranneft, alle niet-Inlanders eenvoudig buiten de „bevolking" plaatst.

Is vroeger een dergelijk dualistisch stelsel misschien nuttig geweest, in een tijd toen een roerige Europeesche ondernemersgroep en een geheel passief, economisch zeer achterlijk Inlandsch element tamelijk vreemd tegenover elkander stonden, toen Chineezen en Arabieren, in hun vrijheid van beweging belemmerd, zich op agrarisch gebied nog nauwelijks deden gelden, terwijl een Indo-vraagstuk zoo goed als onbekend was, en ten slotte de Indische regeering in ontbetwiste volheid van macht kon decreteeren wat zij maar wilde, — tegenwoordig hebben de verhoudingen een geheel ander aanzien gekregen.

En daarmede is de agrarische wetgeving meer en meer uit den tijd geraakt. De tallooze controversen over de grondhuur-ordonnantie maken ook voor den geestdriftigsten laudator temporis acti duidelijk dat zij niemand bevredigt. Toch heeft men eerst kort geleden gepoogd haar bij te werken. Het baatte niet, van alle kanten komen nog altijd klachten. De heer Meyer Ranneft tracht deels deze te weerleggen, deels er aan tegemoet te komen. Ik twijfel of een oplossing te vinden is, want de fout schuilt m.i. in het legislatieve *beginsel*. De grondhuur-ordonnantie roert dit diepere beginsel niet aan; zij is slechts een stuk uitvoeringsregeling, die hare sappen moet trekken uit de grondgedachten onzer Indische agrarische wetgeving. Deze grondgedachten nu zijn verouderd. Ik betoogde dit reeds, toen de geachte schrijver in de Buitenzorgsche Studiegroep zijne stellingen tot verdediging van de grondhuur-ordonnantie voordroeg (Koloniale Studiën, Octobernummer blz. 261). Ik deed toen o.m. uitkomen dat de agrarische wetgeving, die sociale bescherming beoogt te bieden, door de veranderde toestanden tegenwoordig geen juiste grenslijn meer trekt tusschen economisch sterken en economisch zwakken, en

dus geen erkenbaar rechtsbeginsel meer tot uiting brengt; dat met de verdere ontwikkeling van de Indische maatschappij het onrecht, het gewrongene, aan deze wetgeving inhaerent, dagelijks meer voelbaar wordt. Hoe dit dualisme te verdedigen, waar toch Indo-Europeesche en Chineesche paupers daarbij onbeschermd blijven, en waar het géén bescherming biedt voor den Inlandschen zwakke tegenover zijn sterkeren landgenoot? Vooral tegenover den kleinen Indo, die door tal van unificatie-maatregelen van vroeger voor hem beschikbare bronnen van levensonderhoud wordt verjaagd (het meest door de unificatie der ambtelijke bezoldigingen) wordt meer en meer het agrarische dualisme een groote onbillijkheid. De unificatie beweging mag toch nimmer door eenzijdigheid op stellig onrecht uitloopen.

De heer Meyer Ranneft en de zijnen staan nog op den grondslag der proclamatie van .... 1866! Op denzelfden voet als een halve eeuw geleden willen zij voor den Inlandschen grondbezitter als zoodanig „waken", zijn rechten „waarborgen". Men vraagt zich af, hoe het mogelijk is dat de geweldige maatschappelijke, economische en politieke veranderingen dier halve eeuw hun ongemerkt zijn voorbijgegaan. IJverige dualisten op het gebied van wetgeving en staatshuishouding, nemen zij geen nota van de krachtige unificatie-beweging, die zich meer en meer op wetgevend gebied is gaan openbaren. Zoo ergens dan blijkt op het gebied van het grondenrecht volgens hen de rechtsunificatie „een droom en niet eens een schoone droom" (blz. ....). Maar zij vergeten geheel — en verdienen in dit opzicht eerder de qualificatie van al of niet schoone slaapsters dan de unificisten — dat de Inlandsche wereld tegenwoordig volstrekt niet meer zoo en bloc op economisch en intellectueel achterlijk peil staat als een halve eeuw geleden en ook volstrekt niet meer zoo passief de bescherming van hoogerhand afwacht. De rechtsbehoeften hebben gaandeweg een totaal ander karakter gekregen. Wil men de uitspraak van een der „bewaakten" zelf hooren?

„De tegenwoordige volksbeweging", aldus de heer Tjokroaminoto den 21sten Juni 1918 in den Volksraad (Handelingen blz. 228), „is te beschouwen als een krachtig protest tegen de in de Indische wetgeving te lang volgehouden en te ver doorgedreven rassenonderscheidingen. Voorzeker, de snel voortschrijdende ontwikkeling die wij doormaken heeft ten gevolge dat *het*

verschil in rechtsbehoeften tusschen onderscheidene rassen met den dag sterk afneemt.

De Indische wetgeving dient met bekwamen spoed geheel omgewerkt te worden; eene hervorming in dien zin, dat in het algemeen het beginsel der rechtsunificatie wordt aanvaard".

De Regeering liet reeds den volgenden dag door Mr. Scheuer in den Volksraad verklaren (Handelingen blz. 282 e.v.) dat zij hard aan het werk is om in het privaat- en het strafrecht de door den heer Tjokroaminoto bedoelde rechtsongelijkheid te doen verdwijnen. Ongetwijfeld maakte zij daarbij behalve ten aanzien van het familie- en erfrecht ook een voorbehoud wat betreft het grondenrecht. Wat dit laatste aangaat, meende zij te moeten onderscheiden tusschen de bevolking in de steden, welke den handel of de industrie beoefent, en de landbouwende bevolking ten plattelande. Met het oog op de stedelingen zou de regeling van den thans z.g. „Europeeschen" eigendom van onroerend goed en de Europeesche zakelijke rechten op andermans grond in het burgerlijk wetboek ook uitdrukkelijk voor Inlanders geldig verklaard worden; immers reeds vanouds worden in de groote hoofdplaatsen Europeesche grondeigendommen door Inlanders verkregen en overgedragen, en wordt daarop het Europeesche zakenrecht toegepast. Doch daarnevens zouden de bestaande, uit de volksinstellingen afgeleide grondrechten der Inlanders gehandhaafd blijven, tenzij om andere redenen, buiten de gewenschte rechtseenheid om gaande „te eeniger tijd eene hervorming dier rechten aan de orde mocht komen".

Alleszins begrijpelijk was het, dat de Regeering de oplossing van het ingewikkelde agrarische vraagstuk buiten de directe doorvoering van de algemeene rechtsunificatie hield. Dit vraagstuk toch eischt afzonderlijke, gezette overweging. Maar aan den anderen kant zou het verblinding zijn, als men voorbij zag dat het streven naar rechtsunificatie, verband houdende met de voortschrijdende intellectueele, economische en politieke ontwikkeling der bevolking, zich niet tot enkele privaat- en strafrechtelijke gebieden bepalen kan. Op staatsrechtelijk gebied bv. openbaart het zich ook reeds zeer duidelijk en wel als een streven naar *emancipatie* van de tot dusver bevoogde bevolkingsgroepen. En zouden deze groepen, die nu op nagenoeg elk gebied krachtig voor unificatie en emancipatie opkomen, de hand willen leggen op het

grondbezit en hier de unificatie willen tegengaan? Ik betwijfel zeer of zij, althans in de meer ontwikkelde streken, in deze niet het consequente standpunt zullen gaan innemen, dat b.v. reeds door een vereeniging als Insulinde is aanvaard. Ook hun rechtsgevoel moet zich in deze richting gaan uitspreken.

Nu wordt door hen, die van oordeel zijn dat het emancipatiestreven te snel om zich heen grijpt, herhaaldelijk gewezen op de wenschelijkheid om de emancipatie te laten beginnen „van onder af", in de desa. Zoo bv. de heer Colijn in zijn bekend artikel over Indische hervormingen, verschenen in het tijdschrift *Schild en Pijl*. Maar juist met de desa-hervorming tast men vanzelf ook het op ouden grondslag rustende agrarische recht aan. De Regeering gaf aan het streven naar hervorming van de desa-inrichting, dat trouwens ook in de Inlandsche wereld zelve tot uiting kwam, gehoor door bij den Volksraad een ontwerp tot aanvulling van de Inlandsche gemeente-ordonnantie in te dienen (Tweede gewone zitting 1919, bijlagen onderwerp 4). In de toelichting schreef zij o.m.: „In de laatste jaren is nu echter in verschillende streken het eenhoofdig gezag van het desahoofd meer en meer aanstoot gaan geven. Aan het autocratisch gezag van het desahoofd zal dan ook op den duur niet kunnen worden vastgehouden".

Politiek gesproken zal dus de desaman niet langer als een kind worden behandeld. Hij krijgt medezeggenschap. Meent men nu echter dat het wèl mogelijk zal zijn, hem op economisch gebied nog heel veel langer, zij het met de beste bedoelingen, aan de borst te houden?

Reeds zijn overvloedige teekenen aanwezig dat de Inlander inzake het verhuren van gronden scherper op zijn belangen begint te letten. Hij tracht zich over de economische feiten een eigen kritisch oordeel te vormen. Het blijkt menigmaal dat de agrarische „bescherming" hem alleminst bekoort en dat hij althans sommige gevaren daarvan duidelijk beseft.

Zoo zeide in den Volksraad de heer Tjokroaminoto, die evenmin als de heeren uit het suiker-kamp tevreden bleek met de grondhuur-ordonnantie: „Ik heb in bijna alle suikerstreken van Java geconstateerd, dat de suikerindustrie de desahoofden (desabestuur) steeds als handlangers in den arm neemt ter verkrijging

van gronden. In zake grondhuur is de invloed van het desahoofd fataal. De Regeering weet dit. Het binnenlandsch bestuur weet dit, en het weet ook, hoeveel het desa-hoofd van den suikerfabrikant als loon verdient voor elke met zijn tusschenkomst (lees: pressie) door de Inlandsche bevolking aan de fabriek verhuurde bouw sawah. Maar de Regeering ziet daarbij lijdelijk toe". (Handelingen 1ste gewone zitting 1918, blz. 149). Dit protest zelf is een duidelijk bewijs dat althans in S. I. kringen de in economische kwesties vroeger zoo passieve geest sterk is veranderd of aan het veranderen is.

De heer Schmutzer (Handelingen blz. 320) betwijfelde of het zoo dikwijls voorkomt „dat de Inlander door den ambtenaar in zijne qualiteit van inhuuragent der onderneming gedwongen wordt tegen zijn wil zijn grond te verhuren, en dan liefst tegen een huurprijs die niet in evenredigheid staat tot de waarde van den grond". Hoe dit zij, het desahoofd zal eerlang een groot deel zijner machtspositie verliezen en dan zal het nu reeds blijkbaar onder de Inlandsche bevolking bestaande streven om bij het verhuren van hare gronden op eigen gelegenheid voor eigen belang op te komen zich nog veel krachtiger doen gelden.

Naast de emancipatie-beweging werkt nog een ander groot volksbelang mee tot ontwrichting van het geldende agrarische stelsel. De grond op Java en Madoera blijkt meer en meer onvoldoende om de aanwassende bevolking door landbouw in leven te houden. Zij wordt door een ijzeren noodzaak gedreven tot industrie. Kunstmatige ophooping van de bevolking in een onrendabel landbouwbedrijf wordt dus een gevaar.

Het laat zich dan ook verwachten dat de agrarische „bescherming" op den tegenwoordigen voet meer en meer als een druk van boven zonder evenredig nut zal worden beschouwd. Menige Inlander beschouwt nu reeds den bestuursambtenaar als verkapten partijganger van het particuliere kapitaal en schenkt hem zijn vertrouwen niet. Maar toch zijn de vertegenwoordigers van het kapitaal ook niet met de bestuursinmenging ingenomen. De particuliere Europeesche ondernemer schikt zich eveneens slechts mokkend in de beschermingsmaatregelen. En het is ook genoegzaam bekend dat door velen de bestaande grondhuurregeling een uiterst wankele basis voor het in standhouden van de suikerindustrie wordt geacht.

De voortdurende bemoeienis der bestuursambtenaren in de hierbedoelde economische kwesties zal vermoedelijk door de betrokken partijen steeds minder bevredigend worden geacht en de reeds zoo gedaalde populariteit dier ambtenaren nog meer doen achteruitgaan. Botsingen tusschen de desabevolking en niet onkreukbaar geachte hoofden kunnen bij handhaving van het oude stelsel van „bescherming" op den duur moeilijk uitblijven.

De toch reeds overbelaste bestuursambtenaren van hun kant zullen allicht meer en meer hun functie als uitvoeringsorganen eener verouderde sociaal-agrarische wetgeving als een hinderlijke last gaan beschouwen. In de tegenwoordige omstandigheden hebben zij alle aandacht noodig voor hun eigenlijke bestuurstaak. Zij zullen niets liever wenschen dan hun bemoeienissen met prijsbepaling van huurgronden e.dgl. te staken. Moet een dergelijk verloop in de naaste toekomst waarschijnlijk worden geacht, dan is het raadzaam den band tusschen het bestuursorgaan en deze sociale wetgeving in onzen tijd van voortschrijdende emancipatie hoe eer hoe liever te verbreken. Waarom te wachten totdat ernstige moeilijkheden zijn ontstaan? Vandaar dat ik in overweging gaf de uitvoering dier wetgeving, voor zoover daaraan nog behoefte bestaat, te brengen tot de taak van een specialen diensttak, met medewerking van commissies uit de regentschapsraden. Overigens echter is een consequentie van de ingetreden veranderingen dat de sociale bescherming ook op agrarisch terrein zich meer en meer zal moeten gaan beperken tot hen, die er *werkelijk* behoefte aan hebben, de „economisch zwakken". Ras-onderscheiding kan daarbij vervallen. Zij raakt meer en meer uit den tijd. Voor de regentschapsraden — evenals voor de tegenwoordige locale raden — is het associatie-beginsel reeds aanvaard. In de desa's vindt men niet meer alleen Inlanders, maar — vooral sinds de invoering van de passen- en woonvrijheid — meer en meer ook andere bevolkingselementen, Chineezen, Arabieren, Europeanen. Vermoedelijk zal dan ook de desa-hervorming er toe leiden dat ook niet-Inlanders als volgerechtigde ingezetenen in de desa zullen kunnen worden opgenomen. Het spreekt wel van zelf dat een te ingewikkelde, gekunstelde dualistische wetgeving op agrarisch gebied daar niet zal zijn te handhaven evenmin als thans reeds de agrarische bescherming tusschen Inlander en Inlander door den heer Meyer Ranneft mogelijk wordt geacht. De nu al

zoo talrijke ontduikingen zullen niet meer te overzien zijn. En .... wordt door dit samenweefsel van schijn en bedrog op den duur het landbouwbelang, de verbetering van de productietechniek gebaat?

De heer Meyer Ranneft verklaart met zekeren nadruk „dat de maatschappij meer invloed heeft op de wet dan de wet op de maatschappij" (blz. .... 9e vel). Maar zijn krachtige actie is er op gericht, het tegendeel waar te maken en de maatschappij onder den duim der wet te houden. Het vigeerende dualisme is haar bij de wet opgelegd en met behulp van de wet wil de geachte schrijver haar op deze wijze dualistisch laten blijven. Hij is als de geneesheer, die het nut van vrije lucht demonstreert bij het ziekbed van een aan alle kanten toegestopten patiënt.

Wil men „verheffing" van de bevolking — dit wil toch ook de heer Meyer Ranneft —, dan moet niet langer alle heil worden verwacht van een inbakerende bescherming, doch voortaan hoofdzakelijk gestreefd worden naar een krachtigmaking door middel van politieke opvoeding, praktisch onderwijs, hygiënische maatregelen, credietverschaffing, technische voorlichting e.dgl. De middelen om werkelijk met kracht in deze richting werkzaam te zijn zullen wel door een doelmatige belastingheffing kunnen worden gevonden. Mits men dan ook maar zorge dat door een juiste economische politiek het volksinkomen, wordt vergroot, en niet door een verouderd agrarisch stelsel de economische ontwikkeling worde tegengehouden. Dit is bij de indiening van het voorstel tot wijziging van art. 62 R.R. niet genoeg overwogen.

Stelt men zich werkelijk de economische verheffing der bevolking ten doel, dan vervalt m.i. de grondslag van een groot deel der tegenwoordige agrarische wetgeving.

Of het beroep, door den geachten schrijver op Rusland gedaan, wel opgaat, meen ik te moeten betwijfelen. De oorzaken van de daar uitgebroken revolutie zijn velerlei en moeten blijkbaar vooral ook worden gezocht in het daar te lang volgehouden starre, autocratische regeerstelsel. Dat de door Stolypin in 1910 aangevangen conversie van gemeente-bezit in privaateigendom in 't algemeen nadeelig heeft gewerkt, kan naar het schijnt niet worden beweerd. Wel heeft men daarbij te lang het improductieve grootgrondbezit intact gelaten, maar anderzijds werd met succes de emigratie naar Siberië bevorderd. Eerder heeft de „reactie" kwaad gedaan,

die omstreeks 1880—1890 het streven der boeren om vrijwillig hun communaal in privaatbezit te converteeren tegenging, o.m. wijl toen nog in regeeringskringen de meening overheerschte dat het communisme der mir de boeren tegen revolutionaire invloeden zou beschermen.

Zou het vervliegen van deze illusie den heer Meyer Ranneft kunnen terugbrengen van zijn optimisme over de mogelijke evolutie „ten goede" van het communaal grondbezit der desa? Ik merk nog op dat zelfs de Russische sociaal-democraten het mir-communisme niet in bescherming namen; de geachte schrijver kan alleen geestverwanten vinden onder de Russische extremisten.

Bij deze korte aanteekeningen moge het voorloopig blijven. Zij beoogen slechts een met verschillende onvermijdelijke Indische hervormingen nauw samenhangend vraagstuk, nl. hoe de bevolking van Indië in haar geheel in snel tempo tot hoogere economische ontwikkeling kan worden gebracht en *welke agrarische politiek in verband daarmede in de naaste toekomst hier te lande dient te worden gevoerd*, meer onder de algemeene aandacht te brengen.

Als eerste stap in de richting van unificatie komt dan m.i. wel in aanmerking de afschaffing van de belemmering, die de overgang van den grond aan niet-Inlanders, thans ondervindt zoowel bij verkoop als b.v. bij versterf. Verder zal ernstig zijn te overwegen in hoever de tegenwoordige grondhuurregeling dient gehandhaafd.

Een poging tot verdere ontwikkeling van het Inlandsch grondbezit zelf in de richting van unificatie is te vinden in het aanhangig wetsontwerp tot herziening van art. 62 regeeringsreglement. Dit ontwerp is door Prof. Van Vollenhoven heftig bestreden in zijn onlangs uitgekomen brochure „De Indonesiër en zijn grond".

Naar ik hoop zal hierop in dit tijdschrift nog nader kunnen worden teruggekomen.

Regeering, Centrale Kas en Volkscredietinstellingen

door

A. VUYK JZN.

„We zijn dom, klein en koppig. Waar„achtig lezer we zijn koppig, dom en „klein. Wees nu eens niet te klein, te „koppig en te dom, om dit toetestemmen".
Multatuli.

Al eenigen tijd kon ik mijn gedachten niet losmaken van het vraagstuk, wat wel de oorzaak is van het gebrek aan harmonie tusschen het regeeringstoezicht en de Centrale Kas eener-, de volkscredietinstellingen anderzijds, welk gebrek aan het mooie, gemeenschappelijke doel niet anders dan groot nadeel kan toebrengen.

In mijn overpeinzingen, kwam ik hierbij tot de volgende redeneering.

Het moest niet voorkomen, dat een bankbestuur tegen den adviseur van het Volkscredietwezen zegt: „wat geeft U het recht zich met onze aangelegenheid te bemoeien".

Het moest niet voorkomen, dat de Centrale Kas openlijk met bankbesturen en administrateurs overhoop ligt.

Het moest niet voorkomen, dat de Centrale Kas, in een waardeerend onderschrift in Blaadje No. 9 September 1917, erkent, dat de administrateurs steeds onderhevig zijn aan velerlei critiek op hun arbeid in hun dikwijls *ondankbaar* baantje.

Die critiek is niets, maar dat het baantje soms zoo ondankbaar is, dat is erger.

De betrokken personen kunnen nu wel, ieder voor zich, berusten in de onaangenaamheden, die hun betrekking meebrengt en zich troosten met de gedachte: „iedereen heeft wel eens wat; het leven is nu eenmaal niet gemakkelijk", doch, wanneer men deze drie gevallen tegelijk overziet, zal men moeten erkennen: „there is something rotten in the state".

Om dit te onderkennen, zullen we eens nagaan, hoe een volkscredietinstelling in het leven wordt geroepen.

Met de onder mijn leiding staande bank geschiedde dit ongeveer als volgt.

Een Controleur ontdekte, op zekeren dag, dat de gelden opgebracht door de bevolking, geruimen tijd renteloos in zijn brandkast lagen. Hij bedacht, dat die gelden productief zouden kunnen worden aangewend, door er credietbehoeftigen in zijn ressort tijdelijk mede te helpen. Hiermede waren beide partijen dan ook gebaat.

Langzamerhand nam de credietbehoefte zoodanig toe, dat, zoowel in verband met de toename van het daaraan verbonden werk, als met een tekort aan beschikbare middelen, naar verandering moest worden omgezien.

De Resident ging nu een vereeniging oprichten en benoemde twee bestuursleden, die zich zelve aanvulden tot vijf. Er werd een administrateur benoemd en die regelde de werkzaamheden, die hij van den Controleur overnam. Om aan de toenemende credietbehoefte te kunnen voldoen ging hij gelden van particulieren opnemen.

Wie zich garant stelde voor die gelden, vroeg het publiek niet. De Resident had die bank opgericht, dus de Regeering zou wel zorgen dat hun spaarduiten niet zoek raakten.

Zoo ongeveer zal het wel met de meeste Volksbanken zijn gegaan.

Hoe nu, als het publiek eens had geredeneerd en om juiste verklaring had gevraagd?

Dan zou geen enkele volksbank gelden van particulieren hebben kunnen krijgen, want niemand, noch van de administrateurs, noch van het bestuur der bank, noch van het binnenlandsch bestuur, noch de Regeering stelt zich, ook niet slechts voor één cent, garant voor de door het publiek gedeponeerde gelden.

Er bestaat geen enkele particuliere instelling, die met niets in haar brandkast, neen, zelfs zonder brandkast, een dergelijke finantieele onderneming op touw zou kunnen zetten.

Maak U echter niet ongerust, geachte lezer, over Uw, misschien met moeite, verzamelde spaarduitjes! Duizenden voor U hebben, op die wijze, gelden bij zoo'n bank gedeponeerd en er is er nog niet een bedrogen uitgekomen. Maar daar gaat het niet om, we hebben geconstateerd „there is something rotten in the state" en dat zouden we opsporen.

— Waarom durfde U Uw spaarduitjes bij zoo'n instelling brengen?

— Ja, ik dacht dat het Nederlandsch-Indische Gouvernement ....

— Juist, daar hebben we het! Ons gouvernement zal ook wel zorgen, dat Uw duitjes niet verdwijnen, alleen .... ze durft niet flinkweg te zeggen: „daar staan wij voor in".

Gij geldbelegger, ga huiswaarts en leg U rustig te slapen. De gevolgen van dat gebrek aan flinkheid van de Regeering, raken U niet. Van Uw zucht tot slapen, hebt U duidelijk doen blijken, toen Ge Uw spaarduiten kwaamt brengen en het niet noodig vondt, om eens grondig te onderzoeken, hoe de vork in de steel zat. Wat verder volgt is voor U niet geschreven.

Langzamerhand verrezen meerdere volksbanken en de Regeering, die haar verantwoordelijkheid tegenover deponenten, met de toename van die instellingen, voelde stijgen, besefte dat er iets gedaan moest worden en Zij schiep de Centrale Kas (1913).

En, omdat zij weer de flinkheid miste, haar verantwoordelijkheid uit te spreken, schiep zij de Centrale Kas ZONDER DOEL.

Zij zeide: „je bestaat, daar woon je en dat is je taak" (zie Staatsblad 1912 No. 393), en zij dacht: „het doel, waarvoor ik je in het leven heb geroepen, kan ik niet noemen, want Ik, je Schepper, ben niet flink genoeg om voor mijn verantwoordelijkheid uit te komen. Door het niet te zeggen, houd ik altijd een slag om mijn arm".

Maar, het onvermijdelijk gevolg van die zondige gedachte was, dat aan de volkscredietinstellingen grootere onafhankelijkheid moest gelaten worden dan der Regeering thans lief is.

Immers daarom moest aan al die, met rechtspersoonlijkheid behepte, finantieële vereenigingen een bestuur gegeven, of, voor

zoover ze reeds bestonden, gelaten worden. En in zoo'n college moesten min of meer op den voorgrond tredende personen zitting nemen, om het publiek in de waan te brengen, dat hun spaarduiten goed beheerd worden.

Zoolang echter de persoonlijke belangen van bestuursleden niet nauw verbonden zijn met de belangen van de bank, waarvan zij directie zijn, zoolang zal de mogelijkheid bestaan dat zij beslissingen nemen, die min of meer indruischen tegen het gezond verstand.

En nu wil ik niet afdingen op het moreele verantwoordelijkheidsgevoel van vele personen, die in zoodanig college zitting hebben, maar juist die Heeren zullen mij moeten toegeven dat er helaas maar velen gevonden worden, die hun eigenliefde te veel laten spreken, als deze niet in bedwang wordt gehouden door hun materieele belangen.

Daarbij komt nog, dat de meestal geringe continuiteit in het bestuur van een bank, de speculatie op het moreele verantwoordelijkheidsgevoel der leden nog zwaarder maakt.

Trouwens, wat beteekent moreele verantwoording, zonder meer, voor een geldbeleggend publiek? Feitelijk niets meer dan burgerlijk fatsoen!

Hoogstens kan aan dat publiek hierdoor eventueel een spijtbetuiging in uitzicht gesteld worden.

En hoeveel gevallen zijn er niet, waarbij wellicht een surplus van moreel verantwoordelijkheidsgevoel, doch een deficit van capaciteit aanwezig is.

We behoeven slechts de namen en betrekkingen van sommige bestuursleden te vernemen, of ons ontglipt de opmerking: „ook al bankdirecteur" —, of „wien God geeft een ambt, dien geeft hij ook verstand".

Uit hoofde van deze omstandigheden is het dan ook alleen te verklaren, dat den adviseur voor het Volkscredietwezen zoo'n onheusche bejegening te beurt kon vallen. Met die woorden hebben die bankdirecteuren, in één slag, bewezen dat zij niet het minste besef hadden van de taak, die zij, nog wel vrijwillig, op zich genomen hadden. En daaruit vloeit tevens voort, dat het, algemeen toegepast, een fout is om zooveel macht te leggen in handen van personen, die maar al te dikwijls, zoowel naar binnen als naar

buiten, toonen, onmachtig te zijn, om die macht naar behooren te gebruiken.

Die te groote onafhankelijkheid van de volkscredietinstellingen is ook de oorzaak van de moeilijkheden waarmede de Centrale Kas te kampen heeft, om het in haar Statuten niet uitgesproken doel te bereiken.

In het algemeen toch mag niet gerekend worden op een spontane collectieve medewerking van de bankbesturen met de Centrale Kas.

— Wat is eigenlijk de Centrale Kas?

— Geachte lezer, ik zal het U kort zeggen.

— De Centrale Kas is het stootblok van de Volkscredietinstellingen.

U zult wellicht de opmerking maken: „dat heb ik gemerkt, er is, in den laatsten tijd, van verschillende kanten tegen aan gestooten" — maar in dien zin bedoel ik het niet.

Nemen we het eenvoudig geval, dat een volksbank haar bezittingen uit eigen middelen heeft betaald. Aan leeningen heeft ze uitstaan een bedrag van *f* 500.000.—, waarvoor ze *f* 500.000.— van particulieren en instellingen heeft opgenomen, alles met één jaar opzegging.

Laten we verder aannemen, dat plotseling *f* 100.000.— wordt opgezegd, dus over een jaar terug te betalen. Wanneer nu die bank een crediet heeft bij de C. K., behoeft ze haar leeningen niet dadelijk te doen terugloopen, om die 100.000 gulden te verzamelen. Daarvoor kan ze eventueel dat crediet aanspreken, en kalm aanzien of er inmiddels nieuwe deposito's bijkomen.

De stoot, door het publiek aan die bank gegeven, wordt dus opgevangen door de C. K. en het bedrijf behoeft in zoo'n geval niet onmiddellijk te worden ingekrompen.

Banken, die er finantieel krachtig voor staan en in een ressort werken waar veel geldbeleggend publiek woont, zullen, uit den aard der zaak, van dergelijke geldfluctuaties weinig zorg hebben, maar dit verandert niets aan het feit, dat de Centrale Kas een onberekenbaar nut heeft voor banken, die onder minder gunstige omstandigheden werken.

Ook komt het voor, dat een bank weinig of in het geheel geen deposito's kan krijgen en dan verstrekt de Centrale Kas de be-

drijfsmiddelen. Doch we zullen hierover niet verder uitweiden. Het is voldoende voor U te weten, dat de Centrale Kas de meeste volkscredietinstellingen financiert en daarvoor het recht eischt, dat zij kan nagaan hoe de duiten beheerd worden.

Voorts is de Centrale Kas dienstbaar aan het namens de Regeering op de volkscredietinstellingen uitgeoefend toezicht.

Zoolang nu zoo'n instelling floreert, kan zij, door haar groote onafhankelijkheid haar uit hoofde van gemis aan flinkheid toegestaan door de Regeering, een groote mond opzetten.

Maar keeren de kansen, dan moet tenslotte de Regeering, met het oog op de zuster-instellingen, toch ingrijpen en komt de Centrale Kas naar voren om de zaak recht te zetten.

Want, dat moet het doel geweest zijn met het in het leven roepen van die instelling: waken voor het heil van het geheele volkscredietwezen — speciaal het mercantiele gedeelte.

Begrijpt U nu, geachte lezer, in welke scheeve positie de Regeering die instelling heeft gezet, door bij het creëeren het doel niet te vermelden?

Als zij die flinkheid wel had gehad, zou de Centrale Kas, die toch de financier is van de meeste volkscredietinstellingen, en zeker van alle, die er minder goed voor staan, waaronder ook gerekend kunnen worden zij, die er wellicht eenmaal goed voor gestaan hebben, meer vat op die banken hebben dan thans het geval is.

Mijn ervaring leert mij, dat bij particuliere instellingen een financierende bank, als de zaken van een cliënt minder rooskleurig gaan, meer in de melk te brokkelen heeft dan de Centrale Kas onder deze omstandigheden ooit zal hebbên. Zelfs in die gevallen zal ze nog te kampen hebben met eigenliefde van onafhankelijk staande bestuursleden, die persoonlijk bij een financieele catastrophe nimmer betrokken zullen zijn.

En dat is allemaal een uitvloeisel van gemis aan flinkheid van de Regeering, waardoor aan de Centrale Kas minder bevoegdheid kan worden toegekend dan in veel gevallen nuttig en noodig is. Het dwaze is, dat de Regeering tenslotte toch doet wat zij niet wil beloven. Een overdreven angst weerhoudt haar die garantie uit te spreken, niettegenstaande de praktijk van ettelijke jaren reeds heeft aangetoond, dat die angst overdreven is.

En thans zijn we genaderd tot de verhouding van bestuur en administrateur, directeur, hoofdadministrateur, hoe U ze maar noemen wilt, in het algemeen de beheerder.

Laat ik beginnen met te zeggen, dat mij het taalkundig verschil ontgaat tusschen bestuur en beheer. En toch zal het er moeten zijn, daar de model-statuten spreken van bestuur en beheer. Mijn Hollandsch, Fransch, Duitsch en Engelsch woordenboek geven mij geen licht. Uit de model-Statuten zou ik mogen opmaken, dat een beheerder verantwoordelijk is en een bestuurder niet, maar, dat geeft mijn woordenboek niet aan.

Uit artikel 5, § 1 blijkt, dat er een verantwoordelijk administrateur-beheerder is en § 2 zegt, dat hij geen lid van het bestuur mag zijn. Dat klopt!, want anders zou hij zijn verantwoordelijkheid weer verspelen.

En in deze meening word ik gesterkt, doordat nergens gesproken wordt van verantwoordelijkheid van het bestuur.

Hierin moge dan ook voor Adviseur, Centrale Kas en administrateurs de openbaring liggen, dat een bestuur soms zoo onverantwoordelijk kan doen.

Geachte lezer, blijkt hieruit nu niet ten duidelijkste, dat de opzet van het Volkscredietwezen niet deugt?

— Ja, maar de inlander krijgt toch, voor zijn omstandigheden, goedkoop crediet?

— Zeker en de invloed daarvan is ongetwijfeld een zegen voor onze koloniën.

— En mijn duitjes? (zegt de spaarder, die wakker geworden is).

— Zeker, die staan veilig uit, al hebt U zakelijk niet de minste garantie.

Maar de personen, die hun tijd en vlijt, hun beste krachten en energie aan die au fond zoo ideale betrekking van het inlandsche credietwezen geven, hebben allen, op hun tijd, met ondankbaarheid te kampen en liggen thans openlijk met elkander overhoop.

En zonder samenwerking van die personen zou het kunnen gebeuren, dat Uw spaarduitjes nu wel eens gevaar gingen loopen.

Blijft dus wakker en slaap niet meer in!

Want de Regeering moet zeggen: „Ik stel mij garant". Dat is de oplossing!

1. Dan is het niet noodig om een instelling tot een met rechtspersoonlijkheid behepte vereeniging te bombardeeren.

2. Dan kan zij openlijk het doel noemen, waarvoor de Centrale Kas in het leven is geroepen, waardoor vanzelf de hoofdlijnen van het mercantiele gedeelte van het bedrijf in haar handen zullen komen en een openlijke strijd met directies van Volkscredietinstellingen is uitgesloten.
3. Dan kan het zoogenaamde bestuur van een volkscredietinstelling de plaats innemen die zoo'n college innemen moet. Dan krijgt het den naam van Commissie van Toezicht en Bijstand.
4. Dan komt de bestuurder, de beheerder, de leider van zoo'n instelling tot zijn recht, dan wordt hij, ook formeel, directeur, hetgeen hij in werkelijkheid reeds is. En de verhouding tot het college, waaraan hij verantwoording verschuldigd is, wordt gezonder. Ondankbaarheid van die zijde zal hem minder deren, want het slot-oordeel over zijn bevoegdheid en capaciteiten o.a. berust mede bij bevoegden, Centrale Kas en Adviseur.
5. En tenslotte, dan zal den adviseur, neen, geen adviseur, den chef van het Volkscredietwezen geen onheusche bejegening te beurt kunnen vallen als boven vermeld.

Dan zal zijn voorlichting op oeconomisch en juridisch gebied overal gewaardeerd moeten worden.

Dan is het Volkscredietwezen een wezen met kop en staart, waaraan geen lid ontbreekt. Dan vormen Regeering, Centrale Kas en Volkscredietinstellingen een drie-eenheid.

— Zullen dan alle geschillen uitgesloten zijn?

— Neen, daarvoor zijn we nu eenmaal menschen, maar die geschillen blijven binnen de muren en tenslotte is er één, die kan zeggen hoe het moet.

Het is mij bekend, dat bevoegde personen van oordeel zijn, dat een volksbank een vereeniging moet zijn en geen stichting of instelling, omdat men, op die wijze, ook van de denkbeelden van belangstellenden kan profiteeren, doordat die vereeniging er juist eene is, niet van belanghebbenden, maar van belangstellenden en ook, omdat vereenigingsleven continuiteit waarborgt.

Alvorens hierop in te gaan, zij het mij vergund autoriteiten er eens op te wijzen, tot welk een begrips- en taalverwarring het niet openlijk zich garant willen stellen van de Regeering heeft geleid. Hetgeen slechts kan dienen tot bewijs van de waarheid

van mijn woorden. Boven werd reeds aangetoond, dat onze taal te kort schoot om het beoogde verschil tusschen wetgevende en uitvoerende macht te definieeren.

Men kan echter ook zeggen dat onze, inderdaad zoo rijke, taal redresseerde wat men foutief in de statuten wilde doen uitkomen.

Het valt op, dat artikel 2 sub 2 van het Koninklijk besluit tot oprichting der Centrale Kas spreekt van volkscredietinstellingen, waaruit dus, aangezien de volksbanken vereenigingen zijn, geconcludeerd zou kunnen worden, dat de Centrale Kas met het geven van raad en hulp haar competentie is te buiten gegaan door zich niet uitsluitend te bepalen tot volkscredietinstellingen maar ook tot volkscredietvereenigingen.

Treft het U niet, geachte lezer, hoe de regeering zich feitelijk in eigen strikken verwart, hoe ze hier onbewust uitspreekt, wat ze feitelijk niet wil?

Doch laat ik nog even terugkomen op de motiveering van vereeniging. Dan zal men inzien, dat bij de door mij gedachte formatie, n.l. geen raad van bestuur, doch Commissie van Toezicht en Bijstand, het profiteeren van denkbeelden van belangstellenden juist meer tot zijn recht zal komen, dan bij de bestaande bestuursindeeling, omdat de vereeniging er nu ook wel eens onder gebukt kan gaan, hetgeen, bij de door mij gedachte formatie, geheel uitgesloten kan zijn.

En wat betreft de waarborg voor continuiteit, ook die zal in de door mij gedachte formatie niet onbelangrijk versterkt worden. Dat behoeft verder niet bewezen te worden.

Waarmede is aangetoond, dat die motiveering zichzelve geheel ontzenuwt en waarom ik mag spreken van een vereeniging, die met rechtspersoonlijkheid is „behept".

Omtrent de Centrale Kas heb ik ergens van dezelfde bevoegde zijde gelezen, dat die Kas is ingesteld om de volksbanken te steunen en haar leven te geven, zoodat het nooit de bedoeling kan zijn haar te bemoeilijken of voor een onaangename behandeling te stellen. Dat men getracht heeft een middel te vinden om die banken juist te vrijwaren voor te veel ingrijpen van de zijde van de Centrale Kas en meent dit gevonden te hebben in de onmiddellijke opzegging van door haar verleend crediet.

En wat doet de Centrale Kas? Is de tendentieuse beschouwing over haar administratieve contrôle geen bemoeilijking voor niet

bij haar aangesloten banken? Worden die banken niet voor een onaangename behandeling gesteld?

Doet het niet eigenaardig aan, dat het vermeende gevonden middel om de volksbanken van te veel ingrijpen van de zijde der Centrale Kas te vrijwaren juist de oorzaak wordt van te veel ingrijpen? Blijkt hieruit niet duidelijk, dat het middel juist de kwaal wordt? Wordt het nu niet meer dan tijd, dat de Regeering in Haar Koninklijk Besluit tot oprichting der Centrale Kas het doel noemt en vastlegt hoe daarnaar gestreefd moet worden? Is het niet treffend, dat de Regeering, die aan geen enkele combinatie rechtspersoonlijkheid kan en mag verleenen wanneer Haar het doel onbekend is, door zichzelve dat recht aan te matigen, gestraft zal worden met een toekomstige débâcle van het Volkscredietwezen? Alle kwaad draagt de kiemen tot verderf in zichzelve. De waarheid daarvan heeft ondergeteekende, in particuliere ervaringen, aan den lijve gevoeld. En dit geldt even goed voor regeeringsdaden als voor daden van het individu. Omgekeerd, als het voor het individu een doodzonde is om, na aantooning van de feilen, dus in wetenschap verkeerd te blijven doen, zoo zal het van de Regeering een doodzonde zijn, als zij niet van haar zijpaden terugkeert.

Of is de toenemende actie van de beheerders der Volksbanken tegen de Centrale Kas Haar geen aanwijzing van het begin van het einde van het Volkscredietwezen?

De officieele motiveering, waarom het bestuur van een volksbank in handen moet worden gelegd van een Raad van Bestuur, in zijn tegenwoordige samenstelling, is mij niet bekend. Doch het bewijs van het ongezonde van dien toestand is te vinden in het Jaarverslag van de C. K., waar ze zegt: „De leden der afdeelingsbank-besturen, voor zoover zij deskundig in bankbeheer „zouden mogen worden geacht, zijn door hun drukken eigen werkkring wel verplicht, om meer en meer te vertrouwen op den „administrateur".

Wanneer een instelling als de Centrale Kas, gaat twijfelen aan de deskundigheid van bestuurders van een geldinstituut, wat blijft er dan over van het kluitje moreele verantwoording, waarmede het publiek het riet in wordt gestuurd?

En in de hierboven reeds in uitzicht gestelde spijtbetuiging kan thans „gebrek aan tijd" als motief worden aangevoerd.

Hiermede kan ik de juistheid van mijn stelling, vermeld onder 3, voldoende bewezen achten.

— Ja maar, zal iemand mij tegenwerpen, sommigen van Uw collega's zijn juist van oordeel, dat het beheer berust bij het bankbestuur en bij niemand anders!

— Och, geachte lezer, uitzonderingen bevestigen den regel. Dat die Heeren dat zeggen, pleit alleen voor hun bestuur en nóg maar alleen voor hun tegenwoordig bestuur. Daar mede is het tegendeel van mijn stelling niet bewezen.

Ik weet bij ervaring, dat als aan het hoofd van een bestuur een voorzitter staat met een flinke wil, iemand met een „pushing power", dat dan, in veel gevallen, niet aan deskundigheid behoeft getwijfeld te worden.

Doch de appreciatie van hun tegenwoordige voorzitters,mag die geachte collega's er niet toe verleiden te zeggen, dat het bankbestuur ook steeds het beheer der bank in handen zal blijven houden. Dat staat en valt met die voorzitters.

Nu ben ik genaderd tot het leveren van het bewijs van stelling 4.

Geachte lezer, gebrek aan iets en overmaat van iets anders leggen mij hier het zwijgen op.

Ik wil me niet aan U vertoonen met in de eene hand een lauwerkrans en in de andere hand een kruis en beurtelings die objecten in Uw gezichtslijn brengen.

En als mijn achterstallig bewijs oorzaak zou zijn, dat U deze stelling niet kunt aanvaarden, dan hebt U dit te wijten aan Uw armoede van denkvermogen.

Het is misschien niet ondienstig, in dit verband, eens aan te toonen tot welk een grappige begrips-verwarring men gekomen is, hetgeen ik zoo vrij ben ook al te brengen in het debet van den aan den kaak gestelden zondaar.

Zoo lees ik in het Jaarverslag van de Regentschapsbank Karanganjar over 1918: „In verband met de overschrijding van het bedrag der uitgeleende gelden van een millioen gulden op ultimo Januari 1918, werden op de algemeene vergadering van 11Februari van verslagjaar den Administrateur en den Adjunct-Administrateur de titels toegekend respectievelijk van Directeur en Administrateur".

Als het nu inderdaad waar is, dat de titel van Directeur afhankelijk is van het bedrag der uitgeleende gelden, dan moet die Directeur mij nu reeds kunnen zeggen, op welken titel hij aanspraak meent te mogen doen gelden, wanneer bedoeld bedrag is gestegen tot twee millioen.

Na bovenstaande uiteenzetting vertrouw ik, dat de aandachtige lezer, wanneer hij het Jaarverslag van de Centrale Kas over 1918 nog eens ter hand neemt, met geheel andere oogen zal lezen dan voordien.

In mijn critiek zal ik mij bepalen tot den kern en daarom citeer ik „Het is het vertrouwen in de Centrale Kas, dat in het algemeen gesproken, heeft geleid tot vertrouwen in de afdeelingsbanken."

Dat is een leugen!

—— .....

—— Wat schrikt U lezer?

—— Ja, U zegt het zoo ruw!

—— Dat is zoo, doch dat doe ik om U uit Uw lethargie te wekken.

—— U zegt ..... dat is een leugen!! Weet U wel, wat U zegt? U beleedigt de Centrale Kas!

Ja, geachte lezer, daarin zoudt U gelijk hebben, indien ik verder zweeg.

Want die leugen is niet de schuld van de Centrale Kas, doch vloeit voort uit het reptiel-achtig karakter van de door ons beschouwd wordende geldinstituten.

Luister!

De Centrale Kas is in haar Jaarverslag onjuist, omdat zij de waarheid niet onderscheidt. Zij plaatst zich in haar beschouwingen ten opzichte van het publiek te veel op eigen liefhebbend standpunt en niet op dat van het publiek.

Ik stel eenvoudig de vraag: waarop is dat vertrouwen van het publiek gebaseerd?

In het feit dat de Centrale Kas de laatste jaren verlies heeft geleden, dat thans is gestegen tot ruim *f* 130.000,-?

Denkt U zich nu eenvoudig de entourage van de Centrale Kas eens weg en denk dan aan een geldinstituut, zonder meer.

Welnu, zoudt U nu Uw spaarpenningen durven toevertrouwen aan een geldinstituut, dat in de laatste twee jaren zoo'n enorm verlies heeft geleden?

Voelt U nu, dat het woord vertrouwen hier misplaatst is? Dat moet vervangen worden door „goedgeloovigheid".

En nu zoudt U denken, dat die zin daarmede geheel recht gezet is? — Mis hoor!

Want, hetgeen geldt voor de Centrale Kas geldt ook voor de volksbanken. Dat zult U nu zelf wel voelen, als U de vraag stelt: „hoeveel garantiekapitaal hebt U tegenover hoeveel obligo's?"

Zoodat de zin moet luiden: „Het is goedgeloovigheid in de Centrale Kas, die in het algemeen gesproken heeft geleid tot goedgeloovigheid in de afdeelingsbanken".

Zoo is de redactie in overeenstemming met de feiten, en het feit, dat nu die eerst zoo ernstige zin ineens zoo'n cabaret-achtig karakter krijgt, is niet mijn schuld, want ik wil den pias niet uithangen. Neen! dat is de schuld van de Regeering, omdat die dacht een geldinstituut te kunnen creëeren, waarin aansprakelijkheid kon worden weggelaten.

En alles borduurt voort op die uitvinding moreele verantwoordelijkheid, waaraan door het publiek een andere beteekenis wordt gegeven dan zou worden gegeven als een ander dan de Regeering het had gezegd.

Het publiek is reeds zoo verblind dat, al wordt uitdrukkelijk gezegd: „de Regeering stelt zich *niet* garant", zij in haar hart denkt — „och dat doe je toch, dat is maar een smoesje".

Publiek wordt wakker! Het gaat om Uw spaarduiten.

En gij, beheerders van de toekomstige volkscredietinstellingen, thans nog volkscredietvereenigingen, staakt Uw gekibbel met de Centrale Kas over vertrouwen van een publiek, dat slaapt.

Als het wakker wordt, zal het U blijken dat gij dat geen van beiden hebt. Dan zal het van de Regeering eischen, dat Zij verantwoordelijkheid plaatst in een geldinstituut, zooals te doen gebruikelijk is.

Dan is Uw geharrewar uit!

Dan is het Volkscredietwezen, die zegen voor onze koloniën, gered!

Palembang, 21 September 1919.

Naschrift

door

Dr. J. H. BOEKE.

Acceptons le contrôle,
refusons l'intrusion.
Eugène Rostand.

Toen de heer Vuyk mij zijn artikel „Regeering, Centrale Kas en Volkscredietinsellingen" ter plaatsing in Koloniale Studiën kwam aanbieden en mij de strekking van zijn betoog uiteenzette, verklaarde ik onmiddellijk dat ik, wanneer het werd opgenomen, er een naschrift aan zou toevoegen.

De bedoeling, die daarbij voorzat, was niet om als momenteel leider van het Volkscredietwezen een min of meer geautoriseerde verklaring omtrent het regeeringsstandpunt in dezen te publiceeren.

Echter, bekend met de geschiedenis van de ontwikkeling van het afdeelingsbankwezen, wist ik, dat de door den schrijver gegeven voorstelling van zaken niet geheel met de feiten strookte. Bovendien was ik, evenals hij, heilig overtuigd, dat het meerendeel van de geldbeleggers bij afdeelingsbanken zich over toestanden en verhoudingen bij het Volkscredietwezen het hoofd niet breekt, in goed vertrouwen op de belangselling en het aandeel van de regeering in de ontwikkeling van dezen diensttak. En omdat nu een dergelijk publiek gevoelig is voor autoriteit en geneigd zonder kritiek een voorstelling van zaken, door een insider gegeven, te aanvaarden en zijn houding daarnaar te bepalen, achtte ik het raadzaam den door schrijvers betoog gewekten indruk, als zoude het Volkscredietwezen en daarmee de bij de afdeelingsbanken belegde gelden in gevaar verkeeren, door een naschrift te neutraliseeren.

Ten aanzien van het uitgangspunt zijn de heer Vuyk en ik het roerend eens, *namelijk dat de regeering zich niet aansprakelijk stelt voor de beleggingen van particulieren bij afdeelingsbanken.* Onmiddellijk daarna evenwel scheiden zich onze wegen. De heer Vuyk veronderstelt, dat deze geldbeleggers hun vertrouwen zoo onverdeeld gronden op die aansprakelijkheid, dat een ontkenning daarvan de schromelijktse gevolgen na zich zou sleepen en dus omgekeerd de aanvaarding een daad van zóó vérstrekkende beteekenis zou zijn, dat de regeering gerechtigd moet worden geacht daaraan ingrijpende voorwaarden te verbinden, ten aanzien van het zelfbeschikkingsrecht en de organisatie der volkscredietinstellingen. Daarnaast is volgens hem van het verantwoordelijkheidsgevoel van de bankbesturen niets te verwachten; zijn deze een, in de huidige organisatie noodzakelijk, onvermengd kwaad en behoort de vereenigingsvorm aan de banken te worden ontnomen.

Ik daarentegen ben van meening, dat *het publiek* zich om die formeele al of niet aansprakelijkstelling weinig zou bekommeren, dat echter de uitdrukkelijke verklaring juist in ontkennenden zin wenschelijk zou zijn, daar zij op *de bankbesturen* den indruk zou maken, noodig om hen tot een klaarder besef te brengen van hun verplichtingen. Daarnaast, dat de vereenigingsvorm der banken niet maar een kluitje is om het publiek mee in het riet te sturen en de verantwoordelijkheid van de bestuurders niet enkel een hersenschim, integendeel, dat die vereenigingsvorm door het karakter van de banken afdoende wordt gemotiveerd en dat het verantwoordelijkheidsgevoel der bestuurders niet op zijde moet gezet worden, maar juist sterk genoeg moet worden gemaakt om als aanknoopingspunt te dienen voor een streven naar vollediger deskundige contrôle op het bankbedrijf.

De geschiedenis van de volksbanken geeft aan deze opvatting een stevigen houvast.

Toen men besloot aan de afdeelingsbanken den organisatievorm van het zedelijk lichaam te geven, deed men dat niet, zooals de heer Vuyk als het oordeel van bevoegde personen aanvoert, omdat men op die wijze van de denkbeelden van belangstellenden hoopte te profiteeren en continuiteit te waarborgen. Men had de voor- en nadeelen zorgvuldig overwogen en uit de verschillende associatievormen, de staatsbank, de bank als associatie van geldschieters, de instelling op hoog gezag en het zedelijk lichaam met

rechtspersoonlijkheid, den laatsten gekozen met open oog voor de daaraan verbonden gevaren en bezwaren.

De hiervolgende passage uit de in 1907 verschenen handleiding voor de inrichting en werkwijze van de afdeelingsbanken geeft hiervan blijk. Daarin worden de instelling op hoog gezag, de door den heer Vuyk voorgestane organisatievorm derhalve, en de vereeniging als rechtspersoon vergeleken. Het betoog luidt:

„Eene vereeniging vormt zich gemakkelijk; zij kan zoo noodig „haar arbeidsveld uitbreiden, hare werkwijze wijzigen, indien „haar zulks noodig voorkomt, zij geeft, in verband met hare be„voegdheid om zelve hare leden te kiezen, waarborg voor eene „goede samenwerking, zij kan geleidelijk in haar midden plaats „geven aan ontwikkelde personen uit de Inlandsche bevolking „en op die wijze, zij het ook al niet in de naaste toekomst, meer „en meer worden eene instelling uit het volk en voor het volk".

„Een op hoog gezag ingesteld lichaam vordert voor zijne tot„standkoming de medewerking van den wetgever; de verrijzing „van nieuwe instellingen zal mitsdien uit den aard langzaam gaan „en niet onbelangrijk de rechtstreeksche staatsbemoeiing met het „credietwezen vermeerderen; eventueel noodig blijkende wijzi„gingen in hare inrichting zullen slechts langzaam worden aan„gebracht".

„Eene vereeniging van vrijwillig toegetreden personen draagt „een huiselijk karakter, eene omstandigheid, welke aan den gang „van zaken ten goede zal komen".

Tegenover deze voordeelen van de vereeniging verloor men ook de nadeelen aan dezen rechtsvorm voor de bankinstellingen verbonden niet uit het oog. Men begreep dat degenen die haar dreven, uit hoofde van hun overige bezigheden en niet of niet voldoende bekendheid met het bankbedrijf niet in staat zouden zijn om dit persoonlijk uit te oefenen. Maar daar stond tegenover, dat juist die bankbestuurders dank zij hun kennis van de toestanden en hun invloed op de bevolkig, beter dan iemand anders den juisten weg konden opsporen om de bank aan haar doel te doen beantwoorden. Bovendien voor de administratie kon men deskundig personeel aanschaffen en de regeering zorgde voor toezicht en voorlichting.

Is nu deze keuze juist gebleken? De heer Vuyk ontkent het en wil alsnog een hervorming tot instellingen op hoog gezag.

Hij beroept zich op de belangen van de geldbeleggers, wier vertrouwen allen grond mist en hij veroordeelt het bestuur, dat door zijn onverantwoordelijkheid elk motief ontbeert om de vereeniging naar behooren te leiden. Het beschouwen van de banken als vereenigingen is volgens hem een schijnvertooning, waaraan een einde dient te worden gemaakt.

Hiertegen valt, als blijken zal, nog wel het een en ander in te brengen.

Vooreerst moet naar mijn meening het vertrouwen van het publiek buiten geding blijven, omdat dit noch in geldelijke aansprakelijkheid van de regeering, noch in die van bestuurders zijn oorzaak vindt.

Financieele specialiteiten schudden het hoofd over den opzet der afdeelingsbanken, waarbij het bankbedrijf werd begonnen zonder een voor de schulden aansprakelijk aandeelenkapitaal en van meet af aan het spaarbankbedrijf met dat eener credietinstelling werd gecombineerd. Niettemin bood het publiek zonder aarzelen zijn beleggingen aan.

Hoe laat zich die bereidwilligheid verklaren?

„Uit de goedgeloovigheid en de blindheid van het publiek", zegt de heer Vuyk „Omdat het met nuchter overleg zijn belangen ter dege inzag", beweer ik.

Daar was in de eerste plaats het hooge rentecijfer, dan, men kende veelal de bestuurders, men zag wat er met het geld gebeurde, waar het bleef en ten slotte, natuurlijk, men wist dat de regeering zich voor de zaak interesseerde, de tot standkoming had bevorderd, privileges had toegekend, zelf geld in de banken had gestoken en toezicht uitoefende. Of de regeering dan wel iemand anders zich garant stelde ingeval van een catastrophe, daar vroeg men niet naar, om de eenvoudige reden, dat men zich dat geval niet voor oogen meende te behoeven stellen. De regeering steunde de beweging, de regeering had, door de erkenning van de betrokken bank als philanthropische credietinstelling en door haar op te nemen in het verband van het Volkscredietwezen, getoond haar beteekenis als sociaal instituut te beseffen, de regeering zou wel zorgen, dat zij niet te gronde ging.

Deze opvatting maakte en maakt de beleggers in het algemeen ook onverschillig voor de wijzigingen die sedert in de afdeelingsbankorganisatie plaats grepen. Die wijzigingen toch raakten niet

of weinig den grondslag voor hun vertrouwen. Het Volkscredietwezen is en blijft immers regeeringszaak. Bovendien leerde de ervaring dat de uitgeleende gelden door de debiteuren trouw worden afgelost en vormden de meeste banken zich in den loop der jaren een eigen vermogen, sterk genoeg om een geldelijken schok te weerstaan.

Maar dan de onverantwoordelijke bankbestuurders! Hoe kan van hen, vraagt de heer Vuyk, de behartiging van de belangen der vereenigingen worden verwacht, nu geen geldelijke aansprakelijkheid hun belang aan het lot der vereeniging bindt?

Ook hier leidt de gelijkstelling van geldelijke aansprakelijkheid met aansprakelijkheid in het algemeen mijns inziens tot verkeerde conclusies.

Zelfs al was hun een geldelijke aansprakelijkheid van beteekenis opgelegd, zou dat tot hun meerdere belangstelling weinig hebben toegedaan. Zeker, in de modelstatuten was aanvankelijk de dreigende bepaling opgenomen, dat de bestuurders aansprakelijk waren voor door de vereeniging geleden verliezen, wanneer die het gevolg waren van eigen strafbare handelingen of niet nakoming van de statuten en reglementen; ook afgescheiden van die uitdrukkelijke bepaling droegen zij verder de gewone civielrechtelijke aansprakelijkheid wegens onrechtmatige daad, nalatigheid of onvoorzichtigheid, maar zwaar behoefde hun die last niet te vallen. De Regeering toch toonde duidelijk dezen last mede te willen dragen door het toezicht op boekhouding en kasbeheer op zich te nemen. En overigens konden zij de overwegingen der beleggers ook tot de hunne maken bij het wegen van hun geldelijke aansprakelijkheid.

Het zij echter verre dat ik op dien grond de bankbestuurders niet verantwoordelijk zou noemen. Er blijft namelijk nog een andere verantwoordelijkheid over, die ik van veel grootere beteekenis acht, ja, waarin naar mijn meening het geheele stelsel van het afdeelingsbankwezen zijn grondslag *kan* vinden.

Die verantwoordelijkheid is de door den heer Vuyk zoo gesmade moreele verantwoordelijkheid. Maar een moreele verantwoordelijkheid niet enkel, zelfs niet in de eerste plaats, tegenover de beleggers voor de veiligheid hunner beleggingen, doch vooral tegenover de bevolking, ten wier behoeve die banken zijn opgericht, voor de goede werking dier banken en tegenover de regee-

ring, die de instellingen in het leven riep, steunt en bevordert, voor de juiste behartiging harer bedoelingen. Een verantwoordelijkheid, die vooral voor de bestuursambtenaren, welke blijkens een regeeringsaanschrijven van 1906 het landbouwcredietwezen hebben te beschouwen „als een op den voorgrond tredend onderdeel hunner ambtelijke plichten", allerminst een holle klank is.

Juist nu door de belangrijkheid dier moreele verantwoordelijkheid kon daarin van den aanvang af het zwaartepunt worden gezocht in het stelsel van de organisatie der afdeelingsbanken. En als zoodanig heeft zij niet enkel haar beteekenis behouden, maar is zij zelfs van meer principieel belang geworden.

In den loop der ontwikkeling van de afdeelingsbanken zijn allerlei bevoegdheden en verplichtingen der bestuurders, de een na de ander weggevallen. Zoo krompen, toen het bedrijf van de bank zich uitzette, toen het aantal leeners van honderden tot duizenden, de omzet van duizenden tot tien- en honderdduizenden steeg, toen andere belangen dan die van de afdeelingsbank riepen om de aandacht van de bestuursamtenaren, het eerste enthousiasme verflauwde, de oprichters plaats maakten voor andere bestuursambtenaren, die minder voor de bank konden voelen en minder in haar zaken thuis waren, toen de boekhouding en het beheer techniek gingen vereischen, die velen niet voldoende machtig waren, de dagelijksche bemoeienissen met de bank in. Zoo groeide de functie van den boekhouder-beheervoerder tot die van den verantwoordelijken leider van het dagelijksch bedrijf met een min of meer uitgebreiden staf van personeel onder zich. Zoo wijzigde zich de inhoud der begrippen bestuur en beheer, leiding en uitvoering en werd steeds meer van het eerste in het tweede overgeheveld. Maar onder al die zich als automatisch voltrekkende wijzigingen handhaafde zich één zaak onverzwakt: de moreele aansprakelijkheid van het bankbestuur. Zeker, de administrateur was verantwoordelijk beheervoerder geworden, maar verantwoordelijk enkel tegenover het bestuur. Dit laatste was en bleef het hoofd van de vereeniging, belast met de „behartiging van haar richtige en doeltreffende werking", gelijk de statuten zeggen, en daarvoor aansprakelijk.

Bovendien heeft de regeering er toe medegewerkt, dat deze moreele verantwoordelijkheid als grondslag van grooter beteekenis werd.

Vóórdat de Centrale Kas werd opgericht, omvatte het regeeringstoezicht op de afdeelingsbanken het geheele bedrijf, zoo administratie en geldelijk beheer als de doelmatigheid van haar beleid. Toen evenwel de Centrale Kas in werking was getreden en naar behooren geintroduceerd, meende de regeering dat het oogenblik gekomen was om de banken finantieel meerderjarig te verklaren. In een rondschrijven van 1914 verklaarde zij bij monde van den directeur van binnenlandsch bestuur, dat, nu door de oprichting van de Centrale Kas de gelegenheid was geopend voor de aan het regeeringstoezicht onderworpen volkscredietinstellingen, om zich met dat lichaam te verstaan voor de regeling en het onderzoeken van de administratie en den aankleve van dien, het mitsdien niet langer noodig werd geacht om onder het regeeringstoezicht mede te begrijpen verificatie van de boekhouding en van het kasbeheer van bedoelde instellingen.

Deze verklaring was van principieele beteekenis. Hadden tot nu toe de bankbestuurders hun aansprakelijkheid voor de behartiging van een richtig en doeltreffend beheer, althans eenigszins, kunnen doen schuil gaan achter de regeering, die zich de verplichting had opgelegd om door het houden van een algemeen toezicht hen in de uitoefening hunner plichten te steunen, thans beriep de regeering zich, door een deel dier zorgen van zich af te schuiven en aan de banken de verplichting op te leggen de verantwoordelijkheid voor een deskundige accountancy zelf te dragen, op het moreel aansprakelijkheidsgevoel van de bankbesturen. Het was derhalve een versterking van het vereenigingskarakter der banken.

Gezien dit alles, gaat het niet aan de zedelijke verantwoordelijkheid van de bankbestuurders als een nietsbeduidenden factor te beschouwen. Het moge integendeel duidelijk zijn geworden, dat zij juist de grondslag is, waarop het huidige stelsel van het Volkscredietwezen is gebaseerd.

Zoover gekomen, heb ik echter het eindpunt van mijn betoog nog niet bereikt. Immers, al geeft men toe, dat de eigen verantwoordelijkheid van de bankbestuurders een essentieel deel van het stelsel vormt, dan is daarmede het stelsel nog niet gerechtvaardigd. Met recht kan dan de vraag worden gesteld, of die grondslag in de practijk nu ook zijn deugdelijkheid heeft bewezen.

Het antwoord daarop is niet gemakkelijk te geven. De erva-

ringen toch zijn niet onverdeeld gunstig. Het kan niet worden ontkend, dat lang niet alle bankbesturen van deze verantwoordelijkheid en van haar beteekenis in de organisatie van het volksbankwezen voldoende zijn doordrongen.

Maar het is mogelijk dat die verantwoordelijkheid aan de bankbesturen nooit voldoende duidelijk is gemaakt. Daarom ware het juister de vraag in dezen vorm te gieten: Is in verband met de opgedane ervaringen en de daaraan vast te knoopen verwachtingen voor de toekomt het handhaven van dezen grondslag te verdedigen?

Zoo geformuleerd nu, zou ik de vraag met een stellig ja willen beantwoorden.

Voor een juist oordeel zij er vooraf nogmaals de aandacht op gevestigd, dat deze verantwoordelijkheid om tot haar recht te komen geen deskundigheid in bankzaken vereischt. Zoolang de regeering zorg draagt, het zij met eigen ambtenaren, hetzij door het in het leven roepen van instellingen, welke daarvoor zijn bestemd, dat de bankbesturen de noodige deskundige voorlichting kunnen genieten, is het voldoende dat de bankbestuurders de bedoeling van de bank begrijpen, land en volk kennen en belangstelling hebben.

Echter dit aangenomen, zijn voor het geldende stelsel doorslaggevende argumenten aan te voeren.

In de eerste plaats zit de verantwoordelijkheid vast aan den vereenigingsvorm. Schakelt men de eigen verantwoordelijkheid der bankbestuurders uit, dan kan men ook den vereenigingsvorm niet handhaven. En wat nu ook de heer Vuyk tegen den vereenigingsvorm der volkscredietinstellingen moge hebben aangevoerd, deze deugd zal hij in dien vorm niet kunnen ontkennen, dat deze zich bij den groei der instellingen van een buitengewone elasticiteit heeft getoond. De waarde dier eigenschap nu moet niet worden onderschat. Het credietwezen is nog in vollen groei en door de nauwe aanraking met de inlandsche maatschappij in zijn ontwikkeling onderhevig aan de zelfde invloeden, die deze maatschappij beroeren. Het is in verband daarmede een levenseisch voor de volkscredietinstellingen, dat haar organisatie niet verstart maar de geschiktheid blijft behouden zich aan nieuwe omstandigheden gemakkelijk aan te passen. Zoo geeft alleen de vereenigingsvorm een basis voor coöperatieve ontwikkeling. En

wie zou willen beweren, dat de leus, reeds van den aanvang af gesteld, om de volksbanken te doen worden banken uit het volk, veroordeeld is een droombeld te blijven?

Door het volgen van de hervormingsvoorstellen van den heer Vuyk zou men met die toekomstidealen voor goed hebben afgerekend. Het systeem zou wellicht technisch volmaakt kunnen worden, maar alle perspectief missen.

In de tweede plaats, en dit is een argument, dat afgescheiden van alle ontwikkelingsverwachtingen, zijn waarde ook voor het oogenblik heeft, is het juist het gevoel van verantwoordelijkheid dat belangstelling kweekt. En wat beteekent niet plaatselijke belangstelling, vooral van particulieren, in een kolonie als Nederlandsch-Indië, waar de overheid reeds zoo bedenkelijk overbelast is? Het moge streelend zijn voor de betrokken deskundigen, de ambtenaren in den dienst van het Volkscredietwezen en van de Centrale Kas, hun deskundigheid erkend te zien, als in het artikel van den heer Vuyk geschiedt, indien dit hun oogen sloot voor de grenzen van hun taak, indien zij van voorlichters leiders werden, indien zij door uitschakeling van de verantwoordelijke bankbesturen de vereenigingen tot ambtelijke instellingen misvormden, dan zouden zij schuldig zijn aan de vernietiging van een bron van maatschappelijke samenwerking, van volkskracht op den duur wellicht, door geen technische volmaaktheid te vergoeden.

Ik had het hierbij kunnen laten, indien de heer Vuyk niet in de laatste bladzijden van zijn opstel een nieuw onderwerp in het geding had gebracht: de oncredietwaardigheid van de Centrale Kas. Met het enkele argument, dat deze instelling in de laatste jaren een verlies heeft geleden, dat thans tot ruim *f* 130.000 is gestegen, wordt het vertrouwen in deze instelling opgezegd.

Deze voorstelling van zaken is erger dan oppervlakkig, zij is misleidend.

Zeker, de Centrale Kas heeft het genoemde verlies geleden, evenwel niet in en door haar bedrijf, maar tengevolge van de koersdaling van haar effecten. De daarop afgeschreven sommen bedragen tezamen bijna *f* 390.000. Onder normale omstandigheden zou haar winst derhalve ruim een kwart millioen gulden hebben bereikt.

Bovendien werkt de Kas met een grondkapitaal, haar door het gouvernement verstrekt, dat maximaal *f* 5000.000 kan bedragen en dat zij bij opheffing niet behoeft terug te betalen, alvorens zij aan al haar overige geldelijke verplichtingen heeft voldaan.

Welnu, wat beteekent onder die omstandigheden het door de Centrale Kas becijferd verlies?

Latijn en Grieksch

door

H. FIEVEZ DE MALINES VAN GINKEL.

Een tweetal beschouwingen, die tegelijk als door gelukkige coïncidentie heden mijne aandacht trokken, geven mij aanleiding tot het volgende.

De eerste is een artikel in de jongste Mei-aflevering van „Vragen van den Dag", getiteld: De Klassieke Opleiding en de Jurist. Na eene redactioneele inleiding, die jegens de beide in hoofde genoemde talen niet van onvriendelijkheid is vrij te pleiten — het nut van Grieksch wordt „thans vrijwel nihil", het Latijn aan „ernstige bedenkingen" onderhevig geheeten — komt het fragment van eene studie van den Amsterdamschen Prof. Mr. J. Henri Hijmans over de opleiding van den jurist. Zich grondend op volgens hem bij de oud-leerlingen der gymnasia waargenomen resultaten doet deze Hooggeleerde eenen aanval op den leerdwang in de oude talen, welke ons huidig Hooger-onderwijsstelsel in zijne voorbereiding huldigt. Nederland heet dan „met uitzonde-„ring misschien van een enkel achterlijk landje, de eenige staat „waar de a.s. jurist gedwongen wordt Grieksch te leeren" waarop de schrijver de vraag laat volgen: „Wat wil men toch van die „Oudheid. Welk nut verwacht men van de bestudeering van La-„tijn en Grieksch?"

Het is voorwaar niet de eerste maal dat de veste der antieke beschaving een zoo fellen bestoker tegenover zich ziet. Bekwame verdedigers wierpen zich herhaaldelijk op. Ik denk hier aan de eerste bladzijden van Dr. Ch. van Deventer's „Helleensche studiën", waarin deze keurige geest het goed recht van het Grieksch

in zoo aangenamen vorm vindiceert. Eenige jaren her nam Dr. P. J. Enk, een Nederlandsch docent, in de Nieuwe Rotterdamsche Courant de pen op om tegen het woeden der afschaffers een weloverdacht betoog neer te schrijven, helaas in den ephemeren feuilletonvorm. J'en passe et des meilleurs. De strijd woedt echter voort, ook na de concessie welke in de wet-Limburg ligt besloten, getuige nu weer het artikel van Prof. Hijmans. Weg, weg met Latijn en Grieksch, zoo luidt de leuze, door den Hooggeleerde aangeheven, geef den jurist eene moderne vooropleiding, die niet op nuttelooze en onpractische dingen gericht is!

Ik voor mij acht de z.g. klassieke Oudheid een beschavingsfactor van het allerhoogste gewicht. Met genoegen nam ik zoodoende kennis van de beknopte en duidelijk samengevatte omschrijving die Prof. Hijmans geeft van wat de „aanhangers van het dogma" als vrucht van de klassieke opleiding verwachten, nl. humane en formeele vorming. Voorzoover hij die beide punten uitwerkt, ga ik gaarne met hem mede. Niet echter wanneer vervolgens de weerlegging der beide deelen van het „dogma" komt.

Ik citeer:

„Als inderdaad juist de klassieke opleiding tot humane vorming „leidde, zouden wij deze zeker moeten aantreffen bij de oud-leer„lingen der gymnasia en wel in hoogere mate dan bij degenen die „op andere scholen hunne opleiding hebben ontvangen. Is daar„van nu ook maar het geringste te bespeuren?"

Ja, antwoord ik. Niet in dien zin natuurlijk dat elke willekeurige ex-H.B.S.-leerling noodzakelijk in vorming zal achterstaan bij elken ex-gymnasiast, maar zóó op te vatten dat ik bij eene ontmoeting met een klassiek-geschoold man *weet* dat deze in zijne leerjaren in aanraking is geweest met schoonheden die dan ook nergens anders zijn te vinden dan in de studie der Oudheid. In hoeverre die geestelijke waardij de zijne is geworden hangt uiteraard geheel af van de mate waarin hij op school voor de door mij bedoelde invloeden ontvankelijk was of gemaakt werd. Mijne overtuiging is dat er bij de huidige indeeling van het vaderlandsche leerlingenpubliek tallooze gymnasiasten beter op een H.B.S. op hunne plaats zouden wezen en omgekeerd. Dat is de oorzaak van het verschijnsel, dat sommige ex-gymnasiasten ontstemd door hunne schoolherinneringen, de gelederen der bestrij-

ders kiezen. Dat zij, jurist geworden, „van de in de oorspronke-„lijke werken opgenomen gedachten" geen of onvoldoende „ken-„nis hebben genomen", dat bij hen „zoo weinig te bespeuren valt „van al die verwachte resultaten", dat juist de juristen het eerst „in gebreke blijven", dezen „slechts uiterst gebrekkig zich in de „gedachten van anderen weten te verplaatsen", dat het hun zoo „moeilijk valt op behoorlijke wijze zich een eigen oordeel te vor-„men", het zoo treurig staat met de bekwaamheid onzer juris-„ten in het uitdrukken van eigen of eens anders gedachten", dat „de advocaten in hunne conclusiën vaak niets dan cacographieën „leveren", dat „de vonnissen der rechters niet zelden staaltjes zijn „van formalistisch woordgeknutsel", „het ergst nog zijn de wan-„producten van legislatief onvermogen, die men als wetten heeft „te eerbiedigen" — ziedaar het klachtenregister door Prof. Hij-mans aangehouden — dat alles, wel, bewijst mij alleen voor de zooveelste maal, dat er veel te veel menschen op het Gymnasium grootgebracht worden die er niet thuis hooren, en vervolgens jurist worden, hetgeen zij heelemaal nooit hadden moeten probeeren. Het menschenmateriaal, is, gelijk de massa altijd en overal, uitteraard middelmatig. Zoo zijn in de wereld gekomen de gezegden: Juristen sind böse Christen, en het, Leguleius, legum contortor. Conorum extortor. De goede gymnasiasten worden wel degelijk goede juristen. Die Rechtswissenschaft, zegt de oude Duitsche rechtsleeraar Arndts, sowie der Beruf des praktischen Juristen in rechten Sinne aufgefaszt, sind von hoher Bedeutung. Ihr Wert zeigt sich in dem mächtigen Einflüsse den sie in allen Lebensverhältnissen ausübt, in den Schutze den sie der wahren Freiheit, die nur im Rechte beruht, gewährt, und in der Förderung jener ehrenwerten Gesinnung, die mit gleicher Wage stets einem jedem gibt, was ihm gebührt. En ik houd vol, dat voor hen die door hunnen aanleg daarvoor geschikt zijn, het gymnasium, de klassieke opleiding dus, bij uitstek geven kan wat zij behoeven.

Dat Prof. Hijmans, op grond van door hem in de praktijk van zijn onderwijs en van het leven in het algemeen waargenomen resultaten van de gymnasiale opleiding, daartegen te velde trekt, acht ik dus onjuist. Waar hij aan het slot er „zich rekenschap „van geeft, dat de klassieke opleiding juist het middel is om de „van haar verwachte formeele vorming *niet* te verkrijgen", somt

hij een aantal bezwaren op tegen die opleiding gericht, welke in de eerste plaats bijna alle zijn te verklaren door mijne hierboven geuite aanmerking op het zenden naar het gymnasium van daarvoor minder geschikte, minder geroepen leerlingen, en overigens, voor zoover de klacht gaat over „het zich verplaatsen in de ge„dachten van anderen", dat er „in de praktijk niets terecht komt „van het in behoorlijken vorm wedergeven van die gedachten", dat „de leerlingen juist bij de studie der oude talen die slechte ge„woonten die wij bij de juristen hebben gesignaleerd, verkrijgen", voor dat alles hangt o, zooveel af van den docent, nl. of die, zooals Dr. Enk het uitdrukt, zijn leerlingen liefde weet bij te brengen voor het vak, of, gelijk Prof. Hartman zegt, weet te bereiken „dat men schik heeft in hetgeen men leert". Leerlingen en docenten maken samen het gymnasium en het ideaal is er om onbereikbaar te wezen, ja, maar ook om nagestreefd te worden! De klassieke opleiding draagt niet alleen geen schuld, maar heeft zelf te klagen. De schuld ligt aan de te vroeg te nemen beslissing, in welke richting het kind zal worden opgeleid. Door de instelling der lycea is hieraan intusschen reeds tegemoetgekomen.

Aan den anderen kant zijn er zoodoende vele H.B.S.-leerlingen die eigenlijk op het gymnasium thuishooren en die door zoo juist genoemd euvel vanaf hunne prille jeugd in eene richting zijn gestuurd, welker zwarigheden zij wel zijn te boven gekomen, maar die tevens in den loop hunner H.B.S.-jaren de overtuiging hebben gekregen dat zij niet waren waar ze wezen moesten. Dit is even erg als het andere. Vraag het den Delftschen hoogleeraar, doe dien oordeelen over den logischen gedachtengang, het vermogen tot abstract redeneeren, het voorstellingsvermogen van vele novitii, die toch maar ingenieur moeten worden. Is daarom de H.B.S.-opleiding niet goed?

Dat bij goeden aanleg van de zijde der leerlingen, met liefde voor het vak bij den docent, de gewraakte resultaten wel degelijk, en wel in heerlijken vorm bereikt worden, staat bij elk deskundige vast, gelijk de praktijk dan ook leert. Men moet ook op het goede wijzen. En gaat de verdere studie dezer in mijne oogen bevoorrechten dan in de richting der rechtsgeleerdheid, dan worden de juristen gevormd die onzen Nederlandschen naam van de dagen van een Grotius her hebben grootgehouden bij de andere volken van Europa.

Waarom men dan Latijn en Grieksch moet geleerd hebben om een goed jurist te worden? Ik kan meen ik, hierop geen beter antwoord geven, dan dat men den grondslag van ons hedendaagsch recht, het Romeinsche, niet begrijpen, niet doorgronden kan zonder Latijn te kennen, en geen Latijn kan kennen zonder Grieksch.

Die „misplaatste" H.B.S.-leerlingen nu, voelen het gemis dier klassieke wereld hun leven lang. Zij zijn ook hier in Indië te vinden, velen hunner trachten door eigen studie de gevoelde leemte zooveel mogelijk aan te vullen, vaak zonder eenige leiding bij den arbeid. Dit brengt mij tot het tweede geschrift, waarop heden mijn oog viel, de rede, door den Directeur van Onderwijs en Eeredienst uitgesproken in de Vergadering van den Volksraad van 21 en 22 Juni 1918, gedeeltelijk strekkende ter beantwoording van het afdeelingsverslag van dien Raad inzake de Ontwerp-begrooting voor 1919 (5e afdeeling). Na gesproken te hebben over de B- d.i. de Wis- en Natuurkundige Afdeeling van den z.g. Bovenbouw der Algemeene Middelbare School en de (later op te richten) Oostersch-literair-historische afdeeling, zegt de Directeur van Onderwijs het volgende: Ik citeer:

„Wat de Westersch-literaire afdeeling betreft die vooral
„van beteekenis is voor aanstaande juristen, bestaat voor-
„loopig het plan deze mede toegankelijk te stellen voor hen
„die de 3e klasse der bestaande hoogerburgerscholen doorloo-
„pen hebben. *Hoewel de beteekenis van een Westersch-classieke*
„opleiding voor Indië zelf gering is, zal in die afdeeling toch
„Latijn onderwezen moeten worden [1]), omdat de kennis van
„die taal door de Regeering in Nederland noodzakelijk wordt
„geacht als voorbereiding tot de bestudeering van het Ro-
„meinsch recht aan de academie. *Het onderwijs in die taal zal*
„echter tot het strikt noodzakelijke worden beperkt. [1])

„De in het afdeelingsverslag weergegeven wensch om hier
„te lande in afwachting van het tijdstip, waarop de Westersch-
„literaire afdeeling haar eerste vruchten zal afwerpen, gele-
„genheid te geven tot het afleggen van het z.g. Staatsexamen

[1]) Ik cursiveer.

„is niet voor vervulling vatbaar, omdat er geen examinatoren,
„*maar vooral omdat er geen examinandi zijn* [1]), zoolang hier
„de gelegenheid tot klassieke opleiding ontbreekt. Terecht
„is er verder door andere leden op gewezen, dat de afdeelin-
„gen AI en AII der Algemeene Middelbare school de invoe-
„ring van het Staatsexamen in Indië geheel overbodig maken,
„omdat voor de bezitters van de einddiploma's dier afdeelin-
„gen alle studierichtingen, wat de afdeeling A betreft met
„name ook de studie in de taal- en letterkunde van den Oost-
„Indischen Archipel openstaan. Alleen voor de examens en
„de promotie in de faculteiten der godgeleerdheid en letteren
„en wijsbegeerte zal een aanvullend examen in het Grieksch
„afgelegd moeten worden, maar de waarschijnlijk zeer weinig
„talrijke Indische liefhebbers voor die studie zullen zich daar-
„voor in Nederland kunnen voorbereiden. De Regeering stemt
„althans geheel in met de in het afdeelingsverslag weergege-
„ven opmerking *dat het geen aanbeveling verdient het Grieksch
„in Indië in te leiden.* [1])

Allereerst kan ik de bewoordingen van dit fragment ten opzichte van de arme verdrukte tweelingtalen ook alweer niet vriendelijk vinden. Het heeft er iets van, alsof men zekere ongewenschte elementen op ons koloniaal territoir moet toelaten. Men zag de heeren liever heelemaal niet, maar om politieke redenen bijvoorbeeld, wil of kan men hun den toegang niet ontzeggen. „Er zal toch in die afdeeling Latijn moeten worden onderwezen". (Er is met den besten wil niets tegen te doen, echter, mijne heeren, stelt U gerust): „Het onderwijs in die taal zal tot het „strikt noodzakelijke worden beperkt!" Enfin, er komt dan Latijn .... geen Grieksch dus. Deze wissel wordt getrokken op de in de toekomst mogelijke wijziging der H.O.-wet, die het geduchte staatsexamen en de geheele klassieke opleiding zooals die nu bestaat, den genadeslag moet toebrengen. De Directeur van Onderwijs rekent blijkbaar reeds op afschaffing van het Grieksch voor Juristen. Gelukkig bestaat er in ons Vaderland nog altijd die „in academische kringen heerschende gehechtheid aan tradities". En niet alleen in academische kringen. Onze tijd behoorde zich eens

[1]) Ik cursiveer.

meer rekenschap te geven van wat het levende geslacht aan tradities te danken heeft!

De Directeur dan noemt de „beteekenis van een Westersch-classieke opleiding voor Indië zelf gering". Dit is eene opvatting waarover ik ook iets te zeggen heb. Zie, wij zijn hier Europeanen, niet waar, en wie nu met mij van oordeel is dat wij, Europeanen, hoe luttel wij numeriek ook mogen beduiden, hier onze eigene cultuur hebben hoog te houden voor onszelve en voor onze kinderen, en voorts weet dat die Westersche beschaving in hoofdzaak rust (de beeldenaar is oud, maar de munt nog gangbaar hoop ik) op de schouders van het voorgeslacht dat met de klassieke Oudheid als met de moedermelk is grootgebracht, wie kortom de waarde van het historisch gewordene in dezen nivelleerenden tijd niet wil noch kan wegredeneeren, die zal met mij deze opvatting, van zoo hooge ambtelijke zijde verkondigd, niet kunnen aanvaarden, doch zeggen: Die opleiding is altijd en overal voor den Westerling van de grootste beteekenis. De gansche rede, door den Directeur van Onderwijs in den Volksraad uitgesproken heeft de strekking aan te toonen dat naar bevrediging van alle onderwijsbehoefte is gestreefd. Voor Inlanders staat alle onderwijs open dat voor hen noodig en geschikt geacht wordt. Er zijn echter Europeanen hier, die niet dat onderwijs kunnen bekomen, dat zij voor zich of hunne kinderen begeeren. Trouwens dat er „geene „examinandi" zouden zijn voor een hier in te stellen Staatsexamen is geheel onjuist. Wel „ontbreekt hier de gelegenheid tot classieke „opleiding", doch er worden niet weinigen aangetroffen, jaar in jaar uit, die zich in het binnenland in hunne vrije uren zelve den weg banen tot de Ouden. Hunne lang gekoesterde verwachting is met deze redevoering van den Directeur van Onderwijs de bodem ingeslagen: Geene docenten op komst, geene gelegenheid tot examen afleggen geopend! Ik spreek echter over het beginsel. Ik vind dat het onze Nederlandsche plicht is te zorgen dat er in ons koloniaal rijk waar wij zoo groote stoffelijke welvaart genieten, voor ons, landgenooten van Erasmus, van Scaliger, van een Pluygers, een Hofman Peerlkamp, een Karsten, een Cobet, om van tijdgenooten niet te spreken, tenminste één enkel volledig gymnasium worde opgericht en in stand gehouden. Te meer waar men dan toch Hooger Onderwijs op Indischen bodem wil overplanten, waaronder ik blijf verstaan Hooger Onderwijs in den

tegenwoordigen vorm. De bezwaren tegen invoering van het Staatsexamen zouden dan voor een ieder zijn weggenomen, en door de geopende gelegenheid de candidaten toenemen in getal. Ik weet wel dat zulk een gymnasium minder direct waarneembaar productief zal zijn dan b.v. eene Technische Hoogeschool, maar ik ken ook andere dan materiëele doeleinden.

De liefhebbers voor de studie in de faculteit der godgeleerdheid en der letteren en wijsbegeerte zouden voorts hier „zeer weinig „talrijk zijn". Ik acht dit bij alle ontbreken van statistische gegevens ter zake niet waarschijnlijk, al zal het aantal der a.s. predikanten en litteratoren bij de aankomende jeugd misschien geen honderden beloopen, enkelen zijn er ieder jaar zeker, en ook hier gaat het door, dat de opengestelde mogelijkheid candidaten voor deze idialistische studierichtingen zoude aanlokken. Doch al was er ieder jaar slechts één, dan mag die, waar hij of zijne ouders om geldelijke redenen wellicht aan deze landen gebonden zijn, van de bron niet worden gespeend, totdat zijne toekomstkansen wellicht verkeken zijn voor altijd.

Materialistisch is de strekking van alle inkrimpen of afschaffen der klassieke opvoeding. Zal onze tijd aan materialisme moeten te gronde gaan? Men bedenke toch, dat het nog altijd zoo waar is, dat de mensch bij brood alleen niet leven zal!

Gedachtenwisseling

Een Centraal Instituut voor de opleiding van landmeters en topografen.

In de April-aflevering van „Koloniale Studiën" komen onder de rubriek „Gedachtenwisseling" artikelen voor van den oud-majoor van den Topografischen dienst J. van Roon en van den oud-kapitein van dien dienst J. C. Lamster over de opleiding van landmeters en topografen, naar aanleiding van het door mij over dat onderwerp medegedeelde in de Februari-aflevering 1919 van dit tijdschrift.

Terwijl de heer Van Roon, die tal van jaren Chef van de opleidingsbrigade van den Topografischen dienst geweest is, het in hoofdzaak eens is met mijn beschouwingen, vinden deze in den heer Lamster een fel bestrijder.

Ik kan den heer Lamster met zekerheid mededeelen, dat ik volstrekt niet een der weinigen, maar een der velen ben, die het niet met hem eens zijn en dat zijn uitweidingen over de opleiding van topografen in de April-aflevering van dit jaar mij nog niet hebben kunnen overtuigen, dat hij het aan het rechte eind heeft.

Wanneer de heer Lamster zich de moeite zou willen geven om mijn beschouwingen in de Februari-aflevering 1919 nog eens aandachtig te lezen en trachten wil, daarin geen bepaalden aanval op den Topografischen dienst te zoeken, welke hij als oud-officier van dien dienst met geweld meent te moeten afslaan, dan zal hij tot de conclusie moeten komen, dat ik in mijn advies de zaak objectief heb beschouwd en ik alleen getracht het aan te toonen, dat met niet te groote kosten uit een sedert October 1913 bestaande onderwijsinrichting binnen betrekkelijk korten tijd een algemeen opleidingsinstituut voor landmeter en topografen kan geboren worden.

In zijn bewondering voor het werk der topografen van den Topografischen dienst vergeet de heer Lamster wel eenigszins, dat het hier gaat om een instituut voor de opleiding van landmeters en topografen, dus om de vóóropleiding, welke *ieder, die met*

metings- en kaarteeringswerkzaamheden belast zal worden, beslist noodig heeft, om na enkele jaren praktijk *accuraat* en *deugdelijk* werk te kunnen verrichten.

De heer Lamster bedenke toch, dat het hier niet uitsluitend gaat om de *africhting* van topografen, maar dat het in de bedoeling ligt ook landmeters en mantris voor den Kadastralen dienst, opnemers en teekenaars voor de Irrigatieafdeeling der B. O. W. en voor het Mijnwezen, klasseermantri's voor de Landrente en ander meetpersoneel op te leiden.

Ook houde hij wel in het oog, dat de *pioniers, verkenners* en *woudloopers met ruimen terreinblik*, die, naar hij mededeelt, bij de opleidingsbrigade van den Topografischen dienst in *verrassend* korten tijd uit de opnemers worden *omgetooverd*, alleen dan deugdelijk werk kunnen verrichten, wanneer zij eene behoorlijke vóóropleiding genoten hebben.

Ik moet erkennen, dat men aan den opleidingscursus van den Kadastralen dienst niet tooveren kan. Daar wordt systematisch en degelijk onderwijs gegeven, maar daarmee is niet gezegd, dat jongelieden met einddiploma H. B. S. 5 jarigen cursus na eene tweejarige opleiding volleerde landmeters, of Inlandsche jongelieden, die een Hollandsch-Inlandsche school afgeloopen hebben, na 2 jaren studie geschikte mantris van het Kadaster zijn. Het lijkt er niet naar. Dat is immers onmogelijk! Maar diezelfde jongelieden zullen *na ± 3 jaren praktijk* doorgaans uitstekende werkkrachten zijn, die hunne bezoldiging dubbel en dwars waard zijn, doordat zij dan zoowel theoretisch als praktisch goed bekwaam zijn voor hun ambt en dat kunnen zij niet zijn, wanneer zij geen voldoende vóóropleiding gehad hebben.

En zoo gaat het niet alleen met landmeters en mantris van het Kadaster, maar ook met opnemers, topografen, pioniers en verkenners.

Hoe beter de vóóropleiding geweest is, hoe handiger ook de topograaf, zoowel in vlak- als in bergterrein, met zijn meetinstrumenten leert omgaan en hoe vlugger en accurater hij zijne veldaanteekeningen maken kan, wat de deugdelijkheid der topografische kaarten zeker ten goede zal komen.

De heer Van Roon heeft dit wel degelijk ingezien. Op pag. 411 van zijn artikel in de April-aflevering 1919 zegt hij:

„De heer Polderman is zeker in zijn goed recht, wanneer hij den opleidingscursus van het Kadaster als de kern van de centrale opleiding aanbeveelt, als zijnde de door zijn initiatief in het leven geroepen en eenige instelling in Nederlandsch-Indië, waar het eerst systematisch onderricht wordt gegeven op opmetingsgebied. Wel werden door schrijver dezes in 1911 pogingen aangewend, om de opleidingsbrigade van den Topografischen dienst tot een zuivere onderwijsinrichting te hervormen, doch de beschouwingen

daaromtrent werden uit *militaire overwegingen* als gevaarlijk tendentieus betiteld. Sinds dien is alles bij het oude gebleven".

Wanneer men het heele artikel van den oud-majoor Van Roon leest, dan doen de groote woorden van den heer Lamster over de schitterende resultaten van de opleiding en de keurige organisatie bij den Topografischen dienst pijnlijk aan.

Met zijn overdrijven kan de heer Lamster den Topografischen dienst alleen maar nadeel doen. Zijn betoog mag wellicht op leeken op het gebied van metings- en kaarteeringswerkzaamheden indruk maken, deskundigen halen er de schouders over op.

Aan het slot van zijn artikel spreekt de heer Lamster de hoop uit, dat zijn betoog eenige wijziging moge hebben gebracht in mijn meening en die van mijn opvolger ten aanzien van het vraagstuk. Mocht dit niet het geval zijn, dan vraagt hij of wij wel ten volle voelen de groote verantwoordelijkheid, die wij te dragen krijgen, *door het voortzetten eener actie in den door hem gewraakten zin*. Deze moreele verantwoordelijkheid zou voor den heer Lamster te groot zijn.

Mag ik den bestrijder van mijn advies beleefd opmerken, dat hier van het voeren van een actie hoegenaamd geen sprake is.

In de eerste plaats is mijn opvolger geheel vrij zich een eigen meening, over de zaak te vormen. Mocht de heer Lamster na mijn vertrek wellicht vernomen hebben, dat de heer Van der Tas het met mijn beschouwingen eens is, dan kan dit alleen pleiten voor de juistheid van mijn inzichten. Maar ook al zoude mijn opvolger een andere meening ter zake toegedaan zijn, dan zou dit voor mij nog geen beletsel geweest zijn, om de Vereeniging voor Studie van Koloniaal-Maatschappelijke Vraagstukken naar mijn beste weten in te lichten.

Wat ik geschreven heb, neem ik geheel voor mijn rekening.

Iedere deskundige, ja zelfs iedere leek op metings- en kaarteeringsgebied, zal na de lezing van mijn artikel in de Februariaflevering 1919 betreffende het bedoelde opleidingsinstituut overtuigd zijn van de objectiviteit van mijn beschouwingen. Hoe de heer Lamster daarin het voeren van een onverantwoordelijke actie ziet, is mij een raadsel.

Ik zou haast moeten aannemen, dat de heer Van Roon den spijker op den kop geslagen heeft, waar hij schrijft:

„De Topografische dienst heeft niet tijdig het tijdstip weten te kiezen om van koers te veranderen, is alzoo, wat systematische opleiding betreft, gehandicapt en liet zich willens en wetens het initiatief ontglippen, waardoor thans het verloren terrein met moeite herwonnen moet worden".

Dat in de Permanente Commissie voor Metings- en Kaarteeringswerkzaamheden de opleiding van opnemers en teekenaars besproken is, is mij bekend.

Dit lijkt mij echter niet voldoende.

De eenige goede oplossing van dit voor onze koloniën zoo belangrijke vraagstuk kan alleen verkregen worden, wanneer de Indische Regeering bedoelde Commissie *de bepaalde opdracht geeft*, om over de opleiding van landmeters, topografen, opnemers en teekenaars een rapport uit te brengen, waaruit duidelijk de meening van ieder lid dier commissie ter zake blijkt.

L. C. F. POLDERMAN.

Den Haag, 9 September 1919.

Het Plantagevraagstuk in de Bataklanden.

In Koloniale Studiën van April 1919 bldz. 312 is een artikel van de hand van den heer Von Oefele verschenen over het Plantagevraagstuk in de Bataklanden. Daarin heeft schrijver gedachten neergelegd, welke iederen buitenstaander, die Tapanoeli niet zoo van nabij kent, bewondering afdwingen.

Vooral voor een regeering, die voor de zooveelste maal oppervlakkigheid en onverschilligheid aan den dag heeft gelegd en nog zal leggen, wat betreft erfpachtkwesties, is dat artikel werkelijk een lichtpunt in den door haar zelve geschapen doolhof van dwaalwegen.

Bij ieder weldenkend Batak echter, wekt dat stuk, schijnbaar uit één stuk, een be- en verwondering op, ja in menig opzicht zelfs ergernis.

Bewondering voor de wijze, waarop schrijver zóó geniaal, doch tevens zóó listig waarheid en verdichting tot een wonderbaar geheel wist samen te weven, dat men geneigd zoude zijn dat alles voor waarheid aan te nemen. Verwondering over den grooten moed, doch tevens aanmatiging, om na slechts een éénjarig verblijf in de Bataklanden een vernietigend oordeel te vellen over een arm volk, dat zich juist bezig is te herstellen en te streven naar de eerste sport der maatschappelijke ladder, waarnaar we allen zoo vurig verlangen.

Ergernis over de o.i. opzettelijke verdraaiïng van recht en waarheid, inzake Bataksche aangelegenheden. Weliswaar kleinigheden, doch onberekenbaar in hare gevolgen.

De waarde van een artikel is voor anderen van verschillende factoren afhankelijk. Allereerst hangt de geloofswaardigheid samen met de persoonlijkheid van dengene die 't stuk schrijft. Verder 't ras, de intellectueele hoogte, het particuliere leven, de tegenwoordige arbeidsprestatie van den persoon enz. enz. Naarmate aan bovengenoemde vereischten kan voldaan worden, naar

die mate zal de betrouwbaarheid van een bewering voor die anderen toenemen. Evenwel moet hierbij de opmerking gemaakt worden, dat waarheid niet alleen bestemd is voor 't Europeesche ras, maar eigendom is van alle menschen.

Toegegeven, dat naarmate de beschaving hooger is, ook de waarheid in voller luister stralen moet, toch mag men niet uit het oog verliezen, dat hoogeren kunnen vallen en nederigen den diamant der rechtvaardigheid kunnen vinden.

Voor een klein persoontje als 't mijne, behoorende tot een inferieur ras, niet beschikkende over een vaardige pen, is een bestrijding van het artikel van een zoo hoogstaand man als den heer Von Oefele een onbegonnen werk, ja, zelfs een nuttelooze krachtsverspilling. Vooral omdat ik anderen, die reeds behept zijn met een flinke dosis vooroordeelen van het tegendeel zou moeten overtuigen.

Haat is nu niet meer zoo veelvuldig de oorzaak van afscheiding als dat vroeger het geval was; de oorzaak van oneenigheid is nu meestal vooroordeel. En vooroordeel is juist één der krachtigste scheidsmuren, die toenadering en samenwerking van alle volkeren der aarde onmogelijk maken.

Wat ik hieronder den lezers voorleg is dus kort en moet in geen geval opgevat worden als een bestrijding, want een weerlegging van een stuk van 50 bladzijden, zou een tegenstuk vereischen van minstens viermaal zooveel en daar is een Batak veel te dom en te onbeholpen voor en een Europeaan een veel te knap en te behendig tegenstander. Wel lijkt 't mij hier niet overbodig, enkele voor de Bataks voorname wenschen naar voren te brengen en te plaatsen naast het artikel van den heer Von Oefele (let wel, niet als een bestrijding, want dat is vechten tegen de bierkaai, zooals de Hollandsche term dat uitdrukt), opdat de regeering en hare tot rechtvaardigheid gezinde dienaren oordeelen en weten of ze redelijk zijn, ja dan neen.

Deze wenschen spruiten voort uit edele gevoelens van den mensch, onverschillig of hij Europeaan, dan wel een Hottentot is, laat staan een Batak, en welke gevoelens haar ontstaan ontleenen aan de onverbiddelijke, doch rechtvaardige wet der natuur n.l. dat suiker zoet smaakt en gal bitter.

Ze zijn de volgende:

1. Het Bataksche volk is overtuigd, zich spiegelende aan 't schoone voorbeeld van Sumatra's Oostkust, dat de intrede van een kapitalistische maatschappij, een doodslag beteekent voor de inboorlingen.
2. Het Bataksche volk is zich nu bewust van eigen zwakte en machteloosheid en is er van overtuigd, dat deze alleen kunnen worden verdreven door wil en kennis.

3. De wil naar vooruitgang is bij 't Bataksche volk aanwezig, doch de leiding ontbreekt door gebrek aan kennis en door gemis van hulp van de zijde der Regeering.
4. De Bataks zijn druk doende, om hunne aan verschillende inrichtingen op Java en elders afgestudeerde zonen naar 't geboorteland te doen terugkeeren, om de leiding naar hun vermogen op zich te nemen.
5. Voor den eersten stap is echter een krachtige hulp der Regeering noodig.

Het is om bovengenoemde redenen, dat de Hatopan Christen Batak en de Zending de Regeering om 't volgende verzoeken:

I. Voortaan alle erfpachtsaanvragen te weigeren. Twintig jaren zijn voldoende voor de bevolking om zich te bekwamen in 't productief maken van haar eigen geboortegrond; tenzij de Regeering zelve de zaak wil aanpakken, in welk geval zoo'n lofwaardige daad met dankbaarheid zal worden aanvaard, omdat dat alleen de eenige weg is ter bevrediging van beide partijen, Regeering en Volk.

Elke sociale gedachte, elke sociale daad ten bate van een bepaalde groep van personen en ten nadeele van het volk is een misdaad aan de gemeenschap. En dat is elke kapitalistische maatschappij. Daar valt niet over te twisten. En elke sociale misdaad houdt op sociaal te zijn en wordt dus antisociaal, omdat ze is een verkapt egoïsme. Elk verkapt egoïsme is erger dan de gulzigheid van een hyena en de vraatzucht van een jakhals.

Menig postpakket met een sociaal merk, blijkt bij ontpakking niets anders te bevatten dan egoïsme.

Menige Europeesche geestelijke eigenschap, blijkt bij nuchter onderzoek niets anders te zijn dan een verfijnde stoffelijkheid en grof materialisme.

Zeer terecht heeft de heer Von Oefele gewezen op 't onderscheid tusschen kapitaal en kapitalist. De macht van het kapitaal moet worden toevertrouwd aan de Regeering, die tot taak heeft de zorg over het volk.

In handen van een kapitalist of kapitalistische maatschappij is ze gelijk vuur in handen van een kind.

II. Het volk is gaarne bereid de consequenties der weigering te dragen en 't bedrag aan de Regeering te storten, hetwelk ze anders zou ontvangen van een vreemde maatschappij d.i. 1 gulden per bouw.
III. Instellen van credietbanken.
IV. Het doen aanleggen van irrigatiewerken.
V. Het openen van scholen.
VI. Bij eventueel niet vatbaar zijn voor vervulling van het verzoek sub I, de reeds bestaande z.g. erfpachtscommissie te

laten kiezen door het volk en door de Regeering te bekrachtigen, niet als een adviseerend lichaam, maar als stemgerechtigd, opdat de macht van het geld aan banden zal kunnen worden gelegd; niet heelemaal, maar toch aanzienlijk beperkt. Ieder onbevooroordeeld buitenstaander, die eenigszins op de hoogte is van de wijze, waarop erfpachtskwesties door de dienaren der Regeering worden behandeld, zal moeten toestemmen, dat bovengenoemde commissie reden van bestaan heeft.

Het is immers genoegzaam bekend, dat er ook hoogere geesten zijn, die een zekere neiging vertoonen, zich met naarstigheid op 't aardsche slijk te werpen en die zelfs trachten het met wellustige lonkjes naar zich toe te lokken, behalve dan misschien degenen, die reeds walgen van oververzadiging zooals een kapitalistische maatschappij, in welk geval ze zich dan altijd toeleggen op en spreken over economische toestanden en opheffing van het volk.

Niet voor niets is dan ook het Nederlandsche spreekwoord: „Een wolf in een schaapsvel" uitgevonden, hetwelk zijn ontstaan zeker te danken heeft aan Germaansche ervaringen.

Verder moet nog op een ander punt worden gewezen. Wil men de al of niet deugdelijkheid van een systeem, hetwelk toegepast wordt op verschillende deelen van Indië, beoordeelen, dan moet 't systeem of stelsel op volken van ongeveer gelijke ontwikkeling en gedachterichting en ongeveer op hetzelfde tijdstip in werking worden gebracht. De reactie van de zijde der verschillende bevolkingsgroepen op 't ingevoerde stelsel wordt dan aangeteekend en neergelegd in bepaalde conclusies.

Met de gevolgtrekking van den heer Von Oefele is dit nu niet het geval. Hij heeft feiten verzameld uit een bepaalde streek en gewapend met dezelfde feiten trekt hij dezelfde conclusies voor een andere streek, en vergeet, dat wat een mislukking is voor den een heel goed reeds een les kan zijn voor een ander.

De heer Von Oefele toch vergelijke Djambi met de Bataklanden, twee landstreken met bevolkingsgroepen van verschillende gezindheden. Djambi met een streven naar een omverwerping van het Gezag, Tapanoeli met een streven naar een rustige ontwikkeling, met een zekere voorliefde voor staatsorde, mits eenvoudig van constructie en niet in den vorm van ingewikkelde opgaven van n-vergelijkingen met n-onbekenden, zooals de heer Von Oefele dat zoo zuiver mathematisch in zijn artikel uitdrukte.

Lezers! De Batak is een mensch en geen dier, zooals de heer Von Oefele dat met een fijnen geest heeft willen doen voorkomen. En 't verschil tusschen die twee zit hem in de onveranderlijkheid van eigenschappen bij 't dier van geslacht tot geslacht en het

bestaan van geestelijken groei bij den mensch en dus ook bij den ex-menscheneter.

Nog een ander punt, dat de heer Von Oefele schijnt vergeten te hebben. De geschiedenis door bladerende, en de ons omringende Natuur gadeslaande, worden we getroffen door een zich herhalende, en regelmatig terugkeerende Cyclische Wet. Zooals de dag volgt op den nacht, eb op vloed, regen op zonneschijn en omgekeerd, zoo is elke uitwendige beschaving gedoemd tot ondergang, om daaruit weder te herrijzen in den vorm van een nieuwe beschaving van hooger orde.

Voorts zien we golvingen en dalingen. Met den ondergang van de eene beschaving in het eene werelddeel, zien we tegelijkertijd een opkomst en opbloei van een andere op een ander deel van den aardbol.

't Onderscheid maken tusschen kapitaal en kapitalist is noodzakelijk doch even noodzakelijk is het onderscheid te maken tusschen volksbeweging als vorm en 't kernwezen er van.

Eerst, wanneer men elke Indische zaak van uit een neutraal standpunt beschouwt, onbevooroordeeld en met medegevoel, zal men in staat zijn haar naar waarde te schatten en haar de juiste plaats aan te wijzen in den ontwikkelingsgang der verschillende bevolkingsgroepen.

Er is in Indië geen streek bekend, waar alle lagen der bevolking zoo'n geweldigen drang naar onderwijs toonen, als in de Residentie Tapanoeli en toch is er waarschijnlijk geen land in Insulinde aan te wijzen, waar de Staatszorg in al hare vertakkingen zoo te wenschen overlaat als daar in het Tapanoelische.

Iedere Batak is doordrongen van het denkbeeld, dat duisternis alleen kan worden verdreven door licht en onwetendheid door kennis.

Hoe gebrekkig echter de Staatszorg ook moge zijn, toch is het resultaat gunstig te noemen, wanneer men in aanmerking neemt het gehalte van de daar geopende halve scholen. (In het geheele Gewest is er slechts anderhalve school met Hollandsch als voertaal). Vele kinderen zijn ten koste van aanzienlijke offers, naar den vreemde gezonden, met het doel kennis te vergaren. Hunne moeiten zijn niet onbeloond gebleven. Wel staan ze niet aan de spits der evolutie, waartoe een geregeerd volk in deze periode mag en kan geraken, maar dit is zeker; ze mogen er zijn.

Dit gunstige resultaat heeft de Batak weten te veroveren door eigen individueele kracht.

De heer Von Oefele verweet ons behept te zijn met een ziekelijk zelfbewustzijn. Juist, maar aan wien de schuld? Het zelfbewustzijn is een aangeboren eigenschap van den Batak. Het ziekelijke komt van buiten af. Halve scholen stichten halve kennis en halve kennis doet meer kwaad dan goed.

De „Verzoeningsleer" van Jezus van Europa inplaats van Jezus van Nazareth te prediken doet een strijd ontbranden als de afgeloopen vierjarige oorlog.

De Christelijke leer heeft den Batak nog meer in zijn egoisme verdiept, omdat het hem individualiseerde, zei de heer Von Oefele. De opmerking is juist, de conclusie echter is verkeerd. Hoewel de Batak vele egoistische neigingen vertoont evenals elk ander volk, toch is het een feit, dat het heele volk als het ware door een sterke, gouden draad van stamhoorigheidsgevoel aanéén wordt geregen, zoo sterk, dat zelfs godsdienstige verschillen in het niet verdwijnen. Voorwaar een veel beteekenend feit, wanneer men bedenkt, dat zelfs een Europeesche beschaving dat niet vermag te verdrijven.

Nu de vrije arbeid! De heer Von Oefele heeft in de Bataklanden den vrijen arbeid als proef aanbevolen. Hij zou even goed een steen van uit den Eiffeltoren te Parijs kunnen loslaten en zien of hij dan naar beneden valt. Een dergelijke proef is zelfbedrog. Weet de heer Von Oefele dan niet, dat een dergelijke proef een vernedering is voor ieder rechtgeaard Batak, wiens vrijheidszin en gehechtheid aan zijn gronden zoo bijzonder groot is? Hij wil werken en zwoegen, maar niet voor een ander, zooals de heer Von Oefele zei. En dat is juist; toch raadt de heer Von Oefele den vrijen arbeid aan bij een vreemde maatschappij; m.a.w. hij stuurt aan op emigratie van contractkoelies uit Java.

Heel lang geleden heerschte er vrede en geluk in de Bataklanden, door niets verstoord, doch onbewust bij de bewoners. Toen kwam de individualisatie, versterkt door binnendringende, neen, binnengehaalde vreemdelingen. Een verbitterde strijd ontstond tusschen broeders onderling (burgeroorlog). Dan verhieven zich stemmen voor reorganisatie en aaneensluiting der gelederen. Eindelijk kwam er een zekere kalmte en rust en bij velen zelfs zelfonderzoek, zelfontleding.

Dat tijdstip is het heden!

Door al de reeks van wisselingen en werkingen is er één ding, dat constant blijft en dat is het stamhoorigheidsgevoel. De beschaafden noemen het Nationalisme.

Ziedaar een zaak eenvoudig voorgesteld! Zoo eenvoudig door een inboorling, zoo verwarrend ingewikkeld door een vreemdeling. Gun ons slechts den tijd. Twintig jaar slechts, en we zullen ons een eigen toekomst scheppen.

In naam der Gerechtigheid! We verzoeken de openbaring van Macht d.w.z. de Regeering, zich in te spannen, opdat wellicht oneenigheid moge verdwijnen en deze landen worden verlicht door eensgezindheid.

Ik weet, dat deze woorden menig Econoom de schouders spotachtig doen ophalen. Doch, dat doet niets af aan de waarde van de zaak. Den met vooroordeel begaafden, roep ik toe: „Geef ons slechts den tijd, probeer het!" Want evenals een duurzame vrede nimmer gevestigd kan worden zonder een voorafgaanden hevigen strijd, zoo zal ook van een blijvend succes geen sprake zijn zonder dat mislukkingen het voorafgegaan zijn.

Het falen van heden is het succes van morgen.

Hoevele dingen, die in de oude tijden als onmogelijk werden beschouwd, zoo zelfs, dat het verstand, zich die nauwelijks kon voorstellen, zijn nu heel eenvoudig en gemakkelijk geworden.

Tot slot moet mij nog een opmerking van het hart: Wanneer een scherp verstand, gepaard met het talent van een redenaar, geleid wordt door een minder edel motief, dan zal de uitwerking zijn verdelging en vernietiging!

De mensch zal dan lager staan dan het redelooze vee!

Hoe hooger beschaving, hoe meer verantwoordelijkheidsgevoel. Hoe meer verantwoordelijkheidsgevoel, des te grooter moet het medegevoel zijn; niet alleen voor zijn medemensch, maar zelfs voor een dier!

M. H. MANULLANG.

Bataklanden, Sept. 1919.

De heer Von Oefele verweet de zendelingen op bldz. 345 van zijn artikel van zoo weinig 't aziatisch volkskarakter te kennen.

Op deze uitlatingen kan ik kort zijn: De dwaze hoort en is dadelijk met zijn oordeel klaar; de wijze echter zwijgt, peinst en wacht af.

Aan 't aziatisch volkskarakter zit meer vast dan de heer Von Oefele en Europeesche professoren wel denken. Dergelijke uitlatingen duiden op zijn zachtst uitgedrukt op zelfoverschatting, zoo niet erger!

Het dactyloscopeeren, als algemeene Regeeringsmaatregel ter tijdelijke vervanging van een Burgerlijken stand voor de Inlandsche bevolking.

Voor het waardeerend naschrift op mijn in hoofde genoemde artikel, voorkomende in de October-aflevering van den bij uitstek deskundigen heer G. H. A. Hoedt, den schrijver van de bekende handleiding voor dactyloscopie, wensch ik in de eerste plaats mijn erkentelijkheid te betuigen.

Over het geheel kan deze beoordeelaar zich vereenigen met het door mij geschrevene, alleen op een punt bestaat groot verschil van opinie, namelijk, omtrent de vraag of het al dan niet wenschelijk is het dactyloscopeeren van personen van Regeeringswege verplichtend te stellen.

Daar juist de beantwoording van deze vraag door mij van zeer veel belang geacht wordt, komt het mij wel wenschelijk voor haar nog eens nader in behandeling te nemen. En wel te meer daar ik bij de behandeling daarvan in mijn eerste artikel wat kort geweest ben, omdat dat artikel een uitvloeisel was van het in het Persoverzicht verkort opgenomen artikel „de Inlander als ambachtsman". Ook de omstandigheid, dat ik in mijn artikel, als bewijzen voor de door mij voorgestane wijze van identificeering, aangehaald heb de ondervindingen door een combinatie van industrieelen met een ander systeem van identificatie opgedaan, schijnt den heer Hoedt eenigszins op een dwaalspoor gebracht te hebben, daar in diens betoog de onderscheiding van werkgevers in beperkten zin wordt opgevat, terwijl mijn bedoeling juist was een opvatting in den meest uitgebreiden zin.

Tot goed begrip van het door mij geschrevene verdient het dan ook veel aanbeveling, hetgeen in meergenoemd courantenartikel voorkomt in verband met zijn artikel over te nemen.

Zoo staat in het eerste vervolg van het artikel „de Inlander als ambachtsman" als nadere toelichting op de voorwaarde, — welke aan een werkman gesteld moet worden, wil hij met succes in zijn ambacht werken, samen dus individueel bijdragen tot den opbloei der industrie, zoodat zij kan concurreeren met die van het buitenland, luidende, „Standvastigheid om een eenmaal gekozen werkkring te behouden" het volgende. Ook hier wordt weder een eigenschap genoemd, die den Inlander, tenminste grootendeels, vreemd is. Hij is eer geneigd tot wispelturigheid en prefereert afwisseling van bezigheid boven een voortdurend vasten werkkring. Het is hier niet de zucht naar variatie in het werk, zooals dat bij Europeesche werklieden dikwijls het geval is, doch meer een verlangen, om een geheel andere bezigheid te hebben. In denzelfden werkkring kan men een Inlandsch werkman gerust dagen, weken, zelfs maanden achtereen hetzelfde werk laten verrichten,

zonder dat hij blijken zal geven er beu van te worden; integendeel, als hij ander werk krijgt, is dat soms een reden waarom hij in de werkplaats mankeert. Maar ook hiervoor is alweer de oorzaak aan te geven; deze ligt in de gemakzucht van den Inlander, die, eenmaal dat werk kennende, zich minder behoeft in te spannen, dan wanneer hij ander werk krijgt, waarvoor hij al zijn aandacht in den beginne noodig heeft. Dit is ieder werkgever bekend, die dan ook zoo eenigszins mogelijk rekening ermede houdt.

Die wispelturigheid is oorzaak, dat de Inlandsche werkman voortdurend of van werkplaats of van werkkring verwisselt. De redenen, om een werkplaats te verlaten, zijn legio; zij kunnen evenwel nagenoeg alle teruggebracht worden tot het zoo echte en moeilijk in het Hollandsch zuiver weer te geven, zich niet senang gevoelen. Gaat het verlaten van een werkplaats gepaard met te werk gaan op een andere soortgelijke werkplaats, dan komt er heel dikwijls bij, de hoop op die andere werkplaats een hooger loon te bedingen. Dat het verloop, dat op die wijze ontstaat in een werkplaats, niet gering is, moge blijken uit het feit, dat van een groep van ongeveer 8000 werklieden over verschillende fabrieken verdeeld, in den loop van een jaar ongeveer 4500 hun werkplaats verlaten, dus ruim 50 %. Welke nadeelen de fabrieken daarvan ondervinden, is bezwaarlijk onder cijfers te brengen, maar dat ze belangrijk zijn, zal een ieder wel duidelijk wezen. Hoeveel van die 4500 werklieden naar andere soortgelijke werkplaatsen zijn overgegaan, is zeer lastig vast te stellen. Door het ontbreken van een burgerlijken stand kan op den naam, dien een Inlander opgeeft, in het geheel niet worden afgegaan, evenmin als dat het geval zou zijn bij Europeanen, als ze slechts een voornaam hadden en niet tevens een van. Maar bovendien verandert een Inlander, hetzij rechtmatig of onrechtmatig zijn naam meermalen. Doch stellen wij, dat van die 4500 man er 2000 op andere fabrieken zijn gaan werken, dan hebben toch wel zeker 2000 een anderen werkkring gekozen. Dezen zijn dus voor de industrie verloren, want zelfs als ze na jaren weer in dezelfde nijverheid terugkeeren, hebben ze een groot gedeelte van de vroeger verkregen vakbedrevenheid verloren. Wil de industrie vooruitgaan, dan moet dus ook dit kwaad zooveel mogelijk verholpen worden.

In het slot van het meerbedoelde courantenartikel vindt men onder *C* ad 2 „het ontbreken van een burgerlijken stand" hetvolgende geschreven.

C. Tekortkomingen, voortvloeiende uit het feit, dat de evolutie nog zoo betrekkelijk kort haar intrede heeft gedaan. Ten slotte bovenstaande tekortkomingen nader beschouwende, zullen wij als de voornaamste noemen,

1. het gemis aan vakbekwaamheid.
2. het ontbreken van een burgerlijken stand.

Omtrent beide genoemde oorzaken valt, behalve hetgeen daaromtrent in het bovenstaande is aangeteekend, nog het volgende op te merken.

Ad. 2. Het ontbreken van een burgerlijken stand. Tengevolge van het ontbreken van een burgerlijken stand is het identificeeren van een Inlander uiterst moeilijk en in vele gevallen onmogelijk. Hoewel dit oogenschijnlijk een enkelen Inlander voordeel aanbrengt, komt het algemeen ten nadeele. Evenals in Europa een werkman in zijn zakboekje, waarin alle gegevens omtrent zijn persoon, capaciteiten en loonen vermeld zijn, het wapen ziet, waarmede hij zijn positie in de maatschappij verzekeren kan, zou dat in Indië het geval moeten zijn. Hiervoor is evenwel een onafwijsbare eisch, dat omtrent den bezitter van een zakboekje absolute zekerheid bestaat. En juist hieraan ontbreekt zeer veel in Indië. Door verschillende corporaties is op diverse wijzen reeds getracht aan genoemd euvel tegemoet te komen, maar helaas, steeds nog zonder voldoend succes. Waar het instellen van een burgerlijken stand voor de inheemsche bevolking voorloopig nog op onoverkomelijke bezwaren stuit en in vele jaren nog niet bereikt zal kunnen worden, moet naar een tijdelijk hulpmiddel omgezien worden. En dan is het eenige middel, dat zeker werkt, het dactyloscopeeren. In de gevallen, dat hiervan gebruik gemaakt is geworden, werd volkomen succes bereikt en de identificeering van een persoon was absoluut zeker. Daar deze werkwijze evenwel alleen succes kan hebben, als zij algemeen toegepast wordt, maar tevens verplichtend gesteld kan worden, zal zij een Regeeringstaak moeten wezen.

Aangezien de bedoelde maatregel zoowel in het belang van den werkman als werkgever is, zou deze questie een punt van ernstige overweging moeten uitmaken van de ingestelde arbeidscommissie. Een zekerheidsstelling omtrent de betrokken personen, is toch bij elke aan te gane verbintenis als eerste eisch te stellen.

Daar ik mij met het geciteerde volkomen vereenigen kan, heb ik verzuimd hierop het juiste licht te laten vallen, daar hieruit feitelijk een sterk bewijs getrokken kan worden voor de door mij geopperde bewering, dat het dactyloscopeeren zoowel een belang voor den werknemer als voor den werkgever is.

Dat zooals de heér Hoedt zegt de questie, waarom eigenlijk het dactyloscopeeren gaat, een zaak is tusschen werkgever en werknemer, waarbij de eerste verreweg het grootste belang heeft, is niet volkomen juist zooals uit het vorenstaande reeds moge blijken. Ook de werknemer heeft wel degelijk groot belang bij een betrouwbare identificatie, terwijl bovendien aldus een middel bestaat, om de slechte elementen al dadelijk aan te wijzen.

Het zal dan niet zoo licht voorkomen dat een bekend onbetrouwbaar persoon in dienst genomen wordt, wiens eenige bedoeling is om binnen zoo kort mogelijken tijd zijn slag te slaan en daarna onvindbaar te verdwijnen.

Dat het invoeren van het dactyloscopeeren zou afstuiten op den onwil van den werkman om vingerafdrukken te plaatsen, komt den heer Hoedt niet waarschijnlijk voor en Z. Ed. geeft den weg aan, die daarbij gevolgd moet worden. De door mij opgedane ondervinding wordt daarmede niet weerlegd, daar hiertegenover slechts een veronderstelling wordt geplaatst en het vrijwillig plaatsen van duimafdrukken op enkele stukken als contrabewijs moet dienen.

Hierbij mag vooral niet over het hoofd gezien worden het groote verschil tusschen het plaatsen van een duimafdruk en het maken van complete vingerafdrukken. Dat laatste geschiedt alleen bij handelingen door de Regeering voorgeschreven en is dus zuiver een regeeringsdaad.

Een enkele duimafdruk geeft geen voldoend zekere identificatie.

Ook de veronderstelling van den heer Hoedt, dat niet alle werkgevers het nut van een informatiedienst voldoende apprecieeren, is minder juist. Door mij werd geschreven, dat niet alle leden der combinatie zich even streng aan de gemaakte overeenkomst hielden, zijn oorzaak hoofdzakelijk vindt in verschil in appreciatie van het nut van den maatregel. Ook hier had ik uitvoeriger moeten zijn, zooals mij thans blijkt.

De bedoelde maatregel werd namelijk alleen bij de Combinatie toegepast, terwijl vele andere werkgevers, die dezelfde categorie van werklieden in hun dienst hadden, zich niet bij de Combinatie hadden aangesloten. Het gevolg hiervan was, dat werklieden, die zich niet of niet meer aan de registratie wenschten te onderwerpen, hun diensten aanboden aan de niet aan-geslotenen, die hen gaarne in dienst namen. Dientengevolge was het verloop onder de werklieden betrekkelijk grooter dan vroeger, toen een dergelijke registratie niet bestond. En niet ten onrechte werd dit grootere verloop geweten aan den getroffen maatregel.

Een soortgelijk verschijnsel heeft zich voorgedaan en doet zich trouwens nog herhaaldelijk voor bij de drukkers en letterzetters.

De Europeesche drukkerspatroons hebben zich aangesloten en onderling voorschriften samengesteld om elkaar te steunen tegenover willekeurige handelingen van hun personeel. De Chineesche en ook de Inlandsche drukkerijen zijn niet toegetreden. Het gevolg van een en ander is, dat het personeel dat bij de Europeesche firma's het werk neerlegt met open armen ontvangen wordt door de andere firma's.

Aan dergelijke misstanden kan alleen een einde gemaakt wor-

den als het dactyloscopeeren van Regeeringswege verplichtend gesteld wordt.

Dat dan deze maatregel zoowel moet gelden voor werknemers als voor werkgevers, spreekt van zelf. Evengoed als de werknemer verplicht wordt zich te laten dactyloscopeeren, zal de werkgever de verplichting opgelegd worden alleen gedactyloscopeerde arbeiders in dienst te nemen. Dat een dergelijke maatregel met kans op eenig succes door de werkgevers zelf getroffen zou worden, meen ik sterk te moeten betwijfelen, daar de arbeiders markt nog veel te gering is en bovendien de Inlander te veel tot wispelturigheid geneigd is, zoodat iemand die vandaag smid is, zich morgen verhuurt als koetsier om overmorgen zich bij de houtindustrie aan te melden.

Maar bovendien worden op die wijze groote categorieën van Inlanders niet bereikt van wie een behoorlijke identificatie minstens even wenschelijk is. Zoo is het toch van vrij algemeene bekendheid, dat ook in de cultures de behoefte aan een zekere identificatie zich doet gevoelen. Ook daar zijn stemmen opgegaan voor dactyloscopeeren der werknemers. De goede plannen zijn evenwel afgestuit voor een deel op het feit dat niet alle ondernemingen zich wilden aansluiten.

Welke ook de motieven mogen zijn, die ertoe geleid hebben om de wenschelijkheid van dactyloscopeeren naar voren te brengen, tenslotte zullen allen het er over eens zijn, dat de maatregel zoowel voor werkgevers als werknemers verplichtend moet wezen en dat is alleen te bereiken, als die verplichting van Regeeringswege gesteld wordt, omdat alleen door de Regeering op de naleving van die verplichting zoo noodig druk kan worden uitgeoefend.

Een sprekend staaltje van het geringe nut van een overeenkomst, als daaraan geen wettelijke verplichting verbonden is, is het volgende:

Geruimen tijd geleden maakten eenige personen in eenzelfde bedrijf een overeenkomst om geen werknemers van elkaar in te nemen als de vorige werkgever geen ontslagbewijs had afgegeven. Een van de voorstanders van dien maatregel meende op een gegeven oogenblik in het afwijken van die overeenkomst oogenblikkelijk voordeel te zien en handelde aldus in strijd met de vastgestelde bepalingen. Toen hij over deze handeling werd aangesproken, en op hem de in de overeenkomst opgenomen strafbepaling (betaling van een zekere som) werd toegepast, verzette hij zich daartegen op grond van de bewering, dat die overeenkomst, wel is waar door hem onderteekend was, doch hij daartoe feitelijk geen machtiging had, daar hij buiten toestemming van zijn directie gehandeld had.

Zoowel de werknemer, die zich niet heeft laten dactyloscopeeren, als de werkgever, die een niet-gedactyloscopeerde in dienst heeft moet voor zijn vergrijp gestraft kunnen worden.
Regeeringsbemoeienis acht ik dan ook onmisbaar.

A. VAN DEN BOVENKAMP.

Soerabaja, November 1919.

Persoverzicht

Het verzoek om onafhankelijkheid voor de Filippijnen.

De Filippijnsche wetgevende macht heeft een onafhankelijkheids-commissie benoemd om na te gaan op welke wijze met de regeering der Vereenigde Staten overleg zou kunnen worden gepleegd over het verleenen van onafhankelijkheid aan de Filippijnen en de daartoe noodige stappen te doen. Die commissie heeft een speciale afvaardiging naar de Vereenigde Staten gezonden en deze heeft nu, daartoe gemachtigd door het Filippijnsche parlement, namens het Filippijnsche volk op 11 Juli jl. eene memorie ingediend aan den Senaat en het Huis van Afgevaardigden der Vereenigde Staten, inhoudende:

1o. dat blijkens de wet van 29 Augustus 1916 het doel van de Regeering der Vereenigde Staten is: hare souvereiniteit over de Filippijnen te doen eindigen, zoodra daar een stabiel bestuur kan worden gevestigd;

2o. dat het volk der Filippijnen, in overeenstemming met die wet een bestuur heeft samengesteld, dat gedurende bijna drie jaren in werking is geweest en hetwelk het overtuigend bewijs heeft geleverd dat de toestanden rijp zijn voor een onafhankelijk bestuur, dat het in staat is recht te spreken, de belangen van alle inwoners te behartigen en evenzeer zijne buitenlandsche verplichtingen na te komen;

3o. dat het volk der Filippijnen onverwijld zijne onafhankelijkheid verlangt en tezamen met die onafhankelijkheid hoopt en vertrouwt de banden van goede verstandhouding en vriendschap, die het aan de Vereenigde Staten binden, te behouden en de vrije ontwikkeling van handelsbetrekkingen tusschen de twee landen te bevorderen.

De heer D. G. Stibbe kritiseert in het *Koloniaal Tijdschrift* van October jl. vooral punt 2 van deze memorie. Z.i. gaan de Filipino's in hun betoog ten onrechte prat op veel van hetgeen door het **Amerikaansche** bestuur in de Filippijnen is tot stand gebracht.

Hij bespreekt o. m. het feit dat thans, nu de Filipino's het heft in handen hebben bij de koloniale autonomie, door hen met gebruikmaking van de ervaring van vroegere jaren een beter systeem dan vroeger wordt toegepast voor het financieele beheer. Dit toont dat het den Filipinoleiders niet ontbeekt aan intellect. Bewijs voor „zelfbestuursbekwaamheid" (is hier niet bekwaamheid voor „onafhankelijkheid" aan de orde?) zou echter eerst te putten zijn uit de wijze, waarop gedurende een tijdsverloop van eenige beteekenis een Filipino-bestuur die financiën verkreeg en besteedde.

Pleit de werking der gemeentelijke en provinciale besturen, thans alle geheel Inlandsch, voor de aanwezigheid van bestuursbekwaamheid bij de Filipino's? Het eenige, wat op vooruitgang zou kunnen wijzen, zijn de cijfertotalen van inkomsten en uitgaven van gemeenten over 1913 en 1917, die een flinke stijging aantoonen. Toelichting op deze cijfers onbreekt echter.

De gemeenten zorgden voor openbare werken als wegen, gebouwen, scholen en bruggen; provinciën en gemeenten verleenden medewerking aan de organisatie van den provincialen en gewestelijken gezondheidsdienst, den aanleg van werven, dokken, pieren, artesische putten, parken, monumenten, enz. **Indien** de gemeenten eigener beweging voor dergelijke zaken in haar ressort hebben zorg gedragen, dan zijn zij er sinds 1908 op vooruitgegaan. Maar heeft dit zooveel te beteekenen? Bv. al weten de Minangkabausche Maleiers ook hun gemeente (nagari) op eenzelfde wijze te besturen, zijn zij daarom rijp voor onafhankelijkheid? En voorts: wie gaf den stoot tot de genomen maatregelen, het Amerikaansche of het Filippijnsche element?

De memorie wijst er op dat overal orde, veiligheid en vrede heerschen. Maar deze werden door de Amerikanen gevestigd. Hoogstens kan gezegd worden dat de Filipino's onder westersche opperleiding geschikt zijn om mede te helpen het landsbestuur in goede banen te leiden, meer niet.

Erkent wordt dat de Filipino's — doch alweer onder Amerikaansche leiding — ijverig gebruik hebben gemaakt van de door Amerika dadelijk na de vestiging van het gezag der Vereenigde Staten op ruime schaal geopende gelegenheid tot het verkrijgen van onderwijs. Zij zien zeer goed in dat onderwijs het eerst noodige is om te komen tot zelfstandigheid in welke richting ook. In December 1918 is door het koloniale parlement een wet vastgesteld, waarbij een bedrag van 30 millioen pesos is uitgetrokken boven het gewone jaarlijksche begrootingsbedrag voor onderwijs, met de bedoeling daardoor binnen 5 jaren **alle** kinderen van schoolgaanden leeftijd in de Filipijnen in de gelegenheid te stellen om gratis onderwijs te genieten.

Of de Filipino's het door de Amerikanen begonnen werk op sanitair gebied goed zullen voortzetten, acht schrijver niet zeker.

En bepaalde onjuistheid behelst z. i. de memorie, waar zij het voorstelt alsof door de verleening van meer politieke rechten aan de kolonie het handelsverkeer met de Vereenigde Staten is verlevendigd. Naar zijne meening moeten de tariefwetten van 1919 en 1913, welke een preferentieele behandeling van het verkeer tusschen moederland en kolonie instelden, eerder als factoren van de ontwikkeling van dat verkeer worden beschouwd.

Onbewezen acht schrijver de bewering der memorie dat staatkundige zelfstandigheid de beste uitrusting is ter verkrijging van economische ontwikkeling.

Hij meent dat het onmogelijk is thans reeds te voorzien wat de Filipino's van de hun door Amerika gebrachte instellingen zouden maken, als zij ze geheel „zelfstandig" (onafhankelijk?) zouden beheeren. Gevolgtrekkingen te maken uit het optreden van het eerst sedert October 1916 bestaande Filipino-bestuur, dat bovendien onder Amerikaansche contrôle werkte, zou hij hoogst onvoorzichtig achten.

„Voor het volk der Filippijnen is het te hopen dat Amerika zijn opvoedingswerk niet halverwege in den steek zal laten".

Het is opmerkelijk, dat de heer Stibbe bij zijn kritiek op zooveel punten slechts komt tot een „non liquet" en tot twijfel en onzekerheid, terwijl zijn conclusies zoo beslist luiden. Zou de Indische Regeering niet in staat zijn, door het inwinnen van uitvoerige inlichtingen meer licht te verspreiden over den feitelijken toestand in de Filipijnen? Voor de hervormingsphase, waarin ook Indië verkeert, zou dit stellig van belang zijn.

Hooger Onderwijs in Indië.

Door Sim Ki Ay wordt in *De Indische Gids* van 1 September jl. betoogd dat zulk onderwijs mogelijk en wenschelijk is. De bestudeering van eigen historie en cultuur voert in Indië tot waardeering van en liefde voor eigen land en volk, doch daarnaast valt meer en meer een ernstig streven waar te nemen om zich de techniek van 't Westen eigen te maken voor de talrijke hervormingen die 't opkomende land nog van noode heeft.

De steeds toenemende drang naar onderwijs openbaart zich in het aantal leerlingen, dat op de Hollandsch-Inlandsche scholen van 1911 t|m 1915 steeg van 13.500 tot 20.000, een toeneming dus van 50 %; op de Hollandsch-Chineesche scholen steeg het aantal in dien tijd van 3400 tot 6700, d. i. bijna 100 %. Deze beweging maakt aanzienlijke uitbreiding van het aantal lagere en middelbare scholen noodig. En ook begint behoefte te ontstaan aan inrichtingen van hooger onderwijs in Indië.

De algemeene middelbare school opent hiertoe den weg. Een Indische hoogeschool dient in het leven te worden geroepen, voorloopig alleen met faculteiten voor de juridische, medische, technische en landbouwkundige wetenschap, en wel op zoodanig tijdstip dat de eerste door de A. M. S. afgeleverde abiturienten onmiddellijk hun studie zullen kunnen voortzetten aan deze hoogeschool.

De eindexamens der bestaande middelbare en vakscholen wezen aan dat in 1910 het aantal abiturienten 303 was, in 1915 reeds 537. Dit getal neemt nog gestadig toe. Een groot deel dezer leerlingen zal wenschen verder te studeeren als daartoe gelegenheid bestaat. Nederland heeft den plicht om aan Indië voorloopig de hier nog ontbrekende leerkrachten te leveren.

De Indische hoogeschool moet een eigen type hebben, doch behoeft daarom nog niet minderwaardig te zijn. En al ware dit laatste in de eerste jaren ook nog onvermijdelijk, daarom behoeft men zich nog niet te laten weerhouden van het maken van een begin.

Het verleenen van beurzen voor studie in Europa, hoe nuttig ook, kan het gemis van een eigen hoogeschool niet vergoeden. De kosten mogen geen bezwaar zijn. Een verbetering van het onderwijs zal ook de welvaart op hooger peil brengen en de landsinkomsten rijker doen vloeien.

„Alle elementen zijn in Indië aanwezig om het te doen op-„bloeien tot een wereldstaat; onmetelijke rijkdommen wachten „in den schoot der aarde slechts op exploitatie. Hooger onder-„wijs alleen zal kunnen voorzien in de toenemende behoefte aan „deskundigen".

Duurte en Socialisatie.

Over deze onderwerpen, die ook hier te lande veel belangstelling wekken, is onlangs in de Tweede Kamer een karakteristiek debat gevoerd, dat hieronder zeer verkort wordt weergegeven.

Den 16en October stelde de heer Sannes het vraagstuk in de Kamer aan de orde. Hij betoogde dat in verband met de duurte van levensmiddelen en andere zaken van Regeeringswege in het economisch leven moest worden ingegrepen. De politiek van Minister van Ysselsteijn om de uitgebreide regeeringsbemoeienis der oorlogsjaren in snel tempo te laten varen en terug te keeren tot de vroegere vrijheid had juist in verschillende gevallen gevoerd tot schaarschte en duurte in plaats van, zooals velen verwachtten, de duurte te doen verdwijnen. Werd het algemeen Engelsch index-cijfer van Augustus 1914, dus van vóór den oorlog, gesteld op 100, dan was het cijfer van September 1914 244,2; dus 2½ maal het eerstgenoemde cijfer. Voor Nederland

nam spreker aan een stijging van 94 pct van de kosten van levensonderhoud. De regeeringsmaatregelen hiertegen achtte hij onvoldoende. Terwijl het land leed onder de duurte, werden in de levensmiddelenbranche door grossiers en winkeliers schromelijke woekerwinsten gemaakt; ook scheepvaartmaatschappijen, textielfabrieken enz. behaalden groote voordeelen. De loonen volgden deze beweging niet, de woningtoestanden waren slecht, werkeloosheid teisterde groote groepen. Vooral vreesde men voor den winter. Spreker zou wenschen dat de regeering in de eerste plaats de vervaardiging, den aanvoer en den verkoop van sommige artikelen als kleeding en schoeisel ter hand nam. Zij kon optreden in het groot en daardoor goedkooper optreden dan de gemeente. In de tweede plaats zou hij een wet wenschen tegen den woeker, d.w.z. tegen elke ongeoorloofde winstneming; hiermede diende vaststelling van maximumprijzen gepaard te gaan. Frankrijk, Engeland en België hadden reeds het voorbeeld gegeven. De regeering moest bevoegd zijn het bedrijfsleven te controleeren en deze contrôle zou niet van tijdelijken aard kunnen wezen omdat de duurte niet alleen door de schaarschte werd teweeggebracht, doch ook door de toenemende trustificatie en de verscherpte internationale politiek van de verschillende staten tegen elkaar.

Maar bij de contrôle zou de Regeering niet kunnen blijven staan. Bij economische exploitatie van bedrijven zou zij de leiding tot verandering moeten kunnen nemen. Het tegenwoordige productiestelsel is z.i. verkwistend naar alle kanten. Walther Rathenau betoogde in „*Die neue Wirtschaft*" hoe alleen door de normaliseering en standaardiseering een verdubbeling der productie, althans voor Duitschland, bereikt zou worden. Stilleggen van achterlijke bedrijven, organisatie der industrie, gezamenlijke laboratoria, verbeterde afzet, enz. zou het noodzakelijk gevolg zijn van het ingrijpen der regeering.

Ook in de organisatie, in het beheer der bedrijven, diende echter verandering te komen. De duurte maakte het z.i. noodig tot socialisatie te geraken. Nu was het de vraag in welken vorm en hoe de komende verandering zich zou voltrekken.

Spreker stelde daarom aan de regeeering deze vraag:

„Wanneer de door de regeering te treffen maatregelen mochten blijken het gestelde doel niet te kunnen bereiken, wil de regeering dan door een commissie, waarin de verschillende maatschappelijke belangen en sociaal-politieke richtingen vertegenwoordigd zijn, een onderzoek doen instellen naar de mogelijkheid van een planmatige organisatie van het economisch leven alsmede naar de wijze waarop deze zou moeten plaats hebben, teneinde zoowel een grootere productie als een goedkooper product te verkrijgen?"

De Minister deed naar aanleiding van deze rede uitkomen hetgeen van regeeringswege met het oog op de duurte reeds was gedaan of nog zou gedaan worden. Een staatscommissie voor de duurte was ingesteld onder presidium van prof. Bruins. In overleg met dit college zou een wetsontwerp worden ingediend van deze strekking dat een centrale duurtecommissie zou worden ingesteld met bijstand van plaatselijke commissies. De centrale commissie zou zeer groote bevoegdheden krijgen: fabrikanten kunnen hooren, inzage van boeken kunnen vragen, en ook bepalingen in contracten,welke tot de duurte bijdragen, kunnen schrappen. Op voorstel dier commissie zou men zelfs ook aan fabrikanten, handelaren en diensten bepaalde prijzen kunnen voorschrijven. Bovendien zouden ook andere maatregelen worden getroffen. De kolen worden feitelijk geheel door de Regeering gedistribueerd en er zou worden opgetreden tegen woeker en andere ongeoorloofde winstneming. Tegen het instellen van een onderzoek inzake de mogelijkheid van socialisatie had de Minister à priori geen bezwaar. Hij waarschuwde er echter tegen deze aangelegenheid tot een kwestie van partijpolitiek te maken. De staatsmijnontginning was door staatslieden van verschillende richting bevorderd. Voor zich twijfelde hij voorts aan de mogelijkheid bv. tot socialisatie van den landbouw over te gaan.

De regeering verwachtte geen socialisatie in de naaste toekomst en kon daarom niet de instelling van de gevraagde staatscommissie toezeggen. Voor het geval echter de eene of andere wetenschappelijke instelling een commissie van onderzoek zou willen benoemen, zegde de Minister medewerking en inlichting toe.

De heer Sannes stelde hierop een motie voor om te kennen te geven dat de Kamer van meening was dat het tot dusver gevoerde beleid van den Minister en de door hem gedane toezeggingen niet voldoende waarborgden dat in den komenden winter de eerste levensbehoeften lager in prijs zouden zijn dan thans het geval was.

De heeren van Ravensteijn, Kruyt, Wijnkoop en Kolthek dienden een verdergaande motie in, verklarende dat de Kamer, van oordeel dat tot de voornaamste oorzaken van den huidigen en toekomstigen noodtoestand der arbeidende niet-bezittende klasse gerekend moet worden het privaat grondbezit, van meening is, dat onmiddellijk dient te worden overgegaan tot nationalisatie van het grondbezit en van de hypothecaire vorderingen op den grond door middel van confiscatie, waarbij uitsluitend aan die kleine grondbezitters, wier minimum bestaan van dit bezit rechtstreeks afhankelijk is, eene daarmede overeenkomende schadeloosstelling wordt toegekend.

Onder de verder gehouden redevoeringen valt o.m. te vermelden die van den heer Marchant, die er op aandrong, overeenkomstig het verzoek van den heer Sannes een onderzoekscommissie in te stel-

len. Immers wat socialisatie is, weet niemand. Is het iets anders dan nationalisatie, welke men in Engeland vraagt voor de mijnen? Wat is het verschil tusschen nationalisatie en staatsexploitatie? Praktisch is nergens nog iets van de socialisatie terecht gekomen. Ten onrechte denkt men, sprekende van socialisatie, aan een vorm van verdeeling van het product, verdeeling van het maatschappelijk inkomen. Het vraagstuk wordt abusievelijk in verband gebracht met schreeuwende verschillen van inkomen. Dit moge een kwaad zijn, doch met een doelmatige regeling der belasting is hier reeds iets bereikt. De socialisatie zal dus iets anders moeten beteekenen: een verbeterde vorm van productie, waardoor de massa van het te verdeelen product wordt vergroot. Welnu, bestaat een zoodanige vorm — wat niet vaststaat — dan zou de regeering een misdaad begaan door die toepassing niettemin tegen te werken. Zij mag het verzoek dus niet afwijzen om deze zaak van overheidswege te laten nagaan. Men zou moeten trachten de volgende vragen te beantwoorden: wat is socialisatie? Welken inhoud hebben de verschillende begrippen met dit woord aangeduid? Wat zijn daarvan de elementen, die zij gemeen hebben en wat het zuiverste begrip? Vervolgens zou het begrip socialisatie moeten worden begrensd tegenover de nationalisatie en de staatsexploitatie. En eindelijk ware de vraag te stellen hoe de taak over de verschillende publiekrechtelijke corporaties en over de vrije organisaties en bedrijven zal zijn te verdeelen.

Eerst daarna zou men de mogelijkheid der toepassing van het denkbeeld op verschillende bedrijven kunnen gaan onderzoeken en de waarde van de socialisatie-leuze vaststellen.

Op deze wijze zouden de verwarring, het misverstand en de teleurstelling worden vermeden, die het noodzakelijk gevolg zijn van het stellen van het ondoordachte alternatief kapitalisme òf socialisme.

De heer Rutgers achtte het even onnoodig, de mogelijkheid van socialisatie na te gaan als de beteekenis van de wichelroede na te speuren. Het recept was eigenlijk kwakzalverij. De Duitsche socialisatie-commissie had oneenigheden gekregen met de sociaaldemocratische ministers en had daarop ontslag genomen.

De heer Treub betoogde dat de door den oorlog ingetreden veranderingen in de verdeeling der inkomsten volstrekt niet zoo ten nadeele van de arbeiders was als de heer Sannes het voorstelde. Vele bezitters waren verarmd, voor 1¼ milliard was in Nederland verloren aan Russische fondsen, voor ¾ milliard aan Duitsche en Oostenrijksch-Hongaarsche fondsen enz. Bovendien was de schuld door improductieve uitgaven met ¼ milliard toegenomen, welk bedrag door de bezittende klasse zou moeten worden opgebracht. Het geleden vermogensverlies kon minstens op 3 milliard worden gesteld. Bovendien moet worden rekening gehouden met de halveering van de waarde van het geld. Het

zwaarst was de middenklasse getroffen, de groep van personen met inkomens van ƒ 3000.— tot ƒ 10.000.—, die naar verhouding in de verste verte niet zoo waren gestegen als de loonen der arbeiders. De betaling van handenwerk was gestegen tegenover die van hoofdwerk. In Duitschland kwam het voor dat een professor minder verdiende dan de man die zijn laboratorium schoonhield. In de bolsjewistische periode te Boedapest was de verhouding nog ongunstiger voor de intellectueelen. Deze strooming leverde een groot sociaal gevaar op. Door deze onderschatting van het intellect zou de productie geschaad worden en de duurte nimmer uit de wereld komen. Treurig was ook de daling van arbeidskracht en arbeidslust. De arbeiders werden in deze houding te veel door politici gestijfd ten nadeele van de arbeiders zelf. Ook al voerde men later de socialisatie in dan zou de daling van de werklust niets dan ellende te weeg brengen. De bedroevende toestand der Duitsche Staatsspoorwegen was eene ernstige waarschuwing.

Ten slotte werd de motie-Sannes met 59 tegen 22 stemmen verworpen. De behandeling der motie-van Ravensteijn werd uitgesteld.

Democratie en Bedrijsorganisatie.

In het *Vrijzinnig Weekblad* van 15 November j.l. wijst de heer Suys in een artikel, getiteld „Toekomstbeelden" op de moeilijkheden, verbonden aan het streven naar hervorming van de tegenwoordige bedrijfsorganisatie.

Mr. Treub betoogde reeds dat bijna alle sociaal-democratische schrijvers zich de omzetting van de kapitalistische maatschappij in een communistische samenleving veel te eenvoudig voorstellen. Thans is een sociaal-democraat, de heer M. van der Waerden, in *Het Volk* komen waarschuwen dat men in de arbeidersbeweging de productieve kracht van het kapitalisme niet uit het oog mag verliezen. De strijd der arbeiders kan zich richten tegen de uitzuiging door den kapitalist, tegen de fouten eener onstelselmatige productie, enz. doch zij dienen dit te erkennen: „voorzoover er wordt voortgebracht, wordt een nuttige en noodzakelijke funktie vervuld". Hierop moet vooral de nadruk worden gelegd, nu door den wereldoorlog de geesten uit het evenwicht zijn geslagen.

Het besef van de objectieve noodzakelijkheid der productie schijnt sterk aangetast. Ook het besef dat men niet alleen strijden, doch ook **werken** moet. Dit besef moet weer worden gewekt. En waar men het heeft, zal men ook inzien dat problemen oprijzen „zoo hoog en breed, dat zij haast niet te overweldigen zijn". Socialisatie is de leus tegenwoordig, maar men mag daarin niet het tooverwoord zien, waarmede Sesam kan worden geopend.

„Wanneer morgen aan den dag alle bedrijven door den staat werden genaast, gesocialiseerd, en niets anders gebeurde dan dat de winsten der kapitalisten boven een zeker percentage (dat hun als schadeloosstelling werd gelaten) aan de gemeenschap kwam, dan zou de lang verwachte hemel op aarde alleen bestaan in de massa-smart eener verloren illusie". De vruchten van socialisatie kunnen eerst langzaam rijpen.

In Duitschland neemt men nu een proef met „socialisatie van onderen op". Bedrijfsraden zijn ingesteld, waarin o.m. ondernemers en arbeiders zijn vertegenwoordigd en gelijkgerechtigd aan de regeling van de loon- en arbeidsvoorwaarden zoowel als aan de geheele ontwikkeling der productieve krachten samenwerken. Volgens Hueber is men aldus op de juiste wijze begonnen. Het begin is het kollektief arbeidskontrakt. Voorzoover het maar eenigszins mogelijk is heeft men het verplicht gesteld. In iedere fabriek en werkplaats moeten de arbeidsvoorwaarden daarmede in overeenstemming zijn. De arbeiders van iedere onderneming zijn vereenigd in fabrieksraden en niemand mag verandering in zijn arbeidsvoorwaarden laten brengen dan met toestemming van den fabrieksraad. Wil de ondernemer een fabrieksreglement invoeren, dan is de toestemming van den raad noodig.

Acht de fabrieksraad de een of andere loonsverhooging billijk en verklaart de ondernemer, dat de financiëele toestand van zijn onderneming dit niet toelaat, dan kan de fabrieksraad zich wenden tot den verzoeningsraad en dezen verzoeken een deskundige aan te wijzen, die onder verplichting tot geheimhouding inzage neemt van alle boeken en bescheiden.

Bovendien hebben de arbeiders bij naamlooze vennootschappen een vertegenwoordiger in den raad van commissarissen, die bij de jaarlijksche vaststelling van de balans zelf zich een oordeel kan vormen over de bedrijfsleiding. Een arbeider, die meent, dat door een andere indeeling van den arbeid de produktiviteit kan worden verhoogd, of door de invoering van een nieuwe machine of door wat anders ook, kan zich tot den ondernemer wenden; maar hij kan zijn denkbeeld ook aanhangig maken in den fabrieksraad.

Het springt in het oog dat deze regeling slechts den naam socialisatie, zij het ook socialisatie van onderen op, dragen kan; zij leidt tot een maatschappelijke organisatie, die ook door niet socialisten kan worden aanvaard en aanvaard wordt.

Het is merkwaardig juist dat het verzet van socialistische zijde komt en wel in tweeërlei vorm.

Allereerst wil de C. G. T. een algemeener dictatuur van het proletariaat, een organisatie, zich niet geleidelijk baan brekend vanaf de onderste lagen, maar zich algemeen latende gelden, van bovenaf opgelegd.

Jonhaux, de secretaris van de Confédération Générale du Travail, de Fransche vakcentrale, stelt zich de zaak aldus voor:

„Wij willen, zegt hij, een Ekonomischen Raad voor het geheele land, vertakt in gewestelijke raden. Daar moeten de vertegenwoordigers van de arbeiders, de technici (de ondernemers) en de verbruikers gemeenschappelijk het ekonomische leven regelen. Het is gebleken, dat de voorziening der maatschappij in haar levensbehoeften aan partikuliere ondernemers niet behoorlijk is toevertrouwd. Er moet dus een gemeenschapszorg komen en een orgaan met deze taak belast; en dat zien wij in den Nationalen Ekonomischen Raad".

Ook aan de verbruikers wil Jonhaux invloed geven.

„Het samenbrengen van arbeiders en ondernemers alleen zou aanleiding geven tot een rooftocht op den verbruiker. De arbeiders, die bij het regelen van voortbrenging en verdeeling aan den verbruiker niet den invloed willen toekennen waarop hij recht heeft, zouden blijk geven van een enghartig najagen van het beroepsbelang, van gemis aan gevoel voor de gemeenschap".

Heel het economisch leven, ook den landbouw, wil Jonhaux in den Economischen Raad opgenomen hebben.

Het beheerschen van de productie door de arbeidsklasse, wenscht hij van boven af, van uit centrale lichamen, in te voeren, en niet van uit iedere werkplaats afzonderlijk. Volgens hem beschikt de arbeidersklasse op het oogenblik niet over de kennis van de zakenwereld, die noodig is om productie en distributie te beheerschen. Indien zij thans de zaken moest overnemen zonder de hulp van de ondernemers, zou de toestand verergeren, meende hij:

„Het is ongeoorloofd, aan de arbeidsklasse een verantwoordelijkheid te dragen te geven, waarvoor haar kracht nog niet toereikend is. De arbeidersklasse moet zich de kennis van het ekonomische leven eerst verwerven, en naarmate zij daarin verder komt, kan zij een grooter deel van het maatschappelijk geheel op haar schouders nemen. Wij meenen dat de nieuwe organisatie die wij hebben ontworpen, daarvoor den weg opent, dat zij den overgang van het oude stelsel naar de gemeenschapszorg zal tot stand brengen". („*Het Volk*" 31 Juli).

En wil men nu een ander geluid hooren, een niet minder sterk verzet tegen de bedrijfsorganisatie welke door den leider der Oostenrijksche vakbeweging werd voorgestaan, dan neme men *Het Volk* van 9 Augustus ter hand en late het woord aan den Engelschman Henderson, den leider der Labour Party.

„De Engelsche arbeider — verklaarde deze — is een demokraat in hart en nieren. De overgroote meerderheid wil noch van de diktatuur van het proletariaat noch van het raden-systeem iets weten. Hij zoekt naar een ander systeem, dat meer in overeenstemming is met zijn demokratisch geweten .... Wij willen allereerst nationalisatie van de bedrijven, die daarvoor geschikt zijn. Zij zullen aan de gemeenschap moeten komen en beheerd

worden namens den Staat door organen, die daarvoor geschapen zullen moeten worden. In die organen dienen de arbeiders grooten invloed te krijgen" .... Voor de bedrijven, die nog niet voor nationalisatie geschikt zijn, die nog onderworpen zijn aan het particuliere kapitaal „zal men ook organen voor beheer en kontrole moeten maken, in welke ook aan de arbeiders een groote plaats moet worden ingeruimd. In die richting zullen wij de oplossing zoeken, en wij zullen haar vinden ook".

Intusschen, merkt de heer Suys op, blijft het een zoeken en tasten, in velerlei — soms, de citaten bewijzen het, in tegenstrijdige — richting, waardoor wel met stelligheid het inzicht veld moet winnen, dat het gemakkelijker is ons een toekomstbeeld in gedachte voor te houden of met woorden te schetsen, dan het in werkelijkheid uit de elementen, die het heden biedt, op te bouwen.

Desa-raden.

In de *Taak* van 15 November jl. wordt een ongunstig oordeel uitgesproken over het ontwerp betreffende de desa-raden. Het blad zou liefst zien dat de Volksraad het stuk weer aan de Regeering teurgzond, met het verzoek om de voortreffelijke wijze van voorbereiding, inzake de regentschapsraden gevolgd, in beginsel ook bij de desa-raden te volgen nl. door een aantal desa's in Oost-, Midden- en West-Java te doen bezoeken door een Commissie, welke ter plaatse overleg pleegt. De thans geschiede aanbieding van het stuk aan den Volksraad op 23 October jl., dus op een tijdstip dat het college, met andere werkzaamheden overladen, tot grondige studie nauwelijks gelegenheid had, moet ten zeerste worden veroordeeld.

Gewezen wordt dan op het feit dat in het ontwerp voor de regentschapsraden van regeeringszijde werd verklaard, dat deze colleges leiding zouden geven aan of toezicht houden op de hervormde desa-besturen. Maar lijnrecht in strijd met deze verzekering wordt nu weer voorgesteld, de leiding van en het toezicht op de nieuwe desa-besturen toch weer aan de residenten op te dragen.

Daarbij zouden deze bestuurshoofden niet aan de algemeene regeling zijn gebonden, ja, hunne aanwijzingen zouden niet eens aan de goedkeuring hetzij van de Regeering, hetzij van den Directeur B.B. zijn onderworpen.

Dan wil men in den desaraad waardigheidsbekleeders zien opgenomen „wien 't lidmaatschap van den raad volgens de volksopvatting toekomt". Bestaat er dan reeds een volksopvatting omtrent het lidmaatschap van een raad die er nog niet is?

Voorts beoogt het ontwerp op de reeds ganschelijk in de war geloopen adatstanden-organisatie een nieuw standen-complex te enten, dat noch in de historische ontwikkeling, noch in de huidige geledingen van het desa-leven zijn rechtvaardiging vindt. Daarentegen wil men de werkelijk bestaande politieke partijen buiten den raad houden.

Van het aangekondigde „democratische karakter" der desa is in dit ontwerp weinig te vinden. Het desahoofd behoudt een veel te groote macht. Aan den desaraad worden tal van nuttige bemoeiingen ontzegd.

Oorzaken van rietbranden.

Aan dit vraagstuk heeft Mr. A. S. Hirsch een beschouwing gewijd in het *Suikerarchief*.

Volgens een door den heer Tjokroaminoto in den Volksraad gehouden betoog zouden de rietbranden door de desalieden worden veroorzaakt uit wrok omdat zij bij het tegenwoordige stelsel van waterverdeeling vaak onvoldoende water krijgen voor hunne sawahs, terwijl de rietvelden genoegzaam van water worden voorzien. De heer Sastrowidjono zocht de oorzaak vooral in de ruwe en onhebbelijke bejegening der bevolking door de employé's der ondernemingen.

Schrijver meent echter dat deze sprekers zich te gemakkelijk van de zaak afmaakten. Herhaaldelijk is gebleken dat de rietbranden voornamelijk het gevolg zijn van veeten tegen het desabestuur of de politie. In het Tijdschrift van binnenlandsch bestuur, deel XXVI vermeldde b.v. de assistent-resident van Kraksaän als resultaat van een door hem in 1902 en 1903 ingesteld onderzoek dat op een aantal van 200 onderzochte rietbranden, de oorzaken voor 30½ % bestonden in veeten tegen de desabestuurders, voor 41½ % in veeten tegen de rietpolitie en de politie in het algemeen, terwijl slechts in 3½ % der gevallen de branden aan veeten tegen de fabrikanten moesten worden toegeschreven. Soms gaat de bevolking, naar schrijver mededeelt, zelfs om zeer futiele redenen al tot brandstichting over.

De belasting-druk in Holland.

In het Nederlandsche maandblad *De Gemeente-Financiën* komt onder den titel „Onder hoogen druk" in het Augustus-nummer van dit jaar een artikel voor van de hand van den directeur der gemeente belastingen — Q. Rovers, waarin een overzicht gegeven wordt van wat men thans in patria alzoo aan directe belastingen te betalen heeft. Waar de wetenschap hiervan velen in Indië met het oog op verlofs- of repatrieeringsplannen belang zal inboezemen, moge een en ander dienaangaande hier worden medegedeeld.

Het wijzigen van de tarieven der verschillende belastingen, zoo zegt de heer Rovers, is aan de orde van den dag.

Bij de wetten van 11 April 1919 (staatsbladen nos. 169, 170, 171 en 172) zijn weer verschillende veranderingen aangebracht.

In staatsblad no. 169 vindt men een nieuw tarief voor de **Rijksinkomstenbelasting.** De aanvang der belastingplichtigheid is gesteld op *f* 800.—, in plaats van op *f* 650.—. Het tarief is verlaagd tot inkomens beneden *f* 1250.—, doch stijgt dan geleidelijk en tot hoogere inkomens dan bij de oude wet. Onder het oude tarief was verschuldigd bij een inkomen van *f* 20.000.— of meer *f* 665.—, benevens *f* 5.— voor iedere *f* 100.— boven dat inkomen, onder het nieuwe tarief bedraagt de belasting bij dat inkomen *f* 908.—, benevens *f* 7.— voor iedere *f* 100.— meer. De progressie blijft nu echter doorwerken tot *f* 70.000.—, dan is verschuldigd *f* 6458.— benevens *f* 15.— voor iedere *f* 100.— boven dat inkomen.

Het tarief voor de **vermogensbelasting** is **verdubbeld** (staatsblad no. 170).

Daartegenover staat echter dat het aantal **opcenten op beide belastingen** is verlaagd van 40 opcenten op 25 (staatsblad no. 172) en wel voor de belastingjaren 1919|1920 tot en met 1933|1934.

Verder is bij de wet van 11 April 1919 (stbl. no. 171) bepaald dat voor de vier belastingjaren 1919|1920 tot en met 1923|1924 zullen worden geheven:

Voor **de verdedigingsbelasting Ia:** 30 procent van de vermogensbelasting in hoofdsom. (Vroeger eene heffing tot gelijk bedrag als de vermogensbelasting in hoofdsom).

Voor **de verdedigingsbelasting Ib:** van het vermogen, berekend volgens de bepalingen der wet van 1916 (stbl. no. 411) boven *f* 50.000.— een tarief opklimmende van 0.03 % tot hoogstens 0.6 % over bedragen van *f* 1000.— (vroeger 0.075 tot hoogstens 2 %).

Voor **de verdedigingsbelasting II:** van het inkomen een progressief percentage van 2 % bij een inkomen van *f* 1200.— opklimmend tot 6 % voor iedere *f* 100.— boven *f* 85.000.— (oud tarief 3 % tot 8 %).

Dat de druk der directe belastingen in den loop der jaren onrustbarend is gestegen kan uit het volgende staatje blijken:

Druk der verschillende belastingen, aangegeven in percenten van het inkomen.

Bedrag v/h Inkomen	Verdedigingsbelasting Ia.	Verdedigingsbelasting Ib.	Vermogensbelasting	Opcenten Rijk	Rijks-inkomsten-belasting	Opcenten Rijk	Gemeentel. Inkomstenbel. ('s Gravenhage)	Personeele Belasting	Opcenten Rijk	Opcenten Prov. Zuid-Holland	Opcenten Gem. 's Gravenhage	Verdedigingsbelasting II	Totaal	Inkomen uit Kapitaal	Inkomsten uit arbeid
1.000	0.3	—	1	0.2	0,50	0,10	1,80	0,80	—	0,10	0,40	—	5,20	1,50	3,70
2.000	0,6	—	2	0.5	1,65	0,40	3.—	0,90	0.10	0,10	0,60	0,30	10,15	3,10	7,05
3.000	0,6	0,10	2	0.5	2,27	0,57	3,40	1,13	0.10	0,14	0,90	0,43	12,14	3,20	8,94
4.000	0.6	0.22	2	0.5	2,57	0,65	3,69	1,25	0.25	0,15	1,12	0,52	13,52	3,32	10,20
5.000	0,6	0.30	2	0.5	2,86	0,70	3,86	1,34	0.26	0,18	1,34	0,62	14,56	3,40	11,16
6.000	0.6	0.45	2	0.5	3.05	0,75	4,01	1,50	0.30	0,20	1,65	0.68	15,69	3,55	12,14
7.000	0.6	0.56	2	0.5	3.18	0,79	4,14	1,64	0.33	0,20	1,80	0,73	16,47	3,66	12,81
8.000	0.6	0.69	2	0.5	3,35	0,84	4,24	1,84	0.36	0.23	2,02	0,79	17,47	3,79	13,68
9.000	0.6	0,83	2	0.5	3,48	0,87	4,33	1,95	0.39	0,25	2,13	0,84	18,17	3,93	14,24
10.000	0.6	0.95	2	0.5	3,58	0,89	4,42	2	0.4	0,26	2,2	0.88	18,68	4,05	14,63
20.000	0.6	2.08	2	0 5	4,54	1,13	5,14	2	0.4	0,26	2,2	1,25	22.10	5,18	16,92
30.000	0.6	2.98	2	0.5	5,53	1,38	5,77	2	0.4	0,26	2,2	1,54	25,16	6,08	19,08
40.000	0.6	3,59	2	0.5	6,52	1,63	6.10	2	0.4	0.26	2,2	1,84	27,64	6,69	20.95
50.000	0,6	4.07	2	0.5	7,51	1,88	6.29	2	0.4	0,26	2,2	2,23	29,94	7.17	22,77
60.000	0.3	4.56	2	0,5	8,43	2,11	6,42	2	0.4	0,26	2,2	2,60	32,08	7.66	24,42
70.000	0.6	5.—	2	0.5	9,20	2,30	6,52	2	0.4	0.26	2,2	2.95	33,93	8.10	25,83
100.000	0.6	6.16	2	0.5	10,96	2,74	6,69	2	0.4	0,26	2,2	3,79	38 30	9,26	29,04
200.000	0.6	8.33	2	0.5	12,98	3,24	6,88	2	0.4	0,26	2,2	4,89	44.28	11,43	32.85
500.000	0.6	12.—	2	0.5	14,19	3,55	7.01	2	0 4	0,26	2,2	5,55	50,26	15,10	35,16
1000.000	0.6	12.—	2	0.5	14.60	3,64	7.04	2	0.4	0,26	2,2	5,77	51.01	15,10	35,91

De twee laatste kolommen geven aan het gedeelte van het totaal-percentage dat respectievelijk drukt op inkomen uit kapitaal en inkomen uit arbeid.

De druk der **personeele** belasting voor de gemeente 's Gravenhage in dit staatje uitgedrukt, is vrij willekeurig, omdat die belasting afhankelijk is van de levenswijze van den belastingschuldige; voor den een is het percentage te laag en voor den ander weer te hoog, toch kan het percentage in dit overzicht niet worden gemist, zoodat een gemiddelde is aangenomen. Het spreekt van zelf dat de druk voor iedere gemeente weer verschillend is.

Voor de vermogensbelasting en de verdedigingsbelastingen Ia en Ib is het inkomen omgerekend tot vermogen door het inkomen met 20 te vermenigvuldigen.

Men ziet dat bij zeer hooge inkomens reeds ongeveer de helft aan Rijk, provincie en gemeente moet worden afgestaan, terwijl de tiende penning bij de inkomens uit arbeid reeds bereikt is bij ƒ 4000.—.

De strijd tusschen den Minister van Financiën en de tegenstanders tegen het invoeren van indirecte belastingen is bekend, doch welk standpunt men in deze ook inneemt, zoo zal toch ieder gereedelijk kunnen instemmen met de bewering, dat de druk der directe belastingen een bedenkelijke hoogte heeft bereikt, in verband met den voor den arbeid zoo noodzakelijke kapitaalvorming.

Een stap nader tot de rechtsunificatie!

In een artikel, onder dien titel opgenomen in de *Java-Bode* van 4 en 6 November 1919, bespreekt H. P. de nieuwe tekst van artikel 75 van het Reg. Reglement, afgekondigd in Staatsblad no. 621 van dit jaar. Hij noemt deze wijziging „hoogst belangrijk", omdat daardoor na vele jaren eindelijk een groote strijd tusschen rechts- en staatsgeleerden wordt beëindigd.

Hij zet een uiteen, hoe het oorspronkelijk artikel 75 van het Reg. Reglement van 1854 (Ind. Staatsblad 1855 no. 2), dat de algemeene beginselen gaf voor de wetgeving in de Ned. Oost-Indische kolonien, uitging van de grondgedachte, dat er daar twee scherp gescheiden groepen leefden, nl. de Inlanders eenerzijds en de overheerschers, de Europeanen, anderzijds. Immers voor de Europeanen zouden alleen gelden bepalingen gelijk aan het in Europa geldend recht, voor inlanders behoudens de uitzondering in geval van vrijwillige onderwerping aan Europeesch recht, hun adat.

Schrijver wijst dan op de bevoegdheid van den G. G. om een deel van het Europeesch recht op deelen der andere groep toepasselijk te verklaren, waarvan nog in 1855 voor de Chineezen en andere Vreemde Oosterlingen gebruik werd gemaakt ten aanzien van een groot deel der burgerrechtelijke wetgeving en in 1873

nog eens door het Wetboek van Strafrecht voor Inlanders, dat een copie was van dat voor de Europeanen, om verder op te merken, dat dit eigenlijk geen toepasselijkverklaring is, maar het toch wel in de lijn der regeeringspolitiek lag en dus over de formeele bezwaren was heengestapt.

Dan wordt herinnerd aan de ook op ander gebied herhaaldelijk gebleken behoefte aan andere bepalingen voor de Inlanders dan alleen hun adatrecht en aan toepasselijk verklaring van Europeesch recht.

De nieuwe opvattingen aangaande de taak der Regeering en haar politiek en het zich enorm uitbreidend verkeer schiepen volgens sommigen de dringende behoefte aan één eenig recht hetzij Oostersch, hetzij Westersch (ministers Idenburg en Fock). Anderen daarentegen zochten de oplossing in een tusschenweg: in de eigen groep het eigen oude recht, maar in het verkeer tusschen leden van verschillende groepen een algemeen specifiek Indisch recht, waaraan zich de adat wel spoedig meer en meer zou aanpassen.

Schrijver zet dan uiteen hoe na veel geharrewar in 1906 een wijziging van artikel 75 RR tot stand kwam, die echter al spoedig bleek juist te brengen, wat de minister, die het voorstelde, zelf niet gewild had en ook bleek practisch onuitvoerbaar te zijn, waar niet alleen de adat overal in verordeningen zou moeten worden vastgelegd, maar aan de inwerkingtreding ook een onderzoek zou moeten voorafgaan, op welke punten toepasselijkverklaring van Europeesch recht noodig zou zijn, hetgeen meebracht, dat dit op ieder punt van den archipel afzonderlijk zou moeten worden geregeld.

Het grootste bezwaar tegen het oude stelsel was echter gebleven, want zooals schrijver uiteenzet, was ook nu nog niets anders mogelijk dan het toepassen van Europeesch recht op de andere groepen.

Van een eigen Indisch recht, of een gewijzigd Europeanenrecht of een apart recht voor een bepaalde groep, kon geen sprake zijn.

De Regeering scheen dit te voelen, want nimmer hoorde men van serieuse pogingen om artikel 75 nieuw uit te voeren. Integendeel, in 1911 of 1912 kwam een ontwerp tot vernieuwde wijziging van artikel 75 R.R. te voorschijn, dat met een voor Indië verbijsterende snelheid reeds in 1919 tot wet werd verheven.

Volgens deze regeling zou wel is waar ook alles bij verordeningen moeten worden geregeld, doch thans werd bepaald, dat behalve in 't algemeen voor allen en een ieder ook voor bepaalde gebiedsdeelen of groepen of afzonderlijke onderdeelen in eenige regeling, afzonderlijke regelingen zullen mogen worden gemaakt.

Daarenboven echter is ook de mogelijkheid geschapen om voor de Inlanders en Vreemde Oosterlingen of onderdeelen ervan be-

halve voor Europeanen geldend recht, ook afzonderlijk eigen recht uit te vaardigen dan wel om alle groepen samen aan eenzelfde recht hetzij Europeesch, hetzij algemeen specifiek Indisch, te onderwerpen.

In afwachting van deze verordeningen zal volgens de nieuwste redactiewijziging het bestaande adatrecht gehandhaafd blijven, wat de wijziging van 1903 niet toeliet.

Unificatie dus mogelijk niet alleen op geheel Europeesche of geheel Inlandsche grondslagen, maar ook naar specifiek Indisch recht.

Bovendien echter kent deze wijziging de bevoegdheid voor den Indischen wetgever om telkens, wanneer hem de polsslag van den tijd daartoe aanleiding geeft, het recht voor allen of enkelen, in nieuwe eigen bepalingen vast te leggen.

Tenslotte spreekt schrijver de hoop uit, dat in werkingtreding van artikel 75 R.R. niet lang meer uit zal blijven.

Kroniek

WETGEVENDE KRONIEK.
De Medebewind-Commissie.

Het mag algemeen bekend verondersteld worden dat evenals in Nederland bij de provinciën en gemeenten ook hier te lande bij de locale ressorten onderscheiden wordt tusschen autonomie en selfgovernment (medebewind). Onder het eerste wordt verstaan de regeling van eigen huishoudelijke aangelegenheden, waarbij de locale ressorten zelfstandig zijn en de regeering behalve in geval van verwaarloozing, slechts negatief — nl. door toepassing van het haar voorbehouden vernietigingsrecht ten aanzien van beslissingen en verordeningen van locale raden uit hoofde van strijd met algemeene verordeningen of het algemeen belang — niet scheppend kan optreden, terwijl met medebewind — een nieuw woord dat voor Indië de voorkeur verdient boven het in Nederland en ook hier gebruikelijke woord „zelfbestuur" — wordt aangeduid het recht en de plicht der locale besturen om medewerking te verleenen bij de volvoering van de algemeene landstaak, bij de uitvoering dus van regelingen van hooger gezag, waarvoor die medewerking bepaaldelijk wordt gevorderd.

In Nederland zijn autonomie en medebewind voor provinciën en gemeenten als hoofdbeginselen der organisatie van het staatsbestel reeds neergelegd geworden in de grondwet van 1848, met het gevolg dat een gedecentraliseerd landsbestuur aldaar verwezenlijkt is naast een eigen zelfstandig locaal huishouden.

In zijn openingsrede tot het negende decentralisatiecongres, in Mei van dit jaar te Batavia gehouden, is er door Mr. Chr. P. van Wijngaarden terecht op gewezen dat het roepen van de locale besturen tot medewerking aan de algemeene bestuurstaak in Indië nog alles te wenschen overlaat. De heer Van Wijngaarden zeide o.m. het volgende: „Wanneer men de practijk der Nederlandsche wetgeving nagaat, ziet me —, zooals de Semarangsche adviescommissie inzake regentschapsraden terecht opmerkt, dat de provinciale en gemeentebesturen belast worden met de uitvoering van bijkans alle door de regeering noodig geoordeelde maat-

regelen. Het was daar zelfs reeds zoover gekomen, dat tegen het in zelfbestuur opdragen van wat tot de eigen huishouding van de gemeente behoort, moest worden gewaarschuwd. Ziet men eene willekeurige Nederlandsche gemeentebegrooting in, dan valt de belangrijke plaats, die de uitvoering van regelingen van het landsbestuur inneemt onmiddellijk op.

Hoe ver staan wij hiervan af. Hier worden zelfbestuursopdrachten, zooals de Semarangsche adviescommissie opmerkt, alleen verleend aan ressorten, die daarom met klem van redenen verzoeken, indien zij ten minste al worden verleend.

Daarin moet zoo spoedig mogelijk verandering komen. Over het geheele terrein onzer wetgeving moet een systematisch onderzoek worden ingesteld, welk deel der algemeene bestuurstaak voor uitvoering door de locale raden in aanmerking komt. En dat onderzoek moet — na de schamele toekenning van zelfbestuur in de ontwerp-regentschapsradenordonnantie — niet geschieden door de centrale bureaux, maar door eene commissie, waarin de mannen der decentralisatiepractijk-raadsvoorzitters, locale ambtenaren, raadsleden — nu eens niet worden vergeten. Alleen dan is er verandering te verwachten!"

Aldus sprak de heer Van Wijngaarden en reeds is zijn wensch in vervulling gegaan, want den 17den November jl. is een besluit van de regeering afgekomen, waarbij eene commissie wordt ingesteld, die tot taak heeft „om aan de hand van een stelselmatig onderzoek der wetgeving aan te geven welk deel der algemeene bestuurstaak voor uitvoering door locale besturen in aanmerking komt, en om ter zake aan de regeering voorstellen in te dienen".

Mr. van Wijngaarden zelf is tot voorzitter der commissie benoemd, terwijl leden zijn de burgemeesters van Batavia, Soerabaja, Bandoeng en Malang, de assistent-resident van Semarang, verschillende leden van locale raden, waaronder een tweetal bij het onderwijs betrokkenen, een hoofdingenieur van het bureau van waterschappen te Djokjakarta en de regent van Ponorogo, die het Inlandsch element vertegenwoordigt. Tot lid tevens secretaris is aangewezen de secretaris van den gewestelijken raad van Semarang.

De commissie telt in het geheel twaalf leden en is dus talrijk genoeg. Toch dunkt ons de samenstelling niet in allen deele een gelukkige, want gemist worden bijv. deskundigen op medisch of hygiënisch, op politioneel en op financiëel gebied.

Gaan wij na op welke wijze in Nederland de uitvoering van de aan gemeenten en provinciën opgedragen taak in medebewind plaats heeft dan zien wij dat, wat de gemeenten betreft, de uitvoering van wetten, algemeene maatregelen van bestuur of provinciale verordeningen geschiedt door burgemeester en wethouders, tenzij bepaaldelijk de medewerking van den raad gevorderd wordt. Blijft de raad in zoodanig geval weigerachtig dan hebben burgemeester en wethouders voor de uitvoering zorg te dragen. Dragen burgemeester en wethouders niet of niet behoorlijk zorg voor de uitvoeringstaak dan kan de commissaris der Koningin

daarin voorzien. In de provinciën verleenen de gedeputeerde staten hunne medewerking aan de uitvoering van wetten en verordeningen, welke een taak in medebewind aan de provinciën opdragen; zij maken de daartoe noodige verordeningen en onderwerpen die aan de koninklijke goedkeuring. Bij niet of niet behoorlijke uitvoering kan de commissaris der Koningin bij een in het staatsblad te plaatsen, met redenen omkleed besluit, door de Kroon worden gemachtigd om in de uitvoering te voorzien.

De ontwerpers der Indische decentralisatiewetgeving schijnen aan de in te stellen locale ressorten geen taak in medebewind te hebben toegedacht. Noch in het decentralisatiebesluit, noch in de locale raden ordonnantie wordt althans eene algemeene regeling nopens de locale raden als uitvoerders van verordeningen van hooger gezag aangetroffen, hoewel de Nederlandsche wetgeving, die op vele punten nagevolgd is, ook ten deze, gelijk wij zagen, een gemakkelijk te volgen voorbeeld gaf. Zoolang eene zoodanige algemeene regeling hier te lande blijft ontbreken zal de wijze, waarop een taak in medebewind door een locaal bestuur behoort te worden uitgevoerd, telkens incidenteel zijn te regelen. Hieraan is uiteraard het gevaar verbonden, gelijk de practijk reeds leerde, dat bij zoodanige regelingen niet altijd een bruikbare of een principiëel juiste weg zal worden gevolgd.

Dit kan al terstond geconstateerd worden bij *het* voorbeeld van een opdracht in medebewind hier te lande, nl. bij de aan enkele gemeenten op haar daartoe gedaan verzoek opgedragen uitvoering der pestordonnantie.

Bij deze ordonnantie is het hoofd van plaatselijk bestuur bevoegd verklaard om op voorstel van, soms in overeenstemming met een bepaalde geneeskundige autoriteit maatregelen te nemen ter bestrijding van het pestgevaar, als het pestgevaarlijk verklaren van gebouwen enz. Geeft een hoofd van plaatselijk bestuur geen gevolg aan de voorstellen van geneeskundige zijde dan kan de geneeskundige in beroep gaan bij het hoofd van gewestelijk bestuur, terwijl van diens besluit zoonoodig weer in beroep kan worden gekomen bij den gouverneur-generaal.

Op een gegeven oogenblik wilde men nu deze taak van het hoofd van plaatselijk bestuur overdragen aan de besturen dier gemeenten, welke den wensch daartoe te kennen gaven, en bepaalde toen eenvoudig dat wanneer tot zoodanige overdracht aan een gemeente werd overgegaan, alsdan in de ordonnantie voor „het hoofd van plaatselijk bestuur" moest gelezen worden „de gemeenteraad" en voor „het hoofd van gewestelijk bestuur" casu quo „de voorzitter van den gewestelijken raad", daaraan nog toevoegend dat de gemeenteraad bevoegd is om de uitoefening van het meerendeel der hem krachtens de ordonnantie opgedragen bevoegdheden geheel of gedeeltelijk aan zijn voorzitter op te dragen.

Bij deze regeling werd uit het oog verloren dat een hoofd van plaatselijk bestuur een in een hiërarchisch verband dienend ambtenaar is, van wiens beslissingen bij zijne chefs in hooger beroep kan worden gegaan,

eerst bij het hoofd van gewestelijk bestuur en in hoogste instantie bij den gouverneur-generaal, maar dat een gemeenteraad een niet in eenig hiërarchisch verband staand locaal bestuursorgaan is, waaraan door het hoofd van gewestelijk bestuur, of op Java den voorzitter van den gewestelijken raad, noch door den gouverneur-generaal zoo maar ambtelijke bevelen verstrekt kunnen worden.

Wenscht nu een gemeenteraad geen gevolg te geven aan voorstellen tot pestgevaarlijkverklaring a.a. van geneeskundige zijde, noch aan de daarop volgende bevelen van de meer vermelde gezaghebbenden, dan blijft der regeering slechts de toepassing over van artikel 16 van het decentralisatiebesluit dat bepaalt, dat de gouverneur-generaal den weigerachtigen gemeenteraad ter verantwoording kan roepen en des gewenscht de noodige regeling bij ordonnantie zal kunnen vaststellen.

Deze laatste bepaling is evenwel in het leven geroepen voor het geval een locale raad de in autonomie opgedragen zelfstandige taak verwaarloost, maar is uiteraard misplaatst in eene regeling van aan locale raden in medebewind opgedragen werkzaamheden, omdat die bestuursorganen in dit laatste geval optreden als werktuigen van hooger gezag bij de uitvoering van bepalingen, welke het engere locale belang te bovengaande algemeene belangen betreffen, ten aanzien waarvan het hoogere gezag derhalve de teugels in handen behoort te houden en zijne wenschen behoort te kunnen verwezenlijken ook zonder dat daartoe vooraf eene wettelijke regeling in het leven behoeft te worden geroepen.

Het is daarom ook minder juist dat, gelijk hiervoren medegedeeld, bij overdracht van de uitvoering der pestordonnantie aan een gemeenteraad daarin voor „het hoofd van gewestelijk bestuur" in de gewesten, waar een gewestelijke raad aanwezig is, „de voorzitter van den gewestelijken raad" gelezen moet worden. Deze laatste toch is als zoodanig orgaan van het gewestelijk ressort en geen ambtenaar der regeering en hij past dus niet in eene regeling van hooger beroep in zaken van medebewind, want hij behoeft van hooger gezag geen ambtelijke bevelen in ontvangst te nemen.

Uit het vorenstaande kan reeds blijken, dat men in Nederland dan ook deze regeling aantreft, dat wanneer een gemeente of een provincie niet of niet behoorlijk zorg draagt voor de in medebewind opgedragen uitvoeringstaak, de commissaris der Koningin — een rijksambtenaar — daarin alsdan voorzien kan, bij eene provincie na machtiging door de Kroon bij een met redenen omkleed besluit.

In de aangelegenheid der pestbestrijding zou dan ook eene bepaling, bijvoorbeeld inhoudende dat in gevallen van hooger beroep van beslissingen van het gemeentebestuur door het hoofd van gewestelijk bestuur zelf in de uitvoering kan worden voorzien, meer in overeenstemming zijn geweest met het eigenlijke wezen van medebewind.

Kon tot zoover omtrent den in het voorliggend geval van medebewind gekozen vorm van regeling slechts in afkeurenden zin worden gesproken, alle toejuiching verdient de mede opgenomen bepaling dat de gemeente-

raad bevoegd is om de uitoefening van het grootste deel der hem krachtens de ordonnantie opgedragen bevoegdheden geheel of gedeeltelijk aan zijn voorzitter op te dragen.

Het is duidelijk dat het om practische redenen niet juist kon zijn om aan een veelhoofdig en daarbij slechts af en toe bijeenkomend college als een gemeenteraad medewerking te vragen in aangelegenheden betrekking hebbend op het pestgevaarlijkverklaren van gebouwen e.d., waarbij onmiddellijk ingrijpen geboden kan zijn. Deze practische bezwaren zijn door den wetgever nu ondervangen door den gemeenteraad in staat te stellen de hem ten deze toebedeelde bevoegdheden grootendeels aan zijn voorzitter ter uitvoering over te dragen. Het gevolg hiervan is dat 's raadsvoorzitter belast is met de medewerking aan de in medebewind opgedragen taak doch te dier zake verantwoording verschuldigd is aan den gemeenteraad, die hem de opdracht daartoe verstrekte en hem een daarbij te volgen gedragslijn kan voorschrijven.

Het schijnt niet onwaarschijnlijk dat de medewerking der gemeenten aan de algemeene landstaak in dezen vorm ook bij eene eventueele algemeene regeling dezer aangelegenheid behouden zal blijven: opdracht dus aan den gemeenteraad met bevoegdheid tot overdracht aan zijn voorzitter.

Practisch heeft de medewerking van de enkele aangewezen gemeentebesturen aan de pestbestrijding niet tot moeielijkheden geleid, integendeel daarmede zijn goede resultaten bereikt, doch zulks neemt niet weg dat de getroffen regeling, voorzoover zij het hooger beroep betreft, uit staatsrechtelijk oogpunt onjuist is.

Wij zullen deze beschouwingen niet verder voortzetten en met name ons niet gaan verdiepen in de vraag welk deel der algemeene landstaak voor uitvoering door locale besturen alzoo in aanmerking zou kunnen komen: de ingestelde commissie is daar om hierop antwoord te geven.

Hare beschouwingen en voorstellen worden met belangstelling tegemoet gezien!

Haar taak schijnt ons niet licht.

J.

Uit het staatsblad.

Staatsblad no. 689 van dit jaar bevat een *belangrijke reorganisatie van het strafgeding voor de Europeanen en de Inlanders*, waardoor de unificatie daarvan zeer veel nader wordt gebracht.

Artikel I heeft betrekking op de Europeesche strafvordering, artikel II op die voor de Inlanders en met hen gelijkgestelden, (het zoogenaamde Inlandsche Reglement).

Aan artikel I ontleenen wij het navolgende:

Allereerst wordt de bepaling omtrent de *voorloopige aanhouding* door den Officier van Justitie van artikel 40 van het Reglement op de strafvordering voor de Raden van Justitie te overgebracht naar een nieuw

art. 18a en worden enkele andere artikelen ingetrokken en gewijzigd, waardoor de duidelijkheid zeer heeft gewonnen. Nieuw is het voorschrift, dat dit bevel, steeds slechts voor 10 dagen geldende en slechts éénmaal met 10 dagen verlengbaar, ten allen tijde door die Officier kan worden ingetrokken, het geen tot nu toe niet anders dan door den Raad van Justitie geschieden kon.

Voorts is de bevoegdheid van den Officier van Justitie tot *huiszoeking* beperkt tot de gevallen van heeterdaad en dan nog alleen bij dringende noodzaak.

Behalve de woning van den verdachte, de herbergen, koffiehuizen en andere openbare plaatsen zijn thans voor die huiszoeking ook toegelaten het erf, waar de verdacht woont of verblijf houdt en de plaats waar het feit is gepleegd of sporen heeft nagelaten.

Ook is krachtens het nieuwe art. 34 van de Strafvordering de huiszoeking door dien Officier bij personen, die uit hoofde van hun stand, beroep of ambt tot geheimhouding verplicht zijn, alleen toegelaten, tenzij met hun toestemming, voor zoover die zonder schending van hun ambts-, stands- of beroepsgeheim mogelijk is.

Bovendien moet thans (art. 32) vooraf de bewoner worden gehoord en mag tot de huiszoeking slechts worden overgegaan als die bewoner vruchteloos is uitgenoodigd tot vrijwillige afgifte, terwijl steeds één der huisgenooten in de gelegenheid zal moeten worden gesteld de huiszoeking bij te wonen.

Verder is het thans bekende „bevel van gevangenneming of gevangenhouding", dat in geval van rechtsingang verleend wordt, vervangen door een „bevel van voorloopige hechtenis", terwijl ook niet meer zal worden gesproken van „in vrijheidstelling van beklaagden" doch van „opheffing van het bevel tot voorloopige hechtenis".

Duidelijk komt thans uit het verschil in karakter van den door den officier van justitie genomen maatregel en de beslissing van den raad. De eerste is slechts provisorisch en geldt dan ook voor slechts 10, hoogstens 20 dagen; de andere geldt voor 30 dagen en kan zoo vaak voor een gelijk tijdvak worden verlengd als het onderzoek noodzakelijk maakt.

Geheel nieuw is in onze strafvordering de invoering bij de ingevoegde artikelen 187—187a van de zoogenaamde „*summiere procedure*". In het kort komt die hierop neer, dat thans bij de meest voorkomende, meer eenvoudige misdrijven, ingeval van ontdekking op heeterdaad en zoo ze zijn gepleegd binnen de afdeeling, waar de Raad van Justitie is gevestigd, de verdachte terstond en zonder eenigen vorm van proces op de zitting van den raad van justitie gebracht kan worden, waar de zaak zoo eenigszins mogelijk dadelijk en vóór andere zaken zal worden behandeld of in ieder geval toch op den eerstvolgenden werkdag. Voorwaarde is slechts, dat de zaak den Officier zoo klaar en duidelijk voorkomt, dat hij een opzettelijk voorloopig onderzoek onnoodig oordeelt, zooals in geval van volledige bekentenis, schriftelijk bewijs of dadelijk volledige verklaringen der getuigen.

De verdachte zal zich tegen deze summiere behandeling kunnen verzetten, waarop de raad alvorens de zaak zelf te onderzoeken eerst op dit verzet zal hebben te beslissen.

De summiere procedure zelf vertoont geen andere afwijking van gewone zaken zonder rechtsingang en instructie, dan dat de voorafgaande dagvaarding met schriftelijke telastelegging van het den verdachte telastegelegde feit vervalt en vervangen wordt door een mondelinge mededeeling daarvan aan den verdachte ter terechtzitting door den officier van justitie, met „opgave van den tijd wanneer, de plaats waar en de omstandigheden, waaronder het is gepleegd".

Hiervan wordt door den griffier aanteekening gehouden en zal dan de aanteekening gelden als dagvaarding.

Ook zal de beklaagde het recht hebben om te verzoeken, dat de behandeling voor een door den Rechter te bepalen korten tijd zal worden uitgesteld in het belang van verdachten verdediging.

De bedoelde misdrijven zijn die van artikel 351, 1ste en 2de lid (mishandeling en mishandeling met zwaar lichamelijk letsel) 353, 1ste lid (gewone mishandeling met voorbedachten raad), 362 (eenvoudige diefstal), 372 (gewone verduistering), 374 (verduistering door iemand, die het goed uit hoofde van zijn persoonlijke dienstbetrekking of van zijn beroep of tegen geldelijke vergoeding onder zich had) en artikel 378 (oplichting) van het Wetboek van Strafrecht.

Even belangrijk is de nieuwe titel 18A, die in ons recht invoer de *schorsing van de voorloopige aanhouding en voorloopige hechtenis tegen borgtocht* (artikelen 360a—360h). Artikel 360a geeft den rechter nl. de bevoegdheid om al die bevelen (met uitzondering van die van aanhouding door den officier van justitie en den rechter-commissaris, zoolang die nog niet zijn verlengd) op verzoek van den verdachte te doen schorsen, zoodra de verdachte al of niet onder zekerheidstelling zich bereid heeft verklaard tot nakoming van de aan de schorsing te verbinden voorwaarden.

Hiertoe hooren allereerst en altijd:

1e. dat de verdachte, indien de opheffing der schorsing mocht worden bevolen, zich aan de tenuitvoerlegging van het bevel tot voorloopige aanhouding of voorloopige hechtenis niet zal onttrekken;

2e. dat de verdachte, in geval hij terzake van een misdrijf, waarvoor voorloopige hechtenis is toegelaten, tot andere dan vervangende vrijheidsstraf mocht worden veroordeeld, zich aan de tenuitvoerlegging daarvan niet zal onttrekken.

De zekerheid voor de nakoming der voorwaarden bestaat ter beoordeeling van den Rechter hetzij in de storting van geldswaarden tot een door den Rechter vast te stellen bedrag, door den verdachte of een derde, hetzij in de verbintenis van een derde als waarborg. Een schriftelijke bereidverklaring daartoe van dezen derde moet bij het verzoek worden overgelegd.

Ook zal het volgens artikel 360b mogelijk zijn in de beslissing op verzoek van den verdachte wijziging te brengen, bvb. door het stellen van een anderen borg.

Artikel 360c bepaalt, dat de Rechter ten allen tijde, hetzij ambtshalve, hetzij op verzoek van den officier van justitie, de opheffing der schorsing kan bevelen, doch niet dan nadat vooraf zoo mogelijk de verdachte is gehoord.

Geschiedt die opheffing omdat de verdachte een of meer der voorwaarden niet is nagekomen, dan kan, zoo bepaalt artikel 360d, de rechter tevens de zekerheid vervallen verklaren ten behoeve van het Land. Is er een borg gesteld, dan wordt deze veroordeeld tot betaling van het door hem als zekerheid gestelde bedrag, welke som ook middels lijfsdwang op hem kan worden verhaald. Dit besluit geldt als een burgerrechtelijke onherroepelijke beslissing. De duur der gijzeling wordt telkens bepaald, doch mag in geval van gebleken onvermogen niet langer zijn dan zes maanden. Zij herleeft echter, indien de veroordeelde later weer in staat geraakt tot betaling.

De zekerheid wordt ook vervallen verklaard aan den Lande, als de verdachte zich na opheffing van de schorsing aan de tenuitvoerlegging van een bevel tot voorloopige aanhouding of hechtenis onttrekt en evenzeer, als hij, ook zonder dat de opheffing is bevolen, niet voldoet aan de boven sub 2de genoemde vaste voorwaarde.

De bevelen tot aanhouding van den verdachte ingeval van niet naleving van voorwaarden der schorsing of bij gebleken gevaar voor vlucht, worden gegeven- behalve in revisiezaken- hetzij door den officier van justitie, die tot het vorderen dier opheffing bevoegd is, hetzij door het hoofd van plaatselijk bestuur van de plaats waar verdachte woont, hetzij door den officier van justitie, tot wiens ressort die plaats behoort. Deze beide laatsten zijn verplicht tot onmiddellijke, zoo noodig telegrafische of telefonische kennisgave aan eerstbedoeld openbaar ministerie, dat als het de aanhouding noodig blijft achten, onverwijld bekrachtiging van die aanhouding vordert van den Raad, die binnen 24 uur beslissen moet.

In hoofdzaak overeenkomstige bepalingen gelden in revisiezaken.

Voorts kan de raad, wanneer het voortduren der zekerheid niet langer noodig is, bevelen, dat die gestorte sommen zullen worden teruggeven of de verbintenis van den waarborg opgeheven.

Al deze beslissingen moeten met redenen zijn omkleed en worden, al naar gelang van de omstandigheden, dadelijk op de terechtzitting gegeven dan wel in raadkamer. Bovendien moeten zij steeds worden beteekend met overgifte van een afschrift.

Dan volgen weder eenige minder belangrijke bepalingen.

Tenslotte worden nog eenige nieuwe bepalingen ingelascht tusschen de artikelen 409a en 410.

Daarbij is o. a. bepaald, dat een bestaand bevel van voorloopige hechtenis terstond vervalt en de verdachte of beklaagde zonder vorm van proces moet worden in vrijheid gesteld, zoodra de voorloopige aanhou-

ding en voorloopige hechtenis samen of afzonderlijk den maximumduur der op het feit gestelde vrijheidsstraf overtreffen.

Voorwaar een bij uitstek belangrijke wijziging van den gang van zaken.

Ten aanzien van de bij artikel II in het Inlandsche Reglement, dat veel minder uitvoerige strafvorderingsbepalingen bevatte dan het evengenoemde reglement op de Europeesche strafvordering, aangebrachte wijzigingen kan gezegd worden, dat hierdoor nog grooter omkeer wordt gebracht in de strafprocedure voor de Inlanders dan die van artikel I brachten in de procedure voor de Europeanen.

Waar de bepalingen intusschen vrijwel gelijkluidend zijn met die van het reglement op de strafvordering, kan een uitvoerige vermelding achterwege blijven.

Slechts het volgende moge als bijzonder belangrijk afzonderlijk worden aangestipt.

Waar tot nu toe de praktijk toeliet, dat de districtshoofden, die een verdachte nooit langer dan drie dagen op hun last mogen doen aanhouden, dezen termijn vrijwel onbeperkt verlengden en niet door eenige dwingende bepaling of controle werden gebreideld, is thans uitdrukkelijk den districtshoofden het recht gegeven om in gevallen, waarin *voorloopige hechtenis* is toegelaten, een bevel tot voorloopige aanhouding af te geven. Dit bevel geldt echter voor niet langer dan 10 dagen en kan slechts éénmaal voor ten hoogste 10 dagen verlengd worden. Niet echter door hen zelf, doch door den voorzitter van den landraad en op uitdrukkelijk gemotiveerd verzoek van dat hoofd, dan wel van den resident of assistent-resident. Na die 20 dagen is geen verdere voorloopige aanhouding mogelijk. De verdachte moet dan in vrijheid worden gesteld, tenzij inmiddels van den voorzitter voornoemd een bevel van voorloopige hechtenis verkregen is op speciaal gemotiveerd verzoek van den resident (subs A.R.). De geheele regeling van de preventieve hechtenis komt dus in handen van den Voorzitter van den Landraad instede van in die van het Binnenlandsch Bestuur. Elk van die bevelen tot voorloopige hechtenis geldt bovendien slechts voor 30 dagen en kan slechts op gemotiveerd verzoek telkens voor een gelijken termijn worden verlengd. (Volgens de bestaande bepalingen is de voorloopige hechtenis aan geen termijn gebonden en moet vanwege den Procureur-Generaal een sterke controle als tegenwicht dienst doen).

Tevens is thans een einde gemaakt aan de ongebreidelde hanteering door de inlandsche politie van het instituut der huiszoeking. Slechts het districtshoofd en het onderdistrictshoofd, of hun vervangers, zijn er voortaan toe bevoegd en zij zullen steeds de toestemming behoeven van den Landraad-voorzitter, tenzij in dringende gevallen.

Even nieuw als bij de Europeesche rechtspraak is voorts de summiere procedure. Zij zal hier echter gelden voor het geheele gebied van den Landraad, voor dezelfde gevallen en misdrijven als bij de Europeesche rechtspraak. Bij de inlandsche procedure zal het echter de Voorzitter

alleen zijn, die beoordeelt of een zaak al dan niet voor summiere behandeling vatbaar is, en niet het college.

Voorts zal het Inlandsche Reglement nu ook kennen het instituut der schorsing van de bevelen van voorloopige aanhouding en voorloopige hechtenis met of zonder borgstelling en borgstorting.

Evenals bij de summiere procedure zullen de bevelen echter uitgaan van den Voorzitter van den Landraad en niet van het geheele Inlandsche college, terwijl zoodra de zaak in revisie in behandeling komt de Raad van Justitie de bevelen zal moeten geven.

Zooals men dadelijk ziet wordt de taak van den Landraad-voorzitter in de toekomst niet onbelangrijk verzwaard.

De invoering dezer bij K. B. aangebrachte wijzigingen, die alleen gelden voor Java en Madoera, wacht intusschen nog op de in overeenstemming hiermede in de verschillende reglementen op het rechtswezen in de gewesten op de buitenbezittingen door den Gouverneur-Generaal aan te brengen veranderingen.

H. P.

Formalisme in de strafprocedure.

Het in het Juninummer van dit tijdschrift van dit jaar onder den titel „Juristerij of Recht" van de hand van Mr. F. H. Poser verschenen artikel leidde tot een op 31 October jl. gehouden vruchtbare debatavond van den kring Batavia der N. -I. Juristen-vereeniging, waar de heer Poser aan de hand van een 4tal stellingen de afschaffing der „telastelegging" in haar tegenwoordigen vorm betoogde.

Om het belang der zaak willen wij er hier een kort verslag van plaatsen.

Volgens spreker was de aanleiding tot zijn artikel een kort artikeltje in het Soerabajaasch Handelsblad van 31 Maart jl. van Abr. Exodus, waarin deze op railleerende wijze lucht geeft aan zijn toorn over ons formalistisch recht en welk stukje in zijn artikel in extenso werd opgenomen.

Inleider zeide volkomen mede te gaan met de meening van Abr. Exodus, dat ons Westersch-formalistisch recht voor den Inlander geen „Recht" beteekende. Hij had zich als landraadvoorzitter zoo vaak de vraag gesteld: Waartoe al dat formalisme, waarvan den Inlander ten eenenmale het nut ontgaat? Hij meende, zonder aan de waarde van formaliteiten te kort te willen doen, dat men die in den loop der tijden erg had overschat en men dus terug moest gaan.

Na uitvoerig te hebben geschetst hoe van af 1819 de telastelegging geschiedde en hoe zij er uit zag, zoo in de Europeesche als in de Inlandsche procedure en te hebben vastgesteld, dat tot 1898 voor de Europeanen die telastelegging „op straffe van nietigheid" moest bevatten een uitvoerige opgave van het feit met alle omstandigheden en met vermelding van het misdrijf, waarvan de beklaagde werd verdacht, en voor de Inlandsche procedure de telastelegging sedert 1885 werd gevormd door

de akte van verwijzing van den President van den Landraad, met vermelding der „geincrimineerde feiten", schetste inleider in den breede het karakter der te lastelegging.

Hij begon met een korte historische herinnering aan de oude accusatoire en inquisitoire strafgeding-vormen en zeide verder, dat ook in 1848 de procedure ondanks alles ten deele nog accusatoir was.

Dit bracht mede, dat er een beschuldiging (accusatio) was, waarin alles wat men den verdachte aanwreef, moest worden opgenomen. Wat daarin niet stond, mocht geen voorwerp van onderzoek zijn. Toch was dat openbare onderzoek eigenlijk niet accusatoir, omdat de Staat met zijn organen niet als partij tegenover den dader stond. De rechter moest echter toch een grondslag hebben, waarop de beschuldiging rustte en dit werd de akte van telastelegging, die de „absolute basis" vormde van het onderzoek.

Spreker somde de vele nadeelige gevolgen op van dit systeem, als de tallooze vonnissen van vrijspraak, ontslag van rechtsvervolging en dergelijke en vooral de langere duur van het voor-onderzoek, want zonder een uitvoerig vooronderzoek kan geen telastelegging, die uitvoerig genoeg is, worden opgemaakt.

Verschil in appreciatie kon verder evenzeer tot ongedachte consequenties voeren, zoodat die telasteleggingen een ongewone zorg vereischten en tot overmatig gebruik van allerlei naast en tegenover elkaar geplaatste feiten en synoniemen leidden en vooral ook tot al die onleesbare geschriften met zooveel malen „althans" (er is er één bekend met 43 × dat woord).

Spreker zei daarom: „Het is bij de strafprocedure om de materiëele waarheid en de bestraffing van den eventueelen dader te doen. Is de maatschappij, die daar recht op heeft, gebaat met dat juridische woordenspel? Natuurlijke waarborgen moeten er zijn voor een goede rechtspraak tegenover de beklaagden, maar de maatschappij heeft ook recht op „Recht".

Bovendien, het voorloopig onderzoek moet noodzakelijk zooveel langer worden, zoodat de zoonoodige spoed aan dat juridische spel wordt opgeofferd met vaak toch nog ongewenschte gevolgen.

Ook de Wetgever zag zulks in en riep in 1898 een wijziging in het leven van het Inlandsch Reglement, waardoor het mogelijk werd om een onjuiste of onvolledige te laste legging aan te vullen of te verbeteren, hoewel tegelijk daarmede in de Inlandsche procedure ook de „nietigheid" van onvolledige akten van verwijzing geboren werd en dus wat met de eene hand gegeven, met de andere weer teruggenomen werd.

Deze wijziging voldeed trouwens maar half, zooals spreker aan de hand van vele voorbeelden uiteenzette. Toch werd zij reeds in 1901 ook ingevoerd bij de herregeling van het strafgeding bij het Residentiegerecht.

Spreker zette voorts ook nog uiteen, hoe ondanks deze wijzigingsmogelijkheid de telastelegging haar absolute karakter bleef houden en dus toch de zoo ongewenschte, slechts in juridischen zin „recht" brengende vonnissen moesten blijven voorkomen.

Nog altijd was de zaak zoo, dat niet het feit, zooals het was gepleegd, het punt van onderzoek voor den rechter werd doch zuiver zooals het toevallig was geformuleerd.

Dus een „hersenschimmig" stel feiten instede van de feiten zelf; men zie het geval waarover Abr. Exodus sprak.

Slechts een volledige vrijheid voor den rechter om een foutieve of gebrekkige akte van te lastelegging te wijzigen geheel overeenkomstig hetgeen ter terechtzitting bleek, zou aan dat euvel kunnen tegemoet komen.

Zeer onverwacht — gelijk vele onzer wetten — kwam in het begin van dit jaar een K. B. uit, waarbij die bevoegdheid aan den rechter in groote mate geschonken werd.

In het zelfde Staatsblad nl. (no. 10 van dit jaar), waarbij een uniforme regeling tot stand kwam voor de revisie ten aanzien van de Inlandsche en Europeesche procedure, verruimde men ook des rechters bevoegdheden inzake de wijziging van de telastelegging. Thans mag de rechter, practisch gesproken, tijdens en aan het slot van het onderzoek, die telastelegging geheel en al wijzigen. Vooral was dit belangrijk voor de Europeesche rechtspraak, omdat hier tot nu toe een dergelijke bevoegdheid in het geheel niet bestond.

Slechts in één opzicht is — en terecht — de Rechter beperkt en wel daarin, dat geen wijziging is toegelaten, waardoor het te laste gelegde niet langer hetzelfde complex werkelijk gebeurde feiten zou blijven betreffen; dat wil zeggen: ook na de wijziging mag de akten slechts betrekking hebben op de zelfe materieele feiten, waarvoor de vervolging geschiedde.

Spreker vroeg zich nu echter af, of, nu die zoo bijkans onbeperkte bevoegdheid tot wijziging bestond, de geheele tèlastelegging in haar huidigen vorm nog wel reden van bestaan had. Hij zou ze geheel willen afschaffen en vervangen door een „korte vermelding van het gebeurde", alleen als een handleiding voor rechter en beklaagde bij het onderzoek, waarbij verzuim van vermelding van enkele of zelfs meerdere feiten geen vrijspraak tengevolge heeft. Voor beklaagde is dat stellig genoeg.

Ook in het Engelsch-Indisch stelsel heeft de „charge" niet zulk een beteekenis als bij ons, maar neemt zij een plaats in meer ongeveer zooals spreker zich de zaak voor Ned.-Indië dacht.

Spreker herinnerde er daarna aan, dat ons recht eigenlijk dat stelsel al van oudsher ten deele heeft gekend en wel bij de procedure voor de districts- en regentschapsgerechten, waar nimmer een schriftelijke, voorafgaande telastelegging plaats had, en dat sedert 1917 zulks ook bestaat bij de Landgerechtprocedure zoo in summiere als in gewone zaken.

Tot nu toe waren, voor zoover aan spreker bekend, tegen die procedure geen bezwaren gerezen en zou hij die dus ook voor de misdrijven mogelijk achten, desnoods met uitzondering van de zoogenaamde „halsmisdrijven".

Reorganisatie in dien geest achtte hij dus wenschelijk bij de te verwachten geheele unificatie van het strafgeding in Ned.-Indië.

Ten aanzien van de inlanders was spreker echter van meening, dat men niet eens zoo lang mocht wachten.

De Inlander begrijpt van ons doen en laten in dat opzicht niets; 1ste kent hij toch geen Hollandsch, 2de is de Maleische of andere vertaling geen gewaarborgde, 3de is den inlander onbegrijpelijk, wat dat „wijzigen" voor nut heeft, voor hem beteekent dat alleen „uitstel van executie". Zijn ontwikkelingsstadium is niet ver genoeg daarvoor. Hij verlangt alleen spoedig recht met straf of vrijspraak.

Bij de hierop gevolgde debatten bleek men het over het algemeen eens met inleider. Alleen vond men hem wel wat „heel ver" gaan.

De telastelegging moest toch wel iets meer zijn dan een enkele aanduiding en bovendien vroeg men zich af — als men niet het feit in zijn vollen strafbaren omvang moest vermelden — wat dan wel en hoe.

Slechts van één zijde werd het stelsel van inleider fel bestreden en wel door den advocaat Mr. Pont, die in de schriftelijke telastelegging een noodzakelijke waarborg zag voor een onvertogen rechtspraak. Door dat geschrift wist beklaagde waarvoor men hem rechten zou. Anders zou hij in het duister rondtasten.

Sleur en gemakzucht zouden anders veel kwaad doen, zelfs nu doen zij hun invloed gelden.

Repliceerend zei Inleider, dat hij gaarne zijn 3e stelling in dien zin wilde wijzigen, dat de telastelegging zou zijn een „duidelijke" aanwijzing der richting van het onderzoek. Hij wilde het voorloopig onderzoek niet afschaffen, zooals een der debaters meende, doch bekorten en alleen voorkomen, dat ware schuldigen hun straf ontloopen alleen omdat er juridische fouten zijn begaan.

Als men daardoor een eeuw achteruitging, zooals Mr. Pont zeide, dan vond hij dat nog zoo erg niet.

Hij wilde de waarborgen niet zoeken in het papier en het uiterlijke, maar in de personen der Rechters en Staatsaanklagers.

De Voorzitter, Professor Mr. Carpentier Alting, resumeerde tenslotte de debatten en inleiding door te zeggen: „We zijn in een gelukkige periode. Ook hier zien we het algemeen voorkomende verschijnsel. We keeren terug naar 1819 en 1849: vroeger slechts het voorschrift, dat de telastelegging de feiten moest vermelden — zonder nietigheid —, daarna een „formalisme" dat steeds zwaarder eischen stelde; niet echter als zucht naar formalisme bij het Hof, maar alleen als gevolg van de onkundigheid der personen, die met de rechtspraak waren belast, en thans een stelsel, dat ons bijna tot vroeger doet terugkeeren, doch veel meer waarborgen brengt.

De vraag is thans alleen nog: Hoe formuleeren we de juiste grenzen voor de vrijheid van den rechter?

Zijne Hooggeleerde meende, dat Staatsblad 1919 no. 10 vrijwel alles bracht wat men kon verlangen, doch er ook voor het stelsel van Inleider veel te zeggen was.

Hij noemde de debatten van dezen avond dan ook bijzonder vruchtbaar en dankte Mr. Poser voor zijn inleiding, die daartoe had geleid.

FINANCIEEL-ECONOMISCHE KRONIEK.

Goud en zilver.

Sedert de Vereenigde Staten op 5 Mei en Engeland op 9 Mei j.l. den maximumprijs van zilver hebben afgeschaft en tegelijkertijd alle uitvoerbelemmeringen ten aanzien van dit metaal hebben opgeheven, is de prijs, die eenigen tijd na het uitbreken van den oorlog reeds een opwaartsche richting was ingeslagen en tenslotte met de bovenbedoelde maximumprijzen op een niveau van $ 1.01½ en 47 d. per ounce was gekomen, nog weer veel verder gestegen. Thans wordt een prijs genoteerd als in 50 jaar niet voorgekomen is en het is in hooge mate belangwekkend na te gaan welke gevolgen deze hooge prijs medebrengt voor het geldverkeer.

Welke zijn de oorzaken van de geweldige rijzing? In het algemeen dezelfde, als die van de groote prijsstijging, welke zoovele andere goederen, zij het in verschillende mate, gedurende den oorlog hebben ondergaan, n.l. dringende behoefte en daarnaast verminderde, en tevens duurdere productie.

Voor de prijsvorming van het zilver doen zich toch de volgende invloeden gevoelen.

Gedurende den oorlog is het geldverkeer over zeer uitgestrekte gebieden hopeloos in de war geraakt ten gevolge van overmatige papieruitgifte en ongeregelde toestanden, met het gevolg dat aan metalen geld verre de voorkeur gegeven wordt boven het papieren, hetwelk hoe langer hoe meer in waarde daalde.

De vraag naar zilveren ruilmiddelen is daardoor grooter dan normaal geworden, waaraan slechts door nieuwe aanmuntingen is tegemoet te komen. Het uitgeven van papieren ruilmiddel in kleinere coupures kan toch deze vraag, specifiek op metalen geld gericht, niet beteugelen, integendeel, eerder stimuleeren.

Maar ook naast deze behoefte aan meer zilveren ruilmiddelen, rechtstreeks voortspruitende uit de ongeregelde munttoestanden in de wereld, is de behoefte veel grooter dan vroeger geworden tengevolge van de prijsstijging, welke de meeste goederen, zij het in verschillende mate, hebben ondergaan. Door die algemeene prijsverhoogingen zijn bij den detailverkoop meer kleinere betalingsmiddelen noodig dan vroeger om de duurdere waren en artikelen te betalen. Eén voorbeeld slechts: hoeveel meer kleinere ruilmiddelen zijn hier in Indië al niet noodig voor de aankoopen onder de bevolking van coprah, nu die van ƒ 10.— in het midden van 1918 tot boven ƒ 30.— per picol in prijs is gestegen.

Tegenover deze grootere vraag naar zilver voor zuivere munt doeleinden staat eene vermindering in de productie van ongeveer 20 % (productie laatste jaar vóór den oorlog 225, in 1918 ± 180 millioen ounces). Het is echter duidelijk dat deze vermindering in de productie en de sterkere vraag naar zilver voor muntdoeleinden tenslotte niet een dergelijke prijsopdrijving als thans voorkomt, veroorzaakt zouden kunnen

hebben, indien niet nog eene andere omstandigheid in het spel was. De factor, die op het oogenblik bij de prijsvorming op de zilvermarkt dan ook de hoofdrol speelt is, zooals de Statist in haar artikel van 6 September j.l. aangeeft, een andere. Deze is n.l. gelegen in het feit dat het Oosten, China en speciaal Engelsch-Indië, jaar in jaar uit en ook nu nog beslag legt op zulk een aanzienlijk deel der productie. De wereldproductie van zilver heeft van 1900—1914 2600 millioen ounces bedragen, waarvan Indië een 1000 millioen ounces tot zich getrokken heeft; sinds het uitbreken van den oorlog werd geproduceerd 875 millioen ounces, en daarvan heeft Engelsch-Indië niet minder dan 600 millioen ounces verzwolgen. In deze omstandigheden behoeft het geen verwondering te wekken, dat om de in Europa en Amerika ter markt komende zilveraanvoeren gevochten wordt en dat men zich daar slechts tegen telkens hoogere prijzen, van de allernoodigste hoeveelheden kan voorzien.

De capaciteit van Engelsch-Indië om edel metaal op te nemen, schijnt wel onbeperkt te zijn en aangezien deze opslorping niet zoo zeer bestaat in uitbreiding van het geld- of betalingsverkeer, waardoor het euvel beter tegen te gaan ware, doch in oppotten en wegstoppen in allerlei vorm, zoodat niet alleen een groot deel van het ingevoerde zilver nooit in de circulatie terecht komt, doch zelfs de eenmaal geslagen rupees daaruit nog onttrokken worden, kan men die opslorping niet anders qualificeeren dan als eene zeer slechte gewoonte van de Indische samenleving, eene gewoonte, die haar eigen economisch leven en in de tegenwoordige omstandigheden ook dat der overige wereld ernstig nadeel berokkent. Want zooals wij hierna zullen zien heeft de hooge zilverprijs allerwege de muntstelsels ernstig ontwricht en allerlei maatregelen voor het betalingsverkeer noodzakelijk gemaakt, terwijl Indië zelve van de verzwolgen hoeveelheden niet het minste economische nut heeft, integendeel, daarmede haar eigen ontwikkeling belemmert.

Wat is het onmiddellijk gevolg in Engelsch-Indië zelf geweest van de prijsopdrijving van het zilver? Dat de rupee in prijs is gestegen, zoodat haar gefixeerde waarde geleidelijk van 1 sh. 4 d. op 2 sh. gebracht is moeten worden. Op een gegeven oogenblik (Augustus 1919) was de waarde van de rupee aan zilver 6 % hooger dan haar gefixeerde waarde en de latere verhooging dezer gefixeerde waarde heeft natuurlijk niet meer kunnen verhinderen, dat een groot aantal rupees versmolten zijn, al was het dan ook strafbaar zulks te doen. Nog afgezien van de bezwaren, die het handelsverkeer met het buitenland moet ondervinden van de wijzigingen in de waarde van de rupee, moeten de munttoestanden in Engelsch-Indië tengevolge van de plaats gevonden hebbende versmeltingen wel nog onbevredigender zijn geworden dan vroeger reeds het geval was, en het baart dan ook geen verwondering wanneer wij hooren van de instelling van een Indian Currency Comittee en van het voornemen de Presidency Banks (the Bank of Bengal, the Bank of Bombay en the Bank of Madras) te reorganiseeren, in dier voege dat deze beter dan tot dusver in het belang van het geld- en betalingsverkeer in Indië

en tegenover het buitenland kunnen werkzaam zijn. Het zou n.l. de bedoeling zijn eene fusie tusschen de drie banken tot stand te brengen, en het nieuwe lichaam dan de bevoegdheid te verleenen biljetten uit te geven, buiten Indië zaken te doen en speciaal handel in buitenlandsche wissels te drijven, al hetgeen aan de Presidency Banks tot dusver juist uitdrukkelijk verboden was. Met andere woorden, eindelijk schijnt dan toch in Britsch-Indië de grondslag gelegd te zullen worden voor eene behoorlijke circulatiebank, waarom men al zoo lang en zoo dikwijls heeft gevraagd en die reeds vóór den oorlog, maar vooral ook bij de abnormale toestanden sedert het uitbreken van den oorlog zoo ontzaggelijk veel nut had kunnen stichten in het belang van het economische leven van Engelsch-Indië. In dit opzicht is Nederlandsch-Indië hare Engelsche zuster wel een heel eind vooruit geweest!

Doch nu terugkomende op de gevolgen van den hoogen zilverprijs op de muntstelsels van verschillende landen: in Engeland geeft het geen rekening zilveren standpenningen aan te munten, zoodra een zilverprijs van 66 d. per ounce bereikt wordt; in Nederland is de zilverwaarde van den gulden bij dien prijs en een wisselkoers van *f* 11.— per £.— ruim *f* 0.99. In October nu was de noteering te Londen reeds opgeloopen tot 66½ d., te New York tot $ 1.23, terwijl het dollarstuk daar zijn nominale waarde bereikt bij een zilverprijs van $ 1.29. In deze omstandigheden is het wel noodzakelijk de gevolgen van eene verdere stijging van het zilver onder de oogen te zien om zoo mogelijk maatregelen te nemen, vóór dat het punt overschreden wordt, waarbij de omsmelting der in omloop zijnde teekenmunt rekening geeft. Want ook door verbodsbepalingen kan de versmelting dan niet meer afdoende tegengegaan worden, zoodat het zaak is de stukken met hooger gehalte tijdig in te trekken en te vervangen door andere met een geringer inhoud fijn zilver. In hoever men in Nederland en Nederlandsch-Indië dit doel nog zal kunnen bereiken, blijft af te wachten, doch wel is reeds 3 November jl. een wetsontwerp tot verzwakking van den Nederlandschen gulden ingediend, dat na eene spoedbehandeling 25 November door de 2e Kamer is aangenomen. Het gehalte van de zilveren standpenningen wordt daarbij van 945 duizendsten op 800 duizendsten gebracht.

Wij staan dus aan den vooravond van de invoering van een nieuwen gulden, halven gulden en rijksdaalder, en het is nu alleen maar te wenschen dat met den aanmaak der nieuwe munten zooveel spoed betracht wordt en dat de aanmunting in zulk een omvang geschiedt, dat ten spoedigste een eind gemaakt wordt aan het gebrek aan zilveren betalingsmiddelen hier in Indië. Wel is met succes al het mogelijke gedaan teneinde het betalingsverkeer zonder bepaalde stagnatie aan den gang te houden. Muntbiljetten in de coupures van *f* 2.50 en *f* 1.— zijn krachtens de ordonnantie dd. 18 Juli j.l. stbl. N.-I. No. 408 als wettig betaalmiddel in omloop gebracht en dagelijks worden nog nieuwe hoeveelheden in het verkeer gezet, zoodat de omloop op 6 December reeds *f* 9.5 millioen bedroeg. Uit Nederland zijn eenige millioenen zilveren guldens en halve

guldens ontvangen. Bij de ordonnantie dd. 16 Augustus 1919 Stbl. N.-I. 511 is verboden zilveren munten aan het betalingsverkeer te onttrekken, door ze voor welk doel dan ook achter te houden en op te potten, bij de ordonnantie van 24 September 1919 Stbl. No. 665 is straf gesteld op het berekenen van agio bij de verwisseling van wettige betaalmiddelen, terwijl tenslotte ook de versmelting van zilveren munten reeds strafbaar is gesteld (ordonnantie van 16 Augustus 1919 Stbl. N.-I. No. 511. Dit alles neemt niet weg, dat nog steeds moeilijkheden ondervonden worden om de gewenschte hoeveelheden kleinere betalingsmiddelen te verkrijgen, door den handel benoodigd voor het opkoopen van de producten der bevolking, door de cultuurondernemingen voor het betalen van het werkvolk enz. Slechts de aanvoer van een zeer aanzienlijk bedrag zilveren munten kan hier het muntwezen weer geheel in orde brengen en het is te hopen dat in afwachting daarvan de in omloop zijnde guldens en rijksdaalders niet door clandestiene versmelting of uitvoer uit het verkeer zullen verdwijnen of dat een steeds stijgend bedrag aan muntbiljetten in omloop gebracht moet worden. Aan deze muntbiljetten kleeft, zooals in de vorige kroniek reeds is gezegd, het gebrek, dat zij zonder gouddekking worden uitgegeven, een gebrek dat practisch weinig bezwaar oplevert, zoolang de uitgifte slechts tot een betrekkelijk klein bedrag beperkt blijft (maximumuitgifte volgens de ordonnantie van 18 Juli 1919 *f* 10 millioen). Noodzaken de omstandigheden er echter toe, dat een veel grooter bedrag aan muntbiljetten, zij het dan ook met de bedoeling van een tijdelijken maatregel, in omloop moet worden gebracht, dan levert het gebrek aan gouddekking wel degelijk ernstige bezwaren op, hetgeen ik binnenkort in dit tijdschrift in een ander verband wellicht gelegenheid zal hebben aan te toonen.

In deze kroniek zij slechts vermeld, dat in Engeland b.v. telkens weer kritiek geoefend wordt op de uitgifte van currency notes, o.a. omdat deze zonder noemenswaardige gouddekking geschiedt. Tegenover de op 15 October j.l. £ 338.436.000 in omloop zijnde currency notes stond een gouddekking van £ 28.500.000 of ruim 8 %, terwijl de notes verder gedekt zijn door Government securities en tenslotte door £ 1.750.000 in biljetten van de Bank of England, welke nieuwe soort van dekking voor het eerst in de wekelijksche opgave van 24 September 1919 verschenen is. Het doel dezer nieuwigheid is natuurlijk de currency notes geleidelijk een betere gouddekking te geven en bij dit streven sluit zich het advies van Mr. Goodenough, partner van Barclay's Bank aan, die het Engelsche Gouvernement aanspoort de gouddekking, die nu reeds zoolang op £ 28.500.000 is blijven staan, te verhoogen tot 10 %, daarna tot 20 % en eindelijk tot 30 % van het in omloop zijnde bedrag. Zijn de toestanden op de goudmarkt echter wel van dien aard, dat aan dit voornemen gemakkelijk en zonder andere belangen te schaden, uitvoering zou gegeven kunnen worden? Het heeft er niet veel van, want ook op de goudmarkt is en blijft het nog steeds een strijd om het edele metaal, in welken strijd nagenoeg elk land betrokken is. En ook hier ontmoeten wij weer den grooten invloed, die Britsch-Indië op den gang van zaken uitoefent door haar

onleschbaren dorst naar edel metaal. Britsch-Indië toch stelt zich niet tevreden met het opslorpen van het grootste gedeelte van de jaarlijksche zilverproductie, ook goud neemt zij jaarlijks in groote hoeveelheden in zich op, niet zoozeer voor muntdoeleinden, maar juist weer voor sieraden en schatvorming.

Nu de betalingsbalans van Indië in de oorlogsjaren zoo uiterst gunstig is geworden, zijn deze goudimporten naar Indië tot eene langzamerhand bedenkelijk wordende hoogte gestegen. Want zooals in een recent bericht uit de Ver. Staten wordt opgemerkt, gedurende den oorlog zijn alle beschikbare zilvervoorraden reeds afgevloeid naar Britsch-Indië (en China), doch niettegenstaande dat feit zijn sedert het opheffen van het embargo op goud in Amerika in Juni van dit jaar tot begin October nu bovendien nog eens een $ 100.000.000.— in goud daarheen geexporteerd. De afvloeiing van zulk een bedrag in 4 maanden, zijnde meer dan de geheele wereldproductie in dien termijn, zal niet nalaten haren invloed te doen gevoelen op de goudmarkt in het algemeen. „Were this flow of gold to continue at the present rate, it might seriously embarrass the gold basis countries", zegt het Amerikaansche bericht en laat verder tusschen de regels doorlezen dat een nieuw embargo op goud in Amerika daar dan wel eens het gevolg van zou kunnen zijn.

Enkele belangrijke gebeurtenissen hebben zich in de afgeloopen periode in den goudhandel nog voorgedaan, die in deze kroniek vermeld behooren te worden.

Zooals bekend hebben de goudproducenten, voor het grootste gedeelte vallende onder het gezag der Engelsche Regeering, zich er reeds lang over beklaagd, dat zij verplicht waren het geproduceerde goud aan de Bank of England te verkoopen tegen den ouden prijs van 77 sh. 9 d., gebaseerd op den aanmuntingsprijs van den gouden sovereign. Zij profiteerden derhalve niet van den hoogen prijs, die voor hun product elders was te maken, hetzij wegens plaatselijke vraag, doch voornamelijk ten gevolge van den stand der wisselkoersen. De in September 1918 ingestelde Gold Production Committee onder voorzitterschap van Lord Inchcape heeft dit vraagstuk, dat zich destijds voordeed in den vorm eener aanvraag der goudmijnen om subsidie van den Staat dan wel een hoogeren aankoopsprijs van de Bank of England, opzettelijk behandeld en in Januari 1919 beslist door te verklaren dat geen verandering in de verkoopbepalingen wenschelijk was. Thans echter, sedert eind Juli j.l. is aan de wenschen der goudproducenten tegemoet gekomen, in dier voege, dat het goud weliswaar in Londen ter markt moet komen, doch aldaar voor rekening der goudproducenten wordt verkocht. Met het gevolg dat de goudmijnen thans een prijs maken, die 15 of meer percenten den prijs van 77 sh. 9 d. overtreft, al naarmate het papieren pond sterling tegenover den dollar meer of minder disagio doet. De onder deze nieuwe regeling aangevoerde partijen goud toch werden naar de Vereenigde Staten verkocht en het voordeel van den wisselkoers werd thans ten gunste van de goudproducenten gebracht. Wie het voordeel tot dusver heeft opgestreken, is niet gebleken en de Economist van 26 Juli jl. be-

klaagt zich voor de zooveelste maal over de official obscurity in deze en andere aangelegenheden. Waarschijnlijk is echter wel, dat de aanvoeren ook vroeger steeds naar het buitenland zijn gezonden ter verbetering van de betalingsbalans van Engeland, zoodat in dit opzicht de nieuwe regeling geen voordeel meer kan geven.

Deze goudverkoopen te Londen beteekenen natuurlijk in het minst niet dat de vrije goudmarkt, zooals die daar vroeger bestond, hersteld is. Integendeel, er blijkt uit dat thans ook de Bank of England verplicht zal zijn agio voor het goud te betalen wanneer zij dat met hare eigen biljetten wenscht te koopen, en zulks naarmate en zoolang het papieren pond sterling tegenover den gouden sovereign in het wereldverkeer is gedeprecieerd.

Steeds minder is er in het verloop der laatste jaren overgebleven van de functie van het goud bij de vereffening van betalingsbalansen. Die vereffening middels goud zou thans, bij de zoo geheel ongelijke goederenuitwisseling tusschen de verschillende landen en de reusachtige schulden, die het eene land tegenover het andere heeft aangegaan, hoeveelheden vereischen, waarbij de aanwezige goudvoorraden in het niet verzinken. Aan de mogelijkheid de wisselpariteiten in de tegenwoordige omstandigheden door gouduitvoeren in stand te houden wordt nergens dan ook gedacht, integendeel, overal blijven de uitvoerverboden van kracht en zoo men zich al een afstand van goud kan of wil getroosten, geschiedt dit uitsluitend in geval daarmede een zeer bijzonder landsbelang rechtstreeks gediend wordt (b.v. aankoopen van voedingsmiddelen, overmakingen voor levensonderhoud). De behoefte aan en de vraag naar goud is nagenoeg overal [1]) dringend, hier en daar door bijzondere oorzaken zelfs in die mate, dat geheel afwijkende prijzen besteed worden. Het goud is daardoor in de eerste en eigenlijke eenige plaats koopwaar geworden, en de prijs kan, evenals dat bij andere goederen het geval is, op verschillende plaatsen ongelijk zijn. Alleen de Vereenigde Staten van Amerika verkeeren in een positie, dat zij zonder schroom wat van hun nieuw verworven, doch zeer omvangrijken goudvoorraad kunnen afstaan en het op het eerste gezicht onbegrijpelijke feit doet zich dan ook voor, dat uit Amerika goud in aanzienlijke hoeveelheden verscheept wordt naar landen, wier valuta tegenover den dollar disagio doet. Dit feit echter bewijst afdoende, dat het goud koopwaar is geworden, waarvoor de prijs niet meer bepaald wordt alleen door den stand der wisselkoersen en door muntpariteiten, zooals voor den oorlog als regel het geval was.

In deze omstandigheden is het duidelijk, zooals in de kroniek in de Augustus-aflevering van dit tijdschrift reeds is opgemerkt, dat de circu-

---

[1]) In Zweden incluis. Men zie de interessante bespreking van het verslag der Zweedsche Commissie dd. 30 Juli 1918 „maatregelen, welke tot de reguleering van het geld te nemen zouden zijn", te vinden achter de brochure van Mr. G. Vissering, getiteld: „Eenige opmerkingen over het duurte vraagstuk", waaruit o.a. zonneklaar blijkt dat de passieve duurtepolitiek van de Nederlandsche Bank en hare houding ten aanzien van het goudvraagstuk verstandiger is geweest dan de actieve duurtepolitiek van de Zweedsche Rijksbank.

latiebanken als de Nederlandsche, die over een goudvoorraad beschikken welke minimaal is tegenover de tegenwoordige internationale schuldverhoudingen, thans goud niet anders afstaan dan voor een bijzonder, rechtstreeksch en overwegend landsbelang. Van het handhaven van de goudpariteit van den gulden tegenover het buitenland, zooals dat vóór den oorlog bij wisselkoersen, die het goudpunt overschreden, middels goudafgifte geschiedde, kan geen sprake meer zijn: de arbitrage zou zich terstond van dit goud meester maken en binnen korten tijd zou de geheele goudvoorraad van de Nederlandsche Bank verdwenen zijn, niet ten bate van de Nederlandsche Gemeenschap, maar van dat gedeelte van het buitenland, dat voor het goud momenteel den hoogsten prijs kan besteden, om daarmede hare behoeften, die van allerlei aard kunnen zijn, te bevredigen. Heeft de Nederlandsche Bank gedurende den oorlog nog kans gezien door goudzendingen naar de Scandinavische rijken, naar Zwitserland en Spanje aan Nederlandsche importeurs betalingsmiddelen tegen goudpariteit te verschaffen zonder dat het risico dat de goudzending ten slotte toch ten bate van het buitenland zou strekken te groot werd, tegenover de stijging van den dollar staat zij met de te harer beschikking zijnde middelen als circulatiebank van eenen kleineren staat machteloos. Voorshands blijft zij derhalve tegenover den dollarkoers hetzelfde standpunt innemen als al hare zusterinstellingen, namelijk dit, dat door goudzendingen momenteel de pariteit van den dollar in het wisselverkeer niet is te herstellen en dat het daarom beter is den hoogeren koers te aanvaarden, waardoor het evenwicht in de betalingsbalans op in de gegeven omstandigheden meest normale wijze het spoedigst hersteld zal worden. De ongunstige wisselkoers zal toch vrijelijk op het handelsverkeer kunnen inwerken met het gevolg dat de gedeprecieerde valuta's zich opwaarts zullen gaan bewegen door de meerdere uitvoeren, die zij in de hand gewerkt hebben, terwijl de geapprecieerde dollar langzamerhand zal dalen wanneer het agio veroorzaakt zal hebben dat Nederland en anderen zich in hunne aankoopen in Amerika beperkt zullen hebben, terwijl zij zich in plaats van in Amerika elders van het noodige zijn gaan voorzien.

Sedert kort heeft de Nederlandsche Bank het standpunt om geen goud aan het buitenland af te geven, ook uitgebreid ten aanzien van Nederlandsch-Indië, waarvoor waarschijnlijk de overwegingen grootendeels dezelfde zullen geweest zijn als ten aanzien van den dollar. Intusschen, geheel hetzelfde is de zaak niet, aangezien Ned.-Indië tegenover Nederland niet als het buitenland doch als een deel van hetzelfde Rijk is aan te merken. Thans is de wisselkoers ook tusschen Nederland en Indië van haar goudbasis losgemaakt en de munteenheid verzekert niet meer de waardegelijkheid van den gulden in Nederland en in Indië. Het is zeker jammer dat de naweeën van den oorlog ook nog hebben medegebracht dat de zoovele jaren achtereen gehandhaafde stabiliteit van den wisselkoers tusschen Nederland en Indië voor de naaste toekomst niet meer verzekerd is, doch aanvankelijk schijnt het, dat de wisselkoers uit zich zelf het evenwicht zal blijven vinden. De depreciatie van den Neder-

landschen gulden tegenover Indië toch, op een oogenblik in Amsterdam zelfs een koers van 104½ in het leven roepende, is alweer veel minder geworden, zoodat thans een koers van 101—101½ genoteerd wordt. Voor het oogenblik worden derhalve nog weinig nadeelen van den maatregel ondervonden.

Het gevolg is echter ook, dat de Javasche Bank nu ook in Amsterdam haar goudvoorraad door aanwending van hare saldi aldaar niet meer kan aanvullen. Uit de hierachter volgende weekstaat van de Javasche Bank blijkt echter wel, dat zij ook onder deze omstandigheden er in is kunnen slagen haar gouddekking boven 40 % harer obligo's te houden, waartoe zij ook, zooals te verwachten was, geen poging onbeproefd zou laten, al zijn voor haar daaraan dan wellicht ook opofferingen verbonden.

8—12—'19. J. W. H.

Vergelijkende cijfers, in duizenden £ sterling, van de Bank of England, de Banque de France, de Deutsche Reichsbank, de Federal Reserve Banks en de Bank van Japan.

	Balans van	Metaal voorraad	B. B. in omloop [3]	Andere opeisch-bare schulden	Beleeningen en Disconto's	Dekkings-percentage [4]
Bank of England.....	29-10-'19	88.062	84.455	138.934	134.621	39.4%
Banque de France. . .	30-10-'19	234.524 [1]	1.478.952	126.812	124.457	14.6% [2]
Deutsche Reichsbank.	15-10-'19	55.729	1.499.346	553.186	1.625.684	2.7%
Federal Reserve Bank	27-10-'19	429.322	550.692	362.328	49.198	47.0%
Bank of Japan.....	6- 9-'19	75.428	102.821	132.303	51.143	32.0%
Bank of England.....	18-6-'19	87.729	77.722	144.328	133.624	39.5%
Banque de France . .	19-6-'19	214.214	1.377.982	134.506	117.577	14.1%
Deutsche Reichsbank.	7-6-'19	66.137	1.410.892	457.533	1.785.341	3.5%
Federal Reserve Bank	16-6-'19	452.396	499.856	408.004	422.542	49.8%
Bank of Japan.....	10-5-'19	70.595	79.156	130.427	42.898	33.7%

[1]) Waarvan £ 79.131.000 in het buitenland, waartegen voorschotten ter verbetering van den wisselkoers kunnen opgenomen zijn.

[2]) Indien men het in Frankrijk bij de Banque de France aanwezige goud alleen als dekking beschouwt en niet tevens het naar het buitenland verscheepte goud, is het percentage 9.6 %.

[3]) Behalve de bankbiljetten van de Circulatiebank zijn in Duitschland nog in omloop Reichskassenscheine, Dahrlehnskassenscheine en verder biljetten van verschillende steden, provincies, staten enz. Een berekening van het in totaal in omloop zijnde papier is bij gebreke van de noodige opgaven, onmogelijk te maken.

In Engeland zijn Currencynotes in omloop, 29 October 1919 tot een bedrag van £ 336.578.000, waarvoor een gouddekking aanwezig is van £ 28.500.000 en een dekking in biljetten van de Bank of England van £ 1.750.000.

[4]) Het dekkingspercentage is berekend met inachtneming van alle obligo's en dus niet ten aanzien der bankbiljetten in omloop alleen.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

	BALANS VAN	
	25 October 1919	14 Juni 1919
Metaalvoorraad: Goud.....	f 632.167.279.01½	f 661.968.500.01½
Zilver.....	„ 4.906.588.38½	„ 8.492.180.92
Totaal.....	f 637.073.867.40	f 670.460.680.93½
Obligo's: B. B. in omloop....	„ 1.010.410.725.—	„ 1.009.393.760.—
R/crt. saldi en bankwissels	„ 92.941.345.40½	„ 67.099.860.76½
Totaal.....	f 1.103.352.070.40½	f 1.076.493.620.76½
Uitzettingen: Beleeningen..	„ 238.944.650.65	„ 203.703.477.95
Binnenl. Wissels..	„ 141.166.104.15½	„ 103.179.187.86½
Buitenl. Wissels..	„ 48.272.542.—	„ 26.504.985.—
Totaal.....	f 428.383.296.80½	f 333.387.660.81½
Dekkingspercentage.....	„ 57.7 %	„ 62.2 %
Discontorente.....	„ 4.5 %	„ 4.5 %

DE JAVASCHE BANK.

	BALANS VAN	
	6 December 1919	2 Augustus 1919
Metaalvoorraad: Goud.....	f 168.542.343.70	f 142.285.846.24
Zilver.....	„ 3.472.930.72	„ 5.000.566.85
Totaal.....	f 172.015.274.42	f 147.286 413.09
Obligo's: B. B. in omloop....	„ 309.119.015.—	„ 256.933.125.—
R/crt. saldi en bankwissels	„ 103.819.622.32	„ 87.579.815.14
Totaal.....	f 412.938.637.32	f 344.512.940.14
Uitzettingen: Beleeningen..	„ 169.254.956.34	„ 91.287.858.23
Disconto's.....	„ 15.245.828.85	„ 11.220.657.26
Buitel. Wissels.....	„ 15.431.379.18	„ 16.883.441.—
Voorschotten a/h Gouv.	„ —	„ 62.215.222.14
Totaal.....	f 199 932.164.37	f 181.607.178.63
Dekkingspercentage.....	„ 41.6 %	„ 42.7 %
Discontorente.....	„ 3.5 %	„ 3.5 %

Het verslag der Nederlandsche Handel-Maatschappij over 1918.

Dit onlangs hier te lande ontvangen verslag bevat, voorzoover Nederlandsch-Indië betreft, niet anders dan eene summiere opsomming van plaats gehad hebbende gebeurtenissen, hier te lande van algemeene bekendheid, thans van weinig actueele beteekenis meer en niet veel gelegenheid biedend om daaraan beschouwingen vast te knoopen. Er wordt in het kort melding gemaakt van de oprichting hier te lande van de Cultuur Hulpbank voor Nederlandsch-Indië, van het tot standkomen in Nederland van de vereeniging van Java suikerproducenten, van het ingrijpen door de Indische Regeering om een debâcle in de suikerindustrie te verhoeden en voorts nog van de oprichting der Thee-Producenten-Vereeniging, der Rubber-Producenten-Vereeniging en der Koffie-Producenten-Vereeniging. Verscheping van suiker, thee, koffie en rubber naar Nederland had in verslagjaar niet plaats, de export verplaatste zich gelijk bekend vooral naar China, Japan en Amerika. Bankatin werd ook in 1918 evenals in het daaraanvoorafgaand jaar uitsluitend in Batavia verkocht; dat dit een gevolg zou zijn van de onmogelijkheid om dit product naar Nederland te verschepen, gelijk opgemerkt wordt, moet als een minder juiste toelichting beschouwd worden, daar het immers in de bedoeling der Regeering ligt om den verkoop van het Gouvernementstin in Indië te doen blijven plaats hebben, ook al zal verscheping naar Nederland niet de minste moeielijkheden meer ondervinden. In de bespreking van het jaarverslag der Handel-Maatschappij over 1917 in het December-nummer van Koloniale Studiën van verleden jaar is hieromtrent het noodige opgemerkt.

Van meer belang zijn de beschouwingen in het verslag gewijd aan de in het algemeen na afloop van den oorlog ingetreden toestanden, welke in vele opzichten nog te wenschen overlaten. Zij mogen hier een plaats vinden.

„In onze laatste jaarverslagen was het uitbreken, later het voortduren van den oorlog de alles overheerschende factor, waaraan zich onze beschouwingen en mededeelingen vastknoopten.

Nu deze vrijwel tot het verleden behoort, had men kunnen verwachten, dat de zoolang verbeide vredestoestand, zoo niet aanstonds dan toch langzamerhand, eene algemeene verlichting zou hebben gebracht en nieuwe hoopvolle vooruitzichten geopend.

Het moge overdreven zijn te zeggen, dat dit in geenerlei opzicht het geval is, veel is er tot nu toe niet van gebleken.

Ontegenzeggelijk zou de toestand onnoemelijk ernstiger zijn, als de oorlog onverminderd tot dit oogenblik had voortgewoed. Ook valt niet te ontkennen, dat in menig opzicht reeds verbetering is ingetreden. Maar de wederopleving, die men zich van het ophouden van de vijandelijkheden had voorgesteld, is tot aller teleurstelling uitgebleven.

Terwijl wij alle politieke beschouwingen terzijde wenschen te laten, willen wij, voor zoover zij van belang zijn voor het verdere economische leven en daardoor ook voor de ontwikkeling van ons bedrijf, op enkele

omstandigheden wijzen, die wij onder meer als oorzaken van bedoeld algemeen waargenomen verschijnsel beschouwen.

In de eerste plaats noemen wij dan de onzekerheid, welke in menig opzicht nog bestaat, en die belemmerend werkt op het zakenleven.

Zoo zijn nog vele territoriale en dus ook de daarmede samenhangende vraagstukken onopgelost. Welke de toekomst zal zijn van havens als Konstantinopel, Fiume en Dantzig, is nog onzeker en uit een handelsoogpunt van groot belang. De regeling van het internationale verkeer op de groote Europeesche rivieren opent nog een wijd veld voor meeningsverschillen.

Welke beginselen in de verschillende landen zullen gelden bij het vaststellen van nieuwe tarieven van invoerrechten en in verband daarmede bij het afsluiten van handelstractaten, is nog een open vraag. Er zijn aanwijzingen, dat hier groote veranderingen mogelijk zijn, en dat ook met betrekking tot Nederlandsche belangen rekening zal moeten gehouden worden met geheel andere toestanden en internationale verhoudingen dan die, welke vóór den oorlog bestonden.

Wanneer de handel in steenkool en andere artikelen, evenzeer van overwegend belang, van zijne banden zal worden bevrijd, is volstrekt onbekend.

Van de suikerconventie weet men alleen, dat die is opgezegd, zonder dat tot nog toe eenige aandacht is gewijd aan de regeling van den daardoor geschapen toestand.

De oorlog heeft ons zoo zeer de bezwaren leeren kennen van verkeersmoeilijkheden en in het algemeen van belemmeringen van den vrijen handel, dat de vraag wanneer en in welke mate in het algemeen het gewone verkeer zal kunnen worden hervat, van het allergrootste belang is.

Naast al deze vragen, die eene voor den handel nadeelige onzekerheid scheppen, bestaat de moeilijkheid van de regeling der **staatsschulden** in sommige landen, niet alleen met het oog op rentebetaling en aflossing, maar ook wat de verdeeling van de schuld over de verschillende deelen der uiteengevallen staten betreft.

De regeling dier schulden is in de eerste plaats van direct belang voor de houders der schuldbrieven. Het oorlogsverlies, als men dit woord in tegenstelling met de veel gesmade oorlogswinst zou mogen bezigen, dat uit dien hoofde o.a. in ons land wordt geleden, is moeilijk te ramen. Van de in effecten belegde vermogens bestaat in elk geval een belangrijk deel uit deze fondsen. De afwikkeling van deze aangelegenheid is niet alleen voor de houders van belang, maar met het oog op de belastingen ook voor het Rijk en de Gemeenten.

Naast dit bijzonder belang voor ons land staat dat van de vreemde staten zelf, die zich op zulk eene ongehoorde wijze in de schuld hebben gestoken, en van de bevolkingen, op wie de schuld zal moeten worden verhaald. Geene nieuwe plannen kunnen worden uitgevoerd, voordat de oude schuld zal zijn geregeld. De drukkende belastingen, die daarvoor noodig zijn, zullen de natuurlijke ontwikkeling tegenhouden. Voor een

land als het onze, dat economisch in hooge mate afhankelijk is van de welvaart van het achterland, is dit een factor van beteekenis.

Niet minder dan de staatsschuld geeft **de ontredderde valuta** in vele landen reden tot de grootste bezorgdheid. Naarmate de oorlog voortduurde, heeft men van pogingen, om de valuta nog eenigszins op peil te houden, moeten afzien. Men troostte zich echter met de hoop, dat de vrede ook hiervan, als het ware automatisch, het herstel zou bewerken. Niets bleek bedrieglijker. Voor vele landen is het vooruitzicht daarop slechter dan ooit. Voor enkele is het zelfs zeer onzeker, of de valuta ooit weder zal komen op het peil van voor den oorlog. Ook uit dien hoofde zijn zoo in ons land, als elders, groote verliezen geleden. De onvastheid der valuta verhoogt het risico van den handel en geeft tot vermindering van zaken aanleiding. Zoolang het goud niet zijne oude rol van vereffeningsmiddel tusschen de voornaamste handelslanden zal hebben hervat, zullen de wisselkoersen zich blijven bewegen buiten de enge grenzen, die vóór den oorlog golden. En in het nauwste verband hiermede staat het herstel van tenminste eenigermate normale betalingsbalansen voor de verschillende landen, die slechts zullen kunnen worden bereikt, als handel, nijverheid en landbouw hunne internationale taak wederom vervullen. Thans hoopen zich nog in sommige gedeelten der wereld de voorraden op, terwijl elders schaarschte bestaat.

De groote oorzaak van dit laatste verschijnsel is **het gebrek aan scheepruimte** In welke mate de aanbouw van nieuwe schepen reeds heeft voorzien in het tekort aan tonnenmaat door den oorlog ontstaan, is slechts te gissen. Bovendien wordt een groot deel van de scheepsruimte nog in beslag genomen door de transporten, welke een gevolg zijn van de liquidatie van den oorlog.

Eene andere omstandigheid, welke van diepgaanden invloed is op de economische verhoudingen, is de allerwegen waar te nemen **uitzetting der circulatiemiddelen.** Over de beteekenis van dit verschijnsel, zijne oorzaken en gevolgen, de middelen, die ter bestrijding worden aangeprezen, zijn de meeningen zeer verdeeld. Het is hier niet de plaats, daarvan eene uiteenzetting te geven, nog minder daartusschen partij te kiezen. Wij willen er slechts op wijzen, dat door velen de abnormale stijging van de goederenprijzen en van de loonen met de uitzetting der ciculatiemiddelen in verband wordt gebracht. Dit doende, vestigen wij tevens de aandacht op twee nieuwe factoren, die voor de verdere economische ontwikkeling van groote beteekenis zijn. Goederenprijzen en loonen staan in nauw onderling verband. De stijging van de prijzen geeft aanleiding tot eene stijging van de loonen, terwijl deze laatste weder de productiekosten verhoogt en daardoor wederkeerig van invloed is op de prijzen. De verhoogde loonen brengen aldus niet de verlichting, die men er van verwacht, terwijl de levensomstandigheden van hen, die noch van de hooge prijzen, noch van de hooge loonen voordeel trekken, uitermate worden bemoeilijkt.

Drukkend werken bovendien **de hooge belastingen** en de geheel of gedeeltelijk **gedwongen staatsleeningen,** waaraan ook ons land niet heeft

kunnen ontkomen. Deze leggen voor een belangrijk deel beslag op de steeds schaarscher wordende spaargelden, die voor dat doel onttrokken worden aan hunne normale bestemming.

Indien wij hiermede de rij der factoren, waarvan eene ongunstige werking gevreesd wordt, konden besluiten, dan zou er nog wel plaats blijven voor eene hoopvolle beschouwing van hetgeen de toekomst zal brengen, en behoefde er geene aanleiding te zijn tot teleurstelling. Want dat **de vernietiging, die de oorlog heeft teweeg gebracht, hersteld moet worden**, heeft iedereen te voren kunnen weten, terwijl de ondervinding bij vroegere oorlogen, dat het herstel meestal sneller komt, dan men verwacht, troostrijk werkt. Geen dier oorlogen was wel is waar zoo algemeen als deze of bracht eene dusdanige **kapitaalsvernietiging.** Maar nimmer waren ook de middelen tot herstel zoo groot als thans. Het einde van den oorlog zou dan ook inderdaad de daarvan verwachte verlichting wel hebben gebracht, indien men de overtuiging had, dat van die middelen gebruik zal worden gemaakt, wat echter slechts mogelijk zou zijn, als bij de volkeren het besef bestond, dat alleen door arbeid en spaarzaamheid het geleden verlies, voorzoover herstelbaar, weder kan worden goedgemaakt.

Er is echter reden aan het bestaan van dat besef te twijfelen. In de landen, die het meest geleden hebben, schijnt wel de minste lust tot terugkeer naar geregelden arbeid te bestaan. De meest wilde theorieën worden verkondigd, waardoor de aandacht van het in de eerste plaats noodige wordt afgeleid. Ook dit vormt een element van onzekerheid, dat mede oorzaak is van den druk, dien men blijft gevoelen.

Voor Nederland en zijne koloniën intusschen zijn er zeker ook tal van omstandigheden, die aanleiding geven, de toekomst minder donker in te zien. Bij het herstel van Europa zal eene belangrijke taak voor ons land zijn weggelegd. Onze producten zullen gevraagd zijn en voor onzen handel en onze industrie, ook voor onze scheepvaart zal zich een ruim gebied openen".

Tot zoover het verslag.

Meer ziet er worden in het kort verschillende der door den oorlog in het leven geroepen brandende kwesties behandeld, waarvan de kwestie der valuta zeker wel een van de belangrijkste is, welker oplossing voor enkele naties al heel urgent is.

Blijkens courantenberichten heeft o.m. de bekende heer Deterding van de Koninklijke Petroleum Maatschappij naar de pen gegrepen om over het valuta-probleem eenige beschouwingen ten beste te geven. Hij acht de meening, dat de Europeesche naties, wier valuta sterk gedepreciëerd is, feitelijk bankroet zijn, overdreven, maar vreest toch dat het inderdaad dien kant zal uitgaan, wanneer het niet gelukt een einde te maken aan de huidige depreciatie.

Als de tegenwoordige toestand blijft bestendigd, zullen de volkeren, die thans over al het goud beschikken, er op den duur niet beter aan toe zijn. Hun export zal tot stilstand worden gebracht en zij zullen niet in staat zijn om de producten van hun arbeid van de hand te doen.

Het zal misschien langen tijd duren, eer zij zullen inzien, hoe kortzichtig hun tegenwoordige politiek is en hoe het noodzakelijk gevolg ervan moet zijn, dat de landen, die thans een ongunstige valuta hebben, zooals Frankrijk, Duitschland, Oostenrijk en Roemenië, tenslotte door hun gemeenschappelijk ongeluk naar elkaar toe zullen worden gedreven. Zij worden feitelijk gedwongen om in nauwere handelsrelaties met elkander te treden. Zij allen zijn in het bezit van goederen. Zij allen wenschen goederen te koopen, maar kunnen geen crediet krijgen en evenmin goud. Zij zullen dus met elkaar moeten gaan handelen en elkaar moeten betalen in hun gedeprecieerde munt.

Landen, die thans hun debetsaldo aan anderen, wier valuta gunstig is, blijven vergrooten, zullen te eeniger tijd in goud moeten betalen. De hooge premie zal dan een verarming van de toekomstige generatie beteekenen.

Tot zoover de heer Deterding, die overigens de oplossing van het probleem ook al niet veel nader kan brengen.

De gevolgen van den menschonteerenden oorlog zullen in den loop der jaren van zelf moeten uitslijten, wanneer de wereld weer eens wat tot rust zal zijn gekomen.

Het verslag der Handelsvereeniging Amsterdam over 1918.

Reeds waren eenigen tijd geleden uit Nederland telegrafische berichten ontvangen betreffende den pessimistischen toon, welke in het verslag der Handelsvereeniging Amsterdam over 1918 werd aangeslagen, en den ongunstigen invloed, welke daarvan uitging op de stemming ter beurze. Het verslag is thans hier te lande ontvangen en eene bespreking ervan lijkt wel gewenscht.

Het zal, meenen wij, nog wel geen tegenspraak ontmoeten dat het Westersche kapitaal en de Westersche particuliere ondernemingsgeest vooralsnog onmisbaar zijn voor de verdere ontwikkeling dezer landen en het is daarom goed om met de noodige aandacht ook te luisteren naar de stemmen, welke van de zijde van het „zondige" kapitaal vernomen worden. Bij de laatste groote Indische leening, welke dank zij de toepassing van niet onbedenkelijke lokmiddelen door de onverwacht talrijke inteekeningen hier te lande slaagde, bleek reeds dat het Nederlandsche kapitaal zich goeddeels afzijdig hield, en mocht zoodanige onwelwillende stemming welke zich ook doet gevoelen bij de al moeielijker te plaatsen gemeentelijke en andere locale leeningen hier te lande, blijvend zijn of nog in kracht toenemen dan zullen de daaruit voortvloeiende nadeelige gevolgen voor Indië niet uitblijven. Voor de ontwikkeling van land en volk is geld noodig, vóór alles geld en de Inlandsche bevolking heeft dat niet. Wordt het Westersche kapitaal nu eenmaal van Indië afkeerig gemaakt en daardoor in andere banen geleid, zoo zal het heel wat moeite en concessies vorderen alvorens het er wederom toegebracht zal kunnen worden om zijn aandacht aan Indische beleggingsmogelijkheden te wijden. Men vergete niet dat de geheele wereld voor geldbeleggingen openstaat

en dat er tal van landen zijn, zooals bijv. Brazilie en Argentinië, welke voor particulier initiatief en kloeken ondernemersgeest schoone beloften inhouden.

Met dit voor oogen zijn de in het onderwerpelijk jaarverslag uitgesproken klachten voor allen, die het wel meenen met Indië en zijne bevolking, de aandacht ten volle waard.

Wij lezen dan:

„Moge de momenteele marktpositie aanleiding geven tot optimisme, de toekomst blijft groote zorgen voor de suikerindustrie baren. Ernstige gevaren bedreigen de industrie in de zich op Java wijzigende toestanden. Onder den invloed der sociaal-democratische partij zijn de Inlandsche vereenigingen ontaard in anarchistische genootschappen, welke orde en rust steeds meer bedreigen. De reeds plaats gevonden excessen zijn voldoende bekend. De onveiligheid, diefstallen van gewas, inbraken, bedreigingen van en aanslagen op Europeanen, nemen hand over hand toe. Niet alleen de Europeesche maatschappij, doch evenzeer de Inlandsche wordt door een groep kwaadwilligen feitelijk geterroriseerd. Het Gouvernement nam tegenover de onruststokers een te welwillende, of beter, zwakke houding aan. De politie is niet voor de haar thans opgelegde zware taak berekend; de gewijzigde rechtspraak maakt het uiterst moeielijk de schuldigen te straffen, resp. het juridisch bewijs voor hun schuld te leveren. De tuchteloosheid der bevolking gaat daardoor crescendo. Gelukkig is thans in het Regeeringsinzicht blijkbaar een wijziging ten goede ingetreden; er zijn aanwijzingen dat met meer kracht opgetreden gaat worden, het is echter de vraag of de toestanden niet reeds te veel verworden zijn om excessen te voorkomen, event. om indien deze zich voordoen, tijdig en afdoend te kunnen ingrijpen. In het Kedirische, waar de riet- en cassave-diefstallen en branden onhoudbare afmetingen aannamen, zijn thans militairen gelegerd.

De actie der Inlandsche vereenigingen richt zich in hoofdzaak tegen de suikerindustrie, welke industrie door hare onzekere basis (grondhuur) en het gemak van benadeeling door branden, ongelukkigerwijs het meest kwestbaar is. Overal wordt een actie gevoerd tot niet verhuren van gronden; rietbranden en rietdiefstallen worden als geoorloofd sabotagemiddel gepredikt. In verband met het niet doorgaan der gedwongen inkrimping van den rietaanplant, werd een staking op uitgebreide schaal voorbereid.

Zijn van die zijde dus ernstige moeielijkheden te wachten, ook de maatregelen door de Regeering genomen of in voorbereiding, bedreigen de industrie in hooge mate.

Op 1 October 1918 werd voor de meeste suikerstreken de nieuwe grondhuurordonnantie ingevoerd. De definitieve minimumprijzen zijn met een enkele uitzondering nog niet vastgesteld en daardoor zijn de fabrieken aangewezen op éénjarigen huur of 3½ jarigen huur in 2-jaarlijksche wisseling. Hierdoor lijdt de bedrijfszekerheid.

Tot voorkoming van voedselschaarschte werd door de Regeering een vergrooting van den oostmoesson-paddi-aanplant voor 1918 en thans

weder voor 1919 gelast. Hoewel hierbij de bedoeling voorzat, het den rietaanplant toekomende irrigatiewater niet te onthouden, en door versterking van het Inlandsche irrigatiepersoneel ook maatregelen werden genomen om de waterverdeeling beter in de hand te houden, bleek in 1918 — zooals te verwachten viel — dat de bevolking zich aan de door de Regeering gesanctionneerde aantallen bouws absoluut niet stoorde en veel meer oostmoesson-paddi plantte dan was toegestaan. De gevolgen, nl. waterdiefstallen op toenemende schaal en watergebrek op verschillende onzer fabrieken bleven niet uit. Een plantverbod bestond niet, zoodat de oostmoesson-paddi-aanplant niet binnen de perken gehouden kon worden. Voor 1919 is als maximum-grootte van dien aanplant door het Bestuur vastgesteld de totale aanplant, in 1918 in den grond gebracht, dus het aantal bouws in 1918 door het Bestuur gesanctionneerd, plus wat daarboven zonder sanctie werd geplant. De veel grootere aanplant van paddi in den oostmoesson vermindert het beschikbare water voor den rietaanplant, waarvan onze industrie de nadeelen draagt.

Gedreven door enkele revolutionnaire leden van den Volksraad heeft de Regeering onder den niet gemotiveerden druk van de te verwachten voedselschaarschte bedoeld den ditjarigen suikerrietaanplant 25 % te doen inkrimpen niettegenstaande die maatregel ter verkrijging van meer voedsel van geen belang kon zijn, zooals haar eigen vertegenwoordigers aantoonden, en aan de suikerindustrie en alle daarbij betrokkenen — den Staat inbegrepen — groote schade zoude toebrengen. Eerst nadat zoowel in Indië als hier van alle kanten gewezen werd op de groote economische en politieke fout welke de Regeering stond te begaan, is van inkrimping afgezien. Hoe onjuist die maatregel zoude zijn geweest blijkt thans, nu in plaats van schaarschte, er overvloed van voedsel is en de suiker van den aanplant die moet worden ingekrompen, verkocht wordt tot *f* 30.— en hooger, van welke opbrengst de Regeering zich behalve door de inkomsten- en overwinstbelasting thans nog door een in ontwerp zijnde exorbitante extra-belasting een groot deel wil verzekeren.

Gedreven door dezelfde revolutionnaire leden van den Volksraad heeft de Regeering een commissie van onderzoek naar de verhoudingen en de toestanden in de suikerindustrie ingesteld, niettegenstaande die industrie niets te verbergen heeft en steeds alle mogelijke gegevens heeft verstrekt, zoodat een speciaal onderzoek onnoodig geacht kan worden.

Het is een merkwaardig feit dat, terwijl in alle landen ter wereld de suikerindustrie voorwerp is van directe en indirecte verzorging en daarmede de belangrijke plaats, die zij in den Staat inneemt, wordt erkend, deze op Java voornaamste industrie niet alleen niet wordt bevorderd, doch steeds wordt bemoeielijkt en belemmerd en de eenige zorg van de Regeering schijnt te zijn haar op alle mogelijke wijzen te belasten.

Wij hopen, dat met de snel veranderende toestanden ook de inzichten der Regeering zich zullen wijzigen, opdat de Java-suikerindustrie zich in de komende tijden zal kunnen handhaven".

Verder lezen wij dan nog:

„De exploitatie der voor tapioca gehuurde bevolkingsgronden liet door de treurige opbrengsten zwaar verlies. De producties waren reeds in 1917 zeer teleurstellend, het lage cijfer van 1918 wordt veroorzaakt door de alle beschrijving te boven gaande plunderingen onzer aanplantingen door de inlandsche bevolking. Georganiseerde benden van ettelijke honderden koppen trokken er op uit, honderden bouws aanplant werden absoluut leeggestolen. Onze herhaalde dringende vertoogen tot het Bestuur bleven zonder eenige uitwerking; eenige ingrijpende maatregel om aan dezen toestand van anarchie paal en perk te stellen werd niet genomen. In October jl. richten wij ons met een memorie tot Z. E. den Gouverneur-Generaal, waarin wij de steeds duidelijker aan den dag tredende verwording der Inlandsche gemeenschap uitvoerig aantoonden.

Eerst in het begin van het loopende jaar werd ingegrepen door het detacheeren van een behoorlijke militaire macht in de residentie Kediri, doch niet dan nadat ook het grootste gedeelte der voor campagne 1919 geplante cassavevelden op huurgronden leeggestolen was. Het opbrengstcijfer in 1919 zal dan ook eerder lager dan hooger dan dat van 1918 zijn. Een en ander gaf ons aanleiding het beplanten van de in deze streken ingehuurde velden te staken".

Een eenzijdige voorstelling van zaken?

Zulks is het ongetwijfeld in verschillende opzichten, — tenslotte preekt ieder voor zijn eigen parochie, — wat evenwel niet wegneemt dat aan de suikercultuur en de andere cultures, die mede ten bate van de inheemsche bevolking ettelijke millioenen aan belastingen in 's Landskas doen vloeien en wier positie hier te lande in vele opzichten een maatstaf is voor de onmisbare belangstelling van Westersche financiers voor Indië als beleggingsobject, eene zoo groot mogelijke bedrijfszekerheid in ieder opzicht verzekerd behoort te worden; zij hebben daar recht op en groote belangen van Indië zijn daarmede gemoeid. Dat de klachten maar niet allen uit de lucht gegrepen zijn, blijkt al wel uit de door de Regeering gelaste zending van militairen.

De winsten zijn thans, dank zij de marktpositie, nog zeer groot, het kan nog lijden, zooals het in den volksmond heet, maar dit kan ieder oogenblik veranderen.

Moge een volgend jaarverslag een meer opgewerkt geluid doen hooren!

De Stichting eener Staalindustrie in Midden-Celebes.

Een boekwerk ligt voor ons, bevattende beschouwingen over bovenstaand onderwerp van de hand van den mijningenieur J. Koomans, hoofdambtenaar ter beschikking van den Directeur van Gouvernementsbedrijven. Aan de beschouwingen zijn een vijftal afzonderlijke nota's toegevoegd, welke respectievelijk tot titel dragen:

1. De ijzerertsen van Midden-Celebes door den Dienst van het Mijnwezen.
2. Cuba-ertsen en hunne verwerking.
3. Beschouwingen over de mogelijkheid van ijzerertsuitvoer.

4. Overzicht van de in Nederlandsch-Indië en omringende landen ingevoerde ijzer- en staalproducten.
5. Waterkracht-onderzoek in Midden-Celebes door den Dienst voor Waterkracht en Electriciteit.

Het geheel, doorspekt met tal van kaarten, grafische voorstellingen en cijfers, is ongetwijfeld het product van een grondige bestudeering van het behandelde onderwerp.

In de inleiding wordt medegedeeld dat aan het in de laatste jaren herhaalde malen geopperde denkbeeld van stichting eener eigen ijzerindustrie nieuwe bestaanskansen werden geopend door de ontdekking van de ijzerertsvelden in het Verbeekgebergte van Midden-Celebes.

De afwezigheid in Nederlandsch-Indië, zoo luidt het dan verder, van kolen, geschikt voor de bereiding van een goede kwaliteit hoogovenkooks, deed uitzien naar een metallurgische verwerking, die de toepassing van hoogovens zou kunnen uitschakelen. De rijke ijzerafzetting bij Larona in de onmiddellijke nabijheid van de afwatering van het Towoetimeer, welke rivier met sterk verval met circa 300 meter boven zee naar de kust stroomt, wekte de hoop op, dat hier met succes een verwerking langs electrischen weg economisch mogelijk zou blijken.

De electro-metallurgie van het ijzer stelt evenwel als eisch, dat de electrische energie tegen zeer lagen prijs te winnen is. Het vraagstuk van de plaatselijke verwerking wordt geheel beheerscht door de aanwezigheid van goedkoope energie. De hydrologische verkenning van de Larona-rivier was dus in de eerste plaats noodig om een grondslag te hebben voor de ontwikkeling der plannen omtrent de electrometallurgische verwerking. Deze verkenning is nu afgeloopen en **met goeden uitslag bekroond.**

Inmiddels heeft de mijnbouwkundige exploratie het werk voortgezet. Zij heeft behalve de ontdekking van andere soortgelijke ertsafzettingen nog verscheidene vondsten gedaan, die van belang zijn voor een eventueele plaatselijke ijzerindustrie.

Voorts zijn gegevens verzameld omtrent de behoefte van Nederlandsch-Indië aan ijzer- en staalproducten, die de overtuiging hebben gegeven, dat de eigen behoeften aan staal in den vorm van eenvoudige walsproducten reeds zoo aanzienlijk is, dat alleen daarop reeds een staalwerk van behoorlijken omvang zou zijn te baseeren.

De tijd is daarom aangebroken een begin te maken met het ontwerpen van meer in bijzonderheden uitgewerkte plannen. Om tot deze plannen te geraken zal men zich te wenden hebben tot specialisten op het gebied van de ijzer- en staalindustrie en daarmede verwante techniek. Doch alvorens daartoe over te gaan zal het niet alleen raadzaam, doch noodzakelijk zijn raad in te winnen over de keuze der aan te wenden processen. Want alhoewel men zich moeite heeft gegeven uit de voorhanden litteratuur het voor en tegen der bekende methoden te overwegen, is de vakkennis der hier in Indië beschikbare krachten onvoldoende om een beslissende keuze te durven doen, bovendien is de ijzertechniek speciaal

op het gebied der electrometallurgie elken dag groeiende, zoodat men zeker niet op de hoogte is van de nieuwste vindingen.

Na de inleiding geeft de schrijver dan in meerdere opzichten belangrijke beschouwingen, welke hem tot een tiental, aan het slot in overzichtelijken vorm samengevatte conclusies leiden.

De eerste conclusie luidt dat een ontginning der ijzerertsvelden, die uitsluitend zou bestaan uit afscheep van ertsen naar buiten, geen aanbeveling verdient.

In de hiervoren onder no. 3 genoemde nota is de mogelijkheid van ertsuitvoer in afzonderlijke beschouwing genomen. Daarin wordt aangetoond dat Japan het eenige land is dat als afnemer van ijzererts in aanmerking kan komen. In verband hiermede zijn de uitkomsten van het onderzoek naar de levensvatbaarheid van een afzonderlijk mijnbedrijf met verscheping van erts teleurstellend geweest. De te bedingen ertsprijzen zouden eene rendeerende onderneming niet mogelijk maken.

De tweede conclusie, waartoe gekomen wordt, is dat de ijzerertsvelden van Midden-Celebes de beste bestaanskansen bieden voor een inheemsche ijzerindustrie.

Na vermelding van de ijzertsafzettingen in de Lampongsche Districten, waarvan de totale ertsreserve wordt geschat op twee á drie millioen ton, en van die in Palembang nabij de Goenoeng Rajah, welke van nog minder beteekenis is, deelt de heer Koomans mede dat als voorname afzettingen, aan welker ontginning gedacht kan worden, feitelijk alleen overblijven die van Soengei Doewa in Zuid- Oost- Borneo op het ten westen van straat Laut voorkomende Stangga- of Koekoesan-gebergte en die bij Larona in Centraal Celebes, welke beide afzettingen zijn van groote uitgestrektheid met erts van ongeveer gelijke kwaliteit.

Voorzoover de uitkomsten van de nog in gang zijde exploratie van het Soengei Doewa ertsveld eene schatting thans reeds mogelijk maakt, mag de hoeveelheid erts waarschijnlijk worden gesteld op ongeveer honderd millioen ton, waarvan ongeveer twintig millioen ton stukerts.

Gelijk uit de hiervoren gegeven opsomming kan blijken is door de Dienst van het Mijnwezen aan de ijzerertsen van Midden-Celebes eene afzonderlijke nota gewijd.

Wij zien daaruit dat de ijzerertsen in het meerengebied ook de aandacht trokken van Ir. E. C. Abendanon, bij zijne doorkruisingen van Midden-Celebes (1909—1910), die in 1915 de verzamelde gegevens publiceerde en daardoor in ruimen kring de aandacht vestigde op den ijzerts rijkdom van het verbeek gebergte.

De havenplaats voor de eigenlijke meerenstreek is Malili, aan het noordelijke einde van de Boni-golf, gelegen aan de Larona.

Na eene eerste oriënteerende verkenning van een aantal der verschillende ertsvelden viel de keuze voor een meer nauwkeurig onderzoek op het Laronaveld. De verkregen gegevens waren gunstig en het Laronaveld verkeert zoowel ten opzichte van de kust als van de in de Laronarivier beschikbare waterkrachten in voordeelige omstandigheden. De totale hoeveelheid erts, die in het onderzochte gedeelte van het Laronaveld is

aangetoond bedraagt rond drie honderd zeventig millioen ton, waarvan rond elf millioen ton stukerts.

De raming, dat de totale hoeveelheid in het oostelijk gedeelte van Midden-Celebes het *milliard* ton zal overschrijden, wordt niet overdreven geacht. Een practisch onuitputtelijke hoeveelheid ijzertsen!

Uit het ondervolgende zal blijken waarom de afwezigheid van waterkrachten in de omgeving van het Soengei Doewaveld oorzaak is, dat de kansen van eene rendabele ontginning daarvan verre achterstaan bij de kansen welke het Laronaveld biedt.

Als derde conclusie vermeldt de heer Koomans dat de electro-metallurgische verwerking der ertsen voordeelen biedt boven een gewoon hoogovenbedrijf, waarover in de inleiding reeds het een en ander wordt gezegd.

De stichting van een ijzerindustrie werkende met economische hoogovens van groot type, dus met kooks als reductie-middel, zou afhankelijkheid van het buitenland met zich brengen, aangezien de in de afgeloopen jaren genomen proeven op de verkooksbaarheid van Indische kolen niet hebben mogen leiden tot de vervaardiging van een hoogovenkooks geschikt voor een groot type van oven.

Wil men ter plaatse van de ijzermijn een modern hoogovenwerk oprichten, dan moet men overgaan tot het invoeren van buitenlandsche kooks of wel van voor de kooksfabrikage geschikte steenkolen om plaatselijk kooks te maken. Niettemin zou er, gelijk aangetoond wordt, aanleiding bestaan tot een nadere studie van de bestaansvoorwaarden van een hoogovenwerk in Nederlandsch-Indië, als niet een betere oplossing van het ijzervraagstuk meer voor de hand lag, eene oplossing die tevens deze nieuwe industrie onafhankelijk zou maken van het buitenland voor aanvoer van brandstoffen, hoedanige afhankelijkheid volgens schrijver niet mag worden onderschat. De kolen zouden toch uit China of Australië betrokken moeten worden en bij betrekking van Chineesche kolen zou de kolenvoorziening steeds in gevaar verkeeren door den ongeregelden politieken toestand van China, terwijl men bij het betrekken van Australische kolen afhankelijk wordt van de terroriseerende trade — unions, die in de laatste jaren een zeer dreigend aanzien hebben aangenomen. Bovendien zouden in oorlogsjaren, zooals wij nu hebben gehad, dus wanneer de behoefte aan een eigen industrie het meeste nut zou hebben voor de gemeenschap, de hoogovens het werk moeten staken of in elk geval alleen tegen buitensporige prijzen kolen kunnen betrekken.

Na in dezen zin het minder wenschelijke van de oprichting van een hoogovenwerk in het licht gesteld te hebben, wordt de keuze van het electrische smelten als verwerkingsproces verdedigd.

Aan de hand van verschillende vergelijkingen en globale berekeningen wordt duidelijk gemaakt dat eene electrische smelterij in financieël opzicht veel gunstiger resultaten bieden kan, ook in andere opzichten groote voordeelen geeft en tenslotte onafhankelijkheid van het buitenland zal medebrengen. Immers zoowel in het geval er houtskolen als dat er kooks zullen worden gebruikt, wat bij het electrisch ertssmelten alleen voor de reductie noodig is, zal de brandstof een binnenlandsch product kunnen

zijn. Wordt aan hoogoven- kooks zeer hooge eischen gesteld aan vastheid en stukgrootte, de electrische oven is in dit opzicht minder kieskeurig; het is zelfs wenschelijk de kooks te breken tot nootgrootte, zoodat Ombilinkooks zeer goed zal voldoen. Het geringe zwavel- en aschgehalte maakt het Ombilinproduct, nu de vastheid geen rol meer speelt, tot een betere metallurgische kooks dan eenig uit buitenlandsche kooks te vervaardigen product.

Gelijk hiervoren reeds met een enkel woord werd vermeld, wordt het electroproces geheel beheerscht door de aanwezigheid van goedkoope electrische energie. Deze nu kan voor het Laronaveld verkregen worden middels de voorhanden waterkrachten, welke in de omgeving van het vorenvermelde Soengei Doewaveld ontbreken. De beschikbare waterkrachten, waarvan men in Indië in een zelfde bestek bezwaarlijk de wedergade zal vinden, zullen niettemin bij uitsluitende toepassing van electrometallurgische processen een binnen afzienbaren tijd te bereiken maximum omvang van het bedrijf aangeven. De dienst voor Waterkracht en Electriciteit heeft de verkenning der voorhanden waterkrachten ter hand genomen. Voorloopige onderzoekingen voerden o.m. tot de slotsom dat eene aanzienlijke hoeveelheid ontginbaar waterkrachtsvermogen aanwezig is, nl. 126.600 P. K. en dat de kosten per electrische P. K. jaar op ongeveer ƒ 25.— zal komen te staan.

Na de drie hiervoren besproken slotsommen is de heer Koomans voorts nog tot de overtuiging gekomen, dat:

4o. de aard der ertsen niet toelaat met de verwerking te blijven staan bij ruwijzer;
5o. aan een staalbereiding dient verbonden te worden een walswerk;
6o. Nederlandsch-Indië voldoende walsproducten verbruikt om een walswerk te rechtvaardigen;
7o. de kwaliteit van de walsproducten het gemakkelijk zal maken de concurrentie met de ingevoerde op te nemen;
8o. naast de vervaardiging van een algemeen staal die van speciaalstalen en ferroalliages kan worden ter hand genomen;
9o. in verband hiermede de ontginning en verwerking der nikkelertsen en ook der eventueel nog in ontginbare hoeveelheid aan te treffen chroom- en mangaan-ertsen door dezelfde onderneming dient te geschieden;
10o. beschikbaar stellen van electrische energie aan electro-chemische industrieën aanbeveling verdient om de algemeene aanlegwerken spoedig beter rendabel te maken, dat als zoodanig het eerst in aanmerking komt de bereiding van stikstofmeststoffen, welke voor den Indischen landbouw van groot belang zijn.

Wij meenen te kunnen volstaan met de enkele vermelding dezer laatste conclusies, zonder daarover in nadere bijzonderheden te behoeven te treden. Nog slechts een enkele mededeeling van den heer Koomans moge hier vermeld worden.

Nopens de vraag in hoeverre een Indische staalnijverheid zich ook een plaats zal kunnen verwerven op de buitenlandsche markt, merkt hij op,

dat de toekomst hier natuurlijk uitspraak zal moeten doen, doch dat de kansen daarvoor niet slecht staan, omdat de kwaliteit van het staal een bijzondere aanbeveling zal zijn, terwijl het zich steeds uitbreidende spoorwegnet van de landen in de omgeving een voortdurende vraag naar rails waarborgt. Wel behooren deze landen meerendeels tot de invloedssfeer der groote naties, doch dit geldt niet voor alle. Zoo is het bijv. te verwachten dat in Siam, waar het spoorwegnet zich eveneens uitbreidt, vrije mededinging zal zijn toegelaten.

De geproduceerde gegevens en beschouwingen zijn niet bedoeld als te brengen eene definitieve beantwoording van de vraag of de stichting van eene rendabele staalindustrie al dan niet tot de mogelijkheden behoort; als uitkomst geven zij al vast dat het de ijzerertsvelden van Midden Celebes zijn, die het eerst voor ontginning in aanmerking zullen komen, maar overigens blijven er nog onderzoekingen noodig, in te stellen door autoriteiten in zake electrische ijzermetallurgie nopens de electrische verwerking van ijzerertsen tot staal, van nikkel- en chroomhoudende ertsen e.d.

De vrees schijnt niet ongegrond dat er nog heel wat tijd voorbij zal gaan alvorens al de verlangde adviezen van buitenlandsche deskundigen ingewonnen en beoordeeld zullen zijn, en wanneer dan tenslotte eens alle adviezen gunstig mochten luiden en ten koste van heel wat geld en arbeid tot de slotsom mocht worden gekomen dat eene inheemsche industrie zeer goede bestaanskansen heeft, dan zal men het zoover hebben gebracht dat gekozen moet worden tusschen: staatsexploitatie, gemengd bedrijf of particuliere onderneming.

Men weet dat over het doen dezer keuze ten aanzien der ontginning van de in Indië nog beschikbare petroleumvelden jaren en jaren lang gekibbeld en geredetwist is en dat ook thans nog steeds geen keus gedaan is.

Zal deze zelfde geschiedenis zich herhalen bij de ijzerertsvelden van Midden-Celebes?

In 1918 is in Holland op initiatief van particuliere ondernemers een hoogovenbedrijf tot stand gekomen, waaraan door het Rijk voor 7½ millioen gld van het maatschappelijke kapitaal werd deelgenomen, terwijl de overige 17½ millioen gld. in particuliere handen kwamen. Hier is dus een voorbeeld van een gemengd hoogovenbedrijf en het zal geen verwondering behoeven te wekken, wanneer eventueel voor de Indische ijzerindustrie hierbij aansluiting zal worden gezocht. Er kunnen tegen een gemengd bedrijf van deze soort in het bijzonder hier te lande echter ernstige bezwaren worden aangevoerd, welke ongetwijfeld velen van meening zullen doen zijn dat in het onderwerpelijk geval de keuze slechts kan gaan tusschen staatsexploitatie en particulier bedrijf. Het schijnt nog een weinig prematuur om thans reeds diep op deze kwestie in te gaan, al zou het ook zeer wenschelijk zijn als nu reeds door de Regeering kon worden vastgesteld welke richting zij te zijner tijd ten deze denkt in te slaan. Staatsexploitatie zal wellicht mogelijk kunnen zijn, wanneer het Land voor de uitoefening van het bedrijf een eigen maatschappij opricht,

in den vorm eener naamlooze vennootschap. Het Land zal van zoodanige vennootschap eenig of vrijwel eenig aandeelhouder zijn, alle zeggenschap hebben in zake benoeming van directieleden niet alleen, doch ook in zake het aangeven van de richting, waarin het bedrijf om economische of politieke redenen zal zijn te leiden, terwijl tenslotte alle met de onderneming te behalen winst aan den Lande zal komen.

Wellicht dat er later aanleiding bestaat om meer uitvoerig op deze aangelegenheid terug te komen.

Boekbespreking.

Verslag betreffende den dienst der Opiumregie over het jaar 1918.

Gelijk in andere jaren bevat dit zeer overzichtelijke verslag verscheidene belangrijke wetenswaardigheden.

Allereerst vernemen wij, dat in 1918 het uitvoeringsvoorstel werd gedaan voor de inlijving van de laatste deelen van N. I., die nog niet tot het regiegebied behooren, welke bepalingen vermoedelijk met 1919 in werking zouden komen.

Van belang is ook de vermelding, dat sedert 1 December 1918 de grootste hoeveelheid regieopium, die in het algemeen op Java en Madoera bezeten en vervoerd mag worden, is teruggebracht van 1 op ¼ thail, terwijl voor Billiton werd bepaald, dat in dit gewest van af 1 April 1919 niet meer dan ½ thail zou mogen worden bezeten, welke afwijking om plaatselijke redenen noodzakelijk werd geoordeeld.

Interessant zijn ook de cijfers omtrent het debiet en de opbrengst. Op Java werd in verslagjaar in totaal 25217 thails minder verbruikt dan in 1917, hetgeen overeenkomt met 2½%, niettegenstaande het debiet in enkele gewesten, zooals Batavia met 12.6% vermeerderde.

Hetzelfde verschijnsel deed zich voor in de Buitengewesten, waar het verbruik afnam met 76942 thail of 5,4% van het in 1917 gebruikte. Hier waren echter de afwijkingen tusschen de verschillende gewesten nog grooter; zoo ging het debiet in de Lampongsche distrikten en Menado resp. met 19.6 en 18.9% vooruit en in Banka en Onderhoorigheden met wel 28.4% achteruit.

Als reden voor dezen achteruitgang geeft het verslag voornl. den minder gunstigen oeconomischen toestand der bevolking, die door stijging der prijzen van de eerste levensbehoeften veel minder koopkrachtig werd.

Aan belangrijke vermeerdering van den smokkelhandel wordt daarbij niet gedacht; het aantal aanhalingen van sluikwaar en de aangehaalde hoeveelheden waren daarvoor te gering. Het aantal aanhalingen daalde bvb. van 43 in 1917 tot 3 in 1918. Toch was de waakzaamheid niet minder dan in het vorige jaar.

Op Java en Madoera, waar de opiumprijs niet noemenswaard verhoogd werd, hield de vermindering der bruto-ontvangsten met de debietvermindering gelijken tred; zij bedroeg nl. ƒ 467567.— of 2.3% minder dan in 1917; voor de Buitengewesten daarentegen valt ondanks het verminderde debiet een vermeerderde opbrengst te constateeren van ƒ 1.012.931.— of 5.8 %.

Daar werd nl. de prijs der thail, die er nog heel wat goedkooper is dan op Java, gemiddeld met ƒ 1.44 verhoogd (nl. gebracht van ƒ 12.21 op ƒ 13.65). Alleen voor Riouw en Onderhoorigheden moest een uitzondering worden gemaakt, omdat zulks in verband met de depreciatie van den Straitsdollar tot een toename van den smokkelhandel in Straitsopium zou hebben geleid.

De bruto-ontvangsten bedroegen voor geheel Java en Madoera ƒ 20.294.693, voor het regiegebied der Buitengewesten ƒ 18.455.492.

Ook de regie zag zich ter betere controle op ongewenschte toestanden in verscheidene gewesten der Buitenbezittingen genoodzaakt om alsnog aan talrijke heimelijke schuivers licenties te verstrekken.

Hiertegenover mag echter met genoegen worden vermeld, dat in de Bataklanden onder verbruikers zelf met kracht tegen het schuiven te keer gegaan wordt: zoo o.a. in de hoendoelan Limboeng, waar een verbond van verbruikers tot tegengang van opium werd opgericht. En als bijzonderheid mag dan nog worden aangeteekend, dat tot op het einde van het verslagjaar nog geen der leden tot opiumverbruik was teruggevallen.

In hoofdstuk XI vinden wij de mededeeling, dat in verband met het bekende besluit der Regeering, dat den Mohamedaanschen landsdienaren vrijelijk de gelegenheid moet worden gelaten tot het verrichten van hun vrijdaggebed, ook bij dezen tak van dienst de noodige maatregelen zijn genomen, o. a. door verkorting van het aantal uren, dat de verkoopplaatsen geopend moeten zijn.

Het hoofdstuk Lasten en Baten toont ons ook een aanzienlijke stijging der lasten van het bedrijf der Opiumregie. Het verslag geeft tenminste aan, dat alhoewel de brutowinst met ƒ 545365.— steeg, de nettowinst toch veel geringer was, omdat de uitgaven met ƒ 859906.27 waren gestegen; grootendeels als gevolg van duurder aanschaf van de grondstoffen, o.m. in verband met den prijs der rupee, maar ten deele ook door de grootere bedragen, die aan het personeel werden uitgekeerd. Ook de post gebouwen eischte trouwens grooter bedragen.

Tenslotte maakt het XVIde hoofdstuk „Andere bijzonderheden" o.m. nog melding van de instelling van een blijvende commissie van advies inzake de bestrijding van het opiumgebruik, die bij staatsblad 1918 no. 56 het licht zag onder den naam van „Opiumbestrijdingscommissie" en den Hoofdinspecteur der Opiumregie tot Voorzitter kreeg.

Voorts worden wij nog ingelicht, dat in 1918 op grooter schaal werd voortgegaan met de proef om de controle der verkoopsplaatsen meer vanwege het Inlandsch bestuur en niet vanwege het Europeesch bestuur te doen geschieden, welke proef als voorloopig wel geslaagd mag worden beschouwd.

En eindelijk vertelt ons dat hoofdstuk nog, dat alles altijd ook in 1918 de Chineesche opiumschuivers verreweg het grootste contigent vormden.

Over het geheel een zeer lezenswaardig verslag, dat verlucht wordt door een groot aantal maandcijfers en overzichten en door grafische voorstellingen van het maanddebiet in de laatste 2 decennia van opium in de verschillende gedeelten van Ned.-Indië.

H. P.

Mededeeling uit de Vereeniging

Het bestuur der Vereeniging maakt bekend dat gedurende het tijdelijk verblijf in Nederland van den penningmeester den heer C. van den Bussche, diens werkzaamheden zullen worden waargenomen door den heer A. F. Verhoeff (adres Gang Holle 11 Weltevreden).

De waarnemend penningmeester der Vereeniging, de heer A. F. Verhoeff, deelt mede dat de gelden voor het lidmaatschap 1920 (eerste halfjaar) in Januari a.s. zullen worden geind. Hij verzoekt dringend de kwitanties bij eerste aanbieding te voldoen.

Indische problemen.

Den 20sten October jl. hield de heer *D. M. G. Koch* voor de Buitenzorgsche studiegroep de hiervoren als bijdrage afgedrukte lezing ter verdediging van de volgende stellingen:

1. De samenleving in Indië wordt gekarakteriseerd door het bestaan naast elkaar van twee maatschappijen, de inlandsche en de Westersche.
2. Deze Westersche samenleving is niet de bovenbouw en de bekroning van de inlandsche maatschappij, maar een fragment, een voorpost van die in West-Europa, en heeft tot taak, voor de belangen van het Westersch kapitaal bij de exploitatie van Indië te waken.
3. Deze exploitatie geschiedt ten koste van de belangen der inlandsche maatschappij hier te lande. De strijdigheid dezer belangen is principieel en komt te scherper tot uiting naarmate de kapitalistisch-koloniale exploitatie verder om zich heen grijpt.
4. De eenzijdigheid der belangen, welke door de exploitatie gediend worden, heeft de noodzakelijkheid doen beseffen van vestiging en instandhouding van een overheerschingsregiem, dat met behulp van een elk gebied van maatschappelijk leven doordringend dualisme gehandhaafd wordt.
5. Dit dualisme, dat bij behoud van het kapitalistisch-koloniaal exploitatieregiem onvermijdelijk is, heeft een aantal vraagstukken geboren doen worden, die bij handhaving van dit stelsel van koloniale exploitatie onoplosbaar zijn.

6. Deze problemen zullen zich dan ook met stijgenden aandrang doen gelden, tenzij aan de exploitatie van dit land door het buitenlandsch kapitaal een eind komt.

7. Dit zal echter eerst mogelijk zijn zoodra in West-Europa tot socialiseering van de bedrijven wordt overgegaan.

Uit de *Java-Bode* nemen wij onderstaande samenvatting van het gehouden debat over:

Aan het debat werd deelgenomen door de heeren H. A. Salim, hoofdredacteur van de Neratja, Mr. Kindermann, Sloos, Mr. Jongeneel en Mr. Cohen Stuart. De eerste was het in hoofdzaak met spreker eens, doch meende een nadere verklaring te moeten geven van het begrip „sanaers" en „sini-ers".

Mr. Kindermann zeide spreker's rede te beschouwen als een knap, litterair mooi opgebouwd stuk, doch het gevoel te hebben alsof hij in een verkeerden sneltrein was gaan zitten. Hij had zich mede laten voeren, doch bemerkte aan het einde tot een verkeerde conclusie te zijn gekomen. Op enkele punten wil hij nadere toelichting vragen. Inleider heeft nl. Bali genoemd als een land, waar niettegenstaande het ontbreken van Westersche industrieën en het bestaan van een zeer dichte bevolking toch groote welvaart heerscht, wat hij beschouwt als een bewijs, voor zijn theorie, dat de Westersche industrie volstrekt niet noodig is, om een dichte Inlandsche bevolking aan den kost te helpen. Hiermede nu is Mr. K. het niet eens, wat hij baseert op het feit dat onder de groote bevolking van Madoera, Bantam en op de eilanden, bewoond door het Ambonsche volk, waar evenmin zich buitenlandsch kapitaal gevestigd heeft, zeer geringe welvaart heerscht en de emigratie een grooten omvang heeft aangenomen. Verder tikt Mr. Kindermann inleider op de vingers inzake zijn voorstelling van de houding door de Regeering aangenomen tegenover het uitheemsche kapitaal. Hij erkent, dat de locale raden inderdaad niet erop ingericht zijn om den Inlander mede stem te geven in de behartiging zijner eigen belangen, doch bij de invoering bleek destijds in de Inlandsche samenleving nog geen behoefte te bestaan aan medezeggingsschap. Toch werd het Inlandsche element niet buitengesloten, doch bleek het de grootste moeite te kosten om geschikte personen voor het ambt te vinden, dezulke waarvan verwacht kon worden, dat zij in staat waren het nut en het doel der nieuwe instelling te begrijpen. En nog steeds zijn slechts zeer weinigen in staat een werkzaam aandeel te nemen in het bestuur eener gemeente. De gewestelijke raden zijn inderdaad te veel opgevat als cultuurraden, doch nog steeds beijvert zich de Regeering om de uitvoering der decentralisatiewet te verbeteren, waarvan het instellen der regentschapsraden een uitvloeisel is.

De heer Sloos spreekt de meening van inleider tegen, als zou het streven van Westersch kapitaal zijn den Inlander dom te houden. Integendeel, het heeft er belang bij een klasse van ontwikkelden te vormen.

Mr. Jongeneel veroordeelt het systeem om Europeanen en Inlanders als twee vijandige groepen tegenover elkander te stellen en wenscht in

stede hiervan juist associatie. Het den Inlander steeds wijzen op de fouten van den westerling acht hij verderfelijk; hij zou den Inlander willen toeroepen „begin de hervorming bij U zelf!"

Mr. Cohen Stuart zegt, dat z.i. inleider het te veel doet voorkomen alsof hier nog steeds toestanden heerschen als onder de O. I. Compagnie, waarmede toch reeds minstens een eeuw gebroken is. Verder heeft hij in de rede niet kunnen bespeuren, hoe inleider zich voorstelt het tempo der gewenschte hervormingen te versnellen. Welken invloed zal verder de socialiseering der bedrijven in Europa hebben op Indië? Spreker vreest, dat een eventueele socialistische republiek geen principiëele verandering zal kunnen brengen in de toestanden hier te lande.

Na beantwoording der verschillende debaters door inleider, werd de bijeenkomst tegen twaalven met een dankbetuiging aan inleider voor zijn doorwrochte studie gesloten.

KINAZAAD

Dadelijk verkrijgbaar het

bekende hooggehaltige

LEDGER KINAZAAD

van den selectie-tuin bij

MALABAR

Prijs per gram f 7.50

K. A. R. BOSSCHA

Malabar, Pangalengan